

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

На правах рукопису

БАСИСТА ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 343.132: 343.985

**ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРИЙНЯТТЯ І ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО
НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

12.00.09 –кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук

Науковий консультант
Галаган Володимир Іванович,
доктор юридичних наук, професор

Дніпропетровськ –2013

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	C.4
ВСТУП.....	C.5
РОЗДІЛ 1. ПРОЦЕСУАЛЬНІ РІШЕННЯ СЛІДЧОГО ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	C.17
1.1. Генеза досудового розслідування та процесуальних рішень слідчого.....	C.17
1.2. Сучасний стан наукової розробки поняття й правових основ прийняття та виконання рішень слідчого на досудовому розслідуванні	C.34
1.3. Зарубіжний досвід правової регламентації процесуальних рішень слідчого.....	C.51
1.4. Роль процесуальних рішень слідчого при розслідуванні кримінальних правопорушень.....	C.68
Висновки до розділу I	C.83
РОЗДІЛ 2. КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО С..	85
2.1. Теоретичні основи та класифікація процесуальних рішень слідчого.....	C.85
2.2. Процесуальні й тактичні рішення слідчого, їх взаємозв'язок і взаємозумовленість.....	C.104
Висновки до розділу II.....	C.124
РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК І ТАКТИКА ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ.....	C.125
3.1. Прийняття слідчим початкових рішень на досудовому розслідуванні.....	C.125
3.2. Процесуальні рішення слідчого, прийняті в ході подальшого розслідування кримінального правопорушення.....	C.156

3.3. Прийняття слідчим кінцевих процесуальних рішень.....	C.200
3.4. Кримінальні процесуальні гарантії дотримання прав і свобод громадян при прийнятті процесуальних рішень слідчим.....	C.223
Висновки до розділу III	C.241

РОЗДІЛ 4. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРИЙНЯТТЯ Й ВИКОНАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ.....

4.1. Вплив суб'єктивних чинників на прийняття рішень слідчим.....	C.243
4.2. Вплив об'єктивних чинників на прийняття рішень слідчим.....	C.269
4.3. Використання спеціальних психологічних знань при прийнятті рішень у кримінальних провадженнях.....	C.279
4.4. Використання спеціальних психологічних знань у проблемних ситуаціях, що виникають під час реалізації процесуальних рішень	C.310
Висновки до розділу IV	C.321

РОЗДІЛ 5. ВИКОНАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО ТА НАПРЯМИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ.....

5.1. Порядок виконання рішень безпосередньо слідчим.....	C.323
5.2. Доручення виконання процесуальних рішень оперативним підрозділам, посадовим особам інших органів та громадянам.....	C.340
5.3. Напрями підвищення ефективності виконання рішень слідчого на досудовому розслідуванні.....	C.364
Висновки до розділу V.....	C.387
ВИСНОВКИ.....	C.391
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	C.401
ДОДАТКИ.....	C.484

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВНЗ –Вищі навчальні заклади
ВР –Верховна Рада України
ВСУ –Верховний Суд України
ДДУВС –Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
КК –Кримінальний кодекс
КПЗ –Кримінально-процесуальний закон
КПК –Кримінальний процесуальний кодекс
КНУВС –Київський національний університет внутрішніх справ
КСУ –Конституційний Суд України
ЛР –Латвійська Республіка
ЛьвДУВС –Львівський державний університет внутрішніх справ
МЗС –Міністерство закордонних справ України
МВС –Міністерство внутрішніх справ України
МОЗ –Міністерство охорони здоров'я України
МОН України –Міністерство освіти та науки України
НАВС –Національна академія внутрішніх справ
ГСУ –Головне слідче управління
ООН –Організація об'єднаних націй
ОРД –Оперативно-розшукова діяльність
ОРЗ –Оперативно-розшукові заходи
ППВСУ –Постанова Пленуму Верховного Суду України
РРСФР –Російська радянська соціалістична федеративна республіка
РБ –Республіка Білорусь
СКС –Статут кримінального судочинства
СНД –Співдружність незалежних держав
США –Сполучені Штати Америки
СРСР –Союз радянських соціалістичних республік
УРСР –Українська радянська соціалістична республіка
ФРН –Федеративна республіка Німеччина

ВСТУП

Актуальність теми. Слідчий у кримінальному провадженні виконує важливі процесуальні функції, зумовлені поставленими перед ним завданнями, пов'язаними з необхідністю здійснення неупередженого розслідування та встановлення об'єктивної істини. Вони вимагають глибоких професійних знань слідчого та навичок їх практичного застосування, розвинутого почуття особистої відповідальності, толерантності в спілкуванні, комунікабельності, дисциплінованості, наполегливості й працьовитості, високого рівня правової культури. Основним результатом роботи слідчого є швидке, повне й неупереджене розслідування кримінального правопорушення та прийняття процесуальних рішень, спрямованих на реалізацію завдань кримінального провадження. Запорукою ефективної професійної діяльності слідчого є належним чином унормовані його права та обов'язки. Однак у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України йдеться лише про окремі норми щодо повноважень слідчого. Залежно від стадії кримінального провадження, сутності рішення, яке приймає слідчий, процесуального становища особи, інтересів якої воно торкається, у КПК у різних нормах закріплені процесуальні права, обов'язки та відповідальність слідчого. Така незгрупованість однорідних положень може стати причиною несвоєчасних, помилкових рішень слідчого.

У процесуальній теорії відсутній єдиний погляд щодо поняття й класифікації процесуальних рішень слідчого. Дискусійним у юридичній літературі залишається питання достатності підстав для прийняття процесуальних рішень слідчим. Ряд проблем процесуального характеру виникає при оцінюванні первинних матеріалів про кримінальні правопорушення, прийнятті слідчим рішення про початок досудового розслідування, проведенні низки слідчих (розшукових) дій, застосуванні запобіжних заходів та заходів забезпечення кримінального провадження, прийнятті рішення про направлення матеріалів кримінального провадження до суду. Особливо гостро в практичній діяльності виділяється проблема виконання процесуальних рішень слідчого.

Питання прийняття та виконання процесуальних рішень слідчого в різні періоди досліджували відомі вітчизняні й зарубіжні науковці: С.А. Альперт, Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, М.І. Бажанов, Р.С. Белкін, В.Д. Берназ, В.І. Галаган, І.Д. Гончаров, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, А.В. Дулов, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, В.С. Зеленецький, Л.М. Карнєєва, О.В. Капліна, Н.С. Карпов, Н.І. Клименко, М.В. Костицький, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, М.П. Лебедєв, В.К. Лисиченко, Л.М. Лобойко, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, П.А. Лупинська, М.М. Михеєнко, Н.Г. Муратов, В.Т. Нор, Д.П. Письменний, М.А. Погорецький, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, С.М. Смоков, В.М. Стратонов, В.А. Стрёмовський, М.С. Строгович, В.М. Тertiшник, Л.Д. Удалова, П.В. Цимбал, В.Ю. Шепітько, М.Є. Шумило, Б.В. Щур та ін.

Наукові розробки вказаних авторів мають фундаментальне значення для розвитку кримінального процесу та криміналістики. Однак на сучасному етапі розвитку науки, в умовах дії нового КПК України, виникає нагальна необхідність належного унормування процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування, розроблення й удосконалення шляхів їхньої реалізації. Дослідження сутності, мети та завдань таких рішень неможливе без розробки механізму реалізації концептуальних криміналістичних і психологічних знань, що мають суттєве значення в практичній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. Зазначені обставини у своїй сукупності зумовили актуальність обраної теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою наукових досліджень Міністерства внутрішніх справ України й виконана на замовлення слідчого управління УМВС України в Івано-Франківській області від 20 січня 2009 р. та від 20 жовтня 2012 р., відповідно до наказу МВС України “Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 рр.” від 29 липня 2010 р. № 347 (п. 4.4, 4.7, 4.19, 16.9).

Тема дисертації затверджена вченою радою Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (протокол № 3 від 24 листопада

2011 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою дослідження є обґрунтування, розробка й удосконалення теоретичних та організаційних засад, що визначають прийняття й виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування, узагальнення особливостей та висловлення пропозицій щодо концептуального вирішення теоретичних і практичних проблем, які при цьому виникають.*

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

– дослідити генезу законодавчого врегулювання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування для визначення динаміки їхнього розвитку, виокремлення позитивних і негативних тенденцій;

– сформулювати авторське визначення процесуального рішення слідчого та запропонувати відповідні доповнення до чинного КПК України;

– запропонувати власну класифікацію процесуальних рішень слідчого, що приймаються ним на стадії досудового розслідування;

– критично проаналізувати процес прийняття процесуальних рішень згідно з кримінально-процесуальним законодавством низки зарубіжних країн та виокремити положення, спрямовані на вдосконалення механізму дотримання прав людини, варті запозичення до КПК України;

– визначити сутність діяльності слідчого з розслідування кримінальних правопорушень та результатів впливу на неї слідчої ситуації;

– уточнити співвідношення понять процесуального й тактичного рішень слідчого як базових теоретичних категорій;

– визначити дефініцію діяльності слідчого з прийняття рішень; розкрити зміст початкових рішень слідчого в кримінальному провадженні (їх форму та значення), окреслити шляхи вдосконалення їх правової регламентації;

– з'ясувати сутність процесуальних рішень слідчого, прийнятих під час подальшого розслідування, та виділити окремі проблеми їх унормування в чинному КПК;

– визначити сутність, зміст та форми кінцевих процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування;

– узагальнити причини порушень прав і свобод громадян, пов’язаних з необґрунтованими процесуальними рішеннями слідчого;

– означити суб’єктивні чинники, що впливають на прийняття слідчим процесуальних рішень, та запропонувати заходи щодо зменшення їх негативного впливу;

– означити об’єктивні чинники, що негативно впливають на прийняття слідчим процесуальних рішень у кримінальному провадженні, та запропонувати заходи щодо зменшення їх негативного впливу;

– окреслити можливість використання слідчим при вирішенні окремих слідчих ситуацій психологічних знань;

– намітити шляхи застосування слідчим тактичних прийомів і психологічних знань при реалізації прийнятих ним процесуальних рішень;

– проаналізувати стан нормативно-правової регламентації взаємодії слідчого з оперативними підрозділами з виконання його процесуальних рішень, згрупувати проблеми, що виникають під час виконання процесуальних рішень слідчого, та запропонувати методи їх вирішення;

– обґрунтувати пропозиції щодо певних змін чинного КПК, спрямованих на створення єдиного слідчого апарату, забезпечення повної процесуальної самостійності слідчого, відхід від існуючої системи показників та оцінювання ефективності діяльності слідчого на основі вжитих ним превентивних заходів і думки громадськості.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають при здійсненні кримінальної процесуальної діяльності органами досудового слідства з прийняття й виконання рішень слідчого оперативними підрозділами, посадовими особами інших органів та громадянами на стадії досудового розслідування.

Предметом дослідження є правові основи прийняття та виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування.

Методи дослідження. У ході дослідження використано систему загальнонаукових і спеціальних методів, заснованих на теорії пізнання соціально-правових явищ і призначених для отримання об’єктивних та достовірних

результатів, а саме: метод *сходження від абстрактного до конкретного* – для визначення місця процесуальних і тактичних рішень слідчого в діяльності з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, а також шляхів застосування психологічних знань у разі виникнення проблем, пов’язаних з прийняттям і реалізацією процесуальних рішень слідчого (підрозділи 1.4, 2.1, 2.2, 4.3, 4.4); *логіко-семантичний* метод – для формування понятійного й категоріального апарату та визначення термінів “процесуальне рішення слідчого”, “діяльність слідчого з прийняття рішень”, “діяльність слідчого з виконання рішень” (підрозділи 1.2, 3.1, 5.1); *історичний* метод – для розгляду питань виникнення та становлення інституту досудового розслідування й слідчого як процесуальної особи та особливостей його діяльності відповідно до історичних змін і генези кримінального процесуального законодавства (підрозділи 1.1, 1.2); *функціональний* метод – для з’ясування загальних положень щодо сутності процесуальних рішень слідчого (підрозділ 1.2); *порівняльно-правовий* метод – при аналізі, зіставленні та виявленні шляхів імплементації до чинного КПК України й відомчих нормативно-правових документів окремих положень кримінально-процесуального законодавства ряду країн близького (Російська Федерація, Республіка Білорусь, Грузія, Латвія, Молдова, Казахстан) та далекого зарубіжжя (Федеративна Республіка Німеччина, Сполучені Штати Америки, Великобританія, Італія, Франція) (підрозділи 1.3, 5.3); методи *формально-логічного, системно-структурного та структурно-функціонального аналізу* – для дослідження чинників, що впливають на прийняття слідчим процесуальних рішень (підрозділи 3.4, 4.1, 4.2, 5.1); *формально-логічний* метод – для зіставлення норм КПК 2012 р., його проектів, КПК 1960 р., обґрунтування висновків і пропозицій щодо їх доповнення чи уточнення (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3, 5.2, 5.3); *соціологічні* методи – при проведенні анкетування слідчих і курсантів у різних регіонах України, вивченні та узагальненні кримінальних справ, кримінальних проваджень, судових рішень, аналізі стану злочинності. Для розроблення пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства застосовано методи *прогнозування*

та моделювання (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3, 5.3).

Емпіричну основу дослідження становлять статистичні дані ВСУ та ГСУ МВС України, Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ; рішення Європейського суду з прав людини та рішення Конституційного Суду України, а також результати вивчення матеріалів 552 кримінальних справ, розглянутих судами у 2006–2013 рр. у різних регіонах України; 193 кримінальних провадження, 132 постанови Пленуму Верховного Суду України; 287 судових рішень, розміщених у Єдиному реєстрі судових рішень; результати опитування 405 слідчих органів внутрішніх справ України у Вінницькій, Донецькій, Івано-Франківській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій областях та результати опитування 220 слідчих органів внутрішніх справ України за умов дії чинного КПК України, опитування 250 курсантів слідчих факультетів вищих навчальних закладів системи МВС України.

Під час вивчення матеріалів практики та визначення ключових аспектів обраної проблеми використано особистий досвід роботи слідчим слідчого відділення з розслідування тяжких злочинів по лінії карного розшуку слідчої частини міського відділу внутрішніх справ та обласного управління МВС України в Івано-Франківській області.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є комплексним монографічним дослідженням правових основ прийняття й виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування в умовах дії чинного КПК. У результаті проведеного дослідження зроблено теоретичне узагальнення практичних проблем, що виникають у діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, і запропоновано напрями вдосконалення кримінальної процесуальної діяльності в частині прийняття й реалізації процесуальних і тактичних рішень слідчого.

До найбільш суттєвих результатів, одержаних самостійно, що визначають наукову новизну дослідження, належать такі положення:

уперше:

– розроблено концептуальне розуміння змісту процесуального рішення слідчого на стадії досудового розслідування, що є певним правовим положенням, яке містить оформлену відповідно до вимог КПК, всебічно обґрунтовану й узгоджену з раніше прийнятими та реальну для виконання програму дій, що ґрунтується на достатніх психологічних знаннях суб'єкта – слідчого й отримує своє закріплення у відповідному процесуальному документі;

– запропоновано та теоретично обґрунтовано класифікаційні групи процесуальних рішень слідчого, що приймаються на стадії досудового розслідування, виходячи з процесуального порядку їх прийняття, процесуальної форми, походження джерела вказівки, методів, що застосовуються для опрацювання інформації; обґрунтовано існування окремих видів процесуальних рішень слідчого, що приймаються ним у процесі міжнародного співробітництва під час кримінального провадження;

– доведено, що діяльності слідчого з прийняття процесуальних рішень притаманні не всі, а лише деякі з ознак цього процесу, зокрема складність, планомірність, творчість, наукова обґрунтованість, трудомісткість; констатовано, що діяльність слідчого з прийняття процесуальних рішень вимагає належного інформаційного забезпечення, значних інтелектуальних зусиль, професійних знань слідчого та здійснюється на підставі вимог КПК;

– виявлено суттєві недоліки й прогалини в частині правової регламентації діяльності слідчого з прийняття ряду процесуальних рішень, сформульовано та обґрунтовано пропозиції щодо їх усунення шляхом внесення змін і доповнень до ч. 1, 3, 5, 6 ст. 214 КПК 2012 р.;

– запропоновано та обґрунтовано за результатами дослідження окремих положень КПК Франції, Казахстану, Республіки Білорусь і Російської Федерації шляхи вдосконалення чинного КПК України в частині нормативного закріплення прийняття та порядку виконання деяких процесуальних рішень слідчого;

– розроблено пропозиції щодо законодавчого врегулювання прийняття окремих початкових процесуальних рішень слідчого, а також рішень, що приймаються у формі постанови та кінцевих процесуальних рішень на

досудовому розслідуванні, виходячи з наявних недоліків правової регламентації цієї процесуальної діяльності (запропоновано внести зміни і доповнення до ст. 45, 55, 56, 61, 62, 100, 220, 242, 250, 280, 283, 291, 292 чинного КПК);

– аргументовано, що виконання рішень слідчого як ним особисто, так і оперативними підрозділами, посадовими особами уповноважених на те органів та окремими громадянами здійснюється поетапно, має прогалини правової регламентації, які нагально потребують усунення й належної організаційної та процесуальної взаємодії учасників кримінального провадження;

удосконалено:

– визначення діяльності слідчого з розслідування кримінальних правопорушень з урахуванням результатів впливу на неї слідчої ситуації;

– перелік об'єктивних чинників, що негативно впливають на прийняття слідчим процесуальних рішень у кримінальному провадженні, до яких віднесено: неналежне врегулювання процесуального статусу слідчого; різні форми протидії розслідуванню; необґрунтоване визначення необхідної кількості працівників у системі органів досудового слідства, їх посадового складу;

– перелік суб'єктивних чинників, що впливають на прийняття слідчим процесуальних рішень, як-от: професійна компетентність, правова свідомість, моральне та духовне виховання, комунікабельність тощо;

– сутність підстав прийняття тактичних рішень, які не повинні суперечити вимогам КПК, і проведення процесуальних дій на їх основі, наведено авторську точку зору щодо міри дозволеного примусу в слідчій діяльності;

– зміст кримінальної процесуальної діяльності слідчого з виконання процесуальних рішень на стадії досудового розслідування, аналіз стану нормативного врегулювання взаємодії слідчого з оперативними підрозділами з виконання його процесуальних рішень, її форм, на підставі чого запропоновано власну думку щодо розуміння взаємодії при виконанні процесуальних рішень слідчого;

набуло подальшого розвитку:

– наукові погляди щодо співвідношення понять процесуального та

тактичного рішень слідчого;

– пропозиції щодо вирішення таких проблем прийняття й реалізації процесуальних рішень слідчого, як: відсутність належної нормативної бази та практичної реалізації доручень і вказівок слідчого; невміння слідчого встановлювати психологічний контакт із виконавцями його процесуальних рішень тощо;

– наукові підходи щодо визначення окремих проблем реалізації процесуальних рішень слідчого, що приймаються під час розслідування та відображаються у формі протоколу й клопотання, та пропозиції щодо необхідності внесення змін і доповнень до чинного КПК у частині вдосконалення форм взаємодії та процесуального статусу суб'єктів;

– рекомендації з виконання процесуальних рішень слідчого посадовими особами уповноважених на те органів та окремими громадянами; запропоновано передбачити детальний виклад у постанові слідчого необхідної інформації, яка є достатньою для своєчасної та повної реалізації його рішення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані й використовуються в:

– *правотворчій діяльності* – при підготовці законопроектів у частині регулювання правових основ прийняття й виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування та в законодавчій практиці (лист Комітету ВРУ з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 15 лютого 2012 р. № 04-19/14-286; лист Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України від 18 листопада 2013 р. № 650);

– *практичній діяльності* слідчих підрозділів (лист ГСУ МВС України про впровадження у практичну діяльність від 6 лютого 2012 р. № 13/10-1309; акти впровадження у практичну діяльність СУ УМВС України в Івано-Франківській та Львівській областях відповідно від 16 січня 2012 р., від 5 листопада 2013 р., від 17 січня 2012 р.);

– *науково-дослідній діяльності* – як основа для подальшого розроблення

проблем удосконалення правових основ прийняття та виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування, а також як предмет науково-дослідної діяльності викладачів, студентів, аспірантів;

– *навчальному процесі* – результати дослідження знайшли своє відображення в підготовлених автором навчально-методичних комплексах “Кримінальний процес України” (2009, 2010, 2011, 2012, 2013 рр.), впроваджені в навчальний процес Львівського державного університету внутрішніх справ (акти впровадження від 22 грудня 2011 р. та від 4 листопада 2013 р.), Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 5 січня 2012 р.), Навчально-наукового інституту підготовки слідчих та криміналістів Національної академії внутрішніх справ (акт впровадження від 11 червня 2012 р.), факультету правничих наук Національного університету “Києво-Могилянська академія” (акт впровадження від 20 грудня 2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Особистий внесок дисертанта в підготовці трьох статей, опублікованих у наукових фахових виданнях спільно з Ю.М. Чорноус, С.О. Пришляк, полягає в розробці теоретичних і практичних проблем, що ускладнюють реалізацію процесуального рішення про відшкодування моральної шкоди; співвідношення для класифікації процесуальних рішень про проведення деяких слідчих (розшукових) дій; алгоритму дій при прийнятті слідчим процесуального рішення про допит неповнолітніх потерпілих від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності.

В опублікованих у співавторстві з В.І. Галаганом та Ж.В. Удовенко навчальних посібниках “Кримінальний процес України” (2010 та 2012 рр.) дисертантом розроблено питання процесуальних дій і рішень, які приймаються не лише слідчим, а й суддею. Наукові ідеї, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення та висновки дисертації оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських науково-теоретичних та

науково-практичних конференціях, семінарах, симпозиумах і круглих столах, зокрема: “Проблеми захисту особистих немайнових прав фізичної особи” (м. Івано-Франківськ, 2006 р.); “Кримінальний процес України у контексті європейських стандартів судочинства” (м. Київ, 2007 р.); “Конституційно-правовий статус людини і громадянина” (м. Івано-Франківськ, 2008 р.); “Національні інтереси і проблеми забезпечення безпеки України” (м. Кіровоград, 2008 р.); “Актуальні проблеми чинного адміністративного законодавства: шляхи подолання та перспективи вдосконалення” (м. Івано-Франківськ, 2008 р.); “Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов” (м. Київ, 2009 р.); “Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави” (м. Одеса, 2010 р.); “Вдосконалення правового захисту прав та основних свобод людини і громадянина” (м. Івано-Франківськ, 2010 р.); “Дні порівняльного правознавства” (м. Івано-Франківськ, Яремче, 2010 р.); “Загальні проблеми правотворення в Україні” (м. Львів, 2010 р.); “Особливі провадження у кримінальному процесі України: проблеми теорії та практики” (м. Донецьк, 2010 р.); “Право, мораль, релігія: історичні зв'язки та сучасність” (м. Івано-Франківськ, 2010 р.); “Забезпечення законності в діяльності органів дізнання та досудового слідства” (м. Луганськ, 2011 р.); “Правове регулювання суспільства та проблеми теорії держави і права” (м. Івано-Франківськ, 2011 р.); “Політика в сфері боротьби зі злочинністю: актуальні проблеми сьогодення” (м. Івано-Франківськ, 2011 р.); “Криміналістична наука: витоки, сучасність та перспективи” (м. Ірпінь, 2011 р.); Звітній науково-практичній конференції факультету з підготовки слідчих ЛьвДУВС (м. Львів, 2012 р.); “Забезпечення законності в діяльності органів досудового слідства та дізнання” (м. Луганськ, 2012 р.); “Теоретичні і практичні проблеми кримінального судочинства” (м. Донецьк, 2012 р.); “Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина” (м. Івано-Франківськ, 2012 р.); “Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми” (м. Ірпінь, 2012 р.); “Правове регулювання суспільства та проблеми юридичної техніки” (м. Івано-Франківськ, 2012 р.); “Перспективи розвитку діяльності органів досудебного

(предварительного) расследования: процессуальный и организационный аспекты” (м. Луганськ, 2013 р.); “Політика в сфері боротьби зі злочинністю” (м. Івано-Франківськ, 2013 р.); “Особливості формування законодавства України на сучасному етапі державотворення” (м. Івано-Франківськ, 2013 р.); “Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні” (м. Херсон, 2013 р.); “Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року: правові та процесуальні аспекти” (м. Львів, 2013 р.).

Публікації. Основні наукові результати дослідження викладені автором у 72 наукових публікаціях, у тому числі в двох одноосібних монографіях, 35 наукових статтях у наукових фахових виданнях України, 6 наукових статтях у виданнях іноземних держав, 2 навчальних посібниках, 27 матеріалах конференцій.

Структура й обсяг дисертації зумовлені предметом дослідження, метою й завданнями та відповідають логіці наукового пошуку. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів, які містять сімнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (759 найменувань) та восьми додатків. Повний обсяг дисертації – 589 сторінок, з них основного тексту – 400 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ПРОЦЕСУАЛЬНІ РІШЕННЯ СЛІДЧОГО ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

1.1 Генеза досудового розслідування та процесуальних рішень слідчого

Формування належних теоретичних основ боротьби зі злочинністю в сучасних умовах, коли щодо окремих видів кримінальних правопорушень держава майже повністю втратила контроль, є пріоритетним завданням не лише науковців, а й законодавців [257, с.122–123]. Боротьба зі злочинністю є важливою сферою внутрішньої діяльності держави [698, с.5]. В ідеалі вона повинна здійснюватися на підставі розробленої концепції, являти собою відповідну політичну лінію – політику у сфері боротьби зі злочинністю, як правильно відзначає П. Л. Фріс. У залежності від галузі законодавства така політика може набувати різних ознак, як от кримінальних, кримінально-процесуальних тощо [699, с.10–11]. На наше переконання, злочинності можна протидіяти, напрацьовувати для цього способи і оновлювати методи, однак боротьба із нею є перманентним процесом.

Як продовження висловлених поглядів, К. М. Карпо вказує, що формування теоретичного базису, у свою чергу, вимагає проведення фундаментальних досліджень політики у сфері боротьби із злочинністю в цілому та її видів, зокрема кримінально-процесуальної політики. Як правозастосовча діяльність державних органів із реалізації кримінальної відповідальності кримінальний процес є своєрідною матеріалізацією кримінального права. Саме в кримінально-процесуальній політиці кримінально-правова політика знаходить свою деталізацію, подальше втілення. Кримінально-процесуальна політика – це невід’ємна політики у сфері боротьби зі злочинністю, що являється своєрідним продовженням кримінально-правового елементу єдиної лінії держави у боротьбі

із злочинністю. Як самостійний вид, кримінально-процесуальна політика характеризується специфічними, актуальними для неї принципами, завданнями, джерелами і засобами впливу. Проте, незважаючи на надзвичайно важливе значення, проблеми кримінально-процесуальної політики рідко привертали увагу радянських та вітчизняних вчених-процесуалістів. На сьогодні відсутні комплексні наукові дослідження щодо змісту і характеристики даного виду політики у сфері боротьби зі злочинністю, а серед науковців немає єдності і щодо самого терміну „кримінально-процесуальна політика”, під якою цей автор розуміє вид діяльності державних органів, який визначає напрями роботи правотворчих і правозастосовчих органів держави, спрямовані на розкриття кримінальних правопорушень і вирішення кримінальних проваджень з метою зниження рівня злочинності в державі та зменшення наслідків її впливу на суспільні відносини [257, с.122–123]. За визначенням М. І. Загороднікова, кримінально-процесуальна політика направляє законотворчу діяльність, що визначає структуру і форми роботи органів розшуку, дізнання, слідства і суду, а також практичну діяльність цих органів та громадських організацій по боротьбі із злочинністю і попередження кримінальних правопорушень [213, с.14]. Таке визначення частково заперечується науковцями, і, на наш погляд, заслужено, так як виникають сумніви щодо самого терміна „судова політика”. Аналіз цього терміна дозволяє зробити висновок, що сфера її впливу значно вужча [257, с.122]. Кримінально-процесуальна політика – це воля влади по відношенню до розслідування кримінальних правопорушень і судового розгляду кримінальних проваджень. Це напрям діяльності правотворчих і правозастосовчих органів по виробленню і застосуванню форм реалізації норм кримінального права на всіх етапах здійснення кримінального судочинства, визначає О. І. Александров [3, с.70]. *Очевидно, що в будь-якому із наведених вище поглядів кримінально-процесуальна політика повинна стати пріоритетною на шляху реформування та вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, адже будь-яка реформа чи зміна повинні виходити із глибоких наукових досліджень і продуманих, обґрунтованих поступових кроків законодавця, на що нами вже*

зверталася увага у юридичній літературі [32, с.23–26; 33, с.21-25]. Про це також свідчать і результати опитаних нами 405 працівників слідчих підрозділів МВС України. Як зазначили ці слідчі, найбільш пріоритетними напрямками кримінальної процесуальної політики України в сучасних умовах є створення окремого Слідчого департаменту чи комітету –179 (43,4 %) респондентів; прийняття Закону України „Про статус слідчого” –101 (24,5 %); внесення необхідних змін до чинного КПК –51 (12,4 %). Ці погляди частково вже знайшли свою реалізацію в КПК 2012 року [329].

Одним із напрямів кримінально-процесуальної політики України в сучасних умовах має стати удосконалення досудового слідства, яке є однією з провідних проблем правової реформи, що відбувається в Україні. З метою активізації і поліпшення діяльності слідчих проводиться робота щодо вдосконалення тактики і методики розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, впроваджується позитивний досвід, передові форми і методи організації роботи [709, с.211]. Однак, на наш погляд, цього недостатньо. Необхідно удосконалювати нормативні документи, що регламентують таку діяльність, потрібні більш глибокі перетворення та зрушення, так звана, неодноразово згадувана у юридичній літературі „зміна об’єктива” у розумінні завдань та функцій, вимог об’єктивного характеру, процесуального статусу слідчого.

Цілком слушно констатував Є.Г. Коваленко, що слідчий –це учасник кримінального процесу, який провадить досудове слідство. При провадженні досудового слідства всі рішення про спрямування слідства і про провадження процесуальних дій слідчий приймає самостійно, за винятком випадків, якщо законом передбачено одержання згоди від суду або прокурора, і несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення. Постанови слідчого, винесені відповідно до закону в кримінальному провадженні, є обов’язковими для виконання всіма підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами і громадянами [265, с.82–83]. Такі науковці як О. В. Баулін [61], В. І. Галаган [122], Ю. М. Грошевий [158], А. Я. Дубинський [191], О. В. Капліна [251, 252], Н. С. Карпов [259, 260], В. С. Кузьмічов [339, 340],

Л. М. Лобойко [374, 378, 382], М. М. Михеєнко [430], З. М. Онищук [464], М. А. Погорецький [494, 497], Б. В. Романюк [574], О. А. Солдатенко [611, 612], С. М. Стахівський [623], В. М. Тертишник [648, 649, 650, 651, 652], Л. Д. Удалова [676, 677, 678] дотримуються традиційної точки зору та вважають, що слідчий у кримінальному процесі повинен бути самостійним суб'єктом. Цими авторами у різні періоди часу велася мова про шляхи удосконалення як системи досудового слідства взагалі, так і процесуального статусу слідчого, зокрема. Висловлюються і протилежні точки зору, зокрема щодо ліквідації існуючих слідчих органів і введення інституту судових слідчих у складі судової системи [396; 98; 576; 100; 174]. Ми є прихильниками першої групи вчених і вважаємо, що існування досудового розслідування та слідчих-суддів не взаємовиключається, а лише сприятиме удосконаленню судового контролю за розслідуванням, яке проводять слідчі. Саме таким чином і підійшов законодавець до вирішення цієї проблеми у КПК 2012 р., що є досить позитивним моментом цього кодексу. Хоча до сьогоднішнього дня положення чинного законодавства про процесуальну незалежність та самостійність є більш декларативними, ніж такими, що мають реальне втілення у сучасних реаліях [34, с.67–71; 48, с.435–437; 51, с.215–221]. Це також підтверджують результати проведеного нами анкетування 405 слідчих ОВС, з яких 294 (48%) вказали на цю обставину, як на одну із головних проблем досудового провадження. Таку ж відповідь дали 133 (53,2%) із 250 опитаних нами курсантів слідчих факультетів ВНЗ системи МВС, у яких очевидно наявне глибоке розуміння цієї проблематики. Результати проведеного нами додаткового анкетування 220 слідчих ОВС засвідчили наявність ще загрозливіших деструктивних тенденцій, адже 78 (35,4 %) респондентів вказали на повну відсутність незалежності слідчого при цьому, серед іншого, 105 (48%) слідчих основною проблемою визнали тотальну процесуальну залежність від прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Тобто чинний державний механізм, на жаль, не може в повному обсязі забезпечити задекларовану у КПК процесуальну незалежність та самостійність слідчого. Це, по-перше, пов'язано із відсутністю окремого

нормативного документа – Закону України „Про статус слідчого”, а по друге – відсутністю концентрації уваги законодавчих органів на розвитку та впровадженні збалансованої кримінально-процесуальної політики держави, що в результаті створює проблеми кримінального процесуального забезпечення досудового слідства. Українські слідчі та прості громадяни нашої держави тривалий час перебувають в очікуванні визначення правового статусу слідчого на рівні окремого закону [148, с.16–17].

Процесуальна незалежність та самостійність слідчого це такі елементи його процесуального статусу, які на наш погляд не можуть бути вирішені лише у нормах КПК. Тут необхідний окремий закон, що буде містити відповіді на ті болючі питання, що накопичувалися роками упродовж щоденної копіткої діяльності слідчих у процесі досудового розслідування. Український законодавець впродовж 15 років намагався вирішити означену проблему позитивно, але поки що ці спроби виявилися безрезультатними. На розгляд Верховної Ради України вносилися законопроекти „Про статус слідчих” (реєстр. № 7440 від 27 серпня 2001 року); „Про працівників органів досудового слідства та їх соціальний захист” (реєстр. № 1230 від 17 червня 2002 року); „Про статус та процесуальні і соціальні гарантії слідчих України” (реєстр. № 4125 від 8 вересня 2003 року); „Про систему досудового слідства в Україні” (реєстр. № 2716 від 11 грудня 2006 року); „Про статус слідчих” (реєстр. № 1437 від 25 січня 2008 року). Законопроекти № 1230 та № 2716, були відкликани самими суб’єктами законодавчої ініціативи. Законопроекти № 7440 та № 4125 не були прийняті як закони за результатами розгляду [180]. 15 червня 2011 року Міністерством внутрішніх справ України видано наказ №336 (із змінами, внесеними наказом МВС України від 3 серпня 2011 року № 516) „Про проведення експерименту щодо апробації вертикальної системи підпорядкування слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України”, згідно з яким з 1 липня 2011 року по 30 червня 2012 року проводився експеримент щодо апробації підпорядкування всіх слідчих підрозділів міліції начальникові Головного слідчого управління МВС України. На період цього експерименту вказаним

наказом було затверджено тимчасові положення про Головне слідче управління та органи досудового слідства МВС, тимчасові типові положення про слідчі управління та відділи, тимчасову інструкцію з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами ОВС в розкритті та розслідуванні злочинів [545]. Аналіз цього відомчого документа свідчить, що новел він не містив, а одним із чотирьох силових відомств зроблено чергову, можливо і результативну спробу, протягом календарного року збільшити штатну чисельність служби, змінити її вертикальне підпорядкування. Автор дисертації була членом наглядової ради з проведення експерименту відповідно до п.5.7 означеного наказу та розпорядження УМВС України в Івано-Франківській області від 9 липня 2011 року № 1/8-267. Позитивні очікування, на жаль не виправдались, бо в червні 2012 року не було констатовано якісних, докорінних змін в діяльності органів досудового слідства МВС. У зв'язку із вступом в дію КПК 2012 р., 9 серпня 2012 року Міністерством внутрішніх справ України видано наказ №686 „Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України”, яким затверджено Положення про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України; Положення про Головне слідче управління МВС України; Типове положення про слідче управління (відділ) головного управління, управління МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті; Типове положення про слідчий відділ (відділення) міського, районного, лінійного управління (відділу) головного управління, управління МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті; Інструкцію з організації діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України [540]. Однак практичні працівники зіткнулися із цілою низкою недосконалих норм КПК 2012 р., а як результат – неадаптоване законодавство стало причиною масових звільнень із слідчих підрозділів кваліфікованих працівників, які десятиліттями набували навиків та майстерності роботи за КПК 1960 р. Організаційно-штатні

зміни тривають на рівні МВС до сьогоднішнього дня. Також слід констатувати, що вказаним наказом суттєво обмежено і так хитку процесуальну незалежність слідчого, а його положення про визначення процесуального статусу слідчого ОВС на сьогоднішній день є мало оптимістичними. *На наш погляд, реформаторам і законодавцям слід врахувати 16-річний, на жаль, часто негативний досвід, та поставити собі риторичне запитання про те, що саме ми прагнемо змінити в сучасному кримінальному процесуальному законодавстві, яку мету перед собою ставимо, яких негативних наслідків, що вже існують прагнемо уникнути. Без концептуального бачення суті проблеми її правильно і швидко вирішити неможливо*, на що нами вже зверталася увага у юридичній літературі [35, 47]. Слід погодитися із раціональною пропозицією Л. М. Лобойка та О. А. Банчука, суть якої полягає в тому, що усунення процесуальної залежності слідчого від свого керівника повинно стати одним із напрямів реформи кримінального процесу [379, с.38], однак згідно з положеннями КПК 2012 р. слідчий став повністю залежним ще і від прокурора, який реалізує на сьогоднішній день функцію процесуального керівництва всім процесом досудового розслідування. На цих питаннях більш детально буде зосереджено увагу у підрозділі 4.2 дисертації.

Головними проблемами кримінально-процесуального забезпечення досудового слідства слід вважати відсутність незалежності слідчого, виконання ним невластивих йому функцій [689, с.124], хоча відомчими нормативними документами МВС України задекларовано заборону залучати слідчих до виконання функцій, не пов'язаних з розслідуванням кримінальних правопорушень [540, с.45]. Ми згодні із таким обґрунтованим твердженням авторів щодо існуючих проблем кримінального процесуального забезпечення досудового розслідування, а також його підтримує 144 (23,5%) із опитаних нами слідчих та незначна кількість курсантів – 41 (16,4%). Очевидно, різниця в оцінках полягає у різному світосприйманні, яке в першому випадку слідує із негативних реалій професійної діяльності, а в другому – із прикладів, наведених у навчальній та науковій літературі. Споглядаючи дещо глибше, у коріння проблеми, слід

звернутися до генези рішень слідчого, які перебувають у нерозривному зв'язку із його процесуальним статусом і є взаємообумовленими. Адже неможливо визначати найоптимальніші шляхи вирішення означеної проблеми досудового розслідування в Україні, не звертаючись до історичного досвіду розвитку слідчого апарату.

Досудове розслідування формувалося як самостійна стадія кримінального процесу досить тривалий період часу. У стародавніх джерелах права -Руській Правді та Вічевому законодавстві, кодифікованих Новгородській та Псковській грамотах визначалися основи та принципи судоустрою і судочинства того історичного періоду. Псковська судна грамота 1476 року у порівнянні з Руською Правдою більш чітко унормувала питання кримінального судочинства, незважаючи на те, що роль суду була визначальною, процес носив як змагальний, так і розшуковий (інквізиційний) характер, набули закріплення письмові докази. У 1550 році починають появлятися спеціалізовані судові прикази: Холопий приказ, розбійний та розбійний пошуковий прикази, Приказ розшукових справ, у результаті чого суди набувають повноважень тлумачити закони [237, с.34–35, 656–661]. І. М. Кузнецов зазначає, що Феодальне право Великого Литовського князівства, норми Магдебурзького німецького та звичаєвого права сприяли росту ролі публічної влади та права. Порівняльний аналіз правових норм Литовських Статутів 1529, 1566 та 1588 років свідчить, що у них вже були неспростовні аргументи на користь виокремлення галузевих інститутів. Вказані принципи містилися в нормах Статутів не випадково, а тому, що стали основоположними принципами кримінального та процесуального права XVI століття, а не лише Зводу законів Великого Литовського князівства, якими є Статути 1529, 1566, 1588 років [335, с.56–62]. Проведений нами аналіз вказаних розділів Статутів не лише підтверджує наведені аксіоматичні твердження, а й дозволяє зробити припущення, що у їх нормах у загальних рисах описувалися й процесуальні дії [478, с. 2–18; 621, с.35–49]. Гуманізм феодального кримінально-процесуального права XVI століття полягав у тому, що поряд із такими негативними рисами, як публічність покарань, воно вже містило такі прогресивні

положення, як рівність перед законом, відповідальності згідно закону тощо. Ці нормативні документи ще не містили чіткого порядку прийняття процесуальних рішень визначеними суб'єктами. Позитивних змін кримінально-процесуальне право набуло із середини XVII століття за часів Речі Посполитої. Зазнало вдосконалення досудове провадження, а у подальшому було визначено місце органів досудового розслідування в правоохоронній та судовій системах. У 1860 році були засновані посади судових слідчих, на яких покладалося провадження з усіх злочинів, що відносилися до відання судів [237, с.56–78]. Провівши глибокий історичний дискурс, М. А. Погорецький влучно і ґрунтовно акцентує увагу на тому, що проблема вдосконалення досудового провадження, в тому числі й визначення місця органів досудового розслідування в правоохоронній та судовій системах, є актуальною продовж багатьох років і не лише для України, а й для багатьох, у тому числі, найдемократичніших країн світу. Прикладом цього є Франція, де з часу прийняття найстарішого Кримінально-процесуального кодексу 1808 року система органів попереднього слідства та порядок провадження зазнали низки змін, внесених законами 1897, 1856, 1958, 1985, 1989, 1993, 2000 років. До 1860 року розслідування злочинів у Російській імперії, до складу якої входила і більша частина сучасної України, здійснювалося міською та земською поліцією. У повітах його проводили становий пристав, земський справник і повітовий стряпчий, а також відділення земського суду, що складалося з цих посадових осіб. У містах злочини розслідувалися приватними чи слідчими приставами. Указом Імператора від 8 червня 1860 року були засновані посади судових слідчих, на яких покладалося провадження з усіх злочинів, що відносилися до відання судів. На посаду судового слідчого призначалися імператорським Указом особи, які мали вищу юридичну освіту і стаж служби у судовій частині не менше трьох років. У результаті судової реформи 1860 років відбулося організаційне роз'єднання слідства і дізнання, що відобразилося в низці норм Статуту кримінального судочинства 1864 року (далі по тексту – Статут). Разом з тим належної законодавчої регламентації в той період організаційний зв'язок попереднього

розслідування і дізнання не одержав. Після жовтня 1917 року судова система Російської імперії практично цілком була зруйнована і функції попереднього слідства виконували різні органи (слідчі комісії, штаби Червоної гвардії, ревтрибунали, народні судді, народні слідчі та ін.) [493, с.5–7]. У літературі наведено точку зору про те, що досить добре визначено умови і хід попереднього розслідування справи у Статуті [401, с.69], але є й полярні погляди, які полягають в тому, що найслабкішою частиною кримінального процесу відповідно до норм Статуту було попереднє розслідування [169, с.23], із чим ми погоджуємося, звернувшись до проведеного О. М. Калачовою детального аналізу положень Статуту. Другий розділ Статуту присвячений провадженню попереднього слідства. У ньому відсутні прямі вказівки на необхідність винесення постанови слідчим про визнання особи, що бере участь у кримінальному процесі, певним суб'єктом судочинства. Законодавець також не конкретизував, які саме рішення (розпорядження) оформлюються постановою. Однак, слідча практика того часу встановила, крім зазначених, лише такі постанови судового слідчого: про відмову в допиті свідка, про провадження обшуку, огляду, експертизи [248, с.20].

Ще одним позитивом серед новел Статуту, не відзначеним М. А. Погорецьким та вказаними науковцями було те, що в його статтях 105–111, 258–259, 267, 357–370 вже йшлося про слідчі дії, які проводилися мировим суддею [237, с.203–206]. Тож у цей історичний проміжок часу рішення щодо провадження розслідування та окремих процесуальних дій приймалися виключно мировим суддею, а очевидно, що процесуальний статус інших чинів поліції, в силу доручених лише розшукових функцій, не вимагав детальної регламентації. Це негативна віха у розвитку досудового розслідування як відокремленої стадії кримінального провадження, так як жодних детермінантів удосконалення процесуального статусу слідчого на ній нами не виявлено. Узурпація всієї процесуальної діяльності у руках мирового судді неминуче стала першопричиною ліквідації тих позитивних здобутків, які вище перелічені низкою дослідників.

Як вірно стверджував П. П. Михайленко, хронологічний дискурс свідчить, що подальше управління процесуальною діяльністю відбувалося на основі радянського законодавства, яке визначалося характерними лише йому підходами до побудови системи попереднього слідства. Основу тогочасного зводу законів становили „Інструкція для народних слідчих” та „Тимчасове положення про народні суди та революційні трибунали” [427, с.123]. Аналіз цих нормативних актів свідчить про більш детальну регламентацію дій слідчого щодо визначення процесуального статусу особи, ніж у Статуті кримінального судочинства 1864 року [248, с.22; 249, с.5–7]. Ми погоджуємося із думкою дослідників, які стверджують, що позитивним моментом інструкції є той факт, що народний слідчий мав право на складення постанов у розумінні письмових процесуальних документів, які стосувалися визнання особи стороною у справі. Також прослідковується інше процесуальне рішення слідчого, а саме виклик свідка за повісткою. У Інструкції для народних слідчих від 18 червня 1921 року відсутнє повноваження слідчого на складання постанови для визначення статусу учасника процесу, однак деталізовано, що для пояснення ходу слідства, при прийнятті справи до провадження, про процесуальне рішення щодо притягнення до слідства обвинуваченого та застосування до нього запобіжних заходів, про провадження обшуку, виїмки, огляду слідчий складає постанови [229, с.28]. У подальшому історичному розвитку КПК УРСР 1922 року передбачав розслідування злочинів народними слідчими, слідчими, які перебували при ревтрибуналах, військовими слідчими і слідчими з найважливіших справ наркомату юстиції [673, с.23–24]. Органи безпеки розслідували державні злочини. КПК 1922 року слідчого визначив залежним від прокурора, а вирішення спірних питань досудового слідства відносив до компетенції суду. За дорученням слідчого діяли по справі органи дізнання, а захисник взагалі не допускався на попереднє слідство. КПК УРСР 1927 року підвищив роль прокуратури, яка мала повноваження тотального контролю і нагляду у всіх сферах, не говорячи вже про ті процесуальні рішення, які приймав слідчий [674], що очевидно небезпідставно сучасниками названо найбільш негативною подією в історії слідчого апарату [371, с.53]. Тому, з огляду

на сказане, логічним, але не виправданим практикою кроком законодавця, була передача слідчих у повне підпорядкування прокуратури відповідно до Положення про судоустрій Української РСР від 11 вересня 1929 року. У цей період із основної маси кримінальних злочинів органами міліції проводилося дізнання, матеріали якого направлялися прокурору і після затвердження ним обвинувального висновку передавалися до суду. Прокурор мав право доручати міліції розслідування будь-якої кримінальної справи в повному обсязі. Якщо попереднє розслідування було у справі обов'язковим, міліція могла проводити слідчі дії протягом місяця, після чого передавала справу слідчому [493, с.5–7]. *Схожі тенденції можна простежити й за КПК 2012 року, але законодавцю слід рано чи пізно врахувати наведений негативний досвід у реформуванні органів досудового розслідування та повернути на шлях прогресивних, а не регресивних змін 20-х років попереднього століття.*

У листопаді 1956 року проведено реорганізацію управлінь міліції [12, с.63–67]. З прийняттям Основ у 1959 році правом здійснення попереднього розслідування були наділені лише слідчі органи прокуратури і Комітету державної безпеки. Практика показала, що слідчі прокуратури були організаційно відірваними від оперативно-технічних підрозділів органів внутрішніх справ, а це негативно відбивалося на розкритті злочинів. Тому наприкінці 50-х –на початку 60-х років керівництвом держави вживаються заходи для структурної перебудови органів міліції [709, с.212]. Відбувається так звана зміна об'єктива, підміна основоположних понять та базових завдань, різні органи наділяються функціями розслідування [683, Ст.181], а до КПК УРСР вносяться відповідні зміни [684, Ст.406]. Вперше було створене слідче управління та слідчі відділи і групи. Законодавчо встановлено вимоги до осіб, що призначалися на посади слідчих, як правило вища освіта або значний досвід роботи [597, с.19]. З жовтня 1963 року було запроваджено інститут громадських помічників слідчих [426, с.85–86]. В грудні 1965 року значно розширено сферу діяльності слідчих, органів міліції, яким було надано право розслідування справ про розкрадання державного та колективного майна в особливо великих розмірах [510, с.36].

Ефективність роботи слідчих, як вказує А. П. Чернега, з чим ми теж погоджуємося, зросла після утворення чергових частин у підрозділах міліції. Останні забезпечували доставку на місце злочину оперативних і слідчих працівників, які збирали, аналізували, оцінювали докази й інформацію одразу після його виявлення, що нерідко сприяло викриттю злочинів у найкоротші строки [709, с.213]. Починаючи з січня 1969 року слідчі апарати теж зазнали реорганізації, так як їх було включено до складу відділів (управлінь) внутрішніх справ [619, с.594]. У жовтні 1971 року створено слідче відділення МВС Української РСР на повітряному транспорті” [13, с.2]. До його відання до квітня 1972 року перейшли повноваження щодо розслідування злочинів, вчинених в межах аеродромів і аеровокзалів [14, с.139–141]. Лише у вересні 1974 року було затверджене Положення про слідче управління МВС Української РСР [426, с.160], яке повинно було реалізовувати завдання щодо забезпечення неухильного виконання рішень керівництва, законодавства, вказівок Генерального прокурора СРСР і Прокурора УРСР, а також постанов Пленуму Верховного Суду СРСР і Пленуму Верховного Суду УРСР з питань застосування кримінального і кримінально-процесуального законодавства у слідчій практиці, тощо [426, с.161; 427, с.26-43]. Особливо слід підкреслити, що серед перелічених першочергових завдань чільне місце було виділено своєчасному і обґрунтованому прийняттю слідчими рішень у кримінальних справах. На наш погляд, О. В. Негодченко вірно і обґрунтовано відзначає, що метою створення слідчого апарату була необхідність посилення боротьби зі злочинністю та зміцнення законності. Перевірка часом показала, що створення досудового слідства в органах внутрішніх справ було обґрунтованим кроком правоохоронної політики того часу, адже слідчий апарат не тільки виборов право на своє існування, але й довів, що у взаємодії з іншими службами здатний вирішувати найскладніші проблеми у боротьбі зі злочинністю. З самого початку одним з важливих завдань МВС України стало якісне комплектування кадрами слідчих підрозділів, які за нетривалий час набули кращих показників порівняно з іншими службами МВС, оскільки станом на 1970 рік серед начальницького складу слідчого апарату з

вищою освітою було 63,5%, а з вищою та середньою спеціальною освітою – 93,1%. Якщо за перший рік свого існування в системі МВС, у 1963 році, слідчі розслідували близько 63 тис. справ, в 1969 – 59 тис., в 1976 – 100 тис, то ближче до сьогоднішніх днів кількість кримінальних проваджень зростає майже до 423 тисяч, а отже понад 12 тисяч слідчих МВС України розслідують 90% злочинів, що вчинюються в державі [449, с.4]. Із вступом в дію КПК 2012 року лише протягом двох місяців, зі слів очільника ГСУ МВС, слідчі внесли до Єдиного реєстру досудових розслідувань 170 тис. нетяжких злочинів. При цьому збільшення слідчої служби на 2,5 тис. чоловік поки що не дає змоги ефективно проводити досудове розслідування*.

Точку зору О. В. Негодченка, як і ми, повністю поділяє А. П. Чернега, який впевнений, що перебудова структури органів міліції у системі МВС Української РСР відповідала вимогам часу і мала позитивні наслідки. Друга половина 50-х років знаменувала різкий перелом у роботі органів міліції. Принцип верховенства закону поступово визначав усі напрями її роботи, але на перешкоді роботи міліції і її слідчих органів стояло ряд проблем, породжених самою сутністю суспільно-політичного ладу. Разом з тим достатньою мірою питання створення дієвої системи досудового слідства не вирішені і дотепер. Назріває нагальна потреба у формуванні окремої державної структури досудового слідства (наприклад слідчого комітету), що дасть можливість забезпечити реальну процесуальну незалежність. Керівництво буде здійснюватися тільки по вертикалі працівників слідчих підрозділів, що дозволить обмежити зміст керівної роботи переважно вказівками відносно процесуальної діяльності. У реформуванні досудового слідства головним є не тільки організаційно-структурні зміни, а й реформування кримінального судочинства, приведення його у відповідність до вимог часу [709, с.214–215].

Поряд із наведеним позитивним надбанням нашої правової системи, зокрема виокремленням кримінально-процесуального законодавства в окрему галузь та його розвиток як науки, слід зосередити нашу увагу і на низці негативних

---

*Основні завдання слідчі виконали. Інтерв'ю Василя Фаринника журналістам Іменем закону. - №4. – січень 2013 року.

моментів, зокрема тих, які безпосередньо стосуються досудового слідства [40, с.213–217]. Як правильно узагальнює В. Т. Маляренко, причини незадовільного стану досудового слідства двоякі. Перші – мають принципове значення і полягають у тому, що досудове слідство в своїй основі має неправильну конструкцію, корінні засади якої не погоджені з основними засадами провадження кінцевого, тобто судового. Другі – полягають у різних неналежних умовах діяльності органів, які проводять досудове слідство, і тих, що наглядають за ним [401, с.125]. Із 405 опитаних нами слідчих ОВС та 250 курсантів на невизначеність щодо місця органів досудового розслідування в правоохоронній та судовій системах вказав відповідно 141 (23,1 %) та 53 (21,2%) респонденти. Неправильну конструкцію досудового слідства відмітили 76 (13,2 %) слідчих та 20 (8%) курсантів, а 279 (48,4 %) та 140 (56%) опитаних констатували неналежні умови діяльності органів, які проводять досудове слідство та 73 (12,7 %) і 25 (10%) – неналежні умови діяльності органів, які здійснюють нагляд. Набуття чинності КПК 2012 року на наше переконання в переважній більшості лише усугубило та поглибило триваючі деструктивні процеси, що відображено також і в результатах проведеного нами додаткового анкетування 220 слідчих, з яких 57 (25,9 %) відзначили, що чинним КПК не виправдано обмежено процесуальні права слідчих; 55 (25 %) незадовільно відізнались про надто широкі повноваження органів, які здійснюють нагляд; 70 (31,8 %) констатували недовіру чинного КПК, наявність суттєвих прогалин і колізій в ньому.

Схиляємося до позиції О. І. Литвинчука, що в подальшому слідчий за КПК 1960 року практично повністю втратив процесуальну незалежність та самостійність [371, с.198]. КПК 2012 року цю проблему теж не вирішує, адже відповідно до частини другої статті 36 прокурор, здійснює нагляд за додержанням законів при проведенні досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням [329, Ст.36], тобто у буквальному тлумаченні цієї норми слідчий на сто відсотків позбавляється процесуальної незалежності та самостійності. Відомчими нормативними документами із організації діяльності органів досудового розслідування лише

підтверджено такі негативні нововведення. На цій проблематиці нами буде зосереджена детальна увага в наступних підрозділах дисертації.

Ми цілком підтримуємо точку зору В. М. Федченка, який свого часу констатував про те, що злободенними питання щодо недбалості, однобічності і неповноти розслідування, порушення процесуальних норм, обвинувальної тенденції у слідчій діяльності, що виявляється навіть у намаганні „вибити” докази та фальсифікувати документи. У багатьох справах помітна і відверта повільність у проведенні розслідування, до того ж, простежується і правова малограмотність слідчих. При цьому нагляд з боку прокуратури у більшості випадків слабкий або недостатньо енергійний. Незадовільний стан досудового слідства однак визнається вітчизняними теоретиками та практикаками. Думки їх розходяться хіба що в причинах такого стану, а ще більшою мірою – у вирішенні того, яким шляхом треба йти для виправлення становища, яких заходів вживати [689, с.125]. Однак ми не розділяємо позиції вказаного автора в тому, що слідчий, оцінюючи певні фактичні дані (докази), має право приймати рішення, що по своїй суті притаманні суду: складає постанови, якими вирішує долі людей, зокрема, закриває кримінальні провадження за відсутності події чи складу кримінального правопорушення, визначає міру запобіжного заходу, затримує осіб, що слідчий є і обвинувачем, і ця функція є фактично центром тяжіння всієї його діяльності [689, с.125–126]. Ці твердження, викликають ряд дискусійних моментів. Адже відповідно до статті 130 КПК 1960 року суб'єктами, що були наділені правом складати постанови про прийняті під час провадження досудового слідства рішення, визначалися слідчий і прокурор. Тому вести мову про повноваження, притаманні виключно суду, на нашу думку, є необґрунтованим. За КПК 2012 року за слідчим залишено процесуальне право на прийняття всіх вище перелічених рішень за винятком визначення власною постановою міри запобіжного заходу. Крім того, другою тезою вказаний автор нівелює загальні засади кримінального провадження презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, він ставить під сумнів існування демократичних та правових засад у чинній правовій

системі та нашому суспільстві, що неприпустимо. Що ж стосується нашої точки зору розуміння функцій, які реалізує слідчий, то ця позиція знайшла своє висвітлення у підрозділі 1.4 дисертації.

Дозволимо собі не повною мірою підтримати точку зору висловлену свого часу В. Т. Нором в тому, що такі суто обвинувальні процесуальні дії та рішення, як порушення кримінальної справи та відмова в її порушенні, визнання особи підозрюваною та обвинуваченою, пред'явлення обвинувачення та складання обвинувального висновку повинні здійснюватися лише прокурором [454, с.254]. Нам така позиція видається усіченою, такою, що суперечить вимогам статті 121 Конституції України, де функція підтримання державного обвинувачення повинна реалізовуватися прокуратурою лише в суді [306], а не на стадії досудового розслідування, як пропонує вказаний автор. Хоча законодавець частково у КПК 2012 року фактично узаконив таку наукову позицію, ліквідувавши процедуру підготовки відмовних матеріалів і в цілому стадію порушення кримінальної справи із всіма процесуальними рішеннями слідчого, які на ній приймалися. На досудовому розслідуванні на сьогоднішній день фактично відсутній такий учасник як обвинувачений, відповідно не приймається процесуальне рішення про притягнення як обвинуваченого та пред'явлення обвинувачення. Обвинуваченим (підсудним) відповідно до частини другої статті 42 КПК є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду [329]. Ми не в повному обсязі підтримуємо такі законодавчі новели, а власна мотивація наших переконань буде наведена у наступних підрозділах роботи.

Термін „система досудового слідства” був законодавчо не визначений за КПК 1960 року і залишається таким на сьогодні. Якщо система органів досудового слідства складалася з великої кількості слідчих підрозділів, що входили до структури органів прокуратури, МВС, податкової міліції та Служби безпеки України, то у КПК 2012 року цей перелік є ще більш широким і неконкретизованим, так як до системи органів досудового розслідування входять слідчі підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що

здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів державного бюро розслідувань, уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень. Однак багаторічна практика свідчить, що відомча роз'єднаність слідчих органів не сприяє провадженню єдиної політики в галузі досудового слідства, що викликає масу негативних наслідків і в цілому лише звужує можливості слідчого апарату в розкритті і розслідуванні кримінальних правопорушень [755, с.219]. Ще одну негативну тенденцію щодо практично щорічної зміни підслідності констатує М. А. Погорецький [493, с.6–7], яку знову ж таки ми можемо прослідкувати у статті 216 КПК 2012 року.

Очевидно, що за таких умов, сучасна система досудового розслідування вимагає докорінних змін на основі сформованих позитивних історичних надбань, доктринального визначення місця досудового розслідування та статусу слідчого, належного унормування основ для прийняття ним та реалізації процесуальних рішень, так як в результаті історичного розвитку сучасного кримінального процесуального законодавства воно набуло не лише позитивних прогресивних, але і негативних регресивних ознак та характеристик.

1.2 Сучасний стан наукової розробки поняття й правових основ прийняття та виконання рішень слідчого на досудовому розслідуванні

Як вбачається з історичного дискурсу кримінального процесуального законодавства, проблеми у діяльності органів досудового слідства протягом десятиліть не вирішувались в повному обсязі та не зменшувалась їх кількість, а навпаки – вони ставали ще більш нагальними. Поряд із організаційними, сьогодення породжує і ряд інших внутрішніх дилем. У зв'язку із викладеним, важливим на наш погляд і першочерговим для дисертації, є розгляд поняття кримінально-процесуального рішення, однак слід зробити декілька штрихів щодо самого поняття рішення, адже його розуміння науковцями є

неоднаковим [105, с.1341–1364; 133, с.179–184; 167, с.49–53; 569, с.98–101; 606;–607, с.85–88; 629, с.171–177; 407, с.114–119; 408, с. 255–263; 577, с.19–21; 605, с.80–86; 338, с.12–14].

Рішення – один з необхідних моментів вольової дії, що полягає у виборі цілі дії і способів її виконання. Вольова дія передбачає попереднє усвідомлення цілі і засобів дії, здійснення дії у думці, що передує фактичній дії, обговорення у думці підстав, що говорять „за” і „проти” його виконання і т.п. Цей процес закінчується прийняттям рішення [96, с.455]. У словнику російської мови рішення трактується як твердий намір зробити що-небудь; висновок, результат, який досягають суб’єкти, обговоривши, обміркувавши що-небудь [458, с.677]. У юридичному словнику-довіднику визначення рішення відсутнє, але рішення комісії з трудових спорів трактується як акт, у якому виражено волю більшості або усіх членів комісії з трудових спорів по суті розглянутого індивідуального трудового спору. Тут же визначено, що рішення суду – акт правосуддя у цивільній справі, який ґрунтується на встановлених у судовому засіданні фактах та застосуванні норм матеріального і процесуального права. Воно є основним і найважливішим актом правосуддя, спрямованим на захист прав, свобод і законних інтересів громадян, юридичних осіб і держави, на зміцнення законності та правопорядку, запобігання правопорушенням і виховання громадян і службових осіб у дусі поваги до законів України, честі й гідності людини [750, с.574–575]. У Юридичній енциклопедії рішення у найбільш загальному соціально-психологічному плані трактується як свідомий і вольовий акт особи, що передбачає вибір між альтернативними варіантами можливої поведінки у процесі досягнення певної мети. За юридичним змістом рішення – це правові акти, які встановлюють нові, змінюють чи скасовують чинні правові норми [747, с.335]. У глосарії із управлінської діяльності у системі органів внутрішніх справ зазначено, що рішення за юридичним змістом являє собою не що інше, як підзаконний правовий акт (вирок суду, постанова) [27, с.83].

Рішення у кожній галузі тлумачиться по-своєму, інтерпретовано у залежності від видів діяльності. Відомо багато видів діяльності, які класифікуються за

різними підставами. Діяльність буває практична та духовна, фізична та розумова, моральна та аморальна, законна та незаконна, корисна та безкорисна, прогресивна та реакційна, колективна та індивідуальна, активна та пасивна тощо. Слід відзначити різноманітність видів людської діяльності за її сферами. Саме у процесі діяльності людина приймає різні види рішень, які обумовлені специфікою її діяльності [693, с.315–316]. У свою чергу діяльність слідчого поєднує всі зазначені ознаки особистості і паралельно чітко регламентована нормами КПК. За таких життєвих і професійних реалій слідчому постійно доводиться приймати вольові рішення, які почасти вирішують людські долі.

Рішенням може бути відображена позиція людини з певного питання [357, с.5]. Очевидно така авторська новація заслуговує на увагу, адже у процесі простих логічних умовиводів можемо дійти до висновку, що наше внутрішнє ставлення до оточуючого середовища виражається у певній програмі координованих дій, які відображають наше волевиявлення, рішення у формі згоди чи протесту.

З точки зору логіки, рішення є нічим іншим, як результатом мислення, його зовнішньою стороною та результатом. Засобом матеріалізації або опредметнення діяльності мислення є мова. Результатом процесу мислення є ідеальні утворення, які виражені певною мовою – для прикладу судження [253, с.23–24]. Судження – це та думка, у якій стверджується наявність або відсутність властивостей у предметів, відношень між предметами, зв'язків між ситуаціями. Судження є такою думкою, у якій при її висловлюванні дещо стверджується про предмети дійсності і яка об'єктивно є або істинною, або хибною. Це думка, у якій стверджується або заперечується зв'язок між об'єктами і ознаками. Із історії логіки існують дві точки зору із приводу того, якими реченнями виражається судження. Перша точка зору розглядає судження як висловлювання, як речення, тобто думку разом з її мовними засобами вираження. Відповідно до неї одна й та ж сама думка, яка втілена у реченнях різних мов є різним судженням, інша точка зору є полярною і передбачає, що судження жодним чином не залежить від мовних засобів [293, с.176–178]. У юридичній психології рішення розглядається

як форма мислення. Мислення – це пізнавальний процес, який визначається опосередкованим та узагальненим відображенням дійсності. Опосередкованість означає, що мислення, на відміну від чуттєвих форм пізнання, дозволяє визначити та зрозуміти те, що безпосередньо не відчувається, тобто мислення є процесом позачуттєвого пізнання дійсності. Узагальненість – це, на відміну від відчуття та сприймання, не конкретні відомості про об’єкт та його властивості, а інтегровано перероблена інформація про сутність не тільки одного об’єкта або явища, а цілого класу (типу) об’єктів або явищ. Звичайно, мислення, як будь-який пізнавальний процес, не може одержувати інформацію без відчуттів та сприймання. Проте, на відміну від них, мислення в осягненні дійсності виходить за межі того, що сприймається безпосередньо. Не маючи спеціалізованих аналізаторів, людина пізнає те, що не може бути безпосередньо їй надане у відчутті – аж до розуміння природи власного мислення. Так, слідчий у безпосередньому сприйманні одержує розрізнену інформацію про подію кримінального правопорушення, але тільки за допомогою мислення він інтегрує її в цілісну картину кримінального правопорушення. Основні форми мислення – поняття, судження, умовисновки – вивчаються формальною логікою [749, с.92–94]. У спеціальній юридичній літературі по теорії управління органами внутрішніх справ дано дещо інше визначення. Управлінське рішення розглядається, як соціальний акт, в якому міститься постановка цілей, завдань, а також вказівки щодо засобів їх здійснення [716, с.201–202]. Під управлінським рішенням мають на увазі соціальний акт суб’єктів управління [659, с.33] або свідомий акт організаційної діяльності керівника [25, с.141]. У теорії управління В. М. Плішкін у загальних рисах визначає рішення як обов’язкове до виконання суспільно необхідних дій установлення, свідомий акт суб’єкта управління, пов’язаний з вибором мети, шляхів і засобів для її досягнення. Рішення є кульмінаційним моментом управлінської діяльності, це програма розв’язання суперечностей в системі управління, яка є результатом вибору між можливими варіантами на основі поєднання знання та волі. Це заснований на законах та підзаконних актах, аналізі та оцінці оперативної обстановки акт відповідного

керівника, що містить постановку цілей, обґрунтування засобів їх здійснення, прийнятий в установленому порядку і забезпечує організаційну сталість та вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ при виконанні завдань боротьби зі злочинністю та зміцнення правопорядку [492, с.397–398].

Управлінські рішення, які приймаються органами внутрішніх справ, визначають як прийнятий у відповідності до закону правовий акт, у якому уповноважений орган чи уповноважена посадова особа вирішує правові питання і виражає владне волевиявлення по конкретній юридичній справі у межах своєї компетенції [598, с.73]. Також під управлінськими рішеннями пропонують розуміти „правовий акт, вид правої інформації, заснований на законах та підзаконних актах, на аналізі та оцінці інформації про явище, що досліджується, яке враховує події, наслідки його реалізації, є носієм новоствореної інформації, документ, що прийнятий в установленому порядку, містить постановку цілі, обґрунтування необхідності його прийняття та виконання, та такий, що забезпечує сталість органів міліції [415, с.134]. Характеризують управлінське рішення як процес вироблення та реалізації раціонального варіанту проблеми чи завдання, як фіксований правовий акт (нормативний чи індивідуальний) [394, с.180]. Ми повністю підтримуємо заперечення, висловлене В. В. Конопльовим із приводу двох вище наведених визначень, адже управлінське рішення не завжди є правовим актом, це тільки одна із форм його зовнішнього вираження [304, с.38]. Слід погодитися із Х. П. Ярмакі, що нормативно-правові акти в переважній своїй більшості приймаються МВС України для регулювання внутрішньої сфери діяльності міліції, тобто для організації функціонування служб, апаратів, підрозділів та окремих співробітників міліції. Видання індивідуальних правових актів стосується і внутрішньої, і зовнішньої сфер діяльності міліції. У внутрішній сфері – це накази відповідних керівників органів внутрішніх справ, а в зовнішній – це юрисдикційні акти (постанови) за видами правоохоронної діяльності міліції [758, с.65]. Із приводу управлінських рішень В. В. Конопльов вказує, що управлінське рішення – це владне волевиявлення, засіб виконання поставлених перед системою органів внутрішніх справ завдань щодо захисту

прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, ведення боротьби із правопорушеннями, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, з одного боку, та як засіб організації, забезпечення та координації виконання цих завдань – з іншого [304, с.40–41]. Ряд авторів влучно зазначають, що до управлінських рішень висувається низка вимог, зокрема: всебічна обґрунтованість; своєчасність; необхідна повнота змісту; повноважність; узгодженість з раніше прийнятими рішеннями. Всебічна обґрунтованість рішення означає, що воно має охоплювати весь спектр питань, всю повноту вимог управлінської системи. Своєчасність управлінського рішення передбачає недопущення відставання або випередження потреб і завдань соціально-економічної системи. Необхідна повнота змісту рішень означає, що рішення має охоплювати весь об'єкт управління, всі сфери його діяльності, всі напрямки розвитку. Важливою вимогою, яка висувається до управлінського рішення є повноважність рішення – суворе дотримання суб'єктом управління наданих йому прав і повноважень, збалансованість прав і відповідальності кожного органу, кожної ланки, кожного рівня управління. Узгодженість з раніше прийнятими рішеннями означає перш за все послідовність, несуперечливість розвитку, необхідність збереження і дотримання причинно-наслідкового зв'язку суспільного розвитку. Врахування наведених вимог забезпечує якість управлінських рішень, під якою слід розуміти рівень його відповідності характеру вирішуваних завдань функціонування і розвитку певних соціальних систем [173, с.111–114]. На наш погляд, більшість означених вище характеристик цілком підходить і до рішень слідчого, адже всебічна обґрунтованість, своєчасність, необхідна повнота змісту, повноважність (владність), узгодженість з раніше прийнятими рішеннями це ті підвалини, які у подальшому сприятимуть належній реалізації цих рішень, виконанню завдань кримінального судочинства [54, с.419–424]. Більше того, П. А.Лупинська констатує, що за своєю соціальною природою рішення по юридичній справі може бути охарактеризоване як управлінське рішення. Так як і в будь-якому управлінському процесі, тут

рішення є основною, визначальною ланкою правозастосовної діяльності [390, с.13]. Таку думку ми вважаємо за доцільне підтримати, однак лише частково. Так, нами перераховані раніше спільні характеристики для управлінських рішень та рішень слідчого, однак ототожнювати їх не варто. Аналіз статті 39 КПК та відомчих нормативних документів дає підстави стверджувати, що ряд рішень керівника органу досудового розслідування є управлінськими за своєю суттю, зокрема щодо визначення слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих; відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених КПК, для його відводу або у разі неефективного досудового розслідування; дача слідчому письмових вказівок, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора, тощо [329], але це жодним чином не стосується процесуальних рішень слідчого, який не є управлінцем, керівником для підлеглих чи безпосереднім начальником за посадовою інструкцією чи штатним розписом. Начальник слідчого відділу також в силу посадової інструкції має право приймати рішення про здійснення відомчого процесуального та організаційного контролю; розроблення і реалізацію заходів, спрямованих на вдосконалення штатної чисельності та організації слідчої роботи; видання, у межах компетенції, та скасування наказів, доручень з питань досудового слідства, які є обов'язковими для всіх підпорядкованих органів; про дачу вказівок слідчому про провадження досудового слідства; про передачу кримінального провадження від одного слідчого іншому; про доручення розслідування справи декільком слідчим, тощо [540]. Різне розуміння авторами вказаної проблеми викликане тим, що кримінально-процесуальне законодавство не містило та не містить на сьогодні власного чіткого визначення рішення, зокрема рішення слідчого. Так, у статті 32 КПК 1960 року взагалі було відсутнє визначення поняття „рішення”, але у статті 114 цього кодексу „Повноваження слідчого”

вказувалося, що при провадженні досудового слідства всі рішення про спрямування слідства і про провадження слідчих дій слідчий приймав самостійно, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання згоди від суду (судді) або прокурора, і він несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення [330]. Стаття 3 КПК 2012 року теж не містить поняття „рішення” слідчого, хоча у пункті 8 статті 40 передбачається повноваження слідчого щодо прийняття процесуальних рішень, а стаття 110 присвячена процесуальним рішенням і у частинах 1 та 3 йдеться про те, що процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду, а рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови [329]. Із таким розумінням процесуального рішення слідчого, яке виражається лише в постанові, важко погодитися, виходячи із детального аналізу норм КПК 2012 року, на що буде зосереджено детальну увагу у третьому розділі дисертації.

Весь кримінальний процес можна охарактеризувати як урегульовану нормами кримінального процесуального права діяльність уповноважених суб'єктів, направлену на розкриття кримінальних правопорушень, викриття і покарання винних та недопущення покарання невинних, а також система правовідносин, що виникають у ході цієї діяльності. Тобто, з практичного погляду кримінально-процесуальна діяльність за своїм змістом являє собою систему передбачених законом процесуальних дій і рішень уповноважених суб'єктів [323, с.80]. На підставі ретельного аналізу норм КПК можемо констатувати, що на стадії досудового розслідування такими уповноваженими суб'єктами в переважній більшості є слідчий, слідчий суддя та прокурор. Якщо провести узагальнення, то у їх кримінально-процесуальній діяльності можна виділити наступні види рішень: початкові; процесуальні рішення, прийняті у ході розслідування; кінцеві рішення; процесуальні та тактичні рішення. Цим видам рішень ще у 80-х роках детальну увагу приділив А. Я. Дубинський [188], однак проблеми щодо їх прийняття та реалізації не стали менш актуальними в умовах набуття чинності КПК 2012 року, тому саме вони детально будуть розглянуті у

наступних розділах дисертації.

Кожне рішення служить основою для позитивного вирішення визначеного завдання через використання належних способів та засобів досягнення намічених цілей та виступає як вольовий, свідомий акт вибору даним суб'єктом на підставі наявної в його розпорядженні інформації напрямків майбутньої поведінки [659, с.23–24]. Однак такий акт вибору у діяльності слідчого повинен ґрунтуватися на нормах права. Правовий акт – акт-волевиявлення (рішення) уповноваженого суб'єкта права, що регулює суспільні відносини за допомогою встановлення (зміни, скасування, зміни сфери дії) правових норм, а також визначення (зміни, припинення) на основі цих норм прав і обов'язків учасників конкретних правовідносин, міри відповідальності конкретних осіб за скоєне ними правопорушення [466, с.17].

У спеціальній криміналістичній літературі поняття рішення теж трактується неоднозначно. Зокрема, Н. В. Глинська вказує, що ряд авторів цілком слушно розглядають кримінально-процесуальні рішення як процесуальні акти, у яких завжди містяться відповіді на правові питання, що виникають під час провадження по справі [136, с.19–20]. На нашу думку, із наведеним твердженням важко погодитися в силу наступних аргументів науковців. Процесуальний акт розглядається як дія учасників процесуальної діяльності, втілена в процесуальну форму і закріплена в процесуальному документі [633; 365; 153; 443], а також як процесуальний документ, що видається державними органами, що ведуть кримінальний процес [22; 220; 743]. На наше переконання обидві групи вчених за основу беруть схожі тлумачення, однак розглядають їх під дещо різними кутами зору, тому і вихідний продукт має своє власне звучання, хоча суть залишається схожою, але не ідентичною.

Має із цього приводу власну позицію Н. В. Глинська, яка наближена до думки А. Я. Дубинського, яка підтримується нами частково, що в кримінальному процесі дійсно є й акти-дії, й акти-документи, що вірно не тільки фактично, але і цілком відповідає етимологічному значенню терміна „акт”. Таким чином, викладений розподіл актів на дії і документи можливий, з одного боку, на

підставі їх індивідуальної визначеності, а з іншого, –з урахуванням їх форми і змісту. У кримінальному процесі акти-документи виражаються зовні в особливій процесуальній формі з чітко позначеним індивідуальним найменуванням. На відміну від зазначених документів, акти-дії вчиняються фактично на підставі рішень, найчастіше не втілених у письмову форму. Про те, що такі рішення приймаються, можна судити лише виходячи з факту здійснення і отримання результатів провадження конкретної процесуальної дії. Наприклад, прийняття слідчим рішення про проведення якогось із різновидів допиту не знаходить висвітлення в попередньо складеному письмовому документі-рішенні. Про те, що провадження його здійснене на підставі раніше прийнятого слідчим рішення, стає очевидним із самого факту і результатів проведеної на сьогоднішній день слідчої (розшукової) дії [136, с.20–21].

Ми маємо власну точку зору, яка дотична до вище наведених аргументів, однак не ідентична із ними. Будь-яке рішення це певна програма дій, яку ми намічаємо для себе з метою отримання бажаного результату. Така програма дій або умовний алгоритм при сприятливих обставинах не повинні вимагати затрати значних ресурсів. Є випадки, які унормовані і вимагають виражати таку програму дій у певних документах перед початком дії, у процесі її реалізації або за наслідками проведення. Це стосується і процесуальних рішень слідчого, так як, для прикладу, допит не вимагає попередньої підготовки процесуального документу, однак приймаючи рішення про його проведення ми формуємо свою програму дій, яку вже у процесі проведення слідчої (розшукової) дії викладаємо у протоколі. У свою чергу застосування застави чи взяття під варту відповідно до вимог КПК передбачає прийняття рішення, яке виражається у формі клопотання, яке теж є своєрідною програмою дій. Винесення слідчим постанови у визначених КПК випадках є також рішенням, що визначає програму дій учасників кримінального судочинства.

На наш погляд, один із елементів означеної проблеми полягає ще і в тому, що вітчизняна наука про документ і документообіг знаходиться в стадії свого інтенсивного формування і розвитку, як справедливо стверджує

Ю. А. Гришин [155, с.57]. Домінантною тенденцією цього процесу стає вивчення сутності документа з допомогою системного підходу – методологічного направлення в науці, що ставить своїм завданням розробку засобів, методів дослідження складно організованих об'єктів – систем. У цьому контексті особливого інтересу набуває розробка проблем удосконалення форм процесуальних актів досудового розслідування. Однією з найбільш суттєвих властивостей кримінально-процесуальних актів є їхня функціональність, тобто здатність для збереження і передачі інформації про прийняті у кримінальному провадженні рішення, хід і результати кримінально-процесуальної діяльності і правовідносини, що виникають у зв'язку з цим. Функціональність документа визначається його структурою, яку можна представити як скоординовану сукупність компонентів, взаємозв'язок яких дає йому можливість функціонувати як єдиному цілому і передбачає можливість ідентифікувати кожен тип і вид документа [348, с.57]. До числа основних принципів „трафаретизації” мови в сфері кримінального судочинства відносять: використання словосполучень, моделей пропозицій, сформованих у результаті багаторічної практики, термінів, загальноприйнятих скорочень, умовних позначень і т.д., які передбачені нормами КПК та загальнодержавними стандартами. Отже, особливу цінність для роботи над створенням „трафаретних” текстів можуть представляти збірники мовних стандартів (кліше), які притаманні офіційно-діловому стилю сучасної української та російської мов, які сприятимуть економії енергії особи, що здійснює розслідування та швидкому і точному складанню документів, підвищить їх якість. Однак підготовка таких довідників у нашій країні практично не здійснюється. У статтях КПК не позначаються загальні логічні властивості структурної організації протоколів слідчих (розшукових) дій і постанов, які були б зв'язані з чітким визначенням форми викладу тексту і його розташуванням у системі структурно-композиційних частин даних документів. Цей дослідник піддає критиці статтю 130 КПК 1960 року, яка на його думку за своїм змістом суперечила загальноприйнятим правилам і

техніці оформлення ділових документів, тому що не встановлювала для постанови необхідної сукупності обов'язкових реквізитів, за наявності яких вона набуває юридичної сили [155, с.58]. Цілком закономірно, що такий законодавчий підхід обумовлював недосконалість спеціальних норм кримінально-процесуального закону, що визначали внутрішню побудову низки протоколів і постанов. Вони містили узагальнюючі, нечіткі, а часом і суперечливі за змістом розпорядження для осіб, що вели розслідування. Все вищенаведене приводило до довільного або формально-догматичного тлумачення і застосування інтерпретатором норм про форму кримінально-процесуальних документів [743, с.60–63]. *Із власного бачення можливості вирішення цієї теоретики слід констатувати, що сучасними науковцями зроблено ряд спроб підготувати збірники зразків процесуальних документів, однак, як нам видається, значна частина із них, на жаль, не враховувала критичних зауважень із судової практики, не відповідала в повній мірі вимогам тогочасного КПК та потребам практики. На сьогоднішній день законодавець, очевидно врахувавши означені наукові пропозиції та критичні зауваження, у частині 5 статті 110, частині 1 статті 112 КПК визначив обов'язкові реквізити постанови, повідомлення у кримінальному провадженні. Практично щодо кожного клопотання деталізовано реквізити у визначеній процесуальній нормі. У контексті викладеного цікаво відзначити, що при прийнятті в 2001 році нового КПК Російської Федерації законодавець намагався вирішити позначену нами проблему шляхом введення в нього спеціальної частини „Бланки процесуальних документів”, що містила не тільки типовий перелік таких актів, але і закріплювала їхню усталену форму (глава 57). Таку новелу провідні фахівці-науковці вважали революційною та такою, що скеровує суб'єктів на дотримання закону при прийнятті рішень і їх виконанні [390, с.15]. Однак, при цьому будь-які спеціальні норми, які б предметно і всебічно регулювали форму, зокрема, документів досудового розслідування, в КПК РФ були відсутні. Більше того, як показало застосування запропонованих законодавцем бланків, вони не були розроблені на основі глибокого вивчення стану теорії і практики. Цілком*

закономірно, що така алогічна позиція законодавця РФ щодо юридичних правил формування структурної організації типізованих актів досудового розслідування не знайшла підтримки не лише серед науковців, але і, насамперед, практичних працівників. У результаті критики такого положення у червні 2007 року законодавець Російської Федерації змушений був виключити главу 57 з КПК [155, с.59–60].

В Україні одразу після вступу КПК 2012 року в дію Головним слідчим управлінням МВС розроблено та запропоновано для практичних підрозділів взірці матеріалів кримінальних проваджень за тими складами кримінальних правопорушень, які найчастіше розкриваються та розслідуються слідчими підрозділами ОВС. Вони розташовувалися на відомчому сайті та форумі ГСУ і були доступними для користувачів відомчої замкнутої мережі. Можемо констатувати, що переважна більшість із них повністю відповідала вимогам, що встановлені законодавцем у КПК. Хоча на практиці критичні зауваження із сторони прокурорів та суддів були не поодиноким явищем. Із 220 проанкетованих нами слідчих за додатковою анкетною 156 (70,9 %) відзначили, що у порівнянні із КПК 1960 року чинним КПК ускладнено слідчу діяльність, тому запропоновані ГСУ МВС України взірці матеріалів кримінальних проваджень є вкрай необхідними.

На запитання, які ж ознаки документального акта є істотними для їх обов'язкового включення у визначення кримінально-процесуального рішення, П. А. Лупинська наводить наступний перелік: кримінально-процесуальні рішення мають *правовий характер* і містять відповіді на правові питання, що виникають у ході провадження; також вони мають *державно-владний характер*, який полягає в тому, що останні можуть бути винесені тільки спеціально уповноваженими державними органами і посадовими особами в межах їх компетенції, і містять владне веління органів держави, породжують, змінюють або припиняють кримінально-процесуальні відносини, підтверджують наявність або встановлюють відсутність матеріально-правових відносин; їм властивий *владно-розпорядницький характер*, який виявляється в тому, що в прийнятих актах не

тільки реалізуються владні повноваження суб'єктів, котрі ведуть процес, але і містяться певні вказівки, владні розпорядження, що детермінують поведінку інших учасників процесу; істотною ознакою кримінально-процесуальних рішень є їх *загальнообов'язковий характер*, що виражається в обов'язковості приписів рішення для виконання усіма фізичними і юридичними особами, яких вони стосуються; істотною властивістю кримінально-процесуальних рішень є їх *пізнавально-посвідчувальний* характер, який полягає в тому, що будь-яке рішення не лише виражає певний рівень пізнання тих чи інших обставин на момент його винесення, але і фіксує у своєму змісті результати досягнутого рівня пізнання; такі рішення мають *спонукальний, ініціюючий характер*, тому що вони спонукають відповідних фізичних або юридичних осіб до здійснення певних юридично значущих дій або до стримування від їх здійснення та повинні бути винесені своєчасно, *у встановленому законом порядку і мати встановлену законом форму*. Кримінально-процесуальні рішення завжди спрямовані на вирішення конкретних *кримінально-правових, кримінально-процесуальних і кримінологічних завдань* [389, с.86–88]. У більш пізніх за часом видання працях П. А.Лупинська заперечує спільну природу походження рішення і правозастосовного акту, якому властиві вимоги законності, обґрунтованості і справедливості. Очевидно, що рішення, які будуть відповідати цим вимогам, можуть бути винесені при чіткому дотриманні вимог КПК. Тому у кримінальному процесі рішення слід розглядати під кутом зору їх сутності, змісту і форми [390, с.7–9]. Оскільки йдеться про ознаки одного й того ж явища – кримінально-процесуального рішення, як справедливо відзначає Н. В. Глинська, то правомірно зробити важливий у практичному плані висновок не тільки про взаємозв'язок рішень, але і про взаємозалежність останніх. Узагальнення ж перерахованих ознак кримінально-процесуального рішення дозволяє сформулювати його визначення, а саме – це виражений у встановленій законом формі індивідуальний правозастосовний акт, в якому компетентні державні органи і посадові особи у встановленому законом порядку з метою вирішення правових і кримінологічних завдань кримінального судочинства надають

відповіді на питання, що виниклі по справі, і виражають владне волевиявлення про дії або бездіяльності, що впливають із встановлених на момент винесення рішення фактичних обставин справи і приписів чинного законодавства [136, с.24]. Таке формулювання тотожне наведеному П.А. Лупинською [390, с.21]. Визначення окремого поняття процесуального рішення слідчого Н. В. Глинська не наводить, ототожнюючи його із кримінально-процесуальним рішенням, що на наш погляд є неприпустимим, адже вказані рішення, як наведено нами вище, характеризуються різними суб'єктами, впливом на правовідносини тощо. Підтвердженням цьому є теза П. А. Лупинської про те, що рішення із процесуальних питань є юридичним фактом, що спричиняє виникнення, зміну чи припинення правовідносин, в яких визначені суб'єкти процесуальної діяльності реалізують свої права і обов'язки [390, с.19].

В. Д. Берназ та С. М. Смоков не зосереджують увагу на узагальненому понятті „рішення слідчого”, а лише констатують, що воно використовується різними авторами у найрізноманітніших значеннях: як результат аналізу проблеми, тобто власне рішення; як процес ухвалення рішення; як оформлення прийнятого рішення [82, с.97]. Цими авторами запропоновано розуміння процесуального рішення слідчого, яке перегукується із тим, що наведено А. Я. Дубинським. Вони тлумачать його, як правовий акт, у якому слідчий, в межах своєї компетенції, у встановленому кримінально-процесуальним законом порядку, виражає у вигляді державно-владного веління висновки про виконання (або невиконання) конкретних процесуальних дій, що обумовлено необхідністю досягнення задач кримінального судочинства та вимогами закону стосовно фактичної ситуації [82, с.62]. М. С. Городецька визначає процесуальне рішення слідчого як повідомлення учасників провадження про міру можливого застосування процесуального примусу слідчим [147, с.326]. Слід сказати, що таке визначення містить раціональні моменти, однак не включає багатоаспектності поняття процесуального рішення слідчого, адже не можна ототожнювати такі різні визначення як «рішення» і «повідомлення», адже у них різне семантичне і смислове навантаження і значення, крім того, рішення слідчого стосується не

лише застосування примусу у кримінальному провадженні на що нами буде у подальшому зосереджено увагу.

Рішення слідчого, як і всі рішення в кримінальному судочинстві, є багатоаспектними, зазначає А. Я. Дубинський. Цей науковець схильний вважати, що в кримінальному судочинстві рішення слід розглядати як продукт свідомої діяльності людини. З цієї позиції він погоджується із П. А. Лупинською, яка справедливо розцінює їх як різновид управлінських рішень, що дозволяє більш рельєфно уявити соціальне значення процесуальних рішень, виявити в них ті принципово важливі властивості, що характерні для всіх рішень у сфері соціального управління [188, с.11–12]. Також цілком заслужено А. Я. Дубинський піддає критиці погляди Ю. В. Манаєва в тій частині, що рішення повинні відповідати вимогам законності й обґрунтованості [402, с.7–12]. Ця вказівка носить занадто загальний характер. До того ж рішення слідчого, що не володіє зазначеними властивостями, усе-таки повинне бути визнано рішенням, хоч і незаконним. При визначенні поняття рішень слідчого необхідно виходити з того, що вони спрямовані на досягнення завдань кримінального судочинства, тому запропоновано наступне, на наш погляд досить ґрунтовне визначення процесуального рішення слідчого – це правовий акт, у якому слідчий, у межах своєї компетенції, у встановленому кримінально-процесуальним законом порядку, виражає у вигляді державно-владного веління висновки про виконання (або невиконання) конкретних процесуальних дій, що обумовлено необхідністю досягнення задач кримінального судочинства і вимогами закону стосовно до сформованої фактичної ситуації. Усі процесуальні рішення слідчого повинні бути реальними для виконання. Оскільки кожне рішення слідчого є програмою його подальших дій, він повинний чітко представляти, у яких умовах і якому вигляді ця програма буде здійснюватися. Програма дій слідчого, здійснення якої неможливе при конкретно сформованих обставинах, або програма, намічена несвоєчасно, нічого, крім шкоди, не може принести. Кожне процесуальне рішення слідчого повинне бути належно процесуально оформлено. У даному випадку мається на увазі не дотримання в широкому змісті слова

процесуальної форми прийняття і реалізації рішення, а його письмове відображення в матеріалах кримінального провадження [188, с.33–34]. Раціональність такого визначення підтверджується результатами проведеного нами анкетування 405 слідчих ОВС та 250 курсантів слідчих факультетів, з яких таку ознаку процесуального рішення, як державно-владне веління, що містить постановку цілей, обґрунтування засобів їх здійснення, висновки про виконання (або невиконання) конкретних процесуальних дій виділили відповідно 165 (36,7 %) та 84 (33,6%) респондентів. Відповідно 122 (27,2 %) та 76 (30,4%) опитаних вказали на визначену у КПК необхідність проведення окремо взятої процесуальної дії, а 78 (17,4%) та 41 (16,4%) – на свідомий і вольовий акт особи, який передбачає вибір між альтернативними варіантами можливої поведінки. Із приблизно однакової кількості відповідей як практичних працівників, так і тих, хто навчається на випускному курсі слідчих факультетів ВНЗ системи МВС, можна констатувати про об'єктивне існування всіх перелічених ознак процесуального рішення.

Так як нами встановлено відсутність єдиного перспективного бачення та розгорнутого сучасного тлумачення дефініції процесуального рішення слідчого серед провідних науковців та неналежне, розмите його закріплення у значній кількості норм у КПК 2012 року, то ретельний аналіз положень КПК та позицій науковців із даного питання дозволяє нам сформулювати *власне визначення процесуального рішення слідчого та передбачити його окремим пунктом у статті 3 КПК 2012 року*, а саме:

Процесуальне рішення слідчого – це певне правове положення, яке містить оформлену відповідно до вимог КПК, всебічно обґрунтовану, узгоджену з раніше прийнятими та реальну для виконання програму дій, що ґрунтується на достатніх психологічних знаннях суб'єкта – слідчого й отримує своє закріплення у відповідному процесуальному документі.

На наше переконання саме у вказаній вище нормі серед визначення основних термінів кодексу повинна бути розташована і дефініція процесуального рішення слідчого. Вичерпний перелік форм процесуальних рішень законодавцю слід

передбачити у спеціальній нормі, якою можна вважати статтю 110 КПК, яка потребує вдосконалення. Проведений нами аналіз цієї статті у чинній редакції дозволяє констатувати її недосконалу конструкцію, так як законодавець зробив спробу, на наш погляд не зовсім вдалу, акумулювати в одній процесуальній нормі процесуальні рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду, виділивши, що рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови. У частині 4 цієї ж норми до виключних процесуальних рішень прокурора віднесено й обвинувальний акт. Така констатація вступає в протиріччя з іншими спеціальними нормами КПК. Тому на наше переконання у статті 110 КПК слід залишити лише вичерпний перелік та формулювання визначень щодо процесуальних рішень слідчого. У наступних процесуальних нормах доцільно передбачити структуру та законодавчі вимоги до процесуальних рішень слідчого, а процесуальні рішення інших суб'єктів виділити в окремі статті КПК.

1.3 Зарубіжний досвід правової регламентації процесуальних рішень слідчого

В умовах формування в Україні курсу на інтеграцію у Європейське співтовариство, надзвичайно актуальним є завдання гармонізувати національне законодавство з європейськими стандартами захисту прав людини та основоположних свобод [97, с.77–78]. В. Т. Маляренко вірно відзначив, що за останні роки наша держава у законодавчій сфері значно наблизилася до міжнародних стандартів [401, с.29–30]. Дефініцію міжнародних стандартів прав людини ґрунтовно подає П. М. Рабінович, як закріплених у міжнародних актах та інших міжнародних документах певних показників цих прав, до досягнення яких заохочуються або ж зобов'язуються держави. Мова йде про своєрідні еталони, на які покликані орієнтуватися у своїй діяльності різні держави [556, с.49]. У юридичній літературі, розглядаючи проблему відповідності окремих норм чинного кримінального процесуального законодавства та КПК 1960 року

законодавству Європейського союзу, міжнародно-правовим договорам, все ж таки нами встановлено ряд колізій, зокрема це стосувалося проведення такої слідчої (розшукової) дії, як пред'явлення особи для впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають [46]. Провівши глибокий науковий аналіз проблем міжнародно-правових договорів України, як джерел кримінально-процесуального права, О. В. Узунова, на наш погляд, зуміла їх вірно класифікувати на акти основного значення, тобто ті, що містять загальновизнані міжнародні норми, а також забезпечують міжнародний захист прав і законних інтересів учасників процесу України; багатосторонні й двосторонні конвенції й угоди, що регламентують сферу кримінально-процесуальних відносин та інші [682, с.8–9]. Саме вказаним двом категоріям міжнародних документів буде присвячена наша увага. Основні засади процесуальних рішень слідчого в Україні повинні відповідати та прийматися в унісон вимогам Загальної декларації прав людини, прийнятої 10 грудня 1948 року [212, с.5–10]; Статуту Ради Європи, підписаного 5 травня 1949 року, до якого 31 жовтня 1995 року приєдналася Україна [622]; Конвенції про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року [289, с.270]; Міжнародному пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [431, с.11–30]; Європейській конвенції по відшкодуванню шкоди жертвам насильницьких злочинів, яка прийнята 24 листопада 1983 року [199, с.81–85]; Протоколу № 1 до Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, який підписаний 4 листопада 1993 року [553]; Протоколу № 2 до Європейської Конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню та покаранню [554]; Рекомендації R (85) 11 Ради Міністрів державам-членам Ради Європи [562]; Декларації про права і обов'язки окремих осіб, груп і організацій суспільства заохочувати і захищати загальновизнані права людини і основні свободи від 9 грудня 1998 року [172, с.52–65] та іншим ратифікованим Україною міжнародним документам.

Суспільні зміни та реформи, що відбуваються в системі органів державної

влади, вносять суттєві корективи у правове життя, сприяють демократизації всіх правових процесів та відносин між органами державної влади та людиною. Причиною цих змін є прагнення України інтегруватися до числа європейських країн. Запорукою цього є впровадження в правове поле української держави юридичної культури, а також норм та загальноновизнаних принципів міжнародного права. Це, зокрема, стосується і кримінального процесуального законодавства [579, с.73]. Будь-яка школа права у випадку, якщо вона претендує на свою науковість і своєчасність, то змушена синтезувати у своїх поглядах кращі ідеї інших напрямків у тій чи іншій галузі права з урахуванням їх сучасних модифікацій [644, с.54–55]. Це правило характерне не лише для України, а й для інших країн ближнього та дальнього зарубіжжя. Базою зближення для правових систем слугують загальнолюдські правові цінності – ідеї прав людини, соціальної справедливості, верховенства права, які набувають все більшого поширення у сучасному світі [126, с.5]. У зовнішніх відносинах нашої держави основоположними напрямками визначено визнання і дотримання зазначених вище положень міжнародно-правових актів, вжиття заходів по їх реальному втіленню у життя. Однією з умов досягнення цієї мети є імплементація статей конвенцій у національне право нашої держави та їх реальне застосування [179, с.59]. Хоча у радянському суспільстві імплементація норм міжнародного законодавства із захисту прав людини не була в центрі уваги при розробленні та вдосконаленні кримінально-процесуального законодавства [579, с.75].

Імплементація у юридичній енциклопедії трактується у перекладі із латинського (*implere*) –наповнювати, досягати, виконувати, здійснювати. В міжнародному праві –організаційно-правова діяльність держав з метою реалізації своїх міжнародно-правових зобов'язань. Її механізм включає в себе сукупність правових та інституційних засобів, що використовуються суб'єктами міжнародного права на міжнародному та національному рівнях [748, с.667]. Як відмічає Л. М. Ліпачова, основи теорії імплементації розроблено та викладено у працях Х. Лаутерпахта та П. Дроста. Ця авторка зазначає, що центральне місце у розробленій ними теорії імплементації відводиться праву індивідуальних

звернень, що розглядається ними як невід’ємне право як відносно держави, громадянина, так і відносно всього світового співтовариства. За своїм змістом теорія імплементації у першу чергу передбачає необхідність захисту індивіда від його власної держави. Тобто, у теорії держави та права є таке поняття як „система стримувань і противаг”. Іншими словами, з метою запобігання узурпації влади певною особою влада поділяється на три гілки: законодавчу, виконавчу і судову. У результаті такого поділу виграє громадянин, який певним чином захищений, так як держава відповідає за діяльність своїх органів. Це положення знайшло відображення у статті 3 Конституції України. Зазначаючи думку П. Дроста, Л. М. Ліпачова вказувала, що імплементацію слід поділяти на внутрішньодержавну та міжнародну, причому остання може носити як судовий, так і не судовий характер. Одночасно з цим виділяється міждержавна, так звана непряма імплементація (у цьому ракурсі тільки держава може взяти участь у процедурі захисту прав, свобод людини і громадянина), а також пряма імплементація, коли індивіди або групи індивідів мають право звертатися до міжнародних органів [373, с.220]. Більш поглиблено досліджував механізми теорії імплементації Д. В. Кухнюк, який запропонував на кшталт положень кримінально-процесуального законодавства низки країн романо-германської та англо-американської систем права вважати судовий прецедент джерелом кримінально-процесуального права України [345, с.3–4]. Тобто можемо однозначно констатувати, що шляхом імплементації визнаних європейських стандартів чинне кримінальне процесуальне законодавство України зазнає позитивних перетворень і змін.

Вказана проблема не лежить лише у площині кримінального процесу, так як набуття Україною рівноправного членства в європейському суспільстві значною мірою обумовлено необхідністю приведення вітчизняного кримінального процесу і системи органів кримінальної юстиції у відповідність з загальноприйнятими у світі демократичними стандартами кримінального судочинства, як вірно відзначив А. Ю. Стеценко. Свідченням же позитивної динаміки розвитку кримінально-процесуального законодавства в напрямку від

його, ще порівняно недавнього тоталітарно-репресивного минулого в досить тривалий радянський час, до появи перших ознак змагальності, можуть служити положення, внесені в КПК 1960 року малою судовою реформою 2001 року. Обновивши тоді судові процедури, а, трохи пізніше реформувавши судоустрій, законодавець не сформував належної системи органів розслідування. Також аналізуючи Проект Кримінально-процесуального кодексу 2007 року, підготовленого робочою групою Національної комісії зі зміцнення демократії й утвердження верховенства права 21 травня 2007 року [550], який в принципі колуарно ще називають проєвропейським, можна прийти до цікавих висновків. Із середини останнього десятиліття минулого століття до початку 2007 року, панівною була точка зору спеціалістів про те, що досудове розслідування в нашій країні повинне здійснюватися в двох різних формах: дізнання і досудового слідства, що традиційно укоренилися в законодавстві переважної більшості країн континентальної Європи. Авторами проекту КПК було запропоновано принципово інше бачення розвитку вітчизняного судочинства, де основною та єдиною досудовою процедурою установа обставин вчинення кримінальних правопорушень (злочинів і проступків), варто вважати досудове розслідування, що проводиться слідчим органом досудового розслідування. Починалося би таке розслідування, по замислу авторів проекту, негайно після того, як з належного джерела слідчому ставало б відомо про вчинення злочину і воно б полягало у провадженні гласних і негласних слідчих дій, а закінчувалось у необмежений часом розумний строк передачею матеріалів розслідування державному обвинувачеві для прийняття кінцевого досудового рішення. Ці пропозиції притягують своєю новизною, але варто відмітити, що запропонована у Концепції модель розслідування, по ряду суттєвих ознак (процедурі і системі органів), усе-таки більш нагадує англо-американську модель, ніж європейську [625, с.157–159]. Вказаний проект був відхилений законодавцем через наявність низки суттєвих прогалин та колізій. На сьогоднішній день в Україні чинним є КПК 2012 року в основу «ідеї» та «конструкції» якого поміщено модель КПК ФРН у адаптованому до нашої правової системи вигляді. Однак про його

досконалість чи безпроблемність застосування не приходиться говорити. Тому варто об'єктивно підходити до імплементації норм, на основі глибокого наукового та порівняльного аналізу.

Як і в Україні, так і в інших країнах залежно від конкретної кримінальної ситуації боротьба із злочинністю вимагає гнучкості, ухвалення неординарних рішень, проведення процесуальних дій, а відповідні державні органи мають пристосовувати свої методи розшуку, розслідування до стратегій, що виробляються злочинцями. Проте такі методи часто пов'язані із необхідністю обмежувати конституційні права громадян у кримінальному провадженні. Цікавим та повчальним у цьому сенсі є законодавство зарубіжних країн, таких як США, Англія, Франція та Німеччина [446, с.257].

Погоджуючись в цілому із наведеними вище точками зору [41, с.79–82], спробуємо проаналізувати, яким чином приймаються процесуальні рішення у ряді правових систем, і не лише європейських, а й тих держав, з якими у нас спільні історичні корені, зокрема щодо проведення низки заходів примусу (запобіжні заходи, слідчі (розшукові) дії), що є спільного у них із національним кримінальним процесуальним законодавством і які процедури доцільно імплементувати до чинного КПК.

Якщо звернутися до кримінально-процесуального законодавства колишніх союзних республік, то можна прослідкувати цілу низку спільних, інноваційних, а почасти й ідентичних рис. Так, у статті 5 КПК Російської Федерації, прийнятому 18 грудня 2001 року зі змінами станом на 1 січня 2011 року [672], спостерігаються прогресивні зрушення. При роз'ясненні понять, що вживаються у Кодексі, у пункті 33 наведено визначення процесуального рішення як такого, що приймається судом, прокурором, слідчим у порядку, визначеному КПК. Цей першочерговий момент був імплементований законодавцем до статті 3 чинного КПК України. Однак наведені формулювання слід деталізувати, на що нами вже зверталася увага у попередніх підрозділах роботи. Крім того, у вказаній статті КПК РФ серед іншого містяться визначення „досудового провадження, як кримінального провадження з моменту отримання повідомлення про злочин і до

направлення прокурором кримінальної справи в суд для розгляду по суті”; „вибір заходу припинення – прийняття слідчим, а також судом рішення про захід припинення по відношенні до підозрюваного чи обвинуваченого та саме визначення „слідчий”, яке в принципі не відрізняється від національного КПК. Позитивною новелою цього кодексу є залишення за слідчим значної кількості повноважень, на відміну від КПК України 2012 року.

Проведений нами аналіз положень КПК Республіки Білорусії [669] дозволяє стверджувати, що чинне українське та білоруське кримінально-процесуальне законодавство стратегічно відрізняються, хоча і містять спільні риси. Вони містять систему досудового та судового слідства, досудове (попереднє – назва у КПК РБ не змінена) розслідування проводять як органи дізнання – у формі дізнання, так і слідчі – безпосереднє розслідування. Повноваження начальника слідчого підрозділу КПК Білорусі та КПК України фактично тотожні (стаття 35 КПК РБ), як і коло обставин, що підлягають доказуванню по кримінальній справі (предмет доказування – стаття 89 КПК РБ) та процес доказування, який полягає у зборі, оцінці та перевірці доказів (статті 103-105 КПК РБ). Дещо більш деталізовані повноваження слідчого у КПК РБ у порівнянні із КПК України та різняться назви відомчої приналежності слідчих. Так стаття 36 КПК РБ стверджує, що слідчим є посадова особа прокуратури, органів попереднього розслідування МВС РБ, органів державної безпеки і фінансових розслідувань, що здійснює у межах своєї компетенції попереднє розслідування. Слідчий зобов’язаний застосовувати заходи по всебічному, повному і об’єктивному дослідженню обставин кримінальної справи; здійснювати кримінальне переслідування осіб, по відношенню до яких зібрані достатні докази, що вказують на вчинення ними злочину, шляхом притягнення як обвинуваченого, пред’явлення обвинувачення, застосування заходів припинення, передачі справи прокурору для направлення до суду. Слідчий також зобов’язаний забезпечувати безпеку учасників кримінального судочинства відповідно до вимог глави 8 КПК РБ. Всі рішення про провадження слідчих та інших процесуальних дій слідчий приймає самостійно, за винятком випадків, коли законом передбачено отримання

санкції прокурора, і несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне виконання [669]. *Звідси можна зробити висновок, що положення КПК Республіки Білорусь більш схожі до положень КПК України 1960 року. Юрисдикція судів у Республіці Білорусь щодо дозволу на провадження процесуальних та слідчих (розшукових) дій не поширюється, на відміну від України, що на наш погляд є негативною тенденцією та кроком назад.*

У випадку незгоди слідчого із вказівками прокурора про притягнення як обвинуваченого, кваліфікації злочину та обсягу обвинувачення, передачі кримінальної справи прокурору для направлення до суду чи припинення провадження по справі слідчий вправі, призупинивши виконання цих вказівок, направити справу вищестоящому прокурору із письмовим викладом своїх заперечень. У такому випадку прокурор або скасовує вказівки нижчестоящого прокурора, або доручає провадження попереднього розслідування по цій справі іншому слідчому. Слідчий вправі порушувати кримінальну справу і відмовляти в її порушенні, закривати і зупиняти провадження по справі, провадити попереднє розслідування та виконувати всі слідчі та інші процесуальні дії, що передбачені КПК РБ, а також дозволяти побачення близьким родичам і членам сім'ї з особою, що перебуває під вартою, домашнім арештом по кримінальній справі, що перебуває в його провадженні. У кримінальних справах, по яких попереднє слідство обов'язкове, слідчий вправі в будь-який момент прийняти справу до свого провадження і приступити до розслідування, не чекаючи виконання органами дізнання невідкладних слідчих дій, передбачених статтею 186 КПК РБ [669].

Суть стратегічних положень, що наведені у попередньому абзаці, у інтерпретованому трактуванні можна запозичити і до національного КПК, зокрема про їх суміжність із нашими правовими традиціями свідчить стаття 114 КПК 1960 року. *На наш погляд, українському законодавцю слід розширити повноваження слідчого, передбачити у КПК можливі випадки висловлення письмової незгоди із вказівками прокурора та призупинення виконання таких вказівок. Саме така норма, на наше переконання, забезпечить*

демократизацію всієї кримінальної процесуальної діяльності на стадії досудового розслідування та дозволить зрівноважувати функцію процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що реалізується в умовах українського правового поля прокуратурою. Інші повноваження слідчого за КПК РБ є схожими по своїй суті із чинним КПК України, за винятком права слідчого знайомитися із оперативно-розшуковими матеріалами органів дізнання, які відносяться до справи, що розслідується. Вбачається, що доповнення КПК України таким уточненням буде лише на користь тим завданням, які у ньому визначені [42, с.236–243].

Кримінально-процесуальне законодавство Латвійської Республіки у багатьох рисах схоже із українським. Це стосується як концептуального бачення місця досудового і судового слідства, так і повноважень слідчого. В обох законодавствах свою нішу на досудовому розслідуванні посідає слідчий суддя. В свою чергу наявні також різкі відмінності, які є не на користь українському законодавству. Так рішення про провадження більшості слідчих дій є прерогативою слідчого. Ми погоджуємося із О. М. Кузів, що винятками, для прикладу, є норми частини 3 статті 121 КПК Латвійської Республіки, коли необхідно отримати дозвіл слідчого судді при виїмці таємних і особливо таємних документів що містять державну таємницю (пункт 1 зазначеної норми) та при виїмці невідкритого заповіту, його огляді і допиті особи, яка підтвердила даний заповіт (пункт 2 частини 3 статті 121 КПК Латвійської Республіки) [334, с.91]. *Проведений нами детальний аналіз КПК Латвійської Республіки [668] дає підстави стверджувати, що у ньому законодавцю вдалося, на наше переконання, практично правильно зрівноважити виключні повноваження слідчого судді та слідчого щодо провадження більшості процесуальних дій на стадії досудового розслідування.*

Дещо у іншому руслі регламентована процедура прийняття рішень слідчим, що полягають у обмеженні конституційних прав громадян у КПК Грузії [667]. Схожими із українським кримінально-процесуальним законодавством 1960 року є процедурні елементи обшуку, виїмки, взяття під варту, тощо [667]. За слідчим

збережено значну кількість повноважень. Тобто проведений нами аналіз нормативних положень КПК Грузії ще раз засвідчує, що інтеграція національного законодавства до європейського можлива і без революційних кроків, які часто не вписуються в рамки національного правового поля, десятилітньої правозастосовної практики та існуючих традицій. Тому переконливо можна вести мову про доцільність повернення у КПК України слідчому його повноважень, які були за ним закріплені КПК України 1960 року, удосконаливши низку норм.

У Республіці Казахстан кримінально-процесуальний кодекс містить розподіл на попереднє та судове слідство [670]. Слідчим, відповідно до пункту 1 статті 64, є уповноважена здійснювати, в межах своєї компетенції, попереднє слідство чи спрощене досудове провадження особа органів внутрішніх справ, органів національної безпеки та органів фінансової поліції. Слідчий вправі порушувати кримінальні справи (стаття 186), проводити слідчі дії (пункт 2) ексгумацію – стаття 225; освідування – стаття 226 тощо; застосовувати запобіжні заходи, притягувати як обвинуваченого (статті 206-207) та складати обвинувальний висновок (пункт 3). З метою забезпечення виконання вироку, в частині заявленого цивільного позову, можливої конфіскації майна слідчий зобов'язаний вжити заходів до встановлення майна обвинуваченого чи осіб, що несуть за законом матеріальну відповідальність за його дії [670]. Цікавими і такими, на наш погляд, що слід імплементувати до КПК України, є положення КПК Казахстану про те, що при провадженні попереднього розслідування по справах про корупційні злочини слідчий зобов'язаний вжити заходів до встановлення майна, що здобуте злочинним шляхом чи придбане на кошти, що здобуті злочинним шляхом, переданого у власність інших осіб. Однак, із даного приводу необхідні доповнення і до матеріального права України, зокрема, до КК України. Крім того, у КПК Казахстану процесуальна незалежність слідчого і вільне, на основі закону, прийняття ним рішень передбачають і кримінальну відповідальність у випадку їх порушення. Тому пропонуємо до частини 5 статті 40 КПК України запозичити формулювання пункту 5 статті 64 КПК

Казахстану та викласти частину 5 статті 40 КПК України у наступній редакції: Слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності. Незаконне втручання в діяльність слідчого передбачає кримінальну відповідальність. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого.

Матеріальне право України з цього питання містить окрему норму, визначену у статті 343 КК України. Однак вважаємо за доцільне сформулювати нову статтю КК на кшталт існуючої статті 382 КК України. Детальніше ця пропозиція отримає висвітлення у підрозділі 5.3. дисертації.

Результати проведеного нами аналізу КПК Молдови свідчать, що засади здійснення досудового слідства відмінні як від українського кримінально-процесуального законодавства, так і від КПК Республіки Білорусь, Казахстану, Латвії, Грузії та Російської Федерації. Даному Кодексу притаманні більшість принципів, які гарантують дотримання концептуальних прав та свобод, зокрема: недоторканості особистого життя, житла; таємниці листування та телефонних розмов; свободи від самовикриття тощо. Повноваження слідчого, у розумінні кримінально-процесуального законодавства, як такі відсутні. Реалізацію функції кримінального переслідування (у розумінні розслідування кримінальних правопорушень у КПК України) здійснюють: 1) органи, що спеціально створені для кримінального переслідування у складі МВС, Митної служби, Центру по боротьбі з економічними злочинами та корупцією. Ці органи представлені офіцерами по кримінальному переслідуванню; 2) суд; 3) прокурор. Відповідно до статті 41 КПК Молдови суддя наділений повноваженнями кримінального переслідування, зокрема бере особу під попередній чи домашній арешт або змінює чи скасовує ці заходи примусу (пункт 1); приймає рішення щодо тимчасового звільнення затриманої чи арештованої особи, позбавляє водійських прав (пункт 2); дозволяє проведення обшуку, освідування, ексгумації трупа, арешту майна, виїмки документів чи предметів, що містять державну,

комерційну, банківську таємницю (пункт 3); приймає рішення про поміщення особи у медичний заклад (пункт 5); дозволяє прослуховування телефонних та інших розмов, виїмку кореспонденції, відеозапис; здійснює інші процесуальні дії, що передбачені кодексом (пункт 6); приймає рішення по заявах про прискорення кримінального переслідування (пункт 7). Відповідно до статті 52 КПК Молдови прокурор розпочинає кримінальне переслідування, припиняє його чи відмовляє в цьому (пункт 1); реалізовує кримінальне переслідування чи здійснює керівництво ним, контролює дотримання законності (пункт 2); перевіряє якість доказів (пункт 6); встановлює розумні строки розслідування (пункт 7); відміння незаконні та необґрунтовані постанови органу переслідування (пункт 8); видає постанови про затримання, привід, виїмку (пункт 15); звертається до суду із поданнями для отримання санкції на проведення арешту, продовження строків тримання під вартою, арешт кореспонденції тощо (пункт 16). Стаття 252 КПК Молдови регламентує предмет і мету кримінального переслідування, які полягають у зборі необхідних доказів про наявність злочину, ідентифікації виконавця, встановлення підстав для направлення чи не направлення кримінальної справи до суду та виду відповідальності [671].

В силу значної розрізненості поглядів на досудове та судове слідство у КПК України та Молдови, різної внутрішньої та вертикальної організації тих органів, які його реалізують, імплементувати окремі положення не вважаємо за доцільне. Адже очевидно, що КПК Молдови є аналогом КПК ФРН із певною національною інтерпретацією тих традицій та звичаїв, які століттями склалися у цих суспільних формаціях. Саме законодавству ФРН нами буде приділено подальшу детальну увагу.

Сучасна організація кримінального процесу ФРН прийшла на зміну німецькому інквізиційному процесу, постулатами якого були: суміщення усіх процесуальних функцій у руках судді; таємне та письмове судочинство у справі; позбавлення обвинуваченого права на захист, застосування тортур як засобів визнання вини [437, с.34]. Сьогодні кримінальне судочинство ФРН базується на Основному Законі, Кримінально-процесуальному кодексі, Законі „Про

судочинство”, Законі „Про відправлення правосуддя у справах неповнолітніх”. Воно є одним із найстабільніших у Європі. Кримінально-процесуальний кодекс ФРН, прийнятий у 1877 році, діє і нині в редакції від 7 квітня 1987 року [708, с.112]. В. А. Савченко, провівши детальне наукове дослідження, констатує, що ініціатива судового провадження не належить суду, оскільки має місце розподіл ролей: досудове розслідування та порушення обвинувачення покладається на прокуратуру, а вирішення питання про винуватість підсудного та міру покарання – на незалежний суд. Виходячи з цього принципу, розслідування та рішення по справі можуть стосуватися лише діянь та осіб, вказаних в обвинуваченні, що є аналогом до встановлених меж судового розгляду, які визначені у КПК України. Частиною німецького законодавства визнається Конвенція про захист прав та основних свобод людини від 4 листопада 1950 року, у якій задекларовано низку цих прав та свобод, що впливають на кримінально-процесуальне законодавство, зокрема: право на життя (стаття 2); заборона катування (стаття 3); право на свободу та особисту недоторканність (стаття 5); право на справедливий судовий розгляд (стаття 6); ніякого покарання без закону (стаття 7); право на повагу до приватного та сімейного життя (стаття 8); свобода думки, совісті та віросповідання (стаття 9); право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13); заборона зловживання правами [587, с.36–37]. На сьогоднішній день у КПК ФРН відсутній інститут попереднього слідства, його було ліквідовано в 1974 році з метою прискорення розвитку кримінального судочинства. До цього він традиційно розглядався як попереднє слідство судді, що надавало більше прав обвинуваченому на захист у порівнянні з дізнанням; скасовані норми, які надавали право обвинуваченому за участю захисника знайомитися з матеріалами справи, заявляти клопотання [437, с.34–35]. Попереднє розслідування проводиться у вигляді дізнання [130, с.687–688]. Розглядаючи право особи на недоторканність та його обмеження в кримінально-процесуальному законодавстві Німеччини, серед низки інших провідних вчених [204, с.705; 587, с.69-71; 168, с.418-419; 701, с.34], В. В. Назаров також вказує, що суддя, прокурор і поліція мають виняткові повноваження

застосовувати під час попереднього розслідування примусові заходи, які обмежують свободу особистості. Зокрема, на стадії попереднього розслідування застосовуються як затримання, так і попереднє ув'язнення. Затриманого мають не пізніше наступного дня доставити до дільничного судді, який після допиту затриманого або ухвалює рішення про його звільнення або виносить наказ про попереднє ув'язнення (поміщення затриманого під варту) [446, с.313]. Таким чином, як вірно відзначає В. А. Савченко, німецький законодавець під час кримінального провадження надає органам попереднього розслідування повну свободу дій щодо вибору форм та методів розслідування. Головне при цьому – з'ясувати об'єктивну істину та вирішити правовий спір. Кримінальне судочинство ФРН суворого процесуальною формою, як це передбачено законодавством України, не зв'язане. Чиновники прокуратури та поліції, які здійснюють кримінальне переслідування, вільні у виборі його форм та методів. У першу чергу це зумовлюється різноманітністю злочинних проявів та необхідністю ефективного реагування на них з урахуванням сучасних досягнень в галузі теорії кримінального судочинства, криміналістики, кримінології, практичного досвіду, технічних розробок тощо [587, с.73–76].

Враховуючи викладене, можна констатувати, що в силу особливостей кримінально-процесуального законодавства ФРН із нього до чинного КПК України можна запозичити лише загальні принципи, що реалізовано українським законодавцем у КПК 2012 року . Так як фактично у КПК України, на наш погляд, центральне місце займало і займає на сьогоднішній день досудове розслідування із таким важливим суб'єктом як слідчий та із чітко регламентованою кримінально-процесуальною формою щодо прийнятих ним рішень [43, с.3–4]. Хоча запровадження до КПК України інституту слідчого судді та наділення його широким колом повноважень, скасування стадії порушення кримінальної справи та інші нововведення є прямо імплементаваними із КПК ФРН.

У США органи попереднього розслідування поділяються на поліцію, яка існує у кожному штаті і не має єдиного керуючого центру, і федеральні (загальноамериканські) органи розслідування, які формально

підпорядковуюються Міністерству юстиції. На поліцейські органи та шерифів покладаються обов'язки з розслідування злочинів, відповідальність за які передбачено законами окремих штатів (крадіжки, грабежі тощо). До поліцейських органів належать 40 тис. різних організацій, а саме: поліція федерального правління, поліція штатів, поліція міст і поселень, поліція корпорацій та підприємств [446, с.279]. Розглядаючи проблему захисту прав і свобод осіб під час здійснення процесуальних дій, що можуть бути пов'язані із застосуванням примусу, Т. В. Садова робить висновок, що у таких країнах як США та Великобританія для прийняття рішення про проведення обшуку достатньо попередньо провести законні затримання і арешт [589, с.137]. Прихильниками таких же переконань є й інші вчені [230, с.393; 451, с.1211; 452, с.7; 477, с.920], однак такі точки зору суперечать поглядам С. В. Боботова, який переконаний, що недоторканність житла у США та порядок його обмеження закріплені на найвищому конституційному рівні, так як регламентовані поправками до Конституції США. Тому й ордер на процесуальні дії, що стосуються обмеження конституційних прав завжди буде видаватися при наявності лише достатніх підстав [89, с.178–179]. Очевидно, в силу інтерпретованого авторського перекладу, ряд положень, що закріплені у законодавстві США втратили свою автентичність. Навряд чи можна припустити у таких перекладах законодавчих положень авторські домисли, які, як ми бачимо, повністю змінюють сутність норми та її тлумачення.

Запозичувати процедурні положення із КПК США не представляється можливим, так як уніфіковані процесуальні повноваження слідчого щодо прийняття рішень в процесі розслідування у ньому відсутні.

Аналогічна ситуація спостерігається і під час аналізу ґрунтовних напрацювань науковців щодо італійського кримінально-процесуального законодавства [8]. *Однак можемо однозначно констатувати, що у ньому теж не знайшли виокремленого унормування процесуальні рішення слідчого, тому із цих причин воно також не може бути імплементоване для удосконалення українського КПК.*

Кримінально-процесуальне право Франції являє собою форму змішаного чи континентального процесу, який прийшов на зміну інквізиційному процесу феодальної абсолютистської держави. Для цієї форми кримінального процесу характерні такі чинники: наявність самостійної стадії попереднього розслідування, чітке розмежування розслідування і стадії судового розгляду справи по суті, причому на відміну від попереднього розслідування судовий розгляд заснований на принципах гласності, усності, безпосередності й змагальності у веденні процесу. Змішаний кримінальний процес Франції слугував зразком для інших держав континентальної Європи. Законодавче вираження він одержав у Кримінально-процесуальному кодексі Франції 1808 року (кодексі Наполеона), який діяв 150 років з деякими змінами й доповненнями. У 1959 році набув чинності новий Кримінально-процесуальний кодекс Франції. Він вирізняється високим рівнем законодавчої техніки, якістю і детальністю. Весь кодекс складається із п'яти частин, кожна з яких має власну нумерацію статей (всього їх понад 800) [437, с.58–59]. Попереднє слідство, яке згідно зі статтею 81 КПК Франції є обов'язковим у справах про злочини, здійснює судовий слідчий. У справах про проступки воно проводиться лише на вимогу прокурора. Воно має дві інстанції, а саме: слідчого-суддю, який проводить розслідування, має право обмежувати конституційні права обвинуваченого, застосовувати заходи процесуального примусу та „обвинувальну камеру”, яка наглядає за діяльністю слідчого-судді та передає обвинуваченого до суду [140, с.36]. Фахівці вказують на змагальний характер попереднього слідства Франції, беручи до уваги такі особливості: незалежність слідчого від прокурора через його приналежність до судового відомства; процесуальна рівність сторін; наявність так званої „обвинувальної камери”, яка розглядає законність і обґрунтованість попереднього слідства і передає обвинуваченого до суду (призначає справу до слухання); існування суворого судового контролю за діяльністю поліції, зокрема при вирішенні питання про взяття під варту; визначення меж слідства залежно від кримінального позову прокурора [446, с.307–308]. *Отже, на наше переконання, імплементація окремих положень КПК Франції сприятиме удосконаленню*

кримінального процесуального законодавства України. Тому пропонуємо доповнити чинний КПК України окремою правовою нормою щодо запровадження інституту на кшталт „обвинувальної камери” (у Франції вона складається з голови і двох членів апеляційного суду, збирається не рідше одного разу на тиждень, а з ініціативи голови чи на вимогу генерального прокурора –щоразу, коли в цьому виникає потреба) [437, с.58–59], яка розглядатиме законність і обґрунтованість досудового слідства в цілому та прийнятих слідчим процесуальних рішень, зокрема. У прокуратури цю функцію доцільно вилучити, про що йшла мова ще у пункті 9 перехідних положеннях до Конституції України.

Англійське досудове розслідування є функцією не лише поліції, яка в цілому реалізує повноваження по проведенні дізнання, але й інших приватних суб'єктів, як от страхові компанії. Розслідування має риси, як публічності, так і приватності. Так звані детективи за кошти потерпілих також вправі проводити розслідування, яке очевидно можна порівняти із українською формою кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Можемо стверджувати, що в такий спосіб економляться державні кошти і забезпечуються інтереси потерпілого, який в змозі самостійно визначати обсяг завдань по пошуку злочинців чи викраденого майна для запрошеного детектива [384, с.84]. Від імені держави звісно, що діє поліція. Її повноваження та процедурні моменти діяльності не є формалізованими за винятком тих дій, які обмежують право вільного пересування громадян. У таких випадках поліцейські діють лише відповідно до письмового наказу судді. Поліцейським підслідні практично всі злочини, але лише суддя-магістрат вправі визнавати здобуті дані доказами [505, с.93]. У Британії, як і в Україні взяття під варту теж віднесене до компетенції суду, що як правило реалізується на підставі ордеру. Поліція має повноваження звільнити підозрюваного ще до його представлення до суду, а також встановити умови звільнення та гарантії явки до суду. Умовами досудового звільнення також можуть бути проживання у гуртожитку для звільнених; надання гарантій того, що обвинувачений віддасть себе до рук правосуддя; електронне спостереження; відвідування правового консультанта. Застава є ефективною альтернативою

взяттю під варту. У Великобританії повноваження щодо застосування застави мають як поліція, так і суд. Порухення умов застави тягне за собою взяття обвинуваченого під варту, що є аналогічним із вимогами КПК України. Однак у розуміння застави вкладається не лише матеріальний зміст, а і просто можливість особи перебувати на волі до прийняття судового рішення, за умов, наприклад, що вона ніколи не вчиняла вбивства чи згвалтування [589, с.104–106]. *На підставі проведеного аналізу можна констатувати, що у кримінально-процесуальному законодавстві держав англо-американської правової системи є достатньо багато схожих рис із чинним КПК України щодо рішень, які вправі приймати працівники поліції та суд. Ряд процесуальних документів, зокрема такі як клопотання, є фактично ідентичними у процесуальному розумінні, як для України так і Великобританії, однак процесуальні рішення слідчого в стадії досудового розслідування у процесуальному законодавстві держав англо-американської правової системи не виділяються.*

1.4 Роль процесуальних рішень слідчого при розслідуванні кримінальних правопорушень

Процесуальний порядок розслідування кримінальних правопорушень чітко визначений кримінально-процесуальним законодавством – умовами та послідовністю проведення як окремих процесуальних дій і прийняття рішень, так і умовами здійснення розслідування в цілому [120, с.18]. Така діяльність отримала у теорії кримінальної процесуальної науки назву кримінально-процесуальної діяльності. Одним із авторів визначення кримінально-процесуальної діяльності слід вважати Р. Д. Рахунова, який вказав, що це сукупність або система дій, здійснюваних учасниками кримінального процесу у встановленому кримінально-процесуальним законом порядку із огляду наданих їм прав та покладених на них обов'язків [559, с.23]. А. Я. Дубинський вважав, що до кримінально-процесуальної діяльності належить система дій з порушення,

розслідування і розгляду справ про злочини. Ці дії державних органів, уповноважених здійснювати боротьбу зі злочинністю, відіграють визначальну роль при характеристиці поняття кримінально-процесуальної діяльності [190, с.47].

У КПК 2012 року відсутнє визначення кримінально-процесуальної діяльності. Однак у пункті десятому частини першої статті 3 КПК 2012 року вживається, на наш погляд, узагальнене поняття, що іменується кримінальним провадженням – досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [329]. Таке поняття, вочевидь, потребує деталізації і тлумачення з огляду на повноваження суб'єктів, які здійснюють вказану діяльність.

Хоча у наведених визначеннях більшість характеристик є спільними, нам видається найбільш ґрунтовним розуміння кримінально-процесуальної діяльності як регламентованої законом діяльності органів дізнання і досудового слідства щодо реалізації своїх повноважень при проведенні процесуальних дій по розкриттю злочинів на досудових стадіях процесу, в результаті здійснення яких виникають, змінюються або припиняються кримінально-процесуальні відносини, визначається сукупність доказів, необхідних для встановлення істини [124, с.43].

Виходячи із наведеного визначення та вимог чинного КПК *діяльність слідчого із розслідування кримінальних правопорушень можна охарактеризувати як регламентовану законом діяльність, яка розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та полягає в реалізації своїх повноважень з прийняття процесуальних рішень щодо проведення процесуальних дій, спрямованих на захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана*

необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Така діяльність завершується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Формуючи елементи наведеного вище визначення ми стикнулися із прогалиною чинного КПК, яка вимагає негайного усунення. Законодавець у нормах КПК оперує поняттями «кримінальне правопорушення», «ознаки кримінального правопорушення», які є базовими для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку першої стадії кримінального процесу. Однак нами констатовано, що ні чинний КПК, ні чинний КК України визначення кримінального правопорушення не містить. У пункті 7 частини 1 статті 3 КПК вказано, що закон України про кримінальну відповідальність – законодавчі акти України, які встановлюють кримінальну відповідальність (Кримінальний кодекс України та закон України про кримінальні проступки). У пункті 10 частини 1 статті 3 КПК унормовано, що кримінальне провадження – досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Згідно із пунктом 6 частини 1 статті 3 КПК досудове слідство – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів, а відповідно до пункту 4 цієї ж частини норми дізнання – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків. *Виходячи із проведеного нами аналізу означених вище норм, пропонуємо доповнити частину 1 статті 3 КПК пунктом 7¹ навівши визначення основного терміну кримінальне правопорушення – це кримінально-каране діяння (злочин або кримінальний проступок) відповідальність за вчинення якого встановлена Кримінальним кодексом України або законом України про кримінальні проступки.* Таке доповнення підтримали 196 (89 %) із 220 опитаних нами за додатковою анкетною слідчих, адже вважають його нагальним для

стабілізації нормальної роботи всіх правоохоронних органів.

Розкриття та розслідування кримінальних правопорушень характеризують як інформаційний процес, тобто як процес виявлення, вилучення, накопичення, переробки та використання інформації, який можна інтерпретувати як систему діяльності зі сприйняття, обробки, зберігання, передачі та використання інформації. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів, як сукупність законних, своєчасних, ефективних, цілеспрямованих процесів збирання, сприйняття, зберігання, переробки, передачі, надання, отримання і використання криміналістичної інформації в зручній для слідчого формі з метою вирішення завдань кримінального судочинства, становить зв'язок між криміналістичною інформацією та її користувачем (слідчим) [723, с.252–253]. *Ми вважаємо, що обізнаність слідчого, володіння ним інформаційними ресурсами, вміння їх накопичувати і синтезувати сприятиме прийняттю своєчасних, законних, вмотивованих та об'єктивних рішень, які є запорукою повноти і об'єктивності розслідування.* Інформація – категорія ідеальна. Саме виходячи з цього їй, на відміну від матеріальних утворень притаманні своєрідні властивості, особливе місце серед яких займають невичерпність, здатність до накопичування та збереження, можливість багаторазового використання, розсіювання та ін. [88, с.10]. Є. Д. Лук'янчиков вважає, що криміналістична інформація – відомості про криміналістично-значимі ознаки злочину, які вилучено із залишених ним слідів суто криміналістичними засобами (у тому числі й оперативно-розшуковими), що мають відношення до розкриття, розслідування та запобігання злочинів [388, с.106]. На нашу думку, як вірно вказує І. В. Чурікова, запорукою безпосереднього, неупередженого розгляду кримінального провадження в суді є всебічна, повна і об'єктивна процесуальна діяльність слідчого на стадії досудового розслідування [714, с.234–235], *тобто простежується причинно-наслідковий зв'язок між рішеннями, які приймає слідчий у процесі розслідування та судовими рішеннями. Центральною проблемою є їх всебічність, повнота, вмотивованість і об'єктивність.*

Об'єктивним розслідування може бути лише при дотриманні тими

суб'єктами, які його реалізують наступних правил: процесуальні дії, які проводяться повинні бути направлені не лише на збір, але і на паралельну перевірку інформації; вони повинні проводитися у тій послідовності, яка унормована у КПК або слідує із здобутих по кримінальному провадженні доказів у їх сукупності. Наприклад, впізнаючий, заздалегідь повинен бути допитаний із з'ясуванням питання про можливість впізнання, про прикмети, по яких він може впізнати об'єкт; результати обшуку є вихідним моментом для постановки запитань під час допиту [614, с.41]. Лише глибока перевірка широкого спектру версій, які закріплені в плані слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, вміле та кваліфіковане проведення процесуальних дій та прийняття на їх основі процесуальних рішень дозволить провести всебічне розслідування, яке сприятиме встановленню об'єктивної істини [15, с.13–14]. *Це твердження висловлене у відповідності з вимогами статті 91 КПК 2012 року, тому не викликає жодних заперечень. Однак воно перебуває на одній критичній паралелі із проблематикою розуміння функцій слідчого та їх закріплення у чинному КПК. Проведений нами аналіз спеціальних юридичних джерел засвідчує про відсутність однакового розуміння функцій слідчого науковцями [52, 94–99; 53, с.52–55].*

Така проблема не є на користь і всім іншим фахівцям, котрі займаються боротьбою зі злочинністю, яка в країні стає в більшій мірі організованою та професійною [117, с.144–145]. Проблема розподілу функцій між учасниками кримінального судочинства на досудових стадіях процесу є однією з найскладніших як у теоретичному, так і в практичному плані. Полеміка про те, які ж процесуальні функції (функцію) необхідно покласти на слідчого, бере свій початок з моменту появи даної процесуальної фігури в судочинстві Російської імперії та продовжується, не втрачаючи своєї актуальності, і донині. Як зазначається в юридичній літературі, єдиною процесуальною функцією слідчого повинна стати функція розслідування, яка передбачає виключення з його повноважень дій і рішень щодо закриття кримінального провадження, складання

обвинувального акту, затримання підозрюваного у вчиненні злочину [370, с.26–27, 35], з чим нам доволі важко повною мірою погодитися. Нами така позиція вже заперечувалася, так як видається усіченою, такою, що суперечить вимогам статті 121 Конституції України, де функція підтримання державного обвинувачення повинна реалізовуватися прокуратурою лише в суді [306, с.73], а не на стадії досудового розслідування, як пропонує ряд авторів [454, с.40–49].

Автори КПК 2012 року підійшли до вирішення цієї проблематики дещо з інших позицій, які, на наш погляд, потребують наукового обґрунтування. Не зовсім зрозумілою є концепція законодавця щодо тотального контролю прокуратури над провадженням розслідування, яку названо функцією процесуального керівництва досудовим розслідуванням і яка відповідно до статті 36 КПК 2012 року налічує більш ніж 18 повноважень [329]. Така новела викликала сумніви та гостру критику зі сторони експертів Ради Європи, які, ще вивчаючи Проект за реєстраційним номером 9700, у своєму висновку констатували, що він передбачає існування прокуратури із жорсткою ієрархічною структурою. Існує багато загроз, з якими пов'язана велика залежність слідчих від прокурора. Адже прокурор не лише контролює хід досудового розслідування, але й має повноваження спрямовувати його, віддавати точні вказівки слідчим і навіть може призначати та відсторонювати слідчих у зв'язку з конкретним розслідуванням. Як правило, контроль за дотриманням слідчими своїх професійних обов'язків має закріплюватися за відповідним відомством. Прокурор є найпотужнішим інститутом в системі кримінальної юстиції, передбаченої в Проекті, однак тільки життя покаже згодом, чи така модель кримінального переслідування є в Україні найпридатнішою. Окрім того, положення пункту 4 частини 1 статті 38 Проекту за реєстраційним номером 9700, що передбачало виняткове повноваження прокуратури в необхідних випадках особисто проводити окремі слідчі (розшукові) чи процесуальні дії або повне розслідування, суперечить загальному підходові до розслідування, який схвалюється в пункті 23 Висновку Ради Європи [109, Ст. 38]. На наш погляд, модель кримінального переслідування, запропонована в Проекті КПК за реєстраційним номером 9700, й

у подальшому унормована у КПК 2012 року потребує удосконалення, адаптації до потреб практики та усунення низки колізій, на існування яких нами вже зверталася увага.

При розгляді попереднього (досудового) слідства відразу звертає на себе увагу найтісніший взаємозв'язок між його об'єктами. Так, об'єктом аналізу є поведінка окремих учасників процесу розслідування, яку не можна вивчати у відриві від тих функцій, що вони виконують, умов, загальних цілей діяльності по розслідуванню. Дослідження функцій можливе лише з урахуванням загальної структури діяльності по розслідуванню злочинів, структури окремих видів слідчих (розшукових) дій, взаємозв'язкові і взаємозалежності даної функції з іншими [195, с.27]. Вказана концепція теж зазнала нищівної критики. Так, ведучи мову про виділені А. В. Дуловим методи, Г. А. Зорін відзначає, що в систематизованому виді вони не описувалися, не виконувалося їх стикування, не здійснювалося зручне для практичного використання їхнє анотування [232, с.28]. Вірно зазначав Б. А. Глинський, функція, поведінка об'єкта – це не зовнішній прояв сутності, а швидше сторона (і при тому найважливіша) самої сутності об'єкта [135, с.122]. Функцію в системному її розумінні можна визначити як таке відношення частини до цілого, при якому саме існування або який-небудь вид прояву частини забезпечує існування або яку-небудь форму прояву цілого [592, с.31]. При цьому рівень організації системи тим вище, чим більше властивостей кожного з елементів сприяє цілісності системи. Отже, високоорганізована система завжди має ряд функціональних структур і тому принципово поліструктурна. Метод структурного аналізу спрямований на виявлення структурно-функціональних залежностей у досліджуваному явищі [83, с.47]. М. І. Єнікеев відзначає, що цей метод є ведучим у вивченні психічних якостей різних суб'єктів права, особистості злочинця, психології різних видів юридичної діяльності [200, с.3]. Структурно-функціональний аналіз виступає своєрідною конкретизацією системного методу, володіючи при цьому визначеною самостійністю [319, с.204–206]. При вивченні слідчої діяльності структурно-функціональний аналіз може застосовуватися для встановлення спеціальних і

професійних здібностей слідчого. При цьому діяльність слідчого уявляється на декількох ієрархічних рівнях: оперативному – у виді структури взаємозв'язків блоків операцій; блоків операцій – у виді взаємозв'язків окремих операцій; операцій – у виді взаємозв'язку її компонентів. Застосування системного підходу до аналізу слідчої діяльності дозволяє підійти до неї з позиції теорії управління, розчленувати слідчу діяльність на структурно-функціональні підсистеми, вивчити їх взаємозв'язок, визначити їхнє оптимальне співвідношення і перспективи подальшого удосконалювання [83, с.48–49]. Й. Лингарт вважає, що структура діяльності складається з чотирьох внутрішньо зв'язаних між собою складових: мотиваційної (стан непевності, біологічні і соціальні потреби), пізнавальної (перцепція, мислення), виконавчої (програма діяльності, реакції й операції) і контрольної. Перші три складові утворюють так звану первинну діяльність, що полягає у взаємодії між суб'єктом і навколишнім світом; контрольна складова стосується аналізу діяльності, витрат активаційної енергії, мобілізації уваги, чутливості до власних дій, до удачі або невдачі при роботі, оцінці людиною самого себе [366, с.571]. У той же час С. А. Тарарухін відзначає, що психологами пропонуються різні схеми, що позначають структуру людської активності, у тому числі окремого вольового акта (учинку). Їхній аналіз свідчить про відсутність єдиного погляду на структуру людської діяльності і її компоненти, її складовими, позначеними такими поняттями, як потреба, мета, мотив, установка, орієнтація, інтерес, мотивація, вибір рішення [642, с.34].

Функції суб'єктів процесуальної діяльності – це напрямки їхньої діяльності, обумовлені задачами кримінального судочинства і тією роллю, що даний суб'єкт відіграє у вирішенні цих задач. Під функцією розуміється вираження конкретного призначення і ролі учасників кримінального судочинства, їхня спрямованість на досягнення поставлених задач. Свої функції слідчий здійснює в рамках основних видів діяльності. Усі вони взаємозалежні і переплітаються одна з одною [67, с.31]. *Із наведеного можемо констатувати, що, незважаючи на різні існуючі класифікації, більшість науковців у розуміння функцій вкладають однаковий зміст та характерний перелік ознак, а саме: це визначений у КПК напрямок*

діяльності, що має декілька ієрархічних рівнів; по структурі він має чотири зв'язані між собою складові – мотиваційну, пізнавальну, виконавчу та контрольну.

В. С. Зеленецький також намагався внести ясність у хаотичне розмаїття функцій слідчого. Він тривалий час вважав, що слідує із його публікацій, що у процесі розслідування слідчий здійснює низку різних функцій, акцент було зроблено на такій із них, як кримінальне переслідування. Тобто слідчий, перебираючи на себе функцію прокурора, всупереч принципу презумпції невинуватості проводить всі процесуальні дії в такий спосіб і під таким уклоном, щоб доказати вину особи та направити її до суду. Тобто у такій діяльності чітко простежується викривальний аспект, а інші докази направлені на обвинувачення особи та її засудження [225, с.73–74]. Запропоновану класифікацію функцій цей автор обґрунтував тим, що слідчий виконує різні види діяльності, тому й виконує різні функції, але різні не векторно (як наприклад деякі автори вважають, що слідчий поєднує в своїй діяльності функції обвинувачення й захисту), але якісно різнорівневі. Зазначений автор відносить до загальних функцію розслідування, кримінального переслідування, попередження злочинів; а до окремих (специфічних) -функцію викриття злочинця та функцію обвинувачення [224, с.72–73]. Цей автор у інших своїх публікаціях є менш категоричним та зазначає, що всі особи, які здійснюють процес, покликані вести боротьбу зі злочинністю з метою її ліквідації, але державна функція боротьби зі злочинністю не повністю трансформується в кримінально-процесуальну функцію кримінального переслідування. Боротьба зі злочинністю включає різноманітні види кримінально-процесуальної діяльності, які не охоплюються кримінальним переслідуванням [219, с.57]. У юридичній літературі також висловлено точку зору про те, що закриття кримінального провадження слідчим на стадії досудового розслідування за обставинами, що реабілітують особу, є відмовою від подальшого кримінального переслідування [149, с.345]. Дещо у іншій площині висловилися із даного приводу деякі провідні науковці, хоча по суті їх позиції є подібними, зокрема

це стосується відсутності можливості подальшої претензійної діяльності [377, с.330] та розуміння кримінального переслідування, як професійної, обов'язкової діяльності слідчого по дослідженню всіх обставин справи [411, с.57]. Ю. А. Гришин вказує, що існує велика кількість протилежних одна одній точок зору, які функції здійснює у своїй діяльності слідчий. Він схиляється до поглядів В. А. Стрёмовського, який стверджував, що в діяльності слідчого можна виділити тільки функції кримінального переслідування та захисту [156, с.56]. Три основні напрями діяльності слідчого: обвинувачення, захист і вирішення справи визначив М. С. Строгович та заперечив розмежування процесуальних функцій на стадії досудового розслідування [634, с.36–38]. Про те, що здійснення слідчим функції кримінального переслідування підтверджується аналізом повноважень слідчого, вказувала М. С. Городецька [148, с.29]. О. М. Калачова при характеристиці функції кримінального переслідування зазначає, що хоча саме визначення у КПК відсутнє, однак така функція слідчому притаманна, а у ході її виконання він усі свої дії та рішення фіксує документально. Кожен його крок регламентований кримінально-процесуальним законодавством, тобто слідчий у своїй діяльності щодо розслідування керується правилом: робить те, що дозволено законом. Ця авторка заперечує можливість допиту слідчого як свідка у кримінальному провадженні, яке він розслідував, оскільки свідок як суб'єкт кримінального процесу має своїм призначенням сприяння розслідуванню, що є не сумісним з функцією кримінального переслідування [248, с.123–124]. Цікавою є позиція М. О. Чельцова, який не лише констатував про можливість існування такої функції, як кримінальне переслідування, але і допускав ймовірність його існування у випадку розуміння слідчим можливості встановлення особи, яка вчинила злочин у майбутньому [706, с.88–89]. Аналогічної точки зору дотримується І. Рогатюк [570, с.81]. На наше переконання такі позиції є дещо розпливчатыми, відірваними від вимог чинного КПК, а очевидно і незаконними, позбавленими процесуальної регламентації.

У юридичній літературі висловлено також погляди, що за характером, кримінальне переслідування, як кримінально-процесуальна функція,

здійснюється щодо певної особи [633, с.192]. Слідчий, приймаючи процесуальні рішення про вжиття запобіжних заходів чи проведення процесуальних дій, теж реалізує цю функцію [380, с.49]. З розумінням кримінального переслідування, здійснюваного слідчим, яке узгоджується із змагальним кримінальним процесом в силу дії презумпції невинуватості згідні ряд науковців [444, с.101; 333, с.32]. Інші вчені визначають певні процесуальні рішення слідчого, як форму реалізації такої функції [737, с.16; 274, с.108]. Досить неоднозначне ставлення у нас також і до аргументів тих авторів, які презюмують цю функцію в силу існування елементів процесу доказування [176, с.70] чи пов'язують її із тими повноваженнями чи компетенцією, якими наділений слідчий в силу вимог норм КПК [318, с.78–80; 707, с.10–13]. *Такі позиції видаються упередженими. Визначена нами класифікація рішень слідчого, які приймаються ним на досудовому розслідуванні, переконливо засвідчує, що в межах цієї стадії вони стосуються здійснення процесуальних дій, які направлені як на обвинувачення, так і на захист та вирішення кримінального провадження по суті. Такі рішення приймаються і реалізуються слідчим, виходячи із мети та завдань даної стадії, але векторно вони не відрізняються.* Тому дозволимо собі не погодитися із наведеними вище точками зору та на підтвердження навести аргументи науковців, які підтримуємо в повному обсязі. Слідчий повинен встановлювати під час кримінального провадження всі обставини, які входять у предмет доказування, в тому числі й обставини, які виключають злочинність і караність діяння або пом'якшують покарання [177, с.115].

Виконання функції кримінального переслідування нівелює законодавчо визначену можливість та необхідність по встановленню об'єктивної істини, розслідування, здійснюване слідчим, набуде ознак прокурорської діяльності, яка йому по своїй суті не є йому властивою [486, с.56]. Також є частково раціональним погляд про те, що кримінальне переслідування є одним із напрямів кримінально-процесуальної діяльності [727, с.10], однак на наше переконання цей напрям жодним чином не пов'язаний із діяльністю слідчого, який повинен проводити розслідування, спрямоване на встановлення об'єктивної істини. Слід

погодитися із процесуалістами, які стверджують, що визначення функції кримінального переслідування через поняття розкриття злочинів є не досить вдалим, оскільки останнє саме потребує додаткового дослідження і тлумачення [383, с.257], хоча протилежні погляди теж аргументовані у юридичній літературі.

Підтримуємо в повному обсязі аксіоматичну тезу О. Г. Яновської про те, що лише принцип змагальності як складова всієї системи принципів кримінального судочинства обумовлює реалізацію інших принципів, у цілому визначає загальну структуру процесу кримінального провадження і сприяє досягненню мети кримінального судочинства. Інші ж принципи кримінального процесу є формою реалізації принципу змагальності в кримінальному судочинстві [759, с.26].

Корифей юридичної науки Ю. М. Грошевий вірно і лаконічно зазначив, що функції розслідування та обвинувачення є взаємовигідними та симбіозними, адже завдяки функції розслідування слідчий може об'єктивно вирішити питання, чи зібрано ним достатньо доказів вини особи, тобто ці функції є взаємодоповнюючими, такими, що не можуть існувати одна без одної [610, с.86], *тобто очевидно у цьому, як нам видається, полягає істинна сутність єдиної функції, яку виконує слідчий – розслідування та повністю нівелюється обґрунтування існування функції кримінального переслідування.*

Слід погодитися із тезою про те, що лише узгодження кінцевої мети із засобами по її досягненню є запорукою та наріжним каменем, щоб дійти не до аморфної, а чітко визначеної цілі [658, с.43]. *Отже, діяльність слідчого, володіючи низкою ознак управлінської діяльності, позбавившись спрямованості, втрапить наступальність та, відповідно, результативність. Це прямо стосується також і процесуальних рішень слідчого, які при відсутності цілеспрямованості у слідчого, яка має на меті вирішити завдання кримінального судочинства, будуть відірвані від кінцевого результату, від обґрунтованості поставлених цілей, від правильного узгодження цілей та засобів з їх досягнення. У процесі розслідування злочинів визначальний вплив на процес прийняття і виконання рішень слідчого справляє сукупність факторів, які в переважній*

більшості не залежать від слідчого, однак впливають на нього і визначають обстановку, в якій проходить розслідування. Ця обстановка отримала в криміналістиці загальну назву слідчої ситуації [364, с.18], однак розуміння її різними науковцями є інтерпретованим.

Термін „слідча ситуація” уведений в науковий обіг О. Н. Колісниченком у 1967 році [325, с.73]. Г. А. Зорін, з позицій системного підходу, дає наступне визначення, слідча ситуація – організована система, у якій інформація про певні зміни надходить ззовні, у результаті чого суб’єкти змушені взаємодіяти зважаючи на ці зміни [232, с.51–53]. Одна група учених висловлювались, що слідча ситуація існує незалежно від стадії розслідування [119, с.90; 132, с.82; 184, с.28], а інші – пов’язували її із досудовим розслідуванням [728, с.157; 591, с.117; 76, с.70]. Фактори, що впливають на формування слідчої ситуації різні, умови, сукупність яких складає слідчу ситуацію, формуються під впливом об’єктивних і суб’єктивних факторів. До числа об’єктивних факторів, що впливають на формування слідчої ситуації належать: наявність і характер наявної в розпорядженні слідчо-доказової інформації, що орієнтує, а також невикористаних джерел доказової інформації і надійних каналів надходження її; наявність у даний момент у розпорядженні слідчого необхідних сил, засобів, часу і можливості їхнього використання оптимальним чином. Суб’єктивними факторами, що впливають на формування слідчої ситуації, зокрема, є: психологічний стан осіб, що проходять у справі, а також слідчого, рівень його знань і умінь, практичний досвід, здатність слідчого приймати і реалізовувати рішення в екстремальних умовах; уміння протидіяти встановленню істини, що починається з боку злочинця і його зв’язків, а іноді і потерпілого і свідків; сприятливий (без конфліктів) хід розслідування; зусилля слідчого, спрямовані на зміну слідчої ситуації в сприятливу для слідства сторону; наслідки помилкових дій слідчого, оперативного працівника, експерта, понятих; наслідки розголошення даних досудового слідства [76, с.71]. *Така ґрунтовна характеристика факторів, що впливають на формування слідчої ситуації видається нам вичерпною і такою, що її можна взяти за основу для висвітлення авторського бачення взаємозв’язку*

та взаємообумовленості слідчої ситуації та процесуальних рішень слідчого. Процес прийняття та реалізації процесуальних рішень слідчого буде обумовлений та напряму залежатиме від всіх вище вказаних факторів.

Слідчі ситуації класифікують за різними основами, але на наш погляд найбільш повну класифікацію запропонував Л. Я. Драпкін: прості та складні ситуації; проблемні та конфліктні; типові та специфічні; закриті та відкриті; одноелементні та багатоелементні; суворого суперництва та не суворого суперництва [184, с.28]. В. О. Вуєв вірно вказує, що сприятлива ситуація складається за наявності достатньої інформації. Ситуація стає сприятливою, коли для її вирішення потрібно тільки забезпечити раціональну реалізацію можливостей (слідчих, оперативно-розшукових). Несприятлива ситуація складається, коли слідчому для її вирішення необхідно визначити заходи впливу, прийняти тактичне рішення і реалізувати його. Несприятлива ситуація найчастіше характеризується відсутністю достатньої інформації для її вирішення. Дії слідчого спрямовані на збирання інформації з метою її дослідження та введення до кримінального процесу. При конфліктній ситуації інтереси слідчого та інтереси інших учасників процесу не збігаються (наприклад, підозрюваний прагне приховати сліди злочину, не нести за нього відповідальність). В залежності від слідчої ситуації, яка виникла при розслідуванні, слідчий керується фактами певної ситуації приймає рішення щодо вірного обрання напрямку розслідування [117, с.146]. У проблемних слідчих ситуаціях далеко не завжди слідчі можуть достатньо швидко знайти правильне рішення, особливо в умовах дефіциту часу. Більше 40 % свого робочого часу слідчі витрачають на систематизацію, обробку інформації про докази і процесуальні умови розслідування. Необхідність удосконалення інформаційного забезпечення найбільш яскраво проявляється при розслідуванні багатоепізодних і складних злочинів слідчими групами та бригадами. Підвищення якості діяльності з розслідування злочинів можна досягнути за рахунок впровадження в слідчу діяльність інновацій за такими напрямками: розробка і використання нових науково-технічних засобів для виявлення, збирання і попереднього дослідження

доказів; пропонування новітніх інформаційних технологій та їх використання в роботі слідчого; створення (розробка) і пропонування до застосування нових прийомів, методів, методик проведення окремих слідчих (розшукових) дій і розслідування злочинів в цілому [723, с.255–256]. *Такі рекомендації, на наш погляд, покликані сприяти прийняттю слідчим правильних, обґрунтованих, вмотивованих та законних процесуальних рішень навіть у проблемних слідчих ситуаціях та повинні вберегти слідчого від слідчих помилок, або по крайній мірі зменшити їх кількість.*

Дальше у своїх дослідженнях пішов О. В. Приходченко, який встановив причинно-наслідковий зв'язок між порядком здійснення процесуальних дій, а відповідно і прийнятих процесуальних рішень слідчим, та слідчою ситуацією [519, с.157]. Саме слідчі ситуації прямо впливають на суть та види рішень, які приймаються слідчим. М. С. Городецька вірно вказує, що повноваження щодо провадження процесуальних дій надають можливість здійснення слідчим пізнавальної діяльності, встановити обставини вчинення злочину та особу, яка його вчинила. Рішення традиційно вважається вираженням відповіді на кримінально-правові питання і виражає владне волевиявлення щодо дій, які витікають з встановлених обставин та приписів закону. В першому розумінні рішення як відповіді на кримінально-правові питання його значення зводиться до констатації встановлених обставин у справі. Ґрунтуючись на сукупності доказів, здобутих в результаті провадження процесуальних дій, слідчий виносить рішення, яким підбиває підсумки своєї пізнавальної діяльності. Таке розуміння рішення не розкриває його дійсної сутності, його цільового призначення. Дійсне значення рішення при кримінальному провадженні пов'язане з владним волевиявленням, яке не завжди виражене в тексті рішення, але завжди присутнє. Прийняттям кримінально-процесуального рішення слідчий повідомляє учасників про те, що він досяг певного рівня обізнаності і на підставі цього у подальшому для розширення обізнаності має право застосувати певний процесуальний примус, так як існування кримінально-процесуального провадження вже саме по собі пов'язане з застосуванням примусу [148, с.143-

149].

Якщо виходити із правильних, на наш погляд, постулатів про те, що розслідування є різновидом не лише практичної, але і пізнавальної діяльності, то іншими словами його можна означити, як процес підготовки, прийняття та реалізації рішень у тій слідчій ситуації, що склалася у визначений проміжок часу та по конкретному кримінальному провадженні [453, с.3]. Розслідування злочинів відбувається у певній процесуальній формі, яка визначена у КПК, тому кожне рішення слідчого повинно набувати процесуального оформлення, як то постанова, протокол, клопотання тощо.

Висновки до розділу I

1. В процесі розгляду питання про генезис досудового розслідування та процесуальних рішень слідчого нами встановлено, що досудове розслідування формувалося як самостійна стадія кримінального процесу досить тривалий період часу. Лише із закріпленням у кримінально-процесуальному законодавстві основоположних принципів, процесуальні рішення слідчого удосконалювалися та набували унормованої регламентації у КПК.

2. Сучасна система досудового розслідування вимагає докорінних змін на основі сформованих позитивних історичних надбань, доктринального визначення місця досудового розслідування та статусу слідчого, належного унормування основ для прийняття ним та реалізації процесуальних рішень, так як в результаті історичного розвитку сучасного кримінально-процесуального законодавства воно набуло не лише позитивних прогресивних, але і негативних регресивних ознак та характеристик.

3. Для будь-яких реформ чи змін необхідні результати глибоких наукових досліджень, а у подальшому – обґрунтовані поступові кроки по їх закріпленню у законодавстві. Враховуючи викладене, нами сформульоване визначення процесуальних рішень слідчого, висловлені рекомендації по імплементації низки

норм кримінально-процесуального законодавства зарубіжних країн у КПК України, що сприятиме прийняттю обґрунтованих процесуальних рішень слідчим.

4. Прослідковуючи причинно-наслідковий зв'язок між рішеннями, прийнятими слідчим у ході розслідування, та судовими рішеннями, акцентовано увагу на таких вимогах до процесуального рішення слідчого, як його всебічність, повнота, вмотивованість і об'єктивність.

5. Проведений аналіз спеціальних юридичних джерел засвідчив відсутність однакового розуміння науковцями функцій слідчого, що спричиняє незгодженість між собою норм КПК та різноплановість дій і рішень слідчих при розслідуванні кримінальних правопорушень. Аргументовано точку зору про те, що основною функцією, яку реалізує слідчий є розслідування.

6. Наведено ґрунтовну характеристику факторів, що впливають на формування слідчої ситуації та встановлено, що саме ними обумовлений процес прийняття та реалізації процесуальних рішень слідчого. Обґрунтовано рекомендації, покликані сприяти прийняттю слідчим правильних, обґрунтованих, вмотивованих та законних процесуальних рішень навіть у проблемних слідчих ситуаціях, які повинні убезпечити слідчого від помилок або принаймні зменшити їх кількість.

РОЗДІЛ 2

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО

2.1. Теоретичні основи та класифікація процесуальних рішень слідчого

Для того, щоб повніше виявити внутрішню сутність різних процесуальних рішень слідчого, визначити їхнє місце в структурі кримінально-процесуальної діяльності і значення, А. Я. Дубинський вважає доцільним удатися до класифікації, згрупувавши їх по визначених ознаках, критеріях. Класифікація – метод, що широко застосовується у пізнавальних цілях у різних областях наукової і практичної діяльності. Вона дає можливість охопити досліджувані предмети єдиною основою, установити не тільки місце кожного з них, але і зв'язати один з одним, розкриває їхні внутрішні закономірності [188, с.50–51]. Слід погодитися із цим науковцем в повному обсязі, адже науково-обґрунтована класифікація процесуальних рішень слідчого дозволить розкрити не лише їх внутрішні закономірності, а й виявити проблемні моменти, як у прогалинах щодо їх унормування у КПК, так і у їх практичному прийнятті слідчим та реалізації по кримінальних провадженнях. Особливо гостро ця проблема постала на сьогоднішній день, після вступу КПК 2012 року в дію, у реаліях відсутності належних глибоких та ґрунтовних наукових і практичних напрацювань.

Ми поділяємо точки зору Н. В. Глинської в тому, що у ході провадження може бути прийнята величезна кількість різноманітних рішень (близько 150) і кожне з них винятково індивідуальне, специфічне і виконує в кримінальному процесі тільки йому властиву функцію. У той же час за об'єктивними ознаками будь-яке рішення включається у певний клас рішень, тобто класифікується. Класифікація дозволяє упорядкувати значну кількість кримінально-процесуальних рішень, забезпечує їх всебічне дослідження, сприяє з'ясуванню природи процесуальних рішень, розробці вимог, що ставляться до кожного виду цих рішень. Її практичне значення полягає й в тому, що при класифікації

процесуальних актів вирізняються як загальні, так і особливі ознаки, які повинні бути враховані посадовою особою під час прийняття відповідних рішень, а це, у кінцевому підсумку, забезпечує їх законність та обґрунтованість. Крім того, класифікація дозволяє з наукової позиції підійти до вибору або прийняття в кримінальному процесі тих рішень, що є найбільш доцільними для досягнення визначених цілей у тих чи інших умовах правозастосовної діяльності [136, с.48–49]. Спробуємо навести ряд точок зору авторів, які розглядали поняття класифікації та виокремити найбільш характерні ознаки, які доцільно використати в подальшому і при проведенні нашої власної класифікації процесуальних рішень слідчого за КПК 2012 року.

При аналізі такого поняття першочерговим завданням модератора є встановлення відмінностей, а потім за ними провести групування [222, с.195]. Як справедливо відзначає П. А. Лупинська, слід розглядати можливості класифікації процесуальних рішень по наступних ознаках: по змісту; функціональному значенню; суб'єктах, правомочних приймати рішення; часу прийняття і тривалості дії; процесуальному порядку постановлення рішення і вимогах до їх форми; юридичній силі; основам і умовам прийняття рішень. При цьому автор правильно відзначає, що кожне рішення характеризується декількома класифікаційними ознаками [389, с.11; 390, с.26–30,35]. Запропоновану П. А. Лупинською класифікацію процесуальних рішень у цілому визнає вірною О. Р. Михайленко [425, с.17–24], а також посилається на можливість поділу процесуальних актів на обов'язкові, тобто такі, котрі в обов'язковому порядку складаються по будь-якому провадженні, і факультативні, прийняття яких залежить від обставин конкретного провадження, а також відзначає, що процесуальні акти бувають законними і незаконними, такими, що не відповідають вимогам правових норм [424, с.119–121]. Цілком ґрунтуючись на критеріях класифікації процесуальних рішень, розроблених П. А. Лупинською, здійснює класифікацію процесуальних рішень слідчого В. А. Стремівський [631, с.86–87]. В основному ті ж класифікаційні ознаки при виділенні визначених груп процесуальних рішень слідчого застосовуються Ю. В. Манаєвим [403, с.4–6].

Важливою класифікаційною ознакою, за якою може здійснюватися угруповання процесуальних рішень, як вірно констатує А. Я. Дубинський, є їх функціональне призначення. Також, віддаючи належне ретельній розробці розглянутого питання П. А. Лупинскою, він обґрунтовано констатує, що не всі її висновки бездоганні, у зв'язку з чим слід уточнити деякі запропоновані автором класифікаційні ознаки, виділити нові критерії. Не можна також не враховувати, що вказана авторка досліджувала питання, пов'язані з класифікацією всіх процесуальних рішень, що приймаються на різних стадіях кримінального судочинства. Рішення ж слідчого мають визначену специфіку, що варто взяти до уваги при їхній класифікації. Наприклад, у даний час відсутнє підґрунтя для класифікації процесуальних рішень слідчого по юридичній силі. Класифікуючи процесуальні рішення по змісту, П. А. Лупинська поділяє їх на основні і допоміжні. Такий розподіл ставиться в залежність від того, чи відповідає рішення на основне питання будь-якого провадження: чи вчинила особа даний злочин, чи винна вона у його вчиненні, або на інші питання, що дають змогу вирішити основне, або носять додатковий характер (наприклад, вирішення цивільного позову) [188, с.51].

Із більшістю аргументів А. Я. Дубинського ми погоджуємося, але щодо деяких наведених тез у нас виникає заперечення. Так ми дотримуємося точки зору про те, що на даний час все ж таки є підґрунтя для класифікації процесуальних рішень слідчого по юридичній силі. Щодо аксіоматичного твердження про те, що рішення має відповідати на основне питання будь-якого провадження: чи вчинила особа даний злочин, чи винна вона у його вчиненні, або на інші питання, що дають змогу вирішити основне або додаткове питання розслідування, то вважаємо за доцільне навести наступне обґрунтування. Так у процесі досудового розслідування, відповідно до вимог КПК, слідчі не повинні ставити перед собою завдання доводити винуватість особи, так як ця функція повинна реалізовуватися прокурором на всіх стадіях провадження. Законодавець у КПК 2012 року ще раз зробив акцент на тому, що таку функцію реалізовує виключно прокуратура, позбавивши слідчу діяльність ознак обвинувальної

діяльності, яка постійно була об'єктом критичних зауважень юристів та наукової полеміки. Тому, ведучи мову про першу стадію кримінального провадження, на наш погляд, особливо за КПК 2012 року, в якому законодавчою ініціативою було позбавлення слідчої діяльності обвинувального ухилу, недоцільно проводити паралель між процесуальними рішеннями слідчого та винуватістю особи у вчиненні кримінального правопорушення.

До основних рішень слідчого, у яких дається оцінка всієї сукупності зібраних доказів і на цій основі вирішується питання про подію кримінального правопорушення і наявність або відсутність провини конкретної особи, відносить Ю. В. Манаєв. Основними рішеннями цей автор свого часу вважав постанову про притягнення як обвинуваченого, постанову про закриття справи, обвинувальний висновок, постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру. До допоміжних він відносив рішення, спрямовані на збирання доказів, застосування примусових заходів, рішення, що мають за мету реалізацію гарантій прав учасників процесу [403, с.4]. Звичайно, частина процесуальних рішень слідчого, які наведені у цих класифікаційних групах на сьогоднішній день або не належать до повноважень слідчого, або ліквідовані в цілому КПК 2012 року, або змінено їх назву. Але все ж таки стратегічні наукові підвалини наведеної класифікації залишаються незмінними, хоча сама класифікація процесуальних рішень видається нам не зовсім вдалою з огляду на наступні аргументи, що вже неодноразово наводилися у юридичній літературі.

По своєму класифікує процесуальні рішення на основні і допоміжні О. Р. Михайленко. Він називає основними такі рішення, що підбивають підсумок визначеної діяльності компетентних органів, наприклад, завершують стадії кримінального судочинства [424, с.119–121]. Визначальне і першочергове місце деякі науковці відводять лише судовим рішенням [22], що в принципі узгоджується із сучасною стратегічною концепцією законодавця, яка отримала відображення у КПК 2012 року, з якою ми не погоджуємося в силу наступних переконливих аргументів. На думку А. Я. Дубинського, з якою ми повністю

згідні, такий підхід необґрунтовано принижує зміст і роль досудових стадій кримінального судочинства, вступає в протиріччя з принципово вірною ідеєю про те, що кожна стадія кримінального процесу являє собою самостійний етап руху провадження, що має спеціальні задачі, специфічну процесуальну форму й інші ознаки, що роблять його рівнозначною складовою частиною кримінального судочинства в порівнянні з іншими [188, с.52]. Класифікує рішення на програмні, що намічають основні цілі, застосовувані засоби і, головне, послідовність, порядок досягнення наміченої мети, тобто служать програмами для цілої групи інших, більш конкретних актів М. П. Лебедєв [359, с.74]. Повною мірою підтримуємо обґрунтовані погляди А. Я. Дубинського про те, що класифікація правозастосовних актів на основні і допоміжні, програмні і непрограмні може бути визнана цілком прийнятною для загальної характеристики при дослідженнях у загальній теорії права та теорії управління. В галузі ж кримінального судочинства, де в силу специфічних умов розслідування і судового розгляду зв'язаних, зокрема, з численністю учасників і нерідко суперечливими їхніми інтересами, створюються непередбачені ситуації, у яких прийняття малозначимого, на перший погляд, рішення може виявитися вирішальним для результату провадження, тому виділення (навіть умовне) основних і допоміжних рішень навряд чи може бути визнано виправданим. Із зазначених причин не зовсім точною представляється також класифікація процесуальних рішень у залежності від того, по загальних або по окремих питаннях вони приймаються [188, с.53]. Наприклад, Л. Д. Кокорев свого часу до загальних відносив процесуальні рішення про порушення кримінальної справи; про притягнення в якості обвинуваченого; про складання обвинувального висновку; про припинення справи; про постановлення вироку і т.д., а до окремих – про проведення окремих слідчих дій; про задоволення або відхилення клопотань, зв'язаних з доведенням; про добір із всієї одержуваної інформації при проведенні слідчих, судових дій тих відомостей про факти, які необхідно процесуально оформити як докази; про закінчення розслідування, судового слідства і т.д. [151, с.217]. Хоча більшість наведених вище класифікаційних груп стосуються тих

процесуальних рішень слідчого, які були унормовані КПК 1960 року, однак вони є корисними для наукових порівнянь та узагальнень, адже чинний КПК не є досконалим, а врахування вже існуючих наукових напрацювань, критичні погляди щодо них у розрізі КПК та шляхів його вдосконалення повинні стати концепцією сучасних процесуальних та криміналістичних досліджень.

Детально розглядаючи питання особливостей взаємодії слідчих та оперативних працівників під час розслідування злочинів проти особи, зокрема, вбивств, Л. Я. Гордін веде мову про те, що слідчий приймає не лише основні рішення, що ґрунтуються на сукупності доказів, але і рішення часткові або проміжні, які не містять підсумкової оцінки обставин справи, а тільки створюють юридичну базу для винесення основних рішень (наприклад: про провадження слідчих (розшукових) дій, про обрання запобіжного заходу) і підставою для винесення яких можуть бути не тільки докази, а й інформація, отримана не процесуальним шляхом [146, с.99–100]. Конкретних прикладів часткових або проміжних рішень вказаний автор не наводить, але така класифікація в авторському розумінні викликає у нас ряд застережень щодо їх законності та обґрунтованості.

Наведені точки зору щодо класифікації процесуальних рішень небезпідставно піддано критиці у юридичній літературі. Відокремити так звані основні (загальні) питання судочинства від інших буває непросто навіть при науковому дослідженні, не говорячи вже про практичну діяльність. Наприклад, рішення про закінчення розслідування, складання обвинувального акту, про припинення провадження на практиці становлять одне ціле. Так само важко припустити, до якого рішення (окремого або загального) призведе висновок слідчого про задоволення або відхилення клопотання того або іншого учасника процесу. Для класифікації рішень слідчого по змісту більш підходить застосування термінів, що давно вживаються в правовій літературі і, як представляється, досить точно відображають зміст прийнятих рішень. Тому слід виділяти *рішення по суті справи; ті, що супроводжують й забезпечують прийняття рішень по суті справи і супутні рішення* [188, с.54]. На наш погляд

така класифікація є вірною і може бути підтриманою, однак її слід адаптувати до вимог чинного КПК [56, с.174–181]. Однак, по кожній кримінальній справі слідчий приймає рішення, які є такими, що визначають певну суть розслідування, але вони не будуть аналогічними, а суб'єкт розслідування зобов'язаний діяти в силу наявних фактичних даних. Так, приймаючи рішення про проведення допиту учасника судочинства, слідчий прагне встановити суть та обставини вчиненого кримінального правопорушення, тобто таке рішення можна віднести до рішень по суті кримінального провадження. Але якщо у процесі допиту, для прикладу, буде встановлено ознаки особи, яка вчинила злочин і можливість впізнання, ідентифікації за цими ознаками, то рішення про допит можна віднести до тих, що забезпечують прийняття рішень по суті справи – проведення пред'явлення для впізнання [31, с.117–121]. Для правильності означеної класифікації А. Я. Дубинський, на наш погляд, цілком вірно базовою вважає проблематику вірного тлумачення предмета кримінально-процесуальної діяльності та виділяє наступне коло питань: а) чи мав місце злочин; б) хто його вчинив; в) які заходи варто прийняти до особи, що вчинила злочин. Звідси предмет кримінального процесу складають об'єктивно існуючі фактичні обставини, з'ясування яких дозволяє одержати відповіді на ці питання. Зміст отриманих відповідей і обумовлює прийняття слідчим рішень власне кажучи по суті провадження: чи починати розслідування, направити кримінальне провадження в суд або припинити провадження тощо. У стадії розслідування процесуальні рішення слідчого, за часом їхнього прийняття, можуть бути поділені на три групи: *1) початкові рішення; 2) рішення, прийняті в ході розслідування і 3) кінцеві рішення* [188, с.55–57].

А. Я. Дубинським також наведені влучні практичні приклади до такої класифікації, однак на сьогоднішній день вони не узгоджуються із чинним КПК. Все ж таки, не дивлячись на скасування законодавцем стадії порушення кримінальної справи, на якій за задумом вказаного вище дослідника і приймалися початкові рішення, ми переконливо відстоюємо власну точку зору про те, що такі процесуальні рішення слідчого існують і приймаються сьогодні в умовах КПК

2012 року, але вже на стадії досудового розслідування. Цим аргументам нами буде приділено більш детальну увагу у підрозділі 3.1. дисертації.

Процесуальні рішення, які А. Я. Дубинський іменує кінцевими або підсумковими П. А. Лупинська називає остаточними та роз'яснює, що остаточними вона вважає рішення, що закінчують провадження в справі в даній стадії і виражають сформоване переконання особи або осіб, що виносять рішення. Але відразу автор змушений зробити застереження, що названі в такий спосіб рішення не слід ототожнювати з рішеннями, що прийнято називати остаточними, через те, що вони не підлягають оскарженню в касаційному порядку [389, с.31; 390, с.42]. Із такими обґрунтуваннями дослідниці дозволимо собі не погодитися, адже вони є недостатньо переконливими і не аргументованими.

Поняття „остаточне рішення” по значенню знаходиться в іншій площині, ніж поняття „початкове рішення”. Поняттю „початкове” відповідає поняття „кінцеве”, аналогічно, як поняттю „попереднє” відповідає поняття „остаточне”. Виходячи з цього, варто відмовитися і від застосування терміна „проміжні рішення слідчого”. Поряд з початковими і кінцевими рішеннями можна говорити про процесуальні рішення слідчого, прийняті у ході розслідування. За суб'єктом, що має право приймати рішення в стадії досудового розслідування, можна виділити рішення слідчого, органу дізнання, прокурора і начальника слідчого підрозділу. При цьому варто мати на увазі, що прокурор і начальник слідчого підрозділу приймають процесуальні рішення, або виступаючи як слідчий, або реалізуючи надані їм повноваження по виконанню окремих слідчих (розшукових) дій у ході контролю і нагляду за розслідуванням [188, с.58].

Наводячи класифікацію рішень по суб'єктах, П. А. Лупинська відзначає суддю, прокурора, слідчого, орган дізнання, які вправі приймати рішення в межах своєї компетенції [390, с.44]. На сьогоднішній день можна говорити про ширше коло суб'єктів, що приймають рішення на стадії досудового розслідування, зокрема це є й слідчий, орган дізнання, прокурор і начальник слідчого підрозділу. Крім цього, ряд рішень на даній стадії приймає слідчий суддя (про взяття під

варту, про застосування застави тощо). Тобто наведена класифікація буде постійно динамічною в силу змін і доповнень до чинного КПК. Отже, відповідно до КПК 2012 року значну кількість рішень приймає такий суб'єкт, як слідчий суддя, також повноваження прокурора щодо прийняття процесуальних рішень значно розширюються.

Ведучи мову про класифікацію рішень за кількісно-суб'єктним складом, слід відмітити, що деякі проблемні аспекти цього питання в різний час були об'єктом дослідження як вітчизняних науковців (О. В. Бауліна, І. Д. Гончарова, В. С. Зеленецького, Н. С. Карпова, Є. Д. Лук'янчикова, Л. М. Лобойка, О. Р. Михайленка, Д. П. Письменного, М. А. Погорецького, М. Є. Шумили) так і інших вчених (С. В. Бажанова, А. Р. Белкіна, О. М. Ларіна, О. Р. Ратінова). Цілком вірним, на наш погляд, є твердження Л. Я. Гордіна про те, що усі процесуальні рішення в стадії досудового розслідування приймаються одноосібно та *є одноосібними*. Основним принципом діяльності як слідчих так і слідчо-оперативних груп є керівна роль слідчого, який очолює групу [146, с.169]. Звичайно, члени групи можуть погоджувати рішення зі старшим групи, готувати для нього проекти окремих процесуальних документів, наприклад, частин обвинувального акту по епізодах, розслідування яких вони здійснювали. Але все-таки кожне процесуальне рішення члени групи у всіх випадках приймають і оформляють одноосібно від свого імені. Це відноситься також до рішень, що підлягають затвердженню або узгодженню з прокурором чи іншим суб'єктом. У цих випадках відбувається два послідовних акти ухвалення рішення: спочатку особою, що проводить розслідування, а потім особою, що затверджує це рішення або виражає згоду з ним [188, с.59].

З огляду наведеного, не можемо підтримати позиції тих науковців, які стверджують, що рішення в кримінальному процесі можуть прийматися колегіально і одноособово [390, с.45] або про те, що прокурор, що затвердив обвинувальний акт, стає його співавтором, тому що він сприймає, ті положення, що є в обвинувальному акті та й у подальшому розглядає їх як свої власні [219, с.125–127]. Ми переконані, що унормоване у КПК право прокурора підготувати

власний обвинувальний акт чи повернути матеріали кримінального провадження слідчому для організації додаткового розслідування заперечує вказану вище тезу про те, що він може виступати співавтором, сприймаючи певні положення обвинувального акту. Прокурор здійснює нагляд за дотриманням законності органами досудового розслідування, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, тому лише у випадку, коли відсутні будь-які процесуальні порушення, а обвинувальний акт відповідає вимогам законності, обґрунтованості та своєчасності він підлягає затвердженню прокурором.

Розділяємо погляди авторів, які заперечили наукові думки щодо поділу рішень слідчого на обов'язкові і факультативні та за характером питань (етичні, кримінологічні, кримінально-процесуальні, кримінально-правові) [219, с.117–119], так як вони не вбачають практичної цінності такої класифікації хоча б тому, що заздалегідь важко визначити, які саме процесуальні рішення в обов'язковому порядку будуть прийняті по кримінальному провадженні. Звернення до змісту рішень прокурора, а також слідчого показує, що усі вони мають комплексний характер і присвячені питанням різного плану. Це можна простежити і на прикладах, що в постанові про закриття кримінального провадження, так само як і в рішенні про складання обвинувального акту, знаходять висвітлення питання про напрямок провадження, тобто питання типово процесуального характеру, однак нерідко постанова про закриття справи містить висновки з питань кримінологічного, і, звичайно, етичного характеру [188, с.60–62].

Однозначну згоду висловлюємо щодо тези про те, що будь-яке рішення приймається в межах тієї чи іншої стадії процесу, а ще точніше –на визначеному етапі провадження, а вся їх система відображає виникнення, хід і результат кримінального процесу, у якому вони приймаються. Маються на увазі рішення, що приймаються на початку всього процесу або окремої його стадії, отже, вони є початком всьому процесу або окремої його стадії. Інші ж рішення приймаються у зв'язку із закінченням провадження у справі в цілому або в окремій його стадії. Однак, знову ж таки, викликає заперечення авторське розуміння суті деяких із цих рішень та їх назви, зокрема вихідні і проміжні рішення [136, с.52]. Так звані

вихідні рішення також правильніше означаються як *початкові* [188, с.56], з чим ми погоджуємося, більше того, повністю підтримуємо саме таку назву (визначення). Н. В. Глинська, посилаючись на словник російської мови за редакцією Н. Ю. Шведової, стверджує, що смислове значення слова „вихідний” як „початковий, відправний” дозволяє розглядати ці слова як синоніми [136, с.52]. Дозволимо собі не погодитися із таким доведенням, так як в Універсальному словнику української мови слово „вихідний” розглядається як той, що пов’язаний із виходом (двері); вільний від роботи або навчання (день) [342, с.132]. Незначна кількість опитаних нами з 405 слідчих ОВС – 17 (4,1 %) визначили цю класифікаційну групу. Тому очевидно, що більшістю слідчих заперечуються існування поняття вихідних рішень слідчого.

Так, як Н. В. Глинська при обґрунтуванні визначення проміжних рішень виходила із міркувань про те, що це середнє рішення між вихідними і кінцевими рішеннями, то вона і включила таке рішення слідчого у свою класифікацію. Сама автор ідеї цей поділ визнала умовним. Однак зовсім безпідставно, як нам видається, нею до таких рішень віднесено наступні: про визнання особи потерпілою, цивільним позивачем або цивільним відповідачем, про провадження слідчих (розшукових) дій тощо [136, с.53–55]. Ми є прихильниками тих авторів, які вважають, що проміжних рішень існувати не може, так, як всі процесуальні рішення слідчого мають остаточний характер, вони є завершеними у своїй суті [688, с.17], з чим, як ми глибоко переконані, важко не погодитися чи знайти будь-які ґрунтовні заперечення виходячи із чинного КПК. Більше того, в Універсальному словнику української мови слово „проміжний” розглядається лише в одному розумінні, як такий, що розташований між чим-небудь (проміжна станція) [342, с.624]. Лише 85 (20,6 %) із 405 опитаних нами слідчих ОВС вважають, що така класифікаційна група процесуальних рішень може існувати та виходити із реалій практичної діяльності. Очевидно, що наукова полеміка має свої наслідки і у практичній діяльності, адже таке розуміння процесуальних рішень, хоча і серед незначної кількості опитаних, все ж таки присутнє.

Під *кінцевими* (або підсумковими) рішеннями необхідно розуміти ті процесуальні акти, що підбивають підсумок провадженню на конкретній стадії процесу або всієї кримінально-процесуальної діяльності в цілому. Вони остаточно вирішують завдання, що поставлене перед даною стадією, або кінцеве завдання всього кримінального процесу. Для їх прийняття закон вимагає достовірного встановлення всіх обставин вчиненого діяння [136, с.54]. Із цією авторкою досить важко однозначно погодитися, адже нею об'єднано в одне ціле два різнойменні поняття, а саме „кінцеві” та „підсумкові” рішення. Ми повністю розділяємо погляди А. Я. Дубинського, який, виходячи зі змістового розуміння та відповідності понять заперечує існування групи підсумкових чи остаточних рішень [188, с.57-58]. У подальших наукових роздумах Н. В. Глинська паралельно вживає терміни „вихідних”, „проміжних” і „кінцевих” процесуальних рішень, що свідчить про відсутність єдиної точки зору автора.

Класифікація процесуальних рішень за аналогією зі стадіями кримінального процесу теж не буде сталою, тому ми не вважаємо її раціональною. Першою передумовою динамічних змін такої класифікації є нестабільність кримінального процесуального законодавства, що за останні 12 років зазнавало глобальних коректив. Так, відповідно до Закону України від 21 червня 2001 року кількість та сутність стадій у кримінальному процесі зазнали перетворень, а Законом України „Про судоустрій та статус суддів” із змінами станом на 23 грудня 2010 року стадії кримінального процесу теж зазнали суттєвих змін. Із вступом в дію КПК 2012 року до них належать: досудове розслідування, підготовче провадження, судовий розгляд, провадження в суді апеляційної інстанції (апеляційне провадження), виконання судових рішень, провадження в суді касаційної інстанції (касаційне провадження); провадження у Верховному Суді України, провадження за нововиявленими обставинами.

Такий поділ, за стадіями провадження, постійно зазнавав і зазнає сьогодні нищівної критики провідних науковців, які заперечували і заперечують назви наступних стадій: порушення кримінальної справи [399, с.256], яка на сьогоднішній день відсутня у КПК; попередній розгляд справи суддею, що

чинним КПК змінена на підготовче провадження та перегляд судових рішень Верховним судом України (за КПК 2012 року – провадження у Верховному Суді України) [125, с.263] тощо.

Другою передумовою динамічних змін є відсутність єдиного розуміння стадій самими науковцями. Так, Л. М. Лобойко має власне обґрунтування для поділу стадій та вважає, що має право на існування стадія „досудове слідство” [376], а інші автори стверджують про ще більшу кількість стадій [219]. Думається, що пропозиція, висловлена більше, ніж 30 років тому, повинна аналізуватися в реаліях чинного правового поля, враховуючи той факт, що полеміка навколо цієї проблеми не вщухає. Крім того, з прийняттям чинного КПК частина існуючих стадій за КПК 1960 року взагалі припинила своє існування. На наш погляд, вирішення означеного питання не охоплюється предметом дослідження даної роботи, адже виходить за його межі.

Такими науковцями, як В. Д. Берназ та С. М. Смоков, підтримується поділ всіх рішень слідчого на три групи, а саме: процесуальні, організаційні та тактичні рішення із подальшим розподілом вказаних груп на окремі підгрупи [82, с.62–63, 88]. У спеціальній літературі висловлено і полярну точку зору, суть якої полягає в тому, що будь-яке тактичне чи організаційне рішення по своїй суті є процесуальним [188, с.58–60]. Видається, що така дискусія виникає через розуміння вченими рішень слідчого з точки зору кримінального процесу та криміналістики. Очевидно, що крізь призму криміналістичних рекомендацій на перший план виходить тактичне рішення слідчого, яке у подальшому набуває визначеної процесуальної форми виразу. Саме із такого авторського бачення слідує подальше вживання у тексті роботи терміну процесуальні рішення слідчого. Тому ми поділяємо всі рішення слідчого на *процесуальні* по формі виразу та *тактичні*, як такі, пропозиція про проведення яких міститься у криміналістичних рекомендаціях та базується на власному досвіді слідчого. Більш детальну увагу на співвідношенні процесуальних і тактичних рішень слідчого нами буде зосереджено у підрозділі 2.2 дисертації.

Правова сутність процесуальних рішень слідчого визначається, з одного

боку, його процесуальним становищем, а з іншого – тими процесуальними функціями, що він здійснює як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності. З урахуванням процесуального становища і функцій слідчого, рішення, що він приймає, можна класифікувати у групи: 1) акти, в яких застосовуються виключно кримінально-процесуальні норми та 2) акти, що можуть бути винесені як на основі норм кримінально-процесуального, так і матеріального права. Останні у свою чергу можуть бути розподілені на: а) акти, в яких формулюється обвинувачення (обвинувальний акт) і б) акти, якими воно вирішується (постанова про закриття кримінального провадження) [387, с.53–54].

На підставі висновків, зроблених нами раніше, можна ствердно вести мову про те, що рішення слідчого не належать до управлінських рішень, але наділені рядом їх ознак. Тому, на наш погляд, доцільно в першу чергу розглянути загальну класифікацію управлінських рішень та спробувати вичленити у ній ті риси рішень, які безпосередньо властиві процесуальним рішенням слідчого.

Для визначення загальних і конкретно-специфічних підходів до розробки, реалізації й оцінювання управлінських рішень ряд авторів класифікують їх наступним чином: за характером цілей; за функціональним змістом, характером завдань, що вирішуються (сферою дій); за рівнями ієрархії систем управління; за характером організації розробки; за причинами виникнення; за вихідними методами розробки; за організаційним оформленням [173, с.111–114]. Аналіз результатів дослідних робіт, як вірно відзначає В. М. Плішкін, дозволяє зробити висновок про те, що групування рішень може будуватися як на загальних та часткових, так і предметних та функціональних ознаках. Однією з ознак класифікації рішень є їх цільове призначення (стратегічні і тематичні). За масштабами впливу управлінські рішення можуть бути загальні (комплексні) та часткові (локальні). За глибиною впливу є рішення багаторівневі та однорівневі. За спрямованістю впливу виділяються зовнішні (основні) та внутрішні (забезпечуючі). За способом прийняття рішення ділять на одноособові та колективні. За ознакою юридичних властивостей виділяються нормативні (імперативні, диспозитивні) та індивідуальні рішення. Залежно від джерел

виникнення завдання рішення можуть бути такими, що приймаються на виконання розпоряджень вищестоящих органів та ініціативні, тобто такі, що приймаються з власної ініціативи керівництва органу. За можливостями використання управлінські рішення розподіляються на багаторазові (типові) та одноразові (неформальні). За методами переробки інформації розрізняють аналогові та евристичні рішення. За часом дії можна виділити короткострокові та довгострокові рішення [492, с.399–403].

Дозволимо собі також відзначити, що запропонована ще у 80-х роках практично досконала класифікація рішень вимагає корекції відповідно до вимог сучасного КПК. Так як протягом останніх років до кримінального процесуального законодавства було внесено ряд змін і доповнень, а з 20 листопада 2012 року повністю змінено і законодавчі підходи, зокрема щодо процесуального порядку проведення окремих слідчих (розшукових) дій та прийняття процесуальних рішень, посилення судового контролю за діяльністю органів досудового слідства [442, с.180–181]. Так, процесуальні рішення слідчого, що приймаються ним на першій стадії кримінального процесу, *виходячи із процесуального порядку їх прийняття*, ми поділяємо на ті, які *приймаються ним самостійно* (про проведення допиту, слідчого експерименту, призначення експертизи, про доручення призначити адвоката, про залучення захисника тощо); *погоджуються із прокурором та ініціюються перед слідчим суддею чи суддею апеляційного суду* (про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, про застосування запобіжних заходів тощо); *затверджуються прокурором* (про формулювання обвинувачення підозрюваному (обвинувальний акт)); *ініціюються перед прокурором* (про проведення освідування, про отримання біологічних зразків для експертизи, про виділення матеріалів в окреме провадження тощо); *про які інформується прокурор* (про початок досудового розслідування у кримінальному провадженні тощо); *про які інформуються інші учасники кримінального провадження* (про призначення експертизи у кримінальному провадженні тощо). За процесуальною формою слід виділити процесуальні рішення слідчого, що виражаються у

постанові, клопотанні, обвинувальному акті, повідомленні, повідомленні про підозру, повістці, протоколі, дорученні, запиті про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні, вказівці.

Отже, аналіз наведених вище точок зору науковців свідчить, що об'єктивно існує ціла низка класифікаційних ознак процесуальних рішень слідчого, кожна наведена авторська видова різноманітність процесуальних рішень має право на існування, однак, ми підтримуємо загальну класифікацію, наведену А.Я. Дубинським щодо поділу процесуальних рішень слідчого, які приймаються на стадії досудового розслідування, на три групи, а саме: *початкові; рішення, прийняті в ході розслідування, кінцеві* [188, с.55–60]. Саме за вказаною логічною структурою здійснюється наше дослідження. Таку ж класифікацію навела абсолютна більшість -240 (58,3 %) із 405 опитаних нами слідчих ОВС, як таку, що відповідає реаліям практичної діяльності.

Враховуючи доведений нами факт про те, що процесуальні рішення слідчого містять низку ознак управлінських рішень видається за доцільне розділити їх за походженням джерела вказівки на процесуальні рішення, що слідує із розпоряджень органів, що здійснюють нагляд та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням (прокурора); організовують досудове розслідування (начальника слідчого підрозділу); процесуальні рішення, що слідує із розпоряджень органів, що здійснюють судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (слідчого судді) та процесуально-ініціативні, тобто такі, що приймаються з власної ініціативи слідчого. Так, для прикладу, рішення слідчого про призначення експертизи, про повідомлення про підозру, яке прийняте на виконання вказівки начальника слідчого підрозділу в порядку пункту 3 частини 2 статті 39 КПК є процесуальними рішеннями, що слідує із розпоряджень органів, що організовують досудове розслідування. Якщо ці ж рішення були прийняті слідчим на виконання вказівки прокурора в порядку пункту 4 частини 2 статті 36 КПК, то їх слід вважати процесуальними рішеннями, що слідує із розпоряджень органів, що здійснюють нагляд та процесуальне керівництво досудовим

розслідуванням. Аналогічні рішення, прийняті слідчим поза межами виконання вказівок, будуть *процесуально-ініціативними*.

За методами, що застосовуються для опрацювання інформації можна виділити *процесуально-аналогові* та *процесуально-евристичні* рішення слідчого. На наше переконання, до *процесуально-аналогових* можна віднести процесуальне рішення слідчого про проведення допиту про зовнішній вигляд і прикмети особи, а також про обставини, при яких впізнаючий бачив цю особу при необхідності пред'явлення якої-небудь особи для впізнання свідкові, потерпілому або підозрюваному. Рішення слідчого про призначення захисника у випадках, які визначені у статті 52 КПК щодо його обов'язкової участі та рішення слідчого про призначення експертизи у випадках обов'язкового призначення експертизи в порядку частини 2 статті 242 КПК теж є процесуально-аналоговими. Тобто, законодавець при аналогічних умовах визначив алгоритм дій слідчого. До *процесуально-евристичних* слід віднести такі рішення слідчого, при реалізації яких здобуваються нові способи, які дають можливість найефективніше використовувати наявну інформацію. Очевидно, що рішення про розробку та відпрацювання нетипових версій по кримінальному провадженні, проведення слідчого експерименту є яскравими прикладами означеного виду рішення.

Законом України „Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції)”, який на сьогоднішній день є не чинним було доповнено КПК 1960 року розділом дев'ятим та внесено ряд змін до частини 1 статті 6, статті 162, 165¹, 165², 227, 349 КПК 1960 року [522, Ст. 421]. Відповідно до вказаних змін і доповнень коло повноважень слідчого розширилося, до юридичного обігу як на стадії досудового розслідування, так і на інших стадіях, вперше було включено нові терміни на кшталт „екстрадиція”, „екстрадиційна перевірка”, „екстрадиційний арешт”, „тимчасовий арешт”, „тимчасова видача”. Слід сказати, що в загальному питанні екстрадиції не було новелою для тогочасного кримінально-процесуального законодавства, так як вони були врегульовані відомчими нормативними документами, які на сьогодні є не чинними. Але після доповнення КПК 1960 року розділом дев'ятим у слідчій

діяльності виникли нові правовідносини, які потребували адаптації через вироблення як практикою, так і наукою необхідних рекомендацій. У КПК 2012 року теж у розділі дев'ятому «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» практично збережено всі означені вище новації та розширено сферу їх застосування. З огляду на викладене, вважаємо за доцільне провести класифікацію процесуальних рішень слідчого із узагальненим об'єктом *міжнародне співробітництво під час кримінального провадження*. Їх можна поділити на *процесуальне рішення слідчого про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій*, яке включає в себе підготовку слідчим за погодженням із прокурором у письмовій формі запиту до Генеральної прокуратури України про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні, яке він здійснює. Запит може бути складений у формі доручення та має відповідати вимогам статті 552 КПК України. До запиту про допит особи як свідка, потерпілого, експерта, підозрюваного або обвинуваченого слідчий додає належним чином засвідчений витяг відповідних статей КПК з метою роз'яснення особі її процесуальних прав і обов'язків. До запиту також додається перелік питань, які слід поставити особі, або відомості, які необхідно отримати від особи. До запиту слідчого про проведення обшуку, огляду місця події, вилучення, арешту чи конфіскації майна або інших процесуальних дій, дозвіл на проведення яких надається судом згідно з КПК, додається інформація про докази, які обґрунтовують потребу у відповідних заходах. В межах означеного вище процесуального рішення приймаються також процесуальні рішення слідчого щодо вручення документів, тимчасової передачі, виклику особи, яка перебуває за межами України, щодо контрольованої поставки [329].

Процесуальні рішення слідчого щодо виконання запиту (міжнародного правового доручення на території України). У випадку прийняття рішення Генеральною прокуратурою України про можливість виконання запиту компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу і доручення його виконання слідчому, то такий запит виконується упродовж одного місяця з дати його надходження до безпосереднього виконавця.

Приймаючи процесуальне рішення про порядок виконання такого запиту (міжнародного правового доручення на території України) слідчий повинен визначитися із строками. За необхідності виконання складних та великих за обсягами процесуальних дій, у тому числі таких, що потребують погодження прокурора або можуть бути проведені лише на підставі ухвали слідчого судді, строк виконання може бути продовжений Генеральною прокуратурою України відповідно до статті 545 КПК. Складені слідчим документи для забезпечення виконання запиту про міжнародну правову допомогу підписуються ним та скріплюються печаткою відповідного органу. Слідчий також приймає процесуальне рішення про передачу матеріалів виконання запиту прокурору, який здійснює нагляд за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування, для перевірки повноти і законності проведених слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій [329].

Процесуальне рішення слідчого щодо видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції) включає в себе прийняття слідчим рішення про підготовку клопотання про видачу особи в Україну до якого додається перелік документів, які визначені в статті 575 КПК; процесуальне рішення слідчого щодо тимчасової видачі особи, у процесі прийняття якого слідчий готує документи про продовження строку тимчасової видачі, що надсилаються Генеральній прокуратурі України не пізніше як за двадцять днів до закінчення строку тимчасової видачі; процесуальне рішення слідчого щодо затримання на території України особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення [329]. Виключними повноваженнями прокурора є процесуальні рішення про тимчасовий арешт; екстрадиційний арешт; рішення щодо застосування запобіжних заходів не пов'язаних із триманням особи під вартою; рішення щодо екстрадиційної перевірки; рішення щодо спрощеного порядку видачі осіб; рішення щодо відстрочки передачі чи щодо фактичної передачі.

При реалізації процесуальних повноважень у кримінальному провадженні у порядку перейняття *слідчий приймає процесуальне рішення про передання*

кримінального провадження компетентному органу іншої держави, яке розглядається Генеральною прокуратурою України протягом двадцяти днів з моменту надходження та має відповідати вимогам статті 600 КПК. Слідчий оформляє його як клопотання та погоджує із прокурором.

2.2 Процесуальні й тактичні рішення слідчого, їх взаємозв'язок і взаємозумовленість

Слід погодитися із аргументами, які наведені провідними науковцями з приводу того, що слідчий у залежності від тієї слідчої ситуації, яка склалася обирає, звичайно в межах правового поля, порядок своїх власних дій, прийоми, що будуть найбільш ефективними для їх реалізації [86, с.27].

Саме з метою вироблення таких прийомів, розробки рекомендацій по їх застосуванню у криміналістиці виокремлено таку частину, як слідча тактика, яка перебуває на перетині низки міждисциплінарних зв'язків, сприяє розвитку пізнавального аспекту у процесі розслідування, вимагає від слідчого глибоких юридичних, психологічних, гуманітарних знань [99, с.30–37].

Основним завданням слідчої тактики є вирішення завдань кримінального судочинства у найбільш оптимальний спосіб і спеціальними методами, які дають найбільш ефективний результат. Однак лише фахівець-слідчий, який набув таких теоретичних знань у процесі навчання та має практичні навички, що формуються у процесі професійної діяльності, в змозі уміло орудувати надбаннями слідчої тактики через застосування належних тактичних прийомів [423, с.3–23].

Деякі науковці обґрунтовано припускають, що наукові рекомендації, які є основою тактичних прийомів найчастіше застосовуються слідчим у несприятливих слідчих ситуаціях, коли певні суб'єкти вчиняють протидію розслідуванню [18, с.3–5]. Тож криміналістична тактика, як розділ науки криміналістики, займається розробкою прийомів проведення

слідчих (розшукових) дій, загальних тактичних рекомендацій про організацію та планування процесу розслідування [326, с.43].

Ми погоджуємося із П. А. Лупинською, яка діяльність слідчого з прийняття рішень та їх реалізації виправдано вважає складним, трудомістким процесом, що потребує значних інтелектуальних зусиль [389, с.40]. З цього ж боку до характеристики рішень у кримінальному судочинстві підходить Є. Д. Лук'янчиков, який небезпідставно акцентує увагу на тому, що рішення, які приймаються і реалізуються в процесі розслідуванні злочинів, слід розглядати як продукт свідомої діяльності особи [387, с.52]. Діяльність юриста дуже багатогранна: правотворча, правозастосовна, правотрактуюча, а залежно від спеціалізації – слідчо-розшукова, судова, експертна, консультативна, а в цілому класифікується як правова діяльність. Правова діяльність юриста як синтез практичної і теоретико-пізнавальної діяльності регламентується законом (нормами права). У процесі пізнавальної діяльності юриста розвивається його професійне мислення, яке за змістом визначається правом, тому його ще називають правовим мисленням. При рефлексивному аналізі професійної діяльності юриста можна виявити творчі та нетворчі, алгоритмічні та неалгоритмічні сторони. Алгоритми у даному аспекті – це принципи права, які засвоює юрист у процесі навчання і своєї професійної діяльності, ці принципи детермінують його логіку правового мислення. До неалгоритмічних сторін належать вибір і використання загальних методів (логічних, юридичних), використання особистих специфічних прийомів, які називаються евристичними. Евристика в юридичному значенні – це засновані на власному досвіді принцип, правило, тактичний прийом, тактична хитрість, які використовує слідчий, суддя, прокурор, адвокат, щоб досягнути бажаного результату [253, с.322–323].

Рішення, які приймає слідчий у процесі розслідування, мають не лише процесуальний, а також і тактичний характер, тому звідси слідує, що їх слід розглядати як явище і сутність, форму і зміст [161, с.80–81]. *Нами зверталася увага на дискусійні полярні точки зору науковців із цього питання, що як видається, слідує із неоднакового розуміння вченими рішень слідчого з точки*

зору кримінального процесу та криміналістики. Крізь призму криміналістичних рекомендацій на перший план виходить тактичне рішення слідчого, яке у подальшому набуває визначеної процесуальної форми виразу. Всі рішення слідчого, що приймаються на стадії досудового розслідування, із позицій кримінально-процесуальної форми, є процесуальними, так як повинні прийматися в межах чинного КПК.

Результати проведеного нами анкетування підтверджують такі висновки. Так, 115 (26,7%) респондентів вважають, що тактичне рішення за своєю суттю є процесуальним рішенням слідчого; про те, що вони співвідносяться між собою як форма і зміст відзначив 151 (36,9 %) слідчий та 84 (33,6%) курсанти. Також його характеризують, як свідомий і вольовий акт особи, що передбачає вибір між альтернативними варіантами можливої поведінки, відповідно 167 (38,9%) та 115 (46%) опитаних. Незначна кількість слідчих і курсантів вважають, що тактичне рішення є не процесуальним рішенням слідчого, тому воно не регламентоване КПК –93 (21,6%) і 52 (20,8%) опитаних та таке рішення слідчого не тягне жодних процесуальних наслідків –49 (11,4%) і 38 (15,2%) респондентів.

Слушною із даного приводу є позиція законодавця, яка отримала унормування у частині 1 статті 110 КПК 2012 року, де зазначено, що всі рішення органів досудового розслідування, прокурора та суду є процесуальними [329], що повинно поставити крапку у дискусіях науковців та двоякому розумінні практичних працівників.

З огляду на сказане цікаво простежити співвідношення процесуальних і тактичних рішень слідчого у працях провідних науковців. Зокрема, це питання досліджував Р. С. Белкін. Його твердження, про те, що тактичні рішення цілком лежать у процесуальній сфері діяльності слідчого і суду [71, с.90], у цілому може бути визнано вірним та нами підтримується. У практичній діяльності слідчого рідко трапляються чисто процесуальні і чисто тактичні рішення. Найчастіше вони взаємозалежні і переплітаються [82, с.89].

Розглядаючи проблему виявлення підстав для заявлення клопотань захисником, Д. В. Смагіна вважає, що визначальне значення тут має не тільки

професійна підготовка захисника, його належне ставлення до виконання своїх обов'язків, а й його тактичні рішення і дії [603, с.76].

В. Д. Берназ та С. М. Смоков, посилаючись на праці О. К. Тихомирова [657] та О. Р. Ратинова [558] визначають, що у загальній структурі діяльності по розслідуванню злочинів тактичне рішення є розумовим процесом по пошуку шляхів вирішення конкретних кримінальних проваджень. При всьому розмаїтті розумових задач, що постають перед слідчим у процесі розслідування, їх можна розділити на дві групи: а) задачі-алгоритми, порядок рішення яких визначений нормами закону або конкретними криміналістичними рекомендаціями, б) евристичні задачі, для рішення яких необхідний пошук, оскільки немає заздалегідь певних шляхів і засобів їхнього вирішення. Тактичне рішення – це пошук виходу зі сформованої ситуації шляхом визначення засобів впливу на неї для її вирішення. Наприклад, „відстрочена раптовість”, коли обшук відкладається до моменту повернення особи, яка заспокоїлася в результаті „бездіяльності слідчого”, додому, де заховано предмети. Тактичне рішення слідчого завжди пов'язано з його процесуальною діяльністю, оскільки спрямовано на збирання і дослідження доказів, але не всі рішення для своєї реалізації висловлюються в процесуальну форму. Наприклад, рішення (виходячи з тактичних розумінь) допитати підозрюваного за місцем роботи або проживання [82, с.90].

На наш погляд, наведені переконання та приклади означених авторів повністю нівелюються нормами чинного КПК, де у частині першій статті 234 КПК прямо вказано, що обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Відповідно до частин 1-4 статті 236 КПК ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують

спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли завдається найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може суттєво зашкодити меті обшуку. Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності - іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія. Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність. У разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці у житлі чи іншому володінні особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб [329].

Чи не стане пропозиція В. Д. Берназа та С. М. Смокова про „відстрочену раптовість”, коли обшук відкладається до моменту повернення особи, яка заспокоїлася в результаті „бездіяльності слідчого”, додому, де заховано предмети, порушенням вимог означених вище статей КПК щодо підстав, учасників та процесуального порядку проведення обшуку? Думаємо, що так. Більше того, при такому зволіканні з'являється ймовірність втрати речових доказів, які можуть бути переховані до іншого приміщення, житла чи взагалі знищені підозрюваним або його близькими, родичами тощо. Що ж до рішення слідчого допитати підозрюваного за місцем роботи або проживання, то на наш погляд, жодна тактична мета тут не переслідується, а лише створюються передумови для порушення вимог статей 223-225 КПК в частині порядку виклику для допиту та обов'язкової присутності захисника.

Викликає у нас заперечення і теза про те, що тактичне рішення слідчого не

зводиться тільки до рішення проводити або не проводити яку-небудь дію (захід), воно, саме як тактичне рішення, містить і те, як його здійснювати [82, с.91]. Точно і обґрунтовано висловився Р. С. Белкін про те, що висновок про доцільність застосування прийому або засобу є не тактичним рішенням, а лише його передумовою, врахуванням існуючих для подібного випадку наукових або емпіричних рекомендацій, із яких ще слід зробити вибір –необхідний для даної ситуації, для досягнення даної мети тактичного прийому або техніко-криміналістичного засобу” [78, с.64–79].

Окрему нашу незгоду викликає наведена у літературі класифікація тактичних рішень, а саме: рішення, прийняте по розслідуванню в цілому; рішення по організації і проведенню тактичної операції (комбінації); рішення про проведення слідчої (розшукової) дії; рішення про тактичні прийоми в рамках слідчих (розшукових) дій [82, с.91]. *Провівши детальний аналіз наведеного поділу, нами сформульовано наступні висновки:*

- рішення, прийняте по розслідуванню в цілому по своїй природі та процесуальним вимогам не може бути, в розумінні вказаних вище авторів тактичним, адже мова йде про форми закінчення досудового розслідування, які чітко прописані у статті 283 КПК, а саме: закриття кримінального провадження, складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності;

- рішення про проведення слідчої (розшукової) дії з аналогічних підстав в цілому по своїй природі та процесуальним вимогам не можуть бути тактичним, адже це є повноваження слідчого, які регламентовані частиною 2 статті 40 КПК.

Що ж до віднесеності до тактичних рішень по організації і проведенню тактичної операції (комбінації); рішень про тактичні прийоми в рамках слідчих (розшукових) дій, то в принципі ми погоджуємося із такими поглядами. Більше того, як приклад такої непохитної позиції можемо навести ряд тактичних прийомів при проведенні пред’явлення для впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають. Починаючи робочий етап, першими до

обох кімнат необхідно запросити по телефону із сусідньої кімнати спочатку двох понятих, які будуть знаходитися зі сторони впізнаючого, а потім тих, які будуть знаходитися зі сторони того, хто підлягає пред'явленню для впізнання. Наступним тактичним прийомом, на нашу думку, є розміщення статистів у кімнаті. Із приміщення, де вони знаходяться, статисти викликаються за допомогою одного із понятих по телефону. Наступним тактичним прийомом є запрошення захисника. Він має право перебувати лише в тій частині спеціально обладнаної кімнати (приміщення), де знаходиться його підзахисний. Особу, яка буде впізнавати повинні викликати по телефону один із понятих, які будуть знаходитися у цій частині кімнати, де і впізнаюча особа [46, с.70–71].

Критичні зауваження у нас викликають і наведені у юридичній літературі ознаки, що властиві чи не властиві процесуальним і тактичним рішенням слідчого. Вказується, що процесуальне рішення слідчого виражається в прийнятті ним правових актів, що визначають напрямки і долю розслідування, відповідно до завдань кримінального судочинства. Тактичне рішення – це завжди вибір способів і засобів досягнення як загальних, так і конкретних завдань проведеного розслідування. Стрижневим елементом цього вибору є визначення необхідності проведення і яких саме дій, тобто оцінка того, чи буде досягнуто бажаний результат. Процесуальні рішення породжують, змінюють або припиняють кримінально-процесуальні правовідносини, а тактичне рішення не може безпосередньо спричинити такі наслідки, оскільки його прийняття і реалізація не є правозастосовними актами. Процесуальне рішення – владне волевиявлення уповноваженої на те особи, обов'язкове для виконання всіма установами, організаціями, посадовими особами і громадянами. Тактичне рішення, в силу свого не правового характеру, такими якостями не володіє. Звідси і розходження в юридичних наслідках прийняття неправильних рішень. Застосування відповідних процесуальних санкцій – скасування незаконної і необґрунтованої постанови прокурором, відсторонення слідчого від подальшого слідства тощо є наслідками прийняття неправильного процесуального рішення. Неправильне ж рішення чисто тактичного плану таких наслідків не спричиняє, хоча питання про

дисциплінарні заходи відповідальності (наприклад, невчасність прийняття рішень і здійснення пов'язаних із ним дій, прояви явного непрофесіоналізму) може бути підняте. Ядром процесуального рішення виступає законність і доцільність запланованих дій, а у тактичному – вони виступають як фон, як неодмінна заданість, а не мета. Феномен часткового розходження нормативного з реальним варіантом індивідуального вибору залежить від суб'єкта прийняття тактичного рішення [82, с.88–89, 92].

Чи не межує така пропозиція із порушенням базової засади кримінального процесу – законності? Якими можуть бути результати тактичного рішення, яке є відмінним від нормативної регламентації? На жаль, таке неправильне розуміння щодо підстав прийняття та різних юридичних наслідків процесуальних і тактичних рішень слідчого, поширене серед курсантів слідчих факультетів та практичних працівників. Так, із 250 курсантів та 405 опитаних нами слідчих ОВС відповідно 56 (22,4%) і 126 (30,8%) схильні вважати, що процесуальні і тактичні рішення слідчого мають різні підстави прийняття та різні юридичні наслідки; 33 (13,2%) і 69 (16,9%) вказали, що ці поняття тотожні, а 25 (10%) і 25 (6,1%) респондентів відзначили, що тактичні і процесуальні рішення слідчого жодним чином не співвідносяться.

На наше переконання і процесуальне, і тактичне рішення слідчого у кінцевому результаті повинно виражатися в прийнятті ним процесуальних документів. Тактичне рішення буде первинним, виходитиме із криміналістичних рекомендацій чи досвіду слідчого, тому також буде породжувати, змінювати або припиняти кримінально-процесуальні правовідносини, а юридичні наслідки помилкових процесуальних чи тактичних рішень, на наш погляд, будуть полягати у застосуванні відповідних, визначених у КПК, процесуальних санкцій. В силу реалізації у КПК України принципу законності, жодного розходження нормативного з реальним варіантом індивідуального вибору, як при прийнятті процесуальних, так і тактичних рішень бути не може [50, с.147–152; 57, с.171–179].

Тактичні рішення служать здійсненню задач кримінального судочинства.

Поняттям достатність охоплюється і кількісна, і якісна їх сторони. Кожен доказ, що кладеться в основу рішення слідчого, повинен бути достовірним, інакше буде похитнута вірогідність висновку. Разом з тим рішення має ґрунтуватися на сукупності доказів, яких повинно бути досить, щоб ця сукупність не виявилася усіченою і не викликала б невірний висновок. Так як тактичні рішення засновані на нормах кримінально-процесуального права, то не повинні суперечити його вимогам, багато тактичних рішень безпосередньо наділяються відповідною процесуальною формою і, таким чином, як би зливаються з процесуальними. Важко погодитися із судженням про те, що вся тактика, усі її елементи, а отже, і такі, як тактичне рішення теж, носять лише процесуальний характер. Далеко не всі рішення, що приймаються і реалізуються в ході такого роду діяльності, залишаючись тактичними по своїй природі, набувають процесуальної форми і стають процесуальними. Є також і процесуальні рішення, що ніяк не зв'язані з тактикою, їхня реалізація не припускає обов'язкового використання положень, засобів і прийомів криміналістичної тактики (передача матеріалів кримінального провадження в суд, повідомлення про підозру, визнання особи потерпілою й ін.). При характеристиці тактичного рішення слідчого звичайно на перший план висувається положення про те, що зміст такого рішення в значній мірі є результатом вибору. Разом з тим необхідно враховувати, що всі можливі варіанти вибору розташовуються в межах, окреслених процесуальними правилами, що являють собою правову основу слідчої тактики. Необхідно також мати на увазі, що багато тактичних прийомів, перевірені на практиці, одержали законодавче закріплення в якості відповідних процесуальних дій. Тактичний зміст цих дій зберігся, а воля вибору виявилася втраченою [72, с.92]. Воля вибору насамперед припускає правильність вибору. У ще більшій мірі це відноситься до процесуальних рішень слідчого. Загальна програма прийняття слідчим процесуальних рішень передбачена у КПК, який визначає загальну спрямованість усіх процесуальних рішень слідчого, обумовлюючи її завданнями кримінального судочинства. В КПК існують два різновиди правових норм, що регламентують прийняття рішень слідчим: 1) імперативні і 2) альтернативні [390, с.48].

Ми погоджуємося із доводами, які наведені у юридичній літературі, що у залежності від цього поділу розрізняються можливості слідчого для прийняття процесуальних рішень. У першому випадку вони обмежені волею законодавця, у другому слідчий користується більшою волею вибору. Однак, в будь-якому випадку процесуальне рішення слідчого обумовлене тією сукупністю доказів, якими він володіє у визначений момент розслідування. Наявність доказів перетворює право слідчого вибрати варіант процесуального рішення в обов'язок діяти в даній конкретній ситуації певним чином. Наявні у розпорядженні слідчого докази зобов'язують його в зазначених випадках прийняти одне з альтернативних процесуальних рішень. Саме воно повинно бути єдино вірним, а інші визнані незаконними в цій ситуації. Якщо ж для упевненого прийняття такого рішення доказів виявляється недостатньо, їхнє збирання повинне бути продовжене. Право воістину вільного вибору процесуального рішення в слідчого є тільки в тому випадку, якщо прийти до очікуваного результату, вирішити визначену задачу з однаковим успіхом можна різними шляхами. Наприклад, якщо підозрюваний при допиті показав, що викрадену ним річ він передав знайомому, котрий зберігає її в себе у будинку, то слідчий з метою одержання цієї речі може обрати один зі шляхів: а) викликати особу, на яку вказав підозрюваний, для допиту і запропонувати добровільно надати шуканий об'єкт, а при необхідності провести між ним і підозрюваним одночасний допит; б) провести обшук у приміщенні, де ця особа може зберігати шуканий об'єкт. Зрозуміло, при виборі рішення в подібних ситуаціях слідчий з урахуванням сформованої обстановки і можливостей, що представляються йому, зобов'язаний визначити найбільш раціональний спосіб дій, що забезпечує ефект операції, економію засобів, що передбачається затратити. Вибір слідчим правильного процесуального рішення забезпечується наявністю в нього необхідних професійних знань і особистого досвіду, використанням узагальненого досвіду у виді сформульованих даних науки, зокрема рекомендацій із застосування норм КПК, розробленої методики і тактики розслідування злочинів. Для удосконалювання слідчої практики надзвичайно важливо знати об'єктивні і суб'єктивні причини, що приводять до

прийняття неправильних процесуальних рішень слідчим, у результаті чого знижується ефективність діяльності по розслідуванню злочинів, необґрунтовано обмежуються права і законні інтереси осіб, що знаходяться в сфері кримінального судочинства [188, с.24–26].

Слід підтримати обґрунтовані тези про те, що до процесуальних рішень слідчого не можуть бути віднесені його волевиявлення, що не знайшли вираження у встановлених законом процесуальних документах (усні розпорядження, вирішення розумових задач, що виникли в ході розслідування). Про своєчасність, і правильності прийнятих слідчим процесуальних рішень можна судити лише по документах, що є в матеріалах кримінального провадження. Разом з тим, поняття процесуального рішення слідчого не можна зводити до письмового документа (постанови, клопотання, обвинувального акту, доручень і вказівок), у який це рішення обволікається, як це робить Ю. В. Манаєв та П. А. Лупинська. Такий підхід збіднює зміст поняття процесуального рішення слідчого, обмежує можливості виявлення його різновидів. Будь-яке процесуальне рішення слідчого одержує письмове відображення в матеріалах кримінального провадження. Це важливо і для появи юридичних наслідків рішення, і для контролю за його законністю і своєчасною реалізацією. Аналіз чинного кримінально-процесуального законодавства приводить до висновку про те, що форма письмового відображення в матеріалах провадження процесуального рішення слідчого залежить насамперед від змісту рішення, а також від того, чи передуює складання відповідного документа реалізації рішення, збігається з моментом реалізації або здійснюється після реалізації рішення. Процесуальні рішення слідчого можуть знаходити висвітлення в протоколах слідчих (розшукових) дій. У деяких випадках рішення слідчого одержує письмове відображення в декількох документах, часом різних по характеру. Рішення слідчого мають визначену юридичну чинність (силу), яка щодо правозастосовних актів виявляється в таких їхніх властивостях, як обов'язковість, завершеність, неспростовність, винятковість, преюдиційність та здатність до виконання. Так як рішення слідчого досить різноманітні по призначенню і

значимості правових наслідків, усі вони не можуть рівною мірою володіти зазначеними вище властивостями [188, с.34–36].

Творчий характер діяльності слідчого реалізується в межах правових приписів, яких слід неухильно дотримуватися. Але положення законів та інших нормативних актів мають загальний характер, виконують роль орієнтира. Слідчому ж доводиться діяти в конкретних, реальних умовах тієї ситуації, що склалася на даний момент розслідування [387, с.51-56]. Вмінням слідчого пристосувати загальні життєві обставини у конкретній ситуації розслідування будуть частково реалізовуватися прояви його творчості [4, с.228]. У розробленні тактики слідчого сьогодні головна увага має приділятися контрприйомам. Без цього слідчий часто опиняється у ситуації, коли пошук рішень не ґрунтуватиметься на виборі тих, що йому рекомендовані й відомі. Тактика – це гра і перемога, у якій слід зуміти випередити злочинця у конкретно визначеній слідчій ситуації, що склалася [260, с.12]. Ситуації, у яких слідчому доводиться приймати рішення, можуть бути різного ступеня складності та різноманітності. В одних випадках вибір рішення виявляється вкрай обмеженим. Але трапляються ситуації, що час від часу повторюються, – їх називають типовими. За попередньою практикою та накопиченим досвідом їх розв'язання, для них розроблені оптимальні типові рішення. У зв'язку з цим деякі науковці висловлювали пропозицію щодо максимальної алгоритмізації діяльності слідчого [387, с.52].

В унісон таким пропозиціям, очевидно, планував свою діяльність законодавець, прописуючи у КПК 2012 року алгоритми підготовки деяких процесуальних рішень слідчого. В першу чергу це стосується різного роду клопотань слідчого: про здійснення приводу (стаття 141), клопотання про накладення грошового стягнення (стаття 145), клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (стаття 150), клопотання про відсторонення від посади (стаття 155), клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів (стаття 160) тощо. У кожній із наведених норм КПК та багатьох інших міститься вказівка законодавця на ті обставини, які повинні бути

зазначені у клопотанні. Проведений нами аналіз цих нормативних вимог свідчить, що переважна їх більшість є ідентичними. Чи не раціональніше було б, як нами вже відзначалося, у загальній нормі щодо процесуальних рішень вписати всі узагальнені вимоги, а у спеціальних нормах звертатися до індивідуальних видових ознак процесуальної діяльності у ході якої і приймається рішення. Більше того, така нераціональна, на наше переконання, конкретизація законодавця спостерігається лише щодо підготовки клопотань, а інші процесуальні рішення слідчого практично залишені поза його увагою. На наше переконання, вибірково до питань алгоритмізації слідчої діяльності підходити не припустимо. Відсутні будь-які науково-обґрунтовані критерії для поділу рішень на більш важливі та менш важливі, тому тут нагально необхідним є комплексний підхід до законодавчого розуміння процесуальних рішень слідчого, які набувають процесуального оформлення у вигляді постанови, протоколу, клопотання, обвинувального акту, доручення тощо.

Аналізуючи дане питання, А. Я. Дубинський свого часу вказував, що у кримінально-процесуальних нормах частково вже закладено чітку послідовність діяльності, але у слідчого завжди повинна залишатися можливість для власної творчості [188, с.17]. На наше переконання ця творчість і отримує почасти відображення у тактичних рішеннях, які ґрунтуються на його досвіді, вмінні моделювати і прогнозувати, раціонально мислити та співставляти аналогічні ситуації у слідчій діяльності. При цьому знання чинного законодавства та існуючих методичних рекомендацій є вихідним моментом для прийняття слідчим у подальшому правильних вже процесуальних рішень.

У жодному випадку, ким би не був суб'єкт, який реалізує владні повноваження, він не вправі відходити від законодавчих приписів, його професійна діяльність у процесі розслідування повинна бути актуалізована та формалізована [457, с.60]. Є. Д. Лук'янчиков цілком заслужено акцентує увагу на тому, що, незважаючи на достатньо детальну регламентацію діяльності слідчого з прийняття і реалізації процесуальних рішень, що відмічалось іншими науковцями, в діяльності слідчого неодмінно залишається широкий простір для

творчості. Значну роль у цьому відіграють його знання, досвід, навички, уміння своєчасно зорієнтуватися, правильно оцінити ситуацію, логічно її усвідомити, прийняти вірне рішення та реалізувати його [387, с.53].

Є і негативні наслідки так званої творчої діяльності слідчого, які яскраво проявляються при відсутності в нього перелічених вище необхідних якостей. Існуюче законодавче формулювання підстав для прийняття рішень органами досудового розслідування не стоїть на перешкоді необґрунтованим рішенням їх посадових осіб. Посадовці володіють надзвичайно широким розсудом у своїй діяльності. Вирішити ці проблеми Л. М. Лобойко та О. А. Банчук пропонують декількома шляхами: варіант №1 –встановити у законі кілька критеріїв („розумна підозра”, „обґрунтованість обвинувачення” тощо) для прийняття рішень і віддати змістовне наповнення цих оціночних понять на відкуп суду, який розглядатиме скарги на відповідні рішення (дії) органів слідства. Можливою є також часткова деталізація цих критеріїв („розумна підозра”, „переконання за більшою вірогідністю”, „вагомого переконання”). Подібне завдання щодо визначення в законі стандартів переконання є складним, але його виконання допоможе підвищити обґрунтованості застосування втручальних заходів. Важливе значення матиме здатність судів формувати нові підходи до втручальних заходів, які застосовують органи влади. За такого підходу можна сподіватися, що тривале застосування оціночних понять сформує однакову практику у схожих категоріях справ. Це означатиме, що осіб затримуватимуть, обшукуватимуть, лише справді при наявності розумної підозри. Але пострадянський досвід засвідчує складність наповнення адекватним змістом оціночних термінів, визначених в законі. Варіант №2 –чітко виписати в законі підстави для прийняття рішень (вчинення дій) під час досудового розслідування (затримання осіб, обшук, вилучення предметів, проникнення до житла). Зважаючи на вітчизняні традиції такий спосіб є найкращим, але він виглядає утопічним з огляду на практичну реалізацію [379, с.30]. Із наведеними аксіоматичними твердженнями науковців доволі важко погодитися виходячи із наступних аргументів. У першому пропонованому ними варіанті, очевидно, що результатом запровадження у чинне кримінальне

процесуальне законодавство оціночних понять стане різне їх тлумачення, як стороною захисту, обвинувачення, судом та слідчим, що не припустимо. Схожу ситуацію ми спостерігаємо на сьогоднішній день в силу запровадження інституту розумних строків у КПК, які, на жаль, залишаються «розумними» для кожного із учасників, зокрема. Переважає нічим не виправданий суб'єктивізм у їх визначенні, а не є об'єктивна необхідність для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, як це закріплено у частині 1 статті 28 КПК.

Для прикладу, на продовження думки Л. М. Лобойка та О. А. Банчука, наведемо точку зору М. А. Погорецького та В. І. Сліпченка, які, ведучи мову про призначення судово-психіатричної експертизи, виходячи з системного та порівняльного аналізу норм чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства України, а також матеріалів практики, всю інформацію про необхідність проведення судово-психіатричної експертизи, розділяють на чотири групи. До першої групи вони відносять інформацію, отриману із офіційних джерел (довідок, висновків певних установ, рішень суду, а також органів опіки та піклування). До другої групи цими авторами віднесено інформацію, отриману від осіб, що здійснюють кримінальний процес (органу дізнання, слідчого, прокурора, судді та суду, а також інших суб'єктів кримінального процесу. Як правило, така інформація встановлюється під час проведення процесуальних дій. Третя група – інформація, отримана з клопотань, заявлених учасниками процесу, про необхідність проведення судово-психіатричної експертизи. До четвертої групи слід віднести випадки, коли під час розслідування з'ясовується, що в особи не було достатніх мотивів для вчинення злочину (вчинення так званих безмотивних злочинів чи злочинів, вчинених з особливою жорстокістю й тяжкістю) [498, с.31]. На нашу думку, всі вказані види інформації, окрім визначеної у четвертому пункті, повною мірою можна віднести і до підстав прийняття рішень слідчого. Однак закріплювати ці положення в чинному КПК, тобто підтримувати позицію Л. М. Лобойка та О. А. Банчука, що наведена вище (варіант №2), на наш погляд, недоцільно в силу різноманітності і

значної кількості рішень слідчого під час досудового розслідування. Вирішити цю проблему покликані численні методичні рекомендації.

Що ж до елементів механізму та підстав прийняття процесуальних і тактичних рішень, то погляди науковців теж відрізняються. Поширеною у літературі є точка зору про те, що у механізмі прийняття рішень поряд із унормованими імперативними вказівками законодавця значну роль відіграє фактична картина вчинення злочину, а вибір слідчим лінії власної поведінки буде також залежати від сукупності особистісних його характеристик, які позитивно, чи негативно його характеризують як фахівця [162, с.61]. Підставами для прийняття конкретних процесуальних рішень повинна розглядатися достатня сукупність доказів [188, с.22], під якою слід розуміти особливим чином організоване об'єднання усієї множини належних і допустимих до кримінального провадження фактичних даних, які утворюють у своїй єдності цілісну та стабільну їх систему [218, с.5]. Така ідеальна модель досить часто порушується у практичній діяльності із розслідування злочинів, коли в основу певних умовиводів чи програми дій слідчого кладуться неналежні чи недопустимі докази або їх джерела [26, с.91]. В цілому об'єктивно із даного приводу висловлювався А. Я. Дубинський, який вказав, що аналіз норм, які встановлюють підстави для прийняття процесуальних рішень, приводить до висновку, що в якості таких повинна розглядатися сукупність доказів, достатніх для того, щоб прийняти конкретне рішення. Не можуть бути визнані правильними розповсюджені в теорії кримінального процесу й у слідчій практиці погляди, у силу яких у підставу прийняття таких процесуальних рішень, як рішення про проведення обшуку, про затримання підозрюваного у визначених випадках можуть бути покладені не докази, а дані, отримані в результаті оперативно-розшукової діяльності. Реалізація зазначених процесуальних рішень тягне значне обмеження прав особистості, що неприпустимо при відсутності доказів необхідності такого рішення. Вказівка на достатність доказів як основи для прийняття окремих рішень (складання обвинувального акту й ін.) наведена безпосередньо в законі. З приводу більшості процесуальних рішень такої прямої вказівки закон не

передбачає. Однак і ці рішення повинні бути обґрунтованими, тобто спиратися на достатні докази, що не залишають сумніви в правильності зробленого висновку. Так як погляди щодо підстав для ухвалення процесуального рішення залишаються дискусійними у науці і практиці, А. Я. Дубинський пропонує, щоб визначення достатності доказів було роз'яснено Пленумом Верховного Суду [188, с.21–22]. На наш погляд, така пропозиція має право на життя і сьогодні. Однак в силу відмінностей формулювання статті 65 КПК у 80-х роках та статті 84 чинного КПК щодо розуміння джерел доказів із рядом наведених тез дозволимо собі не погодитися. Вважаємо, що слід звернутися до вірних висновків, до яких прийшли О. М. Бандурка і М. А. Погорецький, суть яких полягає в тому, що оперативно-розшукова діяльність являє собою найбільш результативну державно-правову форму боротьби зі злочинністю, так як за даними зарубіжних і вітчизняних фахівців понад 80% злочинів розкривається оперативно-розшуковими органами із застосуванням оперативно-розшукових заходів, оскільки виконати завдання кримінального судочинства лише кримінально-процесуальними засобами неможливо [24, с.113; 500, с.36]. Отже, як справедливо відзначив М. М. Попов, лише оперативно-розшукова діяльність може «підсилити» кримінальний процес [506, с.4]. Вирішення у кожному конкретному випадку питання про те, чи є конкретні матеріали, надані оперативними службами, достовірними і допустимими, і чи можуть вони використовуватися як докази належить до відання суду, який має право визнати їх такими або мотивовано відкинути [446, с.140]. В унісон таких тверджень звучить частина 2 статті 99 КПК де зазначається, що матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази. В частині 2 статті 89 КПК закріплено положення про те, що у разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість дослідження

такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате [329].

Підставою процесуального рішення варто вважати не докази, а доведеність фактичних обставин, що складають зміст рішення [254, с.85–86]. Таке розуміння підстави для ухвалення процесуального рішення варто визнати більш точним, хоч воно істотно і не відрізняється від сформованого уявлення про підставу рішення як достатності доказів. Дійсно, доведеність або недоведеність визначених фактичних обставин є тим результатом, з яким закон зв'язує необхідність ухвалення процесуального рішення. Наявність же достатніх доказів – це засіб для досягнення такого результату [188, с.22–24]. Підставою для прийняття деяких процесуальних рішень є сукупність не лише доказів, але й іншої інформації, якою володіє слідчий. У першу чергу це стосується рішень про провадження окремих процесуальних дій, що безпосередньо впливає з вимог конкретних правових норм. У таких нормах мова йде не про докази, а про дані і, крім того, по-різному визначається рівень достатності їх сукупності для прийняття процесуальних рішень. Так, підстави для проведення обшуку та проведення експертизи різняться, але вони визначені у нормах КПК. Тобто підставою для прийняття рішень про проведення процесуальних дій є відповідні дані. Однак для прийняття рішення про провадження цілого ряду слідчих (розшукових) дій підстави в законі зовсім не називаються. Замість цього зазначається їх мета. Прийняття процесуальних і тактичних рішень у процесі розслідування завжди має ґрунтуватися на відповідних підставах, певній сукупності інформації (даних). Підстави для прийняття процесуальних рішень та порядок такої діяльності мають бути визначені в процесуальних нормах. Тактичні рішення мають засновуватися на досягненнях науки та практики з дотриманням загальних правил кримінально-процесуального провадження [387, с.54–55]. Така точка зору нами підтримується та є раціональною і в умовах дії КПК 2012 року. Проведений нами аналіз норм чинного КПК та їх порівняння із КПК 1960 року засвідчують про подібність означеної вище проблематики у обидвох законах. Однак, у чинному КПК наведено більш широке та логічне тлумачення. Так, відповідно до частини 2

статті 223 КПК підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети [329]. Тобто простежується причинно-наслідковий зв'язок між метою слідчої (розшукової) дії, яка закріплена у нормах КПК та наявністю достатніх відомостей, що вказують на можливість її досягнення. Таким чином, законодавцем зроблено вдалу спробу усунення існуючих у спеціальних нормах КПК прогалин.

Наступним проблемним питанням є розуміння елементів, з яких складається тактичне рішення. В. А. Журавель вірно вказує, що у криміналістичній методиці розслідування злочинів, як інформаційно-пізнавальній моделі, особливого значення набувають типові слідчі ситуації й типові версії, тактичні операції [207, с.231–242]. Тут на перший план виходить розуміння „тактичної комбінації”, яку Р. С. Белкін свого часу вважав сукупністю слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, що мають за мету вирішення тактичного завдання [75, с.202–208]. Таке визначення і розуміння заперечував Г. А. Матусовський, який обґрунтував термін „криміналістична операція”, яка спрямована на вирішення тактико-криміналістичних та методико-криміналістичних завдань [412, с.154]. Інші науковці вживають у аналогічних ситуаціях термін „тактична операція” [208, с.197–198]. Саме вона є засобом реалізації тактичних прийомів, що полягають у спільних діях слідчого та представників інших органів [197, с.43–44]. На думку О. Я. Баєва для означення вказаних явищ правильно вживати термінологію щодо тактичної операції [17, с.252]. Г. А. Матусовський, ведучи мову про стратегічну лінію в розслідуванні і вирішення тактичних завдань, визначав її як два взаємозалежних напрями в діяльності слідчого, зумовлених його повноваженнями самостійного прийняття рішення щодо спрямування досудового слідства [412, с.152]. Слідчі (розшукові) дії і тактичні операції, як паралельно існуючі явища, виділяють й інші науковці [205, с.32].

Обставини, що підлягають з'ясуванню, наповнюючись змістом конкретної кримінально-правової норми, трансформують їх у структуру, яка й утворює предмет доказування, тобто систему правових цілей та стратегічних завдань

розслідування [208, с.204]. В. Д. Берназ і П. В. Берназ, приєднуючись до пропозиції В. О. Образцова [455, с.81], керуючись вимогами КПК 1960 року, виділяли стратегічні операції, як засоби, що спрямовані на встановлення всіх або більшості обставин, які підлягали доказуванню. При цьому вони вважали, що такого роду операції вже давно застосовуються і мають назви „первісні слідчі дії й оперативно-розшукові заходи; подальші слідчі дії й оперативно-розшукові заходи” [80, с.31]. У юридичній літературі висловлено ряд заперечень такої позиції, оскільки і першочергові, і подальші слідчі дії в теорії кримінального процесу та криміналістики завжди вважалися основним засобом здійснення всього процесу досудового розслідування. А сам процес розслідування – це більш широке поняття, ніж операція, навіть якщо вона й стратегічна. Більше того, останню можна розглядати лише в рамках евристичного, а не організаційного процесів, оскільки надто важко собі уявити, як можна організаційно побудувати увесь хід розслідування по складному, багатоепізодному кримінальному провадженні у формі лише однієї операції [208, с.204].

Щодо тактичного завдання розслідування, то в криміналістичній літературі пропонувалися різні його визначення. Так, А. Ф. Волобуєв розглядає тактичне завдання розслідування як окреме завдання на шляху вирішення загального (стратегічного) завдання кримінального судочинства, пов’язаного із застосуванням криміналістичних засобів і прийомів [112, с.18]. Під тактичним завданням розуміють певну проблему, яка потребує свого вирішення в процесі розслідування, має відокремлений характер різного ступеня, передбачає використання різноманітних засобів (тактичних операцій, процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів, тактичних комбінацій, тактичних або інших прийомів) [217, с.118]. Тактичне завдання – це частина процесу розслідування, що відображає співвідношення між ситуацією розслідування і тактичною метою та визначає спосіб дії. У його структурі як вимога (мета) виступає встановлення правової або проміжної мети розслідування; як умова (відоме) – ситуація розслідування; як шукане (невідоме) – окрема система доказів [315, с.37–46]. Ми підтримуємо точку зору щодо змісту і структури тактичного завдання, тих

авторів, які вважають, що тактичне завдання спрямоване на встановлення правової мети, тобто реалізацію повного і всебічного розслідування і остаточне встановлення винної особи. Як видається, останнє є також безпосередньою метою досудового розслідування в цілому, досягненню якої підпорядкована ціла низка проміжних, локальних цілей, що формують завдання відповідного рівня, реалізація яких і є прерогативою тактичних операцій. У зв'язку з цим тактичні завдання треба розглядати як необхідний елемент у досягненні проміжної, локальної мети розслідування, а відтак і засобом їх вирішення можуть бути лише тактичні операції. Як видається, при формулюванні визначення поняття тактичне завдання треба шукати такі ознаки, які б дозволяли більш чітко відрізнити це поняття від суміжних і виражали б його сутність. До таких ознак, передусім слід віднести природу походження цього різновиду завдань (ситуаційна зумовленість, локальність масштабу, варіантність виникнення тощо) та засоби їх вирішення. Саме ці ознаки надають можливість визначити критерії відокремлення одних видів завдань розслідування від інших, зокрема стратегічних від тактичних [208, с.205].

Висновки до розділу II

1. Встановлено, що обґрунтуванню теоретичних висновків щодо основ та класифікації процесуальних рішень слідчого повсякчас слугували праці знаних вітчизняних і зарубіжних науковців. У результаті порівняльного аналізу їх точок зору доведено тезу про те, що за умов дії чинного КПК всі процесуальні рішення слідчого, які приймаються на стадії досудового розслідування, як і раніше, становлять три групи: початкові; рішення, прийняті в ході розслідування, кінцеві.

2. Також, в силу динамічних змін кримінального процесуального законодавства, виділено власні класифікаційні групи процесуальних рішень слідчого, що характерні для чинного КПК та раніше не виокремлювалися.

3. Констатовано, що рішення, які приймає слідчий у процесі розслідування, мають як процесуальний, так і тактичний характер. Обґрунтовано думку про те, що дискусійні полярні погляди науковців із цього питання впливають з неоднакового розуміння рішень слідчого з позиції кримінального процесу та криміналістики.

РОЗДІЛ 3

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК І ТАКТИКА ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

3.1. Прийняття слідчим початкових рішень на досудовому розслідуванні

Проблемам прийняття та оформлення процесуальних рішень присвячено монографічні дослідження С. С. Алексеєва, Р. С. Белкіна, В. М. Горшенєва, Ф. А. Григор'єва, А. П. Гуляєва, А. Я. Дубинського, В. О. Коновалової, П. А. Лупинської, Я. О. Мотовиловкера, Ю. І. Новика, С. І. Цветкова, П. С. Елькінд та інших авторів. Якщо в цьому ракурсі звернутися до положень науки логіки, яка постійно поширювала і поширює сферу своїх досліджень, то можна констатувати, що в 50-80-х роках ХХ століття виникли практичні логіки, предметом аналізу яких є судження, міркування, пов'язані безпосередньо з практичною діяльністю людей, з практичними діями особистостей, націленими на досягнення певної свідомо поставленої мети. До практичних логік як різновиду модальних логік, належать, по-перше, логіка дії, логіка оцінок, логіка вибору, праксеологія, конфліктологія та логіка прийняття рішень [243, с.15]. Логіка вибору та прийняття рішень аналізує такі висловлювання, які відображають проблемну ситуацію в житті окремої людини, соціальної групи, людства в цілому, коли необхідно зробити вибір потрібної дії між декількома альтернативами і прийняти рішення, яку з альтернатив вибрати. Ситуація вибору і прийняття рішення включає такі структурні частини: постановка мети; пошук необхідного методу або засобів вибору на підставі наявного знання, яке є в суб'єкта; боротьба мотивів, яка передуює прийняттю рішення; оцінка альтернатив за певними критеріями; прийняття рішення, тобто остаточне визначення, яка з альтернатив є більш бажаною, необхідною, доцільною. З логічної точки зору ситуація вибору означає альтернативу. Найбільш поширеною в ситуації вибору є дилема, тобто коли необхідно зробити вибір між двома взаємовиключними

альтернативами і коли немає третього варіанту між ними. Класична ситуація вибору між двома взаємовиключними альтернативами сформульована У. Шекспіром в трагедії „Гамлет” – „Бути чи не бути” [253, с. 190–192]. У наш час активно розробляється особлива теорія прийняття рішення. Таку теорію розробляють математики, кібернетики, психологи, логіки, семіотики. Відповідно, виділяють математичну, кібернетичну, психологічну, логічну моделі прийняття рішення [735, с.318]. Так, С. В. Страхова для теоретичного обґрунтування останньої гіпотези при прийнятті рішення вважає доцільним розробку варіанта формалізованої постановки завдання прийняття рішень про використання типових версій про мотив вчинення злочину як завдання розпізнавання образів. Запропоновані гіпотези ця авторка планує підтвердити чи спростувати результатами комп’ютерного експерименту із застосуванням сучасної інформаційної технології, в якій реалізовано алгоритми виведення рішення (розпізнавання) [630, с.43]. На наш погляд, такого роду пропозиції є не зовсім реалістичними з огляду на можливості їх застосування у практичній діяльності слідчих підрозділів через багатоаспектність слідчих ситуацій, що вимагають від слідчого індивідуального логічного підходу та стан матеріально-технічного забезпечення підрозділів, які проводять розслідування.

Отже, з логічної точки зору прийняття рішення означає вибір суб’єктом дії однієї із альтернатив. Умови, при яких приймаються рішення, можуть бути визначеними і невизначеними. Визначеним буде середовище, в якому суб’єкт дії приймає оптимальне, єдино можливе рішення в даній ситуації, а невизначеним буде таке середовище, в якому суб’єкт може прийняти і випадкове рішення, тобто таке, яке не є оптимальним в даній ситуації. Рішення, які приймає суб’єкт, в логіці рішень поділяються на надійні, безпідставні, ризиковані. Надійні рішення або рішення, які приймаються з упевненістю, означають, що суб’єкт знає ситуацію настільки точно, що може з упевненістю передбачити наслідки своїх можливих дій або свого вибору. Безпідставні рішення означають, що суб’єкт знає певну ситуацію настільки погано, що не може оцінити всіх можливих наслідків своїх дій або свого вибору. Ризиковані рішення означають, що суб’єкт не може

точно передбачити всіх наслідків своїх дій або свого вибору, але може дати ймовірнісну оцінку умовам, обставинам і наслідкам своїх дій або свого вибору [735, с. 318-329]. Для прикладу, в межах указаної проблеми найбільш невизначеними залишаються питання щодо умов виправданості рішень у характерних для оперативно-розшукової практики ситуаціях, які містять ризик. Значною мірою цьому сприяло відсутність у теорії ОРД усталеного поняття ризику, предметних дискусій щодо визначення місця ризику в механізмі прийняття цих рішень, змістовних розробок типових ситуацій, які виникають у разі прийняття рішень у стані ризику тощо. Крім цього, у чинному Законі України „Про оперативно-розшукову діяльність” не сформульовано правові критерії, за якими рішення, що спрямовані на отримання суспільної користі, але пов’язані з ризиком заподіяння шкоди правоохоронним інтересам, можна було б вважати виправданими або, навпаки, невиправданими. Наявність означених та інших прогалин у наукових та нормативних джерелах негативно вплинули на практику діяльності оперативних підрозділів ОВС у стані ризику. Зокрема, має місце прийняття необґрунтованих рішень із використанням ненадійних негласних джерел, недостатньої або недостовірної оперативної інформації, простежується зниження оперативності прийняття рішень в умовах інформаційної невизначеності [736, с. 64-65]. Схожі спостереження відзначають Е. О. Дідоренко, С. О. Кириченко та Б. Г. Розовський про те, що в разі конфлікту керівник часто до оцінювання ситуації підходить з позицій постфактової очевидності, ігноруючи психологію сприйняття небезпеки в умовах істотної невизначеності, у якій діяв оперативний працівник. Такого роду очевидність перешкоджає з’ясуванню елементарного питання: чи могла в тих конкретних умовах, за тих конкретних обставин не якась абстрактна, а конкретна особа з певним життєвим і професійним досвідом передбачити конкретні наслідки своїх дій до їх настання? [175, с.82]. Таким чином, в ситуації прийняття рішення, коли слід визначити, яку з існуючих альтернатив вибрати, для суб’єктів дій головним буде визначення, якій із альтернатив віддати перевагу. Ці принципи на смислового (семантичному) рівні в Аристотеля формулюються так: тому, що є

постійним і тривалим, віддається більше переваги, ніж тому, що не є постійним і тривалим; тому, що може бути вибране для себе, віддається більше переваги, ніж тому, що може бути вибрано заради іншого; тому, що взагалі добре, віддається більше переваги, ніж тому, що добре для когось одного; тому віддається перевага, яке саме собою більш прекрасне, більше шанується і більше заслуговує на похвалу; тому, що є практичним, віддається більше переваги, ніж тому, що є непрактичним [11, т.2, с. 347-506]. У структуру висловлювання, яке містить переваги, входять об'єкт переваги, суб'єкт і характер переваги. Об'єкт переваги – це все те, чому віддається перевага перед іншим. Віддати перевагу можна один одному між предметами, станами справ, версіями, альтернативами, але всі вони повинні належати до одного і того ж класу, тобто класу однорідних предметів, класу однотипних явищ, класу версій. Суб'єкт переваги – це людина, група людей, сукупність всіх людей, які встановлюють відношення переваги між певними об'єктами одного і того ж класу. Характер переваги означає оцінку: логічну, правову, моральну, естетичну, культурну та історичну, на підставі якої здійснюється порівняння і прийняття рішення, яку із альтернатив вибрати. Характер переваги визначається словами: краще, гарніше, досконаліше, добріше; мовними виразами: подобається більше; котується вище; вважається кращим. Логічна послідовність прийняття рішення в ситуації вибору така: визначення кількості альтернатив, між якими робиться вибір; дається оцінка кожної з альтернатив за певними підставами: суб'єктивної корисності, суб'єктивної необхідності, законності; моральності; логічності; краси та передбачення наслідку; на підставі оцінки альтернатив визначається метод вибору і метод прийняття рішення за характеристиками: корисно, необхідно, бажано, істинно, гарно; прийняття рішення, тобто здійснення суб'єктом вибору однієї із альтернатив. З логічної точки зору при аналізі ситуації вибору і прийняття рішення необхідно розрізняти теоретичний і практичний аспект, теоретичну і практичну логіку. З точки зору теоретичної логіки для прийняття рішення необхідно встановити істинність однієї із альтернатив і зробити вибір цієї альтернативи, абстрагуючись від усіх інших факторів і критеріїв. У практичному аспекті

прийняттю остаточного рішення суб'єктом передують боротьба мотивів, яка є об'єктом вивчення філософів, психологів, моралістів, юристів та письменників. Основою прийняття рішення, вибору варіантів дій, поведінки можуть бути моральні, правові принципи, психологічні установки, зовнішні обставини, конкретна практична ситуація, яка обумовлює той або інший вибір, конкретний розрахунок [253, с.194-195]. Теоретичний і практичний аспект ситуації вибору, вплив практичного життя на прийняття рішення, іноді алогічного, показав логік Р. Смалліан. Він зазначає, що логіка може змусити людину повірити в те, що вона сказала істину, але в той же час почуття власної брехні залишається [604, с.11].

Вироблення рішення – це творчий процес вибору однієї або декількох альтернатив із множини можливих варіантів дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей. Технологія прийняття управлінських рішень базується на використанні системи методів, які можна класифікувати у три групи: евристичні, колективні, кількісні. Треба особливо підкреслити, що будь-яке управлінське рішення повинне мати обов'язкове наукове обґрунтування. Евристичні методи прийняття рішень базуються на аналітичних здібностях осіб, які приймають управлінські рішення. Ці методи спираються на інтуїцію, порівняння альтернатив з урахуванням набутого досвіду, вони оперативні, але не гарантують вибору безпомилкових рішень [173, с.114-116]. Слід погодитися також із тим, що цей процес вимагає глибокого знання чинного законодавства та широкого спектру різносферної інформації [435, с.28]. Вказані визначення, на наш погляд, в повній мірі підходять і до процесуального рішення слідчого.

Кожне рішення, в тому числі рішення слідчого, з процесуального погляду проходить такі стадії, як підготовка, прийняття і виконання. Підготовка рішення полягає в обґрунтуванні варіанта для його прийняття. Ця стадія містить з'ясування проблеми та її осмислення, збір і аналіз інформації, постановку завдань, пошук шляхів їх вирішення. Стадія прийняття рішення здебільшого формалізована, прописана у нормах КПК. Виконання – це фактична реалізація завдань, поставлених у прийнятому рішенні. Стадія виконання потребує тих рішень, які між актом прийняття і досягненням результату вимагають

цілеспрямованої діяльності. Деякі рішення реалізуються безпосередньо в момент їх прийняття [747, с.335]. П. А. Лупинська акцентує увагу на тому, що прийняття процесуального рішення включає етапи, які притаманні прийняттю рішень в будь-якій галузі соціального управління. Це збір і оцінка інформації, яка приводить до висновку про наявність (відсутність) визначених обставин і ознак, які необхідні для рішення (цей етап ще називають інформаційним), і власне прийняття рішення про дію на основі отриманої інформації. На другому етапі наявна інформація зіставляється із правовими умовами прийняття рішень і цілями, які повинні бути досягнуті цим рішенням, приймається рішення про те, як слід діяти [390, с.29]. Тут очевидно, що постає запитання належного інформаційного забезпечення при прийнятті процесуального рішення. У юридичній літературі висловлено також точку зору про те, що в механізмі прийняття рішень в кримінальному судочинстві можна виділити три етапи: 1) встановлення фактичних обставин справи; 2) встановлення нормативної основи справи; 3) вибір та формулювання процесуального рішення, тобто застосування конкретних процесуальних норм до встановлених фактичних обставин справи [504, с.12].

У теорії управління В. М. Плішкін зазначає, що прийняття рішень – це творчий процес, який потребує від керівників глибоких професійних знань, виключення стереотипів мислення та обмеженого бачення проблем, правильного використання різнобічної інформації і досвіду організації при виробленні рішень. Належне інформаційне забезпечення – обов'язкова умова ефективності управлінських рішень, своєчасності виявлення проблем, встановлення причин їх виникнення. В органах внутрішніх справ прийняття рішення часто здійснюється в умовах активних дій правопорушників, постійно змінюваних умов оперативної обстановки та жорсткого ліміту часу. Тому тут на перший план виступає вимога оперативності прийняття рішень, гнучкої реакції на змінювані події [492, с.397–399; 404–408]. *Формування належного інформаційного забезпечення є тривалим процесом, який включає отримані результати проведених першочергових слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, здобутих*

фактичних даних у процесі провадження слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій чи процесуальних дій, застосування науково-технічних засобів та використання даних методичних і криміналістичних рекомендації тощо. Для будь-якої стадії кримінального процесу чи виду вчиненого злочину або кримінального провадження воно може відрізнятися. Належне інформаційне забезпечення при прийнятті процесуального рішення слідчого є запорукою не лише його законності, обґрунтованості, вмотивованості, доцільності і своєчасності, а також перебуває у причинно-наслідковому зв'язку із базовими судовими рішеннями – обвинувальними чи виправдувальними вироками.

Будь-який вид людської діяльності неможливий без передбачення його результатів, без осмислення поставлених завдань, без обмірковування й вибору найбільш ефективних методів і засобів досягнення поставленої мети. Неможливо розв'язати завдання, що стоять перед органами досудового слідства без чіткої організації роботи, без координації зусиль різних служб і підрозділів правоохоронних та інших органів державної влади, засобами масової інформації, громадськістю, без цілеспрямованого планування всієї цієї багатогранної діяльності. У криміналістичній літературі численні визначення поняття планування представляють його як універсальний тактичний прийом, заснований на науковій організації праці, що застосовується в організації як усього розслідування, так і при проведенні окремої слідчої (розшукової) дії; один з науково розроблених методів розслідування злочинів, що полягає в планомірному та цілеспрямованому збиранні доказів з використанням тактичних прийомів та науково-технічних засобів. Цінність цих визначень у тому, що вони розкривають важливу сторону планування, а саме – його тактичне значення, у широкому змісті слова зробити в конкретній обстановці тактично правильно –це значить обрати такі шляхи й засоби досягнення бажаного результату, які дозволять досягти найбільшого ефекту з найменшими витратами [419, с.5–7]. Планування в слідчій діяльності має специфічні риси, зумовлені його головною метою –встановленням об'єктивної істини. Оскільки планування в цих умовах передбачає пошук інформації, слідів, доказів тощо, то воно ґрунтується на

побудові версій. Останні відіграють роль необхідних орієнтирів, яким підкорені напрям розумової діяльності і побудова завдань, спрямованих на організацію роботи. Тут гіпотетична діяльність на відміну від вирішення розумових завдань у плануванні трудового процесу в інших галузях характеризується багатоаспектністю, невизначеністю, що пояснюється незначною кількістю вихідних даних, а також відсутністю останніх або маскуванням, що спотворює розуміння сутності події або факту. Висуванню версій передують складний аналіз, установлення причинних зв'язків, що стосуються досліджуваної події. Більше того, висунення версій має багатозначний характер, тому що обмежена кількість інформації дає змогу висунути одночасно декілька припущень – версій, що в процесі перевірки можуть бути відкинуті як необґрунтовані [303, с.71–72]. *На наш погляд, запорукою прийняття правильних рішень є правильне планування розслідування, особливо гостро ця проблема простежується на стадії досудового розслідування, де приймається слідчим значна кількість процесуальних рішень.*

На думку Л. П. Дубровицької та І. М. Лузгіна, планування є складним розумовим процесом із визначення завдань слідства, шляхів і способів їх розв'язання [194, с.6]. Планування покликане забезпечити точність, повноту, швидкість розслідування при мінімальних витратах часу, заходів та засобів. Перспективним напрямом для розвитку практики планування розслідування є використання ЕОМ. У розповсюджений серед користувачів персональних комп'ютерів програмний пакет Microsoft Office входить програма Microsoft Office Outlook. Ця програма є повноцінним органайзером, що має функції календаря, планувальника завдань, записної книжки та менеджера контактів. Уміле користування програмою Microsoft Office Outlook дозволяє здійснювати календарне планування розслідування. Найбільш відповідальний етап планування полягає у визначенні комплексу процесуальних дій й інших заходів, найбільш оптимальної послідовності їх виконання, а також тактики їх проведення [419, с.9, 12-14, 19-21]. Така пропозиція варта уваги не лише науковців, а й керівництва ГСУ, адже підвищення ефективності розслідування, що здійснюється слідчим, є

одним із його завдань [545, Ст. 2].

Зазначені питання кореспондуються із процесуальним статусом слідчого, який, як ми вже неодноразово відзначали, лише задекларований у КПК України. Однак повноваження слідчого значно ширші і їх навряд чи можливо визначити лише в одній нормі закону. Процесуальні права, обов'язки і відповідальність слідчого виписані у різних главах КПК України залежно від стадії кримінального судочинства, сутності того рішення, яке приймається слідчим, процесуального становища особи, інтересів якої воно торкається. Помилкове рішення або його відсутність за наявності нагальної потреби, неможливість його виконання тягне за собою негативні наслідки у вигляді застосування відповідних процесуальних санкцій – скасування незаконної і необґрунтованої постанови прокурором, відсторонення слідчого від подальшого слідства тощо або втрати важливих доказів [279, с.195]. Аналізуючи аксіоматичні доводи А. Я. Дубинського, С. М. Смоков, як і ми погоджується із ними в тій частині, що діяльність слідчого із прийняття рішень є складним, трудомістким процесом, що вимагає значних інтелектуальних зусиль. Варто мати на увазі, що творча спрямованість діяльності слідчого ні в якій мірі не може ототожнюватися зі сваволею чи свавіллям. Обов'язковими орієнтирами в роботі слідчого є норми права, вимог яких він повинен неухильно дотримувати. Однак положення закону мають характер загальних правил, а ситуації, у яких слідчий повинен зорієнтуватися і прийняти рішення, досить конкретні. Зрозуміло, ситуації, у яких слідчому приходится приймати рішення, бувають різного ступеня складності. У ряді випадків можливості вибору гранично обмежені. Зустрічаються і типові, повторювані ситуації, для яких попередньою практикою вироблені оптимальні рішення. Необхідно добре представляти механізм формування процесуальних рішень слідчого, для того щоб по можливості зменшити суб'єктивні моменти і забезпечити в кожному випадку прийняття ним законних рішень, що об'єктивно впливають зі сформованих фактичних обставин. Механізм прийняття слідчим процесуального рішення в найзагальнішому виді можна розглядати як переробку ним нормативної і доказової інформації, формування його відношення до

фактичних обставин досліджуваного діяння з метою здійснення процесуальних дій, що слідує з вимог закону [188, с.15-16]. На підтвердження наведеної думки слід навести положення закону про те, що недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилаюся суд при ухваленні судового рішення (частина 2 статті 86 КПК). Недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (частина 1 статті 87 КПК) [329].

Для формування допустимих та належних доказів з метою прийняття правильних і своєчасних рішень слідчому необхідні глибокі знання чинного законодавства. Лише знання слідчого є вихідним, наріжним моментом, який визначає ефективність та законність прийнятого слідчим процесуального рішення. Вони первинно здобуваються під час навчання, формуються в процесі життєвого становлення особистості та професійної діяльності, з досвідом роботи вони накопичуються та систематизуються, можуть формувати певні алгоритми дій у аналогічних ситуаціях [160, с.27]. Наявні знання слід не лише накопичувати, а й розвивати та осучаснювати, втілювати у конкретні логічні схеми, сприяти їх пристосуванню до професійних стандартів, тих життєвих та слідчих ситуацій, які виникають, адже без цього неможливо прийняття законного процесуального рішення.

Практичні працівники вважають, що слідчий повинний бути зовсім безпристрасним. Це неправильно. У цьому випадку змішуються зовсім різні поняття: безпристрасність і неупередженість. Об'єктивний підхід слідчого до дослідження фактичних обставин справи, дійсно, виявляється в його неупередженості. Однак він не повинний бути безпристрасним, байдужим. Емоції, як правильно вказує Ю. І. Ільченко, супроводжують процес пізнавальної діяльності слідчого, роблять його більш активним [236, с.3]. Разом із цим варто мати на увазі, як вже неодноразово відзначав А. Я. Дубинський, емоції не можуть

бути покладені в основу прийнятого процесуального рішення. Навпаки, коли слідчий здійснює оцінку наявних доказів, осмислює наявність основ для ухвалення рішення, він повинен відмежуватися від емоцій, по можливості придушити їх. Підміна емоціями, почуттями і бажаннями необхідних знань зовсім неприпустима. Внутрішнє переконання, відповідно до якого слідчий оцінює зібрані в справі докази, повинне бути засноване на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їхній сукупності [188, с.20-21]. Законодавчо встановлено, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (частина 1 статті 94 КПК) [329].

Отже, на підставі викладеного можна констатувати, що діяльність слідчого із прийняття рішень є складним, планомірним, творчим, науково обґрунтованим, трудомістким процесом і полягає у визначенні, якій із альтернатив віддати перевагу, вимагає належного інформаційного забезпечення, значних інтелектуальних зусиль, глибоких професійних знань слідчого та здійснюється з дотриманням вимог чинного КПК.

Як ми вже відзначали у попередніх підрозділах, за КПК 1960 року початкові рішення слідчого стосувалися початку стадії досудового розслідування та ми їх класифікували наступним чином: *рішення про порушення кримінальної справи, про прийняття її до свого провадження або про виділення справи в окреме провадження (щодо нової кримінальної справи) [330]*. Відповідно до частини першої статті 97 КПК 1960 року прокурор, слідчий, орган дізнання зобов'язані були приймати заяви і повідомлення про вчинені або підготовлювані злочини, в тому числі і в справах, які не підлягали їх віданню. У частині другій статті 97 КПК 1960 року вказувалося, що по заяві або повідомленню про злочин прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані не пізніше триденного

строку прийняти одне з трьох рішень: порушити кримінальну справу; відмовити в порушенні кримінальної справи; направити заяву або повідомлення за належністю [330]. Непорушення чи несвоєчасне порушення кримінальної справи, як ми вже неодноразово зазначали у юридичній літературі [37, 38, 39, 47], як правило, призводило до укриття злочинів, втрати доказів, без яких ускладнювалося чи ставало неможливим встановлення істини у справі, наслідком було порушення законних прав учасників кримінального судочинства, в першу чергу це стосувалося потерпілого. Якщо кримінальна справа порушувалася без належних приводів і підстав, то кожен громадянин вправі був оскаржити таке процесуальне рішення слідчого до суду та вимагати відшкодування завданих збитків [126, с.64]. У силу принципу публічності, який діяв за КПК 1960 року суд, прокурор, слідчий і орган дізнання зобов'язані були в межах своєї компетенції порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину та встановити подію злочину, винних осіб та вжити заходів до їх покарання [39, с.4–11]. Тобто, порушення кримінальної справи було складним процесуальним поняттям, під яким розуміли стадію кримінального процесу, окремий процесуальний акт – рішення та кримінально-процесуальний інститут, норми якого визначали умови, порядок і обставини порушення кримінальної справи [656, с.36–42; 386, с.283–289]. Постанова як формалізоване процесуальне рішення слідчого про порушення кримінальної справи вимагало дотримання встановлених вимог при її підготовці, зокрема щодо відображення певних відомостей у кожній із трьох частин [38, с.126-128; 265, с.278]. У практичній діяльності траплялися випадки, коли означені вище вимоги нехтувалися слідчими, вони не виносили постанови про порушення кримінальної справи, а суди не реагували на такі порушення [583, с.84], хоча правовою основою для проведення процесуальних дій, спрямованих на розкриття злочину були саме ці процесуальні документи [265, с.279-280].

Процесуальне рішення слідчого про порушення кримінальної справи повинно було базуватися на наявних законних приводах і підставах, які визначалися у частині першій статті 94 КПК 1960 року [38, с.126-128]. Згідно з

частиною другою статті 94 КПК 1960 року підставою для порушення кримінальної справи вважалися достатні дані, які вказували на наявність ознак злочину [330].

Процесуальне рішення слідчого про порушення кримінальної справи з огляду строків, законності приводів та достатності підстав для його прийняття було питанням, що під різними кутами зору розглядалося у кримінально-процесуальній літературі й отримувало у різні часи інтерпретаційне авторське вирішення [694; 626; 467; 123]. Так, за останні 10 років спостерігається погіршення ситуації в різних сферах суспільного життя: економічній, культурній, духовній, моральній, що не сприяє покращенню оперативної обстановки в державі. Характеризуючи її, слід зазначити, що протягом 2000-2010 років в Україні спостерігалось поступове збільшення кількості зареєстрованих злочинів: 2000 р. –1833528, 2001 р. –1921373, 2002 р. –1915958, 2003 р. –2269477, 2004 р. –2629665, 2005 р. –2369132, 2006 р. –2612190, 2007 р. –2851384, 2008 р. –2874355, 2009 р. –2007335, 2010 р. –3112404. У 2010 році органами внутрішніх справ України в порядку статті 97 КПК 1960 року прийнято рішення у 3113162 (у 2009 р. 2884713) розглянутих матеріалів, що на 7,9% більше у порівнянні з 2009 роком. Протягом 2010 року рішення за результатами розгляду заяв та повідомлень про злочини органами дізнання та слідчими ОВС у триденний термін було прийнято в 11366 (2009 р. –96026), у термін до 10 діб – 146094 (2009 р. –125758), понад десять діб – у 46 (2009 р. –96) випадках. Аналіз слідчої практики свідчив, що прийняття рішень за заявами та повідомленнями про злочин з перевищенням 10-денного терміну було обумовлено тим, що працівники правоохоронних органів прагнули зібрати такий обсяг доказів, який би виключав у подальшому закриття справи [718, с.134].

Очевидно, такий висновок впливав із практичної діяльності, але ж не був, на наш погляд, об'єктивним. Ми переконані, що причиною порушення строків при прийнятті вказаного рішення був або ж суб'єктивний фактор, що виходив від некомпетентності особи, або ж неналежне інформаційне забезпечення для прийняття будь-якого рішення за матеріалами дослідчої перевірки. Якщо

усунення суб'єктивного фактору не викликало проблем, шляхом доручення на розгляд матеріалів іншій особі, то об'єктивні причини вимагали вирішення у межах змін та доповнень КПК. Підхід законодавця виявився більш радикальним, ніж пропозиції науковців та окремих практичних працівників і Верховною Радою України 13 квітня 2012 року прийнято КПК у якому ліквідовано стадію порушення кримінальної справи. Здавалося б проблеми, що існували на стадії порушення кримінальної справи та означені нами вище, повинні були автоматично анулюватися. Однак, результати діяльності слідчих підрозділів за перші місяці в умовах КПК 2012 року свідчать, що вже до існуючих прогалин та колізій кримінального процесуального законодавства добавилася значна кількість нових неузгоджених моментів.

Так, питання достатності як приводів, так і підстав для прийняття рішення про порушення кримінальної справи було багатоаспектним і, на наш погляд, таким, що не отримало належного законодавчого закріплення. Перший не достатньо з'ясований момент полягав в ефективності матеріалів оперативно-розшукової діяльності та результативності проведених оперативно-розшукових заходів. Для прикладу, провівши із даного приводу глибоке наукове дослідження В. Яворський безапеляційно стверджував, що порушення у процесі оперативно-розшукової діяльності є явним і дуже частим явищем [754, с.1]. Коріння вказаного негативного явища брало свій початок з того, що, по-перше, жоден закон України не встановлював критеріїв, за якими суддя міг визначити ступінь умотивованості подання. По-друге, обсяг відомостей, що до нього включалися, по суті, визначався не вимогами закону, а розсудом начальника органу, що здійснює ОРД. По-третє, тогочасне законодавство про ОРД не передбачало попередньої згоди прокурора на звернення до суду за отриманням дозволу на проведення окремих оперативно-розшукових заходів. Тому відповідні підрозділи отримували дозвіл на проведення ОРЗ у суді самостійно, а прокурору лише повідомляли про це (частина 2 статті 8 Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність” в редакції 2012 року). Як вихід із сформованої ситуації було запропоновано внести відповідні зміни до базового закону та тогочасного

КПК щодо процедури погодження подання із прокурором [446, с.151-153]. Ми таку авторську позицію підтримували в повному обсязі та висловлювали у юридичній літературі.

Однак ряд авторів мали іншу думку та вважали, що найбільш ефективним наглядом за законністю дій органів дізнання, які здійснювали ОРД, був прокурорський. Судовий контроль обмежений одноразовою перевіркою законності прийняття компетентними органами рішення про проведення виняткового заходу ОРД, який порушує конституційні права громадян, а також розглядом скарг на дії цих органів. На стадії досудового розслідування, де ризик незаконного обмеження прав і свобод громадян найбільш можливий, однією з дійових гарантій законності ОРД є прокурорський нагляд [343, с.23-24; 275, с.23]. Можливість оскарження до суду рішень, що обмежують конституційні права громадян, забезпечує подвійний контроль за їх дотриманням [324, с.5]. Такі погляди не викликали підтримки із нашої сторони, оскільки процедура погодження подання з прокурором та отримання постанови суду були процедурними моментами, які крім того, щодо тогочасних слідчих дій, знайшли своє закріплення у КПК 1960 року.

Чинний КПК частину вище зазначених пропозицій науковців ввів у себе, але ряд невіршених глобальних проблем залишилися на сьогоднішній день. Так, відповідно до частини 1 статті 25 КПК розуміння загальної засади кримінального провадження, а саме публічності полягає в тому, що прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила [329]. *Однак, законодавче визначення кримінального правопорушення у жодній нормі КПК чи КК України не наведено.* Зрозуміло, що і питання ознак кримінального правопорушення залишилося теж

поза увагою законодавця. На ці прогалини нами вже зверталася увага у попередніх підрозділах та запропоновано авторське доповнення до чинного КПК. Починаючи з 20 листопада 2012 року у всіх практичних підрозділах, які є суб'єктами застосування чинного КПК відбувається так звана підміна понять у кримінальній процесуальній діяльності, що є неприпустимим явищем у правозастосовній діяльності. Замість ознак кримінального правопорушення, які законодавчо не визначені, для внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань беруться за основу визначені у КК України ознаки злочину, хоча поняття кримінального правопорушення поглинає в себе злочин та кримінальний проступок, тобто є значно ширшим, що слідує із аналізу пунктів 4, 5, 7, 10 частини 1 статті 3 КПК України.

Що ж до пропозицій науковців по дійових гарантіях законності, найбільш ефективною з яких, на їх переконання, є прокурорський нагляд, то законодавець і в цій ситуації закріпив свої стратегічні позиції. Так, відповідно до частини 2 статті 36 КПК прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням [329]. Така новація законодавця, як теоретиками, так і практиками сприйнята неоднозначно, а наші критичні погляди вже наведені у попередніх підрозділах.

Коментарі науковців щодо порушень та проблемних ситуацій, які допускалися у процесі провадження ОРД і на основі таких матеріалів за КПК 1960 року слідчим приймалося рішення про порушення кримінальної справи, теж зробив спробу законодавець вирішити у чинному КПК. У частинах 1-2 статті 41 КПК закріплено положення про те, що оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Під час виконання доручень слідчого, прокурора

співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора [329]. З однієї сторони це є правильний законодавчий шлях до уникнення більшості зловживань, які допускалися в ОРД та, як результат, на стадії порушення кримінальної справи за КПК 1960 року, а з іншої – така законодавча новела позбавляє оперативні підрозділи своїх базових функцій, їх діяльність на сьогоднішній день перебуває в повній процесуальній залежності від процесуальних рішень слідчого, прокурора, слідчого судді.

Підставами до порушення кримінальної справи за КПК 1960 року вважалися такі дані, які свідчили про факт підготовлюваного або вчиненого злочину. При цьому необов'язково було, щоб вони висвітлювали дане діяння повно і всебічно або викривали конкретну особу у вчиненні злочину. Встановлення цих обставин було завданням наступної стадії кримінального процесу – досудового розслідування. Порушувати кримінальну справу необхідно було при наявності ознак злочину, визначених у Загальній частині Кримінального кодексу України [38, с.126-128]. Із проведеного нами аналізу норм чинного КПК та відомчих нормативних документів не простежується конкретного переліку підстав для прийняття слідчим *початкового процесуального рішення про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку досудового розслідування*. Так, відповідно до частин 1-2 статті 214 КПК слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Положення про

Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення затверджуються Генеральною прокуратурою України за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства [329].

У пункті 1.3 розділу I Положення «Про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань», яке затверджене наказом Генеральної прокуратури України від 17 серпня 2012 року №69 зазначається, що Реєстр утворено та ведеться відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України з метою забезпечення: єдиного обліку кримінальних правопорушень та прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, які їх учинили, та результатів судового провадження. Пункти 1.1.-1.4 розділу II регламентують, що формування Реєстру розпочинається із внесення до нього слідчим, прокурором відповідних відомостей про кримінальне правопорушення, зазначених в заяві чи повідомленні про його вчинення або виявлених ними самостійно з будь-якого джерела. Усні заяви заносяться слідчим або прокурором до протоколу, який підписується заявником. Відомості про кримінальне правопорушення, викладені у заяві, повідомленні чи виявлені з іншого джерела повинні відповідати вимогам пункту 4 частини 5 статті 214 Кримінального процесуального кодексу України, зокрема мати короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Особа, яка подає заяву чи повідомляє про кримінальне правопорушення під розпис попереджається про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення, крім випадків надходження заяви, повідомлення поштою або іншими засобами зв'язку. Заява чи повідомлення про кримінальне правопорушення вважаються поданими з моменту попередження особи про кримінальну відповідальність (за виключенням випадків, коли таке попередження не можливо зробити з об'єктивних причин: надходження заяви, повідомлення поштою, іншим засобом зв'язку, непритомний стан заявника, відрядження тощо). У пункті 2.2. розділу II зроблено уточнення про те, що у випадку вчинення кримінального правопорушення досудове розслідування розпочинається невідкладно. Якщо у заяві, повідомленні, всупереч

вимогам частини 5 статті 214 КПК України, не наведено достатньої інформації про вчинене кримінальне правопорушення, то для її встановлення проводяться наступні дії: направлення вимоги до установ, підприємств, організацій про надання документів або відповідних даних, тощо. Такі дії повинні бути виконані у строк, що не перевищує 7 днів. При не підтвердженні під час перевірки обставин, які свідчать про вчинення кримінального правопорушення, відповідно до пунктів 1 або 2 частини 1 статті 284 КПК України приймається постанова про закриття кримінального провадження. За умови встановлення обставин, які свідчать про вчинення кримінального правопорушення, проводиться досудове розслідування відповідно до вимог статті 214 КПК України (Положення доповнено пунктом 2.2. згідно з наказом Генеральної прокуратури України від 14.11.2012 р. N 113) [529].

В пункті 1.2 розділу I Інструкції «Про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події» теж не наведено підстав для прийняття слідчим початкового процесуального рішення про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, але унормовано чіткий перелік приводів для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а саме: повідомлення фізичних або юридичних осіб та самостійно виявлені слідчим або іншою службовою особою органів внутрішніх справ з будь-якого джерела обставини кримінальних правопорушень; повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення кримінального правопорушення; повідомлення, про вчинення кримінального правопорушення, опубліковані в засобах масової інформації; інформація, що надійшла засобами телефонного зв'язку, телеграфом або іншими засобами зв'язку про вчинення кримінального правопорушення; повідомлення працівників медичних установ про звернення за медичною допомогою осіб з тілесними ушкодженнями, отриманими внаслідок учинення стосовно них кримінальних правопорушень. Пунктом 3.1 встановлено, що заяви і повідомлення про вчинені кримінальні

правопорушення та інші події реєструються цілодобово в чергових частинах органів внутрішніх справ оперативними черговими відразу після їх надходження та вносяться до журналу єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, а також до інформаційної підсистеми "ФАКТ" інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ [533]. Такі новели на практиці сприяли збільшенню прийнятих слідчим необґрунтованих початкових процесуальних рішень – про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та кінцевих процесуальних рішень – про закриття кримінального провадження.

У юридичній літературі вже висловлювалися науково-обґрунтовані позиції про те, що ніхто слідчого не звільняв від обов'язку встановлювати достатні підстави для початку досудового розслідування та прийняття із даного приводу доленосного процесуального рішення [81, с.36].

Виходячи із наведеного, враховуючи позитивні надбання КПК 1960 року, з метою приведення у відповідність вимог вище зазначених відомчих нормативно-правових документів та чинного КПК, пропонуємо передбачити внесення змін та доповнень до частини 1 статті 214 КПК, закріпивши у ній приводи та підстави для прийняття слідчим початкового процесуального рішення про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та викласти її у наступній редакції:

«Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту поступлення приводу та при наявності достатніх підстав вважати, що вчинене кримінальне правопорушення зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Якщо у приводі не наведено достатньої інформації про вчинене кримінальне правопорушення, то для її встановлення проводяться наступні дії: направлення вимоги до установ, підприємств, організацій про надання документів або відповідних даних, тощо. Такі дії повинні бути виконані у строк, що не перевищує 7 днів.

Приводами для прийняття слідчим процесуального рішення про внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань є: повідомлення фізичних або юридичних осіб та самотійно виявлені слідчим або іншою службовою особою органів внутрішніх справ з будь-якого джерела обставини кримінальних правопорушень; повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення кримінального правопорушення; повідомлення, про вчинення кримінального правопорушення, опубліковані в засобах масової інформації; інформація, що надійшла засобами телефонного зв'язку, телеграфом або іншими засобами зв'язку про вчинення кримінального правопорушення; повідомлення працівників медичних установ про звернення за медичною допомогою осіб з тілесними ушкодженнями, отриманими внаслідок учинення стосовно них кримінальних правопорушень.

Підставами для прийняття слідчим процесуального рішення про внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань є фактичні достатні дані, що йому стали відомі із приводів і вказують на наявність ознак кримінального правопорушення.

Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування».

Також аналогічні зміни слід внести до Інструкції «Про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події» та Положення «Про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань», яке затверджене наказом Генеральної прокуратури України від 17 серпня 2012 року №69.

Крім того, законодавець у КПК 2012 року ліквідував процедуру підготовки відмовних матеріалів і в цілому стадію порушення кримінальної справи із всіма процесуальними рішеннями слідчого, які на ній приймалися. На практиці це викликало ряд непорозумінь, адже імперативна вказівка законодавця про невідкладне (не пізніше 24 годин

після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення) внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відповідних відомостей спричинила хаотичне, без належної кваліфікації, а часом і без жодної кваліфікації прийняття слідчим такого доленосного процесуального рішення. Справа також і в тому, що у ряді випадків законодавець не залишив для слідчого іншого виходу, як прийняття формального рішення, адже для того щоб вірно кваліфікувати, для прикладу ступінь тілесних ушкоджень потерпілого, належність зброї до вогнепальної чи речовини до наркотичного чи психотропного середника, слід отримати висновок експерта. На сьогоднішній день експертизу можна призначити лише у процесі досудового розслідування чи судового розгляду.

Також законодавець у частині 5 статті 214 КПК закріпив положення про те, що до Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність [329]. На наше переконання, змістом цієї норми законодавчо закладено підвалини для зловживань слідчих при прийнятті процесуального рішення про початок досудового розслідування. Проведений нами аналіз основних показників діяльності слідчих підрозділів за два місяці після вступу КПК 2012 року в дію свідчить, що значна кількість інформація вноситься слідчими до Єдиного реєстру досудових розслідувань взагалі без жодної кваліфікації. Це означає, що досудове розслідування та доказування проводяться по не визначеному злочину, без належної кваліфікації або з помилками у кваліфікації. Згідно із оприлюдненими статистичними даними станом на березень 2013 року лише по Івано-Франківській області до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено 4283 кримінальних правопорушень, з них: 1546 – закрито, 42 – залишилися без кваліфікації.

Тому формулювання про попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення слід виключити із частини 5 статті 214 КПК, унормувавши наступний її виклад з огляду вище наведених нами доповнень:

«До Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про:

- 1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або іншого, закріпленого в КПК приводу, в якому відображені достатні підстави, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;*
  - 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;*
  - 3) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;*
  - 4) правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;*
  - 5) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;*
- б) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань».*

Також необхідно внести аналогічні зміни до Інструкції «Про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події» та Положення «Про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань», яке затверджене наказом Генеральної прокуратури України від 17 серпня 2012 року №69.

Слід підтримати наукові дискусії, які точилися і в умовах дії КПК 1960 року та розширити кількість процесуальних дій, які можна проводити до прийняття слідчим процесуального рішення про початок досудового розслідування [718, с.135]. Такі пропозиції виходять із проблематики розслідування злочинів та, на наш погляд, мають належне наукове обґрунтування. Для прикладу, врегулюванню питання у КПК 1960 року щодо призначення та проведення

судової експертизи до порушення кримінальної справи було присвячено окремий підрозділ дисертації В. Д. Юрчишина [752], який на належному науково-теоретичному рівні зумів довести, що це є необхідністю сучасного законодавства. Окремі питання регламентації у КПК 1960 року оглядів різних видів до порушення кримінальної справи стали предметом обґрунтування таких науковців, як В. І. Галаган [124], Н. С. Карпов, С. В. Євдокименко [258] та інші.

Що стосується проблеми продовження строків, то вона є теж нагальною. Так, у пункті 6 статті 11 Закону України „Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні” із змінами та доповненнями станом на 23 грудня 2010 року визначено, що термін проведення планової виїзної ревізії не повинен перевищувати 30 робочих днів, а термін проведення позапланової виїзної ревізії не повинен перевищувати 15 робочих днів. З огляду на особливості прийняття рішення про початок досудового розслідування про деякі злочини проти власності і у сфері господарської діяльності, в ході перевірки процесуальних приводів, часто виникає необхідність проведення ревізій фінансово-господарської діяльності. Аналогічна ситуація складається при проведенні автотехнічних й транспортно-трасологічних досліджень на матеріалах про дорожньо-транспортні пригоди, де мінімальний строк їх проведення становить 15 днів, а також при судово-медичному розтині трупа (понад 10 днів) [124,с.103-105; 258; 718, с.137]. *На наш погляд, продовження строку розгляду таких приводів та призначення і проведення судових експертиз (це також обумовлено і випадками дослідження наркотичних засобів і вогнепальної зброї, по яких за КПК 2012 року довідка експерта взагалі не готується і, відповідно, не може долучатися до матеріалів кримінального провадження, що логічно і виключає будь-яку підставу до прийняття слідчим процесуального рішення про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань) до внесення слідчим відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань сприятимуть прийняттю законного, обґрунтованого, мотивованого рішення про початок досудового розслідування.* Крім того, таке доповнення до чинного КПК сприятиме суттєвому зменшенню прийнятих слідчим процесуальних рішень про закриття кримінального

провадження за відсутністю події чи складу кримінального правопорушення та дозволить розвантажити слідчі підрозділи від розслідування таких кримінальних проваджень. Більш детально на цій проблематиці нами буде зосереджено увагу у підрозділі 4.3. дисертації.

Вище зазначені критиковані нами законодавчі новели мають також своїх прихильників. Так, А. В. Шевчишен, проаналізувавши міжнародний досвід, пропонував відмовитись від стадії порушення кримінальної справи як такої, наводячи свої аргументи [718, с.137]. На наш погляд, в сучасних реаліях дотримання конституційних прав і свобод громадян ОВС, відхід від чіткої кримінально-процесуальної форми лише посилить негативні прояви. Така ситуація вже спостерігається на сьогоднішній день в умовах дії КПК 2012 року, який нагально необхідно адаптовувати до потреб практики та усувати наявні неточності, прогалини і колізії. Хоча дійсно, практика США та ФРН йде шляхом ліквідації такої стадії. Але тут слід враховувати суттєві відмінні ознаки правових систем. У статті 184 КПК Республіки Казахстан передбачається можливість призначення та проведення експертизи до порушення кримінальної справи [670]. Думається, що цей досвід слід імплементувати до КПК України в силу спорідненості процесуального законодавства з огляду на ті положення, які стосуються прийняття слідчим процесуального рішення про початок досудового розслідування за чинним КПК.

З метою часткової реалізації такої пропозиції автори проекту КПК №1233, який на сьогоднішній день знято з розгляду, в статті 197 визначили, що перевірка заяв та повідомлень здійснюється шляхом відібрання пояснень від окремих громадян або службових осіб, проведення огляду місцевості та приміщення, освідування, вилучення або витребування предметів і документів та їх огляду, витребування висновків відомчих перевірок і спеціалістів [108]. Розробники КПК 2012 року взагалі відмовились від існування не лише рішення про порушення кримінальної справи, але й стадії порушення кримінальної справи. Відповідно до частини 3 статті 214 КПК 2012 року здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне

за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, яке здійснюється негайно після завершення огляду. У випадку виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань при першій можливості [329, Ст. 214].

На наш погляд, наведені норми обох документів є недосконалими, оскільки в першому випадку було надто розширено коло слідчих дій, які за процесуальним рішенням слідчого могли проводитися до порушення кримінальної справи, а в другому випадку – надто звужено коло слідчих (розшукових) дій та відсутня формалізація прийнятого процесуального рішення.

З метою розширення засобів перевірки приводів для прийняття процесуального рішення слідчим про початок досудового розслідування та встановлення достатніх підстав для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, пропонуємо наступне формулювання частини 3 статті 214 КПК:

«Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події та призначення експертизи у невідкладних випадках можуть бути проведені до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань при першій можливості».

Також у частині 5 статті 214 КПК 2012 року, на наш погляд, за аналогом КПК 1960 року, фактично визначено необхідні реквізити вже не існуючого на сьогоднішній день процесуального рішення про порушення кримінальної справи, а в частині 6 законодавець знову ж таки, заперечуючи свої ж контраргументи щодо формалізації, чітко зобов'язує слідчого невідкладно у письмовій формі

повідомляти прокурора про початок розслідування, підставу початку розслідування та інші відомості, передбачені частиною п'ятою цієї статті [329]. Така непослідовність авторів КПК 2012 року створює нову правову дилему: у якій процесуальній формі, з дотриманням яких реквізитів повинно відбуватися таке „письмове інформування”, який процесуальний документ, в якому виражається рішення слідчого про внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань інформації повинен бути долучений до матеріалів кримінального провадження? І що найважливіше, чи не будуть порушені права особи, щодо якої має здійснюватись кримінальне переслідування, на оскарження цього процесуального рішення до суду, що ефективно реалізувалося відповідно до КПК 1960 року? Практика розслідування кримінальних правопорушень пішла шляхом вирішення частини з наведених проблем у власний спосіб. Так, виходячи із зразків оформлення матеріалів кримінальних проваджень, що розроблені ГСУ МВС України та розміщені на закритому відомчому форумі, слідчий готує письмовий документ – повідомлення про початок досудового розслідування, який адресується прокурору та містить інформацію про дату отримання доручення від начальника слідчого підрозділу про початок досудового розслідування; номер кримінального провадження та дата його початку; короткий виклад інформації про заявника та зміст заяви; попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення; дані про слідчого, який вніс відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань. На наше переконання, така законодавчо пролонгована додаткова формалізація діяльності слідчого є зайвою. Адже відповідно до пунктів 1.4, 1.6-1.11 розділу I Положення «Про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань», яке затверджене наказом Генеральної прокуратури України від 17 серпня 2012 року №69 встановлено, що Держателем Реєстру є Генеральна прокуратура України Виконання функцій адміністратора Реєстру покладається на Генеральну прокуратуру України та прокуратури Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя. На прокуратури Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя покладаються функції адміністраторів спеціалізованих прокуратур (на правах обласних).

Спеціалізовані прокурори усіх рівнів отримують носії з електронним цифровим підписом у прокуратурах обласного рівня за місцем свого розташування. Адміністратор забезпечує технічне і технологічне створення та супроводження програмного забезпечення Реєстру, адміністрування та моніторинг використання системи, надання реєстраторам доступу до нього та обмеження доступу у визначених Положенням випадках, використання електронного цифрового підпису, збереження і захист даних, що містяться у Реєстрі, перевірки дотримання дисципліни та системи безпеки, проводить навчання щодо наповнення та користування Реєстром, а також виконує інші функції, передбачені Положенням [529]. Із наведеного слідує, що з моменту внесення слідчим відомостей в Єдиний реєстр досудових розслідувань прокурор будь-якого рівня має не лише можливість, а й обов'язок відслідкувати всі дані, які визначені у частині 5 статті 214 КПК. Направлення ж письмового повідомлення прокурору є нічим іншим, як не виправданим дублюванням в процесуальній діяльності та зайвим формалізмом. *Тому пропонуємо виключити сучасне формулювання частини 6 із статті 214 КПК.*

Процесуальне ж рішення слідчого щодо прийняття кримінального провадження після отримання доручення керівника органу досудового розслідування в порядку частини 1 статті 214 КПК взагалі упущене законодавцем у КПК та відомчих нормативних документах. Хоча воно повинно бути єдиною правовою підставою для подальшого розслідування. Із цього приводу, на жаль, починаючи з 20 листопада 2012 року будь-яких статистичних даних немає. Але практично півстолітня практика реалізації вимог КПК 1960 року свідчить, що аналогічне процесуальне рішення слідчого, якщо воно було прийнято з помилками чи несвоєчасно, ставало підставою повернення кримінальних справ на додаткове розслідування. Так, кримінальну справу № 324821 повернуто прокурором для провадження додаткового розслідування через те, що серед інших процесуальних порушень, слідчий у зупиненій провадженням кримінальній справі виніс постанову про відновлення досудового слідства, а не постанову про прийняття її до свого провадження, і в подальшому,

не прийнявши справу до свого провадження, проводив слідчі дії¹. Ми допускаємо, що схожа негативна практика є поширеною і на сьогоднішній день, однак вона не облікована, так як щодо такого процесуального рішення слідчого взагалі нічого не зазначено у КПК 2012 року. Яким чином після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань повинні прийматися провадження – залишається не зрозумілим. Як бути у випадку, коли відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань вніс один слідчий, а своїм дорученням про проведення досудового розслідування керівник органу досудового розслідування визначив іншого слідчого? У частині 7 статті 214 КПК 2012 року міститься вимога про те, що у випадку, якщо відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування [329, Ст.214]. Проте, знову ж таки, якою повинна бути процесуальна форма рішення слідчого, яке необхідно долучати до матеріалів кримінального провадження про те, що він приступив до розслідування, не вказано. Ми вважаємо, що до КПК 2012 року слід імплементувати деякі схожі положення КПК 1960 року щодо необхідності винесення слідчим постанови про прийняття кримінального провадження. *Тому нову частину 6 статті 214 КПК пропонуємо викласти у наступній редакції:*

Про прийняття кримінального провадження слідчий складає постанову, копію якої невідкладно направляє прокурору.

До початкових процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування слід також віднести рішення про виділення матеріалів досудового розслідування в окреме провадження, яке буде початковим для кримінального провадження, яке отримає інший реєстраційний номер. Схоже по своїй суті процесуальне рішення слідчого було унормовано і за КПК 1960 року. Так, з

---

¹ Кримінальна справа № 324821, порушена слідчим відділом Коломийського МВ УМВС України в Івано-Франківській області. На даний час знаходиться у архіві Коломийського районного суду Івано-Франківської області.

метою всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин вчинення злочину в статті 26 КПК 1960 року було визначено підстави та порядок об'єднання й виділення кримінальних справ. Рішення слідчого про виділення справи виражалося у формі постанови та допускалося тільки за необхідності, якщо це не позначиться негативно на всебічності, повноті й об'єктивності дослідження і вирішення справи. Виділення справи в окреме провадження відбувалося в таких випадках: якщо розслідувалася кримінальна справа щодо кількох обвинувачених і щодо одного чи частини з них провадження розслідування зупинялося через тяжку хворобу або ж ухилення від слідства (частина 4 статті 206 КПК 1960 року); якщо у вчиненні злочину разом із дорослим брав участь неповнолітній, то в кожному випадку мало бути з'ясовано можливість виділення справи щодо неповнолітнього в окреме провадження (стаття 439 КПК 1960 року); якщо при розслідуванні справи було встановлено, що якийсь злочин або якась особа, що його вчинила, не пов'язані з основною справою; якщо неможливо було закінчити розслідування в повному обсязі в наданий законом строк тримання обвинуваченого під вартою і не було підстав для зміни запобіжного заходу, а прокурор, який здійснював нагляд за виконанням законів при провадженні розслідування у певній справі, давав згоду про направлення справи до суду в частині доведеного обвинувачення, то справа щодо нерозслідуваних епізодів злочинів виділялася в окреме провадження і закінчувалася у загальному порядку (частина 4 стаття 156 КПК 1960 року). Неправильне об'єднання або виділення кримінальних справ було підставою для повернення справи на додаткове розслідування [265, с.279-280].

У частинах 3-6 статті 217 КПК 2012 року збережено концептуальне розуміння означеного вище процесуального рішення, хоча змінено процедурні елементи з якими ми не в повному обсязі погоджуємося. Так, у разі необхідності матеріали досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень можуть бути виділені в окреме провадження, якщо одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або дві чи більше особи підозрюються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень.

Матеріали досудового розслідування не можуть бути виділені в окреме провадження, якщо це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду. Рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором. Рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування не може бути оскаржене [329, Ст.217]. Категоричне твердження законодавця про те, що рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором не відповідає реаліям можливості практичної його реалізації. Виходячи з того, що функцію досудового слідства реалізує слідчий, виникає правова дилема: у який спосіб повинен довідатися прокурор про наявність підстав для прийняття процесуального рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування? Очевидно, що таке процесуальне рішення буде результатом розумової діяльності того суб'єкта, який здійснює слідство – слідчого і у процесі своєї процесуальної діяльності встановить необхідність виділення в окреме провадження матеріалів досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень, якщо одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або дві чи більше особи підозрюються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень. При цьому тільки слідчий зможе об'єктивно оцінити обставини, чи таке процесуальне рішення не може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду. Наведені аргументи підтверджуються напрацюваннями практичних працівників, так як відповідно до зразків оформлення матеріалів кримінальних проваджень, що розроблені ГСУ МВС України та розміщені на закритому відомчому форумі, слідчий із даного приводу готує письмовий документ – клопотання прокурору про виділення матеріалів в окреме провадження.

Таке процесуальне рішення слідчого, за умови дотримання перелічених вимог, буде початковим для кримінального провадження, яке отримає інший реєстраційний номер. Прийняття слідчим обґрунтованого процесуального рішення про виділення матеріалів в окреме провадження буде на перспективу

окреслювати можливість проведення розслідування у встановлені КПК строки, в іншому випадку, за умови формального підходу слідчого до прийняття такого процесуального рішення, будуть порушені законні права та інтереси учасників кримінального провадження, поставлена під питання можливість встановлення об'єктивної істини. Враховуючи вище викладене, пропонуємо частину 5 статті 217 КПК викласти у такій редакції:

При наявності обставин, які визначені у частинах 1, 3 цієї статті слідчий готує клопотання прокурору про виділення чи об'єднання матеріалів досудового розслідування.

Отже, саме в стадії досудового розслідування при прийнятті слідчим початкових рішень щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку досудового розслідування; прийняття кримінального провадження після отримання доручення керівника органу досудового розслідування в порядку частини 1 статті 214 КПК та рішення про виділення матеріалів досудового розслідування в окреме провадження, яке буде початковим для кримінального провадження, яке отримає інший реєстраційний номер, закладаються підвалини проведення ефективного, обґрунтованого, у встановлені строки розслідування кримінального провадження, яке, в свою чергу, є процесуальною гарантією прийняття слідчим правильних кінцевих процесуальних рішень. Саме такі три різновиди початкових процесуальних рішень слідчого виділили 156 (70,9 %) із 220 опитаних нами за додатковою анкетною слідчих.

3.2 Процесуальні рішення слідчого, прийняті в ході подальшого розслідування кримінального правопорушення

Діяльності з розслідування злочинів притаманні багато ознак, однак найважливішою є гуманність [182, с.57]; це складний, соціально значущий різновид державної діяльності, пов'язаний із обмеженням сфери особистих прав і

свобод. Водночас діяльність слідчого є соціально важливою, такою, що істотно впливає на суспільні відносини. Слідчий, обмежуючи права певних суб'єктів кримінального провадження, спрямовує свою діяльність на досягнення головної мети – охорону прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний. Розслідування слідчим кожного злочину впливає на загальний стан і рівень боротьби зі злочинністю у державі, забезпечення правопорядку і законності, формування громадянського суспільства тощо [446, с.158].

Розслідуючи кримінальне правопорушення, слідчий приймає значну кількість процесуальних рішень, як правило, таких, що обмежують конституційні права громадян (проведення слідчих (розшукових) дій, застосування запобіжних заходів, застосування інших заходів процесуального примусу), визначають припинення чи відновлення розслідування, забезпечують явку учасників процесу, спрямовані на проведення ОРЗ тощо. Всі рішення слідчого втілюються у певну процесуальну форму – процесуальний документ. Діяльність уповноважених органів по розслідуванню злочинів здійснюється відповідно до процесуальної форми в межах повноважень суб'єктів кримінального процесу шляхом проведення процесуальних дій [38, с.111-115]. Отже саме з точки зору процесуальної форми розглянемо процесуальні рішення слідчого, що приймаються ним в ході розслідування.

Відповідно до вимог КПК 1960 року у формі постанови виражалися процесуальні рішення слідчого щодо визнання особи потерпілою, законним представником, цивільним позивачем, представником потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача; притягнення як обвинуваченого чи цивільного відповідача; застосування заходів безпеки; призначення захисника та допуск його до участі у справі; відсторонення обвинуваченого від посади; продовження строків розслідування; здійснення приводу; обрання запобіжного обмеження щодо особи, підписки про невиїзд, особистої поруки, поруки громадської

організації або трудового колективу, застави; передачі під нагляд командування військової частини, батьків, опікунів, піклувальників, адміністрації дитячої установи; скасування чи зміну запобіжного заходу (за умови обрання його слідчим), визнання речовим доказом та долучення до справи; зупинення досудового розслідування та його поновлення; оголошення розшуку обвинуваченого; проведення експертизи, обшуку на загальних підставах, освідчування, ексгумації, виїмки; одержання зразків для експертного дослідження; накладення арешту на майно; відмови в задоволенні заявленого клопотання [330]. *Тобто, процесуальні рішення, що виражалися у формі постанови, були такими, які найчастіше приймалися слідчим. Це наочно підтвердили результати проведеного нами анкетування 405 слідчих ОВС та 250 курсантів, з яких цей факт відмітили відповідно 360 (62,2 %) і 112 (44,8%) респондентів.*

За результатами проведеного нами порівняльного дослідження норм чинного КПК і КПК 1960 року слід констатувати, що у КПК 2012 року кількість процесуальних рішень, що приймаються слідчим у формі постанови є значно меншою. *Результати проведеного нами додаткового анкетування 220 слідчих переконливо засвідчують зміну попередньої тенденції в унісон до вимог КПК, адже на запитання, яку процесуальну форму, на Вашу думку, найчастіше мають процесуальні рішення слідчого, на постанову вказали лише 40 (18,2%) респондентів.*

Так, відповідно до частини 1 статті 239 КПК 2012 року ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора; аналогічним є формулювання частини 2 статті 241 КПК 2012 року щодо освідчування. За постановою чи ухвалою слідчого судді проводиться відсторонення від посади підозрюваного чи обвинуваченого (частина 2 статті 154); накладення арешту на майно (частина 2 статті 170, частина 1 статті 171); здійснюється привід (частина 1 статті 132, частина 2 статті 140); реалізуються такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою (частина 4 статті 176) [329]. Але поряд із зменшенням кількості процесуальних рішень слідчого у формі постанови, появились нові процесуальні

рішення, відсутні у КПК 1960 року, а відповідно збільшилось коло процесуальних прогалин щодо їх унормування.

На сьогоднішній день відповідно до чинного КПК процесуальне рішення слідчого виражається у формі постанови: про доручення призначити адвоката, про залучення захисника, про оголошення розшуку підозрюваного, про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема – виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації та у випадках, передбачених частиною 1 статті 250 КПК, – про установаження місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, річчю або місцем тощо.

Вважаємо за доцільне зосередити увагу на низці процесуальних рішень слідчого, які є дискусійними як з огляду практичної діяльності, так і науки кримінального процесу. Через нетривалий термін часу дії КПК 2012 року результатів узагальнення слідчої практики не так й багато. Але численні узагальнення щодо прийнятих за КПК 1960 року процесуальних рішень слідчим у вигляді постанови та їх наслідків, а також результати проведеного нами вивчення у 2009-2012 роках кримінальних справ дозволяють стверджувати, що несвоєчасне, необґрунтоване або ж взагалі неприйняте процесуальне рішення слідчого, що виражається у формі постанови, найчастіше було причиною повернення кримінальних справ, як прокурором, так і судом для проведення додаткового розслідування. У практичній діяльності слідчих підрозділів та судовій практиці траплялися кричущі факти, як, наприклад, по кримінальній справі № 319090, яку ухвалою Апеляційного суду Івано-Франківської області 5 жовтня 2011 року повернуто на додаткове розслідування через те, що слідчим не проведено виїмки необхідних документів, а в основу обвинувачення були покладені лише відомості, отримані від головного бухгалтера². Ми переконані, що в умовах дії чинного КПК кількість схожих помилок при прийнятті слідчим процесуальних рішень у вигляді постанови не зменшилася в силу наявних

² Кримінальна справа № 319090, порушена слідчим відділом Коломийського МВ УМВС України в Івано-Франківській області. На даний час знаходиться у архіві Коломийського районного суду Івано-Франківської області.

прогалин нормативно-правової регламентації процесуальної діяльності.

У юридичній літературі вже зазначалося, що під час прийняття рішень як у кримінальному провадженні взагалі, так і за окремим наданим клопотанням слідчий та орган дізнання застосовують своє внутрішнє переконання [603, с.87]. Воно тлумачиться практично всіма авторами із схожих позицій, а за основу його розуміння взято спонуку до вчинення певних дій на основі власної переконаності у їх доцільності [558, с.4-8]. Як зазначає С. М. Смоков, внутрішнє переконання слідчого як результат пізнання об'єктивно наявних фактів – події злочину – містить суб'єктивні й об'єктивні елементи. Суб'єктивне у внутрішньому переконанні слідчого полягає, по-перше, в тому, що воно належить конкретному слідчому. У формуванні внутрішнього переконання беруть участь усі складові психіки слідчого, його інтереси, настанови, моральні ідеали, соціальні симпатії та антипатії, рівень мислення, вольові риси, темперамент, властивості характеру. У внутрішньому переконанні відбиваються індивідуальні психічні риси слідчого, які й надають внутрішньому переконанню певного емоційного забарвлення. По-друге, в тому, що результатом пізнання у кримінальному провадженні є усвідомлення не власне фактів, що належать до предмета доказування, а лише їх ідеального образу. По-третє, подія злочину та винність особи, яка його вчинила, пізнаються у визначеному кримінально-процесуальним законом порядку та в межах, що передбачає індивідуальне сприйняття вимог закону. Об'єктивність внутрішнього переконання слідчого полягає в об'єктивному сенсі переконання, в плані незалежності результату пізнання від бажання і волі слідчого [606, с.14-16]. На наш погляд, наведені аргументи заслуговують на увагу, а авторська позиція – на підтримку.

Процес формування внутрішнього переконання слідчого розгортається в системі пізнання – знання, від імовірного знання до знання істинного і достовірного на підставі дослідженої сукупності доказів. Розслідування становить собою один з різновидів пізнавальної діяльності. Пізнання фактів в об'єктивній достовірності показує всю діяльність слідчого і судді у кримінальному провадженні [385, с.8]. Робота слідчого в процесі розслідування

полягає у закріпленні прийнятого ним рішення на підставі внутрішнього переконання; у закріпленні підсумків, перебігу, результатів дій, вчинених відповідно до цього рішення. Розгляд і вирішення клопотань пов'язане із розсудом слідчого, позаяк саме він є організатором процесу розслідування і кримінального провадження, саме він діє за принципами законності, змагальності, рівності всіх перед законом та саме його діяльність спрямована на повне, всебічне та об'єктивне розслідування й сприяння реалізації прав та законних інтересів суб'єктів, що заявляють клопотання у кримінальному судочинстві України [603, с.89-90].

Зі змісту статті 220 КПК 2012 року вбачається, що клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника про виконання будь-яких процесуальних дій слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити їх наявності відповідних підстав. Слідчий, сформувавши своє внутрішнє переконання та прийнявши рішення про доцільність повної чи часткової відмови у задоволенні клопотання, складає про це постанову [329]. Схожим було формулювання статті 129 КПК 1960 року, відповідно до якої теж залишився не унормованим процесуальний документ за результатами розгляду протягом трьох днів та прийняття рішення про задоволення заявленого клопотання. Виникає риторичне запитання, а якої процесуальної форми повинно набути рішення слідчого про задоволення клопотання в повному обсязі? Із власного досвіду роботи в слідчих підрозділах можемо констатувати, що в такому випадку окремий процесуальний документ не готується.

Така практика є хибною, оскільки мотивація для задоволення клопотання, яка була покладена слідчим в основу для прийняття позитивного рішення, не отримує висвітлення та закріплення. Слідчі обмежуються лише проведенням тих процесуальних чи інших дій, яких стосувалося клопотання та долучають протоколи чи інші документи, що складені за їх результатами до матеріалів провадження. Очевидно, що така прогалина у чинному КПК вимагає усунення шляхом внесення необхідних доповнень [603, с.97]. Такі висновки також

підтверджуються результатами проведеного нами додаткового анкетування 220 слідчих, з яких 87 (39,5 %) визнали той факт, що такі процесуальні рішення слідчого не належним чином унормовані у КПК, а 65 (29,5 %) опитаних підтвердили наші сподівання, що про таке процесуальне рішення слідчого слід складати постанову. *Вважаємо за необхідне запропонувати внести доповнення до частини другої статті 220 КПК 2012 року та викласти їх у наступному формулюванні: „Процесуальне рішення слідчого про задоволення клопотання, повну або часткову відмову в клопотанні виражається у мотивованій постанові”.*

Якщо проаналізувати практику винесення постанов слідчим про зупинення досудового розслідування, то тут теж була і залишається низка проблемних моментів. Якщо, для прикладу, взяти статистичні дані про зупинені провадженням, відповідно до вимог КПК 1960 року, кримінальні справи про вчинення грабежів і розбоїв, то лише за перше півріччя 2010 року їх було 220260, з яких розкрито та закінчено розслідуванням лише 1367. Ситуація з року у рік не покращувалася. Очевидно, що такий стан речей аж ніяк не відповідав критеріям нормального функціонування правоохоронних органів. Адже наявність нерозкритого злочину породжує у злочинців уявлення про безкарність, що сприяє продовженню протиправної діяльності [756, с.148-149]. О. В. Лускатов свого часу вказував, що якщо слідчий зупинив слідство, мабуть, він зробив усе, що міг, тобто вичерпав свої пошукові можливості. Якщо він зобов'язаний далі вживати заходів для встановлення злочинця, значить, пошукові можливості не вичерпані, тоді навіщо зупиняти слідство і таким чином їх обмежувати. Причиною багатьох колізій вимог КПК була і є недосконала організація системи обліку злочинів та звітності, не дивлячись на те, що законодавцем постійно удосконалювалися нормативно-правові документи [391, с. 109-110]. Проведений нами аналіз юридичних джерел однозначно засвідчує той факт, що аналогічних поглядів дотримується й ціла горстка інших авторів, які опрацьовували означену проблематику [269, с.11-12; 756, с.152].

Переважає більшість із означених вище проблемних аспектів є актуальними і

після набуття чинності КПК 2012 року. Відповідно до статей 280-282 КПК 2012 року досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру у разі, якщо: підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком; підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме; наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва. До зупинення досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також всі дії для встановлення місцезнаходження особи. Досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого за погодженням з прокурором, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Копія постанови надсилається стороні захисту, потерпілому, які мають право її оскаржити слідчому судді. Зупинене досудове розслідування відновлюється постановою слідчого, прокурора, якщо підстави для його зупинення перестали існувати (підозрюваний видужав, його місцезнаходження встановлено, завершено проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва), а також у разі потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій. Копія постанови про відновлення досудового розслідування надсилається стороні захисту, потерпілому [329]. Тобто, слідчому своє волевиявлення у формі процесуального рішення про зупинення досудового розслідування слід узгодити із прокурором. *Відповідно до вимог чинного КПК форма погодження постанови слідчого із прокурором не визначена. Ми категорично заперечуємо проти шляху вирішення цієї законодавчої прогалини, який запропонований у деяких слідчих підрозділах системи МВС України та прокуратури, і полягає у накладенні на постанові слідчого резолюції «погоджено» за аналогом клопотання слідчого. Така резолюція прокурора вступає у протиріччя із розумінням суті процесуального документу – постанови, в якому сформоване завершене волевиявлення суб'єкта,*

який його прийняв. По аналогії із підготовкою клопотання тут діяти не доречно, так як по своїй суті воно є прохальним документом. Тому, очевидно, законодавцю слід викласти частину 4 статті 280 КПК у наступній редакції:

«Досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого, яку затверджує прокурор, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Копія постанови надсилається стороні захисту, потерпілому, які мають право її оскаржити слідчому судді».

Привертають нашу увагу рішення слідчого щодо скерування кримінальних проваджень на медіацію під час досудового розслідування, про які відзначили також і 25 (11,4 %) із 220 опитаних нами за додатковою анкетною слідчих, що вперше в українському правовому полі почали реалізовуватися відповідно до вимог інформаційного листа Генерального прокурора України від 01.08.2008 р. №09/1-233. Так, в останні роки в Україні зроблено послідовні кроки на шляху запровадження відновного правосуддя, яке в більшості цивілізованих країн поширено вже понад 25 років. Цей процес успішно розвивається на теренах Європи, США, Австралії, Нової Зеландії. Серед європейських держав воно законодавчо закріплено в Австрії, Бельгії, Великій Британії, Норвегії, Фінляндії, Польщі та Чехії. Здійснено перші кроки у Данії, Швеції, Нідерландах, Ірландії, Люксембурзі, Іспанії та Італії. У Росії програми примирення діють протягом декількох років. В останні десятиліття було прийнято низку міжнародних нормативно-правових документів, котрі стосуються застосування медіації у кримінальних провадженнях. Так, Рамкове рішення Ради Європейського Союзу „Про положення жертв у кримінальному судочинстві”, прийняте 15 березня 2001 року, наголошує на необхідності розширення сфери застосування медіації у кримінальних провадженнях і зобов’язує всі держави Європейського Союзу поширювати посередництво і забезпечувати прийняття до розгляду будь-яких угод між жертвою та правопорушником, що досягнуті у процесі посередництва; Резолюція Ради з соціальних та економічних питань ООН від 24 липня 2002 року рекомендує всім державам розробляти та впроваджувати програми примирення у національне кримінальне судочинство. На сьогодні в більшості країн Європи

медіація як інструмент відновного підходу наявна у практиці роботи з кримінальними ситуаціями та має законодавчу підтримку. Україна перебуває на етапі формування вітчизняної моделі відновного правосуддя. Реалізацію програм примирення вперше в Україні з 2003 року розпочав Український Центр Порозуміння у Києві [438, с.179].

Потім до руху за відновне правосуддя приєдналися інші громадські організації в різних регіонах України. Однією з перших державних інституцій, що підтримала розвиток відновного правосуддя, став Верховний Суд України. За наслідками вивчення позитивного досвіду роботи впровадження програм відновного правосуддя Пленум Верховного Суду України протягом 2004-2006 років видав дві Постанови: №5 від 16 квітня 2004 року „Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх” [542] та №2 від 15 травня 2006 року „Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру” [543], що містять рекомендацію суддям сприяти застосуванню програм примирення у справах щодо неповнолітніх. Постанова Пленуму №13 від 2 липня 2004 року „Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів” [541], рекомендує застосування інституту примирення для забезпечення прав потерпілих у кримінальному судочинстві. При Міністерстві юстиції України у 2005 році було створено міжвідомчу робочу групу з питань впровадження програм відновного правосуддя (медіації) в кримінальному судочинстві України. Тоні Маршал визначив відновне правосуддя як процес, завдяки якому всі особи, причетні до злочину, спільно вирішують, як можна виправити наслідки цього злочину і що треба робити для того, щоб він не повторився в майбутньому, а медіацію – як метод розв’язання конфліктів із залученням посередника [438, с.178-180].

У чинному КПК глава 35 присвячена кримінальному провадженню на підставі угод. Цей крок законодавця слід визнати новаторським та революційним з огляду приведення кримінального процесуального законодавства у відповідність до Європейських стандартів. Так як такий різновид угоди, як угода

про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим має широке застосування у США та країнах Європи. Однак у практиці слідчих підрозділів виникає ціла низка проблем, які напряму пов'язані із неналежним унормуванням цієї діяльності у чинному кримінальному процесуальному законодавстві.

Досить ґрунтовно у дисертаційних дослідженнях Н.В. Нестор та Ю.І. Микитина [421] розглянуто шляхи, способи і перспективи запровадження медіації у кримінальному процесі України. Однак ця проблематика постає перед нами по-новому за умов дії чинного КПК.

На наше переконання великі проблеми у практичній діяльності слідчих підрозділів створює неправильна конструкція та формулювання частини 1 статті 469 КПК України. Такі дані підтверджують і 87 (39,5 %) із 220 опитаних нами за додатковою анкетною слідчих. Так як у цій частині норми зазначено, що угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді) [329].

Із проведеного нами аналізу даної частини норми слідує, що існує прогалина, яка стосується трьох аспектів, а саме: не унормованого поняття, процесуального статусу особи за участю якої відбувається укладення угоди про примирення та порядку її залучення до кримінального провадження; неправильного розуміння законодавцем процедурних елементів, які пов'язані із укладенням такої угоди; невизначеною метою угоди, яка б відповідала задачам відновного процесу, який є суттю розглядуваного нами особливого порядку кримінального провадження.

І так по-перше, законодавчо закріплену вимогу про те, що домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді) слід піддати критиці на підставі наступних, на наш погляд,

переконливих аргументів. У практичній діяльності слідчих підрозділів в силу такої вимоги законодавця виникає тупикова ситуація – через відсутність законодавчо визначеного суб'єкта, на якого б покладался обов'язок у широкому розумінні – вирішення конфлікту між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, а у більш вузькому – підготовку проекту угоди та її засвідчення, тому слідчі вимушено перебирають на себе ці невластиві їм функції. Як результат, непоодинокими є факти суворого реагування судів та прокуратури. Така ситуація буде тривати доти, поки у КПК законодавець чітко не закріпить поняття та процесуальний статус такого учасника, як медіатор (фасилітатор). Слід також відзначити, що із даного приводу є суттєві теоретичні напрацювання та практика застосування, яка підтверджує ефективність та дієвість запровадження такого інституту в інших країнах.

Виходячи із встановлених нами глибоких детермінант і обґрунтованих засад участі медіатора у кримінальному провадженні, навіть важко уявити ті негативні наслідки, які можуть наступити у практиці застосування норм КПК України та у процесі розслідування кримінальних правопорушень в цілому при його відсутності, що ми спостерігаємо на сьогоднішній день. Законодавцем імplementовано лише окремі положення порядку укладення угод про примирення до чинного КПК, які по своїй суті не мають механізму належної реалізації через упущення у нормі КПК суб'єкта на якого покладаються такі важливі функції.

Очевидно законодавцю слід звернутися також до вже наявних результатів напрацювань вітчизняних науковців, в яких не лише закладено раціональні зерна належного розвитку медіації у сучасному кримінальному процесуальному законодавстві, а й частково прописано механізм досягнення поставлених цілей.

Що ж до порядку залучення медіаторів до кримінального провадження, то вважаємо за доцільне звернутися до досвіду Швейцарії, який і слід уніфікувати та імplementувати до чинного КПК, де як і у багатьох інших країнах головним джерелом направлень до програми відновного правосуддя є слідчі та прокурори.

На наше переконання, пріоритет у вирішенні проблеми підготовки

медіаторів в нашій державі слід віддати БО «Український Центр порозуміння», фахівці якого практично з 2002 року за підтримки низки міжнародних фондів та інституцій успішно впроваджували програми медіації у правове поле України, проводили конференції, семінари та професійно-орієнтовані тренінги щодо фахової підготовки медіаторів, активним учасником яких була автор цієї дисертації. У працівників цього центру, як ми бачимо, наявна тривала практика та десятки публікацій і посібників із рекомендаціями, як працювати із громадами, правоохоронними, судовими органами та правильно впроваджувати процедури примирення у кримінальних провадженнях в тому числі. Українському законодавцю слід зрозуміти, що укладення угоди про примирення, у кримінальному провадженні, зокрема, неможливе без центральної процесуальної фігури – медіатора, який на ґрунтовну думку фахівців БО «Український Центр порозуміння», яку ми повністю підтримуємо - відкрита, комунікабельна особа, що пройшла навчання з медіації та поділяє такі цінності, пов'язані з розумінням сутності людини, природи конфлікту і шляхів відновлення внутрішньої рівноваги, як: віра в те, що більшість людей прагнуть жити в атмосфері порозуміння, хочуть змінитися на краще, мають внутрішню силу на подолання ворожості для особистого зростання та надання допомоги іншим людям у скрутних життєвих обставинах тощо [438, с.182-185].

Однак лише силами таких волонтерів, як БО «Український Центр Порозуміння» та залучених громадських організацій, окремих осіб докорінно існуючі проблеми, які виникають по кримінальних провадженнях на підставі угод вирішити не вдасться. Тут необхідна системна діяльність законодавця, що пов'язана із правильним перерозподілом державних коштів на відновні практики і програми.

Загалом можна стверджувати, що український законодавець, очевидно через не зовсім правильний підхід до розуміння процедури примирення потерпілого та підозрюваного чи обвинуваченого, мети і завдань такої діяльності у статтях 469, 471, 473 КПК закріпив невластивий цій відновній практиці процес проходження домовленостей, їх змісту та юридичних наслідків. Зокрема наші критичні

зауваження стосуються в першу чергу змісту частини 1 статті 473 КПК, де наслідком укладення угоди про примирення для підозрюваного чи обвинуваченого визначено обмеження його права на оскарження вироку та відмова від здійснення прав, передбачених пунктом 1 частини четвертої статті 474 КПК. Схожими є наслідки і для потерпілого, який додатково позбавляється ще й права вимагати в подальшому притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення і змінювати розмір вимог про відшкодування шкоди [329].

На наше переконання такі законодавчо закріплені обмеження є не доцільними, адже вони суперечать базовим постулатам самої відновної практики, яка імплементована до КПК України, як особливий порядок кримінального провадження.

Ми схильні вважати, що найдоцільніше, повноваження на прийняття процесуального рішення про направлення кримінальних проваджень на медіацію закріпити у чинному КПК за слідчим, що також підтвердили 88 (40 %) із 220 опитаних нами за додатковою анкетною слідчих. На наш погляд, приймаючи рішення про скерування кримінального провадження на медіацію, слідчий повинен виходити із класифікації вчиненого злочину (злочини невеликої тяжкості і необережні злочини середньої тяжкості проти особи, її законних прав і свобод), факту відшкодування підозрюваним заподіяної злочином шкоди, а також наявності підстав для їх примирення з потерпілим. Вказані обставини повинні бути викладені в описовій частині постанови слідчого. Однак такі доповнення до чинного КПК не вичерпають існуючих проблем здійснення кримінальних проваджень на підставі угод.

Суттєвим недоліком чинного КПК є також відсутність закріплених вимог щодо медіабельності кримінальних проваджень у ньому. Сам факт віднесеності злочину до категорії тяжких чи, для прикладу, середньої тяжкості не може бути вихідним пунктом для прийняття процесуального рішення щодо скерування чи не скерування кримінального провадження на медіацію. Згідно статистичних даних, оприлюднених Українським Центром Порозуміння ще до вступу в дію чинного

КПК, з 2004 по 2011 рік у восьми Центрах відновних практик у громаді відбулося 364 медіації в кримінальних справах, з яких 44 % у злочинах невеликої тяжкості, 44 % - середньої тяжкості та 12 % по тяжких злочинах. Особливо тяжкі злочини на медіацію не передавалися. Це були категорії справ щодо злочинів проти власності (крадіжки, розбої, шахрайство); тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості; дорожньо-транспортні пригоди із летальними наслідками тощо. Виникає риторичне запитання: Якщо людина виявляє бажання примиритися з іншою людиною та відшкодувати збитки, то чому не запропонувати їй медіацію? [438, с.178-180].

В умовах дії чинного КПК укладення угод про примирення в силу вимог частини 3 статті 469 КПК можливе лише у провадженнях щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Ми переконані, що наведеною частиною норми необґрунтовано обмежено коло кримінальних проваджень, які можуть скеровуватися на медіацію. Доцільніше було б у цій частині норми передбачити критерії медіабельності кримінального провадження, зокрема: визнання підозрюваним чи обвинуваченим факту скоєння певних протиправних дій та добровільне прагнення обох учасників кримінального провадження, зокрема потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) вирішувати ситуацію у співробітницький спосіб за допомогою медіації [438, с.182-185].

На наше переконання, завершальною проблемою є оформлення процесуального рішення слідчого про скерування кримінального провадження на медіацію, яка досі не вирішена. *На наш погляд, приймаючи рішення про скерування кримінального провадження на медіацію, слідчий повинен виходити із класифікації вчиненого злочину (злочини невеликої тяжкості і необережні злочини середньої тяжкості проти особи, її законних прав і свобод), факту відшкодування підозрюваним заподіяної злочином шкоди, а також наявності підстав для їх примирення з потерпілим. Вказані обставини повинні бути викладені в описовій частині постанови слідчого. Тому вважаємо, що частину четверту статті 56 КПК 2012 року слід викласти у наступній редакції:*

„На всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим й укласти угоду про примирення. У передбачених законом України про кримінальну відповідальність та цим Кодексом випадках примирення є підставою для закриття кримінального провадження. При прийнятті процесуального рішення слідчим про скерування кримінального провадження на медіацію (примирення) він складає постанову, виходячи із вимог щодо медіабельності кримінальних проваджень, зокрема: визнання підозрюваним чи обвинуваченим факту скоєння певних протиправних дій та добровільне прагнення обох учасників кримінального провадження, зокрема потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) вирішувати ситуацію у співробітницький спосіб за допомогою медіації. У описовій частині постанови необхідно вказати: до якого виду належить вчинений злочин, наявність факту відшкодування підозрюваним заподіяної злочином шкоди, а також наявності підстав для їх примирення з потерпілим”.

Окремим пунктом слід виділити процесуальне рішення слідчого про застосування заходів забезпечення безпеки, зокрема такого, як особиста охорона, охорона житла і майна. Шлях закріплення цих заходів у чинному кримінальному процесуальному законодавстві був тривалим. Закон України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” прийнятий 23 грудня 1993 року і набрав чинності 4 лютого 1994 року [530]. Однак лише 13 січня 2000 року до статей 43, 49, 128¹, 174 КПК 1960 року та інших норм було внесено низку доповнень, відповідно до яких закріплене право суб’єктів кримінально-процесуальної діяльності на забезпечення безпеки. Крім того, КПК 1960 року доповнено статтями 52¹–52⁵, у яких визначалися окремі положення зазначеного закону [520]. Відповідно до статті 2 Закону та частини першої статті 52¹ КПК 1960 року право на забезпечення безпеки мало широке коло суб’єктів кримінально-процесуальної діяльності. Підставою для вжиття заходів безпеки, як зазначається у частині 1 статті 20 закону, є дані, що свідчать про наявність реальної загрози життю, здоров’ю, житлу і майну. Реальність загрози визначається у строк не більше трьох діб, а в невідкладних

випадках рішення про застосування заходів безпеки чи відмову в цьому приймається негайно [530]. Серед інших перерахованих у законі заходів забезпечення безпеки, про які вже йшлося у юридичній літературі [282; 104; 124; 154; 209; 372; 428; 471; 655; 730], за механізмом реалізації досить проблематичними є особиста охорона, охорона житла і майна, переселення в інше місце проживання, які здійснюється спецпідрозділом міліції „Грифон” за рахунок коштів особи, взятої під захист, якщо на це є її письмова згода, або у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [536]. Житло і майно цих осіб можуть бути обладнані засобами протипожежної та охоронної сигналізації, замінені номери їх квартирних телефонів і державні номерні знаки автомобілів [528].

Виникає низка проблемних питань щодо випадків, коли в особи, яка потребує державного захисту, відсутні кошти для оплати послуг „Грифону” і вона заявляє слідчому про це. Жодних норм, які б регламентували цю ситуацію у чинному законодавстві, немає, на відміну, наприклад, від США [46, с.63-64], хоча держава зобов’язана надати ефективний захист від злочинних зазіхань у випадку, коли у зв’язку з дачею показань учасникам кримінального судочинства загрожує небезпека. В 2000-2001 роках жодних витрат на зазначені заходи в національному законодавстві не було передбачено, а в 2002 [523, с. 68] та 2003 [524, с. 6] роках передбачене фінансування у розмірі 15 млн. 050 тис. грн. на забезпечення особистої безпеки суддів і членів їх сімей, охорону приміщень суду, громадського порядку під час здійснення правосуддя. На 2004 рік на аналогічні потреби з Держбюджету передбачалося фінансування в розмірі 24 млн. 381 тис. 600 грн. [525, с. 7], а в 2005 році – 27 млн. 795 тис. грн. [526, с. 14]. У 2010 році у сукупності ці витрати склали 32 млн. грн. [527]. Отже, протягом останніх десяти років коштів для здійснення заходів безпеки, передбачених Законом України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”, жодною статтею Державного бюджету України не передбачено. Разом з тим, у статті 27 цього ж Закону вказується, що фінансування і матеріально-технічне забезпечення заходів безпеки, які ним передбачені, здійснюється на основі

законодавства України і в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, а також за рахунок осіб, взятих під захист, якщо на це є їх письмова згода, на що ми вже звертали увагу [46, с.64]. Однак зазначеної постанови чи розпорядження Кабінету Міністрів України, які б врахували весь комплекс вказаних вище проблем, донині не існує.

Також чинний КПК не містить імперативної вказівки про необхідність формулювати конкретний вжитий захід у постанові слідчого про застосування заходів забезпечення безпеки. Тому вважаємо, що в *резолютивній частині постанови слідчого, яка є обов'язковою для виконання, необхідно вказати конкретний захід забезпечення безпеки. З цього приводу пропонуємо доповнити КПК 2012 року новою нормою:*

„Оперативний підрозділ, слідчий, прокурор або суд, одержавши заяву чи повідомлення про реальну загрозу безпеці особи, яка бере участь у кримінальному провадженні, члену її сім'ї чи близькому родичу, зобов'язані перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше, ніж три доби, а в невідкладних випадках – негайно прийняти рішення про застосування або відмову в застосуванні заходів безпеки. Відповідно до свого рішення вони приймають мотивовану постанову (ухвалу), у резолютивній частині якої вказують конкретний захід забезпечення безпеки і передають її для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки. Ця постанова чи ухвала є обов'язковою для виконання зазначеними органами”.

Ряд питань виникає і при прийнятті процесуальних рішень слідчого про речові докази, про що відзначили також 87 (39,5 %) із 220 опитаних нами за додатковою анкетною слідчих. Ця проблематика також була закладена у нормах КПК 1960 року. Так, відповідно до статті 78 КПК 1960 року речовими доказами визнавалися предмети, які були знаряддям вчинення злочину, зберегли на собі сліди злочину або були об'єктом злочинних дій, гроші, цінності та інші речі, нажиті злочинним шляхом, і всі інші предмети, які могли бути засобами для розкриття злочину і виявлення винних або для спростування обвинувачення чи пом'якшення відповідальності [330]. Порядок обліку і зберігання речових доказів

визначався у статті 79 КПК 1960 року та востаннє конкретизувався спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Верховного суду України, Державної судової адміністрації України від 27 серпня 2010 року № 51/401/649/471/23/125 „Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду”. Речові докази повинні були бути уважно оглянуті, по можливості сфотографовані, докладно описані в протоколі огляду і приєднані до справи постановою особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора або ухвалою суду. Речові докази зберігалися при справі, за винятком громіздких предметів, які зберігалися в органах дізнання, досудового слідства і в суді або передавалися для зберігання відповідному підприємству, установі чи організації. В окремих випадках речові докази могли бути до вирішення справи в суді повернуті їх володільцям, якщо це було можливо без шкоди для успішного провадження в справі (стаття 79 КПК 1960 року). Документи-речові докази повинні були зберігатися весь час при справі. Копії цих документів надавалися власнику, а також іншим особам, які за законодавством мали право користуватися цими документами, за їх клопотанням. Речові докази, які могли швидко зіпсуватися і які не могли бути повернуті володільцеві, негайно здавалися відповідним державним або кооперативним організаціям для реалізації. Коли потім виникала необхідність у поверненні речових доказів, то організації, які їх одержали, повертали взамін такі самі речі або сплачували їх вартість по державних цінах, що існували в момент повернення (стаття 80 КПК 1960 року) [330]. Для зберігання речових доказів в органах внутрішніх справ, прокуратурі та судах обладнувалися спеціальні приміщення. При їх відсутності виділялося спеціальне сховище –сейф або металева шафа доступного розміру. Постанова слідчого була підставою для поміщення речових доказів на зберігання. Поміщення у камеру схову оформлялося накладною або актом прийому [681].

На сьогоднішній день питання про зберігання речових доказів і вирішення питання про них регламентується статтею 100 чинного КПК. Так, у частинах 1-4 цієї норми КПК закріплено положення про те, що речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, передбачених статтями 160 - 166, 170 - 174 КПК. Речовий доказ або документ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається у сторони кримінального провадження, якій він наданий. Сторона кримінального провадження, якій наданий речовий доказ або документ, зобов'язана зберігати їх у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні. Речові докази, які отримані або вилучені слідчим, прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються в протоколі огляду. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення здійснюється в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Документ повинен зберігатися протягом усього часу кримінального провадження. За клопотанням володільця документа слідчий, прокурор, суд можуть видати копії цього документа, за необхідності – його оригінал, долучивши замість них до кримінального провадження завірнені копії. У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй речового доказу вона зобов'язана повернути володільцю таку саму річ або відшкодувати її вартість. У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй документа вона зобов'язана відшкодувати володільцю витрати, пов'язані з втратою чи знищенням документа та виготовленням його дубліката [329].

Однак питання вилучення слідчим речового доказу із камери зберігання чи іншого приміщення, де він перебуває на зберіганні для проведення додаткового чи повторного огляду, призначення по ньому експертизи жодним нормативним документом не регламентоване.

Така прогалина у чинному кримінальному процесуальному законодавстві, на наш погляд, є передумовою втрати речових доказів, їх підміни чи пошкодження. Через відсутність результатів аналізу судової практики із даного питання в

умовах дії чинного КПК, вважаємо за доцільне звернутися до тих результатів, які були напрацьовані за КПК 1960 року, а встановлені нами прогалини чинного законодавства можуть бути передумовою аналогічних негативних тенденцій. Прикладом цьому є кримінальна справа за обвинуваченням М. та Б. за пунктами 4, 6, 12 частини 2 статті 115, частини 4 статті 187, частини 3 статті 185 КК, у якій суд Запорізької області виніс окрему ухвалу, якою доведено до відома прокурора області про порушення органами досудового слідства вимог КПК, зокрема про втрату речових доказів (недопалків, вилучених із місця виявлення трупа, та відеокасет із записом обстановки й обставин події) слідчим прокуратури, що призводило до трьохразового повернення кримінальної справи на додаткове розслідування [681].

Враховуючи викладене, пропонуємо статтю 100 КПК 2012 року доповнити окремою частиною, яку викласти у наступній редакції:

„При необхідності витребувати речовий доказ із камери зберігання, чи іншого місця, де він перебуває на зберіганні, слідчий про це складає мотивовану постанову”.

Одним з основних завдань кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь, у тому числі й майнових. Реалізація зазначених завдань покладена на органи внутрішніх справ, які розслідують левову частину вчинених у державі злочинів. Слідча практика свідчить про низку факторів, які впливали на результативність цієї роботи в умовах дії КПК 1960 року і продовжують впливати на сьогоднішній день [643, с.107-108]. На наш погляд, одним із негативних факторів є недосконалість кримінального процесуального законодавства, яка мала місце за КПК 1960 року і аналогічна ситуація спостерігається на сьогоднішній день. Так, відповідно до статті 50 КПК 1960 року цивільним позивачем визнавалися громадянин, підприємство, установа чи організація, які зазнали матеріальної шкоди від злочину і пред'явили вимогу про відшкодування збитків. Про визнання цивільним позивачем чи про відмову в цьому особа, яка провадила дізнання, слідчий, суддя виносили постанову, а суд – ухвалу. Цивільний позивач або його

представник мали право: подавати докази; заявляти клопотання; брати участь у судовому розгляді; просити орган дізнання, слідчого і суд про вжиття заходів до забезпечення заявленого ними позову; підтримувати цивільний позов; ознайомлюватися з матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства, а в справах, в яких досудове слідство не провадилось, – після призначення справи до судового розгляду; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду, а також подавати скарги на вирок або ухвали суду в частині, що стосується цивільного позову, а за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки. Цивільний позивач був зобов'язаний на вимогу органу дізнання, слідчого, прокурора і суду пред'являти всі необхідні документи, зв'язані з заявленим позовом [330].

Виходячи зі змісту вказаної норми та проаналізувавши статтю 61 чинного КПК, ми прийшли до висновку, що підстави та порядок винесення слідчим постанови про відмову у визнанні цивільним позивачем у жодному із аналізованих КПК чи будь-якому іншому нормативно-правовому документі, що діє у кримінально-процесуальній галузі, не визначено. Нами неодноразово вносилися обґрунтовані пропозиції по удосконаленні із даного приводу ще тоді чинного КПК 1960 року.

Ця наша пропозиція була частково врахована законодавцем у Проекті за реєстраційним номером 9700, але інтерпретована у незрозумілому формулюванні. У частині 3 статті 61 Проекту було вказано, що якщо цивільний позов подано особою, якій не завдано шкоди, передбаченої частиною першою статті 61, слідчий або прокурор виносить вмотивовану постанову про повернення цивільного позову [552]. Що розуміється під „поверненням цивільного позову”, нам не зрозуміло, адже лише суд уповноважений на наступних стадіях кримінального процесу розглядати цивільний позов і вирішувати питання щодо обсягу його відшкодування. У КПК 2012 року ця частина норми взагалі законодавцем упущена. Враховуючи викладене, пропонуємо частину 2 статті 61 КПК 2012 року сформулювати за аналогією із запропонованими нами доповненнями до статті 50 КПК 1960 року та викласти у наступній редакції:

«Для визнання цивільним позивачем особа подає позовну заяву органу досудового розслідування або суду, яка підлягає перевірці сукупністю зібраних доказів. Про визнання цивільним позивачем чи про відмову в цьому слідчий, прокурор, суддя виносять постанову. Цивільним позивачем не може бути визнаний громадянин, підприємство, установа чи організація, які не зазнали майнової та/або моральної шкоди від кримінального правопорушення чи іншого суспільно небезпечного діяння, але пред'явили цивільний позов. Про це слідчий, прокурор, суддя виносять постанову про відмову у визнанні цивільним позивачем». Ці доповнення підтримали 132 (60 %) із 220 опитаних нами за додатковою анкетною слідчих.

На відміну від КПК 1960 року у чинному КПК також не визначеною залишилася форма рішення слідчого про визнання потерпілим (стаття 55) та цивільним відповідачем (стаття 62). Так, законодавець пропонує вважати потерпілим у кримінальному провадженні фізичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано моральну, фізичну або майнову шкоду, а також юридичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано майнову шкоду (частина 1); потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого (частина 3) [329]. Очевидно, що норма у частині 2 потребує доповнення фразою „про що слідчим складається мотивована постанова”. Враховуючи викладене, пропонуємо частину 2 статті 55 КПК відобразити наступним чином:

«Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого, про що слідчим складається мотивована постанова. Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення».

Також аналогічне за змістом доповнення слід зробити у частині 2 статті 62

КПК 2012 року та викласти її у такій редакції:

«Права та обов'язки цивільного відповідача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду. Про визнання цивільним відповідачем слідчим складається мотивована постанова».

Порядок призначення експертизи також не отримав однозначного закріплення у КПК 2012 року, оскільки форма звернення слідчого, прокурора до експерта не унормована. Так, у частині 1 статті 242 КПК вказано, що експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права [329]. На наш погляд, таке звернення повинно реалізовуватися у формі постанови слідчого чи прокурора. Відповідно до зразків оформлення матеріалів кримінальних проваджень, що розроблені ГСУ МВС України та розміщені на закритому відомчому форумі, слідчий для проведення експертизи готує письмовий документ – постанову про призначення експертизи. Саме таким чином поступають слідчі та долають прогалину чинного КПК за аналогом норми КПК 1960 року. *Ми підтримуємо таке формалізоване процесуальне рішення слідчого та пропонуємо унормувати його у чинному КПК, внівши до частині 1 статті 242 КПК наступні доповнення:*

«Експертиза проводиться експертом за постановою слідчого чи прокурора або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права». Такі доповнення до КПК підтримали 106 (48,2 %) із 220 опитаних нами за додатковою анкетною слідчих.

На практиці виникає низка проблем через прогалини законодавчого врегулювання підстав та форми прийняття слідчим процесуального рішення про допуск захисника до участі у кримінальному провадженні чи про відмову у цьому. Зі змісту частин 1-2 статті 45 КПК слідує, що захисником є адвокат, який

здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю [329]. *З метою усунення означеної вище прогалини в чинному КПК, пропонуємо доповнити статтю 45 КПК новою частиною 3 у наступному формулюванні:*

«Про допуск захисника до участі у кримінальному провадженні слідчий готує мотивовану постанову. У випадку наявності обставин, які визначені у частині 2 даної статті, слідчий готує мотивовану постанову про відмову у допуску захисника до участі у кримінальному провадженні». Таке доповнення до КПК також вважають доцільним 106 (48,2 %) із 220 опитаних нами за додатковою анкетною слідчих

Новелою для українського кримінально-процесуального законодавства є термін, що вводиться в дію КПК 2012 року – негласні слідчі (розшукові) дії, що не зовсім коректно унормований у чинному КПК, на чому акцентували увагу 45 (20,4 %) із 220 опитаних нами за додатковою анкетною слідчих. Виходячи з нагальної необхідності у їх проведенні, чільне місце займає рішення слідчого у формі постанови. Вони, як правило, повинні проводитися за постановою слідчого судді, але відповідно до частини 1 статті 250 КПК 2012 року у виняткових невідкладних випадках, передбачених КПК 2012 року та пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділом I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини КК України, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії

звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. Стаття 251 КПК 2012 року визначає вимоги до постанови слідчого про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, до яких віднесено найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; правову кваліфікацію злочину; відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких проводитиметься негласна слідча (розшукова) дія; початок, тривалість і мету негласної слідчої (розшукової) дії; відомості про особу (осіб), яка буде проводити негласну слідчу (розшукову) дію; обґрунтування прийнятої постанови, в тому числі обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; вказівку на вид негласної слідчої (розшукової) дії, що проводиться [329]. Наводячи у частині 3 статті 250 КПК 2012 року тезу про те, що виконання будь-яких дій з проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинно бути негайно припинено, якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, законодавець створює підґрунтя для численних порушень конституційних прав громадян у практичній діяльності. Як нам видається, не доцільно закладати у формулюванні норм так званий конфлікт інтересів, якщо слідчий прийняв рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії, то повинен належним чином обґрунтувати вимушену необхідність у її проведенні, а за результати допущених порушень нести персональну відповідальність, як це реалізувалося за КПК 1960 року. Тому частину 3 слід виключити із редакції статті 250 КПК 2012 року, залишивши частину 1 у наступному формулюванні: *„У виняткових невідкладних випадках, передбачених цим Кодексом та пов’язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділом I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, негласна слідча (розшукова) дія може бути проведена за вмотивованою постановою слідчого. Про отримані результати протягом доби повідомляється прокурор”*.

Важливе значення має своєчасність та законність прийняття певного рішення з метою забезпечення всебічності, повноти й об’єктивності розслідування. Будь-

яке рішення, що приймається слідчим, це завжди вибір способів і засобів досягнення завдань досудового розслідування. Найважливішим елементом цього вибору є визначення необхідності проведення процесуальних, у тому числі слідчих (розшукових) дій, з метою встановлення об'єктивної істини у кримінальному судочинстві [279, с.195]. *Саме у формі протоколу виражаються процесуальні рішення слідчого щодо ряду процесуальних та слідчих (розшукових) дій, а саме:* огляду місця події; допитів різних видів та одночасного допиту; затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення; пред'явлення для впізнання; слідчого експерименту; про надання доступу до матеріалів (додаткових матеріалів) досудового розслідування тощо [329].

За КПК 1960 року аналогічний перелік був дещо ширшим, а саме: затримання підозрюваного; допиту свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта; оголошення обвинувачення, роз'яснення його суті і вручення копії постанови; проведення очної ставки, огляду, пред'явлення для впізнання, відтворення обстановки й обставин події; ознайомлення обвинуваченого з матеріалами експертизи; закінчення досудового розслідування та ознайомлення учасників з матеріалами справи [330].

У практичній діяльності з розслідування злочинів несвоєчасне прийняття таких рішень також мало і має на сьогоднішній день негативні наслідки³.

Дозволимо собі не погодитися із твердженням О. Б. Муравіна про те, що рішення слід категорично відрізнити від таких процесуальних актів, як протоколи процесуальних дій [442, с.180-181]. Нами підтримується точка зору, яка неодноразово у юридичній літературі висловлювалася А. Я. Дубинським про те, що процесуальні рішення слідчого можуть знаходити висвітлення в протоколах процесуальних дій [188]. Цінний коментар, на нашу думку, щодо означених вище роздумів ще в 70-х роках запропонувала П. А. Лупинська, який також підтримала Н. В. Глинська із приводу того, що загальною ознакою процесуальних рішень є те, що вони містять відповідь на питання, що встановлено? [389, с.11, 26-30]. *Суттєва відмінність цих процесуальних рішень від попередніх в тому, що у них*

---

³ Кримінальна справа № 323516, порушена слідчим відділом Івано-Франківського МВ УМВС України в Івано-Франківській області. На даний час знаходиться у архіві Івано-Франківського міського суду.

не міститься безпосередньо волевиявлення слідчого, а лише інформація про проведення процесуальних дій, про їх зміст і наслідки. Однак можна констатувати, що безпосередній процес ухвалення цих рішень нічим не відрізняється від попередніх, однак він не є формалізованим. На існування саме такої процесуальної форми рішень вказали 77 (13,3 %) із 405 опитаних нами слідчих ОВС та 79 (31,6%) курсантів, що підтверджує її правильне розуміння хоча і невеликою кількістю респондентів.

Якщо навести приклад означених рішень слідчого, то в першу чергу слід згадати допит особи. З етичного погляду, допит – це морально перевантажена слідча (розшукова) дія [152, с. 92-96]. Із вступом в дію чинного КПК побільшала кількість проблем щодо прийняття цих процесуальних рішень слідчого. Так, у пункті 5 частини 2 статті 87 КПК та частині 7 статті 352 мова йде про ще не апробований практикою перехресний допит, зокрема порушення права на перехресний допит та черговість проведення перехресного допиту свідка після прямого допиту. Однак, процедура та вимоги до такого допиту у КПК взагалі не прописані. Більше того, такий різновид допиту взагалі не згадується у главі 20 слідчі (розшукові) дії. Натомість у частині 9 статті 224 КПК передбачено, на наш погляд, практично прототип очної ставки, яка була унормована у КПК 1960 року. Так, слідчий має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях. На початку такого допиту встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках вони перебувають між собою. Свідки попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілі – за давання завідомо неправдивих показань. Викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим можуть бути поставлені запитання. Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту. Оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань.

У кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним [329]. На наше переконання, за аналогом наведеної частини норми законодавцю слід прописати і процесуальний порядок проведення перехресного допиту, тому пропонуємо доповнити статтю 224 КПК частиною 10 та викласти її у наступному формулюванні:

«Під час судового розгляду після прямого допиту протилежній стороні кримінального провадження надається можливість перехресного допиту свідка. Свідки попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за давання завідомо неправдивих показань. Під час перехресного допиту дозволяється ставити навідні запитання».

Тому означені процесуальні рішення слідчого вимагають не лише професійної майстерності, а й тривалого планування, глибоких знань низки гуманітарних наук, зокрема психології, на що нами буде більш детально зосереджено увагу у підрозділі 4.2.

У тексті чинного КПК більше 30 разів законодавцем вжито у найрізноманітніших контекстах термін «пояснення». Однак, джерелом доказів, згідно з частиною 2 статті 84 КПК є показання, тому ці терміни по тексту КПК необхідно привести у відповідність до частини 2 статті 84 КПК.

Якщо узагальнити результати проведеного нами аналізу і синтезу норм чинного КПК, то слід констатувати, що в ньому збережено існування протоколу як форми фіксування кримінального провадження (стаття 103). Однак не зовсім вдалим є формулювання частини 2 статті 104 КПК 2012 року, де вказано про те, що якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому випадку в протоколі зазначається, що показання зафіксовані на технічному носії інформації, який

додається до нього [329]. *Ми не погоджуємося із таким розумінням законодавця та вважаємо, що при означеному підході протокол втрачає своє доказове значення як джерело доказів, тому необхідно виключити наведену вище частину зі статті 104 КПК 2012 року.* Прогресивним є положення частини 2 статті 106 КПК 2012 року, де правильно розтлумачено, що до складу слідчої (розшукової) дії входять також дії щодо належного упакування речей і документів та інші дії, що мають значення для перевірки результатів процесуальної дії [329].

На сьогоднішній день значна кількість процесуальних рішень слідчого виражається у формі клопотання, зокрема: про дозвіл на затримання підозрюваного з метою приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; про застосування запобіжних заходів (особистого зобов'язання, тримання під вартою, особистої поруки, застави); про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (здійснення приводу, тимчасового доступу до речей і документів, арешту майна); про дозвіл на проведення слідчих (розшукових) дій (обшуку, слідчого експерименту в житлі, огляду в житлі); про примусове відібрання зразків для проведення експертизи; про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу) тощо [329].

Означене процесуальне рішення слідчого не є новацією у чинному кримінальному процесуальному законодавстві. На наше переконання, воно є прототипом подання за КПК 1960 року, яке теж було надзвичайно поширеним процесуальним рішенням слідчого. У формі подання виражалися процесуальні рішення слідчого щодо затримання обвинуваченого; доставлення в суд під

вартою для вирішення питання про взяття під варту; обрання запобіжних заходів у вигляді взяття під варту та застави; продовження строку тримання під вартою; обшуку житла; огляду житла чи іншого володіння особи; примусової виїмки; виїмки документа виконавчого провадження; матеріальних носіїв секретної інформації та/або документів, що містять банківську таємницю; накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку; усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину [330]. Про існування вказаної форми процесуальних рішень слідчого в умовах дії КПК 1960 року відзначали лише 59 (10,2 %) слідчих та 17 (6,8%) курсантів. На сьогоднішній день клопотання, як процесуальне рішення, яке найчастіше приймає слідчий, виділили серед інших процесуальних рішень слідчого 120 (64,5 %) із 220 опитаних нами за додатковою анкетною слідчих ОВС.

Означені рішення слідчого вимагають підготовки так званого „погоджувального” або „прохального” документа – клопотання, тому остаточне рішення щодо проведення певної процесуальної дії чи застосування заходу примусу може бути прийняте лише судом. Особливого значення дотримання вимоги обґрунтованості набуває щодо рішень, які пов'язані із суттєвим обмеженням особистої недоторканності учасників кримінального процесу, зокрема обрання щодо підозрюваного запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. КПК 1960 року не містив вимоги щодо обґрунтованості подання слідчого про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, як і до будь-якого іншого подання [729, с.91-94; 712, с.265-268]. Тому досить поширеною була практика цитування слідчим диспозиції статті 148 КПК 1960 року, а саме мотивування подання переліком стандартних підстав застосування будь-якого запобіжного заходу. Однак обрання арешту з такої підстави, як лише факт вчинення тяжкого злочину, не допускається за чинним КПК та не допускалося за КПК 1960 року. Відповідно до статті 150 КПК 1960 року тяжкість вчиненого злочину була лише однією з обставин, що враховувалися слідчим і судом при обранні будь-якого запобіжного заходу, поряд з іншими обставинами, перелік яких було наведено у даній статті. На це прямо вказувалося в рішенні

Конституційного Суду України від 8 липня 2003 року по справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про відповідність Конституції України (конституційність) положень статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року щодо тяжкості злочину (справа про врахування тяжкості злочину при застосуванні запобіжного заходу) [566]. Отже, жоден з варіантів обґрунтування не був правильним, оскільки подання слідчого мало бути підтверджено шляхом наведення в його описово-мотивувальній частині фактичних даних, що свідчать, з одного боку, про обґрунтованість підозри або обвинувачення певної особи у вчиненні злочину, а з другого – про реальність можливої негативної поведінки підозрюваного чи обвинуваченого в разі його залишення на волі. І це не просте побажання, а необхідність [732, с.229-230].

Непоодинокими були випадки, коли слідчі приймали необґрунтовані і невмотивовані рішення, пов'язані з обранням запобіжного заходу, з проведенням окремих процесуальних дій. Це пояснюється тим, що в кримінальному процесуальному законі не було передбачено, які необхідні реквізити повинні міститися в процесуальному рішенні, а також були відсутні вимоги, яким повинні відповідати процесуальні рішення органів досудового слідства. За КПК 1960 року подання слідчого, узгоджене з прокурором, направлялося до судді при обранні запобіжного заходу –взяття під варту (частина 2 статті 165² КПК 1960 року); при продовженні строку тримання під вартою (частина 1 статті 165³ КПК 1960 року); у разі потреби проведення обшуку житла або іншого володіння особи (частина 5 статті 177 КПК 1960 року); про примусову виїмку з житла або іншого володіння особи (частина 4 статті 178 КПК 1960 року) та ін. Винесення такого процесуального акту, як подання, також було передбачено статтею 23¹ КПК 1960 року, пов'язане з виявленням причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, проте в нормі не розкривалися зміст, структура і вимоги, що пред'являлися до такого процесуального документа. У кримінально-процесуальному законі поняття рішення вживалося при роз'ясненні таких процесуальних актів, як вирок, ухвала, постанова (пункти 12, 13, 14 статті 32

КПК 1960 року), тим самим підкреслювалася єдина природа і внутрішній взаємозв'язок всіх рішень. У зв'язку з цим виникало питання, яка процесуальна природа такого процесуального документа, як подання, які реквізити повинні були в ньому міститися, до якого виду кримінально-процесуальних документів слід віднести подання слідчого? [442, с.180-181]. Враховуючи важливість такого процесуального документа, як подання, про що слушно зазначали В. І. Маринів та О. Г. Шило, залишалася незрозумілою відсутність у законі нормативної регламентації вимог щодо його форми і змісту. Адже законодавча прогалина в цьому питанні часто призводила не лише до направлення слідчим до суду необґрунтованих подань, а й до винесення судом, на їх основі, незаконних рішень [405, с.92-94]. Ми підтримували свого часу висловлену у літературі пропозицію про те, що всі висновки органів досудового слідства, які вони викладали у поданні про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, мали б підтверджуватися такою сукупністю доказів, яка б, по-перше, переконувала б суд у тому, що особа вчинила злочин, за який законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад три роки. По-друге, зібрані докази повинні були б свідчити про необхідність обрання до підозрюваного чи обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та не повинні були викликати сумнівів, що інші, менш суворі, запобіжні заходи можуть не забезпечити виконання ними процесуальних обов'язків, що слідували із частини 2 статті 148 КПК 1960 року [588, с.282]. Також ми вважали раціональним доповнення О. Б. Муравіна про те, що тільки на основі зібраних доказів слідчий міг прийняти таке рішення, адресоване прокурору, судді, обґрунтувавши і мотивуючи його [442, с.182].

Складання слідчим подання було процедурою, яка без згоди прокурора не мала процесуальної сили. Прокурор погоджувався із поданням шляхом написання на його бланку резолюції про те, що він згоден. Виникало ряд запитань: чи можна стверджувати, що прокурор дійсно ознайомився з матеріалами справи, що дають підстави для взяття під варту, перевірів законність одержання доказів, чи не була така згода простою формальністю для нього? Ми

не підтримували пропозицію про доцільність унормувати у КПК обов'язок прокурора виносити постанову за результатами розгляду наданих матеріалів [588, с.280]. На наш погляд, така пропозиція не має подальшої перспективи на реалізацію, адже суперечить як загальному розумінню постанови, так і прописаній у КПК процедурі отримання судового рішення чи ухвали слідчого судді. Були й більш радикальні рекомендації, для прикладу про те, щоб подання викладалося у формі постанови [731, с.31-33], що, як нам видається, межує із порушенням конституційних положень, або ж щоб при обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту враховувалася думка потерпілого (наприклад, коли це пов'язане із його побоюваннями за власне життя, тощо) [95, с.22-24]. Остання авторська позиція, на наше переконання, взагалі знаходиться в іншій площині, вона стосується порядку і підстав застосування заходів забезпечення безпеки до осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. У літературі висловлювалися також думки вчених-процесуалістів щодо необхідності закріплення на законодавчому рівні обов'язку прокурора особисто допитувати підозрюваного, обвинуваченого при наданні згоди на застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, оскільки його результати дозволять прокурору скласти більш повне і правильне уявлення про суспільну небезпечність цієї особи, сформувані внутрішні переконання, а також сприятимуть уникненню помилок при прийнятті рішення [473, с.95]. Така позиція видавалася нам раціональною і ми підтримували її в повному обсязі.

Важливим аспектом проблеми, що розглядається, є правові наслідки надання до суду необґрунтованого процесуального рішення слідчого, зокрема, постанова судді про відмову в проведенні запитуваної процесуальної дії [732, с.235]. Н. В. Глинська відзначає, що як і будь-яка інша діяльність, обґрунтування має свій об'єкт. Без об'єкта обґрунтування не може бути реалізований відповідний йому процес, інакше кажучи, обґрунтування буде безпредметним. Звідси важливість теоретично-прикладного дослідження названого феномена. Об'єкт – це те, на що спрямовується обґрунтування. А оскільки обґрунтуванню підлягає будь-яке рішення, прийняте у сфері кримінального судочинства, то таким

об'єктом правового обґрунтування виступають кримінально-процесуальні рішення [136, с.15-16].

Ми схильні вважати, що більшістю науковців у літературі наведено правильні узагальнені аксіоматичні тези про те, що лише отримання фактичних даних, які є суттєвими для процесу розслідування визначають ту мету, що переслідується суб'єктами розслідування при прийнятті рішення про проведення певних процесуальних дій. Тому процесуальний документ мусить містити вказівку про законодавчо визначену підставу для проведення процесуальної дій [238, с. 22; 250, с. 245]. Проведеним нами аналізом встановлено, що у КПК 2012 року такі вказівки містяться у переважній більшості процесуальних норм у яких передбачено прийняття слідчим процесуального рішення у формі клопотання.

Аналіз слідчої практики, проведений свого часу В. В. Рожною, дозволив сформулювати деякі рекомендації щодо методики підготовки подання до суду, з якими ми погоджувалися і підтримували їх, оскільки нами було встановлено, що КПК України 1960 року не містив жодної норми, котра б встановлювала структуру і зміст такого подання [573, с. 346-348].

Частково перелічені проблеми щодо законодавчого закріплення реквізитів, підготовки та погодження подання вирішив законодавець у КПК 2012 року. Так, відповідно до пункту 5 частини 2 статті 40 КПК 2012 року введено в обіг термін „клопотання”, з яким слідчий вправі звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій [329]. *Очевидно, така деталізація є кроком законодавця назустріч науковим пропозиціям та потребам практики, але сама назва документу викликає плутанину під час реалізації положень КПК 2012 року, адже аналогічний термін вживається при заявленні відповідних клопотань учасниками провадження тощо. Тому у випадку збереження законодавцем формулювання терміну пропонуємо розтлумачити його в окремому пункті частини 1 статті 3 КПК 2012 року.*

До наведених пропозицій науковців, очевидно, прислухався законодавець, тому у чинному КПК щодо різного роду клопотань слідчого закріплено процесуальні вимоги щодо їх оформлення: про здійснення приводу (стаття 141), клопотання про накладення грошового стягнення (стаття 145), клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (стаття 150), клопотання про відсторонення від посади (стаття 155), клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів (стаття 160) тощо. *Ми вже акцентували увагу на тому, що так як у кожній із наведених норм чинного КПК та багатьох інших міститься вказівка законодавця на ті обставини, які повинні бути зазначені у клопотанні, а переважна їх більшість є ідентичними, то раціональніше було б у загальній нормі щодо процесуальних рішень вписати всі узагальнені вимоги, а у спеціальних нормах звертатися до індивідуальних видових ознак процесуальної діяльності у ході якої і приймається таке процесуальне рішення.*

Якщо проаналізувати практику ухвалення означених рішень, то можна стверджувати, що слідчий має самокритично і відповідально підходити до обрання примусового заходу чи проведення процесуальної дії, не розраховуючи на можливість випадкового погодження з прокурором необґрунтованого клопотання та його підтримку слідчим суддею [152, с.88-89].

На жаль, у практичній діяльності непоодинокими були і є випадки формального відношення не лише слідчих, а й прокурорів та суддів до прийняття таких процесуальних рішень. Так, по кримінальній справі № 324461 до обвинуваченого судом було обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту на підставі подання слідчого, погодженого з прокурором, не дивлячись на те, що слідчим не було встановлено часу вчиненого злочину, не усунуто з цього приводу наявні розбіжності в процесуальних документах, не встановлено точної вартості викраденого ноутбука, пропущено той факт, що злочин вчинено у стані алкогольного сп'яніння, не з'ясовано слідчим мотиви та мету вчинення обвинуваченим злочину, що стало підставою повернення кримінальної справи на

додаткове розслідування⁴. Схожа ситуація нами була простежена і по кримінальній справі №323168⁵. І ця негативна тенденція простежувалась постійно, підтвердженням наведеного також є непоодинокі рішення Європейського суду з прав людини [564, с.289-295].

Проведене нами вивчення результатів слідчої діяльності з моменту вступу в дію КПК 2012 року свідчить, що аналогічні прорахунки при підготовці клопотання спостерігаються і на сьогоднішній день, хоча офіційна статистика із даного питання відсутня. Очевидно, причиною такого стану речей є неадаптованість кримінального процесуального законодавства до потреб практики та наявні колізії норм КПК і прогалини кримінальної процесуальної регламентації.

Такі негативні прояви слід долати у найкоротші терміни, адже вони є неприпустимими у кримінальному процесуальному законодавстві, яке є базою, алгоритмом у процесуальній діяльності суб'єктів кримінального провадження, зокрема, слідчого. Так, в абзаці 3 пункті 2 рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 р. № 9-рп/99 зазначалося, що кримінальна відповідальність передбачає офіційну оцінку відповідними державними органами поведінки особи як злочинної. Підставою кримінальної відповідальності є наявність у діяннях особи складу злочину, передбаченого кримінальним законом. Це форма реалізації державою правоохоронних норм, яка в кінцевому підсумку, як правило, полягає у застосуванні до особи, що вчинила злочин, конкретних кримінально-правових заходів примусового характеру через обвинувальний вирок суду [567, Ст. 71]. Такі примусові заходи на всіх стадіях кримінального провадження повинні застосовуватися на основі чинного кримінального процесуального законодавства, яке повинно в повній мірі відповідати не лише потребам і реаліям діяльності практичних підрозділів, що протидіють злочинності, а й європейським стандартам в галузі кримінальної юстиції. Тому слід удосконалювати чинний КПК, усувати існуючі прогалини та колізії, а

⁴ Кримінальна справа № 324461, порушена слідчим відділом Калуського МВ УМВС України в Івано-Франківській області. На даний час знаходиться у архіві Калуського районного суду Івано-Франківської області.

⁵ Кримінальна справа № 323168, порушена слідчим відділом Івано-Франківського МВ УМВС України в Івано-Франківській області. На даний час знаходиться у архіві Івано-Франківського міського суду.

особливо ті, які стосуються підстав та процесуального порядку прийняття процесуальних рішень слідчим на досудовому розслідуванні.

Так, відповідно до частини 3 статті 233 КПК слідчий вправі приймати процесуальне рішення про проникнення до житла чи іншого володіння особи, до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами статті 234 КПК, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому статтею 255 КПК [329].

На наше переконання, наведене формулювання норми є недосконалим та викликає на практиці суттєві порушення конституційного права громадян на недоторканість житла, адже якщо слідчий прийняв відповідне процесуальне рішення і проникнув до житла чи іншого володіння особи, а у подальшому прокурор відмовився погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про обшук, то слід констатувати не лише недопустимість отриманих слідчим в такий спосіб доказів, а й необхідно ставити питання про притягнення слідчого до кримінальної відповідальності та відновлення порушеного конституційного права громадянина на недоторканість житла чи іншого володіння. Тобто зміст вказаної норми містить так званий конфлікт її складових елементів, що на наше переконання у кримінальній процесуальній діяльності не припустимо. Враховуючи наведене, пропонуємо викласти частину 3 статті 233 КПК у наступній редакції:

«Слідчий вправі приймати процесуальне рішення про проникнення до житла

чи іншого володіння особи та без постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку слідчий негайно після проникнення до житла чи іншого володіння особи письмово інформує прокурора про підстави, мотиви та результат такого процесуального рішення».

Ряд дискусій викликає, на наш погляд, частково слушна пропозиція щодо надання можливості на підставі КПК прийняти слідчому процесуальні рішення про створення слідчо-оперативної групи для спільного розслідування тяжких чи резонансних кримінальних правопорушень, про зміну складу слідчо-оперативної групи та про припинення діяльності слідчо-оперативної групи [146, с.60]. Ми вважаємо, що лише процесуальне рішення слідчого про посилення складу СОГ та його унормування у КПК у вигляді клопотання начальника органу внутрішніх справ, погодженого з начальником слідчого підрозділу, буде раціональним та виправданим. За своєю суттю воно буде управлінськими рішеннями, на відміну від всіх інших процесуальних рішень слідчого.

Для правильного прийняття такого процесуального рішення слідчому слід розрізняти два етапи в створенні слідчо-оперативної групи: організаційний та процесуальний [599, с.187]. Л. Я. Гордін пропонує вказані вище два етапи називати наступним чином: 1) прийняття рішення про створення групи із визначенням її складу та керівника і 2) документальне оформлення створення групи. Опитування слідчих, проведене цим автором, засвідчило, що ініціатива створення СОГ найчастіше виходить від начальника слідчого підрозділу (на це вказали 40,2% опитаних слідчих), начальника ОВС (20,6%) і слідчого (37,5%) [146, с.60-61]. У ситуаціях, коли слідчий, перебуваючи на добовому чергуванні і будучи керівником СОГ, вважає за необхідне долучити до її складу додаткових учасників (кінолога із собакою, працівників ДАІ, тощо), виходячи із необхідності розкриття злочину за гарячими слідами, очевидно, таке його процесуальне рішення буде стосуватися посилення складу СОГ, а не її створення. Також саме слідчий, будучи старшим групи та проводячи досудове

розслідування кримінального правопорушення, вчасно зможе визначити необхідність залучення до її складу додаткових учасників. Тобто можна констатувати, що наша пропозиція має міцне практичне підґрунтя.

Підстави для прийняття рішення про створення слідчо-оперативної групи різними авторами в свій час тлумачилися індивідуально. Традиційно вважається, що вихідним пунктом для визначення таких підстав можуть бути обставини, які унормовані у кодексі [189, с.11-12; 127, с.14-15]. Крім того, Л. Я. Гордін вірно виділяє як рушійну силу для створення СОГ потребу в інтенсивній, постійній взаємодії слідчого та оперативного підрозділу при досудовому розслідуванні, а посилаючись на позиції інших провідних науковців – акцентує увагу на тому, що слідчо-оперативна група може бути створена у випадку неординарності справи чи наявності її значного обсягу [146, с.63]. Ми підтримуємо таку ґрунтовну пропозицію цього автора. *Беручи до уваги вище викладене, пропонуємо доповнити пункт 1 частини 2 статті 39 КПК та, відповідно, частину 2 статті 40 КПК новим пунктом 9 та викласти їх у наступній редакції:*

«Керівник органу досудового розслідування уповноважений:

1) визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих. Погоджувати клопотання слідчого про посилення складу слідчо-оперативної групи».

«Слідчий уповноважений:

9) приймати процесуальне рішення про посилення складу СОГ у вигляді клопотання начальника органу внутрішніх справ, погодженого з начальником слідчого підрозділу, в описовій частині якого необхідно навести підстави, які мають впливати з тяжкості, епізодності чи резонансності вчиненого злочину”.

Відповідно до частин 1-3 статті 234 КПК обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення

місцезнаходження розшукуваних осіб. Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді. У разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, реквізити якого наведено у зазначеній частині норми [329].

Наведене формулювання норми закону, на наше переконання, є зрозумілим та не викликає у практичній діяльності слідчих жодних двояких розумінь при прийнятті процесуального рішення про проведення обшуку чи проблем із його реалізацією. На відміну від аналізованого законодавчого положення, низка інших кримінальних процесуальних норм, які регулюють порядок прийняття процесуальних рішень щодо провадження слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій вимагають внесення змін та доповнень. Так, відповідно до частини 1 статті 239 КПК ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора. У частинах 1-2 статті 241 КПК унормовано, що слідчий здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. В свою чергу процесуальне рішення слідчого про відібрання зразків з речей і документів постановлюється у відповідності до частини 2 статті 245 КПК згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів, а саме за ухвалою слідчого судді (частина 2 статті 159 КПК) на підставі клопотання слідчого, погодженого з прокурором (частина 1 статті 160 КПК). Однак, у частині 3 статті 245 КПК зазначається, що відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 КПК (на підставі постанови прокурора). У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160 - 166 КПК, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово. Частина 5 статті 217 КПК регламентує, що рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором [329].

Ми схильні вважати, що повноваження на прийняття процесуального

рішення про провадження перелічених вище процесуальних дій повинно бути закріплено у КПК за слідчим. Так, як слідчий здійснює розслідування кримінального правопорушення, то саме він, в першу чергу, повинен сформулювати своє внутрішнє переконання на основі слідчої ситуації, що виникла та вимог КПК, про необхідність та доцільність провадження процесуальної дії. Сучасне формулювання означених вище частин норм є таким, що унеможлиблює їх реалізацію. Наші аргументи повністю підтверджуються проведенням аналізом слідчої діяльності. Так, виходячи із зразків оформлення матеріалів кримінальних проваджень, що розроблені ГСУ МВС України та розміщені на закритому відомчому форумі, для провадження освідування, виділення матеріалів в окреме провадження слідчий готує клопотання. Нами така практика подолання прогалин у чинному КПК повністю підтримується. Більше того, враховуючи вище викладене, пропонуємо унормувати такі зміни та викласти частину 1 статті 239 КПК, частину 2 статті 241 КПК, частину 3 статті 245 КПК у наступних редакціях:

«Ексгумація трупа проводиться на підставі постанови прокурора. У разі необхідності провести ексгумацію трупа слідчий звертається до прокурора з відповідним клопотанням».

«Освідування особи проводиться на підставі постанови прокурора. У разі необхідності провести освідування особи слідчий звертається до прокурора з відповідним клопотанням».

«Відбирання біологічних зразків у особи проводиться на підставі постанови прокурора. У разі необхідності провести відбирання біологічних зразків у особи слідчий звертається до прокурора з відповідним клопотанням»..і далі по тексту частини норми.

На сьогоднішній день у чинному КПК відсутня така процесуальна дія, як виїмка, що на наше переконання є необґрунтованим кроком законодавця. Відповідно до частини 1 статті 159 КПК тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх

копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку). Частина друга цієї норми регламентує, що тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду. Відповідно до положень статті 160 КПК, слідчий має право звернутися із клопотанням за погодженням із прокурором до слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів [329]. Очевидно, унормувавши такі положення у чинному КПК, законодавець, таким чином, здійснив спробу визначити у кримінальному процесуальному законодавстві України нову процесуальну дію, яка, з однієї сторони, не є виїмкою в силу свого спрямування, а з іншої – при її проведенні відбувається вилучення предметів і документів. *За результатами проведеного нами аналізу норм КПК 1960 року, чинного КПК та низки нормативно-правових актів та відомчих документів можна констатувати, що кожен із видів виїмки, який був закріплений у КПК 1960 року має право на унормування й у КПК 2012 року з притаманними особливостями, які доцільно деталізувати на основі наявних фундаментальних напрацювань науковців.*

Серед різноманітності процесуальних рішень слідчого, на наш погляд, слід виокремити рішення щодо виклику учасників кримінального провадження для проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, яке виражається у формі *повістки*. На відміну від КПК 1960 року, який жодних процесуальних вимог щодо оформлення цього документа не містив, у чинному КПК цю прогалину усунуто. Так, в статті 137 КПК наведено перелік вимог та реквізити до процесуального рішення слідчого щодо виклику обвинуваченого та інших учасників кримінального провадження для проведення процесуальних дій у формі повістки про виклик [329]. Проведений нами аналіз вказаної норми засвідчує, що законодавцем у чинному КПК фактично унормовано ті вимоги до повістки, які в умовах дії КПК 1960 року були напрацьовані практикою діяльності слідчих підрозділів (готувався документ, який складався з двох частин – основної, де було зазначено хто, коли і куди викликається і з якою метою, і корінця повістки – де повнолітня особа, яка її отримувала, ставила дату і свій підпис про отримання).

КПК 2012 року введено в обіг ряд нових процесуальних рішень слідчого, які не були властиві КПК 1960 року і, на наш погляд, є прогресивним кроком законодавця, як от *повідомлення*. Відповідно до частин 1-3 статті 111 КПК повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію. Повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію. Повідомлення учасників кримінального провадження з приводу вчинення процесуальних дій здійснюється у випадку, якщо участь цих осіб у таких діях не є обов'язковою. Повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених КПК, у порядку, передбаченому главою 11 КПК, за винятком положень щодо змісту повідомлення та наслідків неприбуття особи. У статті 112 КПК наведено зміст повідомлення [329].

Так, *повідомлення про підозру* повинно погоджуватися із прокурором та відповідати встановленим реквізітам (стаття 277 КПК), а також із нього слідує рішення слідчого про *вручення письмового повідомлення про підозру* (стаття 278 КПК). Похідними від вказаних, у випадку виникнення підстав, будуть процесуальні рішення слідчого *про повідомлення про нову підозру* або *зміну раніше повідомленої підозри* (стаття 279 КПК). Також слід виділити аналізоване нами раніше процесуальне рішення слідчого у формі *повідомлення про початок досудового розслідування* (стаття 214 КПК). *Повідомлення про призначення експертизи*, як і ряд інших повідомлень, порядок підготовки та направлення яких закріплено у низці норм чинного КПК були унормованими і у КПК 1960 року.

Процесуальні рішення слідчого відповідно до вимог КПК також можуть

оформлюватися у вигляді *запиту на витребування* характеризуючи чи інших документів, *відомостей про судимість чи перебування на обліках в ОНД та ОКПНД; плану слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; доручення начальника слідчого підрозділу про проведення досудового розслідування слідчому; доручення про проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій слідчого оперативному підрозділу; обвинувального акту, тощо.*

Отже, процесуальні рішення слідчого, прийняті в ході розслідування, є найбільш численними, більшість із них потребують належного унормування у КПК і можуть підлягати класифікації на основі різних підстав. Однак якщо провести їх аналіз за процесуальним оформленням, то можна виділити групи, які будуть кардинально відрізнятися саме за процесуальною формою.

3.3 Прийняття слідчим кінцевих процесуальних рішень

Кінцеве рішення проходить складний шлях свого формування, адже в людській свідомості повинен відбутися процес боротьби протилежних позицій, який часто займає значну кількість часу та вимагає інтелектуального уніфікованого ресурсу. Лише перемога певних аргументів сформує тверде переконання суб'єкта про доцільність і він зможе сформулювати власний алгоритм діяльності, який формалізується у його кінцеве рішення. Ми не є одиницями у своїх переконаннях, адже схожі точки зору дотримуються і закордонні автори [581, с.259]. Цей вислів вважаємо досить влучним підсумком до двох попередніх підрозділів та логічним початком питання прийняття слідчим кінцевих рішень на стадії досудового розслідування.

Кримінальний процесуальний закон, зокрема стаття 219 КПК передбачає, що досудове розслідування повинно бути закінчено: протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину. Строк

досудового розслідування може бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 КПК. При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати: двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості; дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину. Строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею або винесення постанови про відновлення кримінального провадження не включається у перелічені строки [329]. У КПК 1960 року строки досудового розслідування були унормованими по-іншому. Так, відповідно до частини 1 статті 120 КПК 1960 року, встановлювалося, що досудове слідство у кримінальній справі повинно бути закінчено протягом двох місяців. Перебіг строку розпочинався з дня порушення кримінальної справи і тривав до дня направлення її прокурору з обвинувальним висновком чи постановою про передачу справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру або до закриття провадження. Двомісячний строк міг бути продовжений, однак максимального терміну провадження строків розслідування КПК 1960 року не передбачав [331, с.205]. Протягом означених термінів кримінальна справа повинна була вирішитися слідчим, як зазначали деякі фахівці, з чим в принципі дослівно важко було погодитися, адже на цій стадії дійсно приймалися кінцеві рішення, однак такими вони були лише для досудового розслідування. Слід підтримати погляди А. Я. Дубинського та С. С. Алексеєва щодо характеристики, яку вони наводять щодо вирішення юридичної справи. Ці автори, кожен в свій час, характеризували цей процес з трьох сторін: а) як формально логічний процес; б) як творчий процес; в) як державно-владна управлінська діяльність компетентних органів [188, с.15]. Зокрема, С. С. Алексеєв відзначав, що на практиці рішення юридичної справи виражається, як правило, у побудові не одного, а декількох силогізмів, оскільки компетентний орган в силу системності права застосовує в одній справі відразу

кілька юридичних норм [6, с.280-282].

Означений вище варіант прийняття кінцевих рішень на досудовому розслідуванні можна, на наш погляд, назвати ідеальним, однак у практичній діяльності слідчих існують негативні тенденції, що породжуються різними чинниками, які ми більш детально розглянемо в наступних підрозділах, та спричиняють прийняття слідчими помилкових кінцевих рішень. У юридичній літературі є низка публікацій щодо означеної проблематики, на деяких із них вважаємо за доцільне зосередити нашу увагу. Виявлені в ході ознайомлення з матеріалами практики факти свідчать, в чому ми теж достатньо переконалися, що органи досудового розслідування допускають прийняття необґрунтованих процесуальних рішень на різних етапах – від вирішення питання про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань – до направлення матеріалів кримінального провадження до суду. Причому, як правило, неналежне обґрунтування підсумкових процесуальних рішень досудового розслідування пов'язано із суттєвим порушенням кримінального процесуального закону органами досудового розслідування. За КПК 1960 року така діяльність тягнула за собою повернення справ на додаткове розслідування. Так, зокрема, було констатовано випадки, коли органи досудового слідства, а далі й суд в підтвердження винності особи, притягнутої до кримінальної відповідальності, посилалися на докази, здобуті з порушенням вимог закону, не надаючи оцінки їх допустимості чи без належної перевірки законності збирання доказів [732, с.228]. Проведений нами аналіз слідчої практики в умовах дії КПК 1960 року засвідчив, що означені вище негативні тенденції були частим явищем на різних стадіях кримінального процесу. На сьогоднішній день ситуація виглядає не набагато краще, однак узагальнена офіційна статистика із даного приводу відсутня. Якщо звернутися до здобутих нами даних при вивченні кримінальних справ, то слід констатувати такі результати. Так, прокурором м. Калус через порушення слідчим вимог ст. ст. 22, 23, 23¹, 131, 132 КПК 1960 року повернуто кримінальну справу №234461 на додаткове розслідування, оскільки приймаючи по ній процесуальні рішення, слідчий не встановив часу вчинення злочину, точної

вартості викраденого ноутбука, мотиви та мету вчинення злочину тощо⁶. Цих порушень можна було б уникнути, якщо б слідчий кваліфіковано підійшов до збору доказів, їх перевірки та оцінки, однак у практичній діяльності виникають ситуації, які не завжди залежать від суб'єктивного підходу слідчого.

Так, приймаючи рішення, як доречно відзначив Л. В. Гаврилюк, слідчий не має повної гарантії, що воно є правильним, адже в більшості випадків рішення приймається в умовах інформаційної обмеженості. Тобто під час своєї діяльності слідчий, використовуючи обсяг набутих знань, керуючись своїм внутрішнім переконанням та формуючи свій погляд на обставини справи, повинен передбачити кінцевий результат. Саме тому прийняті слідчим рішення тягнуть за собою не лише позитивні правові наслідки (ті, що сприяють швидкому розкриттю злочину і покаранню винних осіб), а й негативні (їх ще називають незаконні), внаслідок яких до кримінальної відповідальності може бути притягнуто невинних осіб, що призводить до порушення їх прав та законних інтересів. Це часто було підставою для повернення кримінальних справ на додаткове розслідування. Зокрема, вказує ця дослідниця, у 2007 році суди першої інстанції повернули для усунення виявлених недоліків 6,9 тис. кримінальних справ, при цьому суди також видали 3,8 тис. доручень. У справах публічного обвинувачення місцеві суди постановили виправдувальні вироки стосовно 352 осіб. За фактом порушення законності при провадженні дізнання та досудового слідства суди постановили 2,3 тис. окремих ухвал [121, с.528-529]. Ми встановили, що протягом 2008-2012 років ці цифри практично не змінювалися, очевидно суди намагалися дотримуватися сталої статистики, без суттєвих варіацій. Ситуація ще більше ускладнилася після вступу в дію КПК 2012 року, який не містить процесуальної процедури повернення кримінальних справ на додаткове розслідування. Тобто виправдання, засудження особи чи закриття кримінального провадження є базовими судовими рішеннями. Слідчі та судді повинні бути готові не лише до запровадження таких змін, але і до їх можливих негативних наслідків – притягнення до кримінальної відповідальності службових осіб, які проводили

---

⁶ Кримінальна справа № 234461, порушена слідчим відділом Калуського МВ УМВС України в Івано-Франківській області. На даний час знаходиться у архіві Калуського районного суду Івано-Франківської області.

розслідування та допустили прийняття помилкових процесуальних рішень.

У юридичній літературі наведено значну кількість прикладів щодо порушень вимог КПК, які допущено як на стадії досудового розслідування, так і судового розгляду. Це в переважній більшості стосується досудового розслідування та судового розгляду за КПК 1960 року, оскільки строк дії чинного КПК є не значним, хоча кількість допущених порушень, які нами відслідковані вже є досить суттєвою, що має як процесуальне підґрунтя – значна кількість прогалин та колізій у КПК, так і суто суб'єктивні чинники, як от неготовність суб'єктів кримінального провадження працювати в умовах нового кримінального процесуального законодавства. Так, вироком місцевого суду від 23 жовтня 2007 року гр. Т. за частиною 2 статті 286 КК засуджено до 3 років позбавлення волі. В обвинувальному вирокі суд послався на висновок автотехнічної експертизи від 21 листопада 2006 року, яким встановлено порушення підсудним Правил дорожнього руху. При наданні висновку експерт послався на дані, що містяться в доповненні до протоколу відтворення обстановки та обставин ДТП від 13 вересня 2006 року. При цьому доповнення до вказаного протоколу складені 18 листопада 2005 року, тобто в період, коли справа знаходилась у експерта. Доповнення не підписувалося ні підсудним, ні його захисником, незважаючи на те, що в цьому процесуальному документі вказувалося на швидкісний режим руху автомобіля та його гальмування, покладені експертом в основу висновку щодо порушення Правил дорожнього руху обвинуваченим. З постановою про призначення вказаної експертизи Т. та його захисник були ознайомлені після її проведення. Не дивлячись на те, що сторона захисту в своїх клопотаннях вказала, що дані доповнення до протоколу від 18 листопада 2005 року не відповідають дійсності, суд першої інстанції не дослідив питання щодо допустимості отриманих таким чином доказів. За таких обставин суд апеляційної інстанції визнав, що при призначенні автотехнічної експертизи та отриманні вихідних даних для її проведення мали місце суттєві порушення вимог КПК України, в тому числі й права на захист. Вирок місцевого суду було скасовано, а справу направлено на новий розгляд зі стадії судового розгляду [732,

с.228-229].

Процес прийняття рішення під час виконання службової діяльності (причому це може бути не тільки організація роботи щодо розкриття та розслідування злочину, а й оперативне чергування по району, області та ін.) може бути: а) інтуїтивним (на підставі відчуття, що воно правильне, при відсутності боротьби альтернатив за чи проти); б) досвідним (яке не вдається використати у новій, нестандартній ситуації); в) раціональним (яке є аналітичним процесом вибору альтернатив і не залежить від минулого досвіду) [198, с.263-274]. Повнота законодавчої регламентації даної діяльності та особисте усвідомлення слідчим правомірності своїх дій є тими визначальними факторами, які впливають на правильність процесуального рішення посадової особи, яка проводить розслідування. Шляхом вдосконалення правових норм можна мінімізувати або уникнути негативного впливу об'єктивного фактору на діяльність слідчого. А психічно-інтелектуальні властивості дослідника є джерелом слідчих помилок у правозастосовчій практиці [271, с. 124]. Ведучи мову про слідчі помилки слід констатувати, що лише з першого погляду вони є простим явищем [264, с. 60]. Їх вивченням займалися різні вчені, однак, як нам видається, найґрунтовніше їх визначення сформульовано О. Б. Соловйовим, який зазначає, що це –незаконні й необґрунтовані дії слідчого щодо взяття під варту громадян, зупинення, закриття, скерування до суду кримінальних проваджень, що за помилковим уявленням слідчого були правомірними та направленими на виконання завдань кримінального судочинства [615, с.7-8]. Слідчі помилки –це недоліки, які допускаються слідчим у ході досудового слідства при застосуванні кримінального чи кримінального процесуального законодавства, відступ або неправильне застосування криміналістичних рекомендацій, які стали результатом сумлінної омані та призвели до негативних наслідків або можливості їхнього настання [409, с.36-37; 410, с.29-30]. Це ненавмисні діяння, вчинені логічно неправильно або з порушенням вимог матеріальних, процесуальних норм чи тактичних рекомендацій спеціальним суб'єктом (слідчим) у ході провадження досудового розслідування, що призвели до суттєвих чи несуттєвих наслідків, які

заважають досягненню цілей розслідування [512, с. 327].

Аналіз поняття слідчих помилок, наведений А. Б. Марченком, призводить до таких, на наш погляд, обґрунтованих висновків: в ході досудового слідства слідчий допускає помилки; вони можуть стосуватися як застосування кримінального чи кримінального процесуального законодавства, так і норм інших галузей права (цивільного, цивільно-процесуального при визначенні належного цивільного позивача чи цивільного відповідача; адміністративного – при з'ясуванні питання щодо притягнення до відповідальності свідка за ухилення від явки).

Слід погодитися із схожими доводами О. М. Калачової, що наслідки слідчих помилок можуть і не настати, проте може мати місце загроза їх настання. Таким чином, слідчі помилки можна охарактеризувати як недоліки, які допускаються слідчим у ході досудового провадження при застосуванні норм матеріального чи процесуального права, неправильне застосування криміналістичних рекомендацій, які стали результатом сумлінної омили та призвели до негативних наслідків або можливості їх настання [248, с.129-130].

Якщо розглянути причини слідчих помилок, то перед нами постане їхній чіткий зв'язок саме з необхідністю вдосконалення процесуальної форми, оскільки відступ від процесуальної форми тягне за собою її порушення. Зі змісту слідчої помилки випливає, що саме вони є першопричиною незаконних та необґрунтованих кінцевих рішень слідчого, пов'язаних з доказуванням і причинами помилкових рішень. Цими причинами є: недоліки прокурорського нагляду, пов'язані з несвоєчасним їхнім реагуванням; невиконання або формальне виконання оперативними підрозділами вказівок та доручень слідчого; відсутність оптимальної слідчої системи, її взаємодії з оперативними підрозділами; несвоєчасне або некваліфіковане провадження процесуальних дій; недоліки у професійній підготовці майбутніх слідчих, що врешті-решт призводить до недотримання процесуальної форми (розподіл норм КПК на обов'язкові до виконання і необов'язкові, обвинувальний ухил, некритичність до оцінки доказів під час прийняття процесуальних рішень) [91, с.45]. Проведений

аналіз процесуальних рішень, наслідком яких були слідчі помилки, свідчить, що для прикладу прийняття рішень слідчо-оперативною групою пов'язане з необхідністю сприйняття та переробки великих обсягів різнопланової інформації [594, с.272]. Обмежені можливості різними членами СОГ зі сприйняття і переробки такої інформації приводять до неоптимальних рішень. Тому виявлення інтелектуальних можливостей кожного учасника СОГ повинно здійснюватися на основі використання наукового підходу [593, с.300]. А. В. Іщенко та А. Б. Марченко теж запропонували власне визначення слідчих помилок – це неправильні рішення (дії), що допускаються слідчим у ході досудового слідства при застосуванні матеріального та процесуального законодавства, відступ або неправильне застосування криміналістичних рекомендацій, які стали результатом добросовісної омані та призвели до негативних наслідків або можливості їх настання. В ході досудового слідства процесуальні помилки проявляються у вигляді неправильного процесуального рішення слідчого [246, с.35; 48-49]. Т. В. Барсукова до помилок при проведенні невідкладних процесуальних дій відносила проведення обшуку без участі понятих, незабезпечення присутності особи, в приміщенні якої проводиться обшук, допит підозрюваного в статусі свідка та ін. [30, с.24]. Вона також відзначала, що В. Т. Маляренко у своїй статті, присвяченій якості досудового слідства, також наводив приклади найпоширеніших помилок слідчих, однак вони за своєю суттю були порушеннями закону [29, с.15-20]. Ми повністю погоджуємося із точкою зору А. В. Іщенка та А. Б. Марченка, що процесуальними помилками можна називати тільки такі дії слідчого, які ґрунтуються на застосуванні процесуального законодавства, що дозволяє слідчому на свій розсуд вибирати варіант процесуального рішення. У випадках же порушення процесуальних норм, що містять приписи конкретної процедури дій, про слідчу помилку не може йтися [246, с.49, 53-54].

Цими авторами слушно наголошено, що наступним видом помилок є тактичні помилки в підготовці, проведенні та фіксації процесуальних дій, які на наше переконання отримали свою ґрунтовну класифікацію у юридичній

літературі виходячи із рівня об'єктивності інформації, яка міститься в джерелах доказів [73, с.177-178]. Інші дослідники свого часу пропонували більш урізноманітнені підстави для класифікації, як от етапи у певній діяльності, зокрема такі етапи щодо прийняття та виконання тактичного рішення [139, с. 293-297].

Схожі пропозиції висловлені науковцями і при більш вузькому розгляді проблематики розкриття та розслідування злочинів, зокрема це стосується причин появи та класифікації тактичних помилок при усуненні протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами [741, с.12-13]. Ми повністю погоджуємося із авторами, які переконані, що для з'ясування сутності помилок, пов'язаних зі процесуальними діями, доцільно виходити з етапів їх провадження, а саме: підготовки, проведення й фіксації. Зазначена класифікація найбільш проста для з'ясування та характерна для всіх процесуальних дій [246, с.56].

Ряд криміналістів та процесуалістів причинами невдач у процесі розслідування обґрунтовано вважають допущені слідчим помилки у процесі провадження різних слідчих (розшукових) дій. Дійсно, це та проблема, яка постійно стоїть на заваді при проведенні об'єктивного розслідування. Адже у практичній діяльності незначна кількість слідчих звертається до тих методичних та криміналістичних рекомендацій, де провідними практичними та науковими працівниками крок за кроком аргументовано тактику та методику дій при розслідуванні визначеного злочину чи групи злочинів. Ця проблематика отримала своє відображення у наукових працях зокрема щодо помилок, які допускаються у процесі проведення огляду місця події [720, с.43-44]; при реалізації процесу версування та організації обшуку [641, с.43-47]. Визначальне місце займають звичайно ті помилки, які допускаються слідчим на першопочатковому етапі розслідування, коли закладаються хибні підвалини загальної організації розслідування злочину, про що свідчать висвітлені у юридичних джерелах результати вивчення кримінальних справ та кримінальних проваджень, що закінчилися закриттям за недоведеністю вини особи та з інших

підстав чи повернених для додаткового розслідування [356, с.58]. Отже, за умови проведення слідчим якісного розслідування, у визначені КПК строки, уникнення помилок та коли всі завдання досудового розслідування виконані, як-от: всебічно, повно та об'єктивно досліджені всі обставини, які входять до предмета доказування; встановлено об'єктивну істину; виявлено та усунуто причини та умови, які сприяли вчиненню злочину; вжито заходів до захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб, відшкодовано заподіяну шкоду; забезпечено правильне застосування закону, слідчий визнає досудове розслідування закінченим. Тобто слідчий має внутрішнє переконання, що більше немає необхідності провадження будь-яких процесуальних дій, спрямованих на збирання, перевірку та дослідження доказів. Залежно від оцінки зібраних доказів слідчим має бути визначено, яке саме підсумкове рішення належить прийняти [38, с.217].

Відповідно до статті 283 КПК особа має право на розгляд обвинувачення проти неї в суді в найкоротший строк або на його припинення шляхом закриття провадження. Прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій: закрити кримінальне провадження; звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Відомості про закінчення досудового розслідування вносяться прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань [329]. Дещо в іншому процесуальному порядку та формах закінчувалося досудове розслідування за КПК 1960 року. Так, в статті 212 КПК 1960 року формами закінчення досудового слідства були: складання обвинувального висновку та направлення справи до суду; винесення постанови про закриття кримінальної справи; винесення постанови про направлення кримінальної справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру [330]. Отже, частина 2 статті 283 КПК 2012 року визначає більшу кількість форм закінчення досудового розслідування, що, на наш погляд, є позитивним моментом, зокрема

процесуальне рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності, яке є новою формою закінчення досудового розслідування.

Однак чинний КПК у порівнянні із КПК 1960 року, на наше переконання, містить більш значну кількість прогалин та колізій щодо процесуальної регламентації прийняття процесуальних рішень про закінчення досудового розслідування. Зокрема, вже наведена нами вище стаття 283 КПК, зокрема її частина 2 вступає в протиріччя із частиною 3 статті 284 КПК, де зазначено, що про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймає постанову, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому КПК. Слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4 частини першої статті 284 КПК, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру [329]. Отже, нами встановлено, що процесуальне рішення про закриття кримінального провадження може приймати не лише прокурор, а й слідчий. Виходячи із наведеного, вважаємо за необхідне у частині 2 статті 283 КПК унормувати право слідчого на прийняття процесуального рішення про закриття кримінального провадження у випадках, які передбачені в частині 3 статті 284 КПК.

У частині 1 статті 291 КПК закріплено процесуальне право слідчого на прийняття ним рішення про складання обвинувального акту. Там зазначається, що обвинувальний акт складається слідчим, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим [329]. Цій частині норми, знову ж таки, суперечить недосконало сформульована частина 2 статті 283 КПК, де виключний обов'язок щодо звернення до суду з обвинувальним актом покладено на прокурора, а спосіб реалізації цього обов'язку, через надання права слідчому приймати процесуальне рішення про підготовку обвинувального акту, взагалі законодавцем упущено.

У частинах 1-2 статті 292 КПК взагалі не зазначено жодного суб'єкта, який вправі приймати процесуальне рішення у вигляді клопотання до суду про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру. На наше

переконання, виходячи із логіки прийняття процесуальних рішень тими суб'єктами, які проводять досудове розслідування та досконало володіють всією зібраною, перевіреною та оціненою ними доказовою базою, право на прийняття такого процесуального рішення, за погодженням із прокурором, повинно бути закріплено у КПК за слідчим, прокурором.

Виявлені нами колізії норм та наявні прогалини щодо унормування повноважень слідчого на прийняття процесуальних рішень на практиці є причиною різного тлумачення прокурорами своїх повноважень та узурпування законодавчо передбачених, але не належним чином унормованих у чинному КПК повноважень слідчих.

Виходячи із проведеного вище нами аналізу і синтезу норм КПК пропонуємо викласти нову частину 2 статті 283 КПК у наступній редакції:

«Прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій: закрити кримінальне провадження; звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Обвинувальний акт складається слідчим, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим.

Слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4 частини першої статті 284 КПК, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру.

Клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру готується слідчим і підлягає погодженню із прокурором або його приймає прокурор. Клопотання має відповідати вимогам статті 291 КПК.

Відомості про закінчення досудового розслідування вносяться слідчим чи прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань».

Підтвердженням своєчасності та необхідності сформованих нами пропозицій щодо удосконалення нормативно-правової регламентації прийняття слідчим

кінцевих процесуальних рішень на стадії досудового розслідування є результати проведеного нами анкетування. Так, 37 (6,4%) із 405 опитаних нами слідчих ОВС та 14 (5,6%) опитаних курсантів виділили як найбільш типове процесуальне рішення слідчого, обвинувальний акт (висновок), а при додатковому анкетуванні на це процесуальне рішення вказали 20 (9,1 %) респондентів, що, очевидно, пов'язано із проблемами, які на практиці виникають під час його підготовки.

Слідчий закінчує досудове розслідування кримінального провадження складанням обвинувального акту тоді, коли він всебічно, повно й об'єктивно дослідив всі обставини події, зібрав докази, які переконують його у винності особи у вчиненні кримінального правопорушення, і пересвідчився у відсутності обставин, що виключають провадження. Визнавши досудове слідство у кримінальному провадженні, яке підлягає направленню до суду, закінченим, слідчий, перш ніж скласти обвинувальний акт, за дорученням прокурора зобов'язаний виконати ряд процесуальних дій, передбачених частинами 1-4, 7-10,12 статті 290 КПК: повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування; надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання; надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, і прокурор має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді; надання доступу до матеріалів включає в себе можливість робити копії або відображення матеріалів. Про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів прокурор або слідчий за його дорученням повідомляє потерпілого, після чого останній має право ознайомитися з ними за правилами, викладеними в статті 290 КПК. Про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів повідомляються

цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач, його представник, після чого ці особи мають право ознайомитися з ними в тій частині, яка стосується цивільного позову, за правилами, викладеними в статті 290 КПК. Сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий - прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів. Сторонам кримінального провадження, потерпілому надається достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів. Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду з повідомленням сторін кримінального провадження. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час проведення судового засідання, не перешкоджає розглядові клопотання. Якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень цієї статті, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази. Відповідно до частини 4 статті 291 КПК до обвинувального акта додається: 1) реєстр матеріалів досудового розслідування; 2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування; 3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування; 4) розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного. Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється [329].

Проведеним нами порівняльним дослідженням норм чинного КПК та КПК 1960 року встановлено, що суть відображених вище процесуальних дій в обох законах є подібною, але не тотожною. Так, в силу вимог КПК 1960 року слідчий повинен був повідомити про закінчення досудового слідства таким суб'єктам кримінально-процесуальної діяльності, як потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу чи їх представникам, обвинуваченому та його захиснику; роз'яснити їм право на ознайомлення з усіма матеріалами кримінальної справи; ознайомити їх з матеріалами, якщо вони бажають скористатися цим правом (цивільного відповідача –лише з матеріалами справи, що стосуються цивільного позову, відповідно до частини другої статті 51 КПК 1960 року); вислухати і вирішити клопотання, заявлені учасниками процесу після ознайомлення з матеріалами справи. Матеріали про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення зазначеним особам не пред'являлися. Слідчий зобов'язаний був також роз'яснити обвинуваченому право заявити клопотання про розгляд його справи у суді першої інстанції одноособово суддею чи колегіально судом [38, с.218-221]. Частина друга статті 223 КПК 1960 року встановлювала вимоги щодо формування обвинувального висновку як рішення слідчого, яке складалося з описової і резолютивної частини. Частина перша статті 224 КПК 1960 року визначала, що обов'язковими додатками до вказаного рішення був список осіб, що підлягали виклику в судове засідання; довідка про рух справи та про застосування запобіжного заходу; довідки про речові докази, про цивільний позов, про заходи, вжиті до забезпечення цивільного позову і можливості конфіскації майна; довідка про судові витрати в справі за час досудового слідства з посиланням на відповідні аркуші справи. Склавши обвинувальний висновок, слідчий відповідно до статті 225 КПК 1960 року направляв справу прокуророві [330]. Тобто, можемо констатувати схожість в чинному КПК та КПК 1960 року процедурних елементів інформування учасників кримінального провадження про завершення досудового розслідування та кардинальну відмінність підходу законодавця до розуміння процесуальної незалежності

слідчого при прийнятті ним кінцевого процесуального рішення на стадії досудового розслідування у формі обвинувального акту (висновку). Лише час зможе засвідчити доцільність та виправданість означених законодавчих новел.

Звичайно, не припустимо й однозначно стверджувати, що КПК 1960 року у цьому відношенні був досконалим. Із власного практичного досвіду роботи на посадах слідчого можемо констатувати, що ряд проблем виникало через необґрунтоване формулювання частини п'ятої статті 223 КПК 1960 року. Йдеться про випадки, коли слідчим було виконано та підписано обвинувальний висновок, а супровідний лист, підготовлений для скерування кримінальної справи прокурору, відмовлявся підписувати начальник слідчого відділу (управління) через незгоду із формулюванням чи обсягом обвинувачення, чи недостатністю сформованої доказової бази. Ряд віддалених наслідків цієї проблеми виникало при вирішенні питання про затвердження прокурором обвинувального висновку. Так, прокуратурою м. Івано-Франківська для провадження додаткового розслідування було повернуто кримінальну справу № 323516 через те, що приймаючи рішення про притягнення як обвинуваченого слідчий не встановив часу вчиненого злочину та неправильно кваліфікував злочин, на що не було звернуто уваги начальником слідчого відділу⁷. Із аналогічних причин кримінальні справи №№323168⁸, 323807⁹, 356266¹⁰ теж поверталися прокурором слідчому для організації додаткового розслідування.

В умовах дії КПК 1960 року ряд помилок при прийнятті слідчим процесуального рішення про притягнення як обвинуваченого виявляли лише апеляційні суди. Так, кримінальну справу №289500 25 серпня 2011 року ухвалою колегії суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Івано-Франківської області було направлено на додаткове розслідування в слідчий відділ Долинського РВ УМВС в Івано-Франківській області через неправильну

⁷ Кримінальна справа № 323516, порушена слідчим відділом Івано-Франківського МВ УМВС України в Івано-Франківській області. На даний час знаходиться у архіві Івано-Франківського міського суду.

⁸ Кримінальна справа № 323168, порушена слідчим відділом Івано-Франківського МВ УМВС України в Івано-Франківській області. На даний час знаходиться у архіві Івано-Франківського міського суду.

⁹ Кримінальна справа № 323807, порушена слідчим відділом Івано-Франківського МВ УМВС України в Івано-Франківській області. На даний час знаходиться у архіві Івано-Франківського міського суду.

¹⁰ Кримінальна справа № 356266, порушена слідчим відділом Калуського МВ УМВС України в Івано-Франківській області. На даний час знаходиться у архіві Калуського районного суду.

кваліфікацію слідчим вчиненого злочину¹¹. Таких прикладів можна наводити десятками по кожній із досліджених нами областей. Як вихід із такої ситуації, свого часу ми пропонували доповнити статтю 114¹ КПК 1960 року та викласти частину 2 у новій редакції, закріпивши за начальником слідчого відділу обов'язок погоджувати постанову про притягнення як обвинуваченого та обвинувальний висновок слідчого, складаючи про це мотивовану постанову.

Наші пропозиції лише частково знайшли своє відображення у КПК 2012 року. Частина 4 статті 110 чинного КПК передбачає таке процесуальне рішення, як обвинувальний акт, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування. Обвинувальний акт повинен відповідати вимогам, передбаченим у статті 291 КПК. Відповідно до частини 2 статті 42 обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої передано до суду в порядку, передбаченому статтею 291 КПК. Правом підготовки обвинувального акту наділені слідчий та прокурор, у випадку його складання слідчим він підлягає затвердженню прокурором (частина 1 статті 291) [329]. Тобто законодавцем у КПК 2012 року передбачено співпадіння в часі двох процесуальних рішень, а саме: визнання особи обвинуваченим та завершення стадії досудового розслідування. Доцільність такого симбіозу можна буде оцінити лише з огляду апробації норм КПК 2012 року практичною діяльністю слідчих підрозділів.

Рішення слідчого про закриття кримінального провадження як друга форма закінчення досудового розслідування, також була визначена у статті 212 КПК 1960 року. Діапазон процесуальної діяльності слідчого по прийняттю кінцевого рішення у цьому випадку був значно ширшим, так як на відміну від чинного КПК, законодавець у КПК 1960 року не обмежував слідчого лише трьома підставами для прийняття процесуального рішення про закриття кримінального провадження (кримінальної справи) і таке процесуальне рішення приймалося слідчим без наявності будь-якої додаткової умови (сьогодні нею є

---

¹¹ Кримінальна справа № 289500, порушена слідчим відділом Долинського РВ УМВС України в Івано-Франківській області. На даний час знаходиться у архіві Долинського районного суду.

неповідомлення особі про підозру). Підставами для закриття кримінальної справи у стадії досудового розслідування відповідно до статті 213 КПК 1960 року були:

- 1) обставини, що виключали провадження у справі (стаття 6 КПК 1960 року);
- 2) недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні злочину (пункт 2 статті 213 КПК 1960 року).

Оскільки у вказаній статті 213 КПК 1960 року йшлося про підстави до закриття справи саме на стадії досудового розслідування, слід зазначити, що не всі з цих підстав були визначені у цій процесуальній нормі. Зокрема, у статті 213 КПК 1960 року не вказувалося про закриття кримінальної справи щодо особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння у віці від одинадцяти років до настання віку, з якого можлива кримінальна відповідальність. Порядок вирішення таких справ, що полягав у їх закритті і направленні до суду для застосування примусових заходів виховного характеру, було визначено у статті 7³ КПК 1960 року. Як зазначалося у пункті 2 статті 213 КПК 1960 року, іншою підставою для закриття кримінальної справи була також недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні злочину. Таке закриття справи щодо конкретної особи автоматично означало, що не ця, а інша, ще не встановлена слідством особа вчинила злочин. За таких умов провадження у справі мало бути зупинене на підставі пункту 3 частини першої статті 206 КПК 1960 року. За наявності підстав до закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування слідчий у всіх означених вище випадках складав мотивовану постанову [38, с.223-225].

Як нами вже вище відзначено, формою закінчення досудового розслідування у КПК 2012 року також визначено закриття кримінального провадження (частина 2 статті 283 КПК). Процесуальне рішення слідчого про закриття кримінального провадження у формі постанови приймається, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру та встановлено відсутність події кримінального правопорушення; встановлено відсутність в діянні складу кримінального правопорушення; набрав чинності закон, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою. Щодо підозрюваного вказане процесуальне рішення із перерахованих підстав

вправі приймати лише прокурор [329]. Така новела, на наше переконання, сприяє зменшенню кількості прийнятих слідчими постанов про закриття кримінальних проваджень, у порівнянні із процесуальною діяльністю слідчого в умовах дії КПК 1960 року, однак на загальну статистику, якість та наслідки прийнятих таких процесуальних рішень у процесі досудового розслідування нові положення КПК 2012 року та вимоги чинних відомчих нормативних документів вплинули негативно. Так, відповідно до оприлюднених статистичних даних лише по Івано-Франківській області станом на березень 2013 року із зареєстрованих в Єдиному реєстрі досудових розслідувань 4283 кримінальних правопорушень закрито провадженням 1546, що становить 36, 1 %.

У наслідок прийняття процесуальних рішень, як слідчим, так і прокурором про закриття кримінальних проваджень виникла ціла низка не вирішених проблем. Так, у чинному КПК на відміну від КПК 1960 року відсутня вказівка на обов'язок суб'єктів кримінального провадження встановлювати причини та умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення та вживати заходів до забезпечення їх усунення. Крім того, якщо кримінальне провадження закривається за відсутністю події чи складу кримінального правопорушення, то зв'язок в так званому трикутнику слідчий-правопорушник-оперативний підрозділ взагалі обривається. Однак, часто в діянні такого правопорушника є наявний склад адміністративного правопорушення, про що в силу вимог КПК 1960 року та відомчих наказів, інструкцій, які на той час діяли, слідчий інформував, для прикладу, КМСД, ВДІМ про виявленого правопорушника, який підлягав постановці на облік, застосуванню заходів адміністративного впливу чи притягненню до адміністративної чи іншого виду відповідальності. На сьогоднішній день в силу вимог Положення «Про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань», яке затверджене наказом Генеральної прокуратури України від 17 серпня 2012 року №69, зокрема пункту 2.2. розділу II зроблено уточнення про те, що у випадку вчинення кримінального правопорушення досудове розслідування розпочинається невідкладно. Якщо у заяві, повідомленні, всупереч вимогам частини 5 статті 214 КПК України, не

наведено достатньої інформації про вчинене кримінальне правопорушення, то для її встановлення проводяться наступні дії: направлення вимоги до установ, підприємств, організацій про надання документів або відповідних даних, тощо. Такі дії повинні бути виконані у строк, що не перевищує 7 днів. При не підтвердженні під час перевірки обставин, які свідчать про вчинення кримінального правопорушення, відповідно до пунктів 1 або 2 частини 1 статті 284 КПК України приймається постанова про закриття кримінального провадження. (Положення доповнено пунктом 2.2. згідно з наказом Генеральної прокуратури України від 14.11.2012 р. N 113) [529].

В Інструкції «Про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події» теж не наведено жодного способу інформування слідчим про вчинене адміністративне правопорушення та виявленого правопорушника [533].

Виходячи із викладеного, пропонуємо внести відповідні доповнення до частини 3 статті 284 КПК та викласти її у наступній редакції:

«Про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймає постанову, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому цим Кодексом. Слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4 частини першої цієї статті, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру. Прокурор приймає постанову про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстав, передбачених частиною першою цієї статті. Після прийняття процесуального рішення про закриття кримінального провадження, у випадку виявлення ознак вчиненого адміністративного правопорушення чи особи правопорушника, слідчий, прокурор інформує про це в письмовій формі начальника органу внутрішніх справ».

Аналогічні доповнення слід внести до Положення «Про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань», яке затверджене наказом Генеральної прокуратури України від 17 серпня 2012 року №69 та Інструкції «Про порядок

ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події».

Тривалий період часу ми підтримували, на наш погляд, раціональні пропозиції, висвітлені в юридичній літературі, щодо доповнення статті 212 КПК 1960 року новими формами закінчення досудового слідства, як от: винесення слідчим постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про закриття в ній провадження; постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про закриття в ній провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності [575, с.12]; подання про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності; постанови про направлення справи до суду для її закриття та застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру; постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про закриття справи, звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності та застосування до нього примусових заходів виховного характеру [137, с.14]; постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності за nereабілітуючими підставами, зокрема у зв'язку із дійовим каяттям [624, с.13]. Також слухними ми вважали доповнення П. Л. Степанова щодо формулювання та змісту нової статті КПК „Постанова про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності” [624, с.13-14].

Деякі перелічені пропозиції науковців знайшли своє відображення у нормах КПК 2012 року. Як ми вже відзначали, стаття 286 КПК визначає порядок звільнення від кримінальної відповідальності та встановлює, що воно здійснюється судом. Встановивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, прокурор складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та без проведення досудового розслідування у повному обсязі надсилає його до суду. Перед направленням клопотання до суду прокурор зобов'язаний ознайомити з ним потерпілого та з'ясувати його думку

щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності (частини 1-3) [329]. Таке положення, на наш погляд, є прогресивним та новаторським, однак законодавцю слід визначитися у цій нормі із діями у ситуації, коли потерпілий висловить заперечення щодо звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності. *Тому вважаємо за доцільне доповнити частину 2 статті 286 КПК наступним реченням: „У випадку незгоди потерпілого щодо звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності прокурор повинен допитати потерпілого про наявні причини та відобразити їх в описовій частині клопотання”.*

Якщо порівняти чинне кримінальне процесуальне законодавство та КПК 1960 року, то слід відмітити що КПК 1960 року передбачав ряд підстав, коли слідчий за згодою прокурора направляв справу до суду для вирішення питання про її закриття у судовому засіданні. Такими підставами були: зміна обстановки (стаття 7 КПК 1960 року); дійове каяття (статті 7¹, 7² КПК 1960 року); примирення обвинуваченого, підсудного з потерпілим (статті 7¹, 8 КПК 1960 року); застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (статті 7¹, 7³, 9 КПК 1960 року); передача особи на поруки колективу підприємства, установи чи організації (статті 7¹, 10 КПК 1960 року); закінчення строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності (статті 7¹, 11¹ КПК 1960 року) [38, с.225-226]. На сьогоднішній день, такі процесуальні рішення, у вигляді постанови, слідчим за чинним КПК взагалі не приймаються.

За чинним КПК рішення про направлення матеріалів кримінального провадження до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру є також формою закінчення досудового розслідування. Аналізовані нами процесуальні рішення за КПК 1960 року належали до повноважень слідчого. Відповідно до статті 226 КПК 1960 року форма закінчення провадження направленням матеріалів справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру була можлива лише тоді, коли на підставі висновку судово-

психіатричної експертизи та інших доказів було встановлено, що особа, яка притягнута або підлягає притягненню до кримінальної відповідальності, під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному стані або в подальшому захворіла душевною хворобою, яка позбавляла її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними. Як зазначалося у частині другій статті 417 КПК 1960 року, на досудовому слідстві провадилися всі необхідні слідчі дії для всебічного, повного й об'єктивного з'ясування обставин вчинення суспільно небезпечного діяння і особи того, хто його вчинив, а також обставин, які характеризували цю особу та її психічне захворювання. Якщо в ході розслідування справи було встановлено і сукупністю зібраних доказів доведено, що суспільно небезпечне діяння вчинене саме особою, визнаною неосудною, слідчий виносив постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру, яку надсилав прокурору для затвердження. Структура такої постанови була аналогічна структурі обвинувального висновку [330].

У статті 292 КПК 2012 року передбачено таку форму закінчення досудового розслідування, як підготовка клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру. Однак не внормовано повноваження визначених суб'єктів на його підготовку. *Тому пропонуємо у частинах 1 та 2 статті 292 КПК 2012 року такими суб'єктами визначити прокурора та слідчого, який повинен погодити своє процесуальне рішення у формі клопотання із прокурором.*

Отже, ми встановили, що кінцевими процесуальними рішеннями слідчого на стадії досудового розслідування є наступні: рішення про складання обвинувального акту та направлення матеріалів кримінального провадження через прокурора до суду; рішення слідчого про закриття кримінального провадження; рішення слідчого про направлення матеріалів кримінального провадження до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру. Такі наші висновки аргументовані ствердними відповідями 170 (77,3 %) із 220 опитаних нами за додатковою

анкетою слідчих. Рішення слідчого про звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності не належить до повноважень слідчого, хоча є однією з процесуальних форм закінчення досудового розслідування. Кожне із них може бути прийняте лише при виконанні визначених КПК процесуальних вимог та коли всі завдання досудового розслідування виконані.

3.4 Кримінальні процесуальні гарантії дотримання прав і свобод громадян при прийнятті процесуальних рішень слідчим

Права людини у своєму розвитку пройшли певні етапи, але цей процес безперервний. Права людини, що склалися внаслідок історичного розвитку, становлення еталонів і стандартів, є неодмінним показником і нормою розвитку демократичного суспільства [557, с.66]. Проблема прав та свобод людини і громадянина є актуальною від найдавніших часів людської історії, їй приділяли значну увагу такі мислителі, як Антифонт, Платон, Цицерон, Макіавеллі, Руссо, Монтеск'є, Драгоманов та багато інших. Окремим питанням основних соціальних прав та свобод людини і громадянина в Україні на сучасному етапі присвячено дослідження системи прав та свобод людини і громадянина в конституційному праві та інших галузевих юридичних науках. Значний вклад в розробку проблем правового становища особи в кримінальному судочинстві внесли відомі українські вчені С. А. Альперт, М. І. Бажанов, Л. О. Богословська, В. Д. Бринцев, Т. В. Варфоломеева, Ю. М. Грошевий, В. С. Зеленецький, І. Є. Марочкін, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, П. М. Рабінович та інші. Режим правового захисту особи в сфері кримінального судочинства – одне із важливих завдань галузевого процесуально-правового регулювання. Його створення і укріплення передбачає систему заходів, які б забезпечували правозахисну діяльність правозастосувача у кримінальному судочинстві [165, с.500].

Гарантії конституційних прав і свобод людини закріплені Конституцією України, у зв'язку з чим 1 листопада 1996 року було прийнято Постанову

Пленуму Верховного Суду України № 9 „Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя”, в якій зазначено, що Конституцією України кожній людині гарантовано право звернутися до суду для захисту своїх конституційних прав і свобод [532]. С. І. Мінченко та О. Є. Омельченко цілком обґрунтовано вважають, що державне, юридичне забезпечення і захист основних прав і свобод людини в Україні сьогодні ще не можна назвати задовільним, навіть прийняті закони з різних причин не завжди реалізуються повною мірою. Проте напрям, обраний Українською Державою, дає підставу сподіватися на поліпшення ситуації [434, с.75]. Слід погодитися із Д. П. Фіолевським в тому, що в нормах Конституції України підтверджено намір суспільства і держави рухатися шляхом демократизації та гуманізації правових інститутів до міжнародних правових стандартів. Однак, як би прекрасно не звучали всі декларації, їх недостатньо. Необхідно наступально їх закріплювати у робочих документах, створювати реальні умови для впровадження законодавчих положень у практику та судовий контроль за діяльністю слідчих. Адже непоодинокими, на жаль, є тенденції слідчо-оперативних працівників до перевищення своїх повноважень [152, с.87-88]. О. Лавринович переконаний, що з часу проголошення незалежності України і до сьогодні саме права і свободи людини та громадянина є дороговказом конституційного розвитку суспільства та держави. Нині Україна впевнено реалізує конституційовані в Основному Законі права та свободи людини [349, с.43]. Права і свободи людини та громадянина традиційно розглядаються в контексті правової держави та принципу верховенства права. Це нерозривно пов'язані, взаємно обумовлені явища. З одного боку, в матеріальному (змістовному) аспекті принцип верховенства права неодмінно пов'язується з визнанням і належним забезпеченням прав людини. У такому аспекті права та свободи людини і громадянина, їх гарантування державою є складовою принципу верховенства права, без якої принцип верховенства права не може існувати. Права людини виступають тим обов'язковим змістовним стандартом, який обмежує державу і покладається в основу позитивного права. З другого боку, визнання і гарантування принципу верховенства права є необхідною передумовою

реального функціонування системи прав та свобод людини і громадянина. Останні мають самостійне значення й існують не лише як складова верховенства права. Перш за все, це компонент права, без якого неможливе існування самого права. А принцип верховенства права – це конструкція, „механізм”, у певному розумінні інструмент, використання якого дозволяє обмежити державу правом, і, таким чином, гарантувати права людини [60, с.201]. Говорячи про стан захисту в Україні основоположних прав і свобод людини, В. Литвин вказує, що в недалекій історичній ретроспективі термін „верховенство права” в українському праві був мало вживаним хоча б тому, що в усіх тоталітарних режимах діє верховенство закону, до того ж тоталітарне. І зараз наша політико-правова думка має пройти шлях від визнання верховенства закону до утвердження верховенства права. Перший руський митрополит Іларіон Київський кількома тезами розкрив суть „верховенства права” краще, ніж це зробили вітчизняні дослідники у своїх монографіях. Більше того, він навіть вказав шлях його утвердження: „Спершу був Закон, а потім благодать. Спершу тінь, потім істина, Закон-бо був предтечею і слугою Благодаті та Істини” [369, с.8].

Додержання прав і свобод людини стає критерієм цивілізованості країн сучасного світу. Формування соціальної, правової, демократичної держави в Україні передбачає необхідність всебічного розвитку прогресивних інститутів, захисту загальнолюдських цінностей, пріоритетного забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Демократичні процеси, що відбуваються в нашому суспільстві, мають стосуватися й забезпечення прав і свобод людини у галузі кримінального судочинства. Тому існує необхідність у перетворенні органів досудового розслідування на органи, що діють за справжніми гуманістичними принципами [722, с.195]. Лише на підставі неухильного дотримання закону всіма професійними учасниками кримінального судочинства і в результаті змагальності між ними можна здійснити об’єктивне кримінально-процесуальне дослідження злочину, вирішити питання про винуватість чи невинуватість особи, стосовно якої здійснюється кримінальне переслідування, ступінь її кримінальної відповідальності і відповідного покарання для винуватого [20, с.21]. Принцип

дотримання прав і свобод громадян пронизує чинний КПК України, всі його стадії, зокрема вимога поваги честі і гідності людини. Вона поширюються на всі процесуальні дії і на всіх учасників процесу [472, с.367]. Вперше на рівні Конституції України було закріплено принцип встановлення істини у кримінальному провадженні. Однак, на жаль, він сформульований в Основному Законі не прямо [516, с.36]. Лише за умови встановлення слідчим, а у подальшому і судом об'єктивної істини законодавчо допускається прийняття процесуального рішення про визнання особи винною у вчиненні злочину і застосування до неї кримінального покарання чи інших заходів впливу [609, с.134]. Встановити істину на досудовому слідстві або при проведенні дізнання – означає сформувати у особи, яка проводить розслідування на основі сформованої доказової бази, глибоке переконання в істинності висунутої нею версії щодо події злочину та винуватості особи, яка його вчинила. Отже, метою діяльності органів дізнання і досудового слідства є збирання і процесуальне закріплення доказового (фактичного) матеріалу до суду і для суду. Висновки, які роблять ці органи в своїх процесуальних актах, є нічим іншим, як підбиттям підсумків процесуальної діяльності на певному етапі розслідування, побудові переконання в тому, що зібрано і закріплено достатньо доказів „належної якості” для направлення матеріалів кримінального провадження для розгляду в суді [516, с.38-39]. У працях провідних науковців висвітлено і дещо протилежні позиції, як от щодо розуміння мети досудового розслідування, яка полягає у відшукуванні слідчим достатніх аргументів, приводів та підстав для ефективного розгляду кримінального провадження у суді [696, с.88]. Із таким твердженням нам важко погодитися, хоча б проаналізувавши статті КПК в яких унормовано завдання кримінального провадження та повноваження слідчого. Однак не будемо вдаватися до детальних коментарів через те, що вказана дискусія виходить за межі предмету дисертації.

Наводячи авторське розуміння процесуального рішення слідчого, ми вже акцентували увагу на тому, що рішення є владним правовим актом, програмою дій, тобто можна констатувати, що рішення слідчого прямо пов'язані із заходами

процесуального примусу. Для прикладу, В. А. Савченко вказує, що всі стадії кримінального судочинства ФРН (попереднє розслідування, попередній розгляд справи в суді, судовий розгляд, а також і виконання вироку), як і кримінального процесу України, повинні забезпечуватися заходами примусу. Такі заходи можна розглядати з точки зору ступеня їх суворості по відношенню до людини, з огляду на обсяг обмеження її суб'єктивних прав і свобод. Очевидно, що найсуворішими тут будуть арешт, затримання за підозрою у вчиненні злочину, що, по суті, є позбавленням волі, а це тягне за собою певні моральні та фізичні страждання [586, с.107]. Так, Т. В. Садова розглядає кримінально-процесуальний примус як вид державного впливу на суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності у вигляді передбачених законом засобів процесуального впливу з метою забезпечення належної поведінки суб'єктів в разі їх відмови від підкорення державній волі в контексті виконання завдань кримінального судочинства. До заходів кримінально-процесуального примусу вказана авторка відносить передбачені кримінально-процесуальним законом заходи фізичного, морального, матеріального та особистісного впливу, що застосовуються вповноваженими законом органами у передбаченому законом порядку до певних учасників кримінального процесу з метою забезпечення їх належної поведінки та виконання завдань кримінального судочинства. Основною вимогою щодо застосування заходів кримінально-процесуального примусу є неухильне дотримання прав і свобод громадян [589, с.25, 33], що почасти є глобальною дилемою, яка вже десятки років не знаходить свого вирішення. Класифікуючи заходи примусу в кримінальному процесі, А. А. Благодир наводить наступну їх видову різноманітність: 1) ті заходи примусу, що застосовуються винятково у зв'язку із протиправною поведінкою будь-якого суб'єкта кримінально-процесуальних правовідносин; 2) ті, що застосовуються з метою покарання осіб за невиконання вимог КПК; 3) ті, що застосовуються з метою усунення окремих суб'єктів від участі у справі; 4) ті, що застосовуються з метою забезпечення отримання доказів; 5) ті, що застосовуються з метою усунення порушень, допущених органами і особами, уповноваженими на розслідування і судовий

розгляд; б) ті, що застосовуються з метою забезпечення нормального порядку судового розгляду справи [392, с.44-48].

На особливу увагу, на наш погляд, заслуговують заходи психологічного впливу як різновид примусу. Головне, що відрізняє переконання від примусу, що дозволяє розмежувати методи психологічного впливу на правомірні та неправомірні, – це наявність або відсутність обмеження волевиявлення у особи, від якої отримується інформація, наявність у неї свободи вибору лінії своєї поведінки [677, с.15]. Ведучи мову про розмежування правомірного та неправомірного психологічного впливу, деякі провідні науковці основною їх відмінністю вважають опосередкований характер дії першого по відношенні на позицію певного індивідуума при формуванні лінії своєї поведінки та прийняття рішень [19, с.59]. Приймаючи процесуальне рішення про проведення процесуальних дій, як правильно відзначає В. В. Назаров, слідчий повинен визначити допустиму міру обмеження їх конституційних прав. Так, при проведенні одних слідчих (розшукових) дій обмеження стосовно осіб, за участю яких вони проводяться, не допускається взагалі, це: допит, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, ексгумація трупа. Інші слідчі (розшукові) дії допускають застосування обмеження конституційних прав і законних інтересів громадян – це обшук, освідування, проведення судової експертизи. Здебільшого обмеження прав громадян під час проведення обшуку полягає у необхідності раптового вторгнення слідчого в житло, а у зв'язку з цим – і в особисте життя громадян, навіть безпосередньо не причетних до злочину, який розслідується, в особисте життя членів сім'ї особи, яка вчинила злочин, і зовсім сторонніх осіб. При призначенні експертиз виникає питання про допустимість і ступінь обмеження конституційних прав та застосування примусу до осіб (у разі відмови від добровільного проведення щодо них експертиз) з метою забезпечення проведення експертизи і встановлення за її допомогою істотних для провадження обставин. У кримінальному процесі є власний, вироблений як наукою, так і практикою діяльності ОВС, механізм захисту конституційних прав людини. Так, за сферою дії його можна поділити на внутрішньодержавний (судовий;

прокурорський; той, який реалізується захисником) і міжнародний, що реалізується Європейським судом з прав людини. Для того ж, щоб цей механізм ефективно працював, щоб права людини реалізовувалися на практиці, не залишалися декларацією, для їх реального відтворення необхідно, щоб кожен, хто залучається у кримінальне провадження, умів ними користуватися. При цьому відповідні права повинні забезпечуватися державою, бути вищою цінністю [44б, с.с.164, 170, 174, 218].

На жаль, будні накладають свій відбиток на нашу професійну діяльність. В. Бесчастний та Г. Гребеньков вважають, що етична освіта і виховання, очевидно, сьогодні більшою мірою визначають зовнішні негативні іміджеві характеристики міліції й окремого міліціонера та детермінують ті явища, про які зазначав А. Могильов у своєму інтерв'ю газеті „2000” [436], зокрема наявність серед працівників міліції осіб, які ведуть протиправний спосіб життя, а також корумпованості, клановості, протекціонізму, недотримання, а почасти просто незнання професійної етики як чинника вироблення стилю та форми поведінки співробітника міліції серед громадян країни. Зрозуміло, міліція, як й інші складові правопорядку, – це своєрідне дзеркало суспільства з урахуванням людського чинника. Нездатність упродовж існування незалежної Української держави створити за допомогою механізмів виховання та освіти систему загальнозначущих, таких, що транслиуються каналами соціалізації, світоглядних (головним чином моральних і правових) цінностей людини сьогодні дається взнаки як ніколи. Адже відомо, що в разі, якщо державні інститути не справляються зі своїми завданнями, регулювання суспільного життя стає прерогативою різного роду тіньових (латентних) структур, що діють поза правовим полем. Тому й міліція, будучи інструментом створення і підтримання правопорядку в суспільстві, не може бути кращою від самого суспільства [84, с.3]. О. М. Руднева, звертаючись до проблематики міжнародних стандартів прав і свобод людини, необхідною передумовою ефективного розвитку вітчизняної правової системи як складової процесу розбудови демократичної та правової держави визначає визнання, гарантування та реальне їх забезпечення. Для

України як молодій країні, що ставить перед собою амбітні завдання приєднатися до сім'ї держав з багатовіковою правовою традицією та значним досвідом демократичного будівництва, сприйняття ідей прав і свобод людини та забезпечення міжнародних стандартів з прав людини є одним з найбільш актуальних завдань на сучасному етапі її становлення [578, с.11].

Ніхто не повинен зазнавати катувань чи жорстокого, нелюдського або такого, що принижує його гідність, поводження чи покарання [431, ст. 7]. Жодна посадова особа по підтриманню правопорядку не може здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-якої дії, що являє собою катування чи інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види поводження та покарання [272, ст. 5]. З ратифікацією Україною 17 липня 1997 року Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод склалася доволі незвична ситуація для вітчизняних правників (зважаючи на позитивістську правову систему і відповідну традицію, яка панувала впродовж тривалого часу на теренах нашої держави): якщо раніше вони керувалися лише вимогами національного права – законодавства, зокрема Конституції України, підзаконних актів, – то з моменту набуття Конвенцією чинності мали враховувати і її положення [751, с.44]. Право включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо [565]. Європейська конвенція з прав людини лежить в основі унікальної європейської системи захисту прав людини, яка слугує прикладом для створення відповідних систем у інших регіонах світу. Ця система відкрила нові шляхи для захисту прав людини за допомогою надання окремій особі права подавати скарги про порушення прав людини безпосередньо до Європейського суду, для розвитку вражаючого зводу прецедентного права, який дозволяє здійснювати динамічну інтерпретацію прав людини, а також, що є не менш важливим, для створення можливостей для внесення змін у законодавство або правозастосовну практику на національному рівні з конкретними позитивними наслідками для життя більш ніж 800 мільйонів людей на території країн Ради Європи. Важливим структурним елементом національної стратегії є зміцнення культури прав людини шляхом їх повної інтеграції у сферу освіти та

професійної підготовки, а також за допомогою підвищення поінформованості населення [700, с.19, 22].

Європейська конвенція з прав людини – фундамент становлення в Україні якісно нової системи захисту прав і свобод людини. Україна є „одним із лідерів” за кількістю заяв –11050, що надходять до Європейського суду з прав людини. Ми на четвертому місці після Росії, Туреччини та Румунії. Станом на 1 жовтня 2010 року судом загалом ухвалено 661 рішення стосовно України, з них 40 стосувалися порушення розумного строку провадження у кримінальних справах, а 120 –порушень статті 13 Конвенції „Право на ефективний засіб юридичного захисту” [256, с.30]. *На наш погляд, наведена статистика є далеко невтішною для України, адже свідчить про непоодинокі порушення прав і свобод громадян, зокрема і під час досудового слідства та судового розгляду. Значна доля означених процесуальних порушень прямо пов’язана із якістю тих рішень, які слідчий приймає на досудовому розслідуванні найчастіше. До них, за результатами проведеного нами анкетування 405 слідчих ОВС, слід віднести процесуальні рішення слідчого про проведення слідчих (розшукових) дій, на що вказали 383 (67,9%) опитаних; про застосування запобіжних заходів – 108 (19,1 %) респондентів; про закриття кримінального провадження – 22 (3,9 %) слідчих; про зупинення досудового розслідування –40 (7,1%) опитаних практичних працівників.*

При імплементації міжнародно-правових стандартів у національне кримінальне процесуальне законодавство очевидною є об’єктивна необхідність комплексного перегляду стандартів якості кримінально-процесуальних рішень. Відповідність будь якого рішення системі вимог, що до нього ставляться, надає процесуальному акту властивість доброякісності, обумовлює його правову ефективність. Основу доброякісності процесуального акту складає його належне обґрунтування, підтвердження всіх висновків, які в ньому відображені, посиленнями на відповідні норми права, сукупністю доказів і взаємопов’язаних з ними переконливих доводів. У реальному кримінальному процесі обґрунтованості рішень правозастосувача протистоїть можлива їхня

необґрунтованість. Це підтверджується повсякденною практикою діяльності як правоохоронних органів, так і суду. Як показує статистика, недоброякісні процесуальні акти приймаються як на досудовому розслідуванні, так і судом, а наслідки помилок можуть перевищувати іноді силу впливу, на яку безпосередньо було розраховано (у позитивному сенсі) саме рішення [732, с.223-224].

У той час як обґрунтованість процесуальних актів має особливе значення в правозахисному механізмі, оскільки є необхідною умовою реального забезпечення права громадянина на справедливий суд, стабільності та підвищення рівня виконуваності прийнятих рішень, їхня необґрунтованість обумовлює появу протилежних, дуже істотних негативних, а тому й небажаних наслідків як для окремих осіб і органів, що ведуть процес, так і для держави та суспільства в цілому. Тому не випадково саме така якість процесуальних документів останнім часом привертає значну увагу не тільки Верховного Суду України, який притаманними йому засобами намагається спонукати слідчих, прокурорів та суддів до належного рівня їх правозастосовної діяльності, проте й Європейського суду з прав людини, рішення якого мають для України безпосереднє значення. Цікавою є статистика, що свідчить про тенденцію різкого збільшення сум відшкодування нашою державою компенсацій матеріальної та моральної шкоди за рішеннями, винесеними Європейським судом проти України. Так, в 2008 році Україна сплатила 20,5 мільйона гривень компенсацій. Для порівняння: 2007 р. – близько 3 млн. 257 тис, 2006 р. – 9 млн. 270 тис, 2005 р. – 1 млн. 688 тис, 2004 р. – 4 млн. 158 тис. Станом на 1 січня 2010 року Європейський суд розглянув близько 500 справ з України, рішення в яких винесені на користь скаргників. Причому один з важливих моментів, на які звертав увагу Європейський суд, – це необґрунтованість як судових, так і досудових процесуальних рішень, їх голослівність. Там, де застосовується будь-яке обмеження прав, обов'язково має бути обґрунтування його доцільності та необхідності, тобто підтвердження правильності прийнятого рішення за допомогою не тільки певної сукупності доказів, а й відповідних мотивів, які об'єктивізують внутрішнє переконання правозастосувача [732, с.225-226].

В.С.Зеленецький та Н.В.Глинська, провівши надзвичайно ґрунтовне наукове дослідження, правильно резюмують, що обґрунтування є більш широким поняттям, яке, крім мотивування, містить у собі й доведеність обставин, що обґрунтовуються, а мотивування – це сукупність мотивів, що обґрунтовують яке-небудь положення, викладене в процесуальному акті [223, с.66-71; 732, с.226-227].

Багато питань виникає через прийняття слідчим невірних рішень, а особливо це стосується неправильної кваліфікації вчиненого діяння через що порушуються права і свободи громадян. Така ситуація була властивою для слідчої діяльності в умовах дії КПК 1960 року та є актуальною і на сьогоднішній день, на що у попередніх підрозділах роботи нами вже зверталася детальна увага. Для прикладу ілюстраційною є Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 21 січня 2010 року. Так, Жовтневий районний суд м. Дніпропетровська вироком від 13 березня 2009 року засудив С. і Щ. за частиною 1 статті 162 КК до штрафу у розмірі 850 грн. в дохід держави за те, що вони 7 січня 2009 року приблизно о 18 год. 10 хв., діючи узгоджено, маючи умисел на порушення недоторканності житла П., за обставин, детально викладених у вирокі, незаконно проникли до квартири, в якій мешкала П. У касаційній скарзі потерпіла порушила питання про скасування постановленого вироку та направлення справи на нове розслідування. При цьому вона посилялася на неправильне застосування кримінального закону, стверджувала, що С. і Щ. викрали її майно на загальну суму 12 тис. 332 грн, а тому їх дії слід було кваліфікувати за частиною 5 статті 185 КК. П. також вважала, що, призначаючи їм покарання у виді штрафу, суд не врахував, що вони не працюють, раніше судимі за корисливі злочини. Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що вона підлягає задоволенню, так як суд допустив порушення чинного кримінального та кримінально-процесуального законів, які істотно вплинули на правильність прийняття рішення у справі та є безумовною підставою для скасування вироку і направлення справи на новий судовий розгляд [685, с.15-16]. *Із наведеного*

прикладу можемо простежити ланцюг неправильних рішень, що приймалися слідчим на досудовому слідстві, а у подальшому і місцевим та апеляційним судами, які лише Верховний Суд України зміг виправити і на це витрачено практично два роки, не говорячи вже про допущену тяганину та понесені судові витрати.

Шполянський районний суд Черкаської області вироком від 18 грудня 2008 року засудив М. за частиною 2 статті 233 КК на п'ять років позбавлення волі, а на підставі статті 75 КК звільнив його від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком три роки. Колегія суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Черкаської області ухвалою від 3 березня 2009 року вирок залишила без змін. М. визнано винним у вчиненні незаконної приватизації комунального майна м. Ватутіне Черкаської області шляхом використання підроблених приватизаційних документів у великих розмірах. У касаційній скарзі захисник засудженого М. послався на невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи. Він стверджував, що у діях М. відсутній склад відповідного злочину. Перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи, наведені у касаційній скарзі, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав. Згідно з диспозицією статті 233 КК об'єктом злочину, передбаченого цією статтею, є відносини у сфері приватизації державного і комунального майна, а предметом – державне та комунальне майно. У цьому випадку предметом злочину були приміщення магазинів, які до приватизації належали до комунальної власності м. Ватутіне. Тому шкода, спричинена цим злочином, була завдана лише органу місцевого самоврядування – міській раді. Однак ні під час досудового слідства, ні суд міську раду не залучали як цивільного позивача, а тому вона була позбавлена можливості реалізувати свої права. Водночас без належної мотивації потерпілим у справі визнано приватного підприємця Б. Зазначені порушення кримінально-процесуального закону надалі вплинули на повноту, всебічність та об'єктивність судового розгляду цієї кримінальної справи. За таких обставин колегія суддів

Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України ухвалила скасувати вирок Шполянського районного суду Черкаської області від 18 грудня 2008 року та ухвалу колегії суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Черкаської області від 3 березня 2009 року щодо М., а справу направити на новий судовий розгляд [686, с.16-17]. *Отже, можемо констатувати, що через відсутність належних процесуальних рішень слідчого, а в подальшому і суду щодо визнання як цивільного позивача, селищна рада була позбавлена можливості реалізувати свої права. Водночас без належної мотивації потерпілим визнано приватного підприємця Б. Зазначені порушення кримінально-процесуального закону надалі вплинули на повноту, всебічність та об'єктивність судового розгляду. Більше того, в порушення вимог КПК про те, що ніякі докази для суду, прокурора та слідчого не мають наперед встановленої сили, слідчий та суддя використали лише докази, що підтверджують вину, посилалися лише на один висновок експерта, хоча існував інший, який йому суперечив. Чому ж жоден із них не прийняв рішення про призначення комісійної експертизи, висновок якої зміг би усунути всі протиріччя по справі?*

Як засвідчило узагальнення, проведене у 2010 році Верховним Судом України, значну кількість кримінальних справ органи досудового слідства порушували проти осіб за частиною 2 статті 368 КК за кваліфікуючою ознакою „вимагання хабара”. Однак в процесі розгляду справи в суді така кваліфікуюча ознака у багатьох випадках не була підтверджена, тому дії підсудних перекваліфіковувалися на частину 1 статті 368 КК і, за наявності відповідних підстав, справи закривалися на підставі акту амністії. Так, у справі, розглянутій Сихівським районним судом м.Львова, В. обвинувачувався в тому, що, обіймаючи посаду головного державного податкового ревізора-інспектора Державної податкової інспекції у Сихівському районі м.Львова і будучи службовою особою, перевібивши торговий кіоск, який належить приватному підприємцю К, і виявивши порушення податкового та трудового законодавства, висунув останньому вимогу заплатити 500 доларів США за уникнення ним відповідальності. В подальшому, у визначеному місці, В. одержав від К. хабар у

розмірі 400 доларів США. Дії В. були кваліфіковані досудовим слідством за частиною 2 статті 368 КК. Однак суд дійшов висновку, що кваліфікуюча обставина „вимагання хабара” не була підтверджена, оскільки К. в судовому засіданні показав, що під час зустрічі з В., коли той пояснив йому суть виявлених порушень, сам звернувся до нього з пропозицією якось вирішити це питання, тобто ініціатива дачі хабара виходила саме від нього. У цьому випадку загрози порушення законних прав та інтересів К. не було, оскільки у нього виявлені порушення трудового та податкового законодавства, за які він згідно з чинним законодавством мав бути притягнений до відповідальності, а тому давав хабар з метою уникнення передбаченої законом відповідальності [680, с.20]. *Із наведеного прикладу чітко простежується неправильне рішення слідчого, яке не усунув місцевий суд, щодо кваліфікації вчиненого діяння, хоча стаття 64 КПК 1960 року та частина 1 статті 91 чинного КПК вимагає від слідчого встановити подію кримінального правопорушення, мотиви та обставини, що впливають на відповідальність обвинуваченого.*

Узагальнення Верховного Суду України за результатами апеляційного розгляду справ показало, що вироки судів першої інстанції були скасовані чи змінені в більшості випадків через порушення вимог кримінально-процесуального законодавства та неправильне застосування кримінального закону, зокрема недотримання вимог закону щодо повноти та об'єктивності дослідження всіх обставин вчинення злочину, внаслідок чого суди приймали незаконні рішення. Так, Олевський районний суд Житомирської області вироком засудив голову Радовельської сільської ради Я. за частиною 2 статті 368 КК на п'ять років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій строком на два роки. Відповідно до статей 75, 76 КК засудженого звільнено від відбування основного покарання з випробуванням з іспитовим строком два роки. Я. визнаний винним у тому, що вимагав та одержав хабар у розмірі 1 тис. 500 грн. від приватного підприємця Н. за дачу дозволу на розміщення та відкриття столярного цеху. Апеляційний суд Житомирської

області за апеляцією засудженого вирок районного суду скасував, а справу направив на нове розслідування, зазначивши, що висновки суду про те, що вина Я. у вчиненні інкримінованого йому злочину встановлена повністю і доведена зібраними у справі й перевіреними в судовому засіданні доказами, ґрунтуються на недостатньо встановлених і досліджених обставинах справи. Всупереч вимогам закону пред'явлене та визнане судом у вирок обвинувачення є недостатньо конкретизованим. На порушення вимог КПК досудове слідство у справі було проведено неповно і поверхово, внаслідок чого залишилися нез'ясованими обставини, які мали істотне значення для правильного її вирішення [680, с.24].

Апеляційні суди зазначають, що в деяких кримінальних справах органи досудового слідства поверхово і неповно досліджували і продовжують досліджувати обставини справи, а суди першої інстанції не усувають ці недоліки в судовому засіданні, внаслідок чого приймають необґрунтовані та незаконні рішення. Наприклад, Баранівський районний суд Житомирської області визнав голову Довбиської селищної ради Д. невинним у вчиненні злочинів, склад яких передбачено частиною 1 статті 364, частиною 1 статті 366, частиною 2 статті 368 КК, і виправдав. Органи досудового слідства обвинувачували Д. в тому, що він, будучи службовою особою, яка займає відповідальне становище, у липні 2008 року, зловживаючи владою та службовим становищем, вчинив службове підроблення та одержав хабар у розмірі 7 тис. доларів США від приватного підприємця Ш. за сприяння в отриманні земельної ділянки площею 0,7 га для розміщення на ній місцевого спортивно-розважального комплексу. Суд першої інстанції визнав, що в діях Д. немає складу злочинів, передбачених частиною 1 статті 364 та частиною 1 статті 366 КК, а його вина у вчиненні злочину, склад якого передбачено частиною 2 статті 368 КК, не доведена. Суд апеляційної інстанції скасував рішення районного суду та повернув справу прокурору на нове розслідування через невідповідність висновків суду, викладених у вирок, фактичним обставинам справи. При цьому апеляційний суд вказав, що на обґрунтування виправдувального вироку в основному покладені

показання підсудного, без відповідного аналізу та зіставлений їх з іншими доказами [680, с.24]. *Наведений приклад є ще одним вагомим доказом того, що неправильні, необґрунтовані та незаконні рішення слідчих залишаються непоміченими і в судах, що є порушенням вимог КПК. При цьому також порушуються права та законні інтереси громадян.*

Причинами скасування вироків також є допущені істотні порушення вимог кримінально-процесуального закону. Так, Апеляційний суд Полтавської області за апеляцією засудженого своєю ухвалою скасував вирок Чорнухинського районного суду цієї ж області від 23 вересня 2008 року стосовно Ш., засудженого за частиною 1 статті 368 КК до штрафу в розмірі 13 тис. грн. з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій в органах внутрішніх справ строком на два роки. Ш. визнаний винним у тому, що, будучи старшим оперуповноваженим Державної служби боротьби з економічними злочинами (ДСБЕЗ) Чорнухинського райвідділу міліції, 24 березня 2008 року в приміщенні Луговиківської сільської ради Чорнухинського району Полтавської області від голови цієї ради Л. одержав хабар у розмірі 250 грн. за не складання щодо останнього протоколу про корупційне діяння. Скасовуючи вирок за апеляцією засудженого та направляючи справу прокурору для проведення нового розслідування з мотивів неповноти і необ'єктивності досудового слідства, колегія суддів зазначила, що на порушення вимог КПК органи досудового слідства і суд не з'ясували обставини, які мають істотне значення у справі. Зокрема, чи був засуджений Ш. станом на 24 березня 2008 року старшим оперуповноваженим ДСБЕЗ Чорнухинського РВ і чи мав він право скласти протокол про корупційне діяння, чи належить засудженому голос, відтворений на комп'ютерному диску, виданому Л., щодо перемовин між ним та засудженим Ш., та чи мало місце в діях Л. корупційне правопорушення [680, с.25]. *Тут можна простежити вже незаконність судових рішень не лише щодо неправильної кваліфікації вчиненого, а й щодо прийняття невірних рішень по заявлених клопотаннях учасників кримінального судочинства.*

Отже на підставі викладеного можна констатувати, що порушення прав і

законних інтересів громадян через неправомірні та необґрунтовані процесуальні рішення слідчого є непоодинокими, тому недоторканність особи, забезпечення її честі і гідності повинно гарантуватися спеціальним комплексом процесуальних норм. Є обґрунтованою доцільність введення у КПК спеціальних норм, які б закріплювали моральні вимоги поваги честі та гідності учасників процесу [472, с.367]. Наявні ґрунтовні наукові напрацювання щодо ефективного застосування етичних норм у процесі доказування, більше того, акцентовано увагу, що це є нагальною необхідністю, викликаною потребами сьогодення [440, с.116-118].

Очевидно такі авторські новаторства є слушним з огляду на реалії сьогодення, більше того, дозволимо собі узагальнити наведені пропозиції:

- важливе значення у даному випадку має розуміння етикету та моралі самими працівниками ОВС, зокрема слідчими. Етикет працівників ОВС –це система встановлених законами та підзаконними нормативно-правовими актами правил і норм, що регулюють порядок відносин працівників ОВС між собою та з громадянами, дотримання та використання яких є обов'язковим. Відмінною рисою службового етикету працівників ОВС є його нормативний характер. Етика поведінки працівників міліції під час спілкування повинна будуватися на певних моральних принципах, серед яких головними є наступні: в основі ділового контакту лежать інтереси справи; порядність, тобто органічна неспроможність до безчесного вчинку або поведінки; добротність, тобто органічна потреба робити людям добро; поважність, тобто повага гідності співрозмовника, що реалізується через такі моральні якості як: ввічливість, делікатність, тактовність, чемність, турботливість; коректність, тобто стриманість у словах та манерах, виключення зайвих питань, надмірної настирності; висока самоорганізація і ефективне планування роботи та виконання її у відведені терміни [361, с.8-9];

- має рацію Д. П. Фіолевський в тому, що докладно урегульована процесуальним законом діяльність слідчого завжди дуже тісно стикається з моральними проблемами, тому що завжди торкається конфіденційних справ і інтимних почуттів конкретних людей. В інтелектуальному поєдинку з підозрюваним слідчий має у своєму розпорядженні досить стандартний набір

засобів і прийомів – допит, обшук, пред’явлення для впізнання, слідчий експеримент і деякі інші. Як правило, зазначені слідчі (розшукові) дії супроводжуються емоційними проявами учасників цієї дії, що робить роботу слідчого нервово-перевантаженою, постійно напруженою, а отже – стресовою. Такий режим слідчого, природно, не може не відбиватися на його людських властивостях. Однак це ніяк не повинно відбиватися на його відношенні до справи і до причетності до неї особи. Законодавство, що регламентує проведення цих слідчих (розшукових) дій, завжди враховує необхідність поєднання слідчої тактики і моральних норм професійної етики. Моральні настанови не випадково стоять на першому місці, тому що саме від них найчастіше залежить правомірність, тактична спрямованість процесу розслідування і його результат [152, с.18, 26-30];

- людська психіка є особистісною, навіть коли мова йде про деформацію та розпад особистості. Особистість можна розглядати і в контексті уявлення про оптимальну еволюційну спрямованість духовного розвитку людини, і як його бажаний результат. В останньому розумінні особистість можна окреслити як вищу форму існування людини, можливу для всіх людей, таку, що в кожному випадку реалізується своєрідною та різною мірою. Оптимальне функціонування особистості характеризується гуманізуючим впливом на світ (природу, культуру, інших людей та самого себе), виявляється як прагнення та здатність бути об’єктом і суб’єктом такого благотворного і гуманізуючого впливу [211, с.11];

- чинне кримінальне процесуальне законодавство України необхідно удосконалювати щодо допустимості обмеження конституційних прав громадян при прийнятті процесуальних рішень слідчим. Зокрема підтримуємо пропозицію, що висловлена у юридичній літературі, про розроблення та запровадження в дію Закону України „Про права людини”, а на його основі – інституту обмеження конституційних прав громадян у кримінальному процесуальному праві, який повинен регулювати: порядок застосування тимчасових примусових заходів до осіб, які мають та обстоюють у кримінальному провадженні власні інтереси, що відповідало б Конституції України та європейським стандартам; діяльність

суб'єктів, які мають право на обмеження конституційних прав та суб'єктів, на яких поширюватимуться тимчасові правові обмеження, права та обов'язки цих суб'єктів; діяльність суб'єктів, які ухвалюють рішення і виконують функцію контролю та нагляду за органами розслідування щодо застосування правових обмежень. Першочерговим буде запровадження до КПК статті під назвою „Обмеження конституційних прав і свобод у кримінальному судочинстві” [446, с.345-346].

Висновки до розділу III

1. На підставі розглянутих положень можна констатувати, що належне інформаційне забезпечення прийняття процесуального рішення слідчим, що формується за результатами вжитих та реалізованих оперативно-розшукових заходів, здобутих фактичних даних у процесі провадження слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій, застосування науково-технічних засобів та використання криміналістичних рекомендації, є запорукою не лише його законності, обґрунтованості, вмотивованості, доцільності і своєчасності, а також перебуває у причинно-наслідковому зв'язку з важливими підсумковими судовими процесуальними рішеннями – винесенням обвинувальних чи виправдувальних вироків.

2. Рішення слідчого про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку досудового розслідування; прийняття кримінального провадження після отримання доручення керівника органу досудового розслідування в порядку частини 1 статті 214 КПК та рішення про виділення матеріалів досудового розслідування в окреме провадження, яке буде початковим для кримінального провадження, яке отримає інший реєстраційний номер, виступають як початкові рішення слідчого на стадії досудового розслідування. Здійснюючи розслідування, слідчий приймає значну кількість процесуальних рішень, серед яких значна доля спрямована на обмеження конституційних прав

громадян, ці рішення визначають хід розслідування, забезпечують явку учасників процесу тощо. Такі процесуальні рішення слідчого нами віднесені до другої групи як такі, що приймаються у ході розслідування.

3. Рішення слідчого виражаються у певній процесуальній формі завдяки процесуальному документу, що має свій зміст, значення, структуру. Проаналізувавши їх, нами запропоновано доповнити низку норм чинного КПК щодо вдосконалення процесуального порядку прийняття таких рішень.

4. До процесуальних рішень слідчого, що відносяться до кінцевих на стадії досудового розслідування, належить рішення про складання обвинувального акту; постанови про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4 частини першої статті 284 КПК, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру; клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру.

5. Встановлено, що чинне кримінальне процесуальне законодавство України необхідно вдосконалювати в частині допустимості обмеження конституційних прав громадян при прийнятті процесуальних рішень слідчим. Зокрема, підтримано пропозицію про розроблення та введення в дію Закону України „Про права людини” та доповнення КПК статтею – „Обмеження конституційних прав і свобод у кримінальному судочинстві”.

РОЗДІЛ 4

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРИЙНЯТТЯ Й ВИКОНАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

4.1 Вплив суб'єктивних чинників на прийняття рішень слідчим

Під суб'єктивними чинниками прийняття рішень, як слушно стверджує П. А. Лупинська, прийнято розуміти всі притаманні особам, які в кримінальному судочинстві наділені повноваженнями приймати рішення, корпоративні, морально-психологічні та інші характеристики. Значення суб'єктивних чинників у прийнятті рішень визначається тим, що дані рішення приймає визначена особа – слідчий, а сам процес прийняття рішень є творчим, інтелектуально-вольовим [390, с.63]. Спробуємо деталізувати ці чинники, актуалізуючи нашу увагу на деяких із них.

Питанням кадрового менеджменту в системі правоохоронних органів України присвячено наукові праці Д. О. Александрова, В. Г. Андросюка, В. І. Барка, Ю. Б. Ірхіна, Л. І. Казміренко, С. Д. Максименка, В. С. Медведєва, В. В. Рибалки, В. О. Татенка, О. В. Тімченка, О. П. Хохліної, О. М. Цильмак, О. В. Шаповалова, Г. О. Юхновця, С. І. Яковенка й інших фахівців у галузі юридичної психології. У дослідженнях цих авторів розглядаються різні аспекти, чинники й критерії професійної орієнтації та професійного відбору. Зокрема, В. А. Борисенко зазначає, що в поліції Європейських держав наприкінці 80 -х років ХХ століття цілі для правоохоронних органів встановлювали в межах концепції стратегічного спрямування, що розвивало концепцію стратегічного мислення як основу для діяльності. Такий підхід має забезпечити зв'язок між загальними, якісними цілями поліцейських систем та її специфічними, суто оперативно-службовими орієнтирами. Далі це дістало розвиток у ефективній діяльності, яка трактувалася, наприклад, для поліції як Q_{mp} (кваліфікаційний

менеджмент поліції) – забезпечення інтересів різних груп населення та поліцейських. Тобто генеральна мета у правоохоронній діяльності трактується як місія (якісна мета, задля якої існує організація у правовій демократичній державі) [639, с.48]. Із таким баченням ми погоджуємося та вважаємо, що лише завдання чинного КПК є для слідчого аксіомою, а принцип презумпції невинуватості – відправною точкою при розслідуванні кримінального правопорушення.

Оскільки перед слідчим апаратом стоять специфічні завдання, які вимагають глибоких професійних навичок і знань, почуття особистої відповідальності, об'єктивності, дисциплінованості, працьовитості, високого рівня правової культури, тому слідчий апарат і традиційно вважається найінтелектуальнішою частиною правоохоронних органів. Слідчому надано такі повноваження, яких не мають інші державні службовці – навіть Президент, Прем'єр-міністр, міністри щодо затримання, арешту, повідомлення про підозру тощо [279, с.195]. Слід погодитися із точкою зору Д. П. Фіолевського в тому, що дійсно людина, яка не сповідує любові до собі подібних, ніколи не відбудеться як слідчий у повному розумінні цього слова. Слідчий – це насамперед важлива державна посада, шанована і необхідна суспільству, різновид юридичної професії. Наявність у державі сильного, морально орієнтованого слідчого корпусу – це важливий фактор соціальної стабільності та спокою в країні. Робота слідчого за всіх часів приваблювала своєю соціальною значущістю, інтелектуальною спрямованістю і була оточена ореолом шляхетності. Усе це так, але це лише зовнішній бік багатогранної слідчої діяльності. Однак є й інший – внутрішній, більш реальний. Постійне перебування в епіцентрі людських трагедій, безсонні ночі, систематичні розумові перевантаження, незручності та прикрощі, постійне невдоволення керівництва і незаслужені дорікання потерпілих, нападки не завжди об'єктивної преси – це лише незначна частина важких буднів. Що може змусити людину не тільки погодитися на тяжку і не завжди вдячну роботу слідчого, але і надовго прив'язатися до неї? Природжене людинолюбство, прагнення бути корисним і нездоланна потреба в справедливості – це ті особистісно-моральні фактори, що

штовхають людину до нелегкої долі слідчого і все життя утримують її на цьому поприщі [152, с.81-82]. Прийняття процесуальних рішень це така система, у якій активно взаємодіють об'єктивні і суб'єктивні чинники, у тому числі соціальні, ідеологічні, правові, соціально-психологічні, особистісні тощо. До об'єктивних факторів відносяться соціально-політичні умови, у яких діє дана система судочинства; закони теорії пізнання; фактичні обставини вчиненого злочину, сукупність доказів, встановлених і досліджених. До суб'єктивних елементів вчені зараховують рівень професійної свідомості правозастосовувача, соціальну спрямованість його особистості, особливості його психологічного стану і процесів, пов'язаних з розглядом кримінального провадження. Варто також визнати правильним судження про те, що на основі принципового методологічного положення про єдність свідомості і діяльності, що розроблені радянською психологією, механізм ухвалення процесуального рішення повинен досліджуватися з огляду складної і неоднозначної відповідності між зовнішньою структурою кримінально-процесуальної діяльності і внутрішньою структурою особистості слідчого чи судді [188, с.19-20]. *Враховуючи наведене, можемо констатувати, що значний вплив на прийняття рішень слідчим здійснюється як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками, які ми групуємо наступним чином.*

До першого суб'єктивного чинника, що впливає на прийняття рішень слідчим, відносимо професіоналізм юриста – слідчого, його професійну компетентність. Наша позиція обґрунтована і результатами проведеного опитування 405 слідчих ОВС та 250 курсантів, з яких відповідно 309 (63,4%) та 125 (50%) респондентів визначили вказаний чинник як домінуючий при прийнятті процесуальних рішень слідчим. Професійна компетентність – це не лише знання, але і вміння, що дозволяють успішно діяти. Це також і гуманітарна компетентність, яку можна розглядати як грамотність дій у дотриманні прав громадян, із розумінням цінності кожної людини [390, с.65].

Інші науковці тлумачать компетентність як таку рису особистості, яка не залежить від певних законодавчих настанов, є індивідуальною, набутою у процесі

соціалізації особистості [658, с.216-217]; досить ґрунтовно запропоновано актуалізувати увагу на рівнях, аспектах компетентності, які лише у симбіотичному сприйнятті можуть створити уяву у дослідника про її цілісний, домінуючий характер [221, с. 48-49]. Висловлювалися і позиції з більш обмеженим об'єктом в ракурсі того, що ця властивість фахівця забезпечує належне виконання ним покладених функціональних обов'язків і набувається суб'єктом лише під час цілеспрямованого спеціалізованого навчання із подальшим набуттям визначених професійних навичок [102, с. 652–654]. Схожі погляди висловлені й іншими дослідниками [375, с.62-68; 470, с.24–29; 507, с.180–181].

М. С. Городецька, провівши глибоке наукове дослідження визначає, що компетентність фахівця – це такий рівень знань та професійно-ділових якостей особи, який дозволяє йому максимально ефективно реалізувати власну кримінально-процесуальну компетенцію для виконання завдань кримінального судочинства. Аспектами компетентності є: 1) глибоке знання особою своїх службових і державних функцій; 2) правильне розуміння завдань, покладених на відповідний орган; 3) компетентність в загальносуспільному сенсі – дії посадової особи в інтересах держави і суспільства [148, с.45-46]. Слід погодитися із висновками М. С. Городецької, що важелями підвищення компетентності (з огляду на засвоєння знань), які знаходяться у зоні можливого впливу, є спеціалізація слідчих у межах слідчого підрозділу. Але спеціалізація також може негативно відбитися на загальній компетентності слідчого, так як він втрачає кваліфікацію по розслідуванні інших категорій злочинів, що підтвердили 44,2% опитаних М. С. Городецькою слідчих. Слід передбачити у Типовому положенні про слідчий відділ продовження навчання, курси підвищення кваліфікації слідчих ОВС; проведення лекції на актуальну тему, семінару або, як зараз називають, тренінгу. Тільки 20,2% з числа опитаних вказаною вище дослідницею слідчих ОВС направлялись на курси підвищення кваліфікації, 60,1% слідчих вважають такі курси корисними, оскільки розширюється коло знань, які застосовуються на практиці. Серед недоліків направлення на курси підвищення кваліфікації 8,1%

слідчих вказали тривалу відірваність від роботи, а 19,4% – відірваність теоретичних знань від проблем практики; застосування технічних засобів [148, с.52-56]. Як спосіб наукового вирішення означеної проблематики можна взяти за основу досвід, частково описаний у праці А. Я. Дубинського [188, с.20-21] та в подальшому деталізований у роботах А. О. Сурніна. Цей автор, частково переносючи акцент у суб'єктному складі, відзначає, що професійна діяльність суддів судів загальної юрисдикції висуває підвищені вимоги до знань, умінь та індивідуально-психологічних властивостей кандидатів до призначення на посади. Проведені цим дослідником упродовж 2007-2008 років професіографічні дослідження показують, що юридична професійна діяльність судді відноситься до складних професій, основною психологічною детермінантою якої є система „людина - людина”. Провідна складність, зокрема, полягає в тому, що площа системи „людина-людина” за певних умов перетинається із площиною системою „людина-знакова система”. При розгляді цивільних та кримінальних справ, суддя зустрічається з різноманітними професійними ситуаціями, які характеризуються низкою психологічних ознак, зокрема: наперед надуманою поведінкою учасників; заплутаністю вихідних даних про істинний перебіг подій; складністю емоційних станів задіяних осіб; довільним чи спонтанним наміром учасників судового процесу ввести суд в оману; обмеженістю часу для прийняття рішення; значним емоційним і нервово-психічним навантаженням. Діяльність судді ускладнюється також тим, що досить часто кожна зі сторін-учасниць впевнена у своїй правоті і наполягає на тому, що саме її дії відповідають букві і духу Закону, про зміст чи існування якого ця сторона, можливо, навіть не мала уяви під час скоєння дій, які, зрештою, і призвели до судового процесу. У діяльності судді реалізується значна кількість спеціальних якостей особистості, які, приведені в систему, органічно входять до структури особистості судді і визначають його творчий потенціал та індивідуальний стиль діяльності [638, с.593]. Вважаємо, що більша частина означених характеристик є властивою і для слідчого та його професійної діяльності. Свідченням цьому є теза В. О. Коновалової про те, що перше дослідження професіограми слідчого належить В. Л. Васильєву і є свого

роду професійним портретом слідчого, побудованим на даних психологічних і соціологічних методів вивчення його діяльності. Професіограма слідчого (за В. Л. Васильєвим) – це багаторівнева ієрархічна структура, що відображає всі основні сторони професійної діяльності слідчого, а також особистісні якості і навички, що реалізуються в цій діяльності. Професіограма слідчого складається з декількох блоків, які послідовно охоплюють певні сторони його діяльності. До них, зокрема, належать: а) пошукова діяльність (спостережливість, допитливість, стійкість і концентрація уваги, висока орієнтація); б) комунікативна діяльність (товариськість, емоційна стійкість, чуйність, вміння слухати людину, вміння говорити з нею); в) посвідчувальна діяльність (акуратність, пунктуальність, чітка письмова мова); г) організаційна діяльність (самоорганізованість, воля, зібраність, цілеспрямованість, наполегливість, організаторські здібності в роботі з людьми); г) реконструктивна діяльність (пам'ять, уява, мислення, загальний і спеціальний інтелекти, інтуїція); д) соціальна діяльність – загальні якості: патріотизм, гуманність, чесність, принциповість; спеціальні якості: прагнення до істини і торжества справедливості, професійна гордість, професійна етика. Професіограми орієнтують навчальні заклади на певний рівень підготовки юридичних кадрів, сприяють діагностиці професіоналізації юристів, які працюють у різних правоохоронних органах [303, с.61-62]. *Ми переконані, що впровадження професіограми слідчого за переліченими блоками сприятиме покращенню зв'язку відомчої освіти із потребами практичної діяльності, а в подальшому сприятиме зменшенню таких негативних проявів, як некомпетентність, морально-професійна деформація, правовий нігілізм слідчого, які, на жаль, негативно впливають на професійну діяльність в цілому та процес прийняття процесуальних рішень слідчим зокрема. Отже, слід констатувати, що лише компетентний слідчий, тобто такий, який вміє застосовувати сучасні технічні засоби розслідування, займається так званим неформальним навчанням (окремі програми якого підготовлені автором цієї дисертації), систематично направляє для підвищення кваліфікації, може приймати обґрунтовані та правильні рішення.*

До другого чинника суб'єктивного характеру, на нашу думку, слід віднести *основи (зміст) морального, духовного виховання*. Саме на нього, як один із визначальних факторів при прийнятті процесуальних рішень слідчим, вказали 66 (13,6%) опитаних нами слідчих ОВС та 30 (12%) курсантів. З гуманістичних позицій засобом реалізації змісту завдань виховання кожного індивіда, на переконання В. М. Синьова, Д. М. Супруна, є засвоєння індивідом основ культури, як сфери духовного життя людей, що сприяє формуванню здібностей у особистості самостійно виробляти принципи своєї діяльності, поведінки, спілкування, орієнтуючись на кращі зразки загальнолюдської та національної культури. Тому зміст виховання особистості, його смислове наповнення передбачає формування інтелектуальної, моральної, екологічної, політичної, правової, економічної, комунікативної, естетичної, фізичної культури, а також культури праці, сімейних стосунків тощо. Серед різноманітних напрямів виховання провідним є розумове, оскільки саме розум разом із мораллю людини лежить в основі формування людської свідомості. З позицій сучасної психології розум – це сукупність пізнавальних процесів людини, серед яких найголовнішим є мислення [468, с.70-71; 637, с.70-74]. Відповідно до визначення філософського словника мораль є філософською категорією і, відповідно, визначається як одна з форм суспільної свідомості, соціальний інститут, що виконує функцію регулювання поведінки людей у всіх без винятку сферах суспільного життя [692, с.292]. Розглядаючи проблематику етичного виховання, А. А. Токман вказує, що необхідно відзначити, що спеціалізовані навчальні заклади для підготовки поліцейських були відсутні довгий період часу. Як правило, працівниками поліції ставали військовослужбовці, які здобували освіту у відповідних навчальних закладах. Ця тенденція зберігалася аж до 50-х років ХХ століття. Історично склалося так, що більшість військових навчальних закладів знаходилася на території Російської держави. Ті традиції, педагогічні підходи до формування моральних якостей курсантів, які накопичувались роками у військових навчальних закладах, багато в чому стали фундаментом для створення відповідної педагогічної системи у відомчих навчальних закладах спочатку в

Радянському Союзу, а згодом і в Україні. Питанням етичного виховання, формування моральних якостей воїнів завжди надавалося важливе значення ще за часів Київської Русі. Ідеї формування моральних якостей у воїнів знайшли своє відображення у таких творах, як „Слово о полку Ігоревім”, „Повість временних літ”, „Притчі” і „Слова” Кирила Туровського, „Моленія” Данила Заточника, „Читання” ченця Нестора, „Повчання” Володимира Мономаха, „Руська Правда” Ярослава Мудрого тощо [660, с.181]. У кінці XVII століття значна увага приділялася етичному вихованню солдатів-офіцерів [666, с.57] і ця робота мала досить плідні наслідки до середини 1800 року [332, с.332]. Всі офіцери поліції та армії повинні були дотримуватися етичних принципів несення служби [487, с.14-18]. XVIII століття знаменується зародженням кадетських корпусів, вихованці яких славилися глибокими задатками офіцерської честі та достоїнства. Саме ці заклади стали першопочатком сучасних відомчих навчальних закладів [666, с.183]. Про доцільність повернення до системи кадетських корпусів неодноразово вказував у публічних виступах колишній Міністр внутрішніх справ України А.В. Могильов, таку позицію відстоюємо і ми. На наше переконання, ці заклади заклали передумови для зміни об'єктиву у вихованні майбутніх правників на основі симбіозу потреб практики та глибоких, раціональних напрацювань науковців.

Похідним чинником П. А. Лупинська виділяє правовий нігілізм, який ми вважаємо наступним третім суб'єктивним чинником, що впливає на прийняття рішень слідчим. Він виникає через професійну некомпетентність та виявляється як неповага до права, в результаті чого у слідчого відсутнє бажання дотримуватися вимог закону, навмисне чи необережне його порушення [390, с.68], а як результат –допущення слідчих помилок.

Ми поділяємо точку зору М. С. Городецької в тому, що слідчий ОВС є офіцером міліції, його дії, серед інших нормативних актів, також регламентуються дисциплінарним статутом. При підвищенні компетентності слідчих ОВС було б корисно також приділити увагу їх обізнаності у сфері етики [148, с.54]. *Тому четвертим чинником, що суттєво впливає на прийняття*

рішень слідчим, є рівень його етичної культури. Етична культура юриста – система моральних вимог, що сформувалась як результат знань та переконань, якими повинен користуватись юрист при виконанні професійних обов'язків [347, с.140]. С. Д. Гусарев та О. Д. Тихомиров правильно констатують, що в особі юриста слід відрізнити соціальне, професійне та індивідуальне. Саме в єдності цих елементів виявляється ідеальний образ юриста, але особливу увагу необхідно приділити етичній стороні діяльності слідчого. Вона визначається як нормами кримінально-процесуального права, так і нормами моралі [166, с.312]. Зміст етичної культури юриста складають такі положення, як служіння суспільним інтересам шляхом зміцнення законності та правопорядку; безумовне виконання вимог закону, досягнення об'єктивної істини; співвідношення мети юридичної діяльності з моральними засобами її досягнення [615, с.82].

Обов'язок слідчого дотримуватися етичних стандартів прямо не унормованих у чинному КПК, однак в силу належності цього суб'єкта до одного із силових відомств така обов'язкова вимога до професійної діяльності міститься у відомчих нормативно-правових документах [178].

Професійні дії слідчого можна оцінювати по-різному, зокрема, з культурологічних позицій, що висуває комплекс вимог до якості розслідування. Це означає, що успішне досягнення мети досудового слідства залежить від дотримання не тільки правових, а й усіх практичних засад в діяльності слідчого. Від цього залежить і забезпечення прав та свобод громадян при проведенні розслідування, а також досягнення його головної мети – прийняття справедливого рішення у справі по суті, що виражається у виявленні винних у скоєнні злочину чи навпаки – в реабілітації невинних. Суттєвими недоліками слідчої діяльності є явно незадовільне використання моральної практики, узгодженої за правовими нормами. Часто морально-етичними нормами просто нехтують заради поставленої правової мети. При цьому не береться до уваги те, що якість досягнення такої мети без належної фахової реалізації морально-етичних норм знижується або взагалі ця мета нівелюється [472, с.364]. Додержання вимог кримінального процесуального закону слідчим під час кримінального

провадження є його службовим та моральним обов'язком. Виконання всіх правових та етичних принципів в ході провадження безпосередньо залежить від уміння слідчого певним чином користуватися всім арсеналом наданих йому етичних та правових засобів. У зв'язку з цим до слідчого висуваються певні моральні вимоги як до особи, якій від імені держави та суспільства доручено здійснювати цілісно-нормативну орієнтацію поведінки учасників кримінального процесу і регулювати правові та моральні відносини у кримінальному провадженні. Тому під етичним кутом зору тільки сумлінність у роботі слідчого в процесі доказування може і повинна бути в основі дій, що спрямовані на встановлення об'єктивної істини [347, с.142]. На необхідність дотримання етичних основ у діяльності слідчого вказував М. С. Строгович, який стверджував, що в силу вимог закону слідчий при розслідуванні зобов'язаний з'ясовувати не тільки обставини, що викривають обвинуваченого та обтяжують його відповідальність, а й обставини, що виправдовують обвинуваченого та пом'якшують його відповідальність [633, с.197-198]. Такої ж точки дотримувався і В. М. Савицький [584, с.34].

Виходячи з того, що право – це міра можливої поведінки суб'єкта, а обов'язок є мірою належної поведінки, – професійні права слідчого, який виконує державну функцію, є його службовим обов'язком. Якщо оцінювати діяльність слідчого з процесуального боку, виходячи з позиції професійного обов'язку, то поняття права та обов'язку для слідчого мають однакове значення. Так, представлення тих чи інших доказів у ході допиту є не тільки правом слідчого, але і його обов'язком. А обрання запобіжного заходу при наявності правових та етичних приводів, не залежних від особистого розсуду слідчого, і є одночасно як його професійним правом, так і службовим обов'язком. Справедливість є невід'ємним компонентом, що характеризує етичну сторону діяльності слідчого. Об'єктивність та безсторонність завжди дозволяють слідчому в конкретній ситуації здійснювати дії у відповідності з кримінальним процесуальним законом та приймати справедливі процесуальні рішення. Людність у діяльності слідчого органічно сполучається з емоційно-вольовою стороною справедливості й займає в

ній особливе місце, бо він стикається із зовнішніми та внутрішніми конфліктами, що вимагають від нього моральної зрілості та стійкості. Чесність як етична вимога потребує від слідчого правильного вирішення багатьох кардинальних проблем у взаємовідносинах учасників досудового слідства. Чесність як етична категорія є фундаментом, що визначає принципову взаємоповагу та довіру осіб, які беруть участь в розслідуванні. Чесність надає позитивного значення моральній характеристиці слідчого. На етичному понятті чесності базується кримінально-процесуальне поняття принциповості, процесуальної самостійності, що обумовлюється незалежністю та моральною визначеністю поведінки слідчого [347, с.142-143]. У процесі боротьби правоохоронних органів держави зі злочинністю роль слідчих підрозділів є дуже важливою, адже їх діяльність набуває особливої актуальності і сьогодні, коли зростає рівень злочинності, а слідчі працюють з максимальним фізичним та моральним навантаженням і як ніхто інший наражаються на жорсткі прояви злочинності, повсякденно перебувають в екстремальних ситуаціях, виконують безліч невідкладних та важливих заходів, приймають відповідальні рішення відповідно до процесуального законодавства. При цьому жодні негативні фактори не повинні впливати на додержання слідчим високих моральних якостей, він повинен залишатися взірцем непідкупності, моральної чистоти, скромності, свято берегти і примножувати найкращі традиції слідчої діяльності. На жаль, сьогодні проблемі забезпечення моральності у слідчій діяльності приділяється недостатньо уваги, незважаючи на те, що дотримання слідчим моральних настанов у багатьох випадках визначає його успіх у розслідуванні злочинів [244, с.5-6]. Рівнем моралі, що вимірюється у кримінальному судочинстві, може слугувати ставлення до людської особи, визнання її соціальною цінністю [159, с.30]. Л. Д. Кокорев та Д. П. Котов пропонують розглядати мораль як елемент механізму кримінально-правового регулювання [276, с.29]. У цьому ракурсі доцільно звернутися до правильних, на нашу думку, точок зору прихильників психологічної школи права, засновником якої був Лев Петражицький. Його вчення можна звести до наступних положень. Підставою для з'ясування природи моралі і права є

емотивна теорія мотивації. Лише через самодостатню мотивацію і нормативні судження можна виявити характерні і своєрідні ознаки цих явищ. Усі нормативні, імперативні судження є бланкетними, абстрактними імпульсіями [481, с.39-57]. У наведених міркуваннях має місце поняття інтелектуальної емоції. Для традиційних психологічних учень це поняття було новацією, оскільки, на відміну від елементної психології, проголошувалася цілісність емоцій. Це означало, що людина уся цілком задіяна в пізнанні самої себе і соціуму, а саме: тілу властиві почуття, душі – прагнення, духу – основоположення, інтелектуальна емоція, що і є бланкетною, вищою емоцією. Вона утворює здатність до інтуїції (лат. *intuition* – уважно дивлюсь) – 1) здатність безпосереднього розпізнавання істини без обґрунтування доказами; 2) здогад, проникливість, що ґрунтується на попередньому досвіді [740, с.24]. Якщо проаналізувати співвідношення інтуїтивного і позитивного права, то, на думку Лева Петражицького, з якою ми повністю погоджуємося, інтуїтивним правом є усвідомлення й переживання власної духовної гідності, честі, свободи вибору, які є первісними головними елементами прав, що утворюють у ньому самодостатню мотивацію. На цій підставі інтуїтивні норми є істинними, правильними самі по собі, тоді як позитивні норми мають умовне значення. Інтуїтивні норми є вищим критерієм для оцінювання позитивних норм, для заперечення їх у разі невідповідності їх змісту інтуїтивним нормам. Такі норми, які закріплюють пасив, обов'язки однієї сторони, і актив, права іншої сторони як належний їй обов'язок першої, є імперативно-атрибутивними нормами, або правом. Норми, які не дають іншому ніяких прав, є однобічно-обов'язковими, суто імперативними нормами, або мораллю. Цілісність нормативної емоції є підставою для визнання права феноменом етики [481, с.377-407].

У юридичній літературі розглядаються різноманітні аспекти слідчої діяльності: правовий, криміналістичний, морально-етичний, психологічний, організаційний тощо. У правовому аспекті – це засоби і прийоми, а також найбільш загальні правила їх використання. Вони доволі чітко визначені в нормах кримінального процесуального законодавства, криміналістичних

рекомендаціях [244, с.7]. Про те, що загальний процес розслідування є достатньо унормованим та формалізованим, зазначає Р. С. Белкін [75, с.343-344]. Однак ми повністю підтримуємо обґрунтування про те, що жоден із законів, навіть найдосконаліший, не може передбачити всіх моральних та етичних вимог, яким повинен відповідати сучасний слідчий. Не завжди на практиці проглядається взаємозалежність між правом та мораллю, не завжди слідча діяльність відповідає не лише суворій букві закону, але й усталеним моральним принципам. На теперішньому етапі розвитку українського суспільства дуже важливо, щоб вчинки і прийняті рішення базувалися на високій моралі. Однак не завжди те, що дозволено законом, схвалюється мораллю, і навпаки – не завжди мораль закріплена у праві. Це одвічна проблема, що повинна розглядатися на глибокому філософському рівні. Будь-яка слідча (розшукова) дія повинна відповідати не лише приписам закону, але й етичним вимогам. У цьому випадку можна говорити про наявність професійної етики як науки [244, с.7]. М. С. Строгович визначав слідчу етику як науку про застосування загальних норм моралі у специфічних умовах діяльності слідчих, про реалізацію моральних принципів у розслідуванні [635, с.31]. Слід погодитися із точкою зору Д. П. Фіолевського, що одним із найбільш типових порушень слідчої етики, що граничить із прямим невиконанням закону, було і залишається відхилення слідчим під будь-яким приводом від забезпечення підозрюваного чи обвинуваченого повноцінним захистом, своєчасного допуску адвоката до клієнта у справах, де участь захисника не є обов'язковою за законом [152, с.96].

Норми моралі, якими повинні керуватися слідчі у процесі своєї професійної діяльності, загальноприйняті, і, безумовно, їх необхідно дотримуватися на рівні з іншими членами суспільства. Порушення норм моралі або їх недотримання у процесі діяльності призводить до суспільного чи морального осуду, результатом якого є недовіра до слідчих з боку громадян, їх пасивна поведінка в ході розслідування, падіння авторитету слідчого апарату в цілому. Чинний КПК у правовому і моральному відношенні певною мірою є недосконалим, що може позначитися на якості розкриття та розслідування злочинів, створювати загрозу

належній реалізації основоположних засад кримінального судочинства. А отже, назріла необхідність розробки основ криміналістичного забезпечення моральних засад слідчої діяльності [244, с.7-9]. Як правильно відзначає І. В. Строков, разом із проблемами боротьби зі злочинністю та впровадженням нових методів і засобів діяльності постає питання про створення громадянам надійних гарантій забезпечення їх прав та свобод, що є важливим ціннісним орієнтиром суспільного розвитку та необхідною умовою для стабільності громадянського суспільства, забезпечення гармонійної взаємодії індивіда, суспільства та держави [636, с.5-6]. Ряд авторів визначають криміналістичне забезпечення як самостійну специфічну діяльність, що є системою криміналістичних знань і набутих на їх основі навичок та умінь співробітників правоохоронних органів використовувати наукові криміналістичні рекомендації, застосовувати криміналістичні засоби, методи і технології їх використання з метою запобігання, виявлення, розкриття та розслідування злочинів [247, с.68]. Досліджуючи проблеми криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів, Ж. В. Удовенко це поняття визначила як самостійну, специфічну діяльність відповідних суб'єктів щодо створення необхідних умов оптимізації процесу доказування на досудовому слідстві [679, с.7]. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів розглядається як складне багатопланове, комплексне поняття, головним змістом якого є самостійна специфічна діяльність вчених-криміналістів та практиків з розробки та впровадження у практику розслідування злочинів сучасних науково-технічних досягнень, виявлення потреб слідчої практики й всебічного озброєння працівників правоохоронних органів дієвими криміналістичними рекомендаціями, що забезпечують оптимізацію розслідування злочинів [245, с.17]. На наш погляд, стрижневим елементом криміналістичного забезпечення повинні стати норми моралі, які у своїй сукупності та взаємообумовленості мають бути фільтром для удосконалення правових норм. Жодна найдосконаліша норма не може не враховувати моральних начал діяльності, у іншому ж випадку, вона стане черговою перпоною на шляху позбавлення національного законодавства тоталітарних ознак.

Слід підтримати точку зору В. М. Бесчастного в тому, що, на жаль, серед працівників міліції разом із добросовісними і чесними людьми є протилежні люди в моральному відношенні. За відповідну винагороду вони продають інтереси служби. Усе-таки переважна більшість працівників органів внутрішніх справ чесно і сумлінно виконують свій обов'язок. Сьогодні, як і колись, у міліцейському середовищі культивуються поняття офіцерської честі, професійної гордості, товариської взаємодопомоги, патріотизму. Існує кілька визначень корпоративної культури, що трактують її як сукупність базових гіпотез, стратегій і артефактів організації; засвоєння і застосування членами організації цінностей і норм, які одночасно вирішальним чином визначають їхнє поведіння; атмосфера або соціальний клімат в організації; домінуюча система цінностей, традицій, ритуалів і т.д. Однозначним є факт, що корпоративна культура – це обов'язкова складова кожної без винятку організації. Іноді вона може мати інші назви й атрибутику (наприклад, правила поведінки, статутні взаємини, педагогічна етика, спортивні традиції і ритуали, релігійні канони, злочинські закони тощо), але зміст залишається колишнім [85, с.210-211]. Спеціалісти в галузі корпоративної культури вважають, що корпоративна культура «живе» в нашій душі, душі організації, у наших думках, в організації процесу мислення, у сприйнятті, в оцінках, у мові, взагалі у світогляді, емоціях, почуттях, у рівні матеріального і духовного розвитку і виявляється в поведінці людини [618, с.10]. В основі формування корпоративної культури лежить система інформаційного забезпечення життєдіяльності – реалізації людиною власних потреб і діяльності; реалізації норм, що вироблені у соціумі [277, с.39-41]. В. М. Бесчастний характеризує корпоративну культуру в органах внутрішніх справ як традиції, якими багата міліція, практика взаємодій, професійні пріоритети і святині. З погляду мотивації, культура – метод нематеріального заохочення корисних для організації сценаріїв поведінки працівників. Складовою корпоративної культури органів внутрішніх справ є комплексна система соціально-правового захисту її персоналу. Держава гарантує працівникам міліції соціальний захист. Однак сучасний стан соціально-правового захисту працівників органів

внутрішніх справ України є хворобливим питанням. Ефективність функціонування механізму застосування засобів соціально-правового захисту персоналу органів внутрішніх справ насамперед залежить від досконалості правової бази, що регламентує порядок та умови проходження служби працівниками міліції України [85, с.216-218]. Спираючись на позитивний досвід Австралії та кримінологічні дослідження, проведені американськими фахівцями [171, с.124-133], М. С. Городецька обґрунтовано та своєчасно пропонує запровадити програму вивчення курсу етики офіцерами поліції та новобранцями поліції на університетському рівні. Знання етики допоможе офіцерам поліції приймати рішення. Вивчення курсу етики поліпшить зв'язки з громадськістю. Шляхом вивчення етики виховується поважне ставлення до громадськості в офіцерів поліції, що є дуже важливим, оскільки офіцер поліції – це державний службовець, якого громадськість наділила повноваженнями в обмін на свою безпеку та захист [148, с.54].

Ми підтримуємо таку пропозицію, більше того, автором цієї дисертації проводився аналіз позитивного досвіду роботи поліції Швейцарії, зокрема кантону Женева. У спілкуванні із керівником поліції означеного кантону констатовано надзвичайно цікаву річ – він сам є автором низки посібників із етики та культури поведінки поліції, а здійснюючи наукову практику, він викладає ці дисципліни у школі поліції. Саме у Швейцарії при відібранні кандидатів на службу у поліцію окремим пунктом визначено тестування із етики та культури поведінки, яке є визначальним для зарахування кандидата на навчання та подальшу службу [514]. Вважаємо, що такий позитивний досвід можна імплементувати і нам.

Неабиякою важливою характеристикою слідчого є здатність бути комунікативним, тому до п'ятої групи суб'єктивних чинників ми відносимо саме комунікабельність слідчого, на яку також вказали, як на домінуючий суб'єктивний чинник при прийнятті процесуальних рішень, 53 (10,9%) із 405 опитаних нами слідчих ОВС та 29 (11,6%) курсантів. Вміння професійного спілкування, здатність переконувати, а відповідно здобувати нові докази та

приймати по них рішення не є вродженою, а набутою в копіткій праці рисою особистості. Юриспруденція в усіх її проявах базується на технологіях комунікацій. Провідне місце в діяльності кожного юриста відіграє рівень володіння ним технологією комунікації і її основними засобами, серед яких і юридична риторика, що проявляє себе через юридичну мову. Володіти навичками красномовства юристові необхідно, тому що він постійно є конфіденційним співрозмовником, виконує різні комунікативні ролі, виступає як оратор у пропаганді права [462, с.2]. Історично юридична і, власне, класична риторика беруть свої витoki із надр судової риторики Античної Греції. Одним із засновників риторики є Горгій Леонтинський. Саме він заклав фундамент вчення про аргументацію й основи теорії аргументації, виділив риторичні фігури та створив школу риторів. Розвиткові судового красномовства в давній Греції значною мірою сприяли закони афінського правителя Солона, на підставі яких кожен афінянин самостійно формував докази та доводив свою позицію у суді, намагаючись не переконати, а розчулити суддів. Підготовкою переконливих промов займалися професійно за оплату логографи, а для того, щоб професійно оволодіти мистецтвом судової риторики, громадяни відвідували риторичні школи. У свою чергу софістичній риториці притаманні демократичні риси та націленість на виграш у суперечці. Серед відомих софістів у скрижалі історії занесено імена таких учених, як Протагор, Продік, Антіфонт, Ксеніад, Меліс. На жаль, із плином часу софістика трансформувалась у словесне фехтування, у якому нерідко навмисно порушували закони та правила логіки, застосовували некоректні з позиції моралі та юриспруденції методи ведення полеміки. Свідченням того, що риторями не народжуються, а хист цей можна набути шляхом ретельного і наполегливого самовиховання, може слугувати особистий приклад Демосфена, одного з найвидатніших риторів Античної епохи. Готуючись ретельно до усних промов у суді, він позбувся складних природних дефектів мовлення, максимально виправив дикцію, подолав невпевненість у собі. Письмові праці Демосфена свідчать також про набуття ним уміння використовувати доказову базу, долучаючи до справи численні факти та яскраві

влучні приклади. Значний слід в історії юридичної риторики залишив по собі афінський оратор та логограф Лісій. Аристотель є автором ідеї риторичного доказування та риторичних доказів [461, с.25-26]. На сьогодні існують відповідні спеціалізовані міжнародні утворення, зокрема, Міжнародне товариство вивчення аргументації та Асоціація мовленнєвої комунікації США [463, с.37]. Дослідники вербального спілкування традиційно відзначають внутрішній зв'язок рецептивної і продуктивної сторін спілкування. Початок цієї традиції йде від праць В. Гумбольдта. Цей вчений уперше розгадав сутність діяльності як взаємозумовлену кореляцію двох взаємодоповнюючих процесів, з яких один розпадається на фази формування мовлення-думки та її звукового зашифрування, а інший, протилежний за своєю спрямованістю, – полягає в дешифруванні й наступному воз'єднанні думки з опертям на знання мови й особистий досвід людини. В. Гумбольдт започаткував учення про внутрішню форму мови. Він підкреслював, що мова подає нам не самі предмети, а лише поняття про них, самодіяльно утворені духом у процесі мовотворчості. Розглядаючи розуміння як модифікований акт самосвідомості, В. Гумбольдт пов'язує розуміння і взаєморозуміння з духовною діяльністю мови, оскільки мова передбачає звернення до відмінної від нас істоти, яка нас розуміє [164, с.63, 103, 305]. І. П. Дроздова небезпідставно відзначає, що розвиток ідей В. Гумбольдта призвів до трактування розуміння як духовної діяльності самосвідомості, що здійснюється в мові й завдяки мові, у психічних процесах і мовленні. Учений підкреслював виразові властивості мовлення, тож слово – це не зовнішній засіб вираження думки, а її важливий зміст. Мовлення (висловлювання думки) і розуміння – різні дії однієї і тієї ж мовної сили. Цю мовну силу (мовна здібність, мова, мовна діяльність) учені розглядають як складну вищу психічну функцію [185, с.92].

Слова здатні активізувати кору мозку, багато тимчасових зв'язків, включити попередній досвід в діяльність. Вони впливають не лише на другу сигнальну систему і навіть підкірку. За допомогою словесних впливів (при незмінному в даний момент комплексі безпосередніх подразників) можна викликати активний

стан кори мозку, усієї нервової системи, впливати в потрібному напрямі на психіку і діяльність людини. Серед таких різновидів мови, як діалогічна, монологічна, усна, письмова мова, слід зосередити увагу на внутрішній мові, яка не виконує функції спілкування, а служить для здійснення процесу образного мислення, є основою формування розумових дій. Нерідко людина промовляє про себе те, що хоче сказати іншим людям. Наглядно-образне і предметно-дійове мислення також включає зовнішню чи внутрішню мову – словесне означення виконуваних рухів і їх результатів, словесну характеристику використовуваних образів. Емоції представляють собою різні форми відображення реального світу. На відміну від пізнавальних процесів, які відображають навколишню дійсність у відчуттях, образах, уявленнях, поняттях, думках, емоції відображають об'єктивну реальність у переживаннях. У них виражається суб'єктивне ставлення людини до предметів і явищ навколишньої дійсності [69, с.68-70]. *Саме від таких складних психічних процесів буде залежати, яке рішення прийме слідчий та які шляхи обере для його виконання. Саме розвинуті комунікативні здібності слідчого дозволять йому не лише сформулювати належну доказову базу для прийняття правильного процесуального рішення, а й створять підґрунтя для визначення подальшого ходу розслідування, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій і прийняття законних кінцевих процесуальних рішень не лише на стадії досудового розслідування.*

Саме О. О. Потебня та Л. В. Щерба постійно наголошували на основному комунікативному призначенні мови й мовлення. У посмертному виданні книги „Из записок по теории словесности” (1905 рік), яка багато в чому продовжила працю „Мысль и язык” (1862 рік), О. О. Потебня розвиває ідею В. Гумбольдта про те, що мова є вічним зусиллям духу, яке постійно повторюється, задля членороздільного звуку вираження думки [511, с.60-64]. Мова служить основою для здійснення суспільної діяльності людини, тоді як з соціального погляду мовлення виступає зовнішнім засобом зв'язку, збереження, накопичення й передавання інформації, наприклад, професійне мовлення як чинник творчого зростання фахівця. Якщо на початкових етапах розвитку мовлення воно виступає

не як засіб мислення, а як засіб спілкування, то у своїй розвиненій формі мовлення існує не тільки для інших, а й для себе як спосіб переведення дії в мисленнєвий план, як спосіб акумуляції професійного досвіду й важливий засіб узагальнюючого мислення. Єдність мови й свідомості проявляється в тому, що всі власне людські психічні процеси, як доводять психологи [118], так чи інакше пов'язані з мовою. Фіксація в мові власне людської, ідеальної сторони діяльності –неодмінна складова становлення свідомості, усвідомлення людиною власної діяльності. У мові накопичується соціально-історичний досвід перетворення й відображення дійсності, тому за відношенням слова до предмета ховається соціальний досвід виділення суспільного призначення предметів і явищ, досвід їх аналізу, узагальнення, класифікації, власне, те, що й становить основу професійного мислення й мовлення. Із засвоєнням індивідом цього досвіду пов'язаний процес пробудження в ньому свідомості. Але пробудження свідомості в онтогенезі –не просто функція засвоєння мови: його готує розвиток життєдіяльності людини, її входження у світ людської культури й професійної діяльності [185, с.95-96].

На наш погляд, вище перелічені рекомендації можуть ефективно використовуватися у слідчій діяльності. Так, на призму слідчої діяльності можна запозичити ряд ґрунтовних напрацювань, синтезуючи їх у концепції професіограми державного службовця. Так, протягом 2007-2009 років на базі Лабораторії по підбору та вивченню кадрів Київського міського Центру підвищення кваліфікації державних службовців проводилось психологічне тестування претендентів на заміщення вакантних посад та слухачів професійної програми. Дослідження було спрямоване на діагностику професійно важливих якостей, визначених у професіограмі державного службовця: комунікативні та організаторські здібності, рівень емоційної стабільності, стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях, рішучість, впевненість у собі та самооцінка стійкості до стресу. Отримані комп'ютерні дані показали, що лише 1/3 частина респондентів мали високий рівень сформованості психологічних рис, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності. Тому більшість досліджуваних

характеристик потребували розвитку та корекції. Задля розширення соціально-психологічних знань слухачів до навчальної програми було включено навчальні тренінги з особистісної та розвивальної тематики, психологічні тренінги. Після їх завершення повторно проводилась психологічна діагностика слухачів. Результати показали, що більшість показників суттєво покращилися. Прояви комунікативних та організаторських здібностей підвищилися на 19% та 13% відповідно, емоційний стан стабілізувався у 14% слухачів, 25% – покращили свої комунікативні уміння, проявили вдосконалення навичок самоорганізації – 2% [432, с.75-79]. *Вважаємо за доцільне задля розширення соціально-психологічних знань слідчих розробити та використовувати в рамках проведення занять зі службової підготовки навчальні програми із тренінгами з особистісної та розвивальної тематики, які сприятимуть поглибленню проявів комунікативних та організаторських здібностей, стабілізації емоційного стану, покращенню комунікативних умінь, вдосконаленню навичок самоорганізації слідчих.*

Є й інша сторона цієї проблеми. Цілком мають рацію автори, які відзначають, що розслідуючи злочин, слідчий постійно спілкується з людьми, так чи інакше причетними до кримінального світу, які впливають на слідчого і на стан роботи з розслідування. Слідчий – професіонал, він на службі, при виконанні обов'язку, і не може піддаватися емоціям і керуватися особистими почуттями. При всій закритості досудового розслідування, наявності поняття слідчої таємниці, громадськість має право отримувати визначену інформацію про хід слідства з гучних і резонансних справ. Посередником між слідчим і громадськістю виступають засоби масової інформації. Закон України „Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні” надає журналісту право на вільне одержання інформації, відвідування державних органів влади і місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій, і право бути прийнятим ними. Він користується перевагою в одержанні відкритої режимної інформації. Однак закон не зобов'язує слідчого ділитися з журналістами матеріалами, що становлять слідчу таємницю. Таким чином, обсяг

і зміст інформації, призначеної для журналістів, визначається слідчим. Спроби керівників слідчого органу підмінювати слідчого у контактах із пресою не виправдовують себе ні в правовому, ні в етичному відношенні. Здається, якби журналістів у справі про таємниче зникнення журналіста Г. Гонгадзе інформував безпосередньо слідчий, що вів цю справу, таких непорозумінь просто не могло бути. У спілкуванні з журналістами слідчий має бути вкрай лаконічним і гранично точним. Кожне своє висловлювання необхідно фіксувати технічними засобами з урахуванням можливої в майбутньому потреби ідентифікації сказаного з трактуванням журналіста [152, с.97-102].

Справжнього професіонала, який досяг значних висот у своїй діяльності, можна впізнати за такими ознаками: постійна готовність до праці, прагнення до подальшого самовдосконалення, особлива енергетична одержимість в оволодінні черговою професійною вершиною (акме), надзвичайна зосередженість на справі. Їх відрізняють підвищені вимоги до себе і колег, критичність і непримириме ставлення до всього, що заважає роботі, добровільні самообмеження у способі життя, у задоволенні деяких потреб, інтересів, звуження кола спілкування, байдужість до всього стороннього, відчуття драматичного розриву між собою і навколишніми, певна професійна самотність [501, с.172]. *Тобто в ході виконання оперативно-службових завдань у працівників органів внутрішніх справ формуються визначені професійні якості, а зворотною стороною формування якостей є професійна деформація особистості, рівень якої виділяється нами як шостий суб'єктивний чинник, що суттєво впливає на прийняття слідчим процесуальних рішень і, яку, як один із важливих суб'єктивних чинників, також відзначили 51 (10,5%) опитаний нами слідчий ОВС та 64 (25,6%) курсанти.* Поняття деформації все частіше використовується в цілому ряді галузей сучасної психології: загальної, педагогічної, історичної, соціальної, юридичної, психології праці. Воно використовується при характеристиці деяких соціальних груп: осіб з девіантним поведінням, правопорушників, засуджених. На рівні особистості деформація є відхиленням від визначеного соціального орієнтира, норми, що приводить до зміни в поведінці і діяльності. Професійно-психологічна

деформація особистості – це зміна якостей особистості (стереотипів сприйняття, ціннісних орієнтації, характеру), способів спілкування і поведіння, що з'являється під впливом виконання професійної ролі [85, с.216-218]. О. Л. Свенцицький зазначає, що проблема професійної деформації майже зовсім не вивчена, з чим нам важко погодитися, хоча викликає значний інтерес і в теоретичному, і в прикладному плані. Одне з найважливіших завдань полягає у формуванні гармонійно розвиненої особистості, а не однобокого професіонала. Але для того, щоб ефективно вирішити це завдання, потрібні компетентні рекомендації психологів, а їх можна надати, лише ретельно вивчивши феномен професійної деформації. Дослідження цього феномену мають проводитися на стику соціальної психології праці і диференційної психології, оскільки закономірно виникає питання про співвідношення індивідуальних розбіжностей працівників з їхньою схильністю до деформуючих впливів професійної ролі [590, с.40].

Професійна діяльність здійснює більш потужний деформуючий вплив на особистість працівника, ніж непрофесійні види діяльності, і призводить до виникнення не випадкових, але закономірних розбіжностей у професійних типах особистості. У просторі професійної діяльності людина виявляє лише суто суб'єктні якості – спеціальні здібності і знання. Особистісні ж властивості вона здатна виявляти лише в дотичній до діяльності галузі. Це є принциповим, оскільки поняття «професіонал» необхідно розрізняти за двома важливими підставами – за формою і змістом діяльності. Незалежно від виду професійної діяльності і посади людина не може виявляти себе як фахівець у кожний момент робочого часу. Змістовно ж людина цієї миті може не виконувати своїх професійних обов'язків і тому не може бути суб'єктом своєї професійної діяльності. Так, якщо працівник міліції у формі прибирає територію, то формально він продовжує залишатися міліціонером, але змістовно займається не міліцейською діяльністю, а робітничою. Саме тому працівник, який бажає стати професіоналом, має жити за принципом: „Знати все про небагато і небагато про все”, інакше він приречений залишитися дилетантом або професійним

маргіналом [501, с.173]. Під нормами діяльності розуміють той об'єктивний склад і структуру діяльності, які можуть забезпечити виконання завдання. У цьому значенні норма не залежить від суб'єктивних засобів окремих індивідів. Але механізми оволодіння та засвоєння цих норм будуть визначати той суб'єктивний спосіб, яким окремі індивіди будуть надалі здійснювати особисту діяльність [739, с.467]. У цьому ракурсі означені відхилення С. П. Безносів дуже влучно назвав „варварським професіоналізмом” [70, с.96-97]. Саме в неправильному розумінні і засвоєнні норм діяльності полягають причини найтяжчих професійних криз. Треба зазначити, що в тих галузях трудової активності, де недостатньо чітко визначені норми професійної діяльності, де вони погано конкретизовані для різних умов, у яких можуть опинитися діячі, існує певний простір для свавілля. У цих ситуаціях працівник може самостійно визначати норми своєї діяльності, що не завжди сприяє як ефективності самої діяльності, так і прогресивному розвитку особистості її суб'єкта. Для виникнення професійної деформації – одного з найбільш поширених видів соціальної деформації особистості – необхідна наявність двох чинників. Першим є особистісна схильність, визначена об'єктивними та суб'єктивними умовами формування та діяльності професіонала. Об'єктивні умови – це результат функціонування громадської думки, яка відбиває суспільну свідомість та мораль. Тому довічною може вважатися дискусія Гліба Жеглова і Володимира Шарапова з відомого роману братів Вайнерів „Ера милосердя”, де найбільш вагомим аргументом було твердження: „Злодій має сидіти у в'язниці, а як я його туди відправлю – суспільство не цікавить”. Суб'єктивні умови – це негативний приклад батьків, недоліки сімейного виховання, ускладнена спадковість тощо. Другий чинник становлять зовнішні умови для девіацій [501, с.174]. Для розуміння соціологічної сутності професійної деформації особистості особливо важливо проаналізувати вплив об'єкта діяльності на її суб'єкта. Так, існує чимало професій, де людина є об'єктом діяльності активного суб'єкта. До них належать праця вчителів, вихователів, лікарів, працівників правоохоронних органів, військових тощо. Для вивчення цього явища необхідно, перш за все,

класифікувати людей як об'єктів діяльності на кілька груп. Можна умовно поділити людей на два класи: „нормальні люди” – „ненормальні люди”, і, відповідно, професії типу „людина-людина” на два підкласи. Існують різні підходи до визначення критеріїв норм. Юристи дискутують про точність змісту правових критеріїв нормальності людини, лікарі обговорюють критерії, необхідні у вузькоспеціалізованих галузях діагностики та лікування, педагоги визначають свої критерії нормальності й анормальності підопічних. Саме професійні потреби, цілі діяльності є чинниками, які визначають якісний зміст того чи іншого критерію нормування, розуміння специфічності норм і патології [70, с.71].

Соціологи звертають увагу на те, що суб'єкту професійної діяльності типу „людина-людина” доводиться мати справу з двома видами об'єктів: нормальна (звичайна, середня, типова людина); ненормальна (незвичайна, унікальна, нетипова, видатна, відмінна від інших) людина. Ці два види суттєво відрізняються. Перший із них подібний до особистості професіонала, і, відповідно, результати зворотного впливу особливо не помітні через їхню принципово однакову нормальність. Другий вид є специфічним об'єктом, не схожим на професіонала, тому вплив „об'єкт діяльності – суб'єкт діяльності” є досить активним. При цьому треба зазначити, що негативні деформуючі зміни в особистості суб'єкта виникають незалежно від характеру ненормальності об'єкту. Коли об'єктом діяльності є люди з уже деформованими свідомістю і мораллю, спілкування з ними, наприклад, працівників органів внутрішніх справ або лікарів-психіатрів, потребує розуміння їхньої логіки, що з високою ймовірністю може спричинити відповідні деформуючі зміни в свідомості і діяльності професіоналів [501, с.176]. Можемо констатувати, що питанням різних аспектів професійних деформацій присвячено чисельні праці низки науковців [417; 351; 92; 23; 94; 101]. На нашу думку, найбільше повно проблему професійно-психологічної деформації в ОВС розкрив у своїх працях В. С. Медведєв [416]. На його думку, висновок про наявність і рівень професійної деформації працівника ОВС можна зробити, спираючись на сукупність параметрів, що розкривають працівника в службовій діяльності, у відношенні до безпосереднього соціального

оточення, самого себе. Ця сукупність складається з п'яти узагальнених показників: упереджене відношення до об'єкта службової діяльності; суб'єктивне тлумачення законслухняного поведження (тлумачу як мені потрібно, як хочу, а не так, як вимагають норми права); перенесення стилю службового спілкування з об'єктом діяльності, окремих професійних методів і прийомів на позаслужбові сфери, спілкування і взаємодію з найближчим соціальним оточенням; професійне огрубіння особистості працівника; зміни в образі „Я” –системі уявлень працівника про самого себе. Упереджене відношення до об'єкта службової діяльності обумовлює специфічний професійний стереотип цього об'єкта, що поступово складається в працівника. Суб'єктивне тлумачення законслухняного поведження полягає в тому, що працівник вважає припустимим навмисно порушувати нормативно-правовий регламент службової діяльності. Своєрідне огрубіння особистості виявляється в звуженні кола інтересів і потреб, їхньому змістовному спрощенні до примітива. Це відкрито з гіркотою відзначають самі співробітники і члени їхніх родин. П'ятим, завершальним показником професійної деформації є зміни в образі „Я”, який істотно впливає на активність особистості в цілому, відносини із соціальним оточенням, особливості виконання роботи. Конкретними індикаторами в образі „Я” виступають: стійка завищена професійна самооцінка (оцінка себе як професіонала); поблажливість у професійній оцінці колег по службі з можливою орієнтацією на думку. Протидіяти таким фактам покликана профілактика професійної деформації працівників ОВС, яка є сукупністю попереджувальних заходів, орієнтованих на зниження ймовірності розвитку передумов і проявів професійної деформації. Вона включає у себе: вироблення в працівників професійного імунітету і високої культури в роботі; розвиток у працівників морально-психологічної стійкості і ділової спрямованості; формування в працівників установки на дотримання в роботі кодексу професійної честі; удосконалювання стилю і методів керування персоналом; формування оптимального морально-психологічного клімату в службових колективах [417, с.32-41; 59-67]. У ракурсі морально-професійної деформації нам видається за необхідне виділити як віддалений наслідок та

підсумок цього негативного явища і відношення слідчого до своєї праці в цілому. Відповідно до розуміння школи поведінкових наук, найважливішими мотиваторами можуть бути і повинні бути характер і зміст праці, об'єктивна оцінка і визнання досягнень працівника, можливість творчої самореалізації і, нарешті, можливість керувати своєю працею. Найбільш практичне розповсюдження і популярність з-поміж підходів, що відносяться до концепції людських стосунків, набув метод збагачення праці. Цей метод дозволив істотно підвищити ефективність робіт, пов'язаних з нервово психічною напругою при жорстких вимогах до якості виконання виробничих завдань. Метод збагачення праці має свою цілком оригінальну теорію двох факторів, які в симбіозі мають особливий і дуже специфічний вплив на ставлення до праці: підтримуючі або гігієнічні фактори, пов'язані насамперед з умовами праці і соціальним середовищем на місці роботи, та мотивуючі фактори, які визначають ставлення працівника до праці [413, с.15-16].

4.2 Вплив об'єктивних чинників на прийняття рішень слідчим

Проаналізувавши ті групи чинники, що йдуть від суб'єктивних характеристик слідчого і визначають прийняття чи неприйняття ним певних процесуальних рішень, слід зосередити увагу також на *об'єктивних чинниках, до яких відносяться соціально-політичні умови, які визначені Конституцією, в межах яких діє дана система судочинства (тип і форма судочинства), кадрова, економічна забезпеченість системи судочинства (у тому числі заробітна плата, технічне оснащення, комп'ютеризація, соціальні гарантії тощо); принципи організації правоохоронних органів і судової системи; правила заміщення посад [390, с.56].* Із наведеним узагальненням ми погоджуємося та вважаємо за доцільне зосередити нашу увагу на детальній характеристиці окремих елементів.

Так, слідчий виконує важливу функцію при розслідуванні кримінальних правопорушень, йому надано значні повноваження, але залишається

невизначеним його *процесуальний статус*, що є першою наріжною проблемою, яка вимагає логічного вирішення. Л. М. Лобойко та О. А. Банчук обґрунтовано виділяють у проблемі статусу слідчих базові елементи, серед яких є співвідношення повноважень слідчого і начальника слідчого органу; відсутність конкурсного і відкритого порядку відбору на посади слідчих; відсутність внутрішньовідомчої самостійності слідчих; ненормованість робочого дня слідчих, їх надмірне навантаження; вихід на пенсію до досягнення пенсійного віку [379, с.38-41]. Великі сподівання правниками в галузі кримінального судочинства покладалися на ті проекти КПК, які впродовж 15 років вносилися на розгляд Верховної Ради України. На сьогоднішній день, здавалося б, проблему вирішено, так як діє КПК 2012 року в якому сформовано нові концептуальні підходи, як до системи досудового розслідування, так і до судового розгляду. Однак, доводиться констатувати, що проблем у слідчій діяльності побільшало. У порівнянні із КПК 1960 року, чинний КПК на порядок уступає йому у питаннях належного унормування повноважень слідчого, його прав та способів їх забезпечення, не дивлячись на те, що у КПК 1960 року йшлося лише про окремі повноваження слідчого, та в різних нормах КПК зазначалися його права і обов'язки. Сьогодні ці положення мають бути виписані чітко і зрозуміло, оскільки за результатами проведення процесуальних дій слідчий приймає рішення, обов'язкові для виконання всіма підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами і громадянами. Такі рішення спрямовані насамперед на встановлення об'єктивної істини – відповідність висновків суб'єктів процесуального доказування про всі істотні обставини кримінального правопорушення (подію, винність особи тощо) тому, що мало місце в дійсності. Істина може вважатися встановленою лише тоді, коли вона підтверджена об'єктивними фактами, доводами, аргументами, тобто доказами. Результатом роботи слідчого є всебічне, повне й об'єктивне розслідування кримінального правопорушення і прийняття обґрунтованого кінцевого процесуального рішення, спрямованого на реалізацію завдань кримінального судочинства [279, с.194].

Який же статус має одна з центральних фігур кримінального судочинства, в

яких умовах вона працює? Необхідний відповідний закон, який сприятиме вдосконаленню слідчої роботи, підвищенню її ефективності, збереженню потенціалу слідчих підрозділів органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів, зміцненню їх професійного ядра, поліпшенню кадрового та матеріально-технічного забезпечення. Позицію Міністерства внутрішніх справ України поділяють як представники інших правоохоронних відомств, так і ряд депутатів. Зокрема, Ю. О. Кармазін, виступаючи на засіданні колегії МВС, неодноразово висловлювався щодо якнайшвидшого прийняття Закону „Про статус слідчого”. Гарантії незалежності слідчого, а також заходи щодо його правового захисту, матеріального і соціального забезпечення повинні поширюватися на всіх слідчих України і не можуть бути скасовані чи змінені іншими нормативними актами. Це сприятиме збереженню потенціалу слідчих підрозділів як органів внутрішніх справ, так і інших правоохоронних органів, зміцненню їх професійного ядра, поліпшенню кадрового та матеріально-технічного забезпечення. Це, безперечно, дасть можливість підвищити якість роботи слідчих працівників з розкриття і розслідування кримінальних правопорушень [279, с.85-87].

До наведених положень Б. В. Романюк пропонує додати порядок спеціального відбору та призначення на посади слідчих і проходження ними служби. Усе це має бути чітко виписано у законі про статус слідчого: слідчі повинні мати вищу юридичну освіту, стаж практичної діяльності за спеціальністю, як правило, помічником слідчого, необхідні дані, що відповідають професіограмі особистості для цієї державної посади, і мають призначатися на неї Президентом України з наступною переатестацією кожних 5 років. Слідчий має бути самостійним і процесуально незалежним, як і суддя, не тільки у своїх діях, але і в процесуальних рішеннях. Тільки тоді він зможе нести за них повну відповідальність. Виходячи з останнього правила, нині склалася парадоксальна ситуація, коли він несе відповідальність навіть за виконання неправильних вказівок прокурора чи рішень суду у певних питаннях [574, с.352].

Тобто можна констатувати, що в чинному КПК на сьогоднішній день йдеться

лише про декларовану самостійність слідчого, без перспектив практичної реалізації, що також відзначили 216 (47,7%) опитаних нами слідчих ОВС та 88 (35,2%) курсантів. Проблема процесуального статусу слідчого лише частково знайшла логічне вирішення. Так, заслуговує на увагу стаття 40 КПК, у якій визначено повноваження слідчого. Однак питання чіткого розмежування функцій слідчого не отримали належного закріплення. За результатами проведеного нами опитування 405 слідчих ОВС можна стверджувати, що в розуміння поняття процесуального статусу практики вкладають різний зміст. Так, 210 (31,3%) респондентів під процесуальним статусом розуміють права, обов'язки і відповідальність слідчого; 186 (27,8%) – коло повноважень при провадженні досудового слідства; 120 (17,9%) – право на прийняття процесуальних рішень; 79 (11,8%) – право на оскарження слідчим вказівок прокурора та судді; 34 (5,1%) – лише його соціальний захист; 30 (4,5 %) – права та обов'язки слідчого. 172 (38%) опитаних нами слідчих вказали про домінуючий вплив на прийняття процесуальних рішень слідчим такого об'єктивного фактору, як недостатньо визначений процесуальний статус. Очевидно, що при правильному, узагальненому підході до розуміння проблематики, розподіл відповідей слідчих міг би бути дещо іншим.

Слід прислухатися також до окремих раціональних пропозицій О. І. Литвинчука, який також проблемними складовими процесуального статусу слідчого виділяє виконання невластивих функцій; повну процесуальну залежність від прокурора; відсутність належних процесуальних гарантій. Як вихід із такої негативної ситуації вказаний автор пропонує залишити у КПК єдину процесуальну функцію слідчого – об'єктивне дослідження обставин кримінального правопорушення. Крім того, для того щоб забезпечити дійсну процесуальну незалежність та самостійність слідчого, прокурор повинен бути позбавлений права: надання слідчому обов'язкових для виконання вказівок; скасування його рішень та визнання незаконними дій; дачі дозволів тощо. Оскарження рішень і дій слідчого повинно відбуватися лише до суду. Закон „Про статус слідчого” повинен бути єдиним орієнтиром по притягненні слідчих до

дисциплінарної відповідальності [371, с.181-183]. Очевидно, висловлені пропозиції повністю нівелюються унормованою у КПК функцією процесуального керівництва досудовим розслідуванням, яка закріплена за прокуратурою. Однак, на наше переконання, законодавцю слід було б прислухатися до таких науково-обґрунтованих новацій.

Більше того, процесуальна діяльність слідчого постійно знаходиться під ретельним державним наглядом та громадським контролем, і будь-яке відхилення від норми загрожує небезпекою застосування кримінально-правової репресії щодо порушника – слідчого. Разом з цим, процесуальна діяльність слідчого і він сам як її суб'єкт у забезпеченні кримінально-правовим захистом обділені увагою законодавця. Наприклад, у розділі 18 Особливої частини КК України (Злочини проти правосуддя) йдеться виключно про відповідальність слідчого, а захист гарантується іншим учасникам судочинства (судді, народному засідателю, присяжному, захиснику, представнику особи, свідку, потерпілому тощо). Тому, доцільно доповнити розділ 18 КК України кримінально-правовою нормою, якою було б встановлено кримінальну відповідальність за незаконне втручання в процесуальну діяльність слідчого працівниками та керівництвом інших правоохоронних органів, а також злісне невиконання вказівок та доручень слідчого [469, с.244-246]. Ми таку пропозиції вважаємо аргументованою і доречною, вона також виходить із позитивних тенденцій розвитку кримінального процесуального законодавства зарубіжних країн, на що ми вже звертали увагу у підрозділі 1.3. дисертації.

Суттєвий вплив на прийняття процесуальних рішень слідчого справляють різні форми протидії розслідуванню, під якими слід розуміти вид активної поведінки протидіючого суб'єкта, у якій в певних ознаках, що проявляються зовні, відбиваються його психофізіологічні реакції на ситуацію, що склалася, при вчиненні злочину або в ході його розслідування. Уперше в криміналістичній літературі на це поняття звернув увагу Г. Гросс наприкінці XIX століття. На стадії досудового розслідування протидія може проявлятися у наступних формах: приховування даних про подію злочину та причетних до нього осіб і втручання в

розслідування злочину з метою примушення працівників оперативного підрозділу, досудового слідства, прокуратури, суду до прийняття рішень і провадження процесуальних дій у їх інтересах, що не відповідають процесуальним вимогам (про перекваліфікацію дій осіб, яких притягнуто до кримінальної відповідальності, припинення їх кримінального переслідування тощо) [368, с.4,41,45]. З метою попередження протидії розслідуванню слідчому слід заздалегідь вчинити дії з метою створення умов, що виключають ефективність протидії з боку конкретних заінтересованих осіб прогнозованим способом: застосування аудіо-, відеозапису ходу проведення процесуальних дій з метою надання безпідставності можливим заявам осіб, які беруть участь у розслідуванні, про порушення вимог КПК України у їх провадженні, що нібито мали місце; обрання всім особам, що вчинили злочин, запобіжного заходу тримання під вартою; одночасне провадження обшуків у місцях передбачуваного місцезнаходження знярядь, засобів вчинення злочинів, викраденого майна, щоб заінтересовані особи не змогли їх переховати. Провадження пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням; застосування заходів забезпечення безпеки; докладне роз'яснення підстав, порядку й наслідків притягнення до кримінальної відповідальності за протидію розслідуванню, а також умов обрання та зміни запобіжних заходів [368, с.175]. Отже, приймаючи процесуальні рішення, слідчому необхідно враховувати такі рекомендації для створення умов безперешкодної реалізації свого волевиявлення, на чому ми більш ретельно зосередимо увагу в підрозділі 4.4. дисертації.

Проблема визначення загальної кількості працівників у системі та її структурних підрозділах, їх професійного та посадового складу, як правильно відзначив П. В. Коляда, є першочерговим напрямом у роботі з кадрами та другим об'єктивним чинником, що впливає на прийняття слідчим процесуальних рішень. Цей факт також підтвердили 59 (13%) опитаних нами слідчих ОВС. У той же час до визначення науково обґрунтованої норми навантаження на одного слідчого працівника, що є вкрай важливим для встановлення штатної чисельності як усього слідчого апарату, так і окремо взятого слідчого підрозділу, окремі

дослідники мають різний підхід [279, с.194]. Ще близько 50 років тому розроблено наукові підвалини методики раціонального планування робочого часу слідчим. Проте питання вивчення реального стану навантаження слідчого та визначення чисельності слідчих у цій методиці не досліджувалися, хоч розроблені методи та прийоми у подальшому були використані іншими дослідниками [617, с.14-25]. У 1974 році М. М. Баранов та Л. В. Кондратюк запропонували методику визначення оптимальної чисельності слідчих. Суть цього дослідження полягала у визначенні трудомісткості слідчої роботи (часу, необхідного для розслідування усіх кримінальних справ за рік у годинах, який за проведеними розрахунками становив 1950 годин) та застосуванні поправочних коефіцієнтів залежно від складності справ (1,004) та виконання непродуктивної праці (0,833). Щоб встановити оптимальне навантаження слідчого, запропоновано кількість кримінальних справ, закінчених слідчими конкретного слідчого підрозділу, поділити на певну кількість слідчих. Проведені розрахунки дали можливість встановити, що один слідчий має закінчувати 35 кримінальних справ за рік [28, с.149-157]. Такої самої методики дотримувався М. І. Кулагін [341, с.124-126].

На основі наведених та інших досліджень Академією внутрішніх справ МВС у 1990 році розроблено методичні рекомендації щодо визначення нормативу навантаження на одного слідчого. За цією методикою пропонувалось взяти як критерій оцінки 38 кримінальних справ, які перебували у провадженні слідчого, або ж 23 кримінальних справ, які закінчені провадженням. При цьому розрахунки необхідної штатної чисельності, проведені для одного слідчого підрозділу за цими показниками, значно різнилися між собою, оскільки з розрахунків, проведених за кількістю закінчених справ, необхідна штатна чисельність була у три рази меншою від обчисленої чисельності за кримінальними справами, які перебували у провадженні. Зазначені розбіжності при розрахунку штатної чисельності згідно з зазначеними методичними рекомендаціями свідчать про їх недостатню обґрунтованість, оскільки будь-яка методика може бути прийнятою, якщо за кожним із варіантів визначення штатної чисельності можна отримати

однаковий результат або результати з неістотною різницею. Крім того, ця методика не враховує значний обсяг іншої роботи, яку виконують слідчі, – організаційні заходи, службова підготовка, чергування тощо. У зв'язку з цим виникла потреба у розробці методики, яка б базувалася на оптимальному навантаженні, тобто на навантаженні, яке необхідне для виконання тих видів робіт, які впливають із функціональних обов'язків слідчого [279, с.195]. Згідно із рішенням Ради національної безпеки і оборони при Президентові України та Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю від 7 квітня 1995 року Академією правових наук України було проведено вивчення реального стану навантаження та умов праці слідчих підрозділів. Виходячи із отриманих показників нормативної продуктивності праці, зроблено висновок, що оптимальне навантаження на слідчого системи МВС має становити 6-7 справ, які можуть перебувати у провадженні одночасно [448, с.197]. Зміна підслідності злочинів, передбачених статтями 115-120, 137, 140-146, 152 Кримінального кодексу України, обумовила передачу в 2007 році слідчим міліції зі слідчого апарату прокуратури 7 тисяч 259 кримінальних справ про злочини проти особи [418, с.4], що вимагало суттєвого збільшення чисельності слідчих.

Протягом двох місяців відколи почав діяти КПК 2012 року, за словами начальника ГСУ МВС України В. Фаринника, слідчі внесли до Єдиного реєстру досудових розслідувань 170 тис. нетяжких злочинів. При цьому збільшення слідчої служби на 2,5 тис. чоловік поки що не дає змоги ефективно розслідувати всі без винятку злочини. Тож кадрова проблема, професійна готовність слідчих – залишається однією з найгостріших [687, с.6]. Усе це ускладнило навантаження на слідчий апарат й актуалізувало проблеми підготовки кадрів для слідчих підрозділів органів внутрішніх справ. Потреби у підготовці слідчих мають забезпечити регіональні навчально-наукові комплекси, створені на базі університетів внутрішніх справ, до складу яких входять юридичні інститути, науково-дослідні установи та базові практичні органи, що дозволяє впроваджувати пропорційність замовлень комплектуючих підрозділів, їх

профільність та спеціалізацію у підготовці фахівців для органів внутрішніх справ. Такі завдання були обумовлені реалізацією „Концепції реформування системи освіти МВС України та підвищення якості підготовки фахівців для органів внутрішніх справ”, „Програми реформування системи освіти МВС України та підвищення якості підготовки фахівців для органів внутрішніх справ”, затверджених наказом МВС України від 28 жовтня 2007 року № 411, розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2010 року № 2355-р „Про проведення експерименту з підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ”, а також Програми оптимізації системи підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ України, затвердженої спільним наказом Міністерства внутрішніх справ та Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 20 січня 2011 року № 15/49. Останні 6 років підготовка фахівців для слідчих підрозділів органів внутрішніх справ здійснювалася 10 галузевими навчальними закладами, значну частину з яких у 2011 році було скорочено. Серед основних завдань галузевої вищої освіти на сучасному етапі залишається забезпечення чіткої профілізації вищих навчальних закладів МВС України. На їх виконання Міністерством внутрішніх справ України розпорядженням „Про визначення базових вищих навчальних закладів МВС України” від 5 червня 2008 року № 612 базовим вищим навчальним закладом з підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання визначено Харківський національний університет внутрішніх справ, а з 2011 року – Національні університети „Юридична академія України ім. Я. Мудрого” та „Одеська юридична академія” [449, с.4-7]. З року в рік така тенденція є динамічною та піддається корективам, що, на наше переконання, створює нестабільність у системі підготовки фахівців.

На наш погляд, сучасна система галузевої освіти МВС України органічно відповідає потребам органів внутрішніх справ та державним умовам і стандартам освіти, що сприяє вихованню, формуванню та навчанню висококваліфікованих фахівців та не потребує радикальних новацій в сторону ліквідації ВНЗ чи їх оптимізації. Однак існують й інші, полярні точки зору науковців. Так Н. С. Карпов, свого часу здійснивши аналіз стану юридичної

освіти в Україні, порівнявши його з процесами, що відбуваються у вищій школі європейської освіти, з огляду на положення Болонської системи, встановив, що існуючий порядок не гарантує якісної підготовки і збереження кадрів органів внутрішніх справ. Правильною є система юридичної освіти, що має навчати правозастосуванню замість правознавства. Нераціональною є побудова системи і значної кількості навчальних закладів системи МВС, що не забезпечують потреби у кадрах для МВС України і зловживають комерціалізацією [260, с.21,23]. Ми не погоджуємося із вказаним твердженням, оскільки переконані, що відомча освіта є однією із найефективніших у нашій державі. У ВНЗ системи МВС зосереджено значний інтелектуальний потенціал науковців, які не так давно, будучи слідчими чи оперативними працівниками, самі долали колізії у кримінально-процесуальному законодавстві, стикалися із проблемами реалізації окремих процесуальних норм у практичній діяльності. Тож випускники-курсанти набувають достатніх теоретичних знань та практичних навичок для ефективної роботи у різних службах та підрозділах. Хоча слід погодитися із тезою про те, що в рамках виконання одного з найважливіших завдань, що стоїть перед органами внутрішніх справ, – підготовки майбутніх працівників міліції та вихованні громадян правової держави, як відзначають В. А. Мисливий та Г. В. Ревіна, повинна проводитися цілеспрямована робота щодо створення системи ранньої профорієнтації молоді на службу в ОВС. Це забезпечить більш якісний добір кандидатів на навчання в освітніх установах системи МВС, орієнтуючись на службово-професійну спрямованість абітурієнтів, мотиваційну готовність до служби в ОВС. З метою вивчення профорієнтаційних процесів у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ та Запорізькому юридичному інституті, як ВНЗ відповідного профілю, було у 2008 році опитано 78 курсантів першого курсу факультету з підготовки слідчих. Предмет дослідження – різноманітні аспекти процесу профорієнтації першокурсників (мотивація професійного вибору та фактори, які мали вирішальний вплив на остаточне прийняття рішення про вибір професії, плани щодо майбутнього працевлаштування в ОВС). Дані дослідження дозволили

проаналізувати пріоритети у мотивації курсантів. Отже, на першому місці – свідомий самостійний вибір професії правоохоронця –46,2% респондентів. Друге місце посіло бажання боротися зі злочинністю, захищати людей від криміналітету –12,8%. На третьому місці серед альтернатив –поради рідних, знайомих та сімейні традиції –по 7,7% респондентів звертали увагу саме на ці аспекти професійного вибору. Серед факторів, які мали вирішальне значення при остаточному прийнятті рішення про вибір професії, половина курсантів –50,0% акцентували увагу на значній ролі батьків у прийнятті рішення про майбутню професію або отримання вищої освіти –цей фактор є пріоритетним. На другому місці серед осіб, які надали своєрідну допомогу у профорієнтаційному процесі – працівники практичних підрозділів ОВС –21,8% [422, с.9-11]. Отже, підводячи підсумок у цьому питанні, можна констатувати, що існує дві великі групи чинників –суб’єктивні та об’єктивні, які взаємодіючи між собою, а особливо в умовах дії чинного КПК, практика застосування якого є незначною, мають визначальний вплив на прийняття слідчим процесуальних рішень у розслідуванні кримінальних правопорушень.

4.3 Використання спеціальних психологічних знань при прийнятті рішень у кримінальних провадженнях

М. В. Костицький справедливо відзначає, що інтеграція психології і юриспруденції як прояв всезагального процесу інтеграції наукового знання започаткувалася в другій половині ХХ століття. Певного апогею цей процес досягнув в кінці 80-х років, коли вже були досягнуті значні результати в дослідженнях вчених СРСР, Чехословаччини, Польщі, Угорщини, Болгарії, ФРН та ін. Наприкінці 90-х років знову намітився підйом в дослідженнях в юридичній психології. У Росії вийшла низка підручників з юридичної психології Л. В. Васильєва, М. І. Єнікєєва та інші. В Україні в 1999 році вийшов перший підручник з юридичної психології та знову почали набирати сили прикладні

дослідження психологічних проблем криміналістики. Стимулом до таких прикладних досліджень послуговували і процеси реформування вітчизняного законодавства. Однак до сьогоднішнього дня існує негатив, який має місце в координаційній роботі та використанні вже наявних досліджень на стику психології з одного боку, та кримінального права і процесу – з іншого [321, с.5-6]. *Ми підтримуємо концептуальне бачення М. В. Костицького, тому будемо намагатися поєднати правові та психологічні надбання сучасної науки для вирішення низки проблем та висловлення рекомендацій щодо прийняття слідчим рішень та можливостей подальшої їх реалізації.* Використання знань психологів прокурорсько-слідчими працівниками є незначним. Йдеться переважно про ентузіазм окремих фахівців, які найчастіше застосовують лише свій особистий досвід. Водночас трапляються випадки використання під час розслідування знань різних екстрасенсів, знахарок, гадалок тощо. Наприклад, у справі вбивці-педофіла Соломенка, жертвами якого у Києві та Київській області стали кілька малолітніх, злочинця було викрито за допомогою населення. А якби було своєчасно залучено фахівці-психологів, злочинця б було викрито набагато раніше, і це не призвело б до такої кількості жертв [93, с.117]. Такі дослідники, як М. В. Костицький, В. Я. Марчак, О. Ю. Петечел неодноразово і правильно стверджували, що у науці не існує єдиного підходу щодо застосування в прокурорсько-слідчій діяльності даних науки, техніки, мистецтва, ремесла, інших сфер людської діяльності. Більшість вчених виділяють два підходи: в ході прокурорсько-слідчої діяльності для встановлення обставин справи застосовуються „спеціальні пізнання”; в ході прокурорсько-слідчої діяльності для встановлення обставин справи застосовуються „спеціальні знання”. Знання є похідним від пізнання. Пізнання слід розглядати як засвоєння чуттєвого змісту переживаного чи досліджуваного, стану речей, станів процесів з метою знаходження істини. Таким чином, в пізнанні присутня оцінка, що спирається на досвід [320, 322, 480, с.11-13]. Психологічне пізнання у кримінальному процесі – таке, що здійснюється на базі психологічної науки професійними психологами у сфері непсихологічної теорії або практики, а також застосування

на практиці психологічних знань фахівцями інших галузей, що отримали спеціальну підготовку [68, с.8-9]. Спеціальними знаннями є набуті в результаті професійного навчання чи роботи за певною спеціальністю знання особою, яка залучається як спеціаліст чи експерт з метою допомоги прокурорсько-слідчому працівнику у з'ясуванні обставин чи для обґрунтування висновку з питань, для вирішення яких необхідне їх застосування [367, с.22]. Основними видами спеціальних знань є криміналістичні, медичні, психіатричні, психологічні, технічні, екологічні та інші знання [72, с.22,87,112]. М. В. Костицький психологічними знаннями вважає професійні знання психологічної науки, її основних галузей, вміння застосовувати спеціальні тестові та інші психологічні методики, набуті при здобутті психологічних спеціальностей, у процесі навчання в аспірантурі, практичної діяльності (як психолога) особою, яка залучається як експерт, консультант, спеціаліст-психолог [320, с.11]. Із 405 опитаних нами слідчих ОВС на запитання про те, які напрями використання спеціальних психологічних знань при прийнятті рішень у кримінальних провадженнях вони вважають пріоритетними, на залучення експерта чи спеціаліста-психолога вказали 204 (45,8 %) респонденти. Тобто така форма використання психологічних знань є досить поширеною у практичній діяльності слідчих підрозділів. І. В. Озерський вказує, що психологічна консультація (*consultatio* – нарада, розгляд) – спеціальна психологічна діяльність, яку здійснює професійний психолог, з надання практичної та інформаційної допомоги в прокурорсько-слідчій діяльності, спрямована на встановлення істини та всіх обставин, що підлягають доказуванню та є необхідними для винесення правильного рішення. Професійним консультантом-психологом у цьому випадку повинна виступати особа, яка володіє спеціальними психологічними знаннями, має вищу психологічну освіту або практичний досвід роботи у сфері психології, яку запрошено до участі в конкретному провадженні як консультанта. Консультація як форма використання спеціальних знань прямо не передбачена кримінальним процесуальним законодавством. Тому, усна консультація професійного психолога має тільки довідковий характер та не має ніякого доказового

значення [460, с.240-241]. З цього приводу цікавою є точка зору М. В. Костицького про те, що оцінка консультації як непроцесуальної форми є помилковою. Навіть якщо вона подається в усній формі, все одно це відбувається в рамках юрисдикційного процесу, для забезпечення його цілей і завдань, з приводу фактів і обставин, які становлять інтерес з позицій кримінального процесу. Тому необхідно в законодавстві України поповнити перелік фактичних даних, які можуть бути використані в кримінальному процесі, визнавши процесуальними джерелами доказів також консультацію та роз'яснення професіонала-спеціаліста у відповідній галузі знань [322, с.159]. Психологічна експертиза – це дослідження, процес пізнання, яке проводить експерт у галузі психології і обґрунтовує висновок відповідно до встановленого законом порядку. Висновок експерта (психолога) – це письмовий документ, в якому повно і об'єктивно висвітлюється хід і результати проведених психологічних досліджень, даються відповіді на поставлені запитання, робляться висновки по проведеному дослідженню та здійсненому експертному пізнанню. Висновки експерта мають значення доказу [480, с.3]. В. О. Коновалова та В. Ю. Шепітько відзначають, що прокурорсько-слідчій практиці відомий випадок, коли за допомогою судово-психологічної експертизи потрібно було досліджувати питання про можливий стан інтелектуальної переваги людини в момент вчинення інкримінованого діяння. У Ленінграді притягувався до кримінальної відповідальності капітан суховантажного теплохода за обвинуваченням у тому, що він припустився порушень техніки безпеки й експлуатації транспорту, що й спричинило шкідливі наслідки. Теплохід наблизився до гострих рифів, а капітан не звертав увагу на сигнали штурмана. У результаті теплохід сів на мілину, утворилася пробоїна, і дорогий вантаж затонув. Своєї вини капітан не заперечував, стверджуючи, що був в нормальному психічному і фізичному стані. Судово-психологічна експертиза дійшла висновку, що в результаті сильної переваги відбулася значна загальмованість реакцій капітана за обставин, зазначених у справі. Капітана було виправдано [302, с.294].

Слід погодитися із обґрунтованою тезою про те, що у наш час немає ні

об'єктивних, ні суб'єктивних перешкод для розвитку практики використання різних форм психологічних знань у кримінальному процесі. У законі немає спеціальних статей, що регулюють порядок призначення, специфіку проведення судово-психологічних експертиз, отже, загальні норми застосування спеціального експертного знання дозволяють призначати судово-психологічну експертизу [68, с.15]. Результати ж участі у кримінальному провадженні спеціаліста, зокрема психолога, повинні набути статусу джерела доказу, попередньо отримавши унормування щодо процесуальної форми їх закріплення. *На наш погляд, із даного приводу недосконаліми були вимоги частини другої статті 65 та статті 128¹ КПК 1960 року, тому ми неодноразово пропонували доповнити їх новим джерелом доказів – довідкою спеціаліста.*

Із цього приводу слід в позитивному руслі відзначити унормування законодавцем у частині 2 статті 84 чинного КПК такого процесуального джерела доказів, як документи та спробу законодавця розтлумачити у статті 99 КПК 2012 року поняття документа. Однак зі змісту статті 99 КПК вбачається, що вона не є досконалою, тому й не вирішено у КПК 2012 року проблеми існування джерела доказу – довідки спеціаліста. Враховуючи такі аргументи, пропонуємо доповнити частину 2 статті 99 КПК новим пунктом п'ятим та викласти у наступній редакції:

«До документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою цієї статті, можуть належати:

- 1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні);*
- 2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;*
- 3) складені в порядку, передбаченому цим Кодексом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;*
- 4) висновки ревізій та акти перевірок;*

5) довідки спеціалістів».

Психолог може проконсультувати прокурорсько-слідчого працівника з питань щодо вікової, трудової, інженерної, медичної, юридичної, соціальної та інших галузей психологічної науки [460, с.241-242]. Ефективність розслідування злочину також полягає у залученні спеціаліста-психолога до участі в інформаційно-пошукових процесуальних діях [312, с.113], що є однією із найпоширеніших форм використання психологічних знань у процесі розслідування. Статус спеціаліста-психолога характеризується наступними ознаками: а) він володіє спеціальними психологічними знаннями; б) є штатним працівником органу внутрішніх справ; в) виконує специфічні допоміжні функції забезпечення розкриття злочинів та здійснення психологічного впливу на об'єкти інтересу; г) звертає увагу працівника ОВС на обставини, що мають психологічну природу, та дає пояснення з питань, що виникають при провадженні відповідних заходів [749, с.249-254].

Діяльність спеціаліста, залученого до проведення процесуальної дії, має бути допоміжною, спрямованою на розширення практичних можливостей слідчого для повного, всебічного та якісного розкриття й розслідування злочину. Спеціаліст може допомогти слідчому встановити психологічний контакт із допитуваним; сформулювати спеціальні запитання, визначити послідовність їх постановки; зрозуміти спеціальні документи (правила, інструкції тощо); встановити спосіб учинення злочинних дій; точно і всебічно зрозуміти допитуваного та вживані ним спеціальні терміни і усталені словосполучення; припинити неправдиві свідчення зі спеціальних питань; визначити вірогідність, правдивість показань допитуваного; зафіксувати процес і результати процесуальної дії за допомогою технічних засобів; проаналізувати отримані докази для визначення подальшого процесу розслідування, оцінити значення таких доказів у всій системі доказів у кримінальному провадженні [115, с.43-50].

Встановлення психологічного контакту із учасниками кримінального процесу у практичній діяльності слідчих підрозділів є складним питанням. Аспекти контактної взаємодії детально обґрунтовані у працях Л. Б. Філонова,

який запропонував власну методику, що включає такі стадії: накопичення згоди; відшукування схожих зацікавлень; вибір спільних правил для спілкування; виокремлення небезпечних чи небажаних тем; індивідуальний вплив та адаптація до партнера; взаємодія [691, с.10-18]. Ці рекомендації часто допомагали автору дисертації у професійній діяльності на посадах слідчого, особливо на етапі підготовки та проведення допиту, тобто із власного досвіду доводиться констатувати їх дієвість.

Допит трактують як своєрідну бесіду із усвідомленою нерівністю сторін (В. Л. Васильєв); формальне спілкування слідчого з допитуваним, що заздалегідь прогнозується і планується, в ході якого здійснюється вплив на розумову, емоційну і волюву сфери допитуваного з метою отримання від нього повної і правильної інформації (С. П. Дідківська, М. І.Порубов); регульована кримінально-процесуальним законом взаємодія слідчого з допитуваним із метою отримання вагомий інформації (Г. Г. Доспулов); спосіб отримання інформації, що має пізнавальне значення (В. О. Коновалова); процес отримання свідчень від особи, яка володіє даними, що мають значення для справи (Д. П.Котов); процесуальну дію, сутність якої полягає в отриманні слідчим від допитуваного даних щодо злочину, який розслідується (О. Н. Васильєв). У межах науки кримінального процесу, криміналістики та юридичної психології розроблялись питання допиту різних категорій учасників (М. О. Алексєєв, С. П. Щерба, М. Л. Якуб), розглядались особливості технології допиту із урахуванням психологічних даних (С. П. Дідківська), способу отримання правдивої інформації (Н. І. Гаврилова), впливу особистісних рис слідчого на ефективність допиту (В. Г. Гончаренко), його змісту як діалогу між слідчим і допитуваним (О. Я. Баєв, Ю. І. Ільченко, О. Ф. Пантелєєв, Г. Г. Шиханцов). Ці та інші теоретичні розробки можуть озброїти не тільки слідчого, але й оперативного працівника знаннями психології задля того, щоб він міг максимально контролювати ситуацію, використовувати методи психологічного впливу з метою підвищення доказової цінності отриманої інформації [749, с.264-268]. М. І. Порубов віддає перевагу тільки консультативній діяльності спеціаліста на

стадії підготовки до проведення допиту або оцінювання його результатів [509, с.78]. Часто у практичній діяльності виникають ситуації, коли слідчий не володіє спеціальними знаннями, які необхідні для прийняття процесуальних рішень та ефективного провадження процесуальних дій [414, с.25]. На наш погляд така ситуація може трапитися при плануванні і проведенні будь-якої слідчої (розшукової) чи негласної слідчої (розшукової) дії без винятку.

Можливе документально оформлене залучення фахівця-психолога і до проведення обшуку. Тут велике значення має не тільки використання спеціальних технічних засобів, знання та дотримання норм закону, але і знання психології людини. Як правильно тлумачить цю ситуацію Л. І. Казміренко, психологічні особливості особи, її характер, темперамент, інтелектуальний рівень, тип мислення, особливості відчуттів і сприйняття проявляються в тому, де і яким чином вона приховує предмети та знаряддя злочину. Визначення цих особливостей допомагає правильно оцінити поведінку підозрюваного, більш точно визначити місцезнаходження предмету, що розшукується [749, с.250-255]. Доцільною уявляється також документально оформлена участь фахівця-психолога при провадженні пред'явлення для впізнання, на що ми вже неодноразово звертали увагу [31; 44; 45; 55; 58; 59]. *Однак, на наш погляд, переоцінювати консультативну допомогу спеціаліста-психолога не варто, оскільки із власного практичного досвіду роботи у практичних підрозділах доводиться констатувати, що непоодинокими є випадки формального відношення спеціалістів-психологів до консультаційної допомоги слідчому, очевидно вони пов'язані із рядом суб'єктивних та об'єктивних факторів, зокрема таких, як неврегульованість чинним кримінальним процесуальним законодавством питань оплати їх праці, кримінальної чи іншої відповідальності за надану завідомо неправдиву інформацію чи консультацію, неналежна фахова підготовка тощо.*

Всі перелічені вище негативні чинники справляють непоправний вплив на розслідування кримінальних правопорушень та прийняття слідчим процесуальних рішень, не дивлячись на те, що процес залучення спеціаліста до

кримінального провадження у чинному КПК є більш деталізованим, ніж у КПК 1960 року. Так, відповідно до статей 71-72 КПК спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду. Сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги. Спеціаліст має право: ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду; користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням; звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів; знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження; одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження; заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом. Спеціаліст зобов'язаний: прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади; виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань; не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків; заявити самовідвід за наявності обставин. У разі неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття на спеціаліста судом покладаються всі витрати, пов'язані з оголошенням перерви в судовому

засіданні [329]. У практичній діяльності слідчих підрозділів питання винагороди та процесуальних гарантій діяльності спеціаліста продовжують залишатися лише декларативними.

Тому слід погодитися із В. О. Коноваловою в тому, що слідчий повинен розумітися на психології інших людей, уміти діагностувати їхні психологічні особливості [303, с.81-82]. Із 405 опитаних нами слідчих власні знання та навички слідчого в галузі психології при прийнятті ним процесуальних рішень вважають за необхідне застосовувати 217 (48,8 %) респондентів, що для нас є переконливим аргументом. Тому В. В. Бедь обґрунтовано, на наш погляд, виділяв і таку форму застосування психологічних знань, як безпосереднє їх використання суб'єктом, який отримав спеціальну психологічну підготовку, яка складається із: загальної психологічної культури (знання психологічних законів і закономірностей; розвиток професійно-психологічної орієнтованості особистості) та спеціальної психологічної підготовленості (комунікативна майстерність, уміння і навички пошуку та цільового використання психологічної інформації [68, с.14-15]. Ми переконані, що таким суб'єктом в першу чергу є слідчий, який у процесі свого професійного становлення повинен набувати знань щодо психологічних законів і закономірностей, розвиватися як професійно-психологічно орієнтована особистість.

Особливе значення має така характеристика особистості слідчого, як соціальність, яка із філософської точки зору виступає як сукупність набутих людиною якостей, що забезпечують її здатність існувати в суспільстві і виконувати різноманітні соціальні функції, у складі різноманітних суспільних груп, об'єднань, корпорацій, виступаючи при цьому не в якості суверенної особистості, а в ролі виразника інтересів даної спільноти. Соціальність формується в процесі утворення різноманітних зв'язків людини з іншими людьми. Така іпостась людської антропології змушує індивіда перебувати під владою соціальної необхідності, ставити суспільне вище за особисте, обов'язок вище за свободу, дотримувати державні інтереси, громадські обов'язки, морально-правові вимоги і заборони [66, с.280-285, 304]. Саме завдяки цій якості

слідчий може ефективно здобувати доказову інформацію шляхом провадження вербальних процесуальних дій та належним чином обґрунтовувати свої процесуальні рішення для встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні.

Для прийняття обґрунтованих і своєчасних рішень необхідно, щоб відбувся певний розумовий процес. Відомо, що розумовий процес характеризується: 1) проблемністю, тобто спроможністю вбачати проблемний аспект при зовнішній очевидній простоті; 2) динамічністю мислення, тобто спроможністю і швидкого осмислення сформованої ситуації; 3) широтою мислення, спроможністю охоплювати мисленням перелік різних питань; 4) глибиною мислення, тобто спроможністю проникати в суть явища; 5) оригінальністю, нестандартністю мислення, тобто в умінні аналізувати проблему різносторонньо, вирішувати її нестандартними засобами [393, с.89]. Для того, щоб проаналізувати більш детально для прикладу такий елемент розумового процесу, як мислення, на наш погляд, слід звернутися до наукових праць фахівців-психологів. В. В. Москаленко вважає, що мислення – це процес пізнавальної діяльності індивіда, який характеризується узагальненим і опосередкованим відображенням дійсності [439, с.328]. Л. І. Казміренко, говорячи про мислення працівника правоохоронних органів, зазначає, що воно повинно характеризуватись певними якісними ознаками. Це, перш за все, проблемність мислення, яка полягає в здатності вбачати проблемний вузол при зовнішній простоті вирішення завдання; динамічність мислення – фактор прискореного осмислення подій, що особливо суттєво в екстремальних, напружених ситуаціях, коли треба прискорено вирішувати складні мисленнєві завдання. Широта мислення – здатність охоплювати мисленням різнобічне коло питань, які виникають при вирішенні службових завдань. Глибина мислення визначає здатність проникнення в суть явища, яке вивчається. Крім того, психологія поділяє мислення на окремі його різновиди, що стосуються як вирішення конкретних розумових завдань, так і визначають індивідуальні відмінності мислення. Наочно-дійове мислення (генетично первинний різновид) – мислення, яке безпосередньо вплетене у тканину

практичної діяльності; думка, яка супроводжує фізичну активність. Звичайно, цей вид мислення співвідноситься з конкретною практичною діяльністю (професійне мислення). Образне мислення визначається тим, що особистість оперує, головним чином, конкретними образами предметів та явищ, які існують в пам'яті. Зокрема, слідчий у розумовому експерименті при відтворенні епізоду або злочину загалом, звичайно, спирається на образне мислення. Абстрактно-логічне мислення виявляється в понятійності побудови суджень, у встановленні причинно-наслідкових зв'язків, які не піддаються безпосередньому сприйманню [749, с.95-97].

В. О. Коновалова вірно зазначає, що у психології широко використовується діяльнісний підхід у вивченні психіки людини (М. Я. Басов, С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв та ін.), прихильниками якого також є і ми. Такий підхід розглядається як принцип вивчення психіки і як окрема теорія. У юриспруденції досліджується правомірна і протиправна діяльність, аналізуються різні види діяльності (слідча, судова, оперативно-розшукова або злочинна діяльність, діяльність злочинних груп тощо). У психологічній науці діяльність визначається як динамічна система взаємодій суб'єкта зі світом або як сукупність дій людини, спрямованих на задоволення її потреб та інтересів. Іншими словами, діяльність – це форма активного ставлення до дійсності, у перебігу якої людина впливає на навколишній світ (інших людей, речі і природу). Доречно згадати класиків, навести слова К. Маркса про те, що павук виконує операції, які нагадують операції ткача, і бджола побудовою своїх воскових чашечок присоромлює деяких людей – архітекторів. Але і найгірший архітектор від найкращої бджоли із самого початку відрізняється тим, що перш ніж будувати чашечку з воску, він уже побудував її у своїй голові. Наприкінці процесу праці виходить результат, що вже на початку цього процесу був в уяві людини. Йдеться про те, що людина, здійснюючи діяльність, досягає мети за допомогою свідомо організованих засобів і способів дій. Діяльність має плановий характер. Будь-яка діяльність є системою дій, що знаходяться у чіткому порядку, є взаємозалежними. Діяльність людини соціально зумовлена, пов'язана з розвитком суспільства [303, с.32-33]. У свою

чергу діяльність по розслідуванню злочинів належить до таких, що визначаються, насамперед, системою взаємозв'язків „людина-людина”. Зміст таких відносин зумовлюється багатоваріантністю вирішуваних професійних завдань, їх інтелектуальною і емоційною насиченістю. Ця робота є не ремеслом, а найскладнішим мистецтвом, бо має своїм об'єктом не неживий матеріал, а людину, і тому повинна базуватись на знаннях як психології окремої особистості, так і взаємодії в групах людей. Діяльність по розслідуванню злочинів – цілеспрямований процес, метою якого є відтворення справжньої картини події злочину за її прямими та непрямими доказами. Її психологічна структура може розглядатись як сукупність основних (пізнавальної, конструктивної, комунікативної, організаційної) та допоміжних (профілактичної та засвідчувальної) різновидів діяльності. Організаційна діяльність –реалізація системи процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів для отримання доказової інформації; координація діяльності працівників органів внутрішніх справ, що беруть участь у процесі розслідування злочину; формування технічної та психологічної готовності до виїзду оперативно-слідчої групи при проведенні окремих процесуальних дій. Профілактична діяльність полягає у виявленні причин та умов, що сприяють злочинності; здійсненні психологічного впливу на різні категорії учасників розслідування з метою корекції їх небажаної позиції чи поведінки; засвідчувальна –надання всій одержаній інформації спеціальних, передбачених законом форм (протокол, постанова тощо) [749, с.248-251, 268].

У своїй сукупності всі означені вище види діяльності прямо пов'язані із процесуальними рішеннями слідчого, які не лише приймаються, а й реалізуються ним у процесі розслідування. Тому оволодіння психологічними знаннями –вкрай необхідне слідчим. Однак слідча робота з погляду її психологічних показників є найменш вивченою галуззю професійної діяльності людини, що багато в чому ускладнює розв'язання проблем її наукової організації. Процесуальна діяльність має особливості, що вирізняють її з-поміж видів діяльності, де пізнавальної мети немає або вона подана в згорнутому вигляді, підпорядкованому іншим цілям. Це означає, що в психологічному плані така діяльність є роботою дослідника і

відбувається за законами пізнання взагалі. Вона має такі особливості: 1) ретроспективний характер діяльності (здійснюється після вчинення злочинної події); 2) пізнання провадиться у формі доказування (за допомогою кримінально-процесуальних засобів); 3) така діяльність здійснюється спеціальними суб'єктами; 4) пізнання здійснюється з метою одержання інформації, що має значення для встановлення істини у справі; 5) засоби здійснення діяльності визначено у кримінальному процесуальному законі [303, с.50-52; 73-74]. Дещо під іншим кутом зору розглядає пізнавальну діяльність слідчого В. М. Стратонов та слушно, на наш погляд, стверджує, що коло досліджуваних питань у процесі пізнавальної діяльності є дещо ширшим, ніж доказування, тому межі пізнавальної діяльності визначаються об'єктом пізнання та його предметом, а доказування – всебічністю, повнотою та належністю. При цьому досить важливим чинником, який впливає на повноту дослідження обставин злочину, є теоретичні знання, практичний досвід та інтелектуальні здібності слідчого. Характеризуючи такі форми пізнавальної діяльності слідчого, як чуттєве пізнання і мислення та їх взаємодію, цей автор стверджує, що чуттєве пізнання не може бути покладене в основу для прийняття слідчим процесуальних рішень, оскільки має низку очевидних недоліків: обмеженість, мінливість, нестійкість. Ці недоліки надолужуються подальшою формою пізнання – раціонально-логічним або абстрактним мисленням. Раціонально-логічні форми виражають його особливості – поняття, судження, розумові висновки (індуктивні та дедуктивні). Пізнавальна діяльність слідчого, пов'язана з прийняттям рішень, має певні стадії: загальної підготовки (формування мети, плану); реалізації запланованих дій; психологічної підготовки для прийняття рішень; закріплення його письмово у вигляді процесуального документа [628, с.16, 22].

Суттєвим психологічним фактором, який має істотний вплив на прийняття слідчим процесуальних рішень та розвитку якого слідчі повинні уникати і попереджувати, на наш погляд, є психічна напруженість. Н. В. Оніщенко встановила, що ненормований робочий день, недостатнє матеріально-технічне забезпечення місця роботи, постійний контакт із криміногенним контингентом,

обмеженість часу для розслідування злочину та постійний нагляд з боку контролюючих органів виступають у ролі основних детермінант, що провокують у слідчих нервово-психічну напругу. За даними суб'єктивної оцінки психічних станів, що виникають у слідчих після напруженої роботи встановлено, що для даної категорії фахівців характерно відчуття втоми (31,18%) та загальна слабкість (18,91%). Зниження уваги та безсоння достовірно частіше відмічається у слідчих, які відрізняються високими показниками ефективності професійної діяльності. А слідчі з найнижчими показниками професійної успішності частіше помічають у себе головний біль та дратівливість. Таким чином, практично всі групи досліджених відзначають у себе окремі астеничні симптоми, що можуть бути наслідками перевтоми та відсутності у слідчих навичок регуляції свого психічного стану, яких можна набути чи розвинути вже наявні шляхом участі у тренінгових програмах, спрямованих на професійно-психологічну підготовку працівників слідчих підрозділів [465, с.8, 18]. Такі науково-обґрунтовані рекомендації щодо подолання та зменшення психічної напруженості в слідчих повинні в повному обсязі реалізовуватися на практиці керівниками слідчих підрозділів, адже саме вони, в сукупності з іншими, переліченими нами заходами, є прямою дорогою до прийняття обґрунтованих та законних процесуальних рішень слідчим.

Однією із важливих психологічних характеристик слідчої діяльності є наявність владних повноважень. Психологічний стан особи, наділеної владою, зумовлюється насамперед високим ступенем відповідальності, пов'язаної з її повноваженнями та їхнім застосуванням у кожному конкретному випадку. Сам факт застосування владного повноваження передбачає розв'язання низки розумових завдань, які дають змогу визначити необхідність і розумність цього повноваження, його законну основу. Часто вирішення подібних завдань може мати декілька варіантів, і тому цей етап діяльності з психологічного погляду характеризується особливою напруженістю. Психологічне ставлення особи до свого владного повноваження може бути різним. Розумне використання повноваження передбачає винесення обґрунтованого та обміркованого рішення

щодо кожного факту його застосування. На практиці іноді спостерігаються дві негативні, протилежні за змістом тенденції. Одна з них полягає в надмірному розпорядженні своїми владними повноваженнями, що спричиняє зловживання службовим становищем чи знаходиться на межі останнього. Такі розпорядження є наслідком нерозуміння меж відповідальності застосування владного повноваження або недбалого ставлення до наслідків свого рішення, продиктованого неправильним уявленням про обсяг своєї влади і функцій. Найчастіше вони виражаються у необґрунтованому затриманні, взятті особи під варту та ін. Друга тенденція в розпорядженні владними повноваженнями полягає в нерішучості стосовно їхнього застосування, викликаній сумнівами з приводу можливості або доцільності цих повноважень і почуттям страху щодо можливої відповідальності. Найкращий вихід із двох негативних випадків розпорядження владними повноваженнями – прийняття рішень на підставі всебічного аналізу слідчих матеріалів та ситуації, що склалася, при суворому додержанні вимог закону. Таке становище створює психологічну впевненість у правильності прийнятого рішення, а відтак, і доцільності застосування владного повноваження в кожному конкретному випадку [303, с.52-54]. Ми погоджуємося із такими висновками та вважаємо, що лише психологічна зрілість особи може бути запорукою правильного розпорядження наданими їй владними повноваженнями, а її слід в собі виховувати, постійно прагнути самовдосконалення та прикладати до цього практичних зусиль.

Знати засоби та протидіяти власному емоційному вигоранню, на наше переконання, повинен кожен слідчий, що здійснює розслідування та приймає процесуальні рішення, якими вирішує долі людей. Так, характеризуючи поняття та психологічні чинники емоційного вигорання слідчих СБУ, Л. М. Леженіна цілком правильно вважає його психофізіологічним феноменом, який зумовлений тривалим перебуванням у ситуаціях, що пов'язані із специфічним середовищем та виконанням у ньому професійних завдань, містить високі емоційні вимоги (часті професійні стреси середньої інтенсивності), спричинює зміни у мотивації (тривала відсутність можливості кар'єрного росту, невідповідність

очікуванню у своїй професійній діяльності), характеризується порушенням міжособистісної взаємодії у відділі (відсутність підтримки колег та наявність директивного стилю керування) і відсутністю особистісних навичок саморегуляції власного емоційного стану [360, с.11-12]. Визначення рівнів сформованості фаз емоційного вигорання показало, що професійно успішні фахівці відрізняються низькими показниками виразності зазначених фаз, в порівнянні зі слідчими інших груп. Також між показниками сформованості деяких симптомів емоційного вигорання та рівнем ефективності слідчих встановлено зворотній зв'язок. Це дає можливість припустити, що рівень емоційної стійкості в певній мірі забезпечує ефективність професійної діяльності працівників слідчих підрозділів [465, с.17-18]. Як один із способів зменшення можливості розвитку емоційного вигорання, формування навичок саморегуляції власного емоційного стану у слідчого, зміни його ставлення до професійних стресів, запропоновано впровадити програму „Емоційна стійкість слідчого СБУ”. З огляду на середні показники, здобуті Л. М. Леженіною до та після формувального експерименту, у результаті якого напруженість, резистенція, виснаження та загальний показник емоційного вигорання суттєво знизились [360, с.18], ми в повному обсязі підтримуємо таку новаторську ідею і вважаємо, що впровадження зазначеної програми сприятиме зменшенню негативних впливів на прийняття слідчим обґрунтованих, своєчасних та законних процесуальних рішень.

Ефективність рішень слідчого, на наш погляд, залежить від вміння слідчого моделювати. У сучасних психологічних дослідженнях виділяють матеріальні моделі, що відтворюють реально які-небудь предмети, обстановку, дії, явища. До них можна віднести такі предмети, що мають значення для судочинства, як зліпки, відбитки, фотознімки, макети тощо. Ідеальні або уявні моделі –це образи, що мають певний зміст, виражений у поняттях. Це насамперед будь-які припущення, версії, уявне прогнозування здійснюваних для досягнення певної мети дій. Наприклад, припущення щодо характеру події кримінального правопорушення, прогнозування перебігу майбутнього допиту, обшуку

становлять моделі різної спрямованості, що мають єдиний зміст – уявне відтворення минулого або майбутнього у сфері кримінальної процесуальної діяльності [303, с.67-68].

У діяльності, пов'язаній з розслідуванням злочинів, при прийнятті найрізноманітніших рішень, виникає безліч розумових завдань, що стосуються різних напрямів роботи слідчого. Найбільш типовими є завдання, пов'язані з виявленням доказової інформації; з висування, слідчих і судових версій; з оцінювання доказової інформації та завдання з прийняття найважливіших рішень, які є найбільш значущими. Серед способів для їх вирішення виділяються суто психологічні прийоми, якими має повною мірою володіти слідчий, такі як рефлексії (імітації мислення учасника взаємодії, контрагента, супротивника); подолання психологічних бар'єрів (усунення смислових, інтелектуальних, емоційних перешкод) тощо. Для цього слідчому при прийнятті рішень також необхідно реалізовувати вольові якості, бути здатним протистояти негативним емоціям, особливо це стосується екстремальних ситуацій, що вимагають прийняття єдино можливого рішення, наявності протидії розслідуванню. Тому слідчі не повинні забувати про постійне тренування волі – необхідну умову підвищення ефективності їхньої діяльності. Негативні емоції можуть бути зведені до мінімуму за рахунок глибокої впевненості в значущості виконуваної роботи, її високій соціальній корисності, а також задоволення, що дає вирішення завдань стосовно здійснення правосуддя. У процесі виконання професійних функцій велику роль відіграє творче мислення, особливо там, де використання готових рецептів і стандартних розумових операцій не приводить до успіху у зв'язку з проблемністю ситуації [303, с.58-60; 64-67; 74-75]. Отже, праця слідчого – це значною мірою творча праця з великою часткою індивідуального, специфічного у кожній суспільній події, що досліджується. Це творча діяльність, ефективність якої не можна уявити без оволодіння не тільки професійними знаннями юриспруденції, але й необхідними знаннями пізнавального процесу, логіки, психології тощо [406, с.87].

Дозволимо собі не повною мірою погодитися із категоричною тезою

В. М. Стратонова, що прийняття слідчим рішень як кримінально-процесуального, так і тактичного характеру здійснюється на підставі особистого досвіду та врахування аналогічних ситуацій [628, с.22]. Ми дотримуємося традиційної точки зору, висловленої у юридичній та психологічній літературі про те, що *процес пізнання істини при розслідуванні злочинів та при прийнятті рішень зумовлюється логічністю мислення*. Правильне осмислення фактів, що спостерігаються, встановлення їх причинних відносин, побудова обґрунтованих версій, оцінювання одержаної інформації – необхідні етапи у встановленні істини і по кожному кримінальному провадженні вони будуть відрізнятися. Очевидність необхідності застосування законів логіки ілюструється тими негативними наслідками, що спостерігаються у результаті припущених при розслідуванні логічних помилок. Ще відомі факти, коли злочини залишаються нерозкритими не тому, що відсутні докази їхнього вчинення, а тому, що ці докази неправильно осмислені, невірно оцінені, покладені в основу помилкових версій розслідування. Об'єктивна істина в судочинстві може бути досягнута тільки в результаті раціонального пізнання [303, с.68]. У психологічних дослідженнях процес прийняття рішення найчастіше розглядається у рамках проблеми цілепокладання або цілеутворення. Переважна кількість досліджень процесу прийняття рішень здійснюється на матеріалі вирішення різного роду інтелектуальних завдань чи проблем [561, с.15-16].

Інтуїція також розглядається рядом науковців, позицію яких ми не поділяємо, як елемент, що сприяє досягненню істини. Із психологічної точки зору, за підсумками проведеного кореляційного аналізу Ю. П. Фоля, встановлена наявність зв'язку навіюваності зі способами сприйняття й оцінки інформації (показник інтуїція) та прийняття рішень (показник почуття). Перший показник вказує на сприйняття інформації декількома каналами водночас, другий означає орієнтацію на етичні моменти у прийнятті рішень. Від'ємний зв'язок навіюваності з інтернальним локусом контролю, який відображає суб'єктивну міру особистої відповідальності за здійснюваний вибір, свідчить про те, що навіюваність супроводжується недостатньою залученістю до життя і недостатнім

контролем над подіями власного життя [697, с.14]. Інтуїцію можна віднести до одного із видів ненаукового пізнання, яке, як вірно вказує В. М. Стратонов, залишається багато в чому незрозумілим. Цей вид пізнання поки що не досліджено, не систематизовані знання, які не формалізуються і не описуються законами, перебувають у суперечності з існуючими науковими обґрунтуваннями, як от ясновидіння, телепатія, спиритизм тощо [628, с.17]. Як вірно відзначає В. О. Коновалова, наділяючи інтуїцію не властивим їй змістом, тлумачачи її як один із шляхів пізнання, деякі автори вільно чи мимоволі протиставляють її логічному мисленню, а часом відводять їй місце, рівноцінне за значущістю логічній діяльності мислення, що неприпустимо. Неправильне розуміння інтуїції може спричинити помилкові практичні рекомендації, що орієнтуватимуть слідчих і суддів не на аналіз доказів у справі і висування обґрунтованих версій, а на підсвідоме, продиктоване надчуттям угадування того, що може бути пізнане тільки в процесі логічного раціонального мислення. Тлумачення інтуїції як підсвідомого, мимовільного, нелогічного прийняття рішення чи здійснення якої-небудь дії є вульгарним тлумаченням, перенесення якого на оцінку доказів, формування внутрішнього переконання слідчого є недоцільним [303, с.68-69].

До психологічних основ для прийняття процесуальних рішень слідчим належить також внутрішнє переконання, яке є необхідним елементом оцінки доказів. Переконання як ставлення суб'єкта до своїх знань, висновків і рішень, як почуття впевненості є психологічною категорією, що підкреслюється першою частиною терміна –внутрішнє. Повна переконаність є психологічною гарантією правильності рішень, прийнятих у процесі досудового розслідування. Переконання забарвлене емоційно-вольовими характеристиками як знання, що формується у галузі суспільних відносин. Категорія внутрішнє переконання по суті виражає суб'єктивну впевненість у відповідності суб'єктивної оцінки об'єктивно існуючим обставинам чи фактам. Суб'єктивність внутрішнього переконання як його форма не тільки не виключає, а й, навпаки, передбачає об'єктивний зміст. У цьому аспекті внутрішнє переконання є однією з форм відображення об'єктивної дійсності. Будучи за своїм змістом відображенням

об'єктивної дійсності, внутрішнє переконання, однак, не виконує ролі критерію істинності того, що пізнається у кримінальному провадженні. Критерій істини в цій галузі, як і в усіх інших галузях пізнання, – практика [303, с.69-70]. Заслуговує на увагу розуміння внутрішнього переконання В. М. Стратоновим. Цей автор стверджує, що при прийнятті процесуального рішення вихідним моментом є психологія слідчого, його вольові та інтелектуальні якості, які полягають в умінні пізнати об'єктивні обставини, здатності переносити психічні навантаження, тому характеризує роль внутрішнього переконання, яке тісно пов'язане з вибором рішення відповідно до конкретних обставин. Однією з умов зовнішнього вияву внутрішнього переконання є емоційне забарвлення. Без людських емоцій неможливий пошук істини. Через переконання реалізується зв'язок мислення й буття. Проте автор вірно акцентує увагу на тому, що не можна підміняти фактичні дані емоціями, почуттями, бажаннями, тому що це прямий шлях до помилок при прийнятті рішень та порушення законності [628, с.22]. Детально досліджуючи внутрішнє переконання слідчого як підставу для прийняття рішень, В. Д. Берназ та С. М. Смоков, на наш погляд досить ґрунтовно тлумачать його, а саме як стан сформованого професійного знання у свідомості слідчого, коли він вважає зібрані у справі докази достатніми для прийняття рішення, впевнений у правильності свого висновку і готовий до відповідних практичних дій – прийняття рішення відповідно до здобутих знань. Ми також погоджуємося із вказаними авторами в тому, що внутрішнє переконання слідчого як процесуальна категорія відрізняється тим, що слідчий, приймаючи рішення у справі, зобов'язаний визначити своє особисте ставлення до сукупності доказів з погляду їх ймовірності та достовірності, на підставі чого він доходить висновку про наявність чи відсутність фактичних обставин, встановлюваних даним процесуальним актом. Формування внутрішнього переконання це результат раціонального пізнання причинно-наслідкових та інших зв'язків між фактами об'єктивної дійсності, ціннісного до них підходу, чуттєвого переживання здобутих у кримінальному провадженні результатів пізнання і зроблених на їх основі правових висновків [82, с.35]. Про те, що не слід сприймати внутрішнє

переконання слідчого як необхідну категорію вузького оцінювання певних фактів та доказів, вірно акцентує увагу Б. В. Романюк та вказує, що внутрішнє переконання – це відповідний стан свідомості, який є рушійною силою у діяльності слідчого [574, с.351]. Внутрішнє переконання, будучи достовірним та єдино можливим міркування при підсумковій оцінці, повинно включати і знання про неможливість протилежного чи будь-якого іншого погляду з тих самих питань [620, с.208-210]. Як аналог внутрішнього переконання слідчого, В. М. Стратонов пропонує використання інформаційних технологій з елементами штучного інтелекту, зокрема експертних систем, які дозволяють слідчому вести плідний діалог із комп'ютером, консультиватися з ним, шукати, розглядати різноманітні варіанти і на основі відомих фактичних даних кримінального провадження, правил логічного висновку та бази знань будувати нові рішення в проблемних слідчих ситуаціях, пояснюючи хід їх прийняття [628, с.22]. На наш погляд, така думка є раціональною та перспективною.

Дискусійним і складним питанням є поняття розсуду слідчого при прийнятті рішень. Розуміння розсуду є різним. Так, В. М. Дубовицький відмічав, що розсуд слід розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому, загальносоціальному розумінні розсуд – це рішення, думка, висновок в цілому. Право зв'язане із розсудом, а розсуд із правом [192, с.49]. Кримінально-процесуальній діяльності властива чітка регламентація щодо дій учасників процесу. Тому регулятивна роль кримінального процесуального права полягає, перш за все, у визначенні можливих дій окремих суб'єктів, що його реалізують. Однак законодавець не може регламентувати кожен крок правозастосовувача у визначеній життєвій ситуації, інакше кримінальний процесуальний закон стане громіздким і нефункціональним. Тому і виникає необхідність розсуду у тій чи іншій ситуації, тобто діяти за власним переконанням [193, с.7]. Розсуд слідчого виражається у самостійному прийнятті рішень на основі гнучких правових норм, що містять чітко не визначені формулювання. Слідчий для себе з'ясовує зміст цих понять. Розсуд слідчого також може полягати у оцінці юридичного факту. Так слідчий може самостійно оцінити на предмет достатності і достовірності

докази, що дають підстави для повідомлення про підозру [266, с.352]. Надання слідчому можливості диференційованого підходу до вирішення процесуальних завдань, дозволяє йому найбільш оптимально застосовувати правові норми [404, с.25]. Такі рекомендації є нагальними і корисними в умовах дії КПК 2012 року, коли практика застосування більшості його норм відсутня, а наявні прогалини та колізії вимагають розсудливості слідчого та вибору варіантів можливої процесуальної поведінки при прийнятті низки процесуальних рішень на які ми звертали увагу у попередніх підрозділах роботи.

Діяльність слідчого по розслідуванні злочину повинна бути конструктивною, як вірно стверджує В. О. Коновалова. У психології розробляються спеціальні методи прийняття рішень: метод проб і помилок (спосіб вироблення нових форм поведінки в проблемних ситуаціях); метод зіставлення і перебору альтернатив; метод брейн-штормінгу (мозкової атаки) та ін. Прийняття тактичних рішень у більшості випадків відбувається у ситуації ризику. Терміну ризик у психології відповідають три основні значення: ризик як міра очікуваного неблагополуччя в діяльності, зумовлена сполученням імовірності неуспіху і ступеня несприятливих наслідків у цьому випадку; ризик як дія, що з того чи іншого погляду загрожує суб'єкту втратою (програшем, травмою, збитком); ризик як ситуація обрання між двома можливими варіантами дії: менш привабливим, однак більш надійним, і більш привабливим, але менш надійним (результат якого проблематичний і пов'язаний з можливими несприятливими наслідками) [303, с.76-77]. У словнику російської мови слово ризик пояснюється як можлива небезпека, прийняття на себе негативних наслідків, настання яких допускається [459, с.672], а у прикладній літературі, як ймовірна невдача [515, с.545]. Розрізняють у спеціальній літературі такі ризики, як криміналістичний [233, с.7-8], слідчий [90, с.24], тактичний [327, с.29-30], тощо. Розуміння ризику є різноманітним, однак із впевненістю можна констатувати, що ризик при прийнятті процесуальних рішень завжди пов'язаний із внутрішнім переконанням слідчого і може бути обумовлений інформаційною недостатністю. Тобто це є і інформаційна, і психологічна категорія [82, с.128]. А питання інформаційно-психологічного

забезпечення прийняття рішень є актуальним в цілому не лише для кримінально-процесуальної науки в Україні, але і для стратегічних напрямків розвитку і удосконалення діяльності силових структур держав-гігантів, для прикладу США. Із даного приводу є ґрунтовні дослідження вітчизняних науковців [106]. У тісному зв'язку із проблематикою ризику перебуває *категорія прийняття слідчим рішень у нестандартних ситуаціях*, яка глибоко не досліджена з точки зору процесуальної науки, але у даному напрямку є суттєві напрацювання у галузі психології. Так, О. А. Спіборовський, досліджуючи психологічні особливості прийняття ефективних рішень офіцерами Державної податкової служби України в нестандартних ситуаціях, класифікує їх на ті, які характеризуються наявністю нестандартного завдання в стандартних умовах (не властиві для процесуальної діяльності слідчого); ситуації, задані звичайним, часто вирішуваним завданням в незвичайних умовах (прийняття рішення у цих ситуаціях має стресовий характер, зумовлене впливом складної оперативно-службової діяльності і властиве для слідчої діяльності. Найважливішою умовою прийняття ефективних рішень у такій ситуації є психологічна стійкість); нестандартні ситуації з нестандартним завданням і стресовими умовами його виконання (як і перший вид є невластивими для кримінально-процесуальної діяльності слідчого). Результати прийняття вірних рішень тут напряму залежать від нестандартного мислення, заснованого на створенні суб'єктивно нового продукту і новоутвореннями в самій пізнавальній діяльності щодо його створення. Фіксуючи психологічні особливості вирішення творчих завдань, що детермінують нестандартні ситуації, можна говорити про специфічний психічний механізм творчого мислення – рефлексію як осмислення суб'єктом власного пошукового руху. При цьому задіюється план мислення, що називають значеннєвим і який містить особистісний і смисловий рівні мислення. Він дозволяє зафіксувати розриви в процесі діяльності з пошуку принципу вирішення через виникаючі ускладнення (рефлексивний рівень), провести оцінку їхньої значущості для особистості (особистісний рівень), здійснити коригування в пошуковій діяльності і подальше її контролювання [640, с.19-20].

Важливим видом слідчої діяльності є *комунікативна діяльність*. У кримінально-процесуальній діяльності спілкування здійснюється в межах процедури, визначення процесуального становища учасників, предмета спілкування. У розслідуванні злочинів розрізняють тактику спілкування слідчого з учасниками окремих слідчих (розшукових) дій. Одна зі сторін спілкування – комунікативна, яка полягає в обміні інформацією між індивідами, що спілкуються. У слідчій діяльності функція комунікації виявляється в процесі спілкування між слідчим та іншими учасниками в межах процесуальних дій (допиту, пред'явлення для впізнання та ін.). На відміну від іншого соціального спілкування предмет розмови в перебігу вербальних слідчих (розшукових) дій, методи, прийоми та засоби спілкування регламентовані кримінальним процесуальним законом і передбачені положеннями криміналістики. Комунікативна функція охоплює такі напрями: 1) встановлення психологічного контакту; 2) управління спілкуванням з боку слідчого; 3) здійснення психологічного впливу на підозрюваного, обвинуваченого, свідка чи іншу особу в процесі спілкування; 4) одержання слідчим необхідної інформації в процесі спілкування [303, с.77]. Із означеними напрямками в цілому можна погодитися, однак наше ставлення до здійснення психологічного впливу на підозрюваного, обвинуваченого, свідка чи іншу особу в процесі спілкування є протилежним, вище наведеному. *Ми схильні вважати, що в практичній діяльності слідчого психологічний вплив досить часто буде межувати із психологічним насильством, яке заборонено чинним КПК України, а грань між ними буде практично не помітною.* Із цього приводу у юридичній літературі наведені досить переконливі пояснення та доктринальні положення, що містять належні відповіді на поставлене запитання. Так, В. Ю. Шепітько відзначає, що психологічний вплив відрізняється від насильства своїм позитивним спрямуванням, свободою вибору тієї чи іншої позиції та поведінки. При насильстві людина істотно обмежена чи зовсім позбавлена можливості обирати для себе лінію поведінки. Виконання слідчої діяльності передбачає встановлення критеріїв допустимості засобів впливу: юридичного, етичного, гносеологічного,

психологічного та ін. [722, с.197]. Схожими є погляди ще низки авторів [558, с.262-264]. А. В. Дулов, характеризуючи психологічний вплив, зазначає, що при цьому не тільки є свобода вибору позиції, а й повинні створюватися умови для викладу своєї позиції, для її вибору [195, с.165-167], а у який спосіб такі рекомендації можна ефективно застосувати описала В. О. Коновалова [298, с.102]. Цей підхід нам видається таким, що заслуговує на увагу, а для того щоб слідчому не доводилось перебирати на себе невластиві йому повноваження – детальної діагностики психічного стану, то для цього у кримінальному процесі чітко виписані всі процедурні моменти, як от призначення експертизи тощо.

М. І. Порубов напряду пов'язує психологічний вплив, комфортне середовище та як результат – правдиві показання [508, с.53]. Такий підхід нам видається дещо розпливчастим, а почасти і таким, що вступає у протиріччя із нормами чинного КПК України. В. Ю. Шепітько правильно відзначає, що межі між дозволеним і недозволеним законодавець не розкриває. Тому в криміналістичній літературі точаться дискусії про можливість чи неможливість використання психологічних пасток, слідчих хитрощів, емоційних експериментів, психологічного реагенту та ін. Проведене цим автором анкетування слідчих прокуратури та МВС України показало далеко не втішні результати, а саме, що 54% опитаних у своїй діяльності застосовують методи незаконного впливу. З них фізичне насильство використовують 3,7%; погрози –14,7%; обман –29,8%; введення в оману щодо наявності доказової інформації –92,6%; культурну відсталість і релігійні забобони –22,2%; аморальні спонування –5,5% [722, с.196]. Схожі результати здобували й інші науковці [10, с.308-314]. Свого часу О. Р. Ратинов пропонував застосовувати в слідчій практиці ідею „психологічних пасток”, яку продовжив Г. А. Зорін. Цей автор запропонував більше п'ятдесяти „пасток”, серед яких „пастка марнославства”, „пастка з активізацією омани”, „пастка сценарію”, „пастка з рефлексивним керуванням”, „пастка злочинного інсценування”, „пастка лжесвідчення й аналіз інсценувань”, „пастка з локалізацією фактів і зв'язків”, „пастки з поділом і розподілом прийомів і аргументів на головні і другорядні”, „пастка перехоплення ініціативи при аналізі

помилки” та інші [231, с.226]. О. Р. Ратиновим запропоновані також такі методи боротьби, як „роздроблення сил і засобів „супротивника”, що виражалось в розпаленні конфліктів між співучасниками злочину і нанесенні „удару” в найуразливіші місця [558, с.55, 157]. Ця позиція автора була сприйнята по-різному. Питання щодо перетворення підозрюваного в супротивника слідчого суперечить духу і букві закону, що покладає на слідчого завдання виявлення обставин як таких, що обвинувачують, так і виправдовують підозрюваного, обвинуваченого [152, с.83-84]. Очевидно єдино правильною є теза про те, що метод психологічних пасток має самостійний характер, застосовується при наявності достатньої вихідної інформації про злочин і полягає в постановці контрольних питань [722, с.195-200]. Ми повністю підтримуємо таке авторське тлумачення та вважаємо його прийнятним до застосування у сучасному кримінальному процесі. Зазначені О. Р. Ратиновим прийоми є своєрідною формою обману, введення в оману і не відповідають вимогам етичності, тому вони не можуть бути використані в слідчій практиці. При формуванні і рекомендаціях визначених тактичних прийомів варто виходити не тільки з їхньої можливої ефективності для одержання доказової інформації, але насамперед і моральної допустимості останніх, що дозволяє виявляти необхідну інформацію шляхами, що не спотворюють перспективу встановлення об’єктивної істини [300, с.24; 301, с.12-16]. Ми погоджуємося із Д. П. Фіолевським в тому, що мета і засоби, законність і моральність нерозривні. Успіх, досягнутий аморальними методами завжди сумнівний і, у кращому випадку, приховує небезпеку слідчої помилки, а в гіршому – злочин. Цей автор на перший план ставить етичні вимоги, що вимагають поваги до особистості та її прав, коректність, ввічливість і, звичайно ж, конфіденційність [152, с.84].

Наведене вище підтверджує точку зору В. Д. Берназа та С. М. Смокова, що на сьогодні питання психологічного забезпечення проведення тактичних прийомів, тактичних комбінацій не заперечується більшістю вчених. Важливо тільки, щоб при цьому слідчим використовувався правомірний психологічний вплив і не було місця психологічному або психічному насильству і

погрозам [82, с.120], однак на наш погляд такого абсолютизму та гармонії досягнути у практичній діяльності практично неможливо. *Ми відстоюємо однозначну позицію, будь-який правомірний тактичний прийом повинен ґрунтуватися на вимогах чинного КПК та реалізовуватися їм в унісон. У іншому ж випадку застосування тактичного прийому буде межувати з порушенням принципу законності.* КПК України регламентував і регламентує на сьогоднішній день положення, які забороняють окремі засоби впливу в тих чи інших випадках. Так, частина 3 статті 22 КПК 1960 року вказувала, що заборонялося домагатися показань обвинуваченого та інших осіб шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів, однак тлумачення цих заходів у жодній нормі не було наведено. Тобто сам законодавець вказаною вище невизначеністю створив широкий простір для наукової полеміки. Тому від науковців лунали численні пропозиції про те, що слід було піддати психологічній експертизі статтю 22 КПК 1960 року та інші норми для визначення конкретного переліку видів насильства і погроз, що варто було б віднести до незаконних, що дозволило б поліпшити механізм дотримання прав учасників процесу [82, с.121].

Слід відзначити, що така пропозиція має в своїй суті раціональне зерно так як її мета –забезпечення належного стану дотримання прав і свобод громадян у кримінальному судочинстві. На сьогоднішній день у чинному КПК відсутні окремі норми, які б розтлумачили перелік забороненого насильства чи погроз, не дивлячись на те, що кількість примусових процесуальних дій законодавцем розширено.

Цікавою на наш погляд є пропозиція Н. С. Туренка щодо застосування комп'ютеризованих методик, розроблених Дж. Келлі (репертуарні решітки) по визначенню кількісних критеріїв допустимості психологічного впливу із врахуванням психологічних особливостей особистості, яка буде об'єктом впливу [664, с.111-114]. Однак із моменту виходу в друк даних публікацій пройшло більше десяти років, а конкретні розробки, які були б впроваджені у практичну діяльність органів досудового слідства на жаль відсутні.

Наука та практика, в тому числі зарубіжна, пропонують нові прийоми,

засоби та методи, які прийнято називати нетрадиційними. Під нетрадиційними слід розуміти такі знання і методи, які ще не набули достатнього визнання і поширення, які не можна віднести до загальновідомих у науці та усталених і впроваджених у практику [336, с.72]. На наш погляд, на сучасному етапі найбільш дискусійним психологічним прийомом у процесі розслідування є застосування гіпнозу. Багато авторів монографій з психотерапії вважають, що перша спроба пояснити явища гіпнозу була здійснена віденським лікарем А. Месмером. Його головним досягненням став розроблений ним метод занурення в транс, який він поєднав із сомнамбулізмом. Він бачив, що терапевтичний вплив найбільш якісний стосовно пацієнтів, занурених у стан трансу. У цьому стані сну або трансу люди можуть передбачати майбутнє й відтворювати віддалене минуле [294, с.16-26]. Гіпноз довго відносили до патологічного явища. Єдиний, хто наважився поставити під сумнів ці висновки, був Бренгейм. Гіпнотичного стану можна домогтися в будь-якої психічно здорової людини за допомогою вселяння. Гіпнотичний стан – нормальне здорове явище людської психіки. Дослідженням повільних коливань потенціалів мозку людини в гіпнотичному стані вдалося встановити характерну криву зміни потенціалів, що свідчить про виникнення гіпнозу як якісно самостійного режиму роботи мозку, не схожого ні на сон, ні на пильнування. Першочергове місце у виникненні й протіканні гіпнозу належить далеко не повністю психологічним факторам, що усвідомлюються, а саме характеру впливів, що виходять від того, що гіпнотизується (цілеспрямованості його впливу, що вселяє, щирості й виразності інтонацій при вселяннях, стрункості й послідовності їх значенневого змісту), а також значимих установок випробуваного (визначальне його відношення до соціального середовища, особистості що гіпнотизує, до самої процедури гіпнотизації). У глибокій стадії гіпнозу (сомнамбулічній) ця домінуюча роль неусвідомлюваних психологічних факторів виступає особливо яскраво, і їх вплив стає безроздільним, перевершуючи всі інші впливи, навіть біологічно більш значні [294, с. 54-67]. Гіпноз – це тимчасовий стан психіки людини, що супроводжується зниженням самоконтролю та здатності

усвідомлювати свої дії або керувати ними. У медицині стан гіпнозу є психічною хворобою. Якщо в гіпнотичному стані особа безпорадна, не може контролювати ситуацію та захищати себе, гіпноз не може використовуватися у кримінальному судочинстві [675, с.173]. Одним із прихильників гіпнозу є О. Клевцов, який акцентує увагу на тому, що вчених-криміналістів і практиків зацікавила можливість використання здатності людини, яка перебуває в стані гіпнозу, детально згадувати події, які відбувалися з нею в минулому. Дослідження вітчизняних та зарубіжних праць з психології пам'яті показують, що сьогодні склався та успішно використовується на практиці метод, який дозволяє активізувати сприйняту раніше людиною інформацію, здавалося б, повністю забуту, яка не залишила в свідомості індивіда жодних слідів. В його основі лежить феномен гіпнорепродукції, тобто здатності пам'яті людини відтворювати в гіпнозі раніше пережиті нею життєві ситуації та стани [263, с.63]. І. І. Когутич теж наводить приклади ефекту від застосування гіпнозу в Україні. Так, водій легкового автомобіля, обганяючи на великій швидкості інший, виїхав на зустрічну смугу і збив велосипедиста, 17-річного юнака, який на місці події помер. Винний водій втік. Водій автомобіля, який було обігнано і двоє його пасажирів повідомили тільки те, що їх обігнав автомобіль, можливо, марки „Волга” білого кольору. Така мінімальна інформація від трьох осіб при достатньо сприятливих умов для сприйняття змусила слідчого вдатись до співбесіди з очевидцями події у присутності спеціаліста з галузі гіпнозу. Ніхто із свідків проти цього не заперечував. Перебуваючи у гіпнотичному стані один зі свідків згадав, що на кузові „Волги” лежали якісь предмети повздовжньої форми, накриті тканиною жовтого кольору і кінці їх виступали. У задньому оглядовому вікні автомобіля висіла іграшка чорно-білого кольору. У пам'яті опитуваного збереглась також перша літера держномеру „М”. Така літера могла наштовхнути на думку, що „Волга” мала московську прописку. Виступаючі предмети асоціювались у свідомості свідка з вудочками, а чорно-біла іграшка в задньому вікні – із зображенням пінгвіна. У цьому випадку сеанс гіпнорепродукції був оформлений довідкою спеціаліста, який його проводив, яка до матеріалів справи

не приєднувалася, а була поміщена до наглядного провадження. Одержані таким шляхом дані про автомобіль, який зник з місця події, відіграли важливу роль у його розшуку і під час допиту водія П., який визнав себе винним у дорожньо-транспортній події [270, с.597]. В. О. Образцов також категорично відстоює необхідність застосування гіпнозу [456, с.107-108]. На Всеросійській нараді з проблем боротьби з організованою злочинністю, що у 1993 році відбулася у Москві, вперше в Росії офіційно було визнано, що кримінальні структури почали використовувати в процесі вчинення злочинів і правопорушень нові психотехнології й психопрограмування своїх жертв за допомогою кримінального гіпнозу. У 1995 році керівництвом Міністерства внутрішніх справ Російської Федерації було створено при НДІ підрозділ для боротьби зі злочинцями-гіпнотизерами. До нього увійшли відомі спеціалісти-гіпнотизери, зокрема головний науковий керівник –професор, полковник медслужби, доктор медичних наук Леонід Гримак. Вони допомагали оперативним працівникам розкривати ряд злочинів, пов'язаних з використанням гіпнозу [627, с.128-129]. Правоохоронні органи деяких зарубіжних країн (США, Великобританії, Канади, Австрії, Ізраїлю) використовують гіпноз під час розкриття тяжких злочинів: вбивств, розбоїв, грабежів, згвалтувань, викрадень людей, вимагань, а також у розслідуванні катастроф. Залежно від слідчого органу, який використовує цей метод, та стадії розслідування злочину він називається „слідчим” або „судовим” гіпнозом. Згідно з зарубіжними даними використання цього методу під час опитування громадян дозволяє отримати додатково до 80% нової інформації, частина злочинів розкривається лише за допомогою гіпнозу [518, с.15-17]. Американські методики передбачають обов'язковою умовою отримання письмової згоди допитуваної особи; детальний інструктаж допитуваного з поясненням мети та завдання процедури, її нешкідливості для здоров'я з гарантіями для допитуваного; дотримання конфіденційності отриманої інформації та використання одержаних під час допиту відомостей лише за їхнім прямим призначенням; письмовий дозвіл ФБР; письмовий дозвіл Генеральної прокуратури; письмове орієнтування для інтерв'юера з коротким викладом інформації у справі; медична ліцензія

гіпнотизера [447]. У практичній діяльності слідчих підрозділів України все ж таки трапляються випадки використання „знань” різних екстрасенсів, знахарок, гадалок при прийнятті процесуальних рішень, що підтвердили 20 (4,5%) опитаних нами слідчих ОВС. Очевидно, що ці факти слід нівелювати і викорінювати. На наш погляд означена вище наукова полеміка повинна рано чи пізно принести свої результати. *Ми переконані, що втручання у людську психіку є неприпустимим, і жодні здобуті відомості не можуть виправдати такого вчинку.*

4.4 Використання спеціальних психологічних знань у проблемних ситуаціях, що виникають під час реалізації процесуальних рішень

Ми вже звертали увагу, що залежно від сфери діяльності науковця та сфери його досліджень у поняття розслідування кримінальних правопорушень вкладається дещо відмінний зміст. Так, В. Г. Андросюк характеризує діяльність із розслідування злочинів як цілеспрямований процес, метою якого є відтворення справжньої картини події злочину за її прямими та непрямими доказами. Її психологічна структура може розглядатись як сукупність основних (пізнавальної, конструктивної, комунікативної, організаційної) та допоміжних (профілактичної та засвідчувальної) різновидів діяльності [749, с.268]. Не слід забувати, що розслідування в першу чергу проводить певна людина – слідчий, якій притаманний набір характеристик та якостей. І саме від їх сполучення та взаємодії, як суб'єктивного чинника та існуючої регламентації і буде залежати, які рішення по кримінальному провадженні будуть прийняті і яким чином реалізовані. Філософія розглядає людину як унікальне творіння природи, суспільства і самої себе. Про важливе місце проблеми людини у філософії свідчить той факт, що сформувалася навіть спеціальна дисципліна – філософська антропологія, тобто філософське вчення про людину. Складовою частиною філософської проблеми людини є відповідна проблема особистості. Вона

викладається у вимірах або в аспекті соціально-філософського аналізу. Підвищений нині інтерес до вельми складної проблеми особистості, її структури, соціалізації пояснюється насамперед потребами сучасної практики. За таких умов на перший план у розвиткові практики, науки і філософії виступає питання взаємодії особистості і суспільства, що найтіснішим чином пов'язане з іншими проблемами філософії. Адже природні задатки індивіда та його здібності можуть розвиватися у процесі пізнання (у тому числі і навчання) та практичної діяльності. Недарма генія визначають як поєднання краплини здібності та моря поту (тобто як результат напруженої праці). Тому поняття особистості треба розкривати через практичну діяльність. Така діяльність являє собою основу формування та розвитку особистості. Під впливом діяльності можуть виникати і нові риси даної особистості, яких раніше не було [693, с.304-308, 315].

У свою чергу психологи безапеляційно стверджують, з чим ми повною мірою погоджуємося, що прийняття рішень виступає як особлива стадія вольової дії, яка вимагає не стільки максимального усвідомлення, але й рішучості, відповідальності особистості. З прийняттям рішення настає розрядка (різна за ступенем і глибиною). Вона полягає у спаді напруження, який супроводжує боротьбу мотивів. При цьому, якщо в прийнятому рішенні виявлялися здійсненими найбільш потайні помисли людини, у неї виникає почуття задоволення, знімаються всі сумніви і внутрішня напруга. Навіть якщо прийняте рішення не повністю відповідає внутрішнім спонуканням людини, то і тоді воно допускає деяку емоційну і вольову розрядку, викликає почуття полегшення [69, с.64-66]. Очевидно, вказані психологічні характеристики прямо стосуються і рішень слідчого.

Найважливішим у вольовому процесі етапом, як вірно відзначає В. В. Бедь, є виконання прийнятого рішення. Воно пов'язане з подоланням інколи серйозних зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) труднощів. До зовнішніх відносяться ті перешкоди, які не залежать від діючої людини: ускладнення в роботі, опір інших людей, різного роду перепони і т.д. Внутрішні – це труднощі особистого характеру, які залежать від фізичного і психічного стану

людини (наприклад, відсутність знань, досвіду, зіткнення закоренілих старих і нових звичок, що зароджуються, боротьба негативних уявлень, бажань, прагнень і почуттів: совісті, сорому, обов'язку, які склалися в минулому). У більшості випадків зовнішні і внутрішні ознаки проявляються в єдності. Виконання прийнятого рішення з психологічної точки зору можна розглядати як виникнення і розв'язання ланцюжка внутрішніх конфліктів, ситуацій шляхом подолання внутрішнього напруження і постійного вольового зусилля. Заключний етап вольового процесу характеризується підведенням підсумків зробленого. Здійснивши вольовий вчинок, людина замислюється над його результатами, аналізує свої удачі і промахи. Осмислюючи успіх чи невдачу, вона може переживати, що призводить до появи відповідних почуттів, емоцій і станів: досади за промах, радості за успіх, стану заспокоєння, спаду напруження, стану розкаяння та ін. Успішна діяльність юридичного працівника передбачає знання і вироблення сукупності таких вольових рис, як рішучість, здатність піти на ризик, енергійність та наполегливість, витримка та самовладання, самостійність, виконавчість, впевненість у своїх силах, сміливість і хоробрість, стійкість і мужність [69, с.67-70]. Що ж до зовнішніх чинників, які в першу чергу стоять на перешкоді виконанню рішень слідчого і можуть бути вирішені за допомогою психологічних знань, то ми б виділили два явища – наявність протидії слідчій діяльності та слідча ситуація, що склалася. У даному ракурсі слід звернутися до наукових праць В. С. Кузьмічова, який, свого часу вивчаючи кримінальні справи, дійшов висновку, що 90% засуджених здійснювали протидію розслідуванню. Цей автор зосередив увагу на витонченості такої протидії [340, с.16]. За результатами проведеного В. П. Бахіним, Н. С. Карповим у 2001 році анкетування 461 засудженого працівника правоохоронних органів встановлено, що під час розкриття і розслідування злочинів, які вони здійснювали в межах службових повноважень, 76,5 % опитаних зазнавали тиску, існувала протидія розслідуванню зі сторони злочинців, їх родичів та спільників. З іншої сторони, як спосіб протидії розслідуванню 93,9 % респондентів назвали відмову учасників кримінального процесу від спілкування із слідчим; 92,0 % відмітили присутність впливу на

учасників кримінального судочинства шляхом підкупу, погроз і шантажу [63, с.74-76]. Матеріали проведеного нами у 2005 році анкетування теж свідчать, що протидія з боку зацікавлених осіб існує практично по кожному кримінальному провадженні та ускладнює виконання процесуальних рішень слідчого. Характеризуючи лише проведення такої слідчої (розшукової) дії, як пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають більша половина опитаних слідчих стикалися із протидією, тому питання її існування та вироблення шляхів запобігання є надто серйозне, щоб його ігнорувати [47, с.133].

Визначають протидію розслідуванню як навмисну діяльність, спрямовану на перешкоджання процесу розслідування злочинного діяння і встановлення істини по кримінальному провадженні В. Д. Берназ та С. М. Смоков [82, с.132]. Протидія розслідуванню полягає у виборі заінтересованими особами певної лінії поведінки, прийняття заходів, спрямованих на утворення перешкод у виявленні, вилученні та використанні доказів із метою ухилення від відповідальності підозрюваного чи обвинуваченого, що вчиняються ними після виявлення злочину і початку його розслідування [113, с.89-90]. Схожої позиції дотримуються й інші науковці [313, с.252]. Визначає протидію розслідуванню як спосіб перешкоджання реальному або потенційному розслідуванню, який полягає у розробленні та реалізації діянь, які спрямовані на попередження та нейтралізацію розслідування на підставі моделювання та аналізу дій осіб, що його проводять, В. В. Трухачов. Схожі визначення наводять у своїх працях Б. В. Щур [742], О. В. Александренко [2], А. М. Кустов [344]. У широкому понятійному розумінні протидія розслідуванню є своєрідним видом цілеспрямованої активності суб'єктів злочину, інших заінтересованих осіб у виді окремих умисних дій або наперед спланованої низки взаємопов'язаних дій по приховуванню, зміні, знищенню інформації, яка має доказове значення, її носіїв, та втручання в розслідування для досягнення поставлених цілей щодо перешкоджання розкриттю, розслідуванню та встановленню причетних до конкретного злочину осіб [368, с.39]. На наш погляд, це одне з найбільш об'ємних і раціональних визначень, яке охоплює практично всі аспекти

проблематики.

Серед способів протидії науковцями виділяється знищення слідів злочину; знищення знарядь вчинення злочину; використання корумпованих посадових осіб органів державної влади; фальсифікація доказів; застосування погроз та фізичного насильства до осіб, що беруть участь у розслідуванні злочину [742, с.43, 46-59]; відмова у наданні контролюючим та правоохоронним органам певної інформації чи документів; зникнення злочинців з місця постійного проживання [114, с.63-81] тощо.

При реалізації рішень у кримінальних справах, на наш погляд, суттєвий негативний вплив на слідчого мають такі способи протидії, як використання злочинцями корумпованих посадових осіб органів державної влади та зникнення злочинця з місця постійного проживання. Як наслідок, процесуальні рішення слідчого взагалі не можуть бути реалізовані, а кримінальне провадження зупиняється або слідчого схиляють до провадження слідчих (розшукових) дій, що не відповідають процесуальним вимогам. У ситуації, коли підозрюваний умисно переховується, що унеможливує провадження із ним слідчих (розшукових) дій, для прикладу таких як судово-медична чи психіатрична експертиза, така протидія своїм результатом має, як правило, зупинення провадження за розшуком підозрюваного. Психологічні знання і практичні навички їх реалізації є необхідними слідчому хоча б з огляду на те, що окремим видом протидії ряд науковців виділяють психічне насильство щодо слідчого, яке може виходити від чиновників структур, не пов'язаних зі слідчим службовою підлеглистю та процесуальними відносинами, та таке, що виходить від посадових осіб, пов'язаних зі слідчим такими відносинами [368, с.177-179]. Із власного практичного досвіду роботи на посадах слідчого доводиться констатувати, що таке насильство може набувати форм погроз створення серйозних проблем на роботі, обіцянок звільнення з посади та із органів внутрішніх справ, „покращення” життя близьких родичів тощо. Так, нам доводилося стикатися із ситуаціями, коли при проведенні обшуків у помешканнях обвинувачених їх захисники створювали фізичні перешкоди

проникненню працівників міліції до житла, надавали неправомірні консультації близьким родичам, які у результаті відмовлялися відчиняти двері тощо. Непоодинокими траплялися випадки погроз зі сторони депутатів різних рівнів, працівників прокуратури чи керівництва ОВС. На наш погляд, при таких формах протидії слідчому, на основі знань юридичної психології йому слід обрати певний вид взаємодії: кооперацію чи конфронтацію. Кооперативна взаємодія означає координацію одиничних сил учасників і є необхідним елементом спільної діяльності, що породжена її особливою природою. Важливим показником тісної кооперативної взаємодії є включеність до неї всіх учасників процесу спілкування. Що ж стосується конфронтації, то тут, як правило, взаємодія сконцентрована на найбільш яскравій формі – конфлікті через зіткнення цілей, інтересів, позицій, поглядів. У основі будь-якого конфлікту лежить ситуація, що включає або протилежні позиції сторін, або протилежну мету та засоби її досягнення [9, с.269]. *На наш погляд, при протидії розслідуванню кооперація є найбільш доцільним способом у процесі спілкування. Конфлікт, як зіткнення інтересів, поглядів тощо є недоцільним та неприпустимим.* Отже, такі два види протидії, як внутрішня, що здійснюється учасниками кримінального процесу і зовнішня, що реалізується особами, які не є учасниками кримінального процесу (для прикладу, відмова органів представницької влади в позбавленні депутата імунітету тощо), мають визначальний вплив на виконання рішень слідчого. У даному випадку слідчий повинен проявити такі риси, як рішучість, енергійність і наполегливість, професійно-психологічна стійкість, витримка і самовладання, впевненість у своїх силах [340, с.16-18]. Професійно-психологічна стійкість вимагає від юриста підвищеної внутрішньої активності, певної мобілізації внутрішніх сил і психічної напруги. Чим більші труднощі, то більше зростає внутрішня напруга, тим замітнішим є вплив на ефективність діяльності людини. Слідча діяльність здійснюється у ситуаціях, для яких характерним є наявність психогенних факторів, які мають суттєвий негативний вплив на слідчого як особистість та реалізацію ним власних процесуальних рішень, зокрема. У конфліктних

ситуаціях під час реалізації рішень слідчий повинен бути емоційно стійким, тобто не сприймати емоціогенні фактори, що справляють негативний вплив на психічний стан людини, а з другої сторони –вміти стримувати, контролювати і перемагати емоційні реакції, що виникають. З метою оптимізації емоційної стійкості психологи пропонують наступні методи: техніку нервово-м'язової релаксації, дихальні вправи, техніки самонавіювання, аутогенне тренування, медитацію, йогу [9, с.6, 319]. На власному досвіді доводиться констатувати, що у ряді службових ситуацій саме перелічені методи є дієвими та допомагали автору цієї роботи опанувати себе та правильно виробити шляхи для реалізації законних і обґрунтованих процесуальних рішень у кримінальних провадженнях.

Рішучість –це вольова риса, завдяки якій юрист здатний своєчасно приймати навіть складні рішення і без зайвих сумнівів виконувати їх. У прояві цієї вольової риси відображаються два моменти – своєчасне прийняття рішення і його виконання. Рішучій людині притаманні такі риси, як критичність розуму, сміливість думки, стійкість у рішеннях і постійність у діях по досягненню мети. Оцінюючи ситуацію, енергійний і наполегливий юрист знаходить в ній те, що допомагає досягненню мети; спосіб дій не сковує його і застосовується до того часу, поки є найкращим з можливих, а потім негайно замінюється іншим, як лише буде встановлено, що новий спосіб швидше веде до мети. Витримка і самовладання –здатність людини стримувати свою психічну і фізичну активність в різних ділових і життєвих ситуаціях. Вміння юриста володіти собою, втримувати себе від дій, викликаних почуттями роздратованості, досади, гніву, злості і т.п., дуже позитивно впливає на його діяльність, насамперед на процес спілкування з різними категоріями людей. Без впевненості у власних силах жодна людина не може виконати вольової дії. Той спеціаліст, який не впевнений, що може справитися з поставленим перед ним завданням, в більшості випадків виявляє метушливість, вносить дезорганізацію в роботу і, як правило, в підсумку –провалює завдання. Тому важливо „подивитися на себе” ніби з боку, побачити ступінь сформування вольових рис

і прагнути до вольового самовдосконалення. Формуванню волі сприяє поступове наростання тих чи інших розумових, фізичних дій. У тому випадку, коли вони граничні, але подоланні, вольове зусилля супроводжується позитивними емоціями, посиленість породжує впевненість в успішності діяльності [69, с.70-73]. Рішучість необхідна слідчому для ефективної реалізації процесуальних рішень у кримінальних провадженнях. Вона є ефективним інструментом подолання протидії розслідуванню та досягненні об'єктивної істини у кримінальному провадженні.

Якщо провести узагальнення, то можна однозначно сказати, що при наявності протидії виконанню рішень слідчого йому необхідно бути рішучим, вміти діяти у несприятливій слідчій ситуації та вміти налагоджувати психологічний контакт. Одним із психологічних прийомів при налагодженні контакту може бути демонстрація поінформованості слідчого тощо, а допомагатиме у встановленні такого контакту визначена поведінка слідчого (виважена, чітка, виразна мова, спокійна обстановка проведення процесуальної дії) [480, с.15]. Важливу роль також відіграє соціально-перцептивна регуляція спілкування слідчого, яка є багатомірним феноменом, що детермінований факторами трьох рівнів: індивідуально-психологічним, особистісно-орієнтаційним та ситуативним. Здібність адекватної оцінки психічного стану та індивідуально-психологічних особливостей іншої людини, безсумнівно, слід розглядати як професійно важливу якість працівника ОВС, та слідчого зокрема [733, с.19].

Ми вже зверталися до розуміння слідчої ситуації та зазначили, що вона може бути як сприятливою так і несприятливою. *Саме несприятлива слідча ситуація, на наш погляд вимагає від слідчого певних психологічних знань для реалізації власних рішень. Тут гостро постає питання вибору тактичного прийому як способу реалізації прийнятого рішення, яке висвітлювалося в публікаціях багатьох криміналістів. Реалізація тактичних прийомів і їх систем обумовлена певними слідчими ситуаціями. Дії слідчого завжди пов'язані з характером ситуації: зі всіх відомих йому прийомів він повинен вибрати*

найраціональніший [311, с.86]. Саме у такому випадку, на наш погляд, слідчому необхідні глибокі знання не лише чинного законодавства, а й психології, зокрема слід передбачити перед застосуванням тактичного прийому реакцію об'єкта, як правило протидіючого розслідуванню. Це досить складно реалізувати на практиці.

О. М. Ларін вірно вказує, що результат оцінки слідчої ситуації – заключний елемент її логічної структури, має форму уявлення про особливості сформованої ситуації і використовується при виборі способів діяльності [356, с.36]. Серед основних властивостей тактичного прийому є його гнучкість і залежність від слідчої ситуації. Зміст і характер тактичного прийому обумовлюються сформованою слідчою ситуацією. У зв'язку з тим що слідчі ситуації постійно змінюються, виникає необхідність у застосуванні різних тактичних прийомів, які не можна розглядати як непорушні істини [757, с.40-43]. І. А. Копилов обґрунтовано запропонував оцінку слідчої ситуації в цілому або її частин, що має суто тактичне значення, з чим ми повністю погоджуємося. В основі оцінки – показники відношення суб'єкта до об'єкта, тобто ті ж, що і при оцінці доказів: правові знання, філософські знання, моральні погляди, професійні якості й особистий досвід слідчого. Об'єктивність оцінки багато в чому залежить, на думку автора, яку ми повністю розділяємо, від критичного відношення суб'єкта до рівня своїх знань [311, с.76]. Особливості слідчої ситуації прямо впливають на зміст і характер тактичного прийому в організації процесу розслідування. Це стосується і безконфліктної слідчої ситуації [757, с.53]. Безконфліктні слідчі ситуації, як правило, не вимагають застосування тактичних прийомів. Узагальнення слідчої практики дозволяє дійти висновків, що більшість процесуальних дій проводяться слідчими в умовах конфліктної (71%) та несприятливої (93%) ситуації [704, с.22; 705, с.39].

Ми підтримуємо точки зору тих процесуалістів та криміналістів, які обґрунтовують, що під тактичним прийомом слід розуміти найефективнішу в межах чинного КПК дію в силу ситуації, що склалася [74, с.143]; найраціональніший спосіб застосування кримінально-процесуальної норми в

силу логічних умовиводів слідчого, який сприймає реальну ситуацію події злочину і прагне добросовісно виконати завдання кримінального судочинства [287, с.59-60]; це такий спосіб організації та проведення процесуальної дії, який при об'єктивно існуючих обставинах протидії призведе до найбільш бажаного слідчим результату по встановленні об'єктивної істини [87, с.4]. Тактичним прийомом є найбільш раціональний спосіб дії або найбільш доцільна лінія поведінки слідчого під час збирання, дослідження та використання доказової інформації [64, с.17]. В. А. Журавель та В. Ю. Шепітько вірно відзначають, що побудова систем тактичних, прийомів, як складний творчий процес, передбачає необхідність адаптації філософських положень і підходів щодо систематизації у відповідності до предметної сфери дослідження [724, с.237]. У даному ракурсі В. Г. Гончаренко і Ф. М. Сокиран вірно виокремлюють п'ять блоків тактичних прийомів: 1) естетичний блок (культура поведінки слідчого; його зовнішній вигляд; інтер'єр службового приміщення; стан оргтехніки; ознайомлення осіб (з посиланнями на закон) з їх правами та обов'язками, відповідальністю, порядком проведення і значенням окремих процесуальних дій); 2) процесуальний блок (попередження про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань і за Відмовлення від давання показань; роз'яснення правових наслідків поведінки в процесі слідства підозрюваних або обвинувачених; суворе дотримання слідчим норм кримінального процесуального законодавства); 3) етичний блок (дотримання слідчим у процесі провадження процесуальних дій норм етики та моралі; тактовність, доброзичливість, увічливість, чуйність у звертанні до людей, які мають відношення до справи; повага честі та гідності осіб, що з ними спілкуються, турбота про охорону їх здоров'я, майна); 4) тактико-криміналістичний блок (переконання; виявлення винної поінформованості (психологічний експеримент із метою визначення винної поінформованості); раптовість; часткове повідомлення інформації, яку має слідчий; повідомлення певних відомостей з метою переконання особи в неминучості розкриття вчиненого злочину); 5) психологічний блок (надання психологічної допомоги;

стимулювання позитивних якостей особистості; спонукання особи до окремих вчинків або дій шляхом активізації її емоцій і почуттів) [144, с.24-25].

Ми підтримуємо позицію В. А. Журавля та В. Ю. Шепітька, які відзначають, що крім загальних ознак, системі тактичних прийомів притаманні й специфічні ознаки (властивості), які відбивають її своєрідність. До них відносяться: цільова спрямованість системи тактичних прийомів, яка має відповідати меті процесуальної дії. Вибірковість систем тактичних прийомів полягає в тому, що система, прийомів повинна працювати тільки у відповідній ситуації, при якій вона є оптимальною. Тактичні прийоми можуть виконувати свою пізнавальну й організаційну роль тільки в тому випадку, якщо вони будуть мати рухливість, пластичність, гнучкість. Системи прийомів представляють своєрідні алгоритми (типові програми) для слідчого в процесі їх використання. Завдання алгоритмізації полягають в тім, щоб, використовуючи наукові рекомендації криміналістики, колективний досвід передової слідчої практики, полегшити працівникам слідчих органів як прийняття так і реалізацію певних рішень [724, с.244-246]. Із висловленою позицією погоджуються й інші науковці [717; 297; 206; 725], а також до прихильників ми можемо однозначно віднести і себе, більше того ми вважаємо, що вказані вище характеристики щодо застосування тактичних прийомів слід відносити не лише до проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а для стадії досудового розслідування в цілому. Всі наведені точки зору висловлені в одному правильному руслі, кардинально не відрізняються одна від одної, більше того є взаємодоповнюючими і мають право на існування. Думається, що більш важлива сама реалізація прийомів на практиці, ніж наукова полеміка щодо їх розуміння.

Характеризуючи внутрішні труднощі особистого характеру, які мають визначальний вплив на реалізацію рішень слідчим ми вище означили, що вони залежать від фізичного і психічного стану людини. Це відсутність знань, досвіду, зіткнення закоренілих старих і нових звичок, що зароджуються, боротьба негативних уявлень, бажань, прагнень і почуттів: совісті, сорому, обов'язку, які склалися в минулому. Емоції слідчого та їх вплив на слідчого

мають кореляційний зв'язок із процесом виконання процесуальних рішень слідчого. Виконуючи функцію оцінки, емоції безпосередньо через переживання оцінюють і виражають значимість предметів, явищ і ситуацій для досягнення цілей і задоволення потреб людини. Вони є тою системою сигналів, через яку особистість дізнається про значимість того, що відбувається. З оцінки того, що відбувається, виникає друга функція емоції – спонукання до дії. Минулий досвід успішних чи неуспішних дій і вчинків людини визначає відповідний вибір в поточній ситуації. Експресія, як функція емоцій, пов'язана з тим, що переживання дуже часто супроводжуються органічними змінами (почервонінням, зблідненням, почастишенням дихання, серцебиттям тощо), проявляється в так званих експресивних (виразних) рухах. У процесі суспільно-історичного розвитку, соціального життя людей в сфері їх переживань з'являється особлива форма – почуття. Вони виникають як узагальнення емоцій і на відміну від емоцій, які відображають ситуативне значення предметів в конкретних умовах, що склалися, виділяють ті явища, які мають постійну мотиваційну значимість. Почуття людини – це відношення її до світу, до того, що вона робить, що з нею відбувається в її безпосередньому переживанні. Вони відрізняються відносною стійкістю і постійністю. Практичні почуття органічно пов'язані з волею людини і проявляються в специфічних емоціях рішучості, сміливості і дерзання [69, с.69-74]. *У нашому випадку особливе значення будуть відігравати саме праксіологічні почуття, як позитивне емоційне ставлення до діяльності, практичної роботи, подолання труднощів (за Бедьом В.В.).*

Отже набуття вміння керувати не лише власними емоціями, а й емоціями учасників кримінального судочинства є одним із складних завдань в роботі слідчого. Від цього буде залежати взаємодія, яка вкрай необхідна при виконанні рішень слідчого, особливо, коли виконання рішень здійснюється не самим слідчим.

Висновки до розділу IV

1. Враховуючи розглянуті положення, можна констатувати, що існують дві

великі групи чинників – суб'єктивні та об'єктивні, які мають визначальний вплив на прийняття слідчим процесуальних рішень по розслідуваному ним кримінальному провадженні. Нами уніфіковано висловлену у літературі пропозицію про те, що задля розширення соціально-психологічних знань слідчих, запобігання їх професійній деформації слід розробити та використовувати в рамках проведення занять із службової підготовки навчальні програми із тренінгами з особистісної та розвивальної тематики. Запропоновано зміни до чинного кримінального процесуального законодавства, які мають на меті мінімізувати вказані негативні прояви.

2. Консультативна допомога спеціаліста-психолога при прийнятті рішень, а також власні знання в галузі психології зможуть допомогти слідчому приймати правильні процесуальні рішення у складних, нестандартних слідчих ситуаціях, однак на заваді знаходяться недосконалі норми чинного КПК, пропозиції по доповненні яких наведено.

3. Детальну увагу звернуто на такі характеристики особистості слідчого, як вміння моделювати, соціальність, постійна психічна напруженість, наявність владних повноважень, емоційне вигорання, розвинута інтуїція, сформоване внутрішнє переконання та відображено їх зв'язок із тими процесуальними рішеннями, які приймає слідчий в процесі розслідування.

4. Висловлено авторське бачення щодо можливості втручання у людську психіку та констатовано, що такі дії є неприпустимими, і жодні здобуті відомості не можуть виправдати такого вчинку, заперечене доказове значення гіпнозу.

5. Оскільки при реалізації рішень у кримінальних провадженнях суттєвий негативний вплив на слідчого мають прояви протидії зі сторони злочинців, тому рекомендовано при їх наявності набувати вміння діяти у несприятливій слідчій ситуації, яка вимагає від слідчого психологічних знань для реалізації власних рішень. Вміння вибирати тактичні прийоми для реалізації прийнятого рішення, набуття слідчим навичок керувати не лише власними емоціями, а й емоціями учасників кримінального судочинства є запорукою ефективною взаємодії, яка вкрай необхідна при виконанні рішень слідчого.

РОЗДІЛ 5

ВИКОНАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО ТА НАПРЯМИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

5.1 Порядок виконання рішень безпосередньо слідчим

Процесуальна діяльність слідчого складається з прийняття процесуальних рішень та їх виконання. Порядок виконання процесуальних рішень залежить від виду реалізованого рішення і в основному визначений у кримінальному процесуальному законі. Законність дій по виконанню рішення, таким чином, визначається законністю самого рішення і дотриманням відповідних правил, встановлених у законі для реалізації такого виду рішень. Якщо розглянути поняття законності в аспекті прийняття слідчим рішень в кримінальному провадженні, то воно включає в себе дотримання і правильне застосування кримінального процесуального законодавства та інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність слідчого [121, с.528]. Говорячи про процесуальні рішення слідчого, свого часу А. Я. Дубинський вказував, що вони повинні відповідати ряду спеціальних вимог, які суттєво впливають на їх виконання. Деякі з цих вимог закріплені в кримінальному процесуальному законі, а інші напрацьовані теорією кримінального процесу. Основною є вимога законності, в якій акумульовано низку властивостей. Найбільш характерними умовами, що в сукупності забезпечують законність кожного процесуального рішення, прийнятого органом розслідування, є: ухвалення рішення належним органом; обґрунтованість рішення достатніми і достовірними доказами, що є в слідчого до моменту ухвалення рішення (поняття законність поглинає в себе обґрунтованість, адже вимога про обґрунтованість процесуальних рішень випливає з положень закону); своєчасність прийняття рішень (полягає у дотриманні строків, що визначені у КПК, та застерігає слідчого від передчасного прийняття

процесуальних рішень); повнота вирішення всіх питань; належне процесуальне оформлення рішення; забезпечення законних прав осіб, чиїх інтересів торкається прийняте рішення. Дослідження проблем, пов'язаних з виконанням рішень у галузі судочинства, охоплювало питання, що відносяться до судових рішень, в основному, до вироку. Відповідно до рішень слідчого аналізувалися їхні види і зміст, а також розглядалися деякі аспекти виконання окремих рішень. Тому цілісне дослідження поняття виконання процесуальних рішень слідчого з урахуванням їх розмаїття і правової значущості уявляється досить корисним [188, с.63-64]. Дана точка зору є актуальною і в умовах сьогодення, адже за чинним КПК, в силу появи значної кількості нових процесуальних рішень слідчого, шляхи і способи їх реалізації є недостатньо розробленими, як з точки зору законодавчої практики, так і повсякденної діяльності по розслідуванню кримінальних правопорушень.

Необхідно відзначити, що в літературі із загальної теорії права для позначення різних форм реалізації (здійснення) правових норм термін „виконання” зазвичай вживається разом із термінами „застосування” і „дотримання” [450, с.126; 5, с.91-105; 753, с.229]. Щоправда, при цьому, як правило, підкреслюється, що розходження в цих термінах має умовний характер [262, с.98; 743, с.145; 170, с.100]. Поряд із цим у правовій літературі ще з 60-х років зверталася увага на лексичну різницю між словами „виконання” і „дотримання”. Ми погоджуємося із ґрунтовними доводами В. І. Ремнева, який відзначає, що термін „дотримання” означає меншу динамічність у виконанні чого-небудь. Дотримувати – виходить, не порушувати (дотримувати визначених вимог). А „виконання” означає здійснювати активну реалізацію чого-небудь, втілення в життя, тобто цілеспрямований, динамічний стан виконуючого суб'єкта [563, с.42-43]. В універсальному словнику української мови слово „виконання” розглядається як здійснення чого-небудь [342, с.126], і „реалізація” – здійснення, виконання чого-небудь [342, с.642]. У „Великому тлумачному словнику сучасної української мови” виконання тлумачиться як здійснення, реалізація наказу, завдання, задуму, рішення [103, с.97]. Очевидно, що наведені

терміни є словами-синонімами, оскільки вживаються для означення однакових понять, але „реалізація” є словом іншомовного походження (франц. *realisation*) – здійснення наміченого плану, програми, рішення [602, с.571]. Ми підтримуємо думку А. Я. Дубинського, який будучи глибоко переконаним в тому, що в різних галузях знання, як і в галузях права, для позначення визначених явищ повинна застосовуватися єдина термінологія, вважав, що неможливо підшукати для позначення розглянутого явища більш точного терміна, ніж виконання процесуальних рішень слідчого. Використання вислову „виконання процесуальних рішень слідчого” цілком зрозуміле і тому, що в кримінальному процесуальному законодавстві говориться про виконання вироку. Цей термін відомий також цивільному й адміністративному процесам. Характеризуючи поняття виконання процесуальних рішень слідчого, насамперед варто підкреслити, що основою його змісту є діяльність [188, с.71].

В енциклопедичних виданнях діяльність визначається як специфічно людська форма активного відношення до навколишнього світу, зміст якої складає доцільне змінення і перетворення цього світу на основі освоєння і розвитку наявних форм культури [457, с.46]. Поняття діяльності одержало детальну розробку в працях багатьох дослідників: Б. М. Ананьева, Л. С. Виготського, В. І. Галагана, С. Л. Рубинштейна, М. Г. Ярошевського й інших авторів. Е. Г. Юдін серед різного роду класифікацій діяльності вважає найбільш значущим розподіл на репродуктивну (реалізується за давно розробленими алгоритмами) і продуктивну (її реалізація можлива лише при наявності творчості, як базового компонента для вироблення нових засобів і напрямків у діяльності) [746, с.290]. Діяльність слідчого із виконання прийнятих рішень переважно продуктивна. Своєрідність її полягає в тому, що заздалегідь відома мета, визначені і можливі засоби її досягнення, а творчий характер визначається тим, що слідчому з огляду на проблемну ситуацію, що складається, необхідно вибрати потрібні засоби, знайти їхнє оптимальне сполучення, окреслити нові цілі. Діяльність слідчого із виконання процесуальних рішень – у першу чергу діяльність процесуальна. Але це не єдина форма його діяльності, спрямована на

виконання прийнятих рішень. Він також виконує організаційні заходи, плануючи свої дії, організовує взаємодію з оперативними підрозділами; здійснює технічні дії, готуючи необхідну документацію, науково-технічні засоби, що підлягають застосуванню; веде розшукову роботу [188, с.72-73]. Досліджуючи закономірності психічної діяльності людини у зв'язку з її професійною належністю, В. О. Коновалова та В. Ю. Шепітько виявили, що пізнавальний характер правозастосовної діяльності в психологічному аспекті є надзвичайно складним. Це пояснюється тим, що така діяльність вимагає не тільки вирішення розумових завдань різного плану і складності, а й такої її організації, яка спрямована на практичну реалізацію розв'язуваних завдань. З погляду психологічних станів особи, яка виконує ці завдання, процесуальна діяльність є різноплановою і пов'язана з необхідністю переведення зусиль і налаштованості на її виконання [303, с.52]. Ми згодні із позицією А. Я. Дубинського, який свого часу кримінально-процесуальну діяльність слідчого із виконання процесуальних рішень розглядав як правозастосовний процес. Віднесення виконання прийнятих рішень до стадій правозастосовного процесу більше відповідає змістові норм кримінально-процесуального права, що підлягають застосуванню, особливо в тих випадках, коли виконання рішення здійснюється тим же органом, що прийняв це рішення. Наприклад, так відбувається в більшості випадків при провадженні процесуальних дій. При цьому необхідно мати на увазі, що застосовувані слідчим норми КПК встановлюють процедуру й ухвалення рішення і його реалізації, причому оформлення рішення про виконання процесуальної дії часом зливається з оформленням ходу і результатів її провадження (наприклад, при допиті, пред'явленні для впізнання тощо) [188, с.74-75]. Проблеми розслідування злочинів та слідчої діяльності за КПК 1960 року детально розглядала Ю. М. Черноус. Вона писала, що остання здійснюється через виконання комплексу як процесуальних, так і непроцесуальних дій, центральну частину яких займають слідчі. Діяльність слідчого спрямована на досягнення завдань кримінального судочинства і виражається у формі динамічного, складного за своєю структурою правового явища, яке функціонує у межах, окреслених

кримінально-процесуальним законом і направлене на встановлення істини. Виконання рішень слідчого спирається на примусову силу держави. З приводу деяких рішень (наприклад, про провадження обшуку, огляду) у КПК є спеціальні вказівки на можливість їхнього примусового виконання. Інше положення складається в тих випадках, коли рішення слідчого має рекомендаційний характер, або коли виконання рішення припускає активну взаємодію слідчого й особи, що втягнута в сферу кримінального судочинства, для якої участь у такого роду діях є правом, а не обов'язком. Прикладами можуть служити проведення допиту, пред'явлення для впізнання за участю підозрюваного, потерпілого [713, с.10-11]. Ми в повному обсязі підтримуємо наведене цією авторкою обґрунтування.

Якщо звернутися до запропонованої нами класифікації, наведеній у попередніх розділах роботи, де *рішення слідчого щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку досудового розслідування; прийняття кримінального провадження після отримання доручення керівника органу досудового розслідування в порядку частини 1 статті 214 КПК та рішення про виділення матеріалів досудового розслідування в окреме провадження, яке буде початковим для кримінального провадження, яке отримає інший реєстраційний номер* виступають як початкові рішення слідчого на стадії досудового розслідування, то, на наш погляд, для їх виконання слід реалізувати низку різнопланових дій.

Так, *внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань* передбачає технічну діяльність слідчого по заповненні ячейки реєстру для накопичення встановлених законом відомостей про кримінальне правопорушення, зазначених в заяві чи повідомленні про його вчинення або виявлених слідчим самостійно з будь-якого джерела. Усні заяви заносяться слідчим або прокурором до протоколу, який підписується заявником. Відомості про кримінальне правопорушення, викладені у заяві, повідомленні чи виявлені з іншого джерела повинні відповідати вимогам пункту 4 частини 5 статті 214 Кримінального процесуального кодексу України, зокрема мати короткий виклад

обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Особа, яка подає заяву чи повідомляє про кримінальне правопорушення під розпис попереджається про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення, крім випадків надходження заяви, повідомлення поштою або іншими засобами зв'язку. Заява чи повідомлення про кримінальне правопорушення вважаються поданими з моменту попередження особи про кримінальну відповідальність (за виключенням випадків, коли таке попередження не можливо зробити з об'єктивних причин: надходження заяви, повідомлення поштою, іншим засобом зв'язку, непритомний стан заявника, відрядження тощо). У випадку вчинення кримінального правопорушення досудове розслідування розпочинається невідкладно. Якщо у заяві, повідомленні, всупереч вимогам частини 5 статті 214 КПК України, не наведено достатньої інформації про вчинене кримінальне правопорушення, то для її встановлення проводяться наступні дії: направлення вимоги до установ, підприємств, організацій про надання документів або відповідних даних, тощо. Такі дії повинні бути виконані у строк, що не перевищує 7 днів. За умови встановлення обставин, які свідчать про вчинення кримінального правопорушення, проводиться досудове розслідування відповідно до вимог статті 214 КПК України (Положення доповнено пунктом 2.2. згідно з наказом Генеральної прокуратури України від 14.11.2012 р. N 113) [529]. Тобто, для виконання початкового процесуального рішення слідчого про *внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку досудового розслідування* слідчому необхідно реалізувати комплекс вище перелічених заходів. Виконання цих рішень, як правило, не доручається ні іншому слідчому, ні оперативному підрозділу.

Такі початкові процесуальні рішення слідчого, як *прийняття кримінального провадження після отримання доручення керівника органу досудового розслідування в порядку частини 1 статті 214 КПК та рішення про виділення матеріалів досудового розслідування в окреме провадження, яке буде початковим для кримінального провадження, яке отримає інший реєстраційний номер* будуть виконані одночасно із складанням слідчим певного процесуального

документу, назву та порядок підготовки якого слід однозначно передбачити у КПК. Як ми вже зазначали, у першому випадку доцільно унормувати у КПК постанову слідчого про прийняття кримінального провадження, а у другому – клопотання слідчого прокурору про виділення матеріалів досудового розслідування.

Процесуальні рішення слідчого, прийняті в ході розслідування, як ми зазначали раніше, є найбільш чисельними і можуть підлягати класифікації на основі різних підстав. Однак, ми запропонували аналізувати їх за процесуальним оформленням. Якщо детально проаналізувати групу рішень, що виражаються у формі постанови слідчого, то сам факт винесення слідчим постанови по різних рішеннях буде відповідно по-різному реалізовуватися. Якщо розглянути механізм виконання процесуального рішення слідчого про доручення призначити адвоката, то його безпосереднім виконавцем, в силу вимог чинного КПК, буде керівник певної колегії адвокатів, який і зобов'язаний призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням прав та інтересів підозрюваного. Що ж до процесуального рішення слідчого про залучення захисника, то сам факт винесення слідчим постанови свідчить, що рішення виконано. Для оголошення розшуку підозрюваного, крім винесення постанови слідчим, слід оперативним підрозділам направити доручення для забезпечення належного виконання процесуального рішення слідчого. Тобто, оголошення розшуку підозрюваного передбачає скерування постанови до оперативного підрозділу, який і буде забезпечувати виконання конкретних заходів, спрямованих на встановлення місця перебування підозрюваного, його розшук і доставку до слідчого. Проведення експертизи передбачає скерування постанови слідчого до обраного експертного підрозділу, де визначений експерт буде виконавцем проведення досліджень, результати яких будуть відображені у висновку. При проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема – виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації заporукою ефективного виконання постанови слідчого є направлення доручень оперативним підрозділам про застосування окремих форм і методів роботи, на які

поширюється режим таємності. Такі заходи по виконанню процесуальних рішень слідчого у формі постанови є доречними і у випадках, передбачених частиною 1 статті 250 КПК, –про установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, річчю або місцем тощо.

Для порівняння, за КПК 1960 року, визнання особи потерпілою, законним представником, цивільним позивачем, представником потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача, визнання речовим доказом та долучення до справи, зупинення досудового розслідування та його поновлення, відмови в задоволенні заявленого клопотання реалізовувалися лише за фактом винесення слідчим однойменної постанови за умови, що учасники не заявляли жодних додаткових клопотань. Коли йшлося про виїмку, то процедура виконання рішення слідчого у формі постанови була іншою. Так, для виконання рішення слідчого необхідно було прибути на місце її проведення, ознайомити особу з постановою та роз'яснити процесуальні права, безпосередньо вилучити зазначені у постанові предмети чи документи при понятих та скласти протокол. Відсторонення обвинуваченого від посади для подальшої реалізації вимагало скерування копії постанови уповноваженим особам підприємства, установи чи організації, які безпосередньо зобов'язані були організувати виконання рішення слідчого; обрання запобіжного обмеження щодо особи, підписки про невиїзд вимагали ознайомлення відповідного учасника –підозрюваного чи обвинуваченого з такою постановою та його підпису у бланку самої підписки, виконаних власноручно.

У ряді випадків чинний КПК не є демократичним по відношенні до учасників кримінального провадження, так як містить пряму вказівку, яка для визначеного суб'єкта, який виконує процесуальну дію, є примусовою, так як у нього не залишається альтернативи. У випадку не дотримання такої законодавчої вимоги наступлять певні санкції, уникнути яких не можливо. Це ставить слідчу діяльність у визначені рамки, в такий спосіб вона набуває ознак примусу [749, с.53-54]. Схожої точки зору дотримуються й інші науковці [346, с.34-35; 651, с.296]. Дійсно, у частині 1 статті 140, частинах 3,5 статті 241, частині 3 статті 245

чинного КПК мова йде про примусове провадження таких процесуальних дій, як привід, відібрання зразків для експертного дослідження та освідування. І не дивлячись на те, що ці процесуальні дії передбачають прийняття кінцевого процесуального рішення про їх виконання прокурором або слідчим суддею, безпосереднім їх виконавцем та реалізовувачем примусу буде, в більшості випадків (за винятком реалізації приводу, медичного освідування і судово-медичного відібрання зразків для експертного дослідження) саме слідчий.

Проте, як правильно відзначає Ю. М. Черноус, значна частина процесуальних дій має добровільний характер, проходить в атмосфері взаєморозуміння і співробітництва, що, безумовно, виключає можливість застосування заходів державного примусу. Наприклад, на думку цієї авторки, поширеною є ситуація, коли учасники процесуальних дій (потерпілі, свідки) зацікавлені в розслідуванні кримінального правопорушення і викритті винних, сприяють провадженню процесуальних дій, подають слідчому докази. Також, відповідно до статті 63 Конституції України, будь-яка особа не несе відповідальності за відмову давати показання чи пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом, що виключає можливість застосування примусу навіть при відмові підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого повідомити дані слідчому. Такі процесуальні дії, як огляд місця події, огляд предметів, документів, трупа лише за певних умов припускають можливість застосування примусу. Виходячи із зазначеного, недоречно відносити до обов'язкових ознак процесуальних дій примусовий характер, доцільною є лише вказівка на те, що в певних випадках, коли з'ясувати істину іншим способом неможливо, провадження процесуальних дій може забезпечуватися законними заходами державного примусу [713, с.15-16]. Хоча виконання рішень про проведення процесуальних дій за постановою слідчого можуть бути пов'язані з примусом у вигляді обмеження конституційних прав і свобод громадян. Однак провести, для прикладу експертизу – зовсім не означає обов'язково застосувати примус [116, с.117], з чим нам важко однозначно погодитися. Цілком має рацію М. С. Городецька, яка стверджує, що в цьому

випадку оформлення рішення слідчого постановою свідчить, що слідчий повідомив учасникам слідчої (розшукової) дії про існування достатніх підстав для її проведення і для застосування під час її проведення передбаченого законодавством примусу до певних учасників. Примус, як правило, застосовується для отримання пізнавальної інформації [147, с.325]. *На наше переконання, для ефективного виконання означених процесуальних рішень слідчого та слідчим, необхідно унормувати у чинному КПК міру і межі дозволеного до застосування примусу.*

Якщо звернутися до виконання рішень, які виражаються у *формі протоколу*, а саме: огляд місця події; допити різних видів та одночасний допит; затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення; пред'явлення для впізнання; слідчий експеримент; про надання доступу до матеріалів (додаткових матеріалів) досудового розслідування тощо, то слід констатувати, що всі вони, як правило, реалізуються безпосередньо слідчим, який і прийняв рішення про їх проведення. Виняток становить, хіба що, затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, яке відповідно до частини 2 статті 176 КПК є тимчасовим запобіжним заходом і, як правило реалізовується за ухвалою слідчого судді на підставі клопотання слідчого, погодженого із прокурором (частина 1 статті 188 КПК). Без ухвали слідчого судді та суду особа може бути затримана уповноваженою службовою особою, але при наявності підстав для законного затримання (частина 2 статті 207 КПК) та випадків, коли уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі (частина 1 статті 208 КПК) та основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (частина 2 статті 208 КПК). Очевидно, що уповноваженою службовою особою можна вважати слідчого, а його процесуальне рішення про затримання та виконання цього процесуального рішення знайдуть своє відображення у протоколі затримання підозрюваного.

Дещо інша ситуація із рішеннями слідчого, що виражаються у *формі*

клопотання, а саме: про дозвіл на затримання підозрюваного з метою приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; про застосування запобіжних заходів (особистого зобов'язання, тримання під вартою, особистої поруки, застави); про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (здійснення приводу, тимчасового доступу до речей і документів, арешту майна); про дозвіл на проведення слідчих (розшукових) дій (обшуку, слідчого експерименту в житлі, огляду в житлі); про примусове відібрання зразків для проведення експертизи; про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу) тощо. Ми схильні вважати, що тут може йтися про слідчого–виконавця власного волевиявлення та волевиявлення слідчого судді та прокурора. Засоби виконання таких рішень, що визначені в КПК, як правило, деталізуються і в постанові слідчого судді чи прокурора. Безпосереднім виконавцем означених рішень у ряді випадків є не слідчий, а інші суб'єкти–оперативні працівники, працівники Державної пенітенціарної служби, установ Укрпошти тощо. Обрання особистої поруки чи застави тощо – вимагають волевиявлення третіх осіб та активних дій щодо дотримання покладених на них зобов'язань. У свою чергу продовження строків розслідування передбачає не лише винесення слідчим клопотання, а й обґрунтування та погодження своїх дій із відповідним прокурором. Здійснення приводу передбачає залучення до виконання процесуального рішення, як правило, дільничного інспектора міліції, який і є безпосереднім виконавцем рішення про привід.

Обшук, освідкування, ексгумація трупа, одержання зразків для експертизи передбачають альтернативу у виконавцях, тобто в ряді випадків постанову

прокурора чи слідчого судді виконує безпосередньо сам слідчий. До обшуку також залучаються інші працівники міліції, які й реалізують пошукові дії; до освідування залучаються особи однієї статі або воно проводиться судовим медиком чи лікарем; одержання зразків для експертизи (крові, слини, сперми тощо) проводиться, як правило, в умовах бюро судово-медичної експертизи судовим медиком чи іншим спеціалістом. У чинному КПК, на відміну від КПК 1960 року де процедурні моменти, як правило, були упущені, виконання деяких процесуальних рішень унормовано в такий спосіб, що унеможлиблює сам процес їх реалізації. Так, відповідно до частини 1 статті 239 чинного КПК виконання постанови прокурора про ексгумацію трупа покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування. Однак, кого конкретно із представників органів місцевого самоврядування мав на увазі законодавець, взагалі не зрозуміло. Також виникає питання із повноваженнями цих суб'єктів на підготовку протоколу проведеної слідчої (розшукової) дії. Таке розпливчате формулювання норми у практиці розслідування кримінальних правопорушень є неприпустимим, так як унеможлиблює виконання процесуального рішення про ексгумацію трупа. *Ми переконані, що наведене формулювання другого речення частини 1 статті 239 чинного КПК слід взагалі виключити із частини норми, передбачивши її наступну редакцію:*

«Виконання постанови прокурора покладається на слідчого, який забезпечує її виконання».

Слід вказати, що при такій діяльності із виконання рішень слідчого чітко простежується низка етапів, на чому ми зосередимо увагу нижче.

Рішення слідчого про виклик учасника кримінального провадження, яке виражається у формі *повістки про виклик*, теж, як правило, виконується дільничним інспектором міліції або реалізується через послуги Укрпошти. Воно за своєю суттю передбачає існування та можливість застосування примусу. Слід погодитися із коментарем М. С. Городецької, що повісткою слідчий повідомляє особу, що її участь є необхідною для виконання завдань кримінального судочинства. У разі обрання свідком поведінки, яка відповідає вимогам

кримінального судочинства, примус щодо нього не буде застосований. У протилежному випадку, наприклад, при ухиленні від явки, слідчий приймає рішення у формі клопотання про застосування приводу, чим розширює межі застосування примусу [147, с.326].

КПК 2012 року введено в обіг ряд нових процесуальних рішень слідчого, які не були властиві КПК 1960 року і, на наш погляд, є прогресивним кроком законодавця, як от *повідомлення*. Їх виконання буде відрізнятися у ряді випадків. Так, *повідомлення про підозру* повинно погоджуватися із прокурором (стаття 277 КПК), *повідомлення про початок досудового розслідування* (стаття 214 КПК), з моменту його підготовки і направлення визначеному у КПК суб'єкту, вже буде вважатися виконаним. *Повідомлення про призначення експертизи*, як і ряд інших повідомлень, для свого виконання вимагають винесення базового, вихідного процесуального документу – постанови про призначення експертизи тощо.

Кінцеві процесуальні рішення слідчого на стадії досудового розслідування, а саме: *рішення про складання обвинувального акту та направлення матеріалів кримінального провадження через прокурора до суду; рішення слідчого про закриття кримінального провадження; рішення слідчого про направлення матеріалів кримінального провадження до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру*, за винятком другого із перерахованих, яке реалізовується одночасно із винесенням слідчим однойменної постанови, виконуються не слідчим, який їх приймає, а, на наш погляд, безпосередніми виконавцями волевиявлення слідчого є прокурор, який затверджує обвинувальний акт чи клопотання слідчого про направлення матеріалів кримінального провадження до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, та суд. Крім того, в механізмі виконання цих рішень законодавцем унормовано ще один важливий елемент, який реалізовує виключно прокурор. Так, відповідно до частини 3 статті 283 КПК відомості по прийнятому слідчим чи прокурором процесуальному рішенню про закінчення досудового розслідування вносяться

прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань [329].

Враховуючи викладене, ми підтримуємо доводи А. Я. Дубинського, який свого часу наводив різні ситуаційні варіанти, у яких відбувається виконання процесуальних рішень слідчого, а саме:

1. Слідчий сам приймає і сам реалізує прийняте процесуальне рішення. Це ситуація найпоширеніша. У таких випадках виконання рішень складають наступні елементи: а) з'ясування суті рішення, його деталізація, з'ясування всіх наслідків, що впливають з нього; б) визначення умов майбутньої діяльності, засобів реалізації рішення і порядку їхнього застосування. До умов виконання рішення в даному випадку повинні бути віднесені місце і час необхідної діяльності, коло осіб, що виявляються в полі дій слідчого й у зв'язку з цим питання, що стосуються забезпечення їхніх прав і законних інтересів; в) підготовка і здійснення необхідних дій. В організаційному плані підготовка може полягати в запрошенні необхідних учасників дії, приведенні в готовність науково-технічних засобів. У психологічному плані слідчий повинен внутрішньо настроїтися на проведення конкретних дій, при необхідності підготувати відповідним чином і учасників. У випадку провадження складного комплексу дій, зв'язаних з реалізацією процесуального рішення слідчого, підготовка до дій може скласти самостійний елемент виконання рішення. Здійснення дій включає і їхнє відповідне оформлення; г) підведення підсумків виконання рішення. При підведенні підсумків аналізуються отримані результати, перевіряється правильність здійснення виконаних дій і їхнього оформлення, дотримання вимог про забезпечення прав і законних інтересів осіб, які опинилися в сфері дій слідчого. Підведення підсумків виконання рішення може послужити передумовою для прийняття нових рішень [188, с.78-79]. Слідчий, особисто реалізуючи прийняті ним процесуальні рішення, може залучати до участі у них інших осіб, а саме: оперативних працівників, спеціалістів, адже швидке і повне розкриття злочинів, як правильно вказує М. А. Погорецький, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до кримінальної відповідальності і жоден невинний не

був покараний, можливе лише при правильній юридично, організаційно і тактично здійснюваній взаємодії оперативних підрозділів, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності та органів досудового слідства. Під такою взаємодією слід розуміти необхідний, заснований на законі та відомчих нормативних актах, координований за проміжними цілями напрям діяльності незалежних один від одного в адміністративному відношенні органів, спрямований слідчим і здійснюваний у формі правових відносин при комплексному сполученні та ефективному використанні повноважень, методів та форм, властивих кожному з них, який, будучи процесуально й тактично правильно організованим, дозволяє об'єднати і на цих засадах більш ефективно й раціонально використати їхні кримінально-процесуальні та оперативно-розшукові можливості для досягнення мети та вирішення завдань ОРД і кримінального процесу. Однією з організаційно-правових форм, яка забезпечує таку взаємодію, є оперативно-розшукове забезпечення досудового слідства підрозділами, уповноваженими на здійснення ОРД. Слідчий, відповідно до своїх повноважень, вправі давати оперативним підрозділам доручення і вказівки про провадження процесуальних дій. Такі доручення і вказівки слідчого є для органів дізнання обов'язковими. Зазначена норма кореспондується з пунктом 2 частини 1 статті 7 Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність” [496, с.162-165]. Детальному з'ясуванню цих питань присвячено наступний підрозділ дисертації.

2. *Слідчий виконує процесуальне рішення, прийняте іншою посадовою особою.* Така ситуація, відповідно до вимог чинного КПК, складається тоді, коли слідчий виконує на території України окремі процесуальні дії за запитом (дорученням) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва; коли він виконує вказівку прокурора, начальника слідчого підрозділу, слідчого судді або судове доручення.

На практиці також нерідко виникає потреба в тому, щоб старший слідчої чи слідчо-оперативної групи давав доручення і вказівки слідчим та іншим членам, що входять до складу групи. Це питання законодавчо не урегульоване, оскільки в законі не визначено процесуальні повноваження старшого слідчої чи слідчо-

оперативної групи і його взаємини зі слідчими, що входять до складу групи. Виходячи з того, що старший слідчої групи протягом її роботи, по суті, виступає як керівник слідчого підрозділу, що здійснює розслідування одного складного або декількох злочинів у рамках одного кримінального провадження, А. Я. Дубинський свого часу пропонував наділити особу, яка очолює слідчу групу, процесуальними повноваженнями начальника слідчого підрозділу. Тоді доручення й вказівки, що віддаються ним, мали б міцну правову основу. Тут необхідно також врахувати, що нерідко доручення і вказівки слідчому віддають у загальній формі, у зв'язку з чим йому приходится приймати власні процесуальні рішення про виконання тих або інших дій і вибирати відповідні засоби для їхньої реалізації. Часом же необхідність у прийнятті нових рішень з'являється в ході виконання слідчим доручень і вказівок. Слідчий не повинен виконувати явно незаконні доручення і вказівки інших посадових осіб [188, с.79-80].

Не останнє місце при розгляді означеного питання займають засоби виконання процесуальних рішень слідчого. Як правильно відзначала П. С. Елькінд, шлях до мети лежить через засіб, що знаходиться у взаємозв'язку і у взаємопроникненні зі своєю метою [744, с.60]. Слід погодитися із думкою А. П. Шептуліна про те, що спосіб, за допомогою якого людина досягає того або іншого результату, не довільний і не випадковий, він необхідним чином обумовлюється змістом поставленої мети [726, с.11]. Цілком має рацію А. Я. Дубинський у тому, що успішне досягнення завдань, що стоять перед слідчим при прийнятті процесуальних рішень, багато в чому залежить від уміння правильно визначити засоби, що підлягають застосуванню, оптимально їх комбінувати. При цьому слідчий повинен представляти весь арсенал засобів, що може бути застосований [188, с.85-86], як от норми права, соціальні цінності тощо [359, с.44-46]. Звертаючись до сфери кримінально-процесуальних понять, Ю. М. Грошевий пише, що важливим засобом належного здійснення завдань правосуддя є передбачена законом процесуальна форма кримінально-процесуальної діяльності [160, с.103]. Серед засобів, що надаються в розпорядження слідчого кримінальним процесуальним законом, у літературі

називаються засоби виявлення, фіксації і дослідження доказів; процесуальні примусові заходи і засоби організації слідчої роботи [299, с.36], з чим ми погоджуємося. Виконання процесуальних рішень слідчого може бути здійснене за допомогою провадження як процесуальних, так і непроцесуальних дій. До числа непроцесуальних дій, спрямованих на виконання рішень слідчого, відносяться організаційно-технічні дії (планування і підготовка процесуальних дій, виступ перед громадськістю і т.п.). У ряді випадків організаційно-технічні дії входять у структуру тактики провадження слідчих (розшукових) дій. Усі ці дії надзвичайно багатогранні і визначаються в кожному конкретному випадку залежно від умов, у яких реалізується процесуальне рішення слідчого. Правильне використання слідчим непроцесуальних засобів, за допомогою яких можуть бути виконані прийняті ним рішення, можливо лише при глибокому з'ясуванні сутності цих засобів, визначенні форм їхнього застосування. Цьому сприяє системний аналіз норм закону, що передбачають можливості застосування такого роду засобів [188, с.90-109, 130].

У юридичній літературі також висловлювалися погляди про те, що процесуальні рішення слідчого можуть виконуватися, з певними особливостями, залежно від так званих «стадій процесу розслідування». Три стадії процесу розслідування виділяв В. І. Громов [157, с.44], шість – А. Я. Дубинський [188, с.134-139], однак не всі вони є характерними для досудового розслідування, яке реалізується в умовах чинного КПК. Зокрема, стадії процесу розслідування, що стосуються порушення кримінальної справи, притягнення як обвинуваченого, які теж вихідним моментом по реалізації процесуальних рішень слідчого виокремив і М. С. Строгович [634, с.36-38] та інші дослідники [120, с.100; 337, с.115; 632, с.10-12].

В силу вимог чинного КПК, на наше переконання, виконання процесуальних рішень слідчого не доцільно розглядати в так званому «дробленому вигляді», адже всі вони стосуються однієї стадії кримінального провадження – досудового розслідування. Видається нерациональним відмежовувати процесуальні рішення слідчого та виділяти особливості їх виконання, для прикладу, до повідомлення

особі про підозру та після виконання цієї процесуальної дії, так як сутнісних змін у процедурі виконання процесуальних рішень слідчого нами не виявлено.

Отже, ми дійшли до висновку, що *кримінальна процесуальна діяльність слідчого із виконання процесуальних рішень на стадії досудового розслідування є правозастосовним процесом, який забезпечується зазвичай за допомогою державного примусу, визначених КПК засобів, у чітко визначених межах та може складатися з низки етапів. Така діяльність вимагає належної як організаційної, так і процесуальної взаємодії суб'єктів кримінального процесу.*

5.2 Доручення виконання процесуальних рішень оперативним підрозділам, посадовим особам інших органів та громадянам

Якщо звернутися до проблематики доручення виконання процесуальних рішень іншим суб'єктам, то в першу чергу в досягненні ефективності виконання рішень особливу роль відіграють методи *доведення прийнятих рішень до виконавців.*

Вважається, що вміння передати завдання виконавцям є основним джерелом ефективності прийнятого рішення. У зв'язку з цим розрізняють чотири основні причини невиконання рішень: рішення було не досить чітко сформульоване; рішення було зрозуміле і чітко сформульоване, але виконавець його погано усвідомив; рішення було чітко сформульоване і виконавець його добре зрозумів, але в нього не було необхідних умов і засобів для його виконання. Головний зміст усієї роботи з доведення завдань до виконавців полягає в тому, щоб побудувати у свідомості певний образ (технологію) майбутньої роботи з його виконання. Важливою вимогою на цій стадії є оперативність передачі інформації у точній відповідності до адресності та змісту. Передумовами успішної організації виконання є узгодженість розподілу завдань відповідно до реального потенціалу виконавців і дотримання балансу між зрозумілими обов'язками і наданими правами, а також вона передбачає активне використання механізму

стимулювання і відповідальності, який реалізується в рамках можливостей переконувати, спонукати і примушувати. Контроль виконання рішення є завершальною стадією цього циклу. Він набуває форми зворотного зв'язку, за допомогою якого можна отримати інформацію про виконання рішення, досягнення поставлених цілей. Головне призначення контролю полягає у своєчасному виявленні можливих відхилень від заданої програми реалізації рішення та вчасному вжитті заходів з їх ліквідації [173, с.114-122]. Тому, крім встановлених у КПК та відомчих нормативно-правових актах процесуальних способів доведення прийнятих слідчим рішень до виконавців, слідчому необхідно оволодівати методикою контактного, безконфліктного спілкування із безпосередніми виконавцями його процесуальних рішень. Процесуальні рішення слід формулювати зрозуміло і чітко, перевіряти усвідомлення мети рішення у виконавця та спільно обговорювати і погоджувати необхідні умови і засоби для його виконання, дотримуючись встановлених у КПК вимог.

Наступним чинником ефективності виконання рішень нами визначено *психологічний компонент внутрішньої налаштованості до виконання рішення слідчого*. Йдеться про психологічну сумісність. Це пояснюється тим, що психологічна сумісність загалом розуміється як характеристика тривалої взаємодії між двома та більше індивідами, коли прояви властивих цим індивідам рис характеру не призводять до істотних суперечностей, які неможливо вирішити без зовнішнього втручання [608, с.45]. Саме психологічна несумісність між суб'єктом виконання та слідчим у практичній діяльності перешкоджає виконанню процесуальних рішень, тому, виходячи із напрацювань науковців в галузі психології та конфліктології, якими слідчий повинен володіти, йому слід створити середовище внутрішньої налаштованості суб'єкта для виконання його процесуальних рішень.

Третім вагомим аргументом, на наш погляд, є *наявність належної взаємодії між слідчим та суб'єктом, що реалізує процесуальне рішення слідчого*. Адже непоодинокими у практичній діяльності є випадки, коли не лише рішення слідчого не виконуються, а й не належним чином виконуються судові рішення.

Такі авторські висновки слідує із отриманих результатів емпіричних досліджень, так як лише 54 (24,5 %) із 220 опитаних нами за додатковою анкетною слідчих відзначили, що рішення слідчого виконуються ефективно на основі норм чинного КПК. В той же час переважна більшість респондентів, а саме – 101 (45,9 %) вважають нагальним запровадження кримінальної відповідальності за невиконання доручень слідчого, а 65 (29,5 %) слідчих – адміністративної відповідальності за невиконання доручень слідчого. Також підтвердженням вище наведеного є численні приклади із діяльності судів України, як в умовах дії КПК 1960 року, так і чинного КПК. Так, для прикладу, в узагальненні Верховного Суду України було наведено дані кримінальної справи за обвинуваченням Ч. за частиною 2 статті 368 КК, що надійшла до Комсомольського районного суду м. Херсона 27 березня 2008 року, а 23 лютого 2009 року у цій справі було постановлено вирок. З матеріалів справи вбачалося, що основними причинами її тривалого розгляду були неявка в судове засідання свідків та неналежне виконання органами внутрішніх справ постанов про їх привід. Зокрема, у цій кримінальній справі було проведено 11 судових засідань, в п'яти випадках розгляд справи відкладався у зв'язку з неявкою в судове засідання свідків. Суд виніс чотири постанови про привід свідків, які не були виконані належним чином. За цим фактом керівництво органу внутрішніх справ провело службу перевірку, винних притягнуто до дисциплінарної відповідальності [680, с.19]. Аналогічні ситуації є типовими, як для слідчої, так і для судової практик. Аналіз наукових публікацій із цієї тематики та власний практичний досвід роботи в слідчих підрозділах дають підстави стверджувати про недосконалість нормативно-правової бази не лише щодо розуміння взаємодії як кримінально-процесуального поняття, а й її належної регламентації. Дозволимо собі проілюструвати це положення. Діяльність органів внутрішніх справ у боротьбі зі злочинністю із охорони громадського порядку неможлива без постійного підвищення принципу взаємодії, її якості й ефективності. Одним з напрямів удосконалення діяльності ОВС є зміцнення взаємодії між утворюючими її структурними елементами [646, с.368, 703, с.226]. Взаємодія розглядається під

різними кутами зору низкою наук. У філософському розумінні вона полягає у спільному взаємному впливі об'єктів. До основних форм такої взаємодії відносять загальний зв'язок явищ, рух, зміну і функціональну залежність процесів, що відбуваються у навколишньому природному середовищі. Тут розглядається порядок об'єднання в систему вищого порядку [692, с.59; 726, с.153-158]. Саме взаємодія проявляє предмет, дає змогу пізнати його [1, с.3]. Із психологічних позицій зміст взаємодії полягає у процесі безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємну зумовленість та зв'язок. Вона виступає як інтегруючий фактор, що сприяє утворенню структур [555, с.51-52]. Це одна із форм впливу для досягнення конкретної мети у процесі якої реалізується взаємовигідний процес обміну інформацією [647, с.12]. У теорії кримінального процесу взаємодія розглядається під різними кутами зору та отримала різне тлумачення [187; 571; 191; 599; 600; 227; 494; 495; 499].

Відповідно до Інструкції з організації взаємодії органів досудового слідства з оперативними службами органів внутрішніх справ України в розкритті і розслідуванні вчинених злочинів, яка на сьогоднішній день втратила чинність, головним завданням взаємодії органів досудового слідства з оперативними підрозділами було визначено своєчасне виявлення, якісне документування злочинів, забезпечення їх повного, всебічного та об'єктивного розслідування, притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності, відшкодування заподіяної злочинами шкоди, відновлення порушених прав громадян [239]. Також взаємодія слідчого й оперативного працівника розглядається як спільна, погоджена щодо мети, місця і часу діяльність [128, с.13]; це колективна діяльність органів досудового слідства з іншими підрозділами правоохоронних і державних органів, яка передбачає поєднання окремих дій у єдину систему, яка найбільш доцільна для досягнення конкретної мети [267, с.63-64]; це взаємоузгоджена діяльність або різних органів держави, цілі і завдання яких певною мірою збігаються (прокуратура, органи внутрішніх справ, Служба безпеки України тощо), або різних структурних підрозділів одного

державного органу [580, с.89]. Взаємодія скерована на обмін і отримання доказової інформації [77, с.89-96], це спільна узгоджена діяльність, яка спрямована на вирішення завдань кримінального судочинства при керівній і організуючій ролі слідчого та чіткому розмежуванні компетенції [146, с.8]. В.О. Ласуков розглядає взаємодію як спільні та погоджені за часом, місцем і цілями дії двох і більше підрозділів у вирішенні конкретних завдань по виявленню, розкриттю, розслідуванню і попередженню злочинів [358, с.212]. У системі правоохоронних органів взаємодія відбувається при необхідності використання в інтересах слідства результатів оперативно-розшукової діяльності [485, с.37-38]. Із таким твердженням досить важко погодитися, адже воно відображає лише один із аспектів взаємодії, залишаючи поза увагою всі інші, які унормовані у чинному КПК та відомчих нормативно-правових документах.

М. В. Перебитюк, З. М. Топорецька відзначають, що у кримінально-процесуальному значенні взаємодія слідчого і працівників оперативних підрозділів під час розслідування злочину визначається як погоджена, заснована на законі діяльність адміністративно незалежних один від одного органів слідства і оперативних підрозділів, спрямована на розкриття, розслідування, припинення конкретного злочину, запобігання йому шляхом доцільного поєднання методів і засобів, властивих цим органам [479, с.40]. Досить вузьке визначення взаємодії пропонував А. Я. Хитра. Він розглядав взаємодію лише слідчого та органу дізнання при розслідуванні злочинів і вказував, що це – заснована на законі і спільності завдань у кримінальному судочинстві погоджена колективна діяльність, яка передбачає ефективне використання правових заходів і сил слідчих, обумовлена їх компетенцією і формами діяльності, яка здійснюється на досудових стадіях кримінального процесу і спрямована на розкриття, розслідування та попередження злочинів [702, с.6]. Отже, на підставі викладеного, ми змогли ще раз переконатися в істинності тверджень І. В. Солов'євич та Т. С. Григор'єва, що серед науковців і практиків не існує однозначного тлумачення принципів положень взаємодії оперативних

підрозділів з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності, а це викликає багато проблемних питань стосовно процесу розслідування та розкриття злочинів, серед них слід виділити такі: не завжди враховується комплексний характер взаємодії та її кінцева мета – попередження, розкриття і розслідування та судовий розгляд провадження, усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину (переважно взаємодію розглядають на рівні конкретних суб'єктів, наприклад, оперативний працівник – слідчий і ін.); відсутні нові підходи взаємодіючих суб'єктів при розслідуванні та розкритті злочинів в умовах протиборства зі злочинним середовищем; організація взаємодії в органах внутрішніх справ є відносно громіздкою, тобто численні ланки управління можуть дублювати одна одну; наявна розгалуженість нормативного забезпечення взаємодії (безліч наказів, інструкцій, розпоряджень, листів, вказівок тощо) спричиняє неконкретність розуміння і застосування управлінських рішень; відсутнє чітке тлумачення терміна взаємодія [613, с.117-118].

У чинній на сьогоднішній день Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, яка затверджена наказом МВС України від 14.08.2012 року №700 відсутнє комплексне визначення взаємодії, що є негативним моментом. Однак, цей нормативний документ, на відміну від своїх попередників, містить чітке формулювання завдань взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ України. Виходячи із них детально унормовано взаємодію при надходженні до органу внутрішніх справ заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та реагування на них; при направленні оперативним підрозділом матеріалів за результатами оперативно-розшукової діяльності до слідчого підрозділу; при створенні СОГ для досудового розслідування кримінальних правопорушень; при виконанні співробітниками оперативного підрозділу письмових доручень про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування; при досудовому розслідуванні кримінальних

правопорушень; при зупиненні досудового розслідування; при розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених проти життя, здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканості особи; при розслідуванні дорожньо-транспортних пригод; при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської та службової діяльності; при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених членами організованих груп та злочинних організацій та на стадії судового розгляду кримінальних проваджень [241]. Тобто, можемо констатувати про спробу законодавця унормувати всі аспекти взаємодії та способи, методи і засоби її ефективної реалізації. Однак, на сьогоднішній день, доводиться констатувати, що не всі, закріплені в зазначеній інструкції положення, мають належну практичну реалізацію і є ефективними. Проблема ще й в тому, що положення чинного КПК не в повній мірі відповідають аналізованій нами інструкції.

Звернення до сучасних тлумачних словників засвідчує, що вони теж не дають вичерпного розуміння поняття взаємодії, замінюючи його словом „погодженість”. Аналіз визначень взаємодії, які використовуються в теорії та практиці управління органами внутрішніх справ, дає змогу виділити такі її ознаки: наявність спільної діяльності декількох елементів (не менше двох); погодженість заходів за метою, місцем, часом, методами; спрямованість функціонування взаємодіючих суб'єктів; наявність нормативно-правової бази взаємодії; зміст завдань, що виконуються суб'єктами взаємодії; становище, яке обіймають суб'єкти взаємодії в ієрархії системи; спільна діяльність [646, с.369-373]. Ми погоджуємося із В. М. Стратоновим в тому, що зміст взаємодії полягає в усвідомленні потреби, заінтересованості, тому цей автор вніс, на наш погляд, раціональну пропозицію щодо доповнення КПК нормою, яка врегульовуватиме взаємодію працівників слідства та органів кримінального розшуку у такій редакції: „Органи досудового розслідування в тісній співпраці з оперативними підрозділами взаємодіють між собою, керуючись узгоджено-організованим

відповідно до діючих законів та підзаконних нормативних актів психологічно обумовленим процесом офіційних та неофіційних відносин співробітництва шляхом доцільного поєднання методів, форм і засобів, притаманних цим службам, на основі взаємодопомоги і взаєморозуміння з метою ефективного вирішення завдань кримінального судочинства та забезпечення безпеки учасників кримінального процесу” [628, с.23,28].

Отже, на основі наведених точок зору спробуємо сформулювати власне визначення взаємодії під час виконання процесуальних рішень слідчого – *це спільна діяльність декількох елементів (не менше ніж двох), яка здійснюється в межах чинного КПК та полягає в усвідомленні потреби й реалізації узгоджених за метою, місцем, часом, методами визначених у процесуальному документі слідчого заходів, спрямованих на виконання завдань кримінального провадження.*

Найчастіше у практичній діяльності із розслідування кримінальних правопорушень, зокрема, у процесі виконання рішень слідчого, взаємодіють зі слідчим оперативні підрозділи в розумінні частини 1 статті 41 КПК, експерти різних експертних установ, прокурори, судді, працівники „Грифону”, працівники Укрпошти, Державної пенітенціарної служби, окремі громадяни, на що ми вже звертали увагу в попередньому підрозділі. На наш погляд, не виникає у практичній діяльності особливих проблем із безпосередньою реалізацією експертом рішення слідчого про призначення та проведення певної експертизи; прокурором – про скерування матеріалів кримінального провадження до суду; судом та Державною пенітенціарною службою – про виконання обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою тощо. Досить проблемним, з точки зору практичної діяльності, є виконання рішень слідчого у процесі взаємодії з оперативними підрозділами. Налагоджена та раціональна взаємодія слідчих і працівників оперативних підрозділів, як слушно відзначає М. Головка, є базовою передумовою забезпечення ефективної реалізації завдань кримінального судочинства. Взаємодія між цими суб’єктами складається на основі не лише кримінального процесуального законодавства, а й Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність” [539] та інших відомчих нормативних актів,

які у своїй сукупності спрямовані на встановлення ефективного співробітництва між слідчим та оперуповноваженим, з метою найбільш ефективного поєднання процесуальних і оперативно-розшукових методів та засобів для попередження, виявлення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень. Загалом ефективність взаємодії визначається рівнем налагодження організаційних зв'язків, який забезпечує найбільш активну та результативну діяльність взаємодіючих суб'єктів та наявністю зацікавленості. За відсутності зацікавленості у спільному результаті виникають негативні явища, що порушують взаємодію [141, с.100-101]. Тут історично так склалося, що розшукова діяльність, ймовірно, мала місце в первинному суспільстві, здійснювалася, розвивалася та удосконалювалася на усіх етапах феодалізму та капіталізму. Поняття розшуку як діяльності зародилося можливо ще за часів, коли Мойсей передав людству десять заповідей, окремі з яких прийняли значення злочину, яке збереглося за ними до нашого часу, зокрема – не вкради. У ті часи розшуковою діяльністю могла займатися будь-яка особа чи суспільна формація [242, с.3; 474, с.108]. Як професія, розшукова діяльність стала відома за часів царювання Великого Петра I, коли в Росії почали з'являтися люди, для яких розшук злочинців та кріпаків, що втекли, став єдиним засобом заробітку. Згодом почали з'являтися спеціалізовані органи, які займалися підтриманням правопорядку та розшуком кримінальних та політичних злочинців, основним з яких стала поліція. До 1860 року функції здійснення розшукової діяльності та проведення попереднього слідства покладалися на неї. Лише у 1860 році в кримінальному процесі царської Росії з'явилося поняття судовий слідчий, який 1864 року став повноправним членом окружного суду та взяв на себе здійснення попереднього слідства. Проведення дізнання залишалося функцією поліції, яка повинна була допомагати слідчому при проведенні процесуальних дій, повідомляти про отриману інформацію, передавати зібрані матеріали, супроводжувати кримінальне провадження до винесення вироку суду [16, с.175]. Тобто можна констатувати, що слідча діяльність, як і суб'єкт – слідчий – історично тісно пов'язані із органами, які займаються розшуковою діяльністю.

Історичний аналіз повноважень органу дізнання в особі начальника органу дізнання та особи, яка проводила дізнання свідчить, що органи дізнання були наділені широкими кримінально-процесуальними можливостями як у провадженні в цілому, так і у проведенні окремих процесуальних дій. Наділення органу дізнання такими повноваженнями не було самоціллю, а об'єктивною необхідністю для ефективної протидії злочинності [710, с.129-132]. Аналізуючи Закони України „Про міліцію”, „Про оперативно-розшукову діяльність”, „Про організаційно-правові основи боротьби організованою злочинністю”, кримінальне процесуальне законодавство, інші законодавчі та відомчі нормативні акти, І. В. Солов'євич та Т. С. Григор'єва свого часу виділили основні форми взаємодії, в яких здійснюються процесуальні та оперативно-розшукові відносини органів дізнання та слідчого. До них, на думку цих авторів, належать: здійснення самостійно органами дізнання оперативно розшукових заходів і термінове інформування слідчого про результати; виконання органами дізнання оперативно-розшукових заходів та невідкладних процесуальних дій за дорученням слідчого; виконання органами дізнання вимог слідчого щодо сприяння по виконанні ним процесуальних дій відповідно до його доручень; виконання органами дізнання доручень на проведення процесуальних дій в інших районах; виконання оперативними підрозділами запитів відповідних міжнародних правоохоронних організацій та правоохоронних органів, запитів повноважних державних органів, установ та організацій стосовно проведення оперативно-розшукових заходів; здійснення органом дізнання розшуку обвинуваченого згідно з дорученням слідчого; участь спеціалістів правоохоронних органів у проведенні процесуальних дій; проведення експертиз в експертних установах органів внутрішніх і справ; застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві; проведення оперативно-розшукових заходів відносно осіб, затриманих за вчинення злочину та осіб, взятих під варту [613, с.118-119]. Під формами взаємодії слідчого та органу дізнання під час розслідування І. Ф. Герасимов розумів такі способи і порядок взаємозв'язку між ними, які забезпечують узгодженість їх діяльності та

правильне співвідношення властивих кожному з цих органів повноважень, методів та способів роботи [131, с.132]. А. Я. Хитра традиційно розділяє форми взаємодії на процесуальні та непроцесуальні [702, с.8], оскільки В. М. Тертишник вважає, що такий поділ має пізнавальну та практичну цінність, дозволяє правильно визначити значення результатів взаємодії [653, с.5]. Форми взаємодії, з точки зору А. Я. Хитри, умовно можна поділити за такими критеріями: а) за проміжком часу (епізодична та тривала взаємодія); б) за характером відносин між слідчим та оперативним підрозділом (процесуальна і непроцесуальна (організаційна)). *Епізодична взаємодія* має тимчасовий характер і є допоміжною в процесі розслідування. Вона виражається у виконанні доручень та вказівок слідчого оперативним підрозділом при розслідуванні кримінальних правопорушень. Початком її є момент отримання доручення чи вказівки [702, с.8-9]. Під тривалою взаємодією Л. Я. Гордін розуміє такі кримінально-процесуальні правовідносини між слідчим та оперативним підрозділом, які виникають протягом усього періоду часу розслідування кримінального правопорушення. Прикладом може бути створення слідчо-оперативної групи для розслідування особливо важливих або складних кримінальних проваджень. У системі органів внутрішніх справ створення слідчо-оперативних груп одержало загальновідомче врегулювання в підзаконних нормативних актах. До складу таких груп, крім слідчих і оперативних працівників відповідних служб (карного розшуку, БЕЗ), входять також судово-медичні експерти, співробітники оперативно-технічних відділів, фахівці-кінологи й ін. Склад і чисельність групи залежать від обсягу і характеру майбутньої роботи. Керівником слідчо-оперативної групи є слідчий. Він очолює групу, організовує взаємодію з її учасниками і відповідає за хід та результати розслідування. Усі члени групи (слідчі й оперативні працівники) зобов'язані виконувати доручення і вказівки керівника групи. Якщо в групі є кілька оперативних співробітників, один з них призначається старшим. На нього покладається відповідальність за належне виконання оперативно-розшукових заходів [146, с.23-29]. Схожої точки зору дотримуються Д. П. Письменний, В. М. Федченко [488], А. Я. Хитра, В. О. Кучер [702], А. Г. Заблоцька [210],

Е. Ф. Коновалов [296]. Щодо виконання рішень слідчого, нам видається за доцільне зосередити детальну увагу на таких формах взаємодії, як допомога оперативних підрозділів при провадженні окремих слідчих (розшукових) дій та виконання доручень і вказівок слідчого. Відповідно до частин 2-3 статті 41 КПК під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом [329]. Проведений нами порівняльний аналіз цієї норми чинного КПК та частини 3 статті 114 КПК 1960 року засвідчує, що повноваження оперативних підрозділів під час виконання доручень слідчого чи прокурора значно розширилися. На сьогоднішній день представник оперативного підрозділу, виконуючи доручення слідчого, набуває всіх повноважень слідчого, хоча з іншої сторони він не може бути ініціатором провадження будь-яких процесуальних дій у кримінальному провадженні. За КПК 1960 року слідчий був вправі лише вимагати від органу дізнання допомоги при провадженні ним окремих слідчих дій. Це було пов'язано з тим, що в деяких випадках слідчий самостійно не міг ефективно провести слідчу дію або у нього були відсутні засоби, які перебували у розпорядженні оперативного підрозділу. Така форма взаємодії була і є на сьогодні необхідна слідчому при провадженні таких з них, які потребують великого обсягу роботи або додаткових гарантій для осіб, котрі беруть у них участь, а також, коли у зв'язку з слідчою (розшуковою) дією, що проводиться, необхідно здійснення функцій, які специфічно притаманні оперативним підрозділам. Це обшуки, слідчі експерименти, огляди місця події, пред'явлення особи для впізнання тощо. Участь співробітника оперативного підрозділу відображається у протоколі слідчої (розшукової) дії [146, с.21-22]. У юридичній літературі яскраве відображення отримали різні види спільної узгодженої діяльності [354, с.636].

Свого часу М. М. Гапанович найпоширенішими формами надання оперативним підрозділом слідчому допомоги небезпідставно вважав:

1. Безпосередня участь працівників оперативного підрозділу в проведенні процесуальних дій. Наприклад, обшук у житлі слідчому одному проводити не слід, оскільки він не в змозі здійснювати пошук і вести спостереження за поведінкою осіб, що проживають у помешканні, та присутніми при цьому. Сприяння оперативних працівників може знадобитися при проведенні слідчого експерименту, пред'явленні осіб для впізнання, огляді місця події тощо.
2. Сприяння слідчому при затриманні підозрюваної у вчиненому злочині особи. Так, у деяких випадках, коли є відомості про те, що при затриманні підозрюваного чи обвинуваченого той може вчинити опір, необхідна участь озброєних співробітників оперативного підрозділу.
3. Сприяння в здійсненні заходів процесуального примусу може виражатися, наприклад, у примусовому приводі особи, що ухиляється під явки, до слідчого, в оточенні й охороні місця проведення обшуку, прочісуванні великої ділянки місцевості, у припиненні опору слідчому окремими особами.
4. Сприяння, що виражається у виділенні й участі у проведенні процесуальних дій співробітників оперативно-технічної служби з наявними в їх розпорядженні науково-технічними засобами, а також у виконанні різних досліджень речових доказів.
5. Сприяння засобами оперативного підрозділу у формі збирання інформації про окремих осіб чи об'єкти, коли без цих відомостей неможливо чи недоцільно проводити процесуальну дію. Наприклад, при підготовці до обшуку іноді потрібно точно знати кількість людей, що проживають у цьому місці чи є можливість непомітно пройти в помешкання тощо. Якщо встановлювати ці відомості шляхом допиту сусідів, то обшук може не досягти своєї мети [127, с.74-75].

На наш погляд, всі перераховані найпоширеніші форми надання оперативним підрозділом слідчому допомоги можна застосувати до випадків виконання процесуальних рішень слідчого представниками оперативних підрозділів. Адже відповідно до пункту 3 частини 2 статті 40 КПК слідчий вправі доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних

слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам, а згідно з пунктом 5 цієї ж частини норми КПК слідчий має право звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій [329]. Тобто на сьогоднішній день оперативні підрозділи в багатьох аспектах втратили право ініціювати власні процесуальні рішення про провадження негласних слідчих (розшукових) дій, а це є прерогативою слідчого. Функція ж реалізації таких процесуальних рішень слідчого у КПК прямо закріплена за оперативними підрозділами, які наділені широким арсеналом негласних методів для ефективного їх виконання.

Основним суб'єктом взаємодії з оперативним підрозділом є слідчий. У процесі взаємодії та організації розслідування він має право: знайомитися з оперативно-розшуковими матеріалами; доручати їм виконання окремих доручень та вказівок про провадження розшукових та процесуальних дій; вимагати узгодження питань щодо проведення оперативно-розшукових заходів; приймати рішення про застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, та вимагати від органів, які здійснюють заходи безпеки, додаткових заходів. Слідчий має право доручати оперативним підрозділам проведення розшуку, розшукових дій, але не може давати вказівки, які конкретно оперативно-розшукові заходи повинні бути застосовані для виконання його доручення, оскільки оперативно-розшукова діяльність – це компетенція оперативних підрозділів. За умови, що взаємодія буде своєчасною та цілеспрямованою, підвищується можливість більш ефективно здійснювати розкриття та розслідування злочинів з метою виконання завдань кримінального судочинства [613, с.119]. Як справедливо вказують А. Я. Хитра та В. О. Кучер, використовуючи свої повноваження, слідчий зобов'язаний під час розслідування особисто виконувати процесуальну роботу, тобто здійснювати процесуальні дії і приймати певні процесуальні рішення. Однак при розслідуванні кримінальних проваджень з великим обсягом слідчої роботи, або навіть при провадженні

окремих процесуальних дій, які теж можуть становити великий обсяг роботи, слідчий іноді просто не в змозі обійтися без допомоги оперативного підрозділу. Крім того, участь співробітників оперативного підрозділу у провадженні слідчих (розшукових) дій може розумітися як одна із гарантій швидкого досягнення об'єктивної істини, а також забезпечення безпеки та інших законних інтересів осіб, які беруть у них участь. Доручення і вказівки щодо проведення процесуальних дій повинні бути конкретними та включати короткий зміст обставин провадження, зміст слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, що мають бути виконані, а також усі інші обставини, з якими повинен бути ознайомлений оперативний підрозділ для виконання цих дій [702, с.72-73]. Із власного практичного досвіду роботи у слідчих підрозділах можемо констатувати, що виконання доручення і вказівки слідчого як його процесуальних рішень є проблемним із низки причин. Їх можна об'єднати у дві групи, а саме: прогалини нормативної регламентації цієї діяльності та суб'єктивні особистісні чинники.

Так, у чинному КПК, як і у КПК 1960 року не розмежовано поняття „доручення” і „вказівка”. Ми погоджуємося із висловленими у літературі доводами на користь того, що під дорученням слід розуміти обов'язкову для виконання загальну вимогу про провадження процесуальних дій чи оперативно-розшукових заходів, що дається слідчим. Вказівка –це обов'язкова для виконання вимога конкретного характеру, яка передбачає, роз'яснює як саме діяти, наприклад про тактичні умови проведення доручених процесуальних чи розшукових дій [146, с.8]. Доручення –це обов'язкова для виконання пропозиція слідчого оперативному підрозділу провести конкретні процесуальні або розшукові дії. А вказівки –це конкретизація даної пропозиції: наприклад, при провадженні обшуку обов'язково застосувати металошукач для відшукання тайників із коштовними металами. Тобто без доручення не може бути вказівки [702, с.73]. На думку О. М. Ларіна, яку ми не повністю поділяємо, оперативним підрозділам не повинні доручатися огляд місця події і трупа, допити підозрюваних і освідування як дії, що потребують особливо кваліфікованого

виконання, а також безпосереднього сприйняття інформації слідчим [355, с.32]. Тобто, як зазначає М. П. Яблоков, оперативним працівникам не доцільно доручати проводити процесуальні дії, які потребують детального знання матеріалів кримінального провадження або від проведення яких залежить успіх розслідування [328, с.408]. На наш погляд, такі авторські коментарі повністю нівелюються нормами чинного КПК, який наділяє оперативні підрозділи всіми повноваженнями слідчого у процесі виконання його доручень про провадження слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій. Також навряд чи можна погодитися із доводами зазначених авторів в частині поділу процесуальних дій і рішень на більш важливі чи менш важливі для процесу розслідування кримінального правопорушення та стратегічної мети – встановлення об'єктивної істини. Ми переконані, що у випадку правильного формулювання процесуального рішення слідчим та за умови належної фахової підготовки представників оперативного підрозділу, доручати слід провадження будь-яких слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій. Звичайно, що успіх виконання процесуального рішення слідчого є очевидним і беззаперечним при реалізації оперативними підрозділами в першу чергу негласних слідчих (розшукових) дій.

Доручення про проведення розшукових дій можуть стосуватися встановлення місця перебування як відомих осіб і об'єктів, так і тих, відносно яких є дані лише про їх групову приналежність, однак останнім безумовно передують оперативні заходи зі збору інформації про однорідні об'єкти, їх місцезнаходження [127, с.73]. Провівши аналіз норм чинного КПК, А. Я. Хитра вказує, що взаємодія між слідчим та оперативним підрозділом виникає у ряді випадків, серед них для нас у рамках цього дисертаційного дослідження найбільш цікавими є: оперативні підрозділи можуть залучатися до виконання постанови про застосування заходів безпеки до осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві; оперативні підрозділи залучаються до виконання процесуального рішення про застосування приводу [702, с.14].

На наш погляд, перераховані випадки неправильно віднесені А. Я. Хитрою

до тих, коли оперативні підрозділи залучаються до виконання рішень слідчого, бо ми переконані, що це ситуації, коли оперативні підрозділи виступають безпосередніми виконавцями вказаних процесуальних рішень (на сьогоднішній день це є рішення слідчого судді), як і при дачі слідчим їм доручень чи вказівок на проведення певних процесуальних дій. Лише при проведенні слідчим обшуку, екстумації трупа (допомога слідчому у пошукових діях, відкопуванні трупа, перенесенні предметів) може йтися про залучення до виконання рішень слідчого представників оперативного підрозділу. Безпосереднім виконавцем процесуальних рішень буде залишатися слідчий.

Цікавий також випадок, коли згідно зі статтею 281 КПК, якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме, то слідчий, прокурор оголошує його розшук. Про оголошення розшуку вноситься окрема постанова, якщо досудове розслідування не зупиняється, або вказується в постанові про зупинення досудового розслідування, якщо таке рішення приймається, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Здійснення розшуку підозрюваного може бути доручено оперативним підрозділам. Відповідно до частини 2 статті 280 КПК до зупинення досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також всі дії для встановлення місцезнаходження особи, якщо зупинити досудове розслідування необхідно у зв'язку з обставинами, коли підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме. В силу частини 5 цієї ж норми, після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного [329]. Цей випадок ми відносимо до безпосереднього виконання рішення слідчого (слідчого судді, який дав дозвіл на затримання та доставляння у суд під вартою) оперативним підрозділом, який є єдиним його виконавцем.

Розглядаючи проблему нормативного врегулювання взаємодії слідчого та

оперуповноваженого, слід погодитися із М. Б. Головком, що така форма взаємодії не має чіткої регламентації. Це пов'язано з тим, що в кримінальному процесі більш-менш визначені доручення слідчого оперативному підрозділу, а не безпосередньо оперуповноваженому. В іншому контексті оперативний підрозділ уповноважується проводити необхідні оперативно-розшукові заходи, однак, знов-таки, безпосередньо оперативники не зазначаються. Така розчинність нагальних практичних питань в абстрактному значенні часто призводила до неузгодженості організації взаємодії слідчого та оперуповноваженого. Потребували законодавчого розмежування повноваження органів дізнання та суб'єктів ОРД, які здійснювали необхідні не процесуальні заходи за дорученням слідчого [142, с.557-560]. Ця проблема в межах сфери дії КПК 1960 року прослідковувалася в тому розрізі, що законодавець вживав термін «органи дізнання» при цьому не визначаючи окремих повноважень оперативних підрозділів у процесі взаємодії із слідчим. На сьогоднішній день ситуація є прямо протилежною, так як у КПК суб'єктами виконання доручень слідчого визначено оперативні підрозділи, а розуміння органів дізнання залишилося поза увагою законодавця. Ця прогалина, на наше переконання, повинна найближчим часом бути усунена.

В. М. Федченко зазначає, що у передбачених законом випадках, слідчий вправі доручити підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, провести оперативно-розшукові заходи чи використати засоби для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні. Доцільно нормативно передбачити положення, за яким, в тих випадках, коли в допомогу слідчому чи групі слідчих надається група оперативних співробітників із чітко визначеним складом, то форма надання їм доручень та вказівок повинна мати альтернативну основу. Адже із 216 опитаних цим автором слідчих, які приймали участь в розслідуванні злочинів у складі слідчої, слідчо-оперативної групи, 97 (44,9%) зазначили, що їх взаємодія з оперативними працівниками проходила на основі усного доручення, яке потім оформлювалося у справу письмово. А 33 (15,2%) слідчі заявили, що співробітники оперативного апарату самі виконували ті слідчі дії, які вважали за необхідне виконати у даній ситуації, і

без зазначення їх в дорученні. 79 (36,5%) слідчих заявили, що їх взаємодія із співробітниками оперативних підрозділів проходила на підставі письмового доручення. Саме тому рівень взаємодії слідчого з оперативними працівниками та швидкість розслідування кримінального правопорушення покращаться, якщо до відповідних норм КПК України внести доповнення, яке дозволило б оперативному співробітнику, який працює у складі групи, виконувати процесуальні дії і за усним дорученням слідчого групи [690, с.28-30]. Ми не погоджуємося із наведеною пропозицією В. М. Федченка, оскільки вважаємо, що такі дії будуть порушенням кримінально-процесуальної форми, адже переконані, що всі процесуальні рішення слідчого повинні відображатися у визначених КПК документах. Очевидно, що здобуті в запропонований вище спосіб докази будуть недопустимими, що також слідує із проведеного нами аналізу статті 86 КПК.

Як вважає В. А. Рогожин, виділяючи головні принципи взаємодії слідчих з оперативними підрозділами, разом із законністю, процесуальною самостійністю і керівною роллю слідчого, розмежуванням повноважень органів досудового слідства та оперативних підрозділів, чільне місце займає проблема дотримання процесуальних строків при взаємодії. Процесуальна самостійність і керівна роль слідчого в системі взаємодії набуває особливого змісту [572, с.64]. У чинному КПК, на відміну від КПК 1960 року, строки виконання доручень слідчого оперативними підрозділами чітко не визначені, що у практичній діяльності по розслідуванні кримінальних правопорушень викликає низку непорозумінь. *Тому вважаємо, що частину 3 статті 41 КПК необхідно доповнити вказівкою про десятиденний або інший розумний термін виконання доручення слідчого та викласти у наступній редакції:*

«Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом протягом десятиденного або іншого розумного терміну».

З попереднього принципу випливає наступний – принцип розмежування повноважень слідчого та оперативного підрозділу. Це означає, що слідчий не має

права доручати і вимагати від оперативного підрозділу виконання дій, які виходять за межі функціональної і територіальної компетенції останнього. Беззаперечно, що слідчий не може вимагати виконання дій, які віднесені законом винятково до його компетенції (наприклад, повідомлення особі про підозру). Необхідно зазначити, що стаття 118 КПК 1960 року, на відміну від чинного КПК, створювала можливість слідчому дати окреме доручення на провадження процесуальних дій відповідному слідчому або органу дізнання в іншому районі чи місті, які зобов'язані були це доручення виконати в десятиденний строк. Стаття 114 КПК 1960 року, на відміну від окремого доручення, не визначала строку виконання доручення. Відповідно доручення могло бути виконано протягом строку, який вказував слідчий, виходячи із характеру і складності виконання доручення [702, с.7].

Ще однією проблемою була за КПК 1960 року та є на сьогоднішній день відсутність імперативної вказівки законодавця щодо механізму виконання доручень слідчого. У КПК 2012 року законодавець в частинах 1-3 статті 41 визначив, що оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора набуваючи повноважень слідчого. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом [329]. Однак жодного механізму для ефективного виконання доручень законодавець не наводить, звідси слідує, що негативна практика їх ігнорування оперативними підрозділами плавно перейшла із чинного КПК до КПК 2012 року. Слушними з даного питання вважаємо доводи О. І. Литвинчука в тій частині, що для забезпечення належного виконання доручень і вказівок слідчого, він повинен бути наділений правом порушувати дисциплінарні провадження стосовно співробітників оперативного підрозділу, які халатно поставилися до їх виконання. Постанови про порушення дисциплінарного

провадження повинні направлятися керівнику, що має право накладення стягнення на співробітника. Копії висновку службового розслідування і наказу про покарання (у випадку наявності такого) мають надаватися слідчому, щоб останній мав можливість їх оскаржити вищестоящому начальнику, якщо визнає, що вжиті заходи дисциплінарної відповідальності не відповідають характерові проступку [371, с.183].

Процесуальні рішення слідчого про проведення негласних слідчих (розшукових) дій має право виконувати сам слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи [329].

Рішення слідчого у процесі розслідування кримінальних правопорушень виконуються не лише оперативним підрозділом, а й іншим слідчим, що теж стало об'єктом нашої уваги. По-перше, на підставі частини 2 статті 38 КПК України, досудове розслідування може здійснюватися слідчою групою. Створити групу слідчих мають право керівники органу досудового розслідування, які також визначають старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших. Виходячи із юридичної суті слідчої групи її можна визначити як об'єднання певної кількості слідчих з одного чи різних відомств, що створюється на визначений час компетентними посадовими особами, відповідно до вимог КПК України (відомчих актів), для розслідування складного чи великого за обсягом роботи кримінального провадження, або для проведення трудомісткої та невідкладної процесуальної дії, що одному слідчому виконати у встановлені строки не під силу [488, с.39-40]. Виконання рішень слідчого може покладатися на експертів, також до реалізації рішень слідчого можуть залучатися спеціалісти. В. В. Ковальов вказує, що прийнявши рішення про необхідність залучення

спеціаліста слідчий одноособово, або разом з керівництвом криміналістичного підрозділу визначає форму співпраці, створює умови для належного виконання всіма учасниками своїх професійних функцій, проводить не тільки інструктаж, а в процесі спілкування прислуховується і до порад, контролює якість та своєчасність виконання роботи, коригує раніше прийняті рішення та заплановані заходи, аналізує інформацію, яку отримує від спеціалістів у процесі їх роботи, висуває вимоги щодо доповнення отриманих даних. Звісно слідчий має право рекомендувати спеціалісту найбільш ефективну на його думку форму, метод або прийом застосування спеціальних знань і вимагати від нього дотримання цих вимог. Однак така лінія поведінки не завжди доцільна. Спеціаліст, на основі своїх спеціальних знань, досвіду роботи та загальних вимог, повинен сам визначати сучасні та найбільш ефективні методи, прийоми та засоби які він буде використовувати для виконання поставлених завдань. Саме це і буде сприяти найбільш раціональному обранню необхідних методів, прийомів і засобів з тих, які знаходяться в арсеналі експерта-криміналіста, а це призведе до отримання найбільш повних та об'єктивних результатів. Принцип організуючої ролі слідчого та його процесуальної самостійності виходить з його процесуального статусу та характеру процесуальних відносин з експертно-криміналістичними підрозділами [267, с.68].

Проблематичним є також питання щодо виконання доручень слідчого у процесі міжнародного співробітництва. В. Ю. Гладкіх та М. П. Коваль зазначають, що 31 жовтня 1995 року Верховна Рада України прийняла закон про приєднання України до Статуту Ради Європи [544, с.2-8], і таким чином наша держава взяла на себе зобов'язання привести своє національне законодавство у відповідність із загальноновизнаними нормами міжнародного права, тобто правилами поведінки, що визнаються міжнародною спільнотою юридично обов'язковими і, зокрема, передбаченими Конвенцією про захист прав людини та основних свобод. Однією з перепон, що заважають Україні приєднатися до європейської спільноти, набути статусу рівноправного члена європейських міжнародних структур, є проблема удосконалення

національного законодавства й приведення системи кримінального правосуддя у відповідність до міжнародних стандартів, у тому числі розроблення досконалого механізму взаємної правової допомоги по кримінальних провадженнях. Таким чином, прийняття нового КПК стало нагальною необхідністю для України. Відповідно до кримінально-процесуального законодавства України й закордонних країн, міжнародних договорів (конвенцій), основною формою міжнародного співробітництва, що піддає використанню при розслідуванні кримінальних правопорушень для збирання доказів за кордоном, є надсилання за кордон міжнародних слідчих доручень (міжнародних клопотань про надання правової допомоги, запитів тощо) про пошукові й процесуальні дії. Однак у міжнародних договорах доручення мають різну назву: прохання (стаття 14 Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах, 1959 року [201]); запит (стаття 12 Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 року [202]); вимога (стаття 58 Мінської конвенції, 1993 року [433]); клопотання (розділ 1 Європейської конвенції про передачу кримінального переслідування, 1972 року [203]); доручення (стаття 7, стаття 73 Мінської конвенції, 1993 року) [134, с.200]. Відомчі нормативно-правові документи детально регулюють порядок звернення до іноземних держав та виконання їхніх звернень. Правовою підставою для звернення за міжнародною правовою допомогою до інших держав є, насамперед, норми національного кримінального процесуального законодавства, ратифіковані або такі, що набули чинності міжнародні договори, а також багатосторонні конвенції, та інші міжнародні угоди [256, с.24-26]. Якщо проаналізувати чинне кримінальне процесуальне законодавство, то слід констатувати, що до травня 2010 року виконання міжнародних доручень та рішень органів як досудового, так і судового слідства щодо екстрадиції здійснювалося на основі відомчих наказів та інструкцій. КПК 1960 року у травні 2010 року було доповнено розділом дев'ятим, де глава 37 звучала як „Видача особи (екстрадиція)”. На наш погляд ця новація законодавця усунула низку неузгодженостей у проведенні

кримінально-процесуальної діяльності під час видачі осіб, на що нами вже зверталася увага [39, с.294-297]. Означена глава була частково запозиченою із Кримінально-процесуального кодексу Франції, Російської Федерації, Республіки Молдова, Киргизької Республіки, які містили окремі глави, що регулювали процедуру екстрадиції. На сьогоднішній день у чинному КПК передбачено розділ 9 «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження». Однак, попри позитивні законодавчі новелли, не можна не погодитися з І. В. Лешуковою, що на сьогодні при розслідуванні кримінальних правопорушень за участю іноземців виникає багато складних ситуацій, адже чинним КПК України, на жаль, багато питань нормативно не урегульовано. Так, вибіркоче порівняльне вивчення деяких правових норм кримінально-процесуального законодавства зарубіжних країн і України показує, що невідповідність між ними при наданні правової допомоги може виражатися в різних формах, а саме доручення про надання допомоги можуть містити прохання про проведення таких процесуальних дій, що не передбачені чинним кримінальним процесуальним законодавством зарубіжних країн; у дорученнях іноземних органів юстиції можуть бути чи значені процесуальні дії, провадження яких в українському кримінальному процесі можливе на строго визначених стадіях; кримінально-процесуальний закон зарубіжних країн може передбачати проведення таких процесуальних дій, що не передбачені українським законодавством; доручення про правову допомогу можуть не відповідати зарубіжному кримінально-процесуальному закону за колом осіб (учасників процесу) і за характером можливих обмежень деяких їх прав; зарубіжне кримінально-процесуальне законодавство може передбачати особливу процедуру прийняття і затвердження процесуальних рішень і провадження слідчих (розшукових) дій [363, с.105-107]. Для усунення перерахованих колізій при подальшому доопрацюванні Кримінального процесуального кодексу України В. С. Березняк обґрунтовано рекомендує також врахувати правові положення таких міжнародних актів, як: Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 року, Додаткового протоколу 1975 року та другого

додаткового протоколу 1978 року Європейської конвенції про видачу правопорушників; Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року та Протоколу до Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 28 березня 1997 року; Конвенція про допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 7 жовтня 2002 року [79, с.140-141], що на сьогоднішній день реалізовано лише частково.

Виконувати рішення слідчого можуть і окремі громадяни, а також посадові особи інших органів. Для прикладу, застосування до неповнолітнього чи інших підозрюваних особистої поруки, дотримання обов'язків заставодавця, усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення тощо. Також відповідно до частини 1 статті 239 КПК виконання постанови про ексгумацію трупа покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування.

На наш погляд, найбільшою проблемою у даному випадку є, як правило, незнання суб'єктами, які виконують процесуальне рішення слідчого вимог чинного КПК. Тому у всіх випадках процесуальна форма рішення слідчого (постанова чи клопотання, тощо) повинні містити детальний виклад вичерпної інформації, яка буде необхідна для правильної та вчасної реалізації волевиявлення слідчого. Очевидно, у цих документах слідчим повинні наводитися строки щодо виконання певних дій, наслідки невиконання чи ухилення від виконання, права і обов'язки суб'єктів та об'єктів, які закріплені у кримінальному процесуальному законодавстві.

5.3 Напрями підвищення ефективності виконання рішень слідчого на досудовому розслідуванні

Провівши детальний аналіз чинників, що впливають на ефективність

виконання рішень слідчого можемо констатувати, що по суті вже півстоліття їхня сутність не міняється, а лише видозмінюються окремі аспекти. Найбільш ґрунтовно та різнобічно до питання підвищення ефективності виконання рішень слідчого ще у 80-х роках звертався А. Я. Дубинський та виділяв наступні заходи: створення єдиного слідчого апарату і забезпеченні повної процесуальної самостійності слідчого; ліквідація дізнання як самостійної форми розслідування; спрощення процесуальної форми попереднього розслідування для визначених категорій злочинів; допущенні захисника в кримінальний процес з моменту обрання підозрюваному запобіжного заходу у вигляді взяття під варту; закріплення в законі більш точного й універсального поняття предмета доказування; вироблення загального поняття підстави до ухвалення процесуального рішення й основ до прийняття конкретних рішень; закріплення в законі чітких понять процесуальних, пошукових і оперативно-розшукових дій; установлення загальних умов застосування науково-технічних засобів; чітка регламентація форм і порядку взаємодії слідчого з органами дізнання та роботи слідчих і слідчо-оперативних груп; введення в штати слідчих підрозділів посади технічного помічника слідчого і закріпленні його повноважень; розроблення професіограми слідчого, правильне визначення і розподіл навантаження, а також у прийнятті деяких інших законодавчих новел. Поліпшенню організації роботи з виконання процесуальних рішень слідчого також сприяють наукові дослідження в цій області [188, с.178-180]. Ми погоджуємося із А. Я. Дубинським, що усі перелічені заходи в їхній сукупності повинні сприяти підвищенню ефективності виконання процесуальних рішень слідчого. Більше того, детально нами охарактеризовані ці заходи, виходячи із окремих розділів та підрозділів дисертації та наведені власні пропозиції. Поза увагою означеного вище автора, на наш погляд, залишилися такі важливі заходи, як *необхідність приведення чинного кримінального процесуального законодавства у відповідність до європейських стандартів, відхід від існуючої системи показників, використання психологічних знань при реалізації рішень, запровадження штрафних санкцій за невиконання процесуального рішення слідчого, запобігання помилкам при*

прийнятті рішень слідчим та удосконалення чинного КПК із даних питань. Із 405 опитаних нами слідчих ОВС як пропозиції щодо напрямів підвищення ефективності виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування респонденти відзначили необхідність концептуальної розробки проблематики, що включає формулювання чітких визначень, з'ясування проблем та вироблення шляхів їх вирішення—149 (35,3 %) опитаних; розробку детальних методичних рекомендацій щодо шляхів підвищення ефективності виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування—130 (30,8 %) слідчих; зміну підходів до системи досудового та судового слідства шляхом усунення самого досудового розслідування із стадій кримінального процесу—123 (29,2 %) практичних працівників.

На цих ключових питаннях спробуємо зосередити нашу увагу. Що ж до *створення єдиного слідчого апарату і забезпечення повної процесуальної самостійності слідчого*, то ця проблематика нами означена у тексті дисертації, однак висловлені погляди слід доповнити ще низкою, на нашу думку, дієвих рекомендацій, які аргументовані в юридичній літературі. Для слідчого головним завданням є встановлення об'єктивної істини у справі, тоді як для начальника органу внутрішніх справ пріоритетним у роботі нерідко стає підвищення показників діяльності підпорядкованих підрозділів, що часто не співпадає із забезпеченням об'єктивності розслідування. Звичайно, за таких умов процес взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами ускладнюється. Слідчий не може повною мірою реалізувати свої повноваження та вимагати від оперативного підрозділу виконання його вказівок та доручень. На жаль, в теорії кримінального процесу немає єдиної думки щодо вирішення цієї проблеми. Аналіз наукової літератури свідчить як про позитивну, так і негативну думку науковців з приводу створення єдиного слідчого апарату [353, с.30-38]. Суперечки із даного питання не втратили своєї актуальності і сьогодні. О. І. Литвинчук слушно зазначає, що явно виражена залежність діяльності слідчого від відомчих інтересів породжує велику кількість публікацій, присвячених ідеї створення єдиного слідчого апарату і його місця серед інших органів влади. При цьому свої думки

висловлюють наукові працівники, співробітники слідчих апаратів, прокурори, судді, адвокати, народні депутати, які вказаний вище автор, на наш погляд, правильно розділив на п'ять великих умовних (тому, що кожен автор пропонує додатково свої власні новели, які не зустрічаються у інших представників групи) груп, а саме: виділення всіх існуючих слідчих підрозділів МВС, СБУ, ДПА й прокуратури в окремий орган, підзвітний Кабінету Міністрів України, Верховній Раді України або Міністерству Юстиції України [141; 156; 314; 61; 582; 595; 663; 145; 482]; ліквідація існуючих слідчих органів і введення інституту судових слідчих (або слідчих суддів) у складі судової системи [396; 98; 576; 100; 174]; передача всіх слідчих підрозділів в одне відомство, де дані підрозділи вже існують (МВС, прокуратура) [490; 491]; передача частини органів досудового слідства в одне відомство при збереженні підрозділів, що залишилися, в незмінному вигляді (це торкається СБУ) [445; 163]; залишення існуючої системи досудового слідства без змін [278; 216]. О. І. Литвинчук лише частково дотримується теж цієї позиції [371, с.159-161], як і ми. У цілому ми підтримували позицію вказаного дослідника та зазначеної вище групи вчених, які були прихильниками введення інституту судових слідчих в межах існуючої системи досудового розслідування. Така ж точка зору законодавця закріплена й у нормах чинного КПК. Провівши детальний історичний дискурс, О. І. Литвинчук дійшов до логічного висновку, що посади судових слідчих у дореволюційній Росії були запроваджені з метою забезпечення суду об'єктивними, достовірними матеріалами, позбавленими обвинувального ухилу, який часто допускався працівниками поліції та чинами прокурорського нагляду. Тобто суд бажав одержувати матеріали, зібрані і перевірені об'єктивним дослідником, а не особою, що здійснює кримінальне переслідування [371, с.156-182]. Ці пропозиції отримали своє вирішення у КПК 2012 року, так як в обіг введено поняття слідчого судді до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК 2012 року, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції визначається зборами суддів із складу суддів цього

суду (пункт 18 частини 1 статті 3) [329].

Слідчий, як і суддя, може бути дійсно об'єктивним при дослідженні доказів за кожною справою лише тоді, коли він буде процесуально незалежним суб'єктом судової влади, підпорядкованим лише закону [62, с.346-349]. Сьогодні важко говорити про практичну реалізацію слідчим свого статусу процесуально незалежного та самостійного суб'єкта кримінального судочинства. Державою не створені ані правові, ані адміністративно-організаційні механізми та гарантії реалізації повноважень слідчого. Прийняття Закону України „Про статус слідчого” та внесення змін до КПК України щодо гарантій незалежності та самостійності слідчого могло б стати першим кроком на шляху формування повноцінного слідчого апарату, здатного до реалізації основних функцій – встановлення об'єктивної істини та поновлення справедливості [650, с.12]. Опоненти такого реформування в основному користуються аргументами сталих традицій та проблем фінансування такого проекту [489, с.95; 280, с.9]. Заслуговують на увагу критичні погляди як науковця, так і практика із значним досвідом роботи –В. В. Топчія щодо шляхів реформування кримінального судочинства України, так як він правильно стверджує, що після здобуття у 1991 році незалежності Україна отримала у спадок систему радянського правосуддя, яка не відповідає сучасним уявленням щодо права як регулятора суспільних відносин. Змінився й вектор правозахисту –на першому плані захист прав людини. Майже два десятиліття Україна керувалася порядком розслідування кримінальних справ, встановленим ще Кримінально-процесуальним кодексом Української РСР 1960 року, норми якого, згідно з висновками міжнародних експертів, створювали умови для порушення прав людини [662, с.239-240]. Відповідно, радикальне реформування процесуального кримінально-процесуального законодавства було визначено принципом Судово-правової реформи [309]. Тому фактично з 1992 року судова система перманентно перебувала в стані постійного реформування: змінювалося матеріальне та процесуальне законодавство, створювалися нові суди. Проте численні, до того ж іноді суперечливі законодавчі ініціативи, спрямовані на зміну системи

правосуддя, свідчать про те, що процес реформування є непослідовним. Недосконалість КПК 1960 року не можна було усунути лише шляхом внесення змін або доповнень до старого закону. Він потребував аброгації – скасування і заміни новим, сучасним законом [585]. Для реалізації зазначеного, одразу після прийняття Концепції судово-правової реформи (Концепція) створено групу з розробки проекту нового КПК. Згодом цілі реформування кримінального процесу були сформульовані детальніше у схваленій Президентом України в 2008 році Концепції реформування кримінальної юстиції [308]. Ще одним поштовхом до реформування КПК стало входження України до Ради Європи, коли держава офіційно взяла на себе зобов'язання щодо прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу. Крім того, 5 жовтня 2005 року Парламентською Асамблеєю Ради Європи прийнято Резолюцію № 10676 про виконання обов'язків та зобов'язань Україною. У пункті 5 цієї Резолюції Парламентська Асамблея закликає органи влади України: „Завершити підготовку нової версії проекту Кримінально-процесуального кодексу України та схвалити його без подальшого зволікання для виконання зобов'язання, початково встановлений кінцевий термін для якого минув у листопаді 1996 року. Остаточна версія проекту кодексу мала розглядатись у парламенті лише після того, як буде отриманий та врахований висновок Ради Європи до цього остаточного тексту” [181]. Загалом в Україні було здійснено 8 спроб підготувати варіант КПК. Однак, більшості з цих проектів бракувало чіткої концепції оновлень кримінального процесу, які б забезпечили його відповідність міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини та ефективну роботу правоохоронних органів [662, с.240-242].

На сьогоднішній день у нашій державі є чинним КПК, який розглядався Верховною Радою України як проект Кримінального процесуального кодексу України реєстраційний номер 9700 від 12 січня 2012 року, внесений Президентом України, як невідкладний [552]. Шлях прийняття цього КПК був неоднозначним, саме тому, очевидно через поспіх законодавця, у ньому наявна ціла низка прогалин та колізій. Так, у травні 2006 року Указом Президента затверджено Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в

Україні відповідно до європейських стандартів [307], яка стала базовою для цього Проекту. Народним депутатом України С. В. Ківаловим та ініціативною групою відкликано із розгляду альтернативні проекти, що розроблялися з 2006 року, де ініціативу в реформуванні законодавства взяв на себе теж Президент України [550] та проект за реєстраційним номером № 1233 [549]. Оскільки, як вже зазначалося, кримінальна юстиція не зазнала суттєвих перетворень й не позбулася доктринальної спадщини радянської доби, потрібно було вирішити завдання, пов'язані з реорганізацією правоохоронної системи на шляху інтеграції до Європи. Саме тому як модель реформування кримінальної юстиції України найбільш прийнятною вважалася, на думку А. Портнова, модель кримінальної системи країн Західної Європи (ФРН, Франції тощо) та США, у яких практично повністю відсутнє досудове слідство [129, с.1-2]. Однак цілком обґрунтованим є той факт, що досудове розслідування як стадія кримінального процесу все ж таки було збережене у проекті за реєстраційним номером 9700 та КПК 2012 року. Хоча частина повноважень у слідчого змінилася, однак він залишається процесуальною фігурою, що реалізує основний тягар доказування, хоча поки що і під пильним контролем і процесуальним керівництвом суду та прокуратури.

Тривалий час найбільш наближеним до мети кардинального реформування кримінально-процесуального законодавства та до європейських правових цінностей вважався проект Національної комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права [381, с.3-8]. Про проєвропейський вектор у вказаному проекті можна судити із висловлювань експертів Ради Європи. Професор Херрман стосовно цього проекту сказав, що порівняно з попереднім проектом, новий проект закладає адекватні підвалини для добре розробленого Європейського кодексу. Він відповідає Європейській конвенції з прав людини, як вона тлумачиться Європейським Судом та загально прийнятим стандартам кримінального права, що застосовується в інших європейських країнах [283]. Інший експерт щодо цього проекту КПК зауважив, що у порівнянні із попередніми моделями проект КПК робить дуже великий крок уперед [284].

У нас сформувалося власне бачення шляхів вирішення означених проблем. Ми вважаємо, що проект № 1233, за умови усунення низки недоліків мав право на існування. Аналогічної точки зору дотримувалося і керівництво Головного слідчого управління МВС України. Значну кількість колізій у проекті 1233, на підставі рекомендацій експертів Ради Європи [286], було усунуто. Хоча законопроект № 1233 піддавався критиці і вітчизняних авторів через те, що він не змінює концепції кримінального процесу, покладеної в основу КПК 1960 року, ухваленого майже півстоліття тому [517; 551]. Також на цей проект Головним науково-експертним управлінням Верховної Ради України 8 липня 2008 року було підготовлено висновок, у пункті 15 якого після викладення зауважень зазначено, що прийняття проекту КПК без усунення викладених зауважень і суттєвого його удосконалення може призвести до погіршення якості кримінального судочинства, захисту прав і свобод людини і громадянина під час розслідування та розгляду кримінальних справ навіть порівняно з тією ситуацією, яка існувала на той час [108]. Аналогічні зауваження наведено Судовою палатою у кримінальних справах та правовим управлінням Верховного Суду України [215]. Розпорядженням МВС України від 8 червня 2010 року № 451 створено робочу групу із доопрацювання Проекту, до складу якої увійшли керівники структурних підрозділів МВС та вищих навчальних закладів. Після спільної тривалої праці науковців і практичних працівників позитивних рис у проекті № 1233 стало більше, ніж у інших альтернативних проектах, він концептуально відрізнявся від тих, що вже розглядалися і навіть приймалися Верховною Радою України у першому читанні: детальна регламентація попередньої перевірки і вирішення заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини й закріплення прав і обов'язків учасників перевірки. Було збільшено строк проведення перевірки заяв та повідомлень про вчинений чи підготовлюваний злочин – від 5 діб до 3 місяців (статті 186-208) та ін. Помітний крок було зроблено й у регламентації оперативно-розшукової діяльності – унормовано легалізацію доказів, одержаних у ході ОРД (стаття 640 Проекту). У порівнянні з чинним КПК більш детально регламентовано процес доказування.

Уведено окрему главу „Припинення кримінального переслідування”, яка передбачала досі відсутній порядок припинення переслідування судом при згоді обвинуваченого (скорочений), а при незгоді – досудове і судове слідство зі встановленням і дослідженням доказів вини та подальшим звільненням від кримінальної відповідальності. Уперше було введено порядок регламентації закриття справ у зв’язку з декриміналізацією, а також коли передбачено спеціальну підставу звільнення особи від кримінальної відповідальності. Уведено інститут слідчого судді і визначено його повноваження, до яких віднесено забезпечення додержання конституційних прав і свобод фізичних і юридичних осіб у стадії досудового провадження, на що неодноразово зверталася увага науковців [596, с.7-14]. Статті 34–37 вказаного Проекту визначали повноваження слідчого, його права і обов’язки, процесуальну незалежність і самостійність. Заслужувала на увагу частина 3 статті 38 проекту „Обов’язковість виконання процесуальних рішень та вимог слідчого”, де передбачено реальний механізм притягнення до відповідальності за неналежне чи несвоєчасне виконання письмових доручень слідчого. У разі їх невиконання, несвоєчасного або неналежного виконання слідчий був вправі в установленому порядку за згодою прокурора внести подання про притягнення винних до передбаченої законом відповідальності. Пропонувалося ввести інститут скороченого досудового провадження на зразок протокольної форми підготовки матеріалів, що було важливим кроком на шляху сприяння встановлення оптимального навантаження на слідчих. Так як станом на грудень 2009 року в слідчих підрозділах ОВС працювало 12244 слідчі, якими в період з 1 січня по 31 грудня 2009 року порушено 265209 кримінальних справ, що було на 22054 справи –9,1 % більше аналогічного періоду 2008 року [662, с.244-246]. Слідчі ОВС щороку розслідували майже 400 тис. кримінальних справ, в яких до відповідальності притягалось близько 200 тис. осіб. А ще в їхньому провадженні перебувало 2 мільйони справ минулих років. Витримати подібне навантаження інколи не під силу було навіть досвідченим слідчим, яких не так уже й багато. Адже в міліцейському слідстві на той час із фактичної чисельності працівників (10,5 тис.)

понад 27,2% (2,9 тис.) перебувало на слідчій роботі менше, ніж 3 роки, а 15,3% – менше як рік [687, с.7].

Станом на березень 2013 року відповідно до оприлюднених у засобах масової інформації ГСУ МВС України статистичних даних ситуація виглядає наступним чином: у зв'язку із вступом в дію чинного КПК штатна чисельність слідчих в міліції збільшилась на 2,5 тис. чоловік, однак, як зазначив очільник ГСУ МВС України цього не достатньо.

В свою чергу, проведений нами аналіз КПК 2012 року дає підстави стверджувати про дещо інший підхід до розуміння досудового розслідування та процесуального статусу слідчого і його рішень, зокрема. Так у статті 3 КПК 2012 року під досудовим розслідуванням розуміється стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням в суд обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності; досудове слідство – форма досудового розслідування, у якій здійснюється розслідування злочинів; слідчий – службова особа органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень; слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 КПК, - голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду. Стаття 38 КПК 2012 року визначає, що органами досудового розслідування (органи, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є: 1) слідчі

підрозділи органів внутрішніх справ; 2) слідчі підрозділи органів безпеки; 3) слідчі підрозділи органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства; 4) слідчі підрозділи органів державного бюро розслідувань. При досудовому розслідуванні кримінальних проступків у встановлених законом випадках повноваження слідчого органу досудового розслідування можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів органів внутрішніх справ, органів безпеки України, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства. Стаття 40 КПК 2012 року уповноважує слідчого, серед іншого, проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК 2012 року; звертатися за погодженням з прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; повідомляти за погодженням з прокурором особі про підозру; за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; приймати процесуальні рішення у передбачених КПК 2012 року випадках, в тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 КПК 2012 року, тощо. Слідчий, здійснюючи свої повноваження, відповідно визнається самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого [329]. На наш погляд, цей закон на порядок уступає проекту за реєстр. № 1233, який було скеровано на розгляд до Венеціанської комісії¹² для отримання висновку, у розумінні процесуального статусу слідчого, обґрунтованості та реальному механізму реалізації його прав, процесуальних рішень. Наші висновки також підкріплені висновками експертів Ради Європи, які відзначили, що незважаючи

---

¹² Примітка автора. Це консультативний орган з конституційного права, створений при Раді Європи 1990 року.

на те, що Проект за реєстраційним номером 9700 прагне пристосуватися до європейських стандартів, однак він не робить спроби намітити шляхи розв'язання чи належним чином знайти вирішення ряду концептуальних проблем [109, с.14].

Ми дотримуємося точки зору, що шлях удосконалення вже чинного КПК, де фігура слідчого набуде нової ваги із реальною процесуальною незалежністю, є не простим. Низка експертів, зокрема закордонних, визнають чинну редакцію КПК прогресивною, проте висловлюють думку, з якою ми також погоджуємося, що процес імплементації має дещо більше проблем, аніж процес підготовки та прийняття. Справа в певних традиціях, негнучкості державного апарату та нездатності судової системи до швидких і кардинальних перетворень, змін у світогляді слідчих і суддів, що зробити не легко [261, с.6]. Особливо гостро ця проблема проявила себе на сьогоднішній день ще й тому, що у чинному КПК наявна значна кількість прогалин та колізій, особливо, щодо унормування процесуального порядку прийняття та виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування. В свою чергу організаційно-штатні зміни повинні мати належне наукове підґрунтя та досконалу законодавчу базу. Нові слідчі структурні підрозділи при МВС слід створювати поетапно, на підставі нового Положення про МВС України [538], провівши не лише апробацію моделі безпосередньої вертикалі підпорядкування і управління, а й виробивши науково-обґрунтований механізм [545], позбавляючи впродовж визначеного у КПК перехідного періоду прокуратуру функції досудового слідства [687, с.7].

Щодо необхідності приведення чинного кримінального процесуального законодавства у відповідність до європейських стандартів, А. А. Іванцов влучно вказує, що сучасне світове співтовариство характеризується все більш зростаючими інтеграційними процесами. Таке становище створює належні умови не тільки для вільного пересування продуктивних сил, капіталів, інформації, а і умови для досить вільного пересування злочинних елементів, діяльності транснаціональної злочинності (торгівля зброєю, людьми, наркотичними засобами) [235, с.89]. У таких умовах тільки скоординовані дії усіх держав, які пов'язані між собою політичними, економічними, культурними зв'язками та

правовими зобов'язаннями можуть дати позитивний результат у боротьбі з таким негативними явищам, як злочинність. Питання міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю знайшло своє вирішення у кримінальному процесуальному законодавстві більшості країн у тому числі і країн СНД (Білорусі, РФ, Молдови та ін.). Актуальним дане питання є і для України як повноправного члена міжнародного співтовариства. Сьогодні Україна вже приєдналась до низки Європейських конвенцій з питань кримінального судочинства, більш того, були укладені договори про правову допомогу та співробітництво у кримінальних провадженнях з багатьма країнами, Верховною Радою України також прийняти закони, які створюють можливість для виконання рішень іноземних судів на території нашої держави [715, с.215-216]. Безумовно, що все це вказує на необхідність створення у національному кримінальному процесуальному законодавстві правової бази, яка б регламентувала особливий порядок кримінального судочинства, пов'язаний з міжнародними відносинами [430, с.187]. Подібна нормативна база дала б змогу нашому кримінальному процесуальному законодавству, як і всієї системі права в цілому краще вписатися у цивілізований світовий простір [429, с.24]. О. В. Виноградова вірно вказує, що більшість підписаних Україною багатосторонніх міжнародних договорів із питань співробітництва у кримінально-правовій сфері роками вимушені чекати на ратифікацію. Затягування процесу ратифікації підписаного договору на невизначений термін або ж переведення його в площину обговорення доцільності укладання негативним чином позначається на іміджі України. Так, підписана від імені України 27 січня 1999 року Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією була ратифікована через сім років – 18 жовтня 2008 року. Ратифікація підписаних Україною 12 грудня 2000 року Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої; злочинності та протоколів до неї „Про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї”, „Проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря” [288] відбулася через чотири роки – 4 лютого 2004 року. У черзі на ратифікацію й досі чекають підписані від імені України міжнародні

документи, які повинні також сприяти реалізації процесуальних рішень слідчого не лише на території України, а й інших держав. Аналізуючи передбачені не ратифікованими Україною міжнародними актами форми співпраці, О. Виноградова логічно вказує, що неможливо не звернути увагу на одну їх спільну рису, яка, напевно, і є головним гальмівним фактором ратифікації договорів, якими вони передбачені – це необхідність внесення відповідних змін до законодавства України [107, с.182-183]. Розроблені нами зміни та доповнення, як до чинного КПК, так і до відомчих нормативно-правових документів, які наведені в тексті дисертації, на наше переконання, покликані гуманізувати чинне кримінальне процесуальне законодавство та вирішити проблематику правових основ для прийняття та виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування.

Відхід від застарілої системи показників та звітності апріорі є шляхом до прийняття своєчасних, обґрунтованих та законних процесуальних рішень слідчого, проблеми з реалізації яких будуть зведені до мінімуму. Проблеми підвищення ефективності кримінального процесу в цілому вже були предметом окремих наукових досліджень [661; 484; 476; 350]. В. С. Зеленецький та Л. М. Лобойко, характеризуючи критерії оцінки ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні вірно зазначають, що з методологічної точки зору оцінка ефективності діяльності системи органів, які здійснюють в Україні кримінальне переслідування, має ґрунтуватися на певних критеріях. Проблема виникає не щодо розуміння ефективності системи органів кримінального переслідування, яку можна оцінити шляхом порівняння отриманих позитивних соціальних результатів (викриття і покарання винних, поновлення прав потерпілих тощо) та витрат правоохоронної і судової системи на їх досягнення, а з визначенням розмірів складових цієї формули ефективності – позитивних соціальних результатів та витрат. Першим і головним критерієм ефективності діяльності органів кримінального переслідування є ступінь досягнення цими органами мети діяльності із переслідування [226, с.185-187]. Ефективність праці – це результат досягнення поставлених соціальних цілей при

максимально можливій економії суспільної праці [745, с.27]. Ефективність також трактується як витрати під час здійснення певної діяльності. Чим вони менші, тим ефективність вища [352, с.33]. Також правильно зазначають В. Зеленецький та Л. Лобойко, що ефективність можна розглядати як співвідношення мети і результату: мета –ціле, а результат –його частина. Отже, ефективне кримінальне переслідування дозволяє досягати суспільно корисної мети: зниження рівня злочинності у державі, забезпечення почуття безпеки у членів усього суспільства. На сьогоднішній день головним критерієм оцінки діяльності органів внутрішніх справ продовжують залишатися кількісні показники [535], які часто не відображають реального стану справ у сфері боротьби зі злочинністю [226, с.187-189; 228, с.197]. Ми погоджуємося із тим, що стан справ буде продовжувати залишатися аналогічним ще тривалий час, не дивлячись на те, що очільники силових відомств декларують відхід від системи показників. Ще у 2003 році С. Піскун, виступаючи на Колегії Генеральної прокуратури України, зазначив про те, що не ставлячи під сумнів діяльність та необхідність існування кількісних показників в оцінці слідчої та наглядової роботи, найголовніше –ефективність. Саме тому слід послідовно запроваджувати в діяльність прокуратури принцип відмови від гонитви за цифровими показниками [513, с.3-4]. Схожі запевнення навів у своєму інтерв'ю начальник Головного слідчого управління МВС України В. Фаринник та додав, що показники розкриття злочинів призводять до відомих статистичних маніпуляцій, тому у відомстві розроблено нові критеріальні підходи до аналізу стану злочинності в державі. Останній ґрунтуватиметься на розрахунку середньомісячних результатів роботи без порівняння з аналогічними показниками минулого року й подальшого відстеження позитивних чи негативних тенденцій у діяльності міліції. Визначальним тут мав стати рівень безпеки, що відчувають громадяни, які проживають на конкретній території [687, с.6-7]. На жаль, навіть після вступу КПК 2012 року в дію жодних позитивних змін у цьому напрямку констатувати не доводиться. Більше того, нарощуються темпи і обсяги не потрібної облікової роботи та звітності, продовжується гонитва за показниками. Підтвердженням цьому є прийняття відомчих нормативно-

правових документів, зокрема наказів №69 та 1050/2012, які лише дублюють один одного та зобов'язують слідчих обліковувати свою роботу у різних формах по декілька разів.

У своїй щорічній доповіді „Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні” Уповноважений Верховної Ради України з прав людини зазначила, що, попри неодноразові заяви керівників правоохоронних органів, що гонки за відсотками розкриття злочинів у міліції більше немає, планка обов'язкового розкриття не тільки збереглася, а й піднялася настільки, що міліціонери, щоб не втратити в зарплаті, фактично змушені інсценувати і фальсифікувати злочини [183]. Жахливі факти також наведені у періодичній пресі. Так, в умовах дії КПК 1960 року високопосадовець підрозділу Чернігівської міжрайонної державної податкової інспекції сфабрикував справу про ухилення від сплати податків підприємця, який не лише не помирав, а й не народжувався. Податківець підробив акт про результати перевірки дотримання вимог податкового законодавства суб'єктом підприємницької діяльності – фізичною особою та протокол про обставини вчинення злочину, передбаченого частиною 1 статті 212 Кримінального кодексу України (ухилення від сплати податків) щодо цієї особи. Ці процесуальні документи направив до місцевого суду. На суд прийшов підсудний, щиро розкався. І вже під час попереднього розгляду справи суд звільнив винного від кримінальної відповідальності з огляду на визнання вини та відшкодування збитків у повному обсязі (шістдесят вісім тисяч гривень). Про це відшкодування навіть була надана довідка. Прокурор району вирішив перевірити факт відшкодування податкового боргу. З'ясувалося, що гроші не надходили. Так було виявлено факт фальсифікації кримінальної справи [502, с.2-3]. Отже, лише відхід від системи показників, вжиття ефективних заходів загальної профілактики, а як результат – реальне зниження рівня злочинності сприятиме ефективній, безперешкодній, продуманій процедурі прийняття та реалізації процесуальних рішень слідчого.

Однією із гарантій виконання рішень слідчого є визначені у КПК строки. На наш погляд, слід звернутися до практики Європейського суду щодо регламентації

розумних строків. Із даного приводу також існувала прогалина у КПК 1960 року у частині регламентації розумних строків провадження, яка частково заповнювалася роз'ясненнями Конституційного Суду України та Верховного Суду України. Наприклад, Конституційний Суд України висловився, що поняття розумний строк досудового слідства є оціночним, тобто таким, що визначається у кожному конкретному випадку з огляду на сукупність усіх обставин вчинення і розслідування злочину (злочинів): складність провадження, кількість процесуальних дій, число потерпілих та свідків, необхідність проведення експертиз та отримання висновків тощо. Але за будь-яких обставин строк досудового слідства не повинен перевищувати меж необхідності. Досудове слідство повинно бути закінчено у кожному провадженні без порушення права на справедливий судовий розгляд і права на ефективний засіб захисту, що передбачено статтями 6, 13 Конвенції про захист прав людини та основних свобод. При цьому період розгляду кримінального провадження не ділиться на стадії досудового слідства та судового розгляду й аналізується з точки зору його розумності в цілому [568, с.24]. До таких пропозицій дослухався законодавець у КПК 2012 року та закріпив це поняття у низці норм, зазначивши, що під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті у розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень. Проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд. Критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження є: складність кримінального провадження; поведінка учасників кримінального провадження; спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень (частини 1-3 статті 28) [329].

Використання штрафних санкцій та кримінальної відповідальності за

невиконання процесуального рішення слідчого. Протягом останніх п'яти років до органів прокуратури щорічно надсилається близько 1500 подань державних виконавців про притягнення до кримінальної відповідальності за невиконання судових рішень (стаття 382 КК України). За результатами розгляду подань лише у кожному десятому випадку особи притягуються до кримінальної відповідальності. Така незначна кількість кримінальних проваджень пояснюється недосконалістю кримінально-правових норм та інших законодавчих приписів, що у свою чергу ставить питання формулювання змісту об'єктивних ознак складу розглядуваного злочину [143, с.510]. На наш погляд стаття 382 КК України повинна включати кримінальну відповідальність і за невиконання процесуальних рішень слідчого. Однак у даному випадку слід врахувати ті існуючі у судовій системі проблеми, які, як вірно відзначає В. І. Чечерський, на практиці стосуються визначення достатності підстав для притягнення до кримінальної відповідальності за ознаками злочину, передбаченого статтею 382 КК України, необхідності дотримання при цьому встановленої статтями 87, 88 Закону України „Про виконавче провадження” процедури тощо. Так, якщо судове рішення надійшло до установи, однак з вини працівників канцелярії не було передано уповноваженій службовій особі, то відповідно тут відсутні підстави для притягнення до кримінальної відповідальності. По-різному вирішується на практиці питання щодо притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 382 КК України посадових осіб Державної виконавчої служби, чия службова діяльність безпосередньо пов'язана з виконанням судових рішень. Вбачається правильною позиція, що вказані особи не є суб'єктами злочину, передбаченого статтею 382 КК України, оскільки дії державного виконавця, які полягають в умисному невиконанні судового рішення, за своєю суттю є службовим злочином. У таких випадках правильно буде дії цих службових осіб кваліфікувати за статтями 364, 365 КК України, а за наявності підстав – за статтею 367 КК України (службову недбалість) чи інший службовий злочин. Не можна оминути проблеми притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи, яка умисно не виконує судове рішення. Законодавство не встановлює

кримінальної відповідальності у випадку умисного невиконання судового рішення фізичною особою, що теж негативно впливає на стан законності в державі та авторитет правосуддя. Зважаючи на викладене, вказаний автор, по-перше, пропонує передбачити кримінальну відповідальність за умисне невиконання судового рішення фізичною особою, а по-друге, накладати штраф на уповноважену службову особу, яка виходячи з службових обов'язків могла і повинна виконати судові рішення [711, с.277-278]. Вказані зауваження, на нашу думку, є слушними і щодо випадків умисного невиконання процесуальних рішень слідчого. Альтернативними та раціональними, на наш погляд, є висловлені у літературі пропозиції про запровадження адміністративної відповідальності за відмову від виконання законного розпорядження слідчого [316, с.14].

Якщо проаналізувати норми чинного КПК України, статтю 223 ЦПК України, статтю 254 КАС України, статтю 85 ГПК України, то законодавець дає чітке визначення моменту, коли рішення суду набирає законної сили, а саме після закінчення строків на подання заяви про апеляційне оскарження, апеляції, апеляційної скарги, касаційної скарги, внесення касаційного подання, розгляду справи апеляційною чи касаційною інстанцією. Закон передбачає також ряд випадків, коли рішення суду підлягає негайному, виконанню (зокрема це стосується справ про поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного працівника, про присудження працівникові заробітної плати) або коли негайне виконання рішення не допускає (наприклад, це стосується судових рішень у справах про виселення громадян з житлових приміщень) [143, с.512]. *За аналогією пропонуємо окремою нормою у КПК України визначити, що рішення слідчого набирає законної сили одразу після його підписання слідчим, за винятком випадків його оскарження до прокурора чи в суді, тоді рішення слідчого набере законної сили після розгляду скарги та прийняття по ній рішення.*

Одним із напрямів підвищення ефективності виконання рішень слідчого Б. В. Романюк пропонує запровадити доповнення чинного КПК окремою нормою у вигляді кримінально-процесуальних штрафних санкцій за невиконання рішень

слідчого і механізму їх накладення, з чим ми згодні. Цей автор вважає, що це мають бути в основному штрафні санкції, які за матеріалами кримінального провадження, мотивованою постановою слідчого і згодою прокурора накладаються на винного рішенням суду. Важливе значення для ефективності діяльності слідчого мають і терміни виконання його рішень. Законодавець не вказує у ряді випадків таких термінів, що є дисбалансом між обов'язком слідчого і його правом вимагати виконання рішень від тих суб'єктів, яким вони адресовані. Встановлення термінів виконання рішень слідчого стосується, в першу чергу, лише тих, які адресовані іншим суб'єктам правовідносин у кримінальному провадженні. Необхідно доповнити чинний КПК правилом, яке б передбачало, що у разі неможливості виконання оперативним підрозділом доручення у десятиденний термін слідчий за мотивованим клопотанням оперативного підрозділу встановлює інший строк виконання доручення [574, с.354-355]. Із такою пропозицією важко погодитися, адже на наше переконання, лише чинним КПК можуть встановлюватися кримінальні процесуальні строки, у іншому ж випадку рішення щодо їх продовження вправі приймати виключно суд.

На наш погляд, наступним напрямком підвищення ефективності виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування є *запобігання помилкам при прийнятті рішень слідчим*, так як помилкове рішення, тягне, очевидно незрозумілі, а часто негативні наслідки та ускладнює механізм реалізації самого рішення. А. В. Іщенко та А. Б. Марченко цілком обґрунтовано стверджують, що розробка ефективних рекомендацій щодо усунення та запобігання слідчим помилкам пов'язана з труднощами гносеологічного, організаційного та правового характеру. Важко проаналізувати всі причини та умови, які призводять до слідчих помилок, але виділити типові фактори, що сприяють їм, можливо. Уявляється, що на основі аналізу отриманих даних можна сформулювати й напрями запобігання, які полягають у виявленні типових помилок та їх причин, визначенні етапів розслідування, де помилки трапляються найчастіше та розробці рекомендацій по запобіганню наслідків помилок [246, с.162-163]. Схожі рекомендації свого часу висловлювалися й іншими науковцями [234, с.289-290].

На абстрактності наведених пропозицій неодноразово наголошував Р. С. Белкін, так як шляхи запобігання помилкам полягають у: підвищенні професійного рівня слідчих, їх знань про те, як треба діяти в типових і нетипових ситуаціях, щоб не зробити помилок; уживанні заходів для спрощення слідчої ситуації, знятті проблем, що містяться в ній; граничної мінімізації не обґрунтованого тактичного ризику шляхом розробки правил такої мінімізації для типових ризикованих ситуацій; розробці системи алгоритмів дій слідчого в типових і нетипових ситуаціях; розробці загальноприйнятої класифікації слідчих помилок, їхніх причин, заходів запобігання та виявлення [73, с.185-190].

Закономірно і ґрунтовно піддають критиці запропоновані Г. А. Зоріним профілактичні заходи А. В. Іщенко та А. Б. Марченко, зокрема у частині, де згадується про визначення індивідуальних умов, індивідуальної помилки, що, на їхню думку, з якою ми повністю згодні, є суперечливим. Виявлення та вивчення слідчих помилок можливе й результативне лише тому, що в їхньому існуванні є певні закономірності, які дозволяють говорити про типовість помилок. Елементи профілактики слідчих помилок ними об'єднано у дві групи, що представляють два основні шляхи діяльності щодо недопущення помилок: удосконалення підготовки майбутніх слідчих і вдосконалення самої слідчої діяльності. До основних заходів запобігання слідчим помилкам проанкетовані цими авторами слідчі (152 особи) віднесли: глибоке вивчення спеціальної літератури, обмін інформацією з колегами (40,8% опитаних); систематичне виявлення та узагальнення помилок (37,5%); приділення їм уваги в ході службової підготовки та курсів підвищення кваліфікації слідчих (34,9%); звертання на них уваги в ході навчання у ВНЗ на заняттях з криміналістики та кримінального процесу (31,6%); видавання методичних рекомендацій, що стосуються питань слідчих помилок взагалі та встановлення їхніх причин зокрема (30,3%); підвищення практичної спрямованості занять у ВНЗ (28,9%); посилення ролі керівника слідчих підрозділів у виявленні та запобіганні слідчим помилкам (9,2%); проведення конференцій із питань якості та ефективності досудового слідства (4,6%) [246, с.166-168].

Власне бачення і розуміння цієї проблематики є у керівництва МВС України. Так для зменшення кількості помилок при прийнятті процесуальних рішень та забезпечення належної організації досудового розслідування злочинів постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2013 року № 137 кількість заступників начальників слідчих управлінь ГУМВС-УМВС, чисельність працівників яких перевищує 40 осіб, збільшено до трьох, а заступників начальників слідчих відділів міськрайлінорганів, де працюють понад 14 слідчих, становить два. Такий новаторський крок законодавця є правильним за умов наявного на сьогоднішній день суттєвого зростання навантаження на слідчі підрозділи.

Про напрями усунення слідчих помилок неодноразово вела мову Н. І. Клименко. Ця авторка пропонує вживати наступні заходи: покращення підготовки фахівців для слідчої роботи шляхом професійного відбору та вдосконалення всієї системи навчання у ВНЗ, підвищення кваліфікації самими слідчими; поліпшення самої роботи слідчого, підвищення рівня вимог до якості слідчої роботи, нетерпимість до порушення законності та проявів безпринципності, неухильне виявлення та обговорення всіх порушень, що допускаються [264, с.82-94]. Результати проведеного опитування засвідчили недостатність та неповноцінність рівня підготовки в навчальних закладах (69,6% –слідчих і 68,2% –слухачів) [7, с.140-141]. Ми переконані, що виходом із такої негативної ситуації є залучення курсантів до чергувань у слідчо-оперативних групах, яке практикується протягом п'яти років у Львівському державному університеті внутрішніх справ. Із власного практичного досвіду роботи на посадах слідчого та викладацького досвіду можемо стверджувати, що під час стажування випускників у практичних підрозділах та на державних екзаменах рівень не лише теоретичних знань, та й практичних навичок таких курсантів є набагато вищим, вони здатні не лише думати, а й правильно діяти, приймати законні і обґрунтовані рішення та знаходити шляхи їх реалізації. Очевидно таку позитивну практику слід поширювати на всі відомчі навчальні заклади.

В. П. Бахін та Н. С. Карпов відзначають, що сучасна система вищої освіти є недосконалою, так як суттєвим негативом є те, що сьогоденна злочинність вимагає нових підходів щодо протидії їй, тому викладацький склад повинен адаптувати навчальні програми до цих вимог, проводити комплексну зміну об'єктива чого, на жаль, не відбувається [65, с.25]. На наш погляд, у таких ситуаціях на перший план повинні виступати самовіддача та професіоналізм викладача, який, як це відбувається у ЛьвДУВС, в позаурочний час разом із курсантами перебуває на позанавчальній практиці на базі міськрайвідділів, де не лише є методичним керівником курсантів, а й поновлює свої практичні навички та розширює бачення і розуміння проблем, що виникають у повсякденній процесуальній діяльності слідчих.

Ще одним важливим напрямом запобігання слідчим помилкам є підвищення кваліфікації слідчими. Ми погоджуємося із висловленою у юридичній літературі думкою, що одним із найбільш ефективних методів проведення занять з підвищення кваліфікації слідчими є метод імітаційного моделювання, сутність якого полягає в тому, що створюється аналог проблемної слідчої ситуації. Організація та проведення занять з криміналістики з використанням запропонованого методу включає п'ять етапів: 1) визначення слідчої ситуації, що буде аналізуватися та вирішуватися в ході заняття; 2) розробка програми проведення заняття; 3) створення імітаційної моделі; 4) реалізація навчальної програми на цій моделі; 5) підбиття підсумків, розбір і оцінка результатів [246, с.174-177]. Також підвищенню якості розслідування злочинів в цілому сприятиме використання комп'ютеризованих типових слідчих ситуацій, типових версій, типових криміналістичних характеристик, і нових обставин, що підлягають з'ясуванню, типових тактичних операцій, типових програм розслідування відповідних видів злочинів. Впровадження сучасних інформаційних технологій в діяльність правоохоронних органів має здійснюватися за допомогою розробки і впровадження відповідних автоматизованих робочих місць слідчого. З метою підвищення якості слідчої діяльності колективом лабораторії „Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю” Інституту

вивчення проблем злочинності Академії правових наук України розроблено загальний алгоритм побудови комп'ютерної бази знань „Автоматизоване робоче місце (АРМ) слідчого „Інсайт” та алгоритми побудови його 12 систем, як от: „Законодавство” (нормативно-правові акти, що регулюють діяльність слідчого); „Документ” (зразки процесуальних документів), тощо. Спеціалістами у сфері інформаційних технологій створено відповідний сайт в мережі Інтернет – Автоматизоване робоче місце „Інсайт”. Слідчому має бути забезпечено можливість використання автоматизованого робочого місця безпосередньо на місці проведення процесуальної дії, в тому числі й поза межами службового кабінету, шляхом використання переносних портативних електронних пристроїв, типу ноутбук із безперебійним доступом до мережі Інтернет [723, с.262-264]. Сподіваємося, що це наша недалека перспектива в межах реального часу, а не чергова наукова новела.

Висновки до розділу V

1. Для реалізації початкового процесуального рішення слідчого про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку досудового розслідування слідчому необхідно реалізувати комплекс заходів. Виконання цих рішень, як правило, не доручається ні іншому слідчому, ні оперативному підрозділу. Такі початкові процесуальні рішення слідчого, як прийняття кримінального провадження після отримання доручення керівника органу досудового розслідування в порядку частини 1 статті 214 КПК та рішення про виділення матеріалів досудового розслідування в окреме провадження, яке буде початковим для кримінального провадження, яке отримає інший реєстраційний номер будуть виконані одночасно із складанням слідчим певного процесуального документу, назву та порядок підготовки якого слід однозначно передбачити у КПК. Як ми вже зазначали, у першому випадку доцільно унормувати у КПК постанову слідчого про прийняття кримінального провадження, а у другому –

клопотання слідчого прокурору про виділення матеріалів досудового розслідування.

2. Сам факт винесення слідчим постанови по різних рішеннях буде відповідно по-різному реалізовуватися. Якщо розглянути механізм виконання процесуального рішення слідчого про доручення призначити адвоката, то його безпосереднім виконавцем, в силу вимог чинного КПК, буде керівник певної колегії адвокатів, який і зобов'язаний призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням прав та інтересів підозрюваного. Що ж до процесуального рішення слідчого про залучення захисника, то сам факт винесення слідчим постанови свідчить, що рішення виконано. Для оголошення розшуку підозрюваного, крім винесення постанови слідчим, слід оперативним підрозділам направити доручення для забезпечення належного виконання процесуального рішення слідчого.

3. Виконання рішень слідчого, зафіксованих у протоколі, а саме: огляд місця події; допити різних видів та одночасний допит; затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення; пред'явлення для впізнання; слідчий експеримент; про надання доступу до матеріалів (додаткових матеріалів) досудового розслідування тощо, то слід констатувати, що всі вони, як правило, реалізуються безпосередньо слідчим, який і прийняв рішення про їх проведення.

4. Процесуальні рішення слідчого, зафіксовані у формі клопотання, а саме: про дозвіл на затримання підозрюваного з метою приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; про застосування запобіжних заходів (особистого зобов'язання, тримання під вартою, особистої поруки, застави); про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (здійснення приводу, тимчасового доступу до речей і документів, арешту майна); про дозвіл на проведення слідчих (розшукових) дій (обшуку, слідчого експерименту в житлі, огляду в житлі); про примусове відібрання зразків для проведення експертизи; про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних

мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу), виконуються слідчим із власного волевиявлення та волевиявлення слідчого судді та прокурора. Засоби виконання таких рішень, що визначені в КПК, як правило, деталізуються і в постанові слідчого судді чи прокурора. Безпосереднім виконавцем означених рішень у ряді випадків є не слідчий, а інші суб'єкти – оперативні працівники, працівники Державної пенітенціарної служби, установ Укрпошти тощо.

5. Рішення слідчого про виклик повісткою учасника кримінального судочинства, як правило, виконується дільничним інспектором міліції або реалізується через послуги Укрпошти.

6. Кінцеві процесуальні рішення слідчого на стадії досудового розслідування: рішення про складання обвинувального акту та направлення матеріалів кримінального провадження через прокурора до суду; рішення слідчого про закриття кримінального провадження; рішення слідчого про направлення матеріалів кримінального провадження до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, за винятком другого із перерахованих, яке реалізовується одночасно із винесенням слідчим однойменної постанови, виконуються не слідчим, який їх приймає, а, на наш погляд, безпосередніми виконавцями волевиявлення слідчого є прокурор, який затверджує обвинувальний акт чи клопотання слідчого про направлення матеріалів кримінального провадження до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, та суд.

7. Підтримано законодавче запровадження оціночного поняття розумних строків до чинного КПК.

8. При дорученні виконання процесуальних рішень іншим суб'єктам, у досягненні ефективності виконання рішень особливу роль у першу чергу

відіграють методи доведення прийнятих рішень до виконавців. Наступним чинником ефективності виконання рішень є психологічний компонент внутрішньої налаштованості до виконання рішення слідчого. Саме психологічна несумісність між суб'єктом виконання та слідчим у практичній діяльності перешкоджає виконанню процесуальних рішень. Як третій вагомий аргумент означено наявність належної взаємодії між слідчим та суб'єктом, що реалізує процесуальне рішення слідчого.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що полягає в обґрунтуванні, розробці й удосконаленні теоретичних та практичних засад, що визначають прийняття й виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування; досліджено особливості та висловлено пропозиції щодо концептуального вирішення окреслених проблем. До основних результатів дисертації належать такі положення:

1. Зроблено висновок, що законодавче забезпечення досудового розслідування як самостійної стадії кримінального процесу формувалося тривалий період часу. Починаючи із таких стародавніх джерел права, як Руська Правда та Вічеве законодавство, Новгородська й Псковська грамоти, в яких уже закріплювалися основи та принципи судоустрою й судочинства, до 20-х рр. XIX ст. закладалися підвалини та створювалися передумови для побудови системи досудового розслідування, в якій із прийняттям перших кримінально-процесуальних кодексів виокремився такий суб'єкт, як слідчий, який уже був наділений повноваженнями з прийняття значної кількості процесуальних рішень, що в подальшому знайшли своє закріплення в кримінально-процесуальному законодавстві 1960 р. Отже, процесуальні рішення слідчого вдосконалювалися та набували цілеспрямованої унормованої регламентації в чинному КПК.

2. Доведено, що процесуальне рішення слідчого має низку ознак управлінського рішення. На цій підставі сформульовано власне визначення процесуального рішення слідчого як певного правового положення, яке містить оформлену відповідно до вимог КПК, всебічно обґрунтовану, узгоджену з раніше прийнятими та реальну для виконання програму дій, що ґрунтується на достатніх психологічних знаннях суб'єкта – слідчого й отримує своє закріплення у відповідному процесуальному документі. Запропоновано зафіксувати його зміст у ст. 3 КПК.

3. Розроблено власну класифікацію процесуальних рішень слідчого в Україні та її критерії. Виокремлено класифікаційні групи процесуальних рішень

слідчого, виходячи з процесуального порядку їх прийняття, які поділено на ті, які приймаються ним самостійно; погоджуються з прокурором та ініціюються перед слідчим суддею чи суддею апеляційного суду; затверджуються прокурором; ініціюються перед прокурором; про які інформується прокурор; про які інформуються інші учасники кримінального провадження. За процесуальною формою виокремлено процесуальні рішення слідчого, що виражаються у постанові, клопотанні, обвинувальному акті, повідомленні, повідомленні про підозру, повістці, протоколі, дорученні, запиті про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні, вказівці.

У межах дослідження їх класифіковано за походженням джерела вказівки на процесуальні рішення, що впливають із розпоряджень органів, які здійснюють нагляд та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням (прокурора); організують досудове розслідування (начальника слідчого підрозділу); процесуальні рішення, що впливають із розпоряджень органів, які здійснюють судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (слідчого судді), і процесуально-ініціативні. За методами, що застосовуються для опрацювання інформації, виділено процесуально-аналогові та процесуально-евристичні рішення слідчого. Видову сукупність з узагальненим об'єктом міжнародне співробітництво під час кримінального провадження поділено на рішення слідчого про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій; рішення слідчого щодо виконання запиту (міжнародного правового доручення на території України); рішення слідчого щодо видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція); рішення про передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави.

4. Проаналізовано процес прийняття процесуальних рішень у деяких зарубіжних правових системах. Встановлено, що в окремих нормах КПК Франції, Республіки Білорусь, РФ наведено положення, які за умови імплементації до чинного КПК України сприятимуть його вдосконаленню. Наприклад, запровадження інституту на кшталт “обвинувальної камери”, яка розглядатиме законність і обґрунтованість досудового слідства загалом та прийнятих слідчим

процесуальних рішень зокрема; чітка регламентація в одній нормі КПК процесуальних повноважень слідчого та прийняття на їх підставі процесуальних рішень; унормування права слідчого в закріплених у КПК випадках на висловлення письмової незгоди із вказівками прокурора та призупинення їх виконання; деталізація закріпленого в КПК поняття процесуального рішення слідчого.

5. З урахуванням специфічних ознак обґрунтовано авторське визначення діяльності слідчого з розслідування кримінальних правопорушень як регламентованої законом діяльності, яка розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та полягає в реалізації своїх повноважень з прийняття процесуальних рішень щодо проведення процесуальних дій, спрямованих на захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Така діяльність завершується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

6. Обґрунтовано положення про те, що первинним є тактичне рішення, що приймається слідчим на основі його досвіду та криміналістичних рекомендацій і в подальшому набуває визначеного процесуальною формою виразу. Встановлено, що всі рішення слідчого, що приймаються на стадії досудового розслідування, є процесуальними, оскільки повинні прийматися в межах КПК. Процесуальне й тактичне рішення слідчого в кінцевому результаті повинні виражатися в

підготовці процесуальних документів, що визначають напрями розслідування відповідно до завдань кримінального провадження.

7. Установлено сутнісні ознаки та запропоновано авторське визначення діяльності слідчого з прийняття рішень, яка є складним, планомірним, творчим, науково обґрунтованим, трудомістким процесом і полягає у визначенні, якій із альтернатив віддати перевагу, вимагає належного інформаційного забезпечення, значних інтелектуальних зусиль, глибоких професійних знань слідчого та здійснюється з дотриманням вимог чинного КПК.

Констатовано, що до початкових належать рішення слідчого про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку досудового розслідування. Запропоновано механізм внесення змін і доповнень до ч. 1 ст. 214 КПК, закріпивши в ній приводи та підстави для прийняття слідчим початкового процесуального рішення про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, та наведено авторську редакцію цієї частини норми. З метою розширення засобів перевірки приводів для прийняття процесуального рішення слідчим про початок досудового розслідування та встановлення достатніх підстав для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, запропоновано нове формулювання ч. 3 ст. 214 КПК, де передбачено можливість слідчого приймати процесуальне рішення про призначення експертизи. Також обґрунтовано нагальність виключення із ч. 5 ст. 214 КПК імперативної вказівки законодавця про попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення, унормувавши її виклад з огляду на сформульовані доповнення.

8. У КПК 2012 р. кількість процесуальних рішень, що приймаються слідчим у формі постанови, є значно меншою, ніж у попередньому КПК 1960 р. Втім, поряд зі зменшенням кількості процесуальних рішень слідчого у формі постанови з'явилися нові процесуальні рішення, а відповідно, збільшилось коло процесуальних прогалин щодо їх унормування. Зокрема, визначено низку процесуальних рішень слідчого, що виражаються у формі *постанови* і є дискусійними як з теоретичного, так і практичного погляду. У зв'язку із цим

запропоновано внести зміни й доповнення до ряду статей КПК, зокрема: доповнити ст. 45 КПК новою ч. 3; удосконалити ч. 2 ст. 55, 62 КПК; доповнити ст. 61 КПК новою ч. 2; доповнити окремою частиною ст. 100 КПК; ч. 2 ст. 220 КПК викласти в новій редакції; доповнити ч. 4 ст. 56, 280 КПК; внести до ч. 1 ст. 242 КПК доповнення; ч. 3 слід виключити із редакції ст. 250 КПК 2012 р., залишивши ч. 1 у новому формулюванні. Відповідно розроблені редакції таких змін і доповнень.

До другої класифікаційної групи рішень, що приймаються в ході розслідування, віднесено процесуальні рішення слідчого, які відображаються у формі *протоколу*. Встановлено низку прогалин щодо унормування цих процесуальних рішень слідчого, у зв'язку із чим розроблено, сформульовано й внесено пропозицію доповнити ст. 224 КПК ч. 10, формулювання якої наведено з огляду на нагальність чіткої регламентації процесуального порядку проведення перехресного допиту. Також доведено необхідність виключення ч. 2 ст. 104 КПК, оскільки наразі протокол втрачає своє доказове значення як джерело доказів.

Акцентовано, що процесуальні рішення у формі *клопотання* передбачають підготовку клопотання як обов'язкової умови для прийняття прокурором, слідчим суддею чи судом остаточного рішення. В окремих параграфах чинного КПК визначено вимоги до різних клопотань, проте більшість з них є ідентичними. Вказано на доцільність наведення всіх узагальнених вимог щодо процесуальних рішень у загальній нормі КПК, відповідно індивідуальні видові ознаки процесуальної діяльності, у ході якої приймається таке рішення, мають бути виписані в спеціальних нормах. Відзначено невдалість назви цього документа, оскільки аналогічний термін вживають, наприклад, при заявленні відповідних клопотань учасниками провадження, у зв'язку із чим запропоновано розтлумачити цей термін в окремому пункті ч. 1 ст. 3 КПК.

Доведено, що зміст ст. 233 КПК містить неузгодженість вказаних у ній норм, та запропоновано нову редакцію ч. 3 ст. 233 КПК. Сформульовано положення щодо процесуального рішення слідчого про посилення складу СОГ та зазначено, що по суті воно, на відміну від всіх інших процесуальних рішень

слідчого, є управлінським. Запропоновано унормування в КПК відповідного клопотання начальника органу внутрішніх справ, погодженого з начальником слідчого підрозділу, шляхом доповнення п. 1 ч. 2 ст. 39 КПК та ч. 2 ст. 40 КПК новим п. 9 та запропоновано його редакцію.

З метою усунення виявлених прогалин і колізій у чинному КПК щодо унормування процесуального порядку прийняття слідчим процесуальних рішень про проведення експертизи, освідування та відбирання біологічних зразків у особи запропоновано зміни й доповнення до ч. 1 ст. 239, ч. 2 ст. 241 та ч. 3 ст. 245 КПК.

Доведено, що приписи ст. 160 КПК стосовно тимчасового доступу до речей і документів є спробою визначення нової процесуальної дії, специфіка якої зумовлена тим, що, не будучи виїмкою речей відповідно до спрямування, при її проведенні відбувається вилучення предметів і документів. Констатовано, що кожен із видів виїмки, який був закріплений у КПК 1960 р., має право на унормування й у КПК 2012 р. з притаманними особливостями, які доцільно деталізувати на основі наявних фундаментальних напрацювань науковців.

9. Зроблено висновок, що кінцеві процесуальні рішення слідчого на стадії досудового розслідування урізноманітнені в чинному КПК порівняно з його попередньою редакцією. Крім того, ст. 292 КПК передбачає підготовку клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру як форму закінчення досудового розслідування. Разом з тим у ній не визначено суб'єктів, які наділені такими повноваженнями. Запропоновано такими суб'єктами визнати прокурора та слідчого за погодженням клопотання з прокурором. Доведено необхідність внесення відповідних доповнень до ч. 3 ст. 284 КПК, відомчих нормативно-правових документів та наведено їх авторські редакції.

Доведено, що, встановивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, прокурор перед прийняттям процесуального рішення про направлення клопотання до суду для звільнення особи від кримінальної відповідальності зобов'язаний ознайомити з ним потерпілого та

з'ясувати його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності. У випадку незгоди потерпілого щодо звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності прокурор повинен допитати потерпілого про наявні причини та відобразити їх в описовій частині клопотання. Запропоновано це положення закріпити в ч. 2 ст. 286 КПК.

10. Кримінальне процесуальне законодавство України потребує свого вдосконалення в частині допустимості обмеження конституційних прав громадян при прийнятті слідчим процесуальних рішень. Оскільки неприпустимими є формулювання норм на кшталт ч. 3 ст. 233 КПК, яке не лише викликає на практиці суттєві порушення конституційного права громадян на недоторканність житла, але й закладає підвалини для порушення інших основних засад кримінального провадження, які випливають із норм Конституції України, що в європейській державі неприпустимо. Підтримано пропозицію про розроблення та введення в дію Закону України “Про права людини”.

11. Узагальнено перелік та зміст суб'єктивних чинників, які впливають на прийняття слідчим процесуальних рішень. До них належать: професійна компетентність слідчого; основи (зміст) морального, духовного виховання, правовий нігілізм, рівень етичної культури слідчого, його комунікабельність, професійна деформація особистості. Установлено, зокрема, що комунікабельність сприяє належному інформаційному забезпеченню прийняття слідчим обґрунтованих процесуальних рішень, натомість професійна деформація та правовий нігілізм позначаються на цьому процесі негативно.

Підтримано пропозицію щодо доцільності розроблення та використання в межах проведення занять зі службової підготовки для слідчих навчальних програм із тренінгами з особистісної та розвивальної тематики як найефективнішого способу протидії всім негативним чинникам.

12. Узагальнено перелік та зміст об'єктивних чинників, що впливають на прийняття слідчим процесуальних рішень. Акцентовано на значенні в цьому процесі невизначеності процесуального статусу слідчого. Підтримано пропозиції та наведено додаткові аргументи щодо її розв'язання шляхом належного

доопрацювання й прийняття закону України “Про статус слідчого”, створення гідних умов для роботи слідчих. Для вирішення проблеми визначення загальної кількості працівників у системі та її структурних підрозділах, їх професійного й посадового складу підтримано пропозиції щодо вдосконалення критеріїв розподілу навантаження на слідчих, упровадження професіограми слідчого. Розроблено методичні рекомендації для начальників слідчих підрозділів щодо виявлення суб’єктивних та об’єктивних негативних чинників, що впливають на прийняття процесуальних рішень слідчим і вжиття ефективних заходів щодо належної протидії чи зменшення їх негативного впливу.

13. Аргументовано думку про те, що під час здійснення кримінального провадження спеціальні психологічні знання використовуються в різних формах. Установлено, що найбільш ефективними з них є залучення експерта чи спеціаліста-психолога. Також наголошено на наявності в слідчого обов’язкових психологічних характеристик, які визначають його потенціал слідчого та спроможність ефективно й швидко приймати процесуальні рішення.

Наявність таких характеристик у слідчого є запорукою успішного вирішення ним складних слідчих ситуацій, пов’язаних з наявністю протидії розслідуванню з боку різних осіб, що здебільшого супроводжуються психічною напруженістю та стресом. З метою недопущення розвитку таких негативних тенденцій або ж усунення їх наслідків доцільно залучати слідчих до психокорекційних тренінгів та запроваджувати навчальні програми з підвищення емоційної стійкості.

14. Доведено, що для ефективної реалізації власних процесуальних рішень слідчий повинен сформувати вміння керувати не лише власними емоціями, а й емоціями інших учасників стадії досудового розслідування, актуалізувати свої знання в галузі психології людини, набути навичок встановлення психологічного контакту та його підтримання й постійно їх удосконалювати, уміти вчасно застосовувати тактичні прийоми для подолання протидії розслідуванню.

15. Установлено й обґрунтовано, що кримінальна процесуальна діяльність слідчого з виконання процесуальних рішень на стадії досудового розслідування є

правозастосовним процесом, який забезпечується зазвичай за допомогою державного примусу, визначених КПК засобів, у чітко визначених межах та може складатися з низки етапів. Така діяльність вимагає належної як організаційної, так і процесуальної взаємодії суб'єктів кримінального процесу. Для ефективного виконання процесуальних рішень слідчого у вигляді постанови висловлено пропозицію унормувати в чинному КПК міру та межі дозволеного до застосування примусу.

16. Сформульовано авторське визначення взаємодії при виконанні процесуальних рішень слідчого як спільної діяльності декількох елементів (не менше ніж двох), яка здійснюється в межах чинного КПК та полягає в усвідомленні потреби й реалізації узгоджених за метою, місцем, часом, методами визначених у процесуальному документі слідчого заходів, спрямованих на виконання завдань кримінального провадження.

При аналізі виконання рішень слідчого оперативним підрозділом виділено дві найбільш проблемні форми взаємодії – допомога представників оперативного підрозділу при провадженні окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій і виконання доручень та вказівок слідчого. Обґрунтовано внесення змін і доповнень до ч. 3 ст. 41 КПК щодо законодавчого визначення десятиденного або іншого розумного терміну виконання доручення слідчого та наведено редакцію цієї частини норми.

17. Аргументовано доцільність урахування при вдосконаленні чинного кримінального процесуального законодавства України кращих європейських стандартів кримінального провадження, які передбачають, зокрема, відхід від сучасної системи показників, що може забезпечити зведення до мінімуму проблем з реалізації своєчасних, обґрунтованих та законних процесуальних рішень слідчого. Окреслено шляхи використання психологічних знань при проблемах із реалізацією таких рішень. Окреслено можливості запровадження штрафних санкцій та кримінальної відповідальності за невиконання процесуального рішення слідчого. Запропоновано необхідні для запобігання помилкам при прийнятті рішень слідчим заходи та охарактеризовано

найважливіші з них. Наголошено на необхідності подальшого вдосконалення КПК у цих напрямках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверьянов, А. Н. О природе взаимодействия [Текст]/ А. Н. Аверьянов. – М.: Знание, 1984. – 336 с.
2. Александренко, О. В. Поняття та сутність протидії на попередньому розслідуванні [Текст]/ О. В. Александренко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України: науково-теоретичний журнал. – К.: НАВСУ, 2000. – Вип. №1. – С. 84-92.
3. Александров, А. И. Уголовная политика и уголовный процесс в российской государственности: история, современность, перспективы, проблемы [Текст]/ А. И. Александров [под ред. В. З. Лукашевича]. – СПб: Изд-во Санкт-Петербургского гос. ун-та, 2003. – 562 с.
4. Алексеев, С. С. Проблемы теории права [Текст]/ Алексеев С. С. – Свердловск, 1973. – Т.2. – 622 с.
5. Алексеев, С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве [Текст]/ С. С. Алексеев. – М., 1966. – 320 с.
6. Алексеев, С. С. Проблемы теории права [Текст]/ Алексеев С. С. – М., 1976. – Т. 2. – 560 с.
7. Алексеев, О. О. Сучасні проблеми криміналістичної підготовки слідчих (за матеріалами анкетування) [Текст]/ О. О. Алексеев, В. Д. Берназ, О. О. Садченко // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2002. – №4. – С. 134 -143.
8. Аменицкая, А. А. Об ограничении некоторых конституционных прав граждан средствами оперативно-розыскной деятельности [Электронный ресурс] / А. А. Аменицкая. – Режим доступа до статьи: [http://www.unn.ru/pages/vestniki_journals/9999-0195_West_pravo_2000_1\(2\)/32.pdf](http://www.unn.ru/pages/vestniki_journals/9999-0195_West_pravo_2000_1(2)/32.pdf)
9. Аминов, И. И. Психология деятельности юриста: учеб. пособие для студентов, обучающихся по специальностям „Юриспруденция”, „Правоохранительная деятельность” и „Психология” [Текст]/ И. И. Аминов. – М.: Юнити-Дана, 2009. – 615 с.

10. Антонов, К. В. Теоретико-правові й морально-етичні проблеми використання дезінформації стосовно розроблюваних осіб [Текст]/ К. В. Антонов // Науковий вісник дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць. – 2008. – №1(37) – С. 308-314.

11. Аристотель. Сочинения: [в 4 т.] [Текст]/ Аристотель. – М.: Мысль, 1978. – Т. 2. – 560 с.

12. Архів МВС України [Текст], ф.41, оп.10, т. 4. – 650 с.

13. Архів МВС України [Текст], ф.46, оп.1. – спр.659 с.

14. Архів МВС України [Текст], ф.46, оп.1. – спр.679 с.

15. Ахмадуллин, А. С. Всесторонность, полнота и объективность в досудебных стадиях российского уголовного процесса [Текст]/ Ахмадуллин А. С. – М.: Издательство „Юрлитинформ”, 2006. – 128 с.

16. Баггер, Х. Реформы Петра Великого [Текст]/ Хане Баггер. – М.: „Прогресс”, 1985. – 194 с.

17. Баев, О. Я. Основы криминалистики: курс лекций [2-е изд. перераб. и доп.] [Текст]/ О. Я. Баев. – М., 2003. – 525 с.

18. Баев, О. Я. Тактика следственных действий: учеб. пособие [Текст]/ Баев О. Я. – Воронеж: Изд-во Воронеж. у-та, 1992.– 206 с.

19. Баев, О. Я. Убеждение в структуре криминалистических средств предупреждения и разрешения конфликтных ситуаций на предварительном следствии [Текст]/ О. Я. Баев // Проблемы обеспечения социалистической законности на предварительном следствии: сб. науч. тр. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1986. – 112 с.

20. Баев, О. Я. Уголовно-процессуальное исследование: система и ее качество [Текст]/ О. Я. Баев. – М., 2007. – 121 с.

21. Бажан, В. В. Диалектический материализм и проблема реальности в современной физике [Текст]/ Бажан В. В., Лукьянец В. С. – Киев: Наукова думка, 1974. – 126 с.

22. Бажанов, М. И. Законность и обоснованность основных судебных актов в советском уголовном судопроизводстве [Текст]: автореф. дисс. на

соискание науч. степени д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / М. И. Бажанов. – Харьков, 1967. – 34 с.

23. Бакштановский, В. И. Профессиональная этика: социологические ракурсы [Текст]/ В. И. Бакштановский, Ю. В. Согомонов // СОЦИС. – 2005. – №5. – С. 3-13.

24. Бандурка, О. М. Оперативно-розшукова діяльність: підручник [Текст]/ Бандурка О. М. – Харків: Вид-во національного університету внутрішніх справ, 2002. – Ч.1. – 336 с.

25. Бандурка, О. М. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник [Текст]/ Бандурка О. М. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1998. – 480 с.

26. Бандурка, С. А. Расследование преступлений (уголовно – процессуальные проблемы): монография [Текст]/ Бандурка С. А., Слинько С. В. – Х., 2000. – 320 с.

27. Баранник, П. Д. Управлінська діяльність у системі органів внутрішніх справ на регіональному рівні: глосарій [Текст]/ Баранник П. Д. – Д.: Штаб УМВС України в Дніпропетровській області, Вид-во „Моноліт” 2007. – 128 с.

28. Баранов, Н. Н. Методика эффективности деятельности следственного аппарата [Текст]/ Н. Н. Баранов, Л. В. Кондратюк // Научная организация управления и труда в следственном аппарате органов внутренних дел. – М., 1974. – С. 149-157.

29. Барсукова, В. Найпоширеніші помилки та порушення законів, які допускаються при провадженні дізнання і попереднього слідства [Текст]/ В. Барсукова // Право України. – 2001. – № 3. – С.15-20.

30. Барсукова, Т. В. Неотложные следственные действия и ошибки при их производстве [Текст]: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Уголовный процесс, криминалистика; судебная экспертиза” / Т. В. Барсукова. – ВГУ - Воронеж, 2003. – 25 с.

31. Басиста, І. В. Актуальні проблеми пред’явлення для впізнання поза візуального спостереження [Текст]/ І. В. Басиста // Вісник Юридичної академії МВС. – 2004. – Спец. випуск № 1. – С. 117–121.

32. Басиста, І. В. Деякі аспекти вдосконалення чинного КПК України [Текст]// Кримінальний процес України у контексті європейських стандартів судочинства: матеріали науково-практичної конференції / Басиста І. В. – Київ, 2008. – С. 23-26.

33. Басиста, І. В. Проблеми регламентації кримінально-процесуальної діяльності слідчого з розслідування злочинів [Текст]// Загальні проблеми правотворення в Україні: матеріали круглого столу / Басиста І. В. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – С. 21-25.

34. Басиста, І. В. Деякі проблемні аспекти визначення процесуального статусу слідчого [Текст]/ І. В. Басиста // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – Спец. випуск. – Луганськ: Луганський державний університет внутрішніх справ, 2008. – №3. – С. 67-71.

35. Басиста, І. В. Історичні передумови становлення системи досудового слідства в Україні [Текст]// Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей / Басиста І. В. – Івано-Франківськ, 2010. – Випуск ХХІІ. – С. 3-10.

36. Басиста, І. В. Класифікація процесуальних рішень слідчого [Текст]/ І. В. Басиста // Науковий вісник ЛьвДУВС. – 2011. – №2. – С. 352-360.

37. Басиста, І. В. Кримінальний процес України: навч. посіб. [Текст]/ І. В. Басиста, С. М. Благодир, В. А. Савченко – Івано-Франківськ: ПЮІ ЛьвДУВС, 2008 – 452 с.

38. Басиста, І. В. Кримінальний процес України: навч. посіб. [Текст]/ І. В. Басиста, В. І. Галаган, Ж. В. Удовенко – К.: Центр учбової літератури, 2010 – 352 с. (Гриф МОНмолодьспорту).

39. Басиста, І. В. Кримінальний процес України: навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. [Текст]/ І. В. Басиста, В. І. Галаган, Ж. В. Удовенко – К.: Центр учбової літератури, 2012 – 328 с. (Гриф МОНмолодьспорту).

40. Басиста, І. В. Окремі аспекти генезису рішень слідчого [Текст]// Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник

наукових статей / Басиста І. В. – Івано-Франківськ, 2011. – Випуск XXV. – С. 213-217.

41. Басиста, І. В. Окремі аспекти приведення чинного кримінально-процесуального законодавства у відповідність із європейськими стандартами [Текст]// Науково-практична інтернет конференція „Правове регулювання суспільства та проблеми теорії держави і права” (28 березня-1 квітня 2011 року м.Івано-Франківськ) / Басиста І. В. – Івано-Франківськ, 2011. – С. 79-82.

42. Басиста, І. В. Окремі аспекти співвідношення чинного кримінально-процесуального законодавства України, країн СНД та країн англо – американської правової системи щодо прийняття процесуальних рішень [Текст]/ І. В. Басиста // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – Дніпропетровськ. – №3 (56). – 2011.– С. 236-243.

43. Басиста, І. В. Окремі аспекти співвідношення чинного кримінально-процесуального законодавства України та ФРН щодо прийняття процесуальних рішень [Текст]// Актуальні проблеми нормативно-правового забезпечення діяльності та професійної підготовки працівників правоохоронних органів: міжнародна науково-практична конференція (14-15 квітня 2011 року м. Івано-Франківськ) / Басиста І. В., Бучко М. Б. – Івано-Франківськ, 2011. – С. 3-4.

44. Басиста, І. В. Організаційно-тактичні особливості проведення пред’явлення для впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають [Текст]/ І. В. Басиста // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. – Спец. випуск у двох частинах. – Ч. 2. – Луганськ, 2005. – С. 112–119.

45. Басиста, І. В. Пред’явлення для впізнання поза візуальним спостереженням особи: методичні рекомендації [Текст]/ І. В. Басиста – Івано-Франківськ: ВОНДР та РВД ПЮІ КНУВС, 2005. – 80 с.

46. Басиста, І. В. Пред’явлення особи для впізнання поза її візуальним спостереженням [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Басис-

та Ірина Володимирівна – К.: КНУВС. – 2006. – 231 с.

47. Басиста, І. В. Прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування: монографія [Текст]/ І. В. Басиста – Івано-Франківськ.: „Тіповіт”, 2011. – 500 с.

48. Басиста, І. В. Проблемні аспекти у визначенні процесуального статусу слідчого [Текст]// Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 4 грудня 2009 р. / І. В. Басиста. – Харків, 2009. – С. 435-437.

49. Басиста, І. В. Процесуальний порядок і тактика проведення пред’явлення для впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають: монографія [Текст]/ І. В. Басиста, В. І. Галаган. – К.: КНУВС, 2007. – 236 с.

50. Басиста, І. В. Процесуальні і тактичні рішення слідчого, їх взаємозв’язок і взаємообумовленість [Текст]/ Басиста І. В. // Митна справа. Науково-аналітичний журнал. – 2011. – №3 (75), ч.2. – С.147-152.

51. Басиста, І. В. Слідча діяльність: окремі проблемні аспекти [Текст]// Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей / І. В. Басиста. – Івано-Франківськ, 2010. – Випуск XXIV. – С.215-221.

52. Басиста, І. В. Співвідношення процесуальної форми розслідування злочинів і процесуального рішення слідчого [Текст]/ І. В. Басиста // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: збірник наукових праць. – Донецьк. – №2 (45). – 2011. – С.94-99.

53. Басиста, І. В. Співвідношення слідчої ситуації та процесуального рішення слідчого [Текст]// Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції „Політика в сфері боротьби зі злочинністю: актуальні проблеми сьогодення” (25-26 лютого 2011 року м.Івано-Франківськ) / Басиста І. В. – Івано-Франківськ, 2011. – С. 52-55.

54. Басиста, І. В. Співвідношення управлінських та процесуальних

рішень слідчого [Текст]/ І. В. Басиста // Митна справа. Науково-аналітичний журнал. – 2011. – №2 (74). – ч.2. – С. 419-424.

55. Басиста, І. В. Сутність пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають, як самостійної слідчої дії [Текст]/ І. В. Басиста // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. – 2005. – № 7. – С. 91–96.

56. Басиста, І. В. Теоретичні основи класифікації процесуальних рішень слідчого [Текст]/ І. В. Басиста // Центральноукраїнський правовий часопис: збірник наукових праць Кіровоградського юридичного інституту ХНУВС. – 2011. – №1. – С.174-181.

57. Басиста, І. В. Тактичні рішення слідчого: проблеми прийняття та реалізації [Текст]/ Басиста І. В. // Держава і закон: теорія, практика, методика: збірник наукових праць. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2008. – №3. – С. 171-179.

58. Басиста, І. В. Особливості проведення пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням особи [Текст]/ І. В. Басиста // Наукові записки Національного університету “Києво-Могилянська академія”, 2005. – Т. 38. – Юридичні науки. – С. 16–18.

59. Басиста, І. В. Тактика проведення пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням особи [Текст]/ І. В. Басиста // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 10. – С. 141–143.

60. Батрін, О. Конституційні та цивільно-правові проблеми захисту прав людини [Текст]/ О. Батрін // Вісник академії правових наук України. – Харків. – 2009. – № 1 (56). – С. 201.

61. Баулін, О. В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: монографія [Текст]/ О. В. Баулін, Н. С. Карпов. – К.: НАВСУ, 2001. – 232 с.

62. Баулін, О. В. Реальне забезпечення процесуальної незалежності слідчого у майбутній правовій системі України [Текст]/ Концепція розвитку законодавства України: матер. наук.-практ. конфер. / О. В. Баулін. – К., 1996. – С. 346-349.

63. Бахин, В. П. Некоторые аспекты изучения практики борьбы с преступностью (данные исследований за 1980-2002 г.) [Текст]/ В. П. Бахин, Н. С. Карпов. – Киев: НАВД України, 2002. – 458 с.

64. Бахин, В. П. Понятие, сущность и содержание криминалистической тактики: лекция [Текст]/ В. П. Бахин. – Симферополь: Таврический Экологический ун-т, 1999. – 40 с.

65. Бахин, В. П. Современные проблемы криминалистической подготовки [Текст]/ В. П. Бахин, Н. С. Карпов // Вестник криминалистики / отв. ред. А. Г. Филиппов. – М.: Спартак. – 2003. – Вып. 2(6). – С.19-27.

66. Бачинін, В. А. Філософія права: підручник для юрид. спец-тей вищих навч. закладів [Текст]/ В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов. – К.: Видавничий Дім „Ін Юре”, 2003. – 472 с.

67. Бедный, Г. З. Психологические основы анализа и проектирования трудовых процессов [Текст]/ Бедный Г. З. – К. – О, 1986. – 231 с.

68. Бедь, В. В. Використання адвокатом – захисником психологічних знань у кримінальному процесі [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: спец. 19.00.06 „Юридична психологія” / Бедь Віктор Васильович – Київ: НАВСУ. – 1999. – 19 с.

69. Бедь, В. В. Юридична психологія: навчальний посібник [Текст]/ В. В. Бедь. – К.: „Каравела”; Львів: „Новий світ-2000”, „Магнолія плюс”, 2003. – 376 с.

70. Безносков, С. П. Профессиональная деформация личности [Текст]/ Безносков С. П. – СПб.: Речь, 2004. – 271 с.

71. Белкин, Р. С. Курс советской криминалистики [Текст]/ Белкин Р. С. – М.: Юрид. лит., 1987. – т. 3. – 406 с.

72. Белкин, Р. С. Криминалистика: общетеоретические проблемы [Текст]/ Р. С. Белкин, А. И. Винберг. – М.: Юрид. лит, 1973. – 264 с.

73. Белкин, Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики [Текст]/ Р. С. Белкин. – М.: Норма (издательская группа Норма-Инфра М), 2001. – 240 с.

74. Белкин, Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике [Текст]/ Р. С. Белкин. – М.: Юрид. лит., 1988. – 320 с.
75. Белкин, Р. С. Курс криминалистики: [в 3 т.]: Криминалистические средства, приемы и рекомендации [Текст]/ Р. С. Белкин. –Т.3. – М., 1997. – 461 с.
76. Белкин, Р. С. Курс советской криминалистики [Текст]/ Белкин Р. С. – М.: Юрид. лит., 1979. – Т. 3. – 480 с.
77. Белкин, Р. С. Курс советской криминалистики: [пособие для преподавателей, адъюнктов, соискателей и слушателей вузов МВД СССР]: в 2 т. [Текст]/ Р. С. Белкин. – М.: РИО Академии МВД СССР, 1978. – Т. 2. – 460 с.
78. Белкин, Р. С. Основы криминалистической тактики [Текст]/ Белкин Р. С. – Волгоград, 1993. – 79 с.
79. Березняк, В. С. Проблеми законодавчого регулювання екстрадиції в Україні [Текст]// Слідча діяльність: проблеми теорії та практики: матер. наук.-практ. конф. та круглого столу (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 22 і 26 травня 2008 р.) / В. С. Березняк. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 134-141.
80. Берназ, В. Д. Криміналістична стратегія як наукова категорія [Текст]/ В. Д. Берназ, П. В. Берназ // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук, праць. – Одеса, 2008. – Вип. 44. – С. 31.
81. Берназ, В. Д. Некоторые проблемы организации начала досудебного расследования в контексте нового Криминального процессуального кодекса Украины [Текст]// Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції 16 листопада 2012 р. / В. Д. Берназ. – Ірпінь: Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. – С. 35-37.
82. Берназ, В. Д. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти): монографія [Текст]/ В. Д. Берназ., С. М. Смоков – Одеса: Видавництво Одеського юридичного інституту НУВС, 2005. – 151 с.
83. Берназ, В. Д. Структурно-функциональный анализ следственной деятельности как важнейшее средство ее совершенствования [Текст]/

В. Д. Берназ // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: збірник наукових праць „Актуальні проблеми вдосконалення кримінально-процесуального законодавства”. – Дніпропетровськ. – 2004. – Спеціальний випуск №1 (16). – С. 46-51.

84. Бесчастный, В. Українська міліція у контексті реформування суспільства [Текст]/ В. Бесчастный, Г. Гребеньков // Віче. – 2010. – №24. – С. 2-3.

85. Бесчастный, В. Н. Работа с персоналом органов внутренних дел: научно-практическое пособие [Текст]/ В. Н. Бесчастный. – Донецк: ДЮОИ МВД при ДонНУ, 2005. – 324 с.

86. Біленчук, П. Д. Криміналістика [Текст]/ Біленчук П. Д. – К.:Атіка, 1998. – 275 с.

87. Біленчук, П. Д. Тактичні прийоми, тактичні комбінації та тактичні операції в розслідуванні злочинів: навч. пос. [Текст]/ П. Д. Біленчук, В. І. Перкін. – К.: Укр. акад. внутр. справ, 1996. – 230 с.

88. Бірюков, В. В. Процесуальне значення інформації, що містить інформаційні системи та правові засади їх створення та функціонування [Текст]// Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства: матер. круглого столу (29 травня 2009 р., Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ) / Бірюков В. В. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 10-12.

89. Боботов, С. В. Введение в правовую систему США [Текст]/ С. В. Боботов, И. Ю. Жигачев. – М.: Норма, 1997. – 356 с.

90. Богинский, В. Е. Рефлексивное управление при допросе: учеб. пособие [Текст]/ В. Е. Богинский. – Харьков, 1983. – 40 с.

91. Бондаренко, А. А. Про слідчі помилки [Текст]/ А. А. Бондаренко // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: збірник наукових праць. – 2004. – Спеціальний випуск №1 (16) „Актуальні проблеми вдосконалення кримінально-процесуального законодавства”. – Дніпропетровськ, 2004 – С. 44-46.

92. Борисова, Е. М. О роли профессиональной деятельности в формиро-

вании личности [Текст]/ Е. М. Борисова // Психология формирования личности. – М.: Юрид. лит., 1981. – 120 с.

93. Бояров, В. Залучення спеціалістів-психологів до слідства у кримінальних справах [Текст]/ В. Бояров // Вісник прокуратури. – 2002. – № 6. – С. 117.

94. Брончиева, Э. З. Профессионал как социокультурный тип [Текст]: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. социол. наук / Э. З. Брончиева. – М., 1992. – 25 с.

95. Брусницын, Л. В. Меры пресечения – меры безопасности для участников уголовного процесса [Текст]/ Л. В. Брусницын // Рос. юстиция. – 2005. – №6. – С.22-24.

96. Большая советская энциклопедия. – 2-е изд. [Текст], 1955. – т.36. – 532 с.

97. Бутенко, С. Ю. Стандарти забезпечення особистої недоторканості особи у рішеннях Європейського суду з прав людини [Текст]// Забезпечення законності в діяльності органів дізнання та досудового слідства: матеріали І-ї наук. практ. конф., м. Луганськ 25 березня 2011 р. / редкол.: Л. В. Черечукіна, О. Г. Русанова; МВС України, Луган. держ. універ. внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка / С. Ю. Бутенко. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім.Е.О. Дідоренка, 2011. – С. 77-83.

98. Вапнярчук, В. В. Проблеми організації досудового слідства [Текст]// Теоретичні та практичні питання реалізації Конституції України: матеріали наук. - практич. конф. / В. В. Вапнярчук. – Харків, 1998. – С. 179-186.

99. Васильев, А. Н. Следственная тактика [Текст]/ Васильев А. Н. – М.: Юрид. лит., 1976. – 200 с.

100. Васильев, О. Сначала реформа института предварительного следствия, а затем – следственного аппарата [Текст]/ О. Васильев // Российская Юстиция. – 2001. – №8. – С. 30-31.

101. Васильев, В. Л. Юридическая психология [Текст]/ В. Л. Васильев. – М., 1991. – 464 с.

102. Вебер, М. Избранные произведения [Текст]/ М. Вебер; [пер. с нем. / сост. общ. ред. и послесловие Ю. Н. Давыдова; предисл. П. П. Гайденко]. – М.: „Прогресс”, 1990. – 808 с.

103. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст]/ Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2003. – 1440 с.

104. Весельський, В. Проблеми захисту осіб, які мають інформацію про злочинну діяльність [Текст]/ В. Весельський // Право України. – 1999. – № 7. – С. 58-61.

105. Ветрова, Г. Н. Решения в механизме правового регулирования уголовно-процессуальной деятельности [Текст]/ Г. Н. Ветрова// Lex Russica: Науч. труды Моск.гос. юрид. академии. – 2009. – №6. – С. 1341-1364.

106. Вилко, В. М. Інформаційно-психологічне забезпечення збройних сил США в локальних війнах і збройних конфліктах 1950-2000 рр. (історичний аспект) [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. істор. наук: спец. 20.02.22 „Військова історія” / Вилко Володимир Миколайович – Київ, 2005. – 19 с.

107. Виноградова, О. Реалії законодавчого забезпечення міжнародно-правового співробітництва у сфері кримінального судочинства [Текст]/ О. Виноградова // Вісник академії правових наук України. – 2009. – №2 (57).– С. 178-184.

108. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Кримінально-процесуального кодексу України № 1233 від 13 грудня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=31115.

109. Висновок щодо проекту Кримінально-процесуального кодексу України Директорату з питань правосуддя та захисту людської гідності, Генерального директорату 1-Права людини і верховенство права Ради Європи на підставі експертизи Лорени Бахмайєра-Вінтер, Джеремі МакБрайда, Еріка Сванідзе [Текст] – Страсбург. – 2011. – 91 с.

110. Вісник Верховного Суду України [Текст] – 2008. – № 6. – С. 58.

111. Воинский труд: наука, искусство, призвание: монография [под ред. В. Н. Яковлева] [Текст] – М.: Совершенство, 1998. – 476 с.

112. Волобуєв, А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / А. Ф. Волобуєв. – Х., 2002. – 36 с.

113. Волобуєв, А. Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва [Текст]/ А. Ф. Волобуєв [за ред. О. М. Бандурки]. – Х.: Рубікон, 2000. – 272 с.

114. Волобуєв, А. Ф. Способи ухилення від відповідальності осіб, винних у вчиненні економічних злочинів [Текст]/ І. П. Орлов, А. Ф. Волобуєв, І. М. Осика, Р. Л. Степанюк, І. М. Зарецька, Едвард Картер, Річард Ворнер // Протидія економічній злочинності. – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – С.63-81.

115. Волобуєва, О. О. Особливості взаємодії слідчого із спеціалістами під час проведення допиту [Текст]/ О. О. Волобуєва // Криміналістичний вісник: наук. – практ. зб. /ДНДЕКЦ МВС України; КНУВС; редкол.: Є. М. Моїсєєв (гол. ред.) та ін. – К.: Видавничий Дім „Ін Юре”, 2006. – №2(6). – с. 43-50.

116. Врублевський, О. С. Процесуальна форма примусового провадження слідчих дій [Текст]/ О. С. Врублевський // Науковий вісник НАВСУ. – 2003. – №5. – С. 114-121.

117. Вуєв, В. О. Слідча ситуація – чинник, що впливає на обрання напрямку розслідування [Текст]// Слідча діяльність: проблеми теорії та практики: матер. наук.-практ. конф. та круглого столу (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 22 і 26 травня 2008 р.) / Вуєв В. О. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008.– С. 144-147.

118. Выготский, Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. [Текст]/ Л. С. Выготский. – М.: Педагогика, 1982-1964. – 260 с.

119. Гавло, К. О. О следственной ситуаций и методике расследования хищений, совершаемых с участием должностных лиц [Текст]/ Гавло К. О. // Вопросы криминалистической методологии, тактики и методики расследования.

– М., 1973. – С. 90.

120. Гаврилов, А. К. Раскрытие преступлений на предварительном следствии (правовые и организационные вопросы) [Текст]/ Гаврилов А. К. – Волгоград, 1976. – 320 с.

121. Гаврилюк, Л. В. Законність рішень слідчого під час правозастосовчої діяльності [Текст]// Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (м. Київ, 3 квітня 2009 року). [видання присвячене пам'яті професора А. Я. Дубинського] / Л. В. Гаврилюк. – К.: Атіка, 2009. – С. 527-530.

122. Галаган, В. И. Использование следователем информации на первоначальном этапе расследования [Текст]: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Уголовный процесс, криминалистика, судебная экспертиза, оперативно-розыскная деятельность” / Галаган Владимир Иванович – К., 1992. – 24 с.

123. Галаган, В. І. Оскарження до суду постанови про порушення кримінальної справи: проблемні питання [Текст]/ В. І. Галаган, І. В. Канфуї// Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2007. – №3. – С. 52-60.

124. Галаган, В. І. Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності органів внутрішніх справ України: монографія [Текст]/ Галаган В. І. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. – 300 с.

125. Галаган, В. І. Система стадій кримінального процесу України: теоретичні аспекти [Текст]// Проблеми процесуальної науки: історія і сучасність: матеріали першої міжнародної науково-практичної конференції юридичного факультету Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка (25-26 листопада 2010 року) / Галаган В. І., Галаган О. І. – К., 2010. – С. 261-264.

126. Галаган, О. І. Захист прав і свобод суб'єктів кримінального судочинства в Україні та ФРН: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів [Текст]/ О. І. Галаган, В. А. Савченко. – Івано-Франківськ:

Місто НВ, 2011. – 200 с.

127. Гапанович, Н. Н. Основы взаимодействия следователя и органа дознания при расследовании преступлений: учеб. пособ. [Текст]/ Н. Н. Гапанович, И. И. Мартинович. – Минск: Изд-во БГУ, 1983. –104 с.

128. Гевко, В. В. Використання не процесуальної інформації під час доказування у стадії попереднього розслідування [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / В. В. Гевко. – К., 1996. – 21 с.

129. Геда, Е. Все в суд: Глава государства Янукович взялся за реформу уголовной юстиции [Текст]/ Е. Геда // Коммерсантъ. – 2010 (9 июля). – № 115 (1163). – С. 1-2.

130. Гельдибаев, М. Х. Уголовный процесс: учебник для студентов вузов, обучающихся по юридическим специальностям [Текст]/ М. Х. Гельдибаев, В. В. Вандышев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юнити-Дана, закон и право, 2009. – 856 с.

131. Герасимов, И. Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений [Текст]/ И. Ф. Герасимов. – Свердловск: Среднеуральское книж. изд-во, 1975. – 220 с.

132. Герасимов, И. Ф. Принципы построения методики раскрытия преступлений [Текст]/ Герасимов И. Ф. // Вопросы криминалистической методологии, тактики и методики расследования. – М., 1973. – С. 82.

133. Геселев, О. В. Концепції праворозуміння та проблеми обґрунтування процесуальних рішень у кримінальному судочинстві. Філософсько-правовий аспект [Текст]/ Геселев О. В. // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2006. – №2. – С. 179-184.

134. Гладкіх, В. Ю. Міжнародні слідчі доручення в кримінально-процесуальному законодавстві України [Текст]/ В. Ю. Гладкіх, М. П. Коваль // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – Спеціальний випуск №3 „Удосконалення норм кримінально-процесуального законодавства України. – 2008. – С. 201-204.

135. Глинский, Б. А. Моделирование как метод научного исследования [Текст]/ Глинский Б. А. – М., 1965. – 220 с.

136. Глинська, Н. В. Обґрунтування рішень у кримінальному процесі [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Глинська Н. В. – Харків, 2003. – 238 с.

137. Глобенко, Г. І. Закриття кримінальних справ з nereабілітуючих підстав [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / Г. І. Глобенко. – Харків.:Харківський нац. універ.внутр.справ. – 2007. – 19 с.

138. Гловюк, І. В. Судовий контроль за порушенням кримінальної справи: актуальні питання [Текст]/ І. В. Гловюк // Часопис Академії адвокатури України. – 2009. – №4. – С.1-10.

139. Головин, А. Ю. Криминалистическая систематика [Текст]/ А. Ю. Головин. – М.: ЛексЭст, 2002. – 336 с.

140. Головки, Л. В. Дознание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции [Текст]/ Л. В. Головки. – М.: Фирма „Спарк”, 1995. – 130 с.

141. Головки, М. Реформування організаційних засад взаємодії працівників оперативних підрозділів та слідчих в кримінальному процесі [Текст]/ М. Головки // Юридична Україна. – 2010. – №12(96). – С. 100-105.

142. Головки, М. Б. Шляхи оптимізації професійної взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів [Текст]// Держава і право: збірник наукових праць. (Юридичні і політичні науки) / М. Б. Головки. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2010. – Випуск 50 – С. 556-562.

143. Головчук, В. А. Протидія невиконанню судових рішень вимагає удосконалення законодавчих приписів [Текст]/ В. А. Головчук // Держава і право: збірник наукових праць. (Юридичні і політичні науки). – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. – Випуск 44. – С. 509-515.

144. Гончаренко, В. Г. Тактика психологічного впливу на попередньому

слідстві: навч. посібник [Текст]/ В. Г. Гончаренко, Ф. М. Сокиран. – К.: Укр. акад. внутр. справ, 1994. – 45 с.

145. Гончаров, Д. Ю. Самостоятельность следователя: быть или не быть? [Текст]/ Д. Ю. Гончаров // Журнал российского права. – 2002. – №9. – С. 104-110.

146. Гордін, Л. Я. Слідчо-оперативна група: проблеми створення та діяльності: монографія [Текст]/ Гордін Л. Я. – Харків: видавництво „ФІНН”, 2009. – 192 с.

147. Городецька, М. С. Кримінально - процесуальні рішення слідчого: інформаційне й гарантійне значення [Текст]/ М. С. Городецька // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – №3 (39). – С. 321-327.

148. Городецька, М. С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Марина Сергіївна Городецька. – Дніпропетровськ, 2010 р. – 271 с.

149. Городецька, М. С. Функції слідчого [Текст]// Досудове слідство: шляхи вдосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства: матер. всеукр. наук.-практ. конфер. (30 листопада 2007 року, м. Івано-Франківськ) / Городецька М. С. – м. Івано-Франківськ: ЗАТ „Надвірнянська друкарня”, 2008. – С. 339-350.

150. Городецька, М. С. Цільове призначення процесуальних рішень слідчого [Текст]// Слідча діяльність: проблеми теорії та практики: матер. наук.-практ. конф. та круглого столу (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 22 і 26 травня 2008 р.) / Городецька М. С. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 147-149.

151. Горский, Г. Ф. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе [Текст]/ Горский Г. Ф, Кокорев Л. Д., Элькинд П. С. – Воронеж, 1978. – 320 с.

152. Гребеньков, Г. В. Юридична етика: навч. посіб. [Текст]/ Г. В. Гребеньков, Д. П. Фіолевський. – К.: Алерта, 2004. – 209 с.

153. Гриненко, А. В. Принцип презумпции невиновности и его реализация

в досудебном уголовном процессе [Текст]/ Гриненко А. В., Кожевников Г. К., Шумилин С. Ф. – Харьков: Консум, 1997. – 97 с.

154. Гриньків, О. О. Роль заходів забезпечення безпеки у встановленні істини у кримінальній справі [Текст]/ О. О. Гриньків // Право і суспільство. – 2009. – № 3. – С. 123-126.

155. Гришин, Ю. А. О современных подходах к определению формы процессуальных актов досудебного расследования [Текст]/ Ю. А. Гришин // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – Луганськ., 2008. – Спец. випуск №3 („Удосконалення норм кримінально-процесуального законодавства України). – С. 57-65.

156. Гришин, Ю. А. Окончание досудебного следствия с составлением обвинительного заключения: проблемы и пути реформирования: монография [Текст]/ Гришин Ю. А. – Луганск: РИО ЛИВД, 1999. – 252 с.

157. Громов, В. И. Методика расследования преступлений [Текст]/ В. И. Громов. – М., 1930. – 270 с.

158. Грошевий, Ю. М. Деякі проблеми кримінально-процесуальної теорії [Текст]/ Ю. М. Грошевий // Вісник Академії правових наук України. – № 3 (38). – Харків, 2004. – С. 134-145.

159. Грошевий, Ю. М. Проблеми моралі в сфері кримінально-процесуальної діяльності [Текст]/ Ю. М. Грошевий // Вісник Академії правових наук України. – 1996. – Вип. 6. – С. 30-38.

160. Грошевой, Ю. М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе [Текст]/ Ю. М. Грошевой. – Харків, 1979. – 127 с.

161. Грошевой, Ю. М. Развитие идей социальной справедливости уголовно-процесуальных решений [Текст]// Региональные особенности государственного строительства и укрепления правопорядка в свете идей Октября: тез. докл. и сообщ. науч.-практ. конф., 12-14 мая 1988 г. / Грошевой Ю. М., Марочкин И. Е. – Орджоникидзе, 1988. – С. 80-81.

162. Грошевой, Ю. М. Функции профессионального правосознания судьи в механизме принятия решения по уголовному делу [Текст]/ Грошевой Ю. М. //

Пробл. соц. законности. – 1982. – Вып. 10. – С. 61-64.

163. Губар, С. В. Становлення і розвиток органів дізнання та досудового слідства в Україні (1917-60-ті роки ХХ століття) [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність”/ Сергій Володимирович Губар. – НАВСУ. – К., 2003. – 21 с.

164. Гумбольдт, В. Избранные труды по языкознанию [Текст]/ В. Гумбольдт; [пер. с нем. Г. В. Рамишвили]. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.

165. Гурджи, Ю. А. Обеспечение правовой защищенности личности в уголовном процессе: вопросы теории и методологии [Текст]/ Ю. А. Гурджи // Держава і право: збірник наукових праць. – Київ. – Випуск 42. – 2008. – С. 500-507.

166. Гусарев, С. Д. Юридична деонтологія [Текст]/ С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – К., 1999. – 226 с.

167. Гуськова, А. П. Процессуальные решения в современном уголовном судопроизводстве. Их правовая природа и особенности [Текст]/ А. П. Гуськова// Вестник ОГУ. – 2011. – №3. – С. 49-53.

168. Гуценко, К. Ф. Уголовный процесс западных государств. – изд.2-е, доп. и испр. [Текст]/ Гуценко К. Ф., Головкин Л. В., Филимонов Б. А. – Издательство „Зерцало-М”, 2002. – 528 с.

169. Даневский, В. П. Наше предварительное следствие: его недостатки и реформа [Текст]/ Даневский В. П. – К.: Семенко Сергей, 2003. – 142 с.

170. Даниелян, А. М. Формы применения советского права [Текст]/ А. М. Даниелян // Сов. государство и право. – 1955. – № 1. – С. 100-102.

171. David Massey. Why us and why? Some reflections on teaching ethics to police [Текст]/ David Massey // Criminology. – St. Paul. U.S.A.: West publishing company, 1996. – P. 124-133.

172. Декларація про право та обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загально визнані права людини та основні

свободи: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН (9 грудня 1998 р.) [Текст]// Права людини в документах ООН. – Амстердам-Київ, 1997. – Кн. 1. – С. 52–65.

173. Державне управління: [навч. посіб.] [Текст]/ А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Расіна, Л. Ю. Гордієнко.; за ред. А. Ф. Мельник. – К.: Знання-Прес, 2003. – 343 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

174. Деришев, Ю. Предварительное следствие: исследование или преследование? [Текст]/ Ю. Деришев // Российская Юстиция. – 2002. – №10. – С. 34-35.

175. Дидоренко, Э. А. Процессуальный статус ОРД в уголовном судопроизводстве: монография [Текст]/ Дидоренко Э. А., Кириченко С. А., Розовский Б. Г. – Луганск: РИО ЛИВД, 2000. – 182 с.

176. Дикарев, И. С. Объект публичного уголовного преследования и значение его правильного определения [Текст]/ И. С. Дикарев / Правоведение. Известия высших учебных заведений: научно-теоретич. журнал. – 2007. – №2. – С. 66-73.

177. Дикарев, И. С. Признание, соблюдение и защита прав и свобод человека и гражданина в структуре публичного уголовного преследования [Текст]/ И. С. Дикарев // Правоведение. – 2006. – №3. – С. 108-119.

178. Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України, затверджений Законом України від 22 лютого 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3460-15>.

179. Добробог, Л. М. Конвенція „Про захист прав та основних свобод” для України [Текст]// Україна між минулим і майбутнім: матер. всеукр. наук. конференції / Добробог Л. М. – Київ: НАВС України, 2002. – С. 59.

180. Довідка Верховного Суду України про розгляд проекту Закону України „Про статус слідчих” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/81b1cba59140111fc2256bf7004f9cd3/e97df00d4c1d478ac225742c00459dd2?OpenDocument>.

181. Документ № 10676 Парламентської Асамблеї Ради Європи від 5

жовтня 2005 року. Резолюція № 1466 (2005) про виконання обов'язків та зобов'язань Україною [Електронний ресурс] // Лабораторія законодавчих ініціатив. Новини. – Режим доступу: 05 10 00:24http://www.parliament.org.ua/index.php?action=news&ar_id=1219&as=0).

182. Долженков, О. Ф. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції [Текст]/ Долженков О. Ф., Думко А. Ф., Козаченко І. П. – Одеса: НДРВВ ОІВС, 2000. – 257 с.

183. Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Н. Карпачової „Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ombudsman.kiev.ua/dopovid%204/Dop4%20Zmist.htm>

184. Драпкин, Л. Я. Понятие и иллюстрация следственных ситуаций [Текст]/ Драпкин Л. Я. // Следственные ситуации и раскрытие преступлений. – Свердловск, 1975. – 128 с.

185. Дроздова, І. П. Мова і мовлення як засоби формування індивідуальної професійної свідомості в умовах переходу до інформаційної цивілізації [Текст]/ І. П. Дроздова // Педагогіка і психологія: вісник АПН України: науково-теоретичний та інформаційний журнал Академії педагогічних наук України. – К.: Педагогічна преса. – 2010. – №3 (68). – С. 95-96.

186. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_518.

187. Дубинский, А. Я. Взаимодействие следователя с органом дознания [Текст]/ А. Я. Дубинский. – К.: КВШ МВД СССР, 1970. – 134 с.

188. Дубинский, А. Я. Исполнение процессуальных решений следователя. Правовые и организационные проблемы [Текст]/ Дубинский А. Я. – К.: Наукова думка, 1984. – 180 с.

189. Дубинский, А. Я. Организация и деятельность следственно-оперативной группы: учеб. пособ. [Текст]/ А. Я. Дубинский, Ю. И. Шостак. – К.: НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1981. – 48 с.

190. Дубинский, А. Я. Понятие, структура и содержание уголовно-процессуальной деятельности [Текст]/ А. Я. Дубинский // Проблемы социальной законности. – Х., 1989. – Вып.24. – С.47-49.

191. Дубинский, А. Я. Производство предварительного расследования органами внутренних дел: учебное пособие [Текст]/ А. Я. Дубинский. – Киев: НИ и РИО Киевской высшей школы МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1987. – 84 с.

192. Дубовицкий, В. Н. Законность и усмотрение в советском государственном управлении [Текст]/ В. Н. Дубовицкий [ред. А. Е. Лунев]. – Минск: Наука и техника, 1984. – 126 с.

193. Дубривный, В. А. Деятельность следователя по расследованию преступлений [Текст]/ В. А. Дубривный. – Саратов, 1987. – 265 с.

194. Дубровицкая, Л. П. Планирование расследования [Текст]/ Л. П. Дубровицкая, И. М. Лузгин. – М., 1973. – 236 с.

195. Дулов, А. В. Основы психологического анализа на предварительном следствии [Текст]/ А. В. Дулов. – М.: Юрид. лит., 1971. – 168 с.

196. Дулов, А. В. Судебная психология [Текст]/ А. В. Дулов. – Минск: Высшая шк, 1975. – 462 с.

197. Дулов, А. В. Тактические операции при расследовании преступлений [Текст]/ А. В. Дулов. – Минск: Высшая шк., 1979. – 260с.

198. Дуткевич, Т. В. Конфліктологія з основами психології управління: навчальний посібник [Текст]/ Т. В. Дуткевич. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 456 с.

199. Европейская конвенция по возмещению ущерба жертвам насильственных преступлений от 24 ноября 1983 г. [Текст]// Сб. док. Совета Европы в области защиты прав человека и борьбы с преступностью. – М.: СПАРК, 1998. – С. 81–85.

200. Еникеев, М. И. Общая и юридическая психология: учебник для вузов [Текст]/ Еникеев М. И. – М.:Юрид. лит, 1996. – ч.2. – 560 с.

201. Європейська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних

справах 1959 року [Текст]// Зібрання міжнародних конвенцій про взаємну правову допомогу у цивільних і кримінальних справах, учасницею яких є Україна. – Х.: Еспада, 2007. – 356 с.

202. Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року [Текст]// Зібрання міжнародних конвенцій про взаємну правову допомогу у цивільних і кримінальних справах, учасницею яких є Україна. – Х.: Еспада, 2007. – 356 с.

203. Європейська конвенція про передачу кримінального переслідування 1972 року [Текст]// Зібрання міжнародних конвенцій про взаємну правову допомогу у цивільних і кримінальних справах, учасницею яких є Україна. – Х.: Еспада, 2007. – 356 с.

204. Жалинский, А. Введение в немецкое право [Текст]/ А. Жалинский, А. Рерихт. – М., 2001. – 920 с.

205. Журавель, В. А. Тактичні операції в системі криміналістичних засобів протидії злочинності [Текст]/ В. А. Журавель // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук.-практ. матеріалів. – Х., 2006. – Вип. 6. – С. 32.

206. Журавель, В. Проблеми алгоритмізації та програмування розслідування злочинів [Текст]/ В. Журавель // Вісник Академії правових наук України. – Х.: Право, 2008. – Вип. 2 (53). – С. 191-200.

207. Журавель, В. Проблеми формування базової методики розслідування злочинів [Текст]/ В. Журавель // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – Вип. 1 (52). – С. 231-242.

208. Журавель, В. Системи слідчих дій та тактичні операції в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів [Текст]/ В. Журавель // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – Вип. 2 (57). – С. 197-208.

209. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства: міжнародний та вітчизняний досвід: аналітичний огляд [Текст]/ МВС України. НАВСУ. НДІ проблем боротьби зі злочинністю; за ред. І. В. Опришка; М. О. Свірін, Л. М. Шестопалова, А. І. Пясецький. – К., 2006. – 48 с.

210. Заблоцкая, А. Г. Особенности расследования преступлений, совершаемых бандформированиями [Текст]/ А. Г. Заблоцкая, С. Б. Пазухин // Современные проблемы криминалистики: сборник / под ред. Б. П. Смагоринского. – Волгоград: ВЮИ МВД РФ, 1999. – 262 с.

211. Завгородня, О. В. Особистість: шляхи досягнення зрілості [Текст]/ О. В. Завгородня // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – №12. – С. 11-17.

212. Загальна декларація прав людини: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. [Текст]// Права людини в документах ООН. – Амстердам–Київ, 1997. – Кн. 1. – С. 5-10.

213. Загородников, Н. И. Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел [Текст]/ Загородников Н. И. – М., 1979. – 98 с.

214. Зауваження до проекту закону про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо оскарження постанови про порушення кримінальної справи [Текст]// Адвокат. – 2006. – №11. – С.36.

215. Зауваження та пропозиції Судової палати у кримінальних справах та правового управління Верховного Суду України до проекту Кримінально-процесуального кодексу України (реєстр. № 1233 від 13 грудня 2007 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/>.

216. Захаров, В. И. О формировании системы досудебного следствия [Текст]/ В. И. Захаров // Криминальная хроника. – 2001. – №12. – С.2.

217. Здоровко, С. Ф. Розслідування вбивств, що вчиняються організованими злочинними групами (типові тактичні операції) [Текст]/ С. Ф. Здоровко. – Х., 2004. – 218 с.

218. Зеленецкий, В. С. Проблемы формирования совокупности доказательств в уголовном процессе [Текст]/ Зеленецкий В. С. – Х.: : Изд-во „КримАрт.”, 2004. – 456 с.

219. Зеленецкий, В. С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе [Текст]/ Зеленецкий В. С. – Харьков: Вища школа, 1979. – 145 с.

220. Зеленецький, В. С. Возбуждение уголовного дела [Текст]/ Зеленецький В. С. – Харьков: Изд-во „КримАрт.”, 1998. – 340 с.

221. Зеленецький, В. С. Компетентность специалиста (о теоретической компетентности практиков и практической компетентности теоретиков) [Текст]/ В. С. Зеленецький // Весы Фемиды. – 2000. – № 4. – С. 48-49.

222. Зеленецький, В. С. Общая теория борьбы с преступностью. Концептуальные основы [Текст]/ Зеленецький В. С. – Харьков: „Основа”, 1994. – 321 с.

223. Зеленецький, В. С. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины [Текст]/ В. С. Зеленецький, Н. В. Глинская. – Х.: Страйд, 2006. – 336 с.

224. Зеленецький, В. С. Уголовно-процессуальные функции следователя [Текст]/ В. С. Зеленецький // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. – 2001. – №2. – С. 69-78.

225. Зеленецький, В. С. Уголовно-процессуальные функции следователя [Текст]/ В. С. Зеленецький // Вісник МВС України. – 2001. – № 2. – С. 69-78.

226. Зеленецький, В. Критерії оцінки ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні [Текст]/ В. Зеленецький, Л. Лобойко // Вісник академії правових наук України. – 2009. – №2(57). – С. 185-196.

227. Зеленецький, В. С. Взаємодія слідчого з органом дізнання у боротьбі з організованою злочинністю [Текст]/ В. С. Зеленецький // Вісник Академії правових наук України. – Х.: Право. – 1997. – №1. – С.180-185.

228. Зеленецький, В. С. Показники оцінки ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні [Текст]/ В. С. Зеленецький, Л. М. Лобойко // Питання боротьби зі злочинністю: збірник наук. праць. / Ред. кол.: В. І. Борисов (голов. ред.) та ін. – Х.: Вид-во „Кроссруд”, 2009. – Випуск 17. – С. 197.

229. Землянський, П. Т. Уголовно-процесуальне законодавство в перші роки Радянської влади (на матеріалах УРСР) [Текст]/ Землянський П. Т. – К.: Типографія МВД УРСР, 1972. – 307 с.

230. The American Criminal Justice Process. Sel. Rules, Statutes and Guidelines [Текст] – St Paul, Minn.: West Publishing Co., 1989. – p.393.

231. Зорин, Г. А. Використання криміналістических ігор, інверсій, ефектів і тактичних ловушок при розслідуванні, обвинуваченні і захисті по кримінальних справах: навчально-методическе посібник [Текст]/ Г. А. Зорин. – Мінськ: Юрлітінформ, 2002. – 360 с.

232. Зорин, Г. А. Криміналістическа евристика: навчальне посібник по курсу „Криміналістика” [Текст]/ Зорин Г. А. – Гродно, 1993. – Т. 1. – 456 с.

233. Зорин, Г. А. Криміналістический ризик: природа і методи оцінки: навч. посібник [Текст]/ Г. А. Зорин. – Мінськ: Вид-во БГУ, 1990. – 89 с.

234. Зорин, Г. А. Теоретическі основи криміналістики [Текст]/ Г. А. Зорин. – Мн.: Амалфея, 2000. – 416 с.

235. Іванцов, А. А. Деякі питання боротьби з транснаціональною кримінальністю [Текст]/ А. А. Іванцов. – Воронеж, 2002. – 160 с.

236. Ільченко, Ю. І. Емоції і чутства в діяльності слідчого [Текст]/ Ю. І. Ільченко. – Краснодар, 1978. – 120 с.

237. Ісаєв, І. А. Історія державства і права Росії: навчальник [Текст]/ Ісаєв І. А. – М.: Юристь, 1998. – 608 с.

238. Ісаєнко, В. Слідственні дії і повноваження прокурора по нагляду за ними [Текст]/ В. Ісаєнко // Законність. – 2003. – № 2. – С. 22-27.

239. Інструкція з організації взаємодії органів досудового слідства з оперативними службами органів внутрішніх справ України в розкритті і розслідуванні вчинених злочинів, затверджена наказом МВС № 777 від 8 вересня 2005 року [Текст] – 12 с.

240. Інструкція про порядок проведення ревізій і перевірок державною контрольно-ревізійною службою в Україні, затверджена наказом Головного контрольно-ревізійного управління України №121 від 3 жовтня 1997

року [Текст]– 45 с.

241. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затверджена наказом МВС № 700 від 14 серпня 2012 року [Текст] – 15 с.

242. Історія держави та права зарубіжних країн: навч. посібник [Текст]/ [під заг. ред. О. М. Джузи]. – К.: НАВСУ, „Правові джерела”, 2000. – 352 с.

243. Ішмуратов, А. Т. Вступ до філософської логіки [Текст]/ А. Т. Ішмуратов. – К.: Абрис, 1996. – 220 с.

244. Іщенко, А. В. Криміналістичне забезпечення моральних засад слідчої діяльності [Текст]/ А. В. Іщенко, І. І. Заблюдська // Криміналістичний вісник: [наук. – практ. зб. / голов. ред. Моїсеєв Є. М. та ін.] / ДНДЕКЦ МВС України; КНУВС. – К.: Ін Юре, 2009. – №1 (11). – С. 5-10.

245. Іщенко, А. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів: монографія [Текст]/ Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. – К.: НАВСУ, 2002. – 212 с.

246. Іщенко, А. В. Слідчі помилки: сутність, методи дослідження та шляхи запобігання: монографія [Текст]/ А. В. Іщенко, А. Б. Марченко. – МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ ім.Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка, 2010. – 216 с.

247. Іщенко, А. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів: навч. посіб. [Текст]/ Іщенко А. В., Ієрусалімов І. О., Удовенко Ж. В. – К.: Центр учб. л-ри, 2007. – 160 с.

248. Калачова, О. М. Визначення слідчим процесуального статусу осіб, що беруть участь у досудовому провадженні [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Ольга Миколаївна Калачова. – К., 2008 р. – 201 с.

249. Калачова, О. М. Визначення слідчим процесуального статусу осіб, що беруть участь у досудовому провадженні [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза”/ Ольга Миколаївна Калачова. – К., 2008 р. –

20 с.

250. Кальницкий, В. Коментарий к Уголовно–процесуальному кодексу российской Федерации [Текст]/ В. Кальницкий. – М., 2004. – 450 с.

251. Капліна, О. Удосконалення процесуального статусу потерпілого в кримінальному судочинстві України [Текст]/ О. Капліна, О. Шило // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 4 (34). – С. 43-47.

252. Капліна, О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: [монографія] [Текст]/ О. В. Капліна. – Х.: Право, 2008. – 296 с.

253. Карамишева, Н. В. Логіка. Пізнання. Евристика: посібник для студентів та аспірантів [Текст]/ Карамишева Н. В. – Львів: Астролябія, 2002. – 352 с.

254. Карнеева, Л. М. Доказывание в советском уголовном процессе и процессуальные решения [Текст]/ Карнеева Л. М. // Сов. государство и право. – 1981. – № 10. – С. 85-86.

255. Карнеева, Л. М. Особенности оценки доказательств на разных этапах предварительного следствия [Текст]/ Карнеева Л. М., Генрихов Г. М. // Сов. государство и право. – 1966. – №8. – С.74-75.

256. Карпачова, Н. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – основа формування європейських стандартів прав і свобод людини в Україні [Текст]/ Н. Карпачова // Право України. – 2010. – №10. – С. 24-42.

257. Карпо, К. М. Поняття кримінально-процесуальної політики та її основні характеристики [Текст]// Реформування кримінального та кримінально-процесуального законодавства України: сучасний стан та перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Карпо К. М. – Івано-Франківськ: ПЮІ, 2005. – С. 122-123.

258. Карпов, Н. С. Злочинна діяльність [Текст]/ Н. С. Карпов, С. В. Євдокименко. – К.:НАСВУ, 2001. –260 с.

259. Карпов, Н. С. Криміналістическе изучение преступной деятельности, средств и методов борьбы с ней (данные эмпирических исследований) [Текст]/ Н. С. Карпов. – К.: НАВДУ, 2004. – 218 с.

260. Карпов, Н. С. Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Никифор Семенович Карпов – К.: КНУВС, 2008 – 32 с.

261. Карпюк, Г. Новий КПК прискорить реформу слідства [Текст]/ Г. Карпюк // Моменти №6 [Іменем закону №26 [5776]]. – 30 червня 2011 року. – С.6-7.

262. Керимов, Д. А. О применении советских правовых норм [Текст]/ Д. А. Керимов // Сов. государство и право. – 1954. – № 5. – С. 98.

263. Клевцов, О. Можливості використання гіпнозу в оперативно-слідчій практиці правоохоронних органів [Текст]/ О. Клевцов // Право України. – 1998. – №7. – С. 63-67.

264. Клименко, Н. И. Криміналістические знания в структуре профессиональной подготовки следователя: учебное пособие [Текст]/ Н. И. Клименко – К.: Вища школа, 1990. – 103 с.

265. Коваленко, Є. Г. Кримінальний процес України: підручник [Текст]/ Є. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 688с.

266. Коваленко, Є. Г. Кримінальний процес України: підручник [Текст]/ Є. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко [2-ге вид., перероб. і допов.]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 712 с.

267. Ковальов, В. В. Принципи взаємодії слідчого з експертними підрозділами [Текст]/ В. В. Ковальов // Вісник Луганської академії внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України. – 2005. – (спеціальний випуск) ч. 2. – С.63-69.

268. Коврига, З. Ф. Уголовно-процессуальная ответственность [Текст]/ Коврига З. Ф. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1984. – 192 с.

269. Коврижных, Б. Н. Деятельность органов прокуратуры по делам о

нераскрытых убийствах [Текст]: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / Б. Н. Коврижных. – Х., 1969. – 22 с.

270. Когутич, І. Допустимість використання криміналістичної гіпнології під час підготовки до допиту [Текст]/ І. Когутич // Вісник Львівського університету. (Серія юридична). – 2001. – № 36. – С. 596-600.

271. Когутич, І. Слідчі помилки: поняття та класифікація [Текст]/ І. Когутич // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Науковий часопис. – Хмельницький. – 2002. – № 1. – С. 123-128.

272. Кодекс поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка от 17 декабря 1979 года [Текст]// Права человека. Основные международные документы: сб. документов. – Междунар. отношения, 1989. – С.142-150.

273. Кодекс України про адміністративні правопорушення: за станом на 1 вересня 2010 р. – К.: CD-вид-во „Інфодиск”, 2010. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор.; 12 см – Систем. вимоги: Pentium-226; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрану.

274. Козюбенко, Ю. В. Уголовное преследование: деятельность по реализации норм права или одна из форм этой деятельности [Текст]/ Ю. В. Козюбенко // Правоведение. – 2005. – № 3. – С. 100-111.

275. Козьяков, І. Прокурорський нагляд та судовий контроль за оперативно-розшуковою діяльністю при розслідуванні злочинів: проблеми та реальність [Текст]/ І. Козьяков // Право України. – 1999. – №3. – С. 23.

276. Кокорев, Л. Д. Этика уголовного процесса: учеб. пособ. [Текст]/ Л. Д. Кокорев, Д. П. Котов. – Воронеж : Изд-во Воронеж, гос. ун-та, 1993. – 224 с.

277. Колпаков, В. Корпоративная культура и человек [Текст]/ В. Колпаков // Персонал. – 2002. – №2. – С. 39-41.

278. Коляда, П. Чим живеш слідство? [Текст]/ П. Коляда // Міліція України. – 2002. – №7,8. – С.7.

279. Коляда, П. В. Проблеми досудового слідства у кримінальному

процесі [Текст]/ П. В. Коляда. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 208 с.

280. Коляда, П. В. Слідчий комітет: надумана необхідність? [Текст]/ П. В. Коляда // Іменем закону. – 2006. – № 7. – С. 9.

281. Комаров, И. М. Криминалистические операции в досудебном производстве: монография [Текст]/ И. М. Комаров. – Барнаул, 2002. – С. 29.

282. Коментар до Закону України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” від 23 грудня 1993 р. [Текст]/ Бояров В. І., Ільковець Л. Б., Грузінова Т. І., Ієрусалимов І. О., Лиховид С. М., Моргун В. І. // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. – 2002. – № 1 – С. 76-129.

283. Коментар до проекту КПК України Іоахіма Херрмана. Коментарі до проекту Кримінально-процесуального кодексу експертів Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://helsinki.org.ua.index.php?id=1109854088>.

284. Коментар до проекту КПК України Річарда Воглера. Коментарі до проекту Кримінально-процесуального кодексу експертів Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://helsinki.org.ua.index.php?id=1109854088>.

285. Коментар судової практики з кримінальних справ [Текст] – К., 1997. – 195с.

286. Коментарі до проекту Кримінально-процесуального кодексу експертів Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://helsinki.org.ua.index.php?id=1109854088>.

287. Комиссаров, В. И. Теоретические проблемы следственной тактики: монография [Текст]/ В. И. Комиссаров. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1987. – 160 с.

288. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 р.; Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію; Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, що доповнює

Конвенцію [Текст]/ офіц. перекл. текстів за ред. С. С. Єжова [неофіц. вид. МВС України, призначене для юристів, що займаються питаннями ратифікації Палермської Конвенції 2000 р., \WINROCK international, Київ-2003]. – 280 с.

289. Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 р. [Текст]// Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – С. 270.

290. Конвенція про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_619

291. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=198&CM=1&CL=RU>

292. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=197&CM=1&CL=RUS>

293. Конверський, А. Є. Логіка: підручник для студентів юридичних факультетів [Текст]/ Конверський А. Є. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 304 с.

294. Кондратов, В. В. Все о гипнозе [Текст]/ В. В. Кондратов. – Ростов - на - Дону: Фелікс. – 2006. – 125 с.

295. Кони, А. Ф. Сочинения [Текст]/ А. Ф. Кони. [в 4 т.]. – М., 1959. – Т.І. – 405 с.

296. Коновалов, Е. Ф. Следственно-оперативная группа как форма взаимодействия при раскрытии преступлений и розыске скрывшихся преступников [Текст]/ Е. Ф. Коновалов // Вопросы взаимодействия следователя и других участников расследования преступлений. – Свердловск, 1984. – С. 45.

297. Коновалова, В. Алгоритмізація в теорії криміналістики [Текст]/ В. Коновалова // Вісник Академії правових наук України. – Х.: Право, 2007. – Вип. 1 (48). – С. 169-174.

298. Коновалова, В. Е. Организационные и психологические основы

деятельности следователя [Текст]/ В. Е. Коновалова. – К.: РИО МВД УССР, 1973. – 202 с.

299. Коновалова, В. Е. Психология в расследовании преступлений [Текст]/ В. Е. Коновалова. – Харьков. – 1978. – 306 с.

300. Коновалова, В. Е. Следственная тактика: принципы и функции [Текст]/ В. Е. Коновалова, А. М. Сербулов. – К.: РИО МВД УССР, 1983. – 132 с.

301. Коновалова, В. Е. Теоретические проблемы следственной тактики. Познавательная функция логики и психологии в следственной тактике [Текст]: автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук: спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза”/ Виолетта Емельяновна Коновалова. – Харьков, 1966. – 30 с.

302. Коновалова, В. О. Юридична психологія: академічний курс [Текст]/ В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько – К.: Видавничий дім „Ін Юре”, 2004. – 200 с.

303. Коновалова, В. О. Юридична психологія: підручник [Текст]/ В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 240 с.

304. Конопльов, В. В. Управлінські рішення в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ: сутність та організаційно-правові питання підготовки і прийняття: монографія [Текст]/ В. В. Конопльов. – Сімферополь: Вид-во Крим. юрид. ін-ту ХНУВС, ВДМВ „Таврія”, 2006. – 356 с.

305. Конституція України від 28 червня 1996 року [Текст]/ Довідник працівника міліції: у 2-х книгах. Книга 1: Законодавчі та інші нормативно-правові акти з питань діяльності органів внутрішніх справ / Довідкове видання. – Відп.ред. М. В. Білоконь; упорядники: С. М. Гусарєв, В. Г. Слободянюк, С. М. Калюк. – К.: Воля, 2003. – 320 с.

306. Конституція України від 28 червня 1996 року [Текст]// Міністерство юстиції України. Офіційне видання.: К.: Український центр правничих студій. – 2011. – 124 с.

307. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справед-

ливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: затверджена Указом Президента України від 10 травня 2006 р. [Текст]// Офіційний вісник України. – 2006. – № 19. – Ст. 1376.

308. Концепція реформування кримінальної юстиції України: затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. [Текст]// Офіційний вісник Президента України. – 2008. – № 12. – С. 128.

309. Концепція судово-правової реформи в Україні: затверджена Постановою Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. [Текст]// Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – 426 с.

310. Копнин, П. В. Введение в марксистскую гносеологию [Текст]/ П. В. Копнин. – Киев: Наукова думка, 1966. – 288 с.

311. Копылов, И. А. Следственная ситуация и тактическое решение [Текст]/ И. А. Копылов. – Волгоград, 1988. – 164 с.

312. Корж, В. Психолог-криминалист на досудебном следствии: организационные, процессуальные и криминалистические вопросы [Текст]/ В. Корж // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – №8. – С. 113.

313. Корж, В. П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организованными группами, преступными организациями. Руководство для следователей: научно-практическое пособие [Текст]/ В. П. Корж. – Х., 2002. – 279 с.

314. Коржанський, М. Причини неефективного слідства [Текст]/ М. Коржанський, О. Литвак // Право України. – 2003. – №5. – С. 128-129.

315. Корноухов, В. Е. О соотношении понятий „тактическая задача”, „ситуация расследования” и „тактическая операция” [Текст]/ В. Е. Корноухов // Проблемы доказательственной деятельности по уголовным делам: сб. науч. тр. – Красноярск, 1987. – С. 37-46.

316. Корякін, Р. В. До питання юридичної відповідальності за невиконання законних вимог слідчого [Текст]// Забезпечення законності в діяльності органів дізнання та досудового слідства: матеріали 1 наук. практ. конф., м.Луганськ 25 березня 2011 р. / редкол.: Л. В. Черечукіна, О. Г. Русанова; МВС України, Луган.

держ. універ. внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка / Р. В. Корякін. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – С. 12-15.

317. Косолапов, В. В. Информационно-логический анализ научного исследования [Текст]/ Косолапов В. В.– К.: Наукова думка, 1968. – 142 с.

318. Костенко, Р. В. Понятие и признаки уголовно-процесуальных доказательств [Текст]/ Костенко Р. В. – М.: Мысль, 2006. – 240 с.

319. Костицкий, М. В. Введение в юридическую психологию: методологические и теоретические проблемы [Текст]/Костицкий М. В.–К.: Наука, 1990. – 260 с.

320. Костицкий, М. В. Використання спеціальних психологічних знань у радянському кримінальному процесі: навч. посіб. [Текст]/ М. В. Костицкий. – К.: Наука, 1990. – 160 с.

321. Костицкий, М. В. Вплив інтеграційних процесів на стику психології і юриспруденції на реформування кримінального і кримінально-процесуального законодавства [Текст]// Реформування кримінального та кримінально-процесуального законодавства України: сучасний стан та перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції [м. Івано-Франківськ, 30 вересня-1 жовтня 2005 року] / М. В. Костицкий. – Івано-Франківськ.: ПЮІ, 2005. – С. 5-6.

322. Костицкий, М. В. Психологічна консультація як форма використання спеціальних знань [Текст]/ М. В. Костицкий // УАВС Науковий вісник. – К., 1997. – Вип. X. – С. 159.

323. Котюк, І. І. Кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче право України: гендерна експертиза [Текст]/ Котюк І. І, Костенко О. М. – К.: Логос, 2004. – 127 с.

324. Кривобок, В. В. Щодо співвідношення судового та прокурорського контролю за забезпеченням конституційних прав громадян у кримінальному судочинстві [Текст]/ В. В. Кривобок // Вісник Верховного Суду України. – 2000. – №5. – С.5.

325. Криминалистика. Энциклопедия [Текст] – М: Юристь, 1993. – 273 с.

326. Криміналістика: [учебник для вузов] [Текст]/ Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р.] / под редакцией Р. С. Белкина. – М.: „Норма”, 1999. – 376 с.

327. Криміналістика: криміналістическая тактика и методы расследования преступлений [Текст]/ [под. ред. проф. В. Ю. Шепитько]. – Харьков: Одиссей. – 200 с.

328. Криміналістика: учебник [Текст]/ отв. ред. Н. П. Яблоков. – М: Юристъ, 2005. – 608 с.

329. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg> (вступив в дію з 20 листопада 2012 року).

330. Кримінально-процесуальний кодекс України: станом на 1 вересня 2011 р.: (відповідає офіц. текстові) [Текст] – К.: Вид. Паливода А.В., 2011. – 210 с – (Кодекси України).

331. Кримінальний процес України: підручник [Текст]/ За ред. Ю. М. Грошевого та В. М. Хотенця. – Харків, 2000. – 405 с.

332. Крылов, В. М. Кадетские корпуса и российские кадеты [Текст]/ Крылов В. М. – СПб.: Питер, 1998. – 671 с.

333. Крюков, В. Ф. Уголовное преследование и прокуратура [Текст]/ В. Ф. Крюков // Российская юстиция: Юридический журнал. – 2007. – № 3. – С. 31-34.

334. Кузів, О. М. Організація і тактика проведення виїмки [Текст]: дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / Оксана Миколаївна Кузів – К.: КНУВС. – 2010. – 211 с.

335. Кузнецов, И. Н. История государства и права Беларуси: пособие для студентов высш. учеб. заведений [Текст]/ И. Н. Кузнецов, В. А. Шелкопляс. – М.: Тесей, 2004. – 320 с.

336. Кузь, М. М. Сучасні можливості використання гіпнозу під час допиту в Україні [Текст]// Матеріали звітної наукової конференції факультету з підготовки слідчих / М. М. Кузь. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 72-76.

337. Кузьменко, Н. К. Периодизация этапов в методике расследования преступлений [Текст]/ Н. К. Кузьменко. – в кн.: методика расследования преступлений: общ. положения. К.: НИИРИО Киев. высш. шк. МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1981. – С.115.

338. Кузьмин, Г. О. сущности и форме процессуальных решений следователя [Текст]/ Г. О. Кузьмин // Закон и право. – 2002. – №1. – С. 12-14.

339. Кузьмічов, В. С. Слідча діяльність: сутність, принципи, криміналістичні прийоми та засоби здійснення [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Володимир Сергійович Кузьмічов. – К, 1996 р. – 36 с.

340. Кузьмічов, В. С. Теорія і практика слідчої діяльності: монографія [Текст]/ В. С. Кузьмічов. – К.: НВТ „Правник”, 1997. – 246 с.

341. Кулагин, Н. И. Организация управления в сфере предварительного следствия [Текст]/ Н. И. Кулагин. – Волгоград, 1980. – 240 с.

342. Куньч, З. Й. Універсальний словник української мови [Текст]/ З. Й. Куньч. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 848 с.

343. Курочка, М. І. Актуальні питання прокурорського нагляду за законністю оперативно-розшукової діяльності [Текст]/ М. І. Курочка // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 1999. – №1. – С. 23-24.

344. Кустов, А. М. Механизм деятельности по противодействию расследованию [Текст]/ А. М. Кустов // Актуальные проблемы криминалистического обеспечения расследования преступлений: труды Акад. МВД РФ. – М., 1996. – С.54-55.

345. Кухнюк, Д. В. Судовий прецедент як джерело кримінально-процесуального права України [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Дмитро Володимирович Кухнюк. – К.: Київ. нац. універс. імені Т. Г. Шевченка. – 2008. – 17 с.

346. Куцова, Э. Ф. Следственные действия: понятие, обеспечение прав личности при их совершении [Текст]/ Э. Ф. Куцова // Вестник Московского университета. Право. – 1991. – №1 (11). – С.32-37.

347. Кучмій, Н. В. Правова природа етичних основ діяльності слідчого [Текст]/ Н. В. Кучмій // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: збірник наукових праць. – 2004. – Спеціальний випуск №1(16) „Актуальні проблеми вдосконалення кримінально-процесуального законодавства”. – Дніпропетровськ. – С. 140-146.

348. Кушнарєнко, Н. Н. Документоведение: учебник [Текст]/ Кушнарєнко Н. Н. – К.: „Знання”, КОО, 2001. – 3-е изд. 160 с.

349. Лавринович, О. Європейська конвенція з прав людини – надійний дороговказ гуманістичного розвитку України [Текст]/ О. Лавринович // Право України. – 2010. – №10. – С.43-47.

350. Лазарєв, В. В. Эффективность правоприменительных актов (Вопросы теории) [Текст]/ В. В. Лазарєв. – Казань, 1975. – 205 с.

351. Лапшина, В. Л. Професіоналізм в діяльності органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: підручник [Текст]/ В. Л. Лапшина. – Х.: СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2005. – 140 с.

352. Ларин, А. М. К прогнозу развития советского уголовного процесса [Текст]/ А. М. Ларин // Совершенствование законодательства о суде и правосудии. – М., 1985. – С. 33.

353. Ларин, А. М. Каким быть следственному аппарату [Текст]/ А. М. Ларин, В. М. Савицкий // Сов. государство и право. – 1991. – №1. – С. 30-38.

354. Ларин, А. М. Проблемы расследования в советском уголовном процессе [Текст]: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09 / А. М. Ларин. – М., 1970. – 664 с.

355. Ларин, А. М. Процессуальные формы участия органов дознания в расследовании убийств [Текст]/ А. М. Ларин // Проблемы советского государства и права. – Иркутск, 1975. – Вып. 9-10 (Ч. 2.) – С. 32.

356. Ларин, А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация [Текст]/ А. М. Ларин. – М.: Юридическая литература, 1970. – 223 с.

357. Ларичев, О. И. Наука и искусство принятия решений [Текст]/ Ларичев О. И. – М.: Просвещение, 1979. – 200 с.

358. Ласуков, В. О. Взаємодія слідчого зі співробітниками оперативних підрозділів при розслідуванні крадіжок чорних і кольорових металів [Текст]// Забезпечення законності в діяльності органів дізнання та досудового слідства: матеріали 1 наук. практ. конф., м. Луганськ 25 березня 2011 р. / редкол.: Л.В. Черечукіна, О.Г. Русанова; МВС України, Луган. держ. універ. внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка / В. О. Ласуков. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – С. 77-83.

359. Лебедев, М. П. Государственные решения в системе управления социалистическим обществом [Текст]/ М. П. Лебедев. – М.: Юрид. лит., 1962–160 с.

360. Леженіна, Л. М. Психологічні чинники емоційного вигорання слідчих Служби безпеки України [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук: спец. 19.00.06 „Юридична психологія” / Людмила Миколаївна Леженіна. – Київ: Академія управління МВС. – 2009. – 22с.

361. Лекційні матеріали із соціально-гуманітарної підготовки рядового і молодшого начальницького складу органів та підрозділів внутрішніх справ [Текст]// Дайджест іменем закону. – 2010 (вересень). – № 2. – С. 8-9.

362. Леонтьев, А. Н. Деятельность. Сознание. Личность [Текст]/ А. Н. Леонтьев. – М.. 1975. – 240 с.

363. Лешукова, І. В. Реформування кримінально-процесуального законодавства з питань провадження у кримінальних справах, пов'язаних з міжнародними відносинами [Текст]// Слідча діяльність: проблеми теорії та практики: матер. наук.-практ. конф. та круглого столу (м.Дніпропетровськ, ДДУВС, 22 і 26 травня 2008 р.) / І. В. Лешукова. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 105-107.

364. Лившиц, Е. М. Тактика следственных действий [Текст]/

Е. М. Лившиц, Р. С. Белкин. – М, 1994. – 210 с.

365. Лиеде, А. Законность и обоснованность привлечения к уголовной ответственности [Текст]/ А. Лиеде, В. Лукашевич // Вопросы уголовного права, процесса и криминалистики. – №247. – Рига, 1968. – С.149-163.

366. Лингарт Йозеф. Процесс и структура человеческого учения [Текст]/ Лингарт Йозеф. – М., 1970. – 650 с.

367. Лисиченко, В. К. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике [Текст]/ В. К. Лисиченко, В. В. Циркель. – К.: Вища шк., 1987. – 88 с.

368. Лисиченко, В. К. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями: науково-практичний посібник [Текст]/ В. К. Лисиченко, Р. М. Шехавцов.– К.: Атіка, 2009. – 220 с.

369. Литвин, В. Європейська конвенція з прав людини: уроки і перспективи [Текст]/ В. Литвин // Право України. – 2010. – №10. – С. 4-17.

370. Литвинчук, О. І. Кримінально-процесуальна функція слідчого [Текст]/ О. І. Литвинчук // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка „Удосконалення норм кримінально-процесуального законодавства України” / Литвинчук О. І. – Луганськ. – 2008 р. – Спеціальний випуск №3. – С. 26-35.

371. Литвинчук, О. І. Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук:12.00.09 / Литвинчук Олександр Іванович – Луганськ, 2007. – 244 с.

372. Лідовець, Т. Проблеми захисту учасників кримінального судочинства в Україні [Текст]/ Т. Лідовець // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 6. – С. 135-138.

373. Ліпачова, Л. М. Імплементация норм міжнародного права з міжнародного судового захисту прав і свобод людини у національне законодавство України [Текст]/ Ліпачова Л. М. // Проблеми правознавства та

правоохоронної діяльності: збірник наукових статей. – Донецьк: ДІВС при Донецькому державному університеті, 1999. – №1. – С. 220.

374. Лобойко, Л. М. Актуальні проблеми дослідчого кримінального процесу [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Леонід Михайлович Лобойко. – Х., 1997. – 18 с.

375. Лобойко, Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція: [монографія] [Текст]/ Л. М. Лобойко. – Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 188 с.

376. Лобойко, Л. М. Кримінально-процесуальне право: курс лекцій: [навч. посібник] [Текст]/ Лобойко Л. М. – К.: Істина, 2005. – 456 с.

377. Лобойко, Л. М. Методи правового регулювання у кримінальному процесі України [Текст]: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09 / Лобойко Л. М. – Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 437 с.

378. Лобойко, Л. М. Принцип диспозитивності в кримінальному процесі України: монографія [Текст]/ Л. М. Лобойко – Донецьк: Ліра лтд. – 2004. – 216 с.

379. Лобойко, Л. М. Реформа досудового розслідування і статусу слідчих (Біла книга. Проект для обговорення): Американська асоціація юристів. Ініціатива з верховенства права [Текст]/ Л. М. Лобойко, О. А. Банчук. – Київ – 2010. – 41 с.

380. Лобойко, Л. М. Стадії кримінального процесу: навчальний посібник [Текст]/ Лобойко Л. М. – Дніпропетровськ, 2004. – 149 с.

381. Лобойко, Л. М. Цілі реформування кримінально-процесуального законодавства України [Текст]/ Л. М. Лобойко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць. – 2009. – №2 (43). – С. 3-8.

382. Лобойко, Л. М. Імперативний метод кримінально-процесуального права: монографія [Текст]/ Л. М. Лобойко – Донецьк: Ліра лтд. – 2005. – 196 с.

383. Лоскутов, Т. О. Поняття кримінального переслідування, здійснюваного слідчим ОВС [Текст]/ Т. О. Лоскутов // Науковий вісник

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць. – 2009. – №2 (43). – С. 253-261.

384. Лубенский, А. И. Предварительное расследование по законодательству капиталистических государств [Текст]/ А. И. Лубенский. – М.: Юрид. лит., 1977. – 260 с.

385. Лузгин, И. М. Расследование, как процесс познания [Текст]/ И. М. Лузгин. – М.: ВШ МВД СССР, 1969. – 178 с.

386. Лук'янчиков, Б. Є. Достатність інформації – підстава для порушення кримінальної справи [Текст]/ Б. Є. Лук'янчиков, Є. Д. Лук'янчиков// Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: Зб. наук. праць. – 2003. – №2. – С. 283-289.

387. Лук'янчиков, Є. Д. Сукупність інформації і прийняття процесуальних рішень [Текст]/ Є. Д. Лук'янчиков // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: збірник наукових праць. – спеціальний випуск №1 (16) „Актуальні проблеми вдосконалення кримінально-процесуального законодавства”. – Дніпропетровськ. – 2004. – С. 51-56.

388. Лук'янчиков, Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: монографія [Текст]/ Лук'янчиков Є. Д. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – 360 с.

389. Лупинская, П. А. Решения в уголовном судопроизводстве [Текст]/ П. А. Лупинская. – М., Юрид. лит., 1976. – 178 с.

390. Лупинская, П. А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство и практика [Текст]/ П. А. Лупинская. – М.: Юристь, 2006. – 174с.

391. Лускатов, О. В. Зупинення досудового слідства у справах про нерозкриті злочини – потрібні зміни [Текст]/ О. В. Лускатов // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2004. – Спеціальний випуск №1 (16) „Актуальні проблеми вдосконалення кримінально-процесуального законодавства”. Дніпропетровськ. – С. 108-114.

392. Ляш, А. О. Застосування примусу під час провадження слідчих дій:

навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів [Текст]/ А. А. Благодар, А. О. Ляш. – К.: Освіта України, 2010. – 190 с.

393. Максимович, В. А. Математическое моделирование психики: монографія [Текст]/ В. А. Максимович, М. В. Максимович. – Черкасси: Брама-Украина, 2006. – 184 с.

394. Малиновський, В. Я. Державне управління: навчальний посібник [Текст]/ Малиновський В. Я. – Луцьк: „Вежа”, 2000. – 558 с.

395. Малютін, І. Проблеми практичної реалізації Закону України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” [Текст]/ І. Малютін // Право України. – 2002. – № 12. – С. 101-102.

396. Маляренко, В. Кримінально-процесуальне законодавство України: питання становлення і розвитку [Текст]/ В. Маляренко // Право України. – 2003. – №9. – С. 3-14.

397. Маляренко, В. Найпоширеніші помилки та порушення законів, які допускаються при провадженні дізнання і попереднього слідства [Текст]/ В. Маляренко // Право України. – 2001. – № 3. – С.15-20.

398. Маляренко, В. Про досудове слідство, його недоліки і реформу [Текст]/ В. Маляренко // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – №8. – С. 2-5.

399. Маляренко, В. Т. Конституційні засади кримінального судочинства [Текст]/ Маляренко В. Т. – К.: Юрінком інтер, 1999. – 320 с.

400. Маляренко, В. Т. Найпоширеніші помилки та порушення законів, які допускаються при провадженні дізнання і досудового слідства [Текст]// Кримінальний процес України: стан та перспективи розвитку: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. (вибрані наукові праці) / В. Т. Маляренко. – К.: Концерн „Видавничий Дім „Ін Юре”. – 2004. – С. 180 с.

401. Маляренко, В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: [монографія] [Текст]/ В. Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.

402. Манаев, Ю. В. Законность и обоснованность процессуальных решений

следователя [Текст]/ Манаев Ю. В. – Волгоград. – 1978. – 120 с.

403. Манаев, Ю. В. Процессуальные решения следователя: виды, гарантии законности и обоснованности, рекомендации по составлению [Текст]/ Манаев Ю. В. – Волгоград, 1979. – 99 с.

404. Манохин, В. М. Правовое государство и проблема управления по усмотрению [Текст]/ В. М. Манохин // Советское государство и право. – 1990. – №1. – С. 23-26.

405. Маринів, В., Шило, О. Застосування щодо підсудного запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та його оскарження [Текст]/ В. Маринів, О. Шило // Прокуратура, людина, держава. – 2005. – №12. – С.92-94.

406. Марко, С. І. Професійна майстерність слідчого при розслідуванні злочинів [Текст]// Матеріали звітної наукової конференції факультету з підготовки слідчих Львівського держ. універ. внутрішніх справ від 22 лютого 2008 року/ С. І. Марко. – Львів: ЛьвДУВС, 2008. – С. 86-88.

407. Марочкін, О. І. Системоутворюючі елементи мотивування рішень слідчого [Текст]/ О. І. Марочкін// Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – №2. – С. 114-119.

408. Марочкін, І. О. Щодо системи процесуальних рішень слідчого [Текст]/ І. О. Марочкін // Проблеми законності. – 2010. – №110. – С. 255-263.

409. Марченко, А. Б. Слідчі помилки при організації розслідування та необхідність їх аналізу [Текст]/ А. Б. Марченко // Вісник Луганської академії внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України. – Спеціальний випуск частина 2. – 2005. – С. 36-40.

410. Марченко, А. Б. Слідчі помилки та шляхи їх подолання [Текст]: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Артем Борисович Марченко – Луганськ, 2006. – 200 с.

411. Матієк, С. Щодо визначення поняття „обвинувачення” [Текст]/ С. Матієк // Вісник прокуратури. – 2002. – № 5. – С. 55-58.

412. Матусовский, Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ [Текст]/ Г. А. Матусовский. – Х., 1999. – 240 с.

413. Матюхіна, Н. П. Сучасні проблеми управління персоналом органів внутрішніх справ України; [за заг. ред. д-ра юрид. наук проф. Бандурки О.М.]: наук.-практ. посібник [Текст]/ Н. П. Матюхіна. – Харків: Державне спеціалізоване видавництво „Основа”, 2002. – 126 с.

414. Махов, В. Н. Участие специалистов в расследовании преступлений [Текст]/ В. Н. Махов // Соц. законность. – 1969. – №5. – С.25.

415. Мацюк, В. Я. Використання інформаційного ресурсу підрозділами податкової міліції для прийняття управлінського рішення [Текст]: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07 / Мацюк Володимир Ярославович – Ірпінь, 2004. – 205 с.

416. Медведєв, В. С. Кримінальна психологія: підручник [Текст]/ В. С. Медведєв. – К.: Атіка, 2004. – 368 с.

417. Медведєв, В. С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти): монографія [Текст]/ В. С. Медведєв. – К.: НАВСУ, 1997. – 260 с.

418. Медведько, О. Вагомі здобутки на шляху зміцнення законності та правопорядку [Текст]/ О. Медведько // Вісник Прокуратури. – 2008. – № 2. – С.4.

419. Мельникова, О. Б. Планування кримінально-процесуальної діяльності з розслідування злочинів: навчальний посібник [Текст]/ О. Б. Мельникова, Р. М. Шехавцов. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 112 с.

420. Методичні рекомендації щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства спеціальними підрозділами судової міліції „Грифон”. Бюлетень з обміну досвідом роботи. Додаток №2/2005 / МВС України, Національна академія внутрішніх справ України [Текст] – К.: Видавничо-поліграфічний центр при МВС України, 2005. – 54 с.

421. Микитин, Ю. І. Відновне правосуддя у кримінальному процесі: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / Юрій Іванович Микитин – К.: Національна академія прокуратури України, 2010. – 19 с.

422. Мисливий, В. А. Професійна мотивація майбутніх слідчих у контексті профорієнтаційного процесу: соціологічний аспект [Текст]// Слідча діяльність: проблеми теорії та практики: матер. наук.-практ. конф. та круглого столу (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 22 і 26 травня 2008 р.) / А. В. Мисливий, Г. В. Ревіна. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 9-11.

423. Митричев, С. П. Следственная тактика: учебное пособие [Текст]/ Митричев С. П. – М.: ВЮЗИ, 1975. – 45 с.

424. Михайленко, А. Р. Уголовно-процессуальные акты и их роль в обеспечении законности. – В кн.: Проблемы охраны прав граждан в сфере борьбы с преступностью [Текст]/ Михайленко А. Р. – Иваново, 1980, – С. 119-121.

425. Михайленко, О. Р. Складання процесуальних актів у кримінальних справах: навчальний посібник. – 2-е вид., доп. [Текст]/ Михайленко О. Р. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 256 с.

426. Михайленко, П. П. Історія міліції України [Текст]/ П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондратьєв. – К., 2000. – 362 с.

427. Михайленко, П. П. Нариси з історії кримінального законодавства Української РСР [Текст]/ П. П. Михайленко – К, 1969. – 438 с.

428. Михальчук, Т. В. Використання при розслідуванні злочинів доказів, отриманих телекомунікаційним шляхом [Текст]/ Т. В. Михальчук // Вісник Академії адвокатури України. – 2007. – № 3 (10). – С. 126-134.

429. Михеєнко, М. М. Кримінальний процес України [Текст]/ Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.

430. Михеєнко, М. М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні: вибрані твори [Текст]/ М. М. Михеєнко – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 189с.

431. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. [Текст]// Права людини в документах ООН. – Амстердам-Київ, 1997. – Кн. I. – С. 11–30.

432. Міляєва, В. Р., Бісик, Ю. М. Використання психологічних тренінгів для вдосконалення фахової підготовки державних службовців [Текст]/

В. Р. Міляєва, Ю. М. Бісик // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – №11. – С. 75-79.

433. Мінська конвенція 1993 року [Текст]// Зібрання міжнародних конвенцій про взаємну правову допомогу у цивільних і кримінальних справах, учасницею яких є Україна. – Х.: Еспада, 2007. – 180 с.

434. Мінченко, С. І. Гарантії забезпечення прав людини і громадянина при проведенні окремих слідчих дій [Текст]/ С. І. Мінченко, О. Є. Омельченко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – №5 (72). – 2010. – С. 71-79.

435. Мірошніченко, Ю. Р. Організаційно-правові засади підготовки та прийняття державно-політичних рішень [Текст]/ Ю. Р. Мірошніченко. – Харків: Фактор, 2004. – 224 с.

436. Могилев, А. „Перепроверим все” [Текст]/ А. Могилев // 2000. – 2010. – №33. – С.4-5.

437. Молдован, А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: навчальний посібник [Текст]/ Молдован А. В. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.

438. Мороз, Л. І. Сучасні стратегії міліції щодо профілактики злочинності неповнолітніх: навч. посіб. [Текст]/Л. І. Мороз, Р. Г. Коваль, Н. М. Прокопенко та ін. – К.: Вид. Паливода А.В., 2008. – 210 с.

439. Москаленко, В. В. Психологія соціального впливу: навчальний посібник [Текст]/ В. В. Москаленко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 448с.

440. Москалькова, Т. Н. Этика уголовно - процессуального доказывания [Текст]/ Т. Н. Москалькова. – М., 1996. – 192 с.

441. Москвин, Е. О. Тактический прием: монография [Текст]/ Е. О. Москвин. – М.: Изд-во „Юрлитинформ”, 2006. – 290 с.

442. Муравін, О. Б. Правові і організаційні проблеми прийняття рішень на досудовому слідстві [Текст]// Основні напрямки реформування ОВС в умовах розбудови демократичної держави (Одеса, 14-15 жовтня 2004 р.): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / За заг. ред. д-ра юрид. наук,

професора О.Ф. Долженкова. – Частина 1. / О. Б. Муравін.– Одеса: Вид-во Одеського юридичного інституту Національного університету внутрішніх справ, 2004. – С. 180-182.

443. Муратова, Н. Г. Процессуальные акты органов предварительного расследования [Текст]/ Муратова Н. Г. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1989. – 120с.

444. Нагорський, Ф. М. Дія принципу презумпції невинності стосовно суб'єктів кримінального переслідування осіб, які викриваються у вчиненні злочину [Текст]/ Ф. М. Нагорський, О. А. Осауленко // Зовнішня торгівля: право та економіка: збірник наукових праць. – Вип. 2. – Ч. 2. – К., 2002. – С. 101-103.

445. Назаренко, В. Практическое значение и перспектива предварительного следствия [Текст]/ В. Назаренко // Законность. – 2001. – №9. – С. 40-42.

446. Назаров, В. В. Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України [Текст]/ В. В. Назаров. – Х.: ТД „Золота миля”, 2009. – 400 с.

447. Наукові засади пізнавальної діяльності слідчого під час розслідування злочинів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrreferat.com/index.php?referat=53265&pg=5](http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=53265&pg=5)

448. Науково обґрунтовані норми навантаження та належні умови праці слідчих підрозділів як важливий чинник їх якісної діяльності [Текст]/ [Кожевніков Г. К., Давиденко Л. М., Коновалова В. О., Хотинець В. М., Янович Ю. П.] // Питання боротьби зі злочинністю (збірник наукових праць). – Харків: Право, 1997. – Вип.1. – С.7-45.

449. Негодченко, О. В. Кадрове забезпечення досудового слідства МВС України [Текст]/ Слідча діяльність: проблеми теорії та практики: матер. наук.-практ. конф. та круглого столу (м.Дніпропетровськ, ДДУВС, 22 і 26 травня 2008 р.) / О. В. Негодченко. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С.4-7.

450. Недбайло, П. Е. Применение советских правовых норм [Текст]/ П. Е. Недбайло. – М., 1960. – С.160 с.

451. Neufeldt V. Webster's New World Dictionary of American English [Текст]/

Victoria Neufeldt, David B. Guralnik. - [3rd college ed.]. – Cleveland and New York: Webster's New World, 1988. – p.1211.

452. Николайчик, В. М. Уголовный процесс США [Текст]/ В. М. Николайчик. – М.:Наука, 1981. – 260 с.

453. Новик, Ю. И. Научные основы принятия тактических решений при производстве следственных действий [Текст]: автореф. дис. на соискание науч. степ. канд. юрид. наук: 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / Юрий Иванович Новик. – Минск, 1979. – 24 с.

454. Нор, В. Т. Прокурорський нагляд в Україні: курс лекцій [Текст]/ В. Т. Нор, Я. О. Бернський, І. І. Когутич та ін. [за ред. В. Т. Нора]. – Львів, Тріада плюс, 2002. – 280 с.

455. Образцов, В. А. К вопросу о методике раскрытия преступлений [Текст]/ В. А. Образцов // Вопросы борьбы с преступностью. – М.: Юристь, 1977. – Вып. 27. – С. 81.

456. Образцов, В. А. Основы криминалистики [Текст]/ В. А. Образцов. – М.: Юристь, 1996. – 160 с.

457. Огурцов, А. П. Деятельность [Текст]/ А. П. Огурцов, Э. Г. Юдин. – [У кн.]; БСЭ, 3-е изд., 1970. – т. 9. – С.46.

458. Ожегов, С. И. Словарь русского языка [Текст]/ [под ред. докт. филолог. наук, проф. Н. Ю. Шведовой]. – 16-е изд. – М.: Русский язык, 1991. – 917 с.

459. Ожегов, С. И. Словарь русского языка: [изд. 7-е, стереотипное] [Текст]/ С. И. Ожегов. – М.: Сов. Энциклопедия, 1968. – 900 с.

460. Озерський, І. В. Використання спеціальних психологічних знань у прокурорській діяльності [Текст]// Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції студентів, курсантів і слухачів. Донецьк, 14 квітня 2006 року / І. В. Озерський. – Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛДУВС, 2007. – С. 235-247.

461. Олійник, О. Становлення та розвиток судового красномовства як

складової юридичної риторики в Античну епоху [Текст]/ О. Олійник // Громадсько-політичний і теоретичний журнал „Віче” (Верховної Ради України). – 2010. – №17. – С. 25-27.

462. Олійник, О. Б. Значимість юридичної риторики для оптимізації технологій комунікацій в правотворчій, правозастосовній сферах та інших сферах юриспруденції [Текст]/ О. Б. Олійник // Юриспруденція: теорія і практика. – №8 (70). – 2010. – С. 2-5.

463. Олійник, О. Б. Наукові засади розвитку інституту юридичної риторики: в контексті теорії юридичної аргументації [Текст]/ О. Б. Олійник // Держава і право: збірник наукових праць. – № 49. – 2010. – С. 33-40.

464. Онищук, З. М. Следователь в советском уголовном процессе [Текст]: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / З. М. Онищук. – Х., 1964. – 19 с.

465. Оніщенко, Н. В. Організаційно-правові та індивідуально-психологічні умови ефективності професійної діяльності працівників слідчих підрозділів МВС України [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук: спец. 19.00.06 „Юридична психологія” / Наталія Вікторівна Оніщенко. – Харків: ХНУВС. – 2006. – 21 с.

466. Осауленко, О. І. Місце правозастосовних актів у системі правових актів [Текст]/ О. І. Осауленко // Держава і право: збірник наукових праць. – 2010. – №49. – С. 16-21.

467. Осипов, А. ВСУ дал указание судам не думать? Критика позиции Верховного Суда Украины по делам об обжаловании постановления о возбуждении уголовного дела [Текст]/ А. Осипов// Юридическая практика. – 2009. – 12 мая. – №19 (594).

468. Основи теорії виховання: навч. посіб. [Текст]/ [Синьов В. М., Пометун О. І., Кривуша В. І., Супрун М. О.]; за ред. В. М. Синьова. – К.: КІВС, 2000. – 326 с.

469. Останін, О. В. Досконалість норм матеріального права як одна з

головних умов ефективної діяльності слідчого [Текст]// Досудове слідство: шляхи вдосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства: матер. всеукр. наук.-практ. конфер. (30 листопада 2007 року, м. Івано-Франківськ) / О. В. Останін. – м. Івано-Франківськ: ЗАТ „Надвірнянська друкарня”, 2008. – С. 243-247.

470. Отала, Л. Задачи обучения на протяжении всей жизни – вызов университетам [Текст]/ Л. Отала // Вестник высшей школы „Alma Mater”. – 1997. – № 4. – С. 24-31.

471. Панасюк, Т. І. Забезпечення конфіденційності відомостей про особу як захід забезпечення безпеки за законодавством України [Текст]/ Т. І. Панасюк // Юридична Україна. – 2006. – № 3. – С. 85-88.

472. Парасюк, В. М. Моральне обґрунтування кримінально-процесуальних дій слідчого [Текст]/ В. М. Парасюк // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України: збірник [гол. ред. В. Л. Ортинський]. – Львів: Львівський юридичний інститут МВС України. – Вип.3. – 2004. – С.364-371.

473. Парфенова, М. В. Охрана конституционных прав подозреваемого и обвиняемого в досудебных стадиях уголовного процесса России [Текст]/ М. В. Парфенова. – М.: Юрлитинформ, 2004. – 184 с.

474. Патик, А. А. Перші кроки до взаємодії слідчих та оперативно-розшукових підрозділів [Текст]// Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей на третій звітній всеукраїнській науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів / А. А. Патик. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. – 108-110.

475. Пашкевич, П. Ф. Закон и судебское усмотрение [Текст]/ Пашкевич П. Ф. // Сов.государство и право. – 1982. – №1. – С. 60.

476. Пашкевич, П. Ф. Процессуальный закон и эффективность уголовного судопроизводства [Текст]/ П. Ф. Пашкевич. – М., 1984. – 175 с.

477. People v. Martinez, 259 Cal. App.2d Supp. 943, 65 Cal. Rptr. 920 [1968].

478. Первый или Старый Литовский Статут [Текст]// Временник Общества истории и древностей российских: Минск, 1854. – Кн. 18. – С. 2-106.

479. Перебитюк, М. В. Особливості взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими органами під час розслідування вбивств на замовлення [Текст]/ М. В. Перебитюк, З. М. Топорецька // Криміналістичний вісник: [наук. – практ. зб. / голов. ред. Моїсеєв Є. М. та ін.] / ДНДЕКЦ МВС України; КНУВС. – К.: Ін Юре, 2009. – №1 (11). – С. 40-43.

480. Петечел, О. Ю. Використання спеціальних психологічних знань щодо неповнолітніх учасників досудового розслідування [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 19.00.06 „Юридична психологія” / Олексій Юрійович Петечел. – К.: КНУВС. – 21 с.

481. Петражицкий, Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности [Текст]/ Л. И. Петражицкий. – СПб: Лань, 2000. – 608 с.

482. Петриченко, О. Проблеми реформування законодавства щодо системи органів досудового слідства в Україні [Текст]/ О. Петриченко, С. Трофимов // Юридичний журнал. – 2002. – №5. – С. 29-32.

483. Петрухин, И. Л. Судебная власть: контроль за расследованием преступлений [Текст]/ И. Л. Петрухин. – М.: ТКВелби, Изд-во Проспект, 2008. – С.212-213.

484. Петрухин, И. Л. Теоретические основы эффективности правосудия [Текст]/ Петрухин И. Л., Батуров Г. П., Морщакова Т. Г. – М., 1979. – 392 с.

485. Пивоваров, В. В. Взаємодія органів досудового слідства та дізнання при розслідуванні кримінальних справ: монографія [Текст]/ В. В. Пивоваров, Л. І. Щербина. – Харків: Право, 2006. – 176 с.

486. Пикалов, И. А. О состязательности уголовного процесса [Текст]/ И. А. Пикалов // Закон и право. – 2004. – № 5. – С. 56-58.

487. Пинигин, М. Г. Организационно-правовые основы деятельности полиции в России по „Уставу благочиния или Полицейскому” (1782-1862гг.) [Текст]/ Пинигин М. Г. – М.: Академия управления МВД России, 2003. –

122 с.

488. Письменний, Д. П. Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові й організаційні засади: монографія [Текст]/ Д. П. Письменний, В. М. Федченко. – Д.: Дніпропет. держ. універ. внутр. справ, 2006. – 204 с.

489. Півненко, В. Досудове (попереднє) слідство України: проблеми організації та діяльності [Текст]/ В. Півненко // Вісник прокуратури. – 2001. – № 2. – С. 95.

490. Півненко, В. Слідчий комітет: судове чи відомче слідство [Текст]/ В. Півненко // Право України. – 2000. – №10. – С. 57-58.

491. Півненко, В. П. Впровадження конституційних принципів змагальності та рівності сторін на стадії досудового слідства: проблеми і шляхи їх вирішення [Текст]/ В. П. Півненко, Є. О. Мірошниченко // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – №2. – С. 48-52.

492. Плішкін, В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник [Текст]/ Плішкін В. М. [за ред. канд. юрид. наук Ю. Ф. Кравченка]. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. – 702 с.

493. Погорецький, М. А. Досудове провадження в Україні: історія та перспективи [Текст]// Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства: матер. круглого столу (29 травня 2009 р). / Погорецький М. А. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 5-7.

494. Погорецький, М. А. Кримінально-процесуальні відносини слідчого з органом дізнання, начальником слідчого відділу та прокурором [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / М. А. Погорецький. – Х., 1997. – 18 с.

495. Погорецький, М. А. Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія [Текст]/ М. А. Погорецький. – Х.: Арсіс, 2002. – 160с.

496. Погорецький, М. А. Оперативно-розшукове забезпечення досудового слідства [Текст]// Слідча діяльність: проблеми теорії та практики: матер. наук.-практ. конф. та круглого столу (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 22 і 26 травня 2008 р.) / М. А. Погорецький. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 162-165.

497. Погорецький, М. А. Підслідність та підвідомчість: проблеми теорії та практики [Текст]// Організаційно-правові питання реформування досудового слідства в Україні: матер. всеукр. наук.-практ. конф / М. А. Погорецький. – Донецьк: Донецьк. ін-т внутр. справ, 2003. – С. 103-106.

498. Погорецький, М. А. Складні питання, що виникають при призначенні судово-психіатричної експертизи [Текст]/ М. А. Погорецький, В. І. Сліпченко // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – №8 (120). – С. 30-35.

499. Погорецький, М. А. Форми взаємодії слідчого й органу дізнання [Текст]/ М. А. Погорецький // Нова Конституція України і проблеми вдосконалення законодавства: темат. зб. наук. праць – Х.: НЮАУ, 1997. – С.177-182.

500. Погорецький, М. А. Судовий контроль та прокурорський нагляд за використанням протоколів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі [Текст]/ М. А. Погорецький // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – №2. – С.36.

501. Погрібна, В. Л. Онтологічні аспекти феномену професійних деформацій представників професій типу „людина-людина” [Текст]/ В. Л. Погрібна // Право і безпека: науковий журнал. – Харківський національний унів-т внутрішніх справ. – 2008. – Т.7. – №2. – С.172-180.

502. Податківець створив „мертву душу”, а суд її судив! (Інтерв'ю з прокурором Чернігівської області А. Василевським) [Текст]// Голос України. – 11 квітня 2007 року. – № 1104. – С. 2-3.

503. Подопрелов, А. М. Создание и деятельность следственно-оперативной группы [Текст]: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Подопрелов А. М.– К., 1990. – 210 с.

504. Пожар, В. Г. Прийняття кримінально-процесуальних рішень: навчально-методичний посібник [Текст]/ В. Г. Пожар, І. В. Гловюк, М. М. Стоянов, В. К. Волошина. – Одеса: Фенікс, 2011. – 184 с.

505. Попов, К. Применение мер пресечения судом по законодательству Королевства Великобритани и Северной Ирландии [Текст]/ К. Попов // Российская юстиция. – № 1-2. – 2005. – С. 93.

506. Попов, Н. М. Оперативное обеспечение досудебной подготовки в уголовном судопроизводстве России [Текст]: автореф. дис. на соискание науч. степени канд.юрид. наук: спец. 12.00.09 / Н. М. Попов. – Нижний Новгород, 1997 –21 с.

507. Попова, Г. В. Неусвідомлене емоційне ставлення до важливих професійних понять як показник професійної адаптації працівників ОВС [Текст]/ Г. В. Попова // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – Вип. 8. – С. 180-181.

508. Порубов, Н. И. Научные основы допроса на предварительном следствии [Текст]/ Н. И. Порубов. – Минск.: Высшэйшая школа, 1978. – 176 с.

509. Порубов, Н. И. Тактика допроса на предварительном следствии: учеб. пособие [Текст]/ Н. И. Порубов. – М.: БЕК, 1998. – 208 с.

510. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР „Про заходи щодо поліпшення роботи слідчого апарату органів прокуратури та охорони громадського порядку” від 10.12.1965 р. [Текст]// Соціалістична законність, 1967. – №7. – С. 36.

511. Потєбня, А. А. Из лекций по теории словесности [Текст]/ А. А. Потєбня. – М.: Учпедгиз, 1936. – 126 с.

512. Почтовий, М. М. Проблеми слідчих помилок та шляхи їх вирішення [Текст]/ М. М. Почтовий // Матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. студентів, курсантів і слухачів [„Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю”], (Донецьк, 22 квіт. 2005р.) – Донецьк: ДЮО МВС при ДонНУ, 2005. – С. 326-330.

513. Права людини – нова філософія кримінального судочинства [Текст]/ Із виступу Генерального прокурора України Святослава Піскуна на Колегії

Генеральної прокуратури України 18 квітня 2003 року// Вісник прокуратури – 2003. – №5 – С. 3-4.

514. Права людини та професійна етика [Текст]/ Філіп Бертші, Патріс Буала, Бенуа Фурньє, П'єр-Ален Раемі, Патрік Зунер, Франсуа Варідель. – Пер. з фран. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2011. – 132 с.

515. Прикладная юридическая психология: учеб. пособие для вузов [Текст]/ [под ред. проф. А. М. Столяренко]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 639 с.

516. Прилуцький, П. Роль і місце учасників кримінального судочинства при встановленні істини у справі [Текст]/ П. Прилуцький // Право України. – 2003. – №10. – С. 36-40.

517. Примаченко, О. Кримінально-процесуальний кодекс перехідного періоду [Текст]/ О. Примаченко // Дзеркало тижня. – 2004 (27 березня-2 квітня). – №12–С.2-4.

518. Применение гипноза в следственной практике США [Текст]// Проблемы преступности в капиталистических странах. – 1981. – №4. – С. 15-17.

519. Приходченко, О. В. Виникнення слідчих ситуацій у процесі розслідування злочину [Текст]// Слідча діяльність: проблеми теорії та практики: матер. наук.-практ. конф. та круглого столу (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 22 і 26 травня 2008 р.) / Приходченко О. В. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 155-157.

520. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 13 січня 2000 р. [Текст]// Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 10. – Ст. 79.

521. Про внесення змін до деяких законодавчих актів [Текст]: Закон України №3351-ХІІ від 30 червня 1993 р. – 10 с.

522. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції): Закон України [Текст]// Відомості Верховної Ради України. – 2010. – №31. – ст. 421.

523. Про Державний бюджет України на 2002 рік: Закон України від

20 грудня 2001 р. [Текст]// Офіційний вісник України. – 2002. – № 2. – С. 68.

524. Про Державний бюджет України на 2003 рік: Закон України від 26 грудня 2002 р. [Текст]// Офіційний вісник України. – 2003. – № 2. – С. 6. – Ст. 43.

525. Про Державний бюджет України на 2004 рік: Закон України від 27 листопада 2003 р. [Текст]// Офіційний вісник України. – 2003. – № 49. – С. 7. – Ст. 2552.

526. Про Державний бюджет України на 2005 рік: Закон України від 23 грудня 2004 року [Текст]// Офіційний вісник України. – 2004. – № 52. – Книга 1. – С. 14. – Ст. 3431.

527. Про Державний бюджет України на 2010 рік [Текст]: Закон України від 27 квітня 2010 року №2154-VI – С. 10, 12, 16.

528. Про деякі особливості застосування під час попереднього слідства положень Закону України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” [Текст]: інформаційний лист Головного слідчого управління Генеральної прокуратури України № 15/1 -211вих. від 17 листопада 1997 року.

529. Про Єдиний реєстр досудових розслідувань [Текст]: Наказ Генеральної прокуратури України від 17 серпня 2012 р. № 69.– К.:ГПУ– 21 с.

530. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року [Текст]// Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 51.

531. Про загальнодержавну програму адаптації України до законодавства Європейського Союзу [Текст]: Закон України [офіц. видання] – К.:Концерн „Видавничий Дім „Ін Юре”, 2004. – 28 с.

532. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя [Текст]: постанова Пленуму Верховного Суду України № 9. – 5 с.

533. Про затвердження Інструкції «Про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії» [Текст]:

наказ МВС від 19.11.2012 року №1050. – 56 с.

534. Про затвердження примірного положення про паталогоанатомічну службу та паталогоанатомічне бюро України [Текст]: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12.05.1992 р. №81. – 14 с.

535. Про затвердження положення про критерії оцінки результатів діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ України [Текст]: Наказ №459 від 12.07.2000. – К.: МВС. – 2000. – 24 с.

536. Про затвердження Положення про спеціальний підрозділ судової міліції “Грифон” [Текст]: наказ МВС України № 1390 від 19 листопада 2003 р. // Довідник працівника міліції: у 2-х книгах. – Кн. 2. – Ч. II.: Нормативно-правові акти з питань діяльності органів внутрішніх справ / Довідкове видання. Відп. ред. М. В. Білоконь. – К.: Видавнича компанія „Воля”, 2004. – С.474-482.

537. Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян [Текст]: указ Президент України № 143 від 18 лютого 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 8. – С. 85.

538. Про Міністерство внутрішніх справ України [Текст]: положення, затверджено Указом Президента України від 6 квітня 2011 року №383/2011. – К.: МВС України. – 13 с.

539. Про оперативно-розшукову діяльність [Текст]: закон України від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ. – К.: Форум, 2010. – 54 с.

540. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України [Текст]: наказ МВС від 9.08.2012 року №686. – 59 с.

541. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів [Текст]: постанова Пленуму Верховного Суду України №13 від 2 липня 2004 року. – 4 с.

542. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх [Текст]: постанова Пленуму Верховного Суду України №5 від 16 квітня 2004 року. – 6 с.

543. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових

заходів виховного характеру [Текст]: постанова Пленуму Верховного Суду України №2 від 15 травня 2006 року. –4 с.

544. Про приєднання України до Статуту Ради Європи [Текст]: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – №38. – Ст. 287.

545. Про проведення експерименту щодо апробації вертикальної системи підпорядкування слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України [Текст]: Наказ №336 (із змінами, внесеними наказом МВС України від 03.08.2011 №516). – К.: ГСУ. – 2011. – 43 с.

546. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції [Текст]: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 50. – Ст. 496.

547. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [Текст]: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 50. – Ст. 497.

548. Проект Закону України „Про статус слідчих”, внесений народним депутатом України Москалем Г. Г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nso.org.ua/ua/laws/1152>.

549. Проект КПК 1233 від 13 грудня 2007 року: розроблений робочою групою, що утворена відповідно до розпорядження Голови Верховної Ради України від 15.01.2003 року №25 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=31115.

550. Проект КПК від 11 вересня 2008 року: розроблений робочою групою Національної комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права [Електронний ресурс]: // Режим доступу: http://www.aau.edu.ua/up/docs/kpk_final.html.

551. Проект Кримінально-процесуального кодексу слід зняти з розгляду в парламенті та розробити новий на принципах поваги та дотримання прав людини й основних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://helsinki.org.ua.index.php?id=1137671048>.

552. Проект Кримінально-процесуального кодексу України: внесений

Президентом України від 12.01.12 року №9700. [Електронний ресурс]. – Верховна Рада України. Офіційний сайт. – 369 с.

553. Протокол №1 до Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню [Текст], підписаний 4 листопада 1993 р., ратифікований Законом №2689-III (2689-14) від 13 вересня 2001 року. – 6 с.

554. Протокол №2 до Європейської Конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню та покаранню [Текст], підписаний 4 листопада 1993 р., ратифікований Законом №2690-III (2690-14) від 13 вересня 2001 року. – 5 с.

555. Психологія: словарь [Текст]/ [под ред. А. В. Петровского, М. Г. Яроменского]. – М.: Полит. литература, 1990. – 552 с.

556. Рабінович, П. М. Права людини і громадянина: [навч. посібник] [Текст]/ Додаток: Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини/ П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – К.: Атіка. – 2004. – 464 с.

557. Радзієвська, В. В. Права людини нового покоління та їх міжнародно-правове регулювання [Текст]/ В. В. Радзієвська // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – №5 (72). – 2010. – С. 65-70.

558. Ратинов, А. Р. Судебная психология для следователей [Текст]/ Ратинов А. Р. – М.: Издательство ВШ МООП СССР, 1967. – 352 с.

559. Рахунов, Р. Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности [Текст]/ Рахунов Р. Д. – М.: Госюриздат, 1961. – 279 с.

560. Регіональна модель профілактики підліткової злочинності: досвід упровадження за матеріалами практичної роботи в громадах України [Текст] – К.: Український центр порозуміння, 2009 р. – 80 с.

561. Редько, В. В. Психологічні механізми прийняття рішень у побутовій діяльності [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психологічних наук: спец. 19.00.01 „Загальна психологія; історія психології” / Володимир Вікторович Редько. – Київ: Інститут психології імені Г.С.Костюка АПН України. – 2003. – 22 с.

562. Рекомендация R (85) 11 Комитета Министров государствам-членам Совета Европы [Текст]. Департамент по правам человека Совета Европы: сборник международно-правовых документов. „Права человека”. – Минск: Белфранс, 1999 г. – 15 с.

563. Ремнев, В. И. Социалистическая законность в государственном управлении [Текст]/ В. И. Ремнев. – М.:Юрид. лит., 1960 – 120 с.

564. Рішення Європейського суду з прав людини [Текст]// Офіційний вісник України. – 2008. – № 31. – С. 289-295.

565. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004. [Текст] – 6 с.

566. Рішення Конституційного Суду України від 8.07.2003 р. по справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про відповідність Конституції України (конституційність) положень статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України щодо тяжкості злочину (справа про врахування тяжкості злочину при застосуванні запобіжного заходу) [Текст] – 4 с.

567. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень ч. 3 статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27 жовтня 1999 р. №9-рп/99 [Текст]// Офіц. вісн. України. – 1999. – № 44. – Ст. 71.

568. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) [Текст]// Вісник Конституційного Суду України. – 2003. – № 1. – С. 24.

569. Ривлин, А. Л. Законность, обоснованность, истинность в уголовном судопроизводстве и их взаимосвязь [Текст]/ А. Л. Ривлин// Правоведение. – 1969. – №2. – С. 98-101.

570. Рогатюк, І. Функція обвинувачення – рушійна сила кримінального

процесу [Текст]/ Рогатюк І. // Право України. – 2002. – № 2. – С. 79-82.

571. Рогожин, В. А. Взаимодействие следователя с органами дознания при производстве расследования по делам о преступлениях, совершенных несовершеннолетними [Текст]/ В. А. Рогожин. – К.: КВШ МВД СССР, 1985. – 83с.

572. Рогожин, В. А. Законность, обоснованность и целесообразность процессуальных решений следователя о взаимодействии с органами дознания [Текст]/ В. А. Рогожин // Проблемы обеспечения социалистической законности на предварительном следствии: сб. науч. трудов / отв. ред. А. А. Закатов. – Волгоград: ВСШМВД СССР, 1986. – 83 с.

573. Рожнова, В. В. Щодо методики підготовки подання до суду про обрання запобіжного заходу у виді взяття під варту [Текст]// Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: матеріали науково-практичної конференції, 3 квітня 2009 року / В. В. Рожнова. – Київ: Атіка, 2009. – С. 346-348.

574. Романюк, Б. В. Процесуальні рішення слідчого та правові засоби забезпечення їх об'єктивності й виконання [Текст]// Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Київ, 3 квітня 2009 року); [видання присвячене пам'яті професора А. Я. Дубинського] / Б. В. Романюк. – К.: Атіка, 2009. – С. 349-355.

575. Рось, Г. В. Закриття кримінальної справи у кримінальному процесі України [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / Ганна Василівна Рось. – К.:Київський нац. універ. ім. Т.Г. Шевченка. – 2009. – 21 с.

576. Рощина, Ю. Роль судебного следователя в уголовном процессе дореволюционной России [Текст]/ Ю. Рощина // Российская юстиция. – 2002. – №12. – С. 64-65.

577. Рубан, Н. Принятие процессуальных решений [Текст]/ Н. Рубан// Законность: Генеральная прокуратура Российской Федерации. – 2003. – №8. – С. 19-21.

578. Руднева, О. М. Поняття та ознаки міжнародних стандартів прав і свобод людини [Текст]/ О. М. Руднева // Держава і право: збірник наукових праць. – 2010. – №49. – С. 10-16.

579. Русанова, О. Г. Концептуальний підхід до розроблення правового механізму звернення до Європейського суду з прав людини: кримінально-процесуальний аспект [Текст]// Забезпечення законності в діяльності органів дізнання та досудового слідства: матеріали І наук. практ. конф., м. Луганськ 25 березня 2011 р. / редкол.: Л. В. Черечукіна, О. Г. Русанова; МВС України, Луган. держ. універ. внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка / Русанова О. Г. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – С. 77-83.

580. Рябцев, В. П. Взаимодействие структурных подразделений органов прокуратуры / В. П. Рябцев // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1979. – Вып. 31. – С. 89-99.

581. Рь. Неск, Begriffsbildung Interessenjurisprudenz, 1932. – 149f. (Цит. по Циппеліус Р. Філософія права: підручник: пер.з нім. [Текст]/ Р. Циппеліус. – Київ: Видавництво Тандем, 2000. – С. 259).

582. Сабардин, М. Проблеми слідства залишаються невирішеними [Текст]/ М. Сабардин // Право України. – 1993. – №1. – С. 18-20.

583. Савицкий, В. М. Надо ли реформировать стадию возбуждения уголовного дела? [Текст]/ В. М. Савицкий // Советское государство и право. – 1974. – № 8. – С. 84.

584. Савицкий, В. М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве [Текст]/ В. М. Савицкий. – М.: Наука, 1975. – 384 с.

585. Савонюк, Р. Ю. Кримінально-процесуальний кодекс України: структура, зміст й особливості розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Kyuv/2009_1/1-5/27.pdf).

586. Савченко, В. А. Деякі питання щодо процедури взяття осіб під варту в

Україні та ФРН: порівняльне дослідження [Текст]// Слідча діяльність: проблеми теорії та практики: матер. наук.-практ. конф. та круглого столу (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 22 і 26 травня 2008 р.) / В. А. Савченко. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 107-112.

587. Савченко, В. А. Забезпечення прав та законних інтересів суб'єктів кримінального судочинства у досудових стадіях в Україні та Федеративній Республіці Німеччині: порівняльний аспект [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Василь Антонович Савченко – К.: КНУВС. – 2007. – 249 с.

588. Савченко, О. В. Процесуальний порядок обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту [Текст]// Забезпечення законності в діяльності органів дізнання та досудового слідства: матеріали І наук. практ. конф., м. Луганськ 25 березня 2011 р. / редкол.: Л. В. Черечукіна, О. Г. Русанова; МВС України, Луган. держ. універ. внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка / О. В. Савченко. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – С. 279-283.

589. Садова, Т. В. Обмеження прав і свобод у кримінальному судочинстві України та держав англо-американської правової системи в контексті міжнародних стандартів [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Тетяна Володимирівна Садова – Одеса: ОДУВС, 2009. – 243 с.

590. Свенцицкий, А. Л. Социальная психология управления [Текст]/ Свенцицкий А. Л. – Л.: ЛГУ, 1987. – 240 с.

591. Селиванов, Н. А. Советская криминалистика. Система понятий [Текст]/ Селиванов Н. А. – М.: Юрид. лит, 1982. – 180 с.

592. Сетков, М. И. Основы функциональной теории организации [Текст]/ Сетков М. И. – Л., 1972. – 130 с.

593. Синєокий, О. В. Проблеми групового мислення в діяльності слідчо-оперативної групи [Текст]// Взаємодія громадян та правоохоронних органів в контексті формування правової держави: правові, історичні, філософські та психологічні аспекти: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції / О. В. Синєокий. – Львів: ЛьвДУВС, 2008. – С. 298-302.

594. Синєокий, О. В. Психологічні проблеми прийняття рішень слідчо-

оперативною групою [Текст]/ О. В. Синєокий // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць. – 2008. – №3 (39). – С. 272-278.

595. Сірий, М. І. Основні напрямки реформування судової системи України [Текст]// Майбутнє правової системи України: тези доп. і наук. повідомлень Міжнар. наук.-практ. конф. молодих юристів (Київ, 17.11.1996 р.) / М. І. Сірий. – К., 1996. – С. 75.

596. Скрипіна, Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Юлія Валеріївна Скрипіна – Х., 2008. – 18с.

597. Следственная работа органов внутренних дел [Текст]/ [Михайленко П.П., Соловьев А.З., Сербулов А.М.]; под общ. ред. П.П. Михайленко. – [Вып №1]. – Производство предварительного расследования в органах внутренних дел. – Киев: РИО МВД УССР, 1971. – 176 с.

598. Слинько, Д. В. Процесуально-правовий механізм формування і прийняття рішень в органах внутрішніх справ [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Слинько Дмитро Вікторович– Харків, 2002. – 189 с.

599. Слинько, С. В. Сущность, формы и правовые основания взаимодействия следователя с органами дознания [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Слинько С. В. – Х., 1991. – 234 с.

600. Слинько, С. В. Взаимодействие следователя с иными подразделениями органов внутренних дел при расследовании преступлений [Текст]/ В. М. Тертышник, С. В. Слинько. – Х.: УВД, 1995. – 66 с.

601. Словарь русского языка: в 4 т. [Текст]/ [Под ред. А. П. Евгеньевой]. – 3-е изд., стереотип. – АН СССР, Ин-т рус. яз. – М., 1985 - 1988. – Т. 4. – С-Я. – 900 с.

602. Словник іншомовних слів [Текст]/ за ред. О. С. Мельничука. – К.: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1977. – 776 с.

603. Смагіна, Д. В. Забезпечення реалізації права на клопотання

учасниками кримінального процесу України [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Смагіна Дарина Валентинівна – Київ: Академія адвокатури України. – 2011. – 248 с.

604. Смаллиан, Р. Как же называется эта книга? [Текст]/ Р. Смаллиан. – М.: Мир, 1981. – 60 с.

605. Смирнов, А. В. Достаточность фактических оснований уголовно-процессуальных решений [Текст]/ А. В. Смирнов// Правоведение. – 1983. – №5. – С.80-86.

606. Смоков, С. М. Внутрішнє переконання слідчого і його роль при прийнятті процесуальних рішень [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Смоков Сергій Михайлович – Одеса , 2002. – 179 с.

607. Смоков, С. М. Забезпечення законності процесуальних рішень, що приймаються на досудовому слідстві [Текст]/ С. М. Смоков// Вісник Одеського Інституту внутрішніх справ. – 2002. – №1. – С. 85-88.

608. Собчик, Л. Н. Диагностика психологической совместимости [Текст]/ Л. Н. Собчик. – М.: Речь, 2002. – 90 с.

609. Совершенствование уголовно-процессуального законодательства и охрана прав личности [Текст]/ [Лопушанский Ф. А., Чангули В. В., Михеенко М. М., Петрухин И. Л.]. – К.: Вища школа, 1983. – 184 с.

610. Советский уголовный процесс: учебник [Текст]/ [под общ. ред. М. И. Бажанова, Ю. М. Грошевого]. – К.: Вища школа. – 1978. – 386 с.

611. Солдатенко, О. А. Реформування слідчого апарату у світлі вимог концепції судово-правової реформи [Текст]/ О. А. Солдатенко // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2002. – № 4. – С. 149-153.

612. Солдатенко, О. А. Сучасний стан інституту досудового слідства [Текст]/ О. А. Солдатенко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2002. – № 4. – С. 126-132.

613. Солов'євич, І. В. Окремі питання взаємодії слідчих з оперативними підрозділами ОВС у процесі розкриття та розслідування злочинів [Текст]// Слідча діяльність: проблеми теорії та практики: матер. наук.-практ. конф. та круглого

столу (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 22 і 26 травня 2008 р.) / І. В. Солов'євич, Т. С. Григор'єва. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 117-120.

614. Соловьев, А. Б. Реализация в деятельности следователя принципа всесторонности, полноты и объективности исследования обстоятельств дела. Укрепление законности в деятельности следователей в свете Конституции СССР: тезиси виступлений на научно-практической конференции [Текст]/ Соловьев А. Б. – М: Изд. ВНИИ МВД СССР, 1979. – С. 40-41.

615. Соловьев, А. Б. Характер, причины и способы устранения ошибок в стадии предварительного следствия: методическое пособие [Текст]/ А. Б. Соловьев. – М.: Инфра, 1990. – 120 с.

616. Солодухина, А. О. Юридический диалог. Теория и практика, круг проблем [Текст]/ А. О. Солодухина, О. А. Солодухин. – М: Экспертное бюро, 1998. – 282 с.

617. Соя-Серко, Л. О. Организация работы следователей: сборник статей [Текст]/ Л. О. Соя-Серко. – М.: МВД, 1968. – 80 с.

618. Спивак, В. А. Корпоративная культура [Текст]/ В. А. Спивак. – Спб.: Питер, 2001. – 100 с.

619. Справочник по законодательству для работников органов прокуратуры, суда и министерства внутренних дел [Текст] –Т. 1. – М., 1971. – 990с.

620. Старченко, А. А. Логика в судебном исследовании [Текст]/ А. А. Старченко. – М, 1958. – 235 с.

621. Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 года за виданням 1855 року; История Беларуси IX – XVIII веков. [Текст] – Минск, 2003. – С.35-263. – Первоисточники.

622. Статут Ради Європи від 05 травня 1949 року [Текст]// Збірник міжнародних документів (витяги). – К.: Сфера, 2000. – 384 с.

623. Стахівський, С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія [Текст]/ Стахівський С. М. – К.: Національна академія внутрішніх справ України. – 2005. – 272 с.

624. Степанов, П. Л. Закриття кримінальних справ у зв'язку з дійовим

каяттям [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / Павло Леонідович Степанов. – Київ.:Київський нац. універ.внутр.справ. – 2008. – 17 с.

625. Стеценко, А. Ю. Международные аспекты реформирования досудебного расследования в Украине [Текст]// Слідча діяльність: проблеми теорії та практики: матер. наук.-практ. конф. та круглого столу (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 22 і 26 травня 2008 р.) / Стеценко А. Ю. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 157-159.

626. Стовба, А. В. Обжалование в суде постановления о возбуждении уголовного дела: комментарии и судебная практика [Текст]/ А. В. Стовба. – Х.: Прапор, 2009. – 264 с.

627. Стратонов, В. М. Гіпноз як нетрадиційний метод у криміналістиці: проблеми, перспективи [Текст]// Матеріали науково- практичної конференції: [у 2-ох ч.: ч.2.]; Сімферополь-Алушта, 19-21 вересня 2002 р. / В. М. Стратонов, І. М. Мінько. – Сімферополь: Доля. – С. 128-129.

628. Стратонов, В. М. Теоретичні основи та практика пізнавальної діяльності слідчого [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / Василь Миколайович Стратонов. – Харків.: ХНУВС, 2010. – 36 с.

629. Стратонов, В. М. Кримінально-процесуальні рішення в системі пізнавальної діяльності [Текст]/ В. М. Стратонов// Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2009. – №4. – С. 171-177.

630. Страхова, С. В. Теоретичні основи підготовки і прийняття процесуальних і тактичних рішень слідчим [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Страхова Світлана Вячеславівна – Запоріжжя: Класичний приватний університет. – 2012. – 365 с.

631. Стрёмовский, В. А. Актуальные проблемы организации и производства предварительного следствия в СССР [Текст]/ Стрёмовский В. А. –

Краснодар, 1978. – 140 с.

632. Стремовский, В. А. Сущность и участники предварительного расследования в советском уголовном процессе [Текст]: автореф. дисс. на соискание науч. степени д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09. / В. А. Стремовский. – Тбилиси, 1967. – 36 с.

633. Строгович, М. С. Курс советского уголовного процесса [Текст]/ Строгович М. С. – М.: Наука, 1968. – Т.1. – 470 с.

634. Строгович, М. С. Право обвиняемого на защиту и презумпция невиновности [Текст]/ Строгович М. С. [под ред. В. М. Савицкого]. – М.: Наука, 1984. – 143 с.

635. Строгович, М. С. Судебная этика, ее предмет и сущность [Текст]/ М. С. Строгович // Сов. гос-во и право. – 1971. – № 12. – С. 31.

636. Строков, І. В. Правові та моральні засади застосування криміналістичних засобів: монографія [Текст]/ І. В. Строков. – К. : Редакц. - видавн. центр НАВСУ, 2003. – 325 с.

637. Супрун, Д. М. Інтелектуальний компонент становлення особистості (валеологічна складова) [Текст]/ Д. М. Супрун // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – №10. – С. 70-74.

638. Сурнін, А. О. Правові аспекти розробки професіограми службової діяльності судді суду загальної юрисдикції [Текст]/ А. О. Сурнін // Держава і право: збірник наукових праць (Юридичні і політичні науки) – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. – Випуск 44. – С. 592-597.

639. Сущенко, В. Д. Стратегічне управління органами внутрішніх справ: навч. посіб. [Текст]/ В. Д. Сущенко, В. В. Сокурєнко, О. С. Доценко; [заг. ред. В. А. Борисєнка]. – К.: Паливода А.В., 2010. – 200 с.

640. Сціборовський, О. А. Психологічні особливості прийняття ефективних рішень офіцерами ДПС України в нестандартних ситуаціях [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психологічних наук: спец. 19.00.09. „Психологія діяльності в особливих умовах” / Олександр Антонович Сціборовський. – Хмельницький, 2005. – 23 с.

641. Сысоенко, Г. И. Вопросы совершенствования производства осмотра места происшествия [Текст]/ Г. И. Сысоенко // Криминалистика и судебная экспертиза. – К.: Выща школа, 1989. – №39. – С. 43-47.

642. Тарарухин, С. А. Системный подход и некоторые социально-психологические проблемы изучения преступности [Текст]/ С. А. Тарарухин // Социально-психологические проблемы органов внутренних дел: межвуз. сб. науч. тр. – К., 1993. – С. 34.

643. Татаров, О. Ю. Відшкодування слідчими підрозділами органів внутрішніх справ України збитків, завданих злочинами [Текст]// Забезпечення законності в діяльності органів дізнання та досудового слідства: матеріали 1 наук. практ. конф., м. Луганськ 25 березня 2011 р. / редкол.: Л. В. Черечукіна, О. Г. Русанова; МВС України, Луган. держ. універ. внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка / О. Ю. Татаров. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – С. 107-111.

644. Тацій, В. Я. Проблемы сближения европейских правовых систем как умова гармонізації законодавства України [Текст]/ В. Я. Тацій, Ю. М. Грошевий // Матеріали науково-практичної конференції [„Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом”], (6 жовтня 1998 р.). – Київ, 1998. – С. 54-55.

645. Теория юридического процесса [Текст]/ [Под ред. В. М. Горшенева]. – Харьков: Высш. шк., 1985. – 192 с.

646. Теорія управління в органах внутрішніх справ: навчальний посібник [Текст]/ за ред. В. А. Ліпкана. – К.: КНТ, 2007. – 884 с.

647. Терещенко, В. И. Организация и управление. Опыт США [Текст]/ В. И. Терещенко. – М.: Юрид.лит, 1965. – 120 с.

648. Тертишник, В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі України [Текст]: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Тертишник Володимир Митрофанович. – Дніпропетровськ. 2010. – 473 с.

649. Тертишник, В. Захист прав потерпілого в умовах змагального судочинства [Текст]/ В. Тертишник , О. Тертишник // Вісник прокуратури. – 2003. – № 3. – С. 50-55.

650. Тертишник, В. М. Деякі питання створення національного бюро розслідувань та вдосконалення статусу слідчого [Текст]/ В. М. Тертишник // Юридичний журнал. – 2005. – №12. – С. 12.

651. Тертишник, В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України [Текст]/ Тертишник В. М. – К.: А.С.К., 2002. – 1056 с.

652. Тертишник, В. М. Кримінально-процесуальне право України: підручник [Текст]/ Тертишник В. М. (4-те вид., доп. і перероб.) – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 1120 с.

653. Тертышник, В. М. Тайное становится явным: взаимодействие следователя, оперативного работника и эксперта-криминалиста при раскрытии и расследовании преступлений [Текст]/ В. М. Тертышник, С. В. Слинько. – Харьков: Гриф, 1997. – 96 с.

654. Тертышник, В. М. Уголовный процесс: учебное издание [Текст]/ Тертишник В. М.– Х.: Арсис, 1997. – 528 с.

655. Тимошенко, Б. Ф. Защита прав потерпевшего в уголовном судопроизводстве и права человека [Текст]/ Б. Ф. Тимошенко // Прокурорская и следственная практика. – 1997. – № 1. – С. 84-89.

656. Тимошенко, Ю. П. Приводи до порушення кримінальної справи та шляхи вдосконалення їх нормативно-правової регламентації [Текст]/ Ю. П. Тимошенко // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ: наук: теорет. журн. – 2008. – №3. – С. 36-42.

657. Тихомиров, О. К. Структура мыслительной деятельности человека. Опыт теоретического и экспериментального исследования [Текст]/ Тихомиров О. К. – М. – 1969. – 222 с.

658. Тихомиров, Ю. А. Теория компетенции [Текст]/ Тихомиров Ю. А. – М.: Издание г-на Тихомирова М. Ю., 2005. – 355 с.

659. Тихомиров, Ю. А. Управленческое решение [Текст]/ Тихомиров Ю. А. – М.: Наука, 1972. – 288 с.

660. Токман, А. А. Історичний аналіз проблеми формування моральних якостей курсантів навчальних закладів МВС України [Текст]/ А. А. Токман // Право і безпека: науковий журнал. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – 2008. – Т.7. – №2. – С.181-188.

661. Томин, В. Т. Очерки теории эффективного уголовного процесса [Текст]/ Томин В. Т., Поляков М. П., Попов А. П. под ред. проф. В. Т. Томина. – Пятигорск, 2000. – 239 с.

662. Топчій, В. Шляхи реформування кримінального судочинства України [Текст]/ В. Топчій // Вісник Академії правових наук України: зб. наук. пр. / редкол.: В. Я. Тацій та ін. – Х.: Право, 2010. – №3 (62). – С. 239-248.

663. Трофимов, С. Система органов досудебного следствия: пути реформирования [Текст]/ С. Трофимов // Юридическая практика. – 2003. – №19. – С.5.

664. Туренко, Н. С. Количественные критерии правомерного психологического воздействия [Текст]// Криминалистика, криминология и судебные экспертизы в свете системно-деятельностного подхода: науч. практич. изд. [Вып. 3.] / Н. С. Туренко. – Ижевск: детектив-Информ, 2001. – С. 111-114.

665. Тюхтенов, С. С. Акты предварительного расследования и основные требования к ним в советском уголовном процессе [Текст]: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / Сергей Сергеевич Тюхтенов. – М., 1972. – 19 с.

666. Уваров, И. А. Воспитание морально-волевых качеств кадетов военно-учебных заведений дореволюционной России [Текст]/ Уваров И. А. – М.: Техника, 1996. – 261 с.

667. Уголовно-процессуальный Кодекс Грузии [Текст]/ перевод. И. В. Годзиашвили. – Тбилиси, 2008. – 168 с.

668. Уголовно-процессуальный кодекс Латвии: с изменениями и дополнениями на 21 декабря 2010 г. [Текст]/ Biznesa informācijas birojs. – Rīga, 2010. – 212 с.

669. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь: принят 2.08.2006 г. [Текст] – Минск. – 221 с.

670. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан: с изменениями и дополнениями на 10 ноября 2011 г. [Текст] – Казахстан. – 250 с.

671. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова: с изменениями и дополнениями на 19 октября 2011 г. [Текст] – Chişinău, 2011. – 234 с.

672. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18 декабря 2001 г. – № 174-ФЗ (с изменениями от 29 мая, 24, 25 июля, 31 октября 2002 г., 30 июня, 4, 7 июля, 8 декабря 2003 г., 22 апреля, 29 июня, 2, 28 декабря 2004 г., 1 июня 2005 г., 9 января, 3 марта, 3 июня, 3, 27 июля, 30 декабря 2006 г., 12, 26 апреля, 5,6 июня, 24 июля 2007 г., 1 января 2011 г.). [Текст] – Москва, Кремль. – 196 с.

673. Уголовно-процессуальный кодекс УССР: утвержденный В.Ц.Ц.И.К. 13 сентября 1922 г. [Текст] – Изд. официальное. – Харьков: Изд. Наркомюста УССР. – 368 с.

674. Уголовно-процессуальный кодекс УССР [Текст] – Харьков: Издание Наркомюста УССР 1928. – 372 с.

675. Удалова, Л. Допит: деякі проблеми використання нетрадиційних засобів та методів під час його провадження [Текст]/ Л. Удалова // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2001. – № 1. – С. 172-174.

676. Удалова, Л. Д. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник [Текст]/ Л. Д. Удалова – К.: Кондор, 2005. – 280 с.

677. Удалова, Л. Д. Теоретичні засади отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юридичних наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Лариса Давидівна Удалова. – К., 2006. – 29с.

678. Удалова, Л. Д. Теорія і практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України: монографія [Текст]/ Удалова Л. Д. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – 324 с.

679. Удовенко, Ж. В. Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Жанна Володимирівна Удовенко. – К.: НАВСУ. – 2004. – 16 с.

680. Узагальнення практики розгляду судами кримінальних справ про злочини, склад яких передбачено ст. 368 Кримінального кодексу України (одержання хабара) [Текст]// Вісник Верховного Суду України. – 2010. – №9 (121). – С. 20.

681. Узагальнення судової практики від 26.08.09 № 899 щодо вирішення питання про речові докази, передачу в дохід держави грошей, валюти, цінностей, іншого нажитого злочинним шляхом майна або такого, що було об'єктом злочинних дій [Текст]. Підготували до друку суддя Верховного Суду України Канигіна Г. В. та начальник відділу узагальнення судової практики управління та узагальнення судової практики Верховного Суду України Гаврилова Л. В. – ВСУ. – 14 с.

682. Узунова, О. В. Міжнародно-правові договори України як джерела кримінально-процесуального права [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Оксана Василівна Узунова – К.: Київ. нац. універ. ім. Т.Г. Шевченка. – 2008. – 20 с.

683. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 06.04.1963 г. „О предоставлении права производства предварительного следствия органам охраны общественного порядка” [Текст]// Ведомости Верховного Совета СССР, 1963. – №16. – ст.181.

684. Указ Президиума Верховного Совета Украинской ССР от 13.06.1963 г. „О внесении изменений в Уголовно-процессуальный кодекс Украинской ССР” [Текст]// Ведомости Верховного Совета УССР, 1963. – №25. – ст.406.

685. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 21 січня 2010 року [Текст]// Вісник Верховного Суду України. – 2010. – №9 (121). – С. 15-16.

686. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 28 січня 2010 року [Текст]// Вісник Верховного Суду України. – 2010. – №9 (121). – С. 16-17.

687. Фаринник, В. Новий КПК прискорить реформу слідства [Текст]/ В. Фаринник. // Моменти №6 [Іменем закону №26 [5776]]. – 30 червня 2011 року. – С.6-7.

688. Фаткуллин, Ф. Н. Некоторые вопросы дальнейшего развития науки советского уголовного процесса. В кн.: Вопросы уголовного и уголовно-процессуального законодательства [Текст]/ Фаткуллин Ф. Н. – Казань, 1969. – С.3-20.

689. Федченко, В. М. Окремі проблеми кримінально-процесуального забезпечення досудового слідства [Текст]// Слідча діяльність: проблеми теорії та практики: матер. наук.-практ. конф. та круглого столу, 22 і 26 травня 2008 р. / Федченко В. М. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 124-129.

690. Федченко, В. М. Щодо процесуальної взаємодії слідчого з органами дізнання під час групового провадження розслідування [Текст]// Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства: матер. круглого столу (29 травня 2009 р., Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ) / В. М. Федченко. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 28-30.

691. Филонов, Л. Б. Тренинги делового общения сотрудников органов внутренних дел с различными категориями граждан [Текст]/ Л. Б. Филонов. – М.:Форум. – 1992. – 61 с.

692. Философский словарь [Текст]/ [под. ред. И. Т. Фролова]. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с.

693. Філософія: навч. посіб. [Текст]/ [Л. В. Губернський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, В. П. Розумний]; за ред. І. Ф. Надольного. – 6-те вид, випр. і доп. – К.: Вікар, 2006. – 455 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

694. Фінько, В. Д. Проблеми законодавчої регламентації судового контролю в стадії порушення кримінальної справи [Текст]/ В. Д. Фінько // Питання боротьби зі злочинністю. Збірник наук. праць. Випуск 15 / Ред. кол.: Ю. В. Баулін (голов. ред.) та ін. – Х.: Кроссруд, 2008. – 216 с.

695. Философский энциклопедический словарь [Текст]/ Ред. кол. С. С. Аверинцев, Е. А. Араб-Оглы. – 2 -е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 816 с.

696. Фойницький, І. Я. Курс уголовного судопроизводства: в 2-х т. [Текст]/ І. Я. Фойницький.– СПб: Альфа, 1996. –Т.1. – 552 с.

697. Фоля, Ю. П. Індивідуально-психологічні прояви навіюваності як властивості особистості [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психолог. наук: спец. 19.00.01 „Загальна психологія; історія психології” / Юлія Павлівна Фоля. – Одеса. 2010. – 22 с.

698. Фріс, П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми [Текст]/ П. Л. Фріс. – К.: Атіка, 2005. – 332 с.

699. Фріс, П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю і права людини [Текст]/ П. Л. Фріс – Надвірна: Видавництво ЗАТ „Надвірнянська друкарня”, 2009. – 168 с.

700. Хаммарберг, Т. Європейські стандарти прав людини та Україна [Текст]/ Т. Хаммарберг // Право України. – 2010. – №10. – С. 19-22.

701. Henkel H. Strafverfahrensrecht. Stuttgart, 1953. – s. 34 (Генкель Г. Кримінально-процесуальне право [Текст]. Штуттгарт, 1953. – С. 34).

702. Хитра, А. Я. Взаємодія слідчого та органу дізнання при провадженні кримінальних справ: курс лекцій [Текст]/ А. Я. Хитра, В. О. Кучер. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. – 100 с.

703. Цимбал, П. В. Процесуальні та непроцесуальні форми взаємодії при виявленні та розслідуванні податкових злочинів / П.В. Цимбал // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. – Ірпінь, 2009. – №2 (45) – С. 226-232.

704. Чаплинський, К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. [Текст]/ Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т. внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. – 560 с.

705. Чаплинський, К. О. Тактичні основи забезпечення досудового розслідування [Текст]: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Чаплинський Костянтин Олександрович – Дніпропетровськ. 2011. – 570 с.

706. Чельцов, М. А. Советский уголовный процесс: учебник [Текст]/ М. А. Чельцов. – М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1962. – 504 с.

707. Чепурний, О. О. Кримінально-процесуальні функції на стадії досудового розслідування [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Олександр Олександрович Чепурний – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2005. – 16 с.

708. Черепій, П. М. Система і повноваження органів кримінального судочинства у ФРН і Україні: навчальний посібник [Текст]/ Черепій П. М. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005.– 416 с.

709. Чернега, А. П. Реформування слідчого апарату міліції України: історичний аспект (1956-1974 рр.) та проблеми сьогодення [Текст]// Основні напрямки реформування ОВС в умовах розбудови демократичної держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. О. Ф. Долженкова. – Частина 1. – Одеса: Вид-во Одеського юридичного інституту Національного університету внутрішніх справ, 2004. – С. 211-215.

710. Черненко, А. П., Шиян, А. Г. Про право органу дізнання на проведення слідчих дій [Текст]// Слідча діяльність: проблеми теорії та практики: матер. наук.-практ. конф. та круглого столу (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 22 і 26 травня 2008 р.) / А. П. Черненко, А. Г. Шиян. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 129-132.

711. Чечерський, В. І. Кримінальна відповідальність за невиконання судових рішень: проблемні питання [Текст]/ В. І. Чечерський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. (Серія Право). – Ужгород: Поліграфцентр „Ліра”, 2007. – Випуск 8. – С.277-278.

712. Чорнобук, В. І. Процесуальна форма подання слідчого про прийняття рішень в порядку судового контролю [Текст]/ В. І. Чорнобук// Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць. – Вип. 22. – О.: Юрид. л-ра, 2004. – С.265-268.

713. Чорноус, Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрямки розвитку та удосконалення [Текст]: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Чорноус Юлія Миколаївна – К.: НАВСУ. – 2005. – 245 с.

714. Чурікова, І. В. Всебічність, повнота і об'єктивність процесуальної діяльності слідчого [Текст]// Досудове слідство: шляхи вдосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства: матер. всеукр. наук.-практ. конфер. (30 листопада 2007 року, м. Івано-Франківськ) / Чурікова І. В. – м. Івано-Франківськ: ЗАТ „Надвірнянська друкарня”, 2008. – С. 234-243.

715. Шабалін, А. В. Деякі процесуальні питання щодо направлення запиту про видачу особи, яка знаходиться на території іншої держави, для кримінального переслідування [Текст]// Основні напрямки реформування ОВС в умовах розбудови демократичної держави (Одеса, 14-15 жовтня 2004 р.): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / За заг. ред. д-ра юрид. наук, професора О. Ф. Долженкова. – Частина 1. / А. В. Шабалін. – Одеса: Вид-во Одеського юридичного інституту Національного університету внутрішніх справ, 2004. – С. 215-216.

716. Шадрин, И. П. Подготовка и принятие управленческого решения – функция научного управления социалистическим обществом: в кн.: Научное управление обществом [Текст]/ Шадрин И. П. – Якутск: Якут-книгоиздат, 1970. – 250 с.

717. Шаталов, А. С. Криминалистические алгоритмы и программы.

Теория. Проблемы. Прикладные аспекты [Текст]/ А. С. Шаталов. – М.: Лига Разум, 2000. – 265 с.

718. Шевчишен, А. В. Особливості початкового етапу розслідування: зарубіжний досвід [Текст]// Забезпечення законності в діяльності органів дізнання та досудового слідства: матеріали 1 наук. практ. конф., м. Луганськ 25 березня 2011 р. / редкол.: Л. В. Черечукіна, О. Г. Русанова; МВС України, Луган. держ. універ. внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка / А. В. Шевчишен. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – С. 134-138.

719. Шевчук, В. М. Криміналістична теорія тактичних операцій: проблеми та перспективи формування [Текст]/ В. М. Шевчук // Актуальні проблеми криміналістики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Х., 2003. – С. 48.

720. Шейфер, С. А. Следственные ошибки и их причины [Текст]/ Шейфер С. А., Лазарева В. А., Исмакаев Л. П. // Проблемы дальнейшего укрепления социалистической законности при расследовании преступлений органами внутренних дел: межвузовский сборник научных трудов. – К.: НИ и РИО КВШ МВД СССР им. Ф. З. Дзержинского, 1988. – С. 43-44.

721. Шепитько, В. Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике [Текст]/ В. Ю. Шепітько. – Х.: Оригинал, 1995. – 196 с.

722. Шепітько, В. Ю. Проблеми застосування психологічного впливу на досудовому слідстві (в контексті дотримання прав людини) [Текст]/ В. Ю. Шепітько // Вісник академії правових наук України. – Харків. – 2009. – № 1 (56). – С. 195-200.

723. Шепітько, В. Ю. Роль інформаційних технологій у підвищенні якості слідчої діяльності [Текст]/ В. Ю. Шепітько, В. В. Білоус, Л. І. Керик // Питання боротьби зі злочинністю: збірник наук. праць / [ред. кол.: В. І. Борисов (голов. ред.) та ін.]. – Х.: Вид-во „Кроссрод”, 2009. – Випуск 17. – С. 252-264.

724. Шепітько, В. Ю. Типові системи тактичних прийомів: проблеми розробки та ефективного застосування [Текст]/ В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель // Питання боротьби зі злочинністю: збірник наук. праць. (Випуск 17) / Ред. кол.:

В. І. Борисов (голов. ред.) та ін. – Х.: Вид-во „Кроссруд”, 2009. – С.237-251.

725. Шепітько, В. Ю. Проблеми алгоритмізації слідчої діяльності [Текст]/ В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдеєва // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – Одеса: Юрид. літ., 2008. – Вип. 44. – С. 46-50.

726. Шептулин, А. П. Диалектический метод познания [Текст]/ А. П. Шептулин. – М.: Юрид. лит., 1983. – 156 с.

727. Шестакова, С. Д. Проблемы состязательности в российском уголовном процессе [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Шестакова С. Д. – СПб., 1998. – 240 с.

728. Шиканов, В. И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений [Текст]/ Шиканов В. И. – Издательство Иркутского ун-та, 1983. – 200 с.

729. Шило, О. Взяття під варту повинно застосовуватися виключно на підставі обґрунтованих процесуальних рішень [Текст]/ О. Шило, Н. Глинська // Право України. – 2004. – №10. – С. 91-94.

730. Шило, О. Державний захист суддів, працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, як гарантія здійснення правосуддя у кримінальних справах [Текст]/ О. Шило, В. Маринів // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2000. – № 2. – С. 157-166.

731. Шило, О. Обґрунтованість подання слідчого та постанови суду про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту як гарантія дотримання права кожного на свободу та особисту недоторканність [Текст]/ О. Шило, Н. Глинська // Юрист України. – 2003. – №2. – С. 31-33.

732. Шило, О. Г. Якість кримінально-процесуальних рішень, що приймаються на досудовому розслідуванні [Текст]/ О. Г. Шило, Н. В. Глинська // Питання боротьби зі злочинністю: збірник наук. праць. / Ред. кол.: В. І. Борисов (голов. ред.) та ін. – Х.: Вид-во „Кроссруд”, 2009. – Випуск 17. – С. 223-236.

733. Шинкаренко, І. О. Особливості соціально-перцептивної регуляції професійного спілкування працівника ОВС [Текст]: автореф. дис. на здобуття

наукового ступеня канд. психологічних наук: спец. 19.00.06 „Юридична психологія” / Інна Олександрівна Шинкаренко. – Харків. – 2005. – 25 с.

734. Шнейкерт, Г. Тайна преступника и пути к ее раскрытию. [перевод с немецкого] [Текст]/ Г. Шнейкерт. – М., 1995 г. – 320 с.

735. Штегмюллер, В. Рациональная теория решений [Текст]// Философия. Логика. Язык / В. Штегмюллер. – М.: Прогресс, 1987. – 428 с.

736. Шумило, М. Є. Умови виправданості рішень у стані ризику про проведення оперативно-розшукових заходів підрозділами органів внутрішніх справ [Текст]/ М. Є. Шумило, Д. О. Бабічев // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (Спеціальний випуск). – 2010. – №4. – С. 63-77.

737. Щегель, Н. І. Кримінальне переслідування: зміст та форма [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза”/ Ніна Іванівна Щегель. – К., 2007. – 21 с.

738. Щегель, Н. І. Кримінальне переслідування: зміст та форма [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Щегель Ніна Іванівна – К, 2007. – 235 с.

739. Щедровицкий, Г. П. Избранные труды [Текст]/ Щедровицкий Г. П. – М.: Юрид. лит, 1995. – 667 с.

740. Щербак, А. Ф. Роль нормативних (бланкетних) емоцій у психологічній теорії права [Текст]/ А. Ф. Щербак // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – № 3 (50). – 2010. – С. 20-29.

741. Щур, Б. В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами [Текст]: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза”/ Богдан Володимирович Щур – НЮАУ ім.Я.Мудрого. – Х., 2005. – 21 с.

742. Щур, Б. В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Щур Богдан Володимирович. – Х., 2004. – 195 с.

743. Элькин, П. С. Толкование и применение норм уголовно-процессуального права [Текст]/ Элькин П. С.– М.: Юрид. лит., 1967. – 192 с.

744. Элькин, П. С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве [Текст]/ П. С. Элькин. – Л.: ЛГУ, 1975. – 143 с.

745. Эффективность и качество управленческой деятельности (государственно-правовой аспект) [Текст]/ Под общ. ред. В. В. Цветкова. – К., 1980. – 126 с.

746. Юдин, Э. Г. Системный подход и принципы деятельности: методол. пробл. соврем. науки [Текст]/ Э. Г. Юдин. – М., 1978. – 320 с.

747. Юридична енциклопедія: в 6 т. [Текст]/ [Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.] – К.: Укр. енциклопедія, 1998 – Т.5: П-С. – 2003. – 736 с.

748. Юридична енциклопедія: в 6 т. [Текст]/ редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп.ред.) [та ін.] – К.: „Укр. енцикл.”, 1998. – Т. 2: Д-Й. – 744 с.

749. Юридична психологія: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів і факультетів [Текст]/ [В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв та ін.]; за заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва. – К.: Видавничий Дім „Ін Юре”, 1999. – 352 с.

750. Юридичний словник-довідник [Текст]/ [За ред. Ю. С. Шемшученка; худож. оформ. В. М. Штогрин]. – К.: Феміна, 1996. – 696 с.

751. Юровський, Д. Б. До питання застосування судами України практики Європейського суду з прав людини [Текст]/ Д. Б. Юровський // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – №9. – С. 44-48.

752. Юрчишин, В. Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України [Текст]: автореф дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Віталій Дмитрович Юрчишин. – К.: Київський націон. ун-т ім. Т.Г.Шевченка. – 2006. – 21 с.

753. Явич, Л. С. Общая теория права [Текст]/ Л. С. Явич. – Л.: ЛГУ, 1976. – 360 с.

754. Яворський, В. Відповідність оперативно-розшукової діяльності, що

здійснюється СБ України, стандартам прав людини // Електронний ресурс: <http://www.khpg.org/index.php?id=1240849036>

755. Якимовський, М. М. Напрями реформування досудового слідства України [Текст]// Основні напрямки реформування ОВС в умовах розбудови демократичної держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 14-15 жовтня 2004 р.) [За заг. ред. д-ра юрид. наук, професора О. Ф. Долженкова] / Якимовський М.М. – Частина 1. – Одеса: Вид-во Одеського юридичного інституту Національного університету внутрішніх справ, 2004. – С. 217-219.

756. Яковенко, М. О. Перевірка законності та обґрунтованості зупинення досудового слідства у справах про нерозкриті грабежі та розбої минулих років [Текст]// Забезпечення законності в діяльності органів дізнання та досудового слідства: матеріали 1 наук. практ. конф., м.Луганськ 25 березня 2011 р. / редкол.: Л. В. Черечукіна, О. Г. Русанова; МВС України, Луган. держ. універ. внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка М. О. Яковенко. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – С. 148-154.

757. Якушин, С. Ю. Тактические приемы при расследовании преступлений [Текст]/ С. Ю. Якушин. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1983. – 102с.

758. Ярмакі, Х. П. Управління адміністративно-політичною діяльністю: навч. посіб. [Текст]/ Ярмакі Х. П. [за заг. ред. О. О. Погрібного]. – Одеса: Юридична література, 2004. – 208 с.

759. Яновська, О. Г. Теоретичні та організаційні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.10 „Судоустрій; прокуратура та адвокатура” / Олександра Григорівна Яновська. – Київ: НАВС, 2011. – 36 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

ПРОПОЗИЦІЇ

щодо внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу

України 1960 року

1. Новий пункт 7¹ статті 32 КПК: процесуальне рішення слідчого -це оформлена відповідно до вимог КПК, всебічно обґрунтована, своєчасна, змістовна, владна, узгоджена з раніше прийнятими та реальна для виконання програма дій, яка вимагає глибоких психологічних знань суб'єкта –слідчого та отримує своє закріплення у процесуальному документі.

2. Доповнити статтю 50 КПК новою частиною, яку викласти у наступній редакції:

„Про визнання цивільним позивачем чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя виносять постанову, а суд –ухвалу. Цивільним позивачем не може бути визнаний громадянин, підприємство, установа чи організація, які не зазнали матеріальної шкоди від злочину, але пред'явили вимогу про відшкодування збитків або не пред'явили такої вимоги відповідно до статті 28 КПК. Про це слідчий виносить постанову про відмову у визнанні цивільним позивачем”.

3. Частину третю статті 52¹ викласти у наступній редакції:

„Орган дізнання, слідчий, прокурор або суд, одержавши заяву чи повідомлення про загрозу безпеці особи, зазначеної у частині другій цієї статті, зобов'язані перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше ніж три доби, а у невідкладних випадках –негайно прийняти рішення про застосування або відмову в застосуванні заходів безпеки. Відповідно до свого рішення вони приймають мотивовану постанову, у резолютивній частині якої вказують конкретний захід забезпечення безпеки, чи ухвалу і передають її для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки. Ця постанова чи ухвала є обов'язковою для виконання зазначеними органами”.

4. Доповнити статтю 79 КПК окремою частиною, яку викласти у наступній

редакції:

„При необхідності витребувати речовий доказ із камери зберігання, чи іншого місця, де він перебуває на зберіганні, слідчий про це складає мотивовану постанову”.

5. Частину четверту статті 97 чинного КПК, та відповідні норми проектів КПК викласти у наступній редакції:

„Перевірка заяв та повідомлень здійснюється в строк до 35 днів шляхом відібрання пояснень від окремих громадян або службових осіб, проведення огляду місця події, витребування предметів і документів та їх огляду, призначення та проведення експертиз, зняття інформації з каналів зв'язку, а також накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію та її виїмки”.

6. Доповнити частину другу статті 128¹ КПК та викласти її у наступній редакції:

„Спеціаліст зобов'язаний: з'явитися на виклик; брати участь у проведенні слідчої дії, використовуючи свої спеціальні знання і навички для сприяння слідчому у виявленні, закріпленні та вилученні доказів. Звертаючи увагу слідчого на обставини, пов'язані з виявленням та закріпленням доказів, даючи пояснення з приводу спеціальних питань, які виникають при проведенні слідчої дії спеціаліст готує довідку”.

7. Частину другу статті 65 КПК пропонуємо викласти у наступній редакції:

„Ці дані встановлюються: показаннями свідка, показаннями потерпілого, показаннями підозрюваного, показаннями обвинуваченого, висновком експерта, довідкою спеціаліста, речовими доказами, протоколами слідчих і судових дій, протоколами з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, та іншими документами”.

8. Частину другу статті 129 КПК викласти у наступній редакції:

„Процесуальне рішення слідчого про задоволення клопотання, повну або часткову відмову в клопотанні виражається у мотивованій постанові”.

9. Доповнити статтю 130 КПК окремою частиною у наступному формулюванні:

„При прийнятті процесуального рішення слідчим про скерування кримінальної справи на медіацію у описовій частині постанови необхідно вказати: до якого виду належить вчинений злочин, наявність факту відшкодування обвинуваченим заподіяної злочином шкоди, а також наявності підстав для їх примирення з потерпілим”.

10. Доповнити статтю 130 КПК окремою частиною у наступному формулюванні:

„При прийнятті процесуального рішення слідчим про посилення складу слідчо-оперативної групи у описовій частині постанови необхідно вказати підставу, яка має слідувати з тяжкості, епізодності чи резонансності вчиненого злочину”.

11. Частини четверту, шосту статті 236⁸ викласти у наступній редакції:

„У постанові про відкриття провадження суддя вирішує питання про доцільність зупинення слідчих дій у справі на час розгляду скарги. Постанова судді про відкриття провадження набирає законної сили з моменту її винесення і підлягає негайному виконанню.

Орган дізнання, слідчий або прокурор, у провадженні якого знаходиться справа, зобов'язаний у 3 денний строк подати до суду матеріали, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи. Матеріали, які подаються до суду, мають бути описані, прошиті та пронумеровані із зазначенням посади та прізвища особи, яка склала опис”.

12. Статтю 165² доповнити новою частиною другою наступного змісту:

„Якщо орган дізнання, слідчий вважає, що є підстави для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, він вносить за згодою прокурора подання до суду. Таке ж подання вправі внести прокурор. При вирішенні цього питання прокурор зобов'язаний ознайомитися з усіма матеріалами, що дають підстави для взяття під варту, допитати підозрюваного чи обвинуваченого, перевірити законність одержання доказів, їх достатність для обвинувачення. При відмові у погодженні подання прокурор виносить мотивовану постанову”.

13. Доповнити статтю 114¹ КПК та викласти частину другу цієї норми у

наступній редакції:

„Начальник слідчого відділу має право перевіряти кримінальні справи, давати вказівки слідчому про провадження досудового слідства, про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину та обсяг обвинувачення, про направлення справи, про провадження окремих слідчих дій, передавати справу від одного слідчого іншому, доручати розслідування справи декільком слідчим, а також брати участь у провадженні досудового слідства та особисто провадити досудове слідство, користуючись при цьому повноваженнями слідчого. Начальник слідчого відділу зобов'язаний погоджувати постанову про притягнення як обвинуваченого та обвинувальний висновок слідчого, складаючи про це мотивовану постанову”.

14. Сформульовано окрему нову норму КПК України: „Рішення слідчого набирає законної сили одразу після його підписання слідчим, за винятком випадків його оскарження до прокурора чи до суду. У цьому випадку рішення слідчого набирає законної сили після розгляду скарги та прийняття по ній рішення”.

Додаток Б

ПРОПОЗИЦІЇ

щодо внесення змін і доповнень до проекту Кримінального процесуального кодексу України за реєстр. номером 9700 від 12.01.12

1. Передбачити окремим пунктом 16¹ у статті 3 Проекту:

Процесуальне рішення слідчого – це оформлена відповідно до вимог КПК, всебічно обґрунтована, своєчасна, змістовна, владна, узгоджена з раніше прийнятими та реальна для виконання програма дій, яка вимагає глибоких психологічних знань суб'єкта – слідчого та отримує своє закріплення у процесуальному документі.

2. У пункті десятому частини першої статті 3 Проекту вживається, на наш погляд, узагальнене поняття, яке авторами названо кримінальне провадження – досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, яке очевидно потребує деталізації і тлумачення такої діяльності з огляду повноважень суб'єктів, які її реалізують.

3. Не зовсім зрозумілою є концепція законодавця щодо тотального контролю прокуратури над провадженням розслідування, яку названо функцією процесуального керівництва досудовим розслідуванням, яка відповідно до статті 36 Проекту налічує більше 18 повноважень.

Така новела викликала сумніви та гостру критику зі сторони експертів Ради Європи, які вивчаючи Проект у своєму висновку констатували, що він передбачає існування прокуратури із жорсткою ієрархічною структурою. Існує багато загроз, з якими пов'язана велика залежність слідчих від прокурора. Так як останній не тільки контролює хід досудового розслідування, але й має повноваження спрямовувати його, віддавати точні вказівки слідчим і навіть може призначати та відсторонювати слідчих у зв'язку з конкретним розслідуванням. Як правило, контроль за дотриманням слідчими своїх професійних обов'язків має закріплюватися за відповідним відомством. Можна сказати, що прокурор є

найпотужнішим інститутом в системі кримінальної юстиції, передбаченої в Проекті, однак тільки життя покаже згодом, чи така модель кримінального переслідування є в Україні найпридатнішою. Окрім того, положення пункту 4 частини 1 статті 38, яке передбачає виняткове повноваження прокуратури «в необхідних випадках особисто проводити окремі слідчі (розшукові) чи процесуальні дії або повне розслідування», суперечить загальному підходові до розслідування, який схвалюється в пункті 23 Висновку Ради Європи.

4. Розробники Проекту взагалі відмовились від існування не лише рішення про порушення кримінальної справи, але й стадії порушення кримінальної справи. Відповідно до частин 2-3 статті 214 Проекту досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення затверджуються Генеральною прокуратурою України за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства.

Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, яке здійснюється негайно після завершення огляду. У випадку виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань при першій можливості.

На наш погляд, наведені норми закріплюють порядок провадження при якому відсутня формалізація прийнятого процесуального рішення. Хоча у частині 5 статті 214 Проекту 9700 визначено необхідні реквізити вже не існуючого процесуального рішення про порушення кримінальної справи, а у частині 6 законодавець знову ж таки, заперечуючи свої ж контраргументи щодо

формалізації, чітко зобов'язує слідчого невідкладно у письмовій формі повідомляти прокурора про початок розслідування, підставу початку розслідування та інші відомості, передбачені частиною п'ятою цієї статті.

Така непослідовність авторів проекту створює нову правову дилему: у якій процесуальній формі, з дотриманням яких реквізитів повинно відбуватися таке «письмове інформування», який процесуальний документ, в якому виражається рішення слідчого про внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань інформації повинен бути долучений до матеріалів кримінальної справи? І що найважливіше, чи не будуть порушені права особи щодо якої має здійснюватись кримінальне переслідування на оскарження цього процесуального рішення до суду, що сьогодні реалізується відповідно до чинного КПК?

Виходячи із вище наведеного, вважаємо за доцільне імплементувати до Проекту 9700 існуючий на сьогоднішній день порядок прийняття слідчим процесуального рішення про порушення кримінальної справи, удосконаливши наступною частиною норми:

„Перевірка заяв та повідомлень здійснюється в строк до 35 днів шляхом відібрання пояснень від окремих громадян або службових осіб, проведення огляду місця події, витребування предметів і документів та їх огляду, призначення та проведення експертиз, зняття інформації з каналів зв'язку, а також накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію та її виїмки”.

5. Процесуальне рішення слідчого про прийняття справи до провадження взагалі залишилося поза увагою законодавця. У частині 7 статті 214 Проекту міститься вимога про те, що у випадку, якщо відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування. Про те, знову ж таки, яка має бути процесуальна форма рішення слідчого про те, що він приступив до розслідування не вказано. Ми схильні вважати, що до Проекту слід імплементувати положення чинного КПК щодо необхідності

винесення постанови про порушення кримінальної справи і прийняття її до свого провадження слідчим.

6. Зі змісту статті 129 КПК вбачається, що слідчий, сформувавши своє внутрішнє переконання та прийнявши рішення про доцільність повної чи часткової відмови у задоволенні клопотання, складає про це постанову. Схожим є формулювання статті 220 Проекту, відповідно до якої теж не унормовано процесуального документу за результатами розгляду протягом трьох днів та прийняття рішення про задоволення заявленого клопотання. Виникає риторичне запитання, а якої процесуальної форми повинно набути рішення слідчого про задоволення клопотання в повному обсязі? Із власного досвіду роботи в слідчих підрозділах можемо констатувати, що у такому випадку окремий процесуальний документ не готується. Слідчі обмежуються лише проведенням тих процесуальних чи інших дій, яких стосувалося клопотання та долучають протоколи чи інші документи, що складені за їх результатами до матеріалів кримінальної справи. На наш погляд, така практика є хибною, так як мотивація для задоволення клопотання, яка була покладена слідчим в основу для прийняття позитивного рішення, не отримує висвітлення та закріплення.

Очевидно, що така прогалина у чинному КПК вимагає усунення шляхом внесення необхідних доповнень, на що вже зверталася увага окремих науковців та робилися конкретні спроби. *Ми вбачаємо, як найпростіший шлях, внести доповнення не лише до частини другої статті 129 КПК, а й до частини другої статті 220 Проекту та викласти її у наступному формулюванні:*

„Процесуальне рішення слідчого про задоволення клопотання, повну або часткову відмову в клопотанні виражається у мотивованій постанові”.

7. Відповідно до статей 280-282 Проекту слідчий своєю постановою зупиняє досудове розслідування, оголошує розшук обвинуваченого, відновлює досудове розслідування, узгодивши своє рішення із прокурором. Форма погодження постанови слідчого не визначена, тому очевидно законодавцю слід внести доповнення до означених норм приблизно наступного змісту: *„мотивовану постанову слідчого повинен затвердити прокурор.”*

8. Частину четверту статті 56 Проекту слід викласти у наступній редакції: „На всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення. У передбачених законом України про кримінальну відповідальність та цим Кодексом випадках примирення є підставою для закриття кримінального провадження. При прийнятті процесуального рішення слідчим про скерування кримінальної справи на медіацію (примирення) у описовій частині постанови необхідно вказати: до якого виду належить вчинений злочин, наявність факту відшкодування підозрюваним чи обвинуваченим заподіяної злочином шкоди, а також наявності підстав для їх примирення з потерпілим”.

9. Також ні чинний КПК, ні Проект не містить імперативної вказівки про необхідність формулювати конкретний вжитий захід у постанові слідчого про застосування заходів забезпечення безпеки. Тому вважаємо, що у резолютивній частині постанови слідчого, яка є обов'язковою для виконання, необхідно вказати конкретний захід забезпечення безпеки. З цього приводу пропонуємо частину 3 статті 52¹ викласти у наступній редакції та доповнити Проект новою нормою:

„Орган дізнання, слідчий, прокурор або суд, одержавши заяву чи повідомлення про загрозу безпеці особи, зазначеної у частині другій цієї статті, зобов'язані перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше ніж три доби, а у невідкладних випадках – негайно прийняти рішення про застосування або відмову в застосуванні заходів безпеки. Відповідно до свого рішення вони приймають мотивовану постанову, у резолютивній частині якої вказують конкретний захід забезпечення безпеки, чи ухвалу і передають її для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки. Ця постанова чи ухвала є обов'язковою для виконання зазначеними органами”.

10. Питання про вилучення слідчим речового доказу із камери зберігання для проведення додаткового чи повторного огляду, призначення по ньому експертизи жодним нормативним документом не регламентоване. У частині 2 статті 100 Проекту передбачено, що зберігання речових доказів стороною обвинувачення здійснюється в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, тому на наше

переконання з прийняттям Проекту проблема не буде вирішена докорінно.

Така прогалина у чинному кримінально-процесуальному законодавстві, на наш погляд, є передумовою втрати речових доказів, їх підміни чи пошкодження.

Враховуючи викладене, пропонуємо статтю 79 КПК та статтю 100 Проекту доповнити окремою частиною, яку викласти у наступній редакції:

„При необхідності витребувати речовий доказ із камери зберігання, чи іншого місця, де він перебуває на зберіганні, слідчий про це складає мотивовану постанову”.

11. У частині 3 статті 61 Проекту вказано, що якщо цивільний позов подано особою, якій не завдано шкоди, передбаченої частиною першою статті 61, слідчий або прокурор виносить вмотивовану постанову про повернення цивільного позову. Що розуміється під „поверненням цивільного позову” нам не зрозуміло, адже лише суд уповноважений на наступних стадіях кримінального процесу розглядати цивільний позов і вирішувати обсяг його відшкодування, тому норму Проекту пропонуємо сформулювати за аналогом запропонованих нами доповнень до статті 50 чинного КПК.

„Про визнання цивільним позивачем чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя виносять постанову, а суд – ухвалу. Цивільним позивачем не може бути визнаний громадянин, підприємство, установа чи організація, які не зазнали матеріальної шкоди від злочину, але пред’явили вимогу про відшкодування збитків або не пред’явили такої вимоги відповідно до статті 28 КПК. Про це слідчий виносить постанову про відмову у визнанні цивільним позивачем”.

12. На відміну від чинного КПК відповідно до статті 55 Проекту не визначеною залишилася форма рішення слідчого про визнання потерпілим, цивільним позивачем (стаття 61), цивільним відповідачем (стаття 62). Так законодавець пропонує вважати потерпілим у кримінальному провадженні фізичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано моральну, фізичну або майнову шкоду, а також юридичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано майнову шкоду (частина 1); потерпілим є також особа,

яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого (частина 3). *Очевидно, що норма у цій частині потребує доповнення фразою «про що слідчим складається мотивована постанова». Також аналогічне за змістом доповнення слід зробити у частинах 7 статті 55, 1 статті 61 та статті 62.*

13. Порядок призначення експертизи та отримання зразків для експертизи (статті 242 та 245) не отримали однозначного закріплення у Проекті, так як форма звернення слідчого, прокурора до експерта не формалізована. *На наш погляд таке звернення повинно реалізовуватися у формі постанови слідчого, як це закріплено у чинному КПК, з приводу чого слід внести доповнення до статей 242 та 245 Проекту.*

14. Новелою для українського кримінально-процесуального законодавства є термін, що вводиться в дію Проектом – негласні слідчі (розшукові) дії. Виходячи з нагальної необхідності у їх проведенні визначальне місце буде займати рішення слідчого у формі постанови. Вони як правило повинні проводитися за постановою слідчого судді, але відповідно до частини 1 статті 250 Проекту у виняткових невідкладних випадках, передбачених Проектом та пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділом I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. Стаття 251 визначає вимоги до постанови слідчого про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, до яких віднесено найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; правову кваліфікацію злочину; відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких проводитиметься негласна слідча (розшукова) дія; початок, тривалість і мету негласної слідчої

(розшукової) дії; відомості про особу (осіб), яка буде проводити негласну слідчу (розшукову) дію; обґрунтування прийнятої постанови, в тому числі обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; вказівку на вид негласної слідчої (розшукової) дії, що проводиться. Законодавець, наводячи у частині 3 статті 250 Проекту тезу про те, що виконання будь-яких дій з проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинно бути негайно припинено, якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, створює підґрунтя для численних порушень конституційних прав громадян у практичній діяльності. Як нам видається, не доцільно закладати у формулюванні норм так званий конфлікт інтересів, якщо слідчий прийняв рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії, то повинен належним чином обґрунтувати вимушену необхідність у її проведенні, а за результати допущених порушень нести персональну відповідальність, як це реалізується на сьогоднішній день відповідно до чинного КПК. Тому частини 2 та 3 слід виключити із редакції статті 250 Проекту, залишивши частину 1 у наступному формулюванні: *„У виняткових невідкладних випадках, передбачених цим Кодексом та пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділом I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, негласна слідча (розшукова) дія може бути проведена за вмотивованою постановою слідчого. Про отриманні результати протягом доби повідомляється прокурор.“*

15. Якщо звернутися до Проекту, то слід констатувати, що у ньому збережено існування протоколу, як форми фіксування кримінального провадження (стаття 103). Однак не зовсім вдалим є формулювання частини 2 статті 104 Проекту, де вказано про те, що якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому випадку у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на

технічному носії інформації, який додається до нього.

Ми не погоджуємося із таким розумінням законодавця та вважаємо, що при означеному підході протокол втрачає своє доказове значення як джерело доказів, тому необхідно виключити наведену вище частину із статті 104 Проекту.

16. Лише частково проблеми щодо законодавчого закріплення реквізитів, процесу підготовки та погодження подання вирішив законодавець у Проекті. Так, відповідно до пункту 5 частини 2 статті 40 Проекту вводиться в обіг термін „клопотання” з яким слідчий вправі звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукові) дії. У окремих параграфах Проекту містяться вимоги до клопотання щодо приводу (стаття 141), накладення грошового стягнення (стаття 145), тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом (стаття 150) тощо. Очевидно така деталізація є кроком законодавця назустріч науковим пропозиціям та потребам практики, але сама назва документу викличе плутанину під час реалізації положень Проекту, адже аналогічний термін вживається при заявленні відповідних клопотань учасниками провадження тощо. *Тому у випадку збереження законодавцем формулювання терміну пропонуємо розтлумачити його у окремому пункті частини 1 статті 3 Проекту.*

17. Частина 4 статті 110 передбачає таке процесуальне рішення, як обвинувальний акт, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування. Обвинувальний акт повинен відповідати вимогам, передбаченим у статті 291 Проекту. Відповідно до частини 2 статті 42 обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду у порядку, передбаченому статтями 291 – 293 Проекту. Правом підготовки обвинувального акту наділені слідчий та прокурор, у випадку його складання слідчим він підлягає затвердженню прокурором (частина 1 статті 291). *Тобто законодавцем у Проекті передбачено співпадіння у часі двох процесуальних рішень, а саме: визнання особи обвинуваченим та завершення стадії досудового розслідування. Доцільність*

такого симбіозу можна буде оцінити лише з огляду апробації норм Проекту практичною діяльністю слідчих підрозділів.

18. Стаття 286 Проекту визначає порядок звільнення від кримінальної відповідальності та встановлює, що воно здійснюється судом. Встановивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, прокурор складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та без проведення досудового розслідування у повному обсязі надсилає його до суду. Перед направленням клопотання до суду прокурор зобов'язаний ознайомити з ним потерпілого та з'ясувати його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності (частини 1-3).

Таке положення на наш погляд є прогресивним та новаторським, однак законодавцю слід визначитися у цій нормі із діями у ситуації, коли потерпілий висловить заперечення щодо звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності. Тому вважаємо за доцільне доповнити наведену вище норму наступним реченням: «У випадку незгоди потерпілого щодо звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності прокурор повинен допитати його про наявні причини та відобразити їх у описовій частині клопотання».

19. У статті 292 Проекту передбачено такі форми закінчення досудового розслідування як підготовка клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру. Однак не унормовано повноваження визначених суб'єктів на його підготовку. Тому пропонуємо у частинах 1 та 2 статті 292 такими суб'єктами визначити прокурора та слідчого, який повинен погодити своє процесуальне рішення у формі клопотання із прокурором.

20. Відповідно до положень Проекту проблема процесуального статусу слідчого лише частково знайшла логічне вирішення. Так на увагу заслуговує стаття 40 у якій визначено по пунктно повноваження слідчого. Однак питання чіткого розмежування функцій слідчого не отримали належного закріплення.

21. Із даного приводу слід в позитивному руслі відзначити спробу законодавця розтлумачити у статті 99 Проекту поняття документу. Однак зі

змісту цієї норми слідує, що вона не є досконалою, тому й не вирішено у Проекті проблеми існування джерела доказу – довідки експерта. Враховуючи такі аргументи, наведені нами доповнення до статей 65 та 128¹ КПК будуть актуальними корективами і до норм Проекту.

„Спеціаліст зобов'язаний: з'явитися на виклик; брати участь у проведенні слідчої дії, використовуючи свої спеціальні знання і навички для сприяння слідчому у виявленні, закріпленні та вилученні доказів. Звертаючи увагу слідчого на обставини, пов'язані з виявленням та закріпленням доказів, даючи пояснення з приводу спеціальних питань, які виникають при проведенні слідчої дії спеціаліст готує довідку”.

Частина другу статті 65 КПК пропонуємо викласти у наступній редакції:

„Ці дані встановлюються: показаннями свідка, показаннями потерпілого, показаннями підозрюваного, показаннями обвинуваченого, висновком експерта, довідкою спеціаліста, речовими доказами, протоколами слідчих і судових дій, протоколами з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, та іншими документами”.

22. У Проекті законодавець в частинах 1-3 статті 41 визначив, що оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора набуваючи повноважень слідчого. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом. Однак жодного механізму для ефективного виконання доручень законодавець не наводить, звідси слідує, що негативна практика їх ігнорування оперативними підрозділами плавно перейде із чинного КПК до Проекту.

Додаток В

ПРОПОЗИЦІЇ

щодо внесення змін і доповнень до чинного Кримінального процесуального кодексу України

1. Доповнити статтю 45 КПК новою частиною 3 у наступному формулюванні:

“Про допуск захисника до участі у кримінальному провадженні слідчий готує мотивовану постанову. У випадку наявності обставин, які визначені у частині 2 даної статті, слідчий готує мотивовану постанову про відмову у допуску захисника до участі у кримінальному провадженні”.

2. Частину 2 статті 55 КПК відобразити наступним чином:

“Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого, про що слідчим складається мотивована постанова. Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення”.

3. Аналогічне за змістом доповнення слід зробити у частині 2 статті 62 КПК та викласти її у такій редакції:

“Права та обов'язки цивільного відповідача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду. Про визнання цивільним відповідачем слідчим складається мотивована постанова”.

4. Доповнити статтю 61 КПК новою частиною 2, яку викласти в такій редакції:

“Для визнання цивільним позивачем особа подає позовну заяву органу досудового розслідування або суду, яка підлягає перевірці сукупністю зібраних доказів. Про визнання цивільним позивачем чи про відмову в цьому слідчий, прокурор, суддя виносять постанову. Цивільним позивачем не може бути визнаний громадянин, підприємство, установа чи організація, які не зазнали майнової та/або моральної шкоди від кримінального правопорушення чи іншого суспільно небезпечного діяння, але пред'явили цивільний позов. Про це слідчий,

прокурор, суддя виносять постанову про відмову у визнанні цивільним позивачем”.

5. Доповнити чинний КПК новою нормою:

“Слідчий, прокурор або суд, одержавши заяву чи повідомлення про реальну загрозу безпеці особи, яка бере участь у кримінальному провадженні, члену її сім’ї чи близькому родичу, зобов’язані перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше, ніж три доби, а в невідкладних випадках – негайно прийняти рішення про застосування або відмову в застосуванні заходів безпеки. Відповідно до свого рішення вони приймають мотивовану постанову (ухвалу), у резолютивній частині якої вказують конкретний захід забезпечення безпеки і передають її для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки. Ця постанова чи ухвала є обов’язковою для виконання зазначеними органами”.

6. Доповнити окремою частиною статтю 100 КПК, яку викласти в такій редакції:

“При необхідності витребувати речовий доказ із камери зберігання, чи іншого місця, де він перебуває на зберіганні, слідчий про це складає мотивовану постанову”.

7. Частину 2 статті 220 КПК викласти в такій редакції:

“Процесуальне рішення слідчого про задоволення клопотання, повну або часткову відмову в клопотанні виражається в мотивованій постанові”.

8. Доповнити частину 4 статті 56 КПК та викласти в такому формулюванні:

„На всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим й укласти угоду про примирення. У передбачених законом України про кримінальну відповідальність та цим Кодексом випадках примирення є підставою для закриття кримінального провадження. При прийнятті процесуального рішення слідчим про скерування кримінальної справи на медіацію (примирення) він складає постанову. У описовій частині постанови необхідно вказати: до якого виду належить вчинений злочин, наявність факту відшкодування підозрюваним заподіяної злочином

шкоди, а також наявності підстав для їх примирення з потерпілим”.

9. Доповнити частину 4 статті 280 КПК та викласти у такій редакції:

“Досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого, яку затверджує прокурор, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Копія постанови надсилається стороні захисту, потерпілому, які мають право її оскаржити слідчому судді”.

10. Внести до частини 1 статті 242 КПК наступні доповнення:

„Експертиза проводиться експертом за постановою слідчого чи прокурора або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права”.

11. Частину 3 слід виключити із редакції статті 250 КПК 2012 року, залишивши частину 1 у наступному формулюванні: „У виняткових невідкладних випадках, передбачених цим Кодексом та пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділом I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, негласна слідча (розшукова) дія може бути проведена за вмотивованою постановою слідчого. Про отримані результати протягом доби повідомляється прокурор”.

Додаток Д

Результати анкетування слідчих органів внутрішніх справ

Всього опитано 405 осіб. Із них:

- слідчих УМВС у Вінницькій області – 23 чол.;
- слідчих УМВС у Донецькій області – 70 чол.;
- слідчих УМВС у Івано-Франківській області – 10 чол.;
- слідчих УМВС у Кіровоградській області – 18 чол.;
- слідчих УМВС у Львівській області – 36 чол.;
- слідчих УМВС у Миколаївській області – 20 чол.;
- слідчих УМВС у Тернопільській області – 98 чол.;
- слідчих УМВС у Харківській області – 110 чол.;
- слідчих УМВС у Хмельницькій області – 20 чол.

7.СВ УМВС у Тернопільській області										98 (24,2 %)
8.СВ УМВС у Харківській області										110 (27,2 %)
9.СВ УМВС у Хмельницькій області										20 (4,9 %)
2. Який із напрямів кримінально-процесуальної політики України в сучасних умовах видається для Вас найбільш пріоритетним?										
а) прийняття нового КПК України	6 (26,2 %)	5 (6,9 %)	3 (30 %)	5 (27,8 %)	2 (5,4 %)	6 (25 %)	21 (21,4 %)	26 (23,7 %)	5 (25 %)	79 (19,2 %)
б) внесення необхідних змін до чинного КПК	3 (13 %)	19 (26,4 %)	4 (40 %)	3 (16,7 %)	2 (5,4 %)	3 (12,5%)	2 (2 %)	15 (13,6 %)	0 (0 %)	51 (12,4 %)
в) прийняття Закону України „Про статус слідчого”	7 (30,4 %)	25 (34,7 %)	2 (20 %)	5 (27,8 %)	11 (29,7 %)	10 (41,7%)	19 (19,4 %)	16 (14,5 %)	6 (30 %)	101 (24,5 %)
г) створення окремого Слідчого департаменту чи Комітету	7 (30,4 %)	22 (30,6 %)	1 (10 %)	4 (22,2 %)	22 (59,5 %)	5 (20,8%)	56 (57,2 %)	53 (48,2 %)	9 (45 %)	179 (43,4 %)
г) інша відповідь	0 (0 %)	1 (1,4 %)	0 (0 %)	1 (5,5%)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	2 (0,5 %)
3. Які головні проблеми досудового провадження Ви можете назвати?										
а) відсутність незалежності слідчого	18 (78,3 %)	58 (41,2 %)	8 (57,1 %)	11 (37,9 %)	27 (43,6 %)	13 (41 %)	68 (54,4 %)	76 (47,8 %)	15 (55,6 %)	294 (48 %)
б) виконання слідчим невласних йому функцій	2 (8,7 %)	39 (27,7 %)	4 (28,6 %)	7 (24,1 %)	27 (43,6 %)	8 (25 %)	17 (13,6 %)	34 (21,4 %)	6 (22,2 %)	144 (23,5 %)
в) відсутність принципу змагальності на досудовому слідстві України	0 (0 %)	5 (3,5 %)	0 (0 %)	3 (10,4 %)	2 (3,2 %)	0 (0 %)	6 (4,8 %)	7 (4,4 %)	2 (7,4 %)	25 (4,1 %)
г) невизначеність щодо місця органів досудового розслідування в правоохоронній та судовій системах	3 (13 %)	38 (26,9 %)	2 (14,3 %)	5 (17,2 %)	5 (8 %)	9 (28 %)	33 (26,4 %)	42 (26,4 %)	4 (14,8 %)	141 (23,1 %)

г) інша відповідь	0 (0 %)	1 (0,7 %)	0 (0 %)	3 (10,4 %)	1 (1,6 %)	2 (6 %)	1 (0,8 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	8 (1,3 %)
4. Наведіть декілька причин незадовільного стану досудового слідства в Україні:										
а) досудове слідство в своїй основі має неправильну конструкцію	2 (10,5 %)	4 (3 %)	1 (7,7 %)	11 (32,4 %)	2 (4,4 %)	2 (6,9 %)	29 (24,6 %)	23 (14,7 %)	2 (7,1 %)	76 (13,2 %)
б) не погодженість з основними засадами провадження судового слідства	6 (31,6 %)	30 (22,4 %)	0 (0 %)	4 (11,8 %)	7 (15,6 %)	3 (10,3%)	18 (15,3 %)	17 (10,9 %)	0 (0 %)	85 (14,8 %)
в) неналежні умови діяльності органів, які проводять досудове слідство	11 (57,9 %)	60 (44,8 %)	9 (69,2 %)	10 (29,4 %)	28 (62,2 %)	14 (48,3%)	58 (49,1 %)	73 (46,8 %)	16 (57,1%)	279 (48,4 %)
г) неналежні умови діяльності органів, які здійснюють нагляд	0 (0 %)	36 (26,8 %)	2 (15,4 %)	4 (11,8 %)	3 (6,7 %)	4 (13,8%)	5 (4,2 %)	15 (9,6 %)	4 (14,3%)	73 (12,7 %)
г) розшукне начало, яке пронизує всю стадію досудового розслідування	0 (0 %)	4 (3 %)	1 (3 %)	3 (8,8%)	4 (8,9 %)	5 (17,2%)	4 (3,4 %)	25 (16 %)	5 (17,9%)	51 (8,8 %)
д) інша відповідь	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	2 (5,8%)	1 (2,2 %)	1 (3,5 %)	4 (3,4 %)	3 (2 %)	1 (3,6 %)	12 (2,1 %)
5. Який зміст Ви вкладаєте у поняття „процесуальний статус слідчого”?										
а) лише його права та обов'язки	3 (13 %)	6 (4,9 %)	1 (5,3 %)	3 (8,6%)	2 (2,7%)	1 (2,8%)	3 (2,3 %)	10 (5,4 %)	1 (2,2 %)	30 (4,5 %)
б) лише його соціальний захист	2 (8,7 %)	4 (3,4 %)	0 (0 %)	4 (11,4%)	2 (2,7%)	2 (5,6%)	4 (3 %)	14 (7,6 %)	2 (4,4 %)	34 (5,1 %)
в) права, обов'язки і відповідальність слідчого	7 (30,4 %)	42 (34,7 %)	10 (52,6%)	10 (28,6%)	11 (15,1%)	10 (27,8%)	53 (39,8 %)	53 (28,8%)	14 (30,4 %)	210 (31,3%)
г) коло повноважень при провадженні досудового слідства	8 (34,9 %)	42 (34,7 %)	4 (21,1%)	9 (25,7%)	21 (28,8%)	13 (36,1%)	34 (25,6 %)	42 (22,8%)	13 (28,2 %)	186 (27,8%)
г) право на оскарження слідчим вказівок прокурора та судді	0 (0 %)	13 (10,7 %)	1 (5,3%)	4 (11,4%)	16 (21,9%)	3 (8,3%)	9 (6,8%)	25 (13,6%)	8 (17,4 %)	79 (11,8%)
д) право на прийняття процесуальних рішень	3 (13 %)	11 (9,1 %)	3 (15,7%)	4 (11,4%)	19 (26,1%)	7 (19,4%)	27 (20,2 %)	38 (20,7%)	8 (17,4 %)	120 (17,9%)
е) інша відповідь	0 (0 %)	3 (2,5 %)	0 (0 %)	1 (2,9%)	2 (2,7%)	0 (0 %)	3 (2,3%)	2 (1,1%)	0 (0 %)	11 (1,6 %)
6. Який зміст Ви вкладаєте у поняття „процесуальне рішення слідчого”?										

а) намір провести процесуальну дію, що не є обов'язковою за чинним КПК	3 (13 %)	6 (8,3%)	4 (23,5%)	1 (5,3%)	1 (2,6%)	0 (0 %)	7 (7 %)	9 (6,6%)	0 (0 %)	31 (6,9 %)
б) визначену у КПК необхідність проведення окремо взятої процесуальної дії	9 (39,2 %)	10 (13,9%)	6 (35,3%)	7 (36,8%)	6 (15,4%)	8 (36,4%)	29 (29 %)	38 (28,1%)	9 (40,9 %)	122 (27,2 %)
в) державно-владне веління, що містить постановку цілей, обґрунтування засобів їх здійснення, висновки про виконання (або невиконання) конкретних процесуальних дій	8 (34,8 %)	38 (52,8%)	1 (5,9%)	5 (26,3%)	27 (69,2%)	7 (31,8%)	31 (31 %)	41 (30,4%)	7 (31,8 %)	165 (36,7 %)
г) свідомий і вольовий акт особи, який передбачає вибір між альтернативними варіантами можливої поведінки	2 (8,7%)	10 (13,9%)	6 (35,3%)	3 (15,8%)	2 (5,1%)	1 (4,5%)	19 (19%)	31 (23%)	4 (18,2 %)	78 (17,4 %)
г) один із необхідних моментів вольової дії, що полягає у виборі мети дії і способів її виконання	1 (4,3%)	6 (8,3%)	0 (0 %)	3 (15,8%)	1 (2,6%)	5 (22,8%)	11 (11%)	14 (10,4%)	2 (9,1%)	43 (9,6 %)
д) інша відповідь	0 (0 %)	2 (2,8%)	0 (0 %)	0 (0 %)	2 (5,1%)	1 (4,5%)	3 (3%)	2 (1,5%)	0 (0 %)	10 (2,2%)
7. Який зміст Ви вкладаете у поняття „тактичне рішення слідчого“?										
а) це також за своєю суттю процесуальне рішення слідчого	14 (60,9 %)	8 (10,7 %)	4 (28,6%)	3 (16,7%)	19 (51,4%)	5 (22,7%)	29 (28,4 %)	28 (23,7 %)	5 (23,8 %)	115 (26,7%)
б) це не процесуальне рішення слідчого, тому воно не регламентоване КПК	2 (8,7%)	37 (49,3%)	3 (21,4%)	2 (11,1%)	3 (8,1%)	2 (9,1%)	22 (21,6 %)	16 (13,6 %)	6 (28,6 %)	93 (21,6%)
в) це рішення слідчого, що не тягне жодних процесуальних наслідків	0 (0 %)	10 (13,3%)	1 (7,1%)	2 (11,1%)	6 (16,2%)	3 (13,6%)	14 (13,7 %)	11 (9,3 %)	2 (9,5 %)	49 (11,4%)
г) свідомий і вольовий акт особи, що передбачає вибір між альтернативними варіантами можливої поведінки	7 (30,4 %)	20 (26,7%)	6 (42,9%)	11 (61,1%)	8 (21,6%)	11 (50 %)	34 (33,3 %)	62 (52,5 %)	8 (38,1 %)	167 (38,9%)
г) інша відповідь	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (2,7%)	1 (4,6%)	3 (3 %)	1 (0,9 %)	0 (0 %)	6 (1,4%)

8. Яку процесуальну форму, на Вашу думку, найчастіше мають процесуальні рішення слідчого?										
а) постанова	23 (100%)	68 (54,8%)	10 (50%)	14 (53,8%)	35 (74,5%)	18 (66,7%)	73 (69,6 %)	102 (57,6 %)	17 (56,7 %)	360 (62,2 %)
б) протокол	0 (0 %)	13 (10,5%)	4 (20%)	8 (30,9%)	5 (10,6%)	3 (11,1%)	14 (13,3 %)	28 (15,8 %)	2 (6,7 %)	77 (13,3 %)
в) подання	0 (0 %)	31 (25%)	2 (10%)	1 (3,8%)	1 (2,1%)	2 (7,4%)	5 (4,8 %)	13 (7,3 %)	4 (13,3 %)	59 (10,2 %)
г) доручення	0 (0 %)	4 (3,2%)	4 (20%)	1 (3,8%)	4 (8,6%)	2 (7,4%)	8 (7,6 %)	19 (10,8 %)	2 (6,7 %)	44 (7,6 %)
г) обвинувальний висновок	0 (0 %)	8 (6,5%)	0	2 (7,7%)	1 (2,1%)	2 (7,4%)	4 (3,8 %)	15 (8,5 %)	5 (16,6 %)	37 (6,4 %)
д) інша відповідь	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (2,1%)	0 (0 %)	1 (0,9 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	2 (0,3 %)
9. Які рішення на стадії досудового розслідування Вам доводилося приймати найчастіше?										
а) про проведення слідчих дій	21 (91,3 %)	66 (55,9%)	10 (90,9%)	16 (64%)	32 (71,1%)	21 (84%)	93 (66,9 %)	104 (73,3 %)	20 (55,6 %)	383 (67,9 %)
б) про застосування запобіжних заходів	2 (8,7 %)	38 (32,3%)	1 (9,1%)	6 (24%)	4 (8,9%)	2 (8 %)	24 (17,2 %)	24 (16,9 %)	7 (19,4 %)	108 (19,1 %)
в) про закриття кримінальної справи	0 (0 %)	6 (5,1%)	0 (0 %)	1 (4 %)	2 (4,4%)	1 (4 %)	3 (2,2 %)	5 (3,5 %)	4 (11,1 %)	22 (3,9 %)
г) про зупинення досудового розслідування	0 (0 %)	5 (4,2%)	0 (0 %)	2 (8 %)	4 (8,9%)	0 (0 %)	16 (11,5 %)	8 (5,6%)	5 (13,9 %)	40 (7,1%)
г) інша відповідь	0 (0 %)	3 (2,5%)	0 (0 %)	0 (0 %)	3 (6,7%)	1 (4 %)	3 (2,2%)	1 (0,7%)	0 (0 %)	11 (2 %)
10. Чи вважаєте Ви, що процесуальне і тактичне рішення слідчого співвідносяться між собою як:										
а) форма і зміст	8 (34,8 %)	41 (58,6%)	5 (50%)	8 (44,4%)	5 (13,6%)	10 (50 %)	28 (28,3 %)	43 (38,1 %)	3 (15,8 %)	151 (36,9 %)

б) тотожні поняття	4 (17,4 %)	5 (7,2%)	0 (0 %)	2 (11,1%)	16 (43,2%)	3 (15 %)	21 (21,2 %)	16 (14,2 %)	2 (10,5 %)	69 (16,9 %)
в) явище і сутність	1 (4,3 %)	1 (1,4%)	4 (40 %)	1 (5,6%)	0 (0 %)	0 (0 %)	9 (9,1 %)	12 (10,6 %)	1 (5,3 %)	29 (7,1 %)
г) мають різні підстави прийняття та різні юридичні наслідки	9 (39,2 %)	21 (30%)	1 (10 %)	4 (22,2%)	10 (27 %)	6 (30 %)	31 (31,3 %)	32 (28,4%)	12 (63,1 %)	126 (30,8%)
г) ніяким чином не співвідносяться	1 (4,3%)	1 (1,4%)	0 (0 %)	2 (11,1%)	4 (10,8%)	1 (5 %)	9 (9,1%)	6 (5,2%)	1 (5,3%)	25 (6,1 %)
д) інша відповідь	0 (0 %)	1 (1,4%)	0 (0 %)	1 (5,6%)	2 (5,4%)	0 (0 %)	1 (1 %)	4 (3,5%)	0 (0 %)	9 (2,2 %)
11. Яку із наведених нижче класифікацій рішень слідчого Ви вважаєте найбільш ґрунтовною та такою, що слідує із реальній практичній діяльності?										
а) первинні, проміжні, вихідні	3 (13,1 %)	39 (54,2%)	3 (30%)	4 (21,1%)	1 (2,8%)	4 (19,1 %)	12 (12,2 %)	17 (15,5 %)	2 (8,7 %)	85 (20,6 %)
б) початкові, прийняті у ході розслідування, кінцеві	13 (56,5 %)	27 (37,5%)	5 (50%)	10 (52,6%)	19 (52,8%)	12 (57,1 %)	67 (68,4 %)	70 (63,6 %)	17 (73,9 %)	240 (58,3 %)
в) первинні та вихідні	0 (0 %)	1 (1,4%)	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (2,8%)	3 (14,3 %)	6 (6,1%)	5 (4,5 %)	1 (4,3 %)	17 (4,1 %)
г) початкові та кінцеві	7 (30,4 %)	4 (5,5%)	2 (20%)	2 (10,5%)	14 (38,8%)	2 (9,5 %)	13 (13,2 %)	17 (15,5%)	3 (13,1 %)	64 (15,5 %)
г) інша відповідь	0 (0 %)	1 (1,4%)	0 (0 %)	3 (15,8%)	1 (2,8%)	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (0,9%)	0 (0 %)	6 (1,5 %)
12. Які, на Ваш погляд, суб'єктивні чинники мають домінуючий вплив на прийняття рішень слідчим?										
а) основи (зміст) морального, духовного виховання	1 (4,3 %)	4 (5,6%)	1 (7,1%)	5 (20,9%)	7 (15,9%)	5 (20,9 %)	10 (9,1 %)	32 (20,9 %)	1 (4,3 %)	66 (13,6 %)
б) рівень етичної культури та професіоналізм юриста-слідчого	16 (69,6 %)	55 (76,4%)	10 (71,5%)	12 (50 %)	28 (63,6%)	15 (62,5 %)	70 (63,6 %)	85 (55,5 %)	18 (78,4 %)	309 (63,4 %)
в) комунікабельність слідчого	2 (8,7 %)	8 (11,1%)	1 (7,1%)	2 (8,3%)	4 (9,1%)	2 (8,3%)	15 (13,6 %)	18 (11,8 %)	1 (4,3 %)	53 (10,9 %)

г) професійна деформація особистості слідчого	4 (17,4 %)	5 (6,9%)	2 (14,3%)	2 (8,3%)	4 (9,1 %)	2 (8,3%)	12 (10,9 %)	18 (11,8%)	2 (8,7%)	51 (10,5%)
г) інша відповідь	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	3 (12,5%)	1 (2,3 %)	0 (0 %)	3 (2,8%)	0 (0 %)	1 (4,3%)	8 (1,6%)
13. Які, на Ваш погляд, об'єктивні чинники мають домінуючий вплив на прийняття рішень слідчим?										
а) недостатньо визначений процесуальний статус слідчого	9 (39,1 %)	19 (26,1%)	8 (57,1%)	10 (45,5%)	8 (19,6%)	10 (47,6 %)	45 (42,5 %)	57 (42,9 %)	6 (30 %)	172 (38 %)
б) проблема визначення загальної кількості працівників у системі та її структурних підрозділах, їх професійного та посадового складу	5 (21,8 %)	5 (6,8%)	1 (7,1%)	4 (18,2%)	3 (7,3%)	2 (9,5%)	20 (18,9 %)	17 (12,8 %)	2 (10 %)	59 (13 %)
в) відсутність декларованої самостійності слідчого	9 (39,1 %)	49 (67,1%)	5 (35,8%)	7 (31,8%)	29 (70,7%)	9 (42,9 %)	40 (37,7 %)	56 (42,1 %)	12 (60 %)	216 (47,7 %)
г) інша відповідь	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (4,5%)	1 (2,4%)	0 (0 %)	1 (0,9%)	3 (2,2%)	0 (0 %)	6 (1,3 %)
14. Які, на Ваш погляд, чинники мають домінуючий вплив на виконання прийнятих слідчим рішень?										
а) відсутність належної взаємодії із органом дізнання	13 (56,5 %)	50 (60,2%)	9 (69,2%)	12 (63,1%)	15 (36,6%)	18 (81,8%)	61 (58,1 %)	67 (47,3 %)	14 (58,4 %)	259 (54,9 %)
б) відсутність належної професійної підготовки слідчих	5 (21,7 %)	16 (19,3%)	1 (7,7%)	5 (26,3%)	2 (4,9%)	2 (9,1%)	8 (7,6 %)	24 (16,9 %)	3 (12,5 %)	66 (13,9 %)
в) практична недієвість статті 130 КПК України	3 (13,1 %)	13 (15,7%)	3 (23,1%)	1 (5,3%)	20 (48,8%)	2 (9,1%)	25 (23,8 %)	44 (30,9 %)	5 (20,8 %)	116 (24,6 %)
г) самоусунення від виконання рішень самого слідчого	2 (8,7%)	4 (4,8%)	0 (0 %)	1 (5,3%)	3 (7,3%)	0 (0 %)	10 (9,6%)	5 (3,5%)	2 (8,3%)	27 (5,8%)
г) інша відповідь	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (2,4%)	0 (0 %)	1 (0,9%)	2 (1,4%)	0 (0 %)	4 (0,8%)
15. Які напрями використання спеціальних психологічних знань при прийнятті рішень у кримінальних справах Ви вважаєте пріоритетними?										
а) залучення експерта чи спеціаліста психолога	13 (56,5 %)	18 (25,7%)	10 (55,6%)	12 (57,1%)	14 (36,8%)	12 (57,1%)	50 (51,1 %)	59 (45 %)	16 (64 %)	204 (45,8 %)
б) використання „знань” різних екстрасенсів, знахарок, гадалок	0 (0 %)	2 (2,9%)	2 (11,1%)	1 (4,8%)	1 (2,6%)	0 (0 %)	6 (6,1 %)	8 (6,1 %)	0 (0 %)	20 (4,5 %)

в) власні знання та навички слідчого в галузі психології	10 (43,5 %)	50 (71,4%)	6 (33,3%)	8 (38,1%)	21 (55,3%)	9 (42,9%)	41 (41,8 %)	63 (48,1 %)	9 (36 %)	217 (48,8 %)
г) інша відповідь	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	2 (5,3%)	0 (0 %)	1 (1 %)	1 (0,8%)	0 (0 %)	4 (0,9 %)
16. Які Ваші пропозиції щодо напрямів підвищення ефективності виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування?										
а) концептуальна розробка проблематики, що включає формулювання чітких визначень, з'ясування проблем та вироблення шляхів їх вирішення	8 (34,8 %)	42 (59,2%)	8 (72,7 %)	5 (25 %)	5 (13,9%)	7 (33,3%)	28 (26,9 %)	39 (33,9 %)	7 (33,3 %)	149 (35,3 %)
б) розробка детальних методичних рекомендацій щодо шляхів підвищення ефективності виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування	12 (52,2 %)	14 (19,7%)	3 (27,3 %)	6 (30 %)	12 (33,3%)	4 (19,1%)	40 (38,5 %)	35 (30,4 %)	4 (19 %)	130 (30,8 %)
в) зміна підходів до системи досудового та судового слідства шляхом усуненнясамого досудового розслідування із стадій кримінального процесу	3 (13 %)	14 (19,7%)	0 (0 %)	9 (45 %)	15 (41,7%)	8 (38,1%)	30 (28,8 %)	35 (30,4 %)	9 (42,9 %)	123 (29,2 %)
г) інша відповідь	0 (0 %)	1 (1,4 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	4 (11,1%)	2 (9,5%)	6 (5,8 %)	6 (5,3 %)	1 (4,8 %)	20 (4,7 %)

Додаток Ж

Результати анкетування

слідчих органів внутрішніх справ (додаткова анкета)

Всього опитано 220 осіб. Із них:

- слідчих УМВС у Чернівецькій області – 23 чол.;
- слідчих УМВС у Закарпатській області – 70 чол.;
- слідчих УМВС у Тернопільській області – 89 чол.;
- слідчих УМВС у Рівненській області – 20 чол.;
- слідчих УМВС у Хмельницькій області – 18 чол.

1. Дані про автора відповідей: .

Посада: слідчий – 90, старший слідчий – 64, слідчий з особливо важливих справ – 43, начальник слідчого відділу (відділення) – 23.

Стаж роботи у слідчих підрозділах: до 1-го року – 38, до 3-х років – 45, до 5-ти років – 57, до 10-ти років – 50, до 15-ти років – 30.

2. Як Ви оцінюєте ефективність та дієвість чинного КПК з огляду належного унормування слідчої діяльності?

а) слідча діяльність унормована на належному рівні	19 – 8,6 %;
б) у порівнянні із КПК 1960 року чинним КПК ускладнено слідчу діяльність	156 – 70,9 %;
в) слідча діяльність унормована на неналежному рівні	45 – 20,4 %;
г) у порівнянні із КПК 1960 року чинним КПК проблеми у слідчій діяльності вичерпано	0.

3. Які головні проблеми досудового провадження Ви можете назвати?

а) відсутність незалежності слідчого	78 – 35, 4 %;
б) повна процесуальна залежність від прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням	105 – 47, 8 %;
в) процесуальна залежність від слідчого судді	17 – 7,8 %;
г) невизначеність щодо місця органів досудового розслідування в правоохоронній та судовій системах	20 – 9 %.

4. Наведіть декілька причин незадовільного стану досудового слідства в Україні:

а) некомпетентність слідчих	7 – 3, 1 %;
б) чинним КПК не виправдано обмежено процесуальні права слідчих	57 – 25, 9 %;
в) не належні умови діяльності органів, які проводять досудове слідство	55 – 25 %;
г) надто широкі повноваження органів, які здійснюють нагляд	31 – 14 %;
г) недовіра чинного КПК, наявність суттєвих прогалин і колізій в ньому	70 – 31, 8 %.

5. Який зміст Ви вкладаєте у поняття «початкове рішення слідчого»?

а) рішення про внесення відомостей до ЄРДР	10 – 4, 5 %;
б) рішення про прийняття матеріалів до свого провадження	24 – 10,9 %;
в) рішення про прийняття матеріалів до свого провадження, які виділені із іншого провадження	30 – 13, 6 %;
г) правильні всі вище зазначені відповіді	156 – 70,9 %.

6. Який зміст Ви вкладаєте у поняття «процесуальне рішення слідчого»?

а) це лише постанова слідчого	30 – 13, 6 %;
б) це всі рішення слідчого, які він приймає у процесі досудового розслідування	90 – 40,9 %;
в) це постанова, протокол, клопотання, доручення, повістка про виклик	100 – 45, 4 %.

7. Який зміст Ви вкладаєте у поняття «кінцеве процесуальне рішення слідчого»?

а) це ті всі рішення, які визначені у ст. 283 КПК	170 – 77, 3 %;

б) лише обвинувальний акт	20 – 9 %;
в) лише постанова про закриття кримінального провадження	30 – 13, 6 %.

8. Яку процесуальну форму, на Вашу думку, найчастіше мають процесуальні рішення слідчого?

а) постанова	40 – 18, 2 %;
б) протокол	20 – 9, 1 %;
в) клопотання	120 – 64, 5 %;
г) доручення	20 – 9, 1 %;
г) обвинувальний акт	20 – 9, 1 %.

9. Які рішення на стадії досудового розслідування Вам доводилося приймати найчастіше:

а) про проведення слідчих (розшукових) дій	75 – 34, 1 %;
б) про застосування заходів забезпечення кримінального провадження	40 – 18, 2 %;
в) про проведення негласних слідчих (розшукових) дій	45 – 20, 4 %;
г) про закриття кримінального провадження	35 – 16 %;
г) про скерування матеріалів для укладення угоди	25 – 11, 4 %.

10. Чи вважаєте Ви, що унормування процесуальних рішень слідчого у КПК є належним:

а) так, за винятком тих, які у подальшому розглядає слідчий суддя	35 – 16 %;
б) так, за винятком тих, які погоджуються із прокурором	65 – 29, 5 %;
в) так, за винятком тих, які стосуються скерування провадження для укладання угод	25 – 11, 4;
г) більшість процесуальних рішень слідчого у чинному КПК унормовані неналежним чином	95 – 43, 2.

11. На Ваше переконання, чи слід удосконалити закріплений у КПК процесуальний порядок визнання особи потерпілою, цивільним позивачем та цивільним відповідачем?

а) так, це необхідно	60 – 27, 3 %;
б) про таке процесуальне рішення слідчого слід складати постанову	132 – 60 %;

в) такі процесуальні рішення слідчого належним чином унормовані у КПК 28 – 12, 7 %.

12. На Ваше переконання, чи слід удосконалити закріплений у КПК процесуальний порядок кримінального провадження на підставі угод?

а) так, це необхідно	87 – 39, 5 %;
б) про таке процесуальне рішення слідчого слід складати постанову	88 – 40 %;
в) такі процесуальні рішення слідчого належним чином унормовані у КПК	45 – 20, 4 %.

13. На Ваше переконання, чи слід удосконалити закріплений у КПК процесуальний порядок призначення експертизи та допуску захисника до участі і кримінальному провадженні?

а) так, це необхідно	98 – 44, 5 %;
б) про такі процесуальні рішення слідчого слід складати постанову	106 – 48, 2 %;
в) такі процесуальні рішення слідчого належним чином унормовані у КПК	16 – 7, 3 %.

14. На Ваше переконання, чи слід удосконалити закріплений у КПК процесуальний порядок витребування речового доказу із камери зберігання, задоволення чи відмови у задоволенні заявленого клопотання?

а) так, це необхідно	87 – 39, 5 %;
б) про таке процесуальне рішення слідчого слід складати постанову	65 – 29, 5 %;
в) такі процесуальні рішення слідчого належним чином унормовані у КПК	68 – 30, 9 %.

15. Які Ваші пропозиції щодо напрямів підвищення ефективності виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування:

а) передбачити кримінальну відповідальність за невиконання доручень слідчого	101 – 45, 9 %;
б) передбачити адміністративну відповідальність за невиконання доручень слідчого	65 – 29, 5 %;
в) рішення слідчого виконуються ефективно на основі норм чинного КПК	54 – 24, 5 %.

Додаток 3

Результати анкетування курсантів слідчих факультетів ВНЗ системи МВС України

Всього опитано 250 осіб. Із них:

- курсантів Національної академії внутрішніх справ – 146 чол.;
- курсантів Львівського державного університету внутрішніх справ – 104 чол.

<i>Кількісні показники результатів анкетування курсантів слідчих факультетів ВНЗ системи МВС України</i>			<i>Загальні показники</i>
	Національна академія внутрішніх справ	Львівський державний університет внутрішніх справ	
1. Дані про автора відповідей:			
1. Національна академія внутрішніх справ			146 (58,4 %)
2. Львівський державний університет внутрішніх справ			104 (41,6 %)
2. Які головні проблеми досудового провадження Ви можете назвати?			
а) відсутність незалежності слідчого	73 (50 %)	60 (57,7 %)	133 (53,2 %)
б) виконання слідчим невластивих йому функцій	36 (24,7 %)	5 (4,8 %)	41 (16,4 %)
в) відсутність принципу змагальності на досудовому слідстві України	13 (8,9 %)	8 (7,7 %)	21 (8,4 %)
г) невизначеність щодо місця органів досудового розслідування в правоохоронній та судовій системах	23 (15,8 %)	30 (28,8 %)	53 (21,2 %)
г) інша відповідь	1 (0,7 %)	1 (0,9 %)	2 (0,8 %)

3. Наведіть декілька причин незадовільного стану досудового слідства в Україні:			
а) досудове слідство в своїй основі має неправильну конструкцію	16 (11 %)	4 (3,8 %)	20 (8 %)
б) не погодженість з основними засадами провадження судового слідства	28 (19,2 %)	2 (1,9 %)	30 (12 %)
в) неналежні умови діяльності органів, які проводять досудове слідство	55 (37,7 %)	85 (81,7 %)	140 (56 %)
г) неналежні умови діяльності органів, які здійснюють нагляд	17 (11,6 %)	8 (7,7 %)	25 (10 %)
г) розшукне начало, яке пронизує всю стадію досудового розслідування	13 (8,9 %)	4 (3,8 %)	17 (6,8 %)
д) інша відповідь	17 (11,6 %)	1 (0,9 %)	18 (7,2 %)
4. Який зміст Ви вкладаєте у поняття „процесуальний статус слідчого”?			
а) лише його права та обов'язки	26 (17,8 %)	7 (6,7 %)	33 (13,2 %)
б) лише його соціальний захист	5 (3,4 %)	0 (0 %)	5 (2 %)
в) права, обов'язки і відповідальність слідчого	58 (39,7 %)	34 (32,7 %)	92 (36,8 %)
г) коло повноважень при провадженні досудового слідства	18 (12,3 %)	42 (40,4 %)	60 (24 %)
г) право на оскарження слідчим вказівок прокурора та судді	11 (7,5 %)	0 (0 %)	11 (4,4 %)

д) право на прийняття процесуальних рішень	13 (8,9 %)	21 (22 %)	34 (13,6 %)
є) інша відповідь	15 (10,3 %)	0 (0 %)	15 (6 %)
5. Який зміст Ви вкладаєте у поняття „процесуальне рішення слідчого”?			
а) намір провести процесуальну дію, що не є обов'язковою за чинним КПК	12 (8,2 %)	0 (0 %)	12 (4,8 %)
б) визначену у КПК необхідність проведення окремо взятої процесуальної дії	36 (24,7 %)	40 (38,5 %)	76 (30,4 %)
в) державно-владне веління, що містить постановку цілей, обґрунтування засобів їх здійснення, висновки про виконання (або невиконання) конкретних процесуальних дій	38 (26 %)	46 (44,2 %)	84 (33,6 %)
г) свідомий і вольовий акт особи, який передбачає вибір між альтернативними варіантами можливої поведінки	30 (20,5 %)	11 (10,6 %)	41 (16,4 %)
г) один із необхідних моментів вольової дії, що полягає у виборі мети дії і способів її виконання	10 (6,8 %)	7 (6,7 %)	17 (6,8 %)
д) інша відповідь	20 (13,7 %)	0 (0 %)	20 (8 %)
6. Який зміст Ви вкладаєте у поняття „тактичне рішення слідчого”?			
а) це також за своєю суттю процесуальне рішення слідчого	12 (8,2 %)	18 (17,3 %)	30 (12 %)
б) це не процесуальне рішення слідчого, тому воно не регламентоване КПК	24 (16,4 %)	28 (26,9 %)	52 (20,8 %)

в) це рішення слідчого, що не тягне жодних процесуальних наслідків	36 (24,7 %)	2 (1,9 %)	38 (15,2 %)
г) свідомий і вольовий акт особи, що передбачає вибір між альтернативними варіантами можливої поведінки	59 (40,4 %)	56 (53,8 %)	115 (46 %)
г) інша відповідь	15 (10,3 %)	0 (0 %)	15 (6 %)
7. Яку процесуальну форму, на Вашу думку, найчастіше мають процесуальні рішення слідчого?			
а) постанова	53 (36,3 %)	59 (56,7 %)	112 (44,8 %)
б) протокол	45 (30,8 %)	34 (32,7 %)	79 (31,6 %)
в) подання	16 (11 %)	1 (0,9 %)	17 (6,8 %)
г) доручення	20 (13,7 %)	5 (4,8 %)	25 (10 %)
г) обвинувальний висновок	9 (6,2 %)	5 (4,8 %)	14 (5,6 %)
д) інша відповідь	3 (2,1 %)	0 (0 %)	3 (1,2 %)
8. Чи вважаєте Ви, що процесуальне і тактичне рішення слідчого співвідносяться між собою як:			
а) форма і зміст	38 (26 %)	46 (44,2 %)	84 (33,6 %)

б) тотожні поняття	13 (8,9 %)	20 (19,2 %)	33 (13,2 %)
в) явище і сутність	40 (27,4 %)	11 (10,6 %)	51 (20,4 %)
г) мають різні підстави прийняття та різні юридичні наслідки	34 (23,3 %)	22 (21,2 %)	56 (22,4 %)
г) ніяким чином не співвідносяться	20 (13,7 %)	5 (4,8 %)	25 (10 %)
д) інша відповідь	1 (0,7 %)	0 (0 %)	1 (0,4 %)
9. Які, на Ваш погляд, суб'єктивні чинники мають домінуючий вплив на прийняття рішень слідчим?			
а) основи (зміст) морального, духовного виховання	18 (12,3 %)	12 (11,5 %)	30 (12 %)
б) рівень етичної культури та професіоналізм юриста-слідчого	66 (45,2 %)	59 (56,7 %)	125 (50 %)
в) комунікабельність слідчого	20 (13,7 %)	9 (8,6 %)	29 (11,6 %)
г) професійна деформація особистості слідчого	40 (27,4 %)	24 (23,1 %)	64 (25,6 %)
г) інша відповідь	2 (1,7 %)	0 (0 %)	2 (0,8 %)
10. Які, на Ваш погляд, об'єктивні чинники мають домінуючий вплив на прийняття рішень слідчим?			
а) недостатньо визначений процесуальний статус слідчого	74 (50,7 %)	27 (26 %)	101 (40,4 %)

б) проблема визначення загальної кількості працівників у системі та її структурних підрозділах, їх професійного та посадового складу	24 (16,4 %)	28 (26,9 %)	52 (20,8 %)
в) відсутність декларованої самостійності слідчого	48 (32,9 %)	40 (38,5 %)	88 (35,2 %)
г) інша відповідь	0 (0 %)	9 (8,7 %)	9 (3,6 %)
11. Які, на Ваш погляд, чинники мають домінуючий вплив на виконання прийнятих слідчим рішень?			
а) відсутність належної взаємодії із органом дізнання	75 (51,4 %)	53 (51 %)	128 (51,2 %)
б) відсутність належної професійної підготовки слідчих	37 (25,3 %)	24 (23,1 %)	61 (24,4 %)
в) практична невідомість ст. 130 КПК України	18 (12,3 %)	17 (16,3 %)	35 (14 %)
г) самоусунення від виконання рішень самого слідчого	16 (11 %)	6 (5,8 %)	22 (8,8 %)
г) інша відповідь	0 (0 %)	4 (3,8 %)	4 (1,6 %)
12. Які Ваші пропозиції щодо напрямів підвищення ефективності виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування?			
а) концептуальна розробка проблематики, що включає формулювання чітких визначень, з'ясування проблем та вироблення шляхів їх вирішення	44 (30,1 %)	40 (38,5 %)	84 (33,6 %)
б) розробка детальних методичних рекомендацій щодо шляхів підвищення ефективності виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування	84 (57,5 %)	49 (47,1 %)	133 (53,2 %)

в) зміна підходів до системи досудового та судового слідства шляхом усунення самого досудового розслідування із стадій кримінального процесу	14 (9,6 %)	9 (8,7 %)	23 (9,2 %)
г) інша відповідь	4 (2,7 %)	6 (5,8 %)	10 (4 %)

Додаток К
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо вміння визначати начальниками слідчих підрозділів негативних чинників, як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру, що впливають на прийняття процесуальних рішень слідчим та вжиття ефективних заходів щодо належної протидії чи зменшення їх негативного впливу

Вступ

Специфічні завдання, поставлені перед слідчим, вимагають від нього особливих професійних знань і навичок, почуття особистої відповідальності, об'єктивності, дисциплінованості, працьовитості, високого рівня правової культури. Слідчий виконує важливу функцію розслідування, йому надані при цьому значні процесуальні повноваження. За результатами проведення процесуальних дій слідчий приймає рішення, обов'язкові для виконання всіма підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами і громадянами. Такі рішення спрямовані насамперед на встановлення об'єктивної істини – відповідність висновків суб'єктів процесуального доказування про всі істотні обставини (подію злочину, винність особи тощо) тому, що мало місце в дійсності. Істина може вважатися встановленою лише тоді, коли вона підтверджена об'єктивними фактами, доводами, аргументами, тобто доказами. Результатом роботи слідчого є всебічне, повне й об'єктивне розслідування і прийняття кінцевого процесуального рішення, спрямованого на реалізацію завдань кримінального провадження.

Будь-яке рішення, що приймається слідчим, – це завжди вибір способів і засобів досягнення завдань досудового розслідування. Найважливішим елементом цього вибору є визначення необхідності проведення процесуальних, у тому числі слідчих (розшукових) дій з метою встановлення об'єктивної істини. Процесуальні рішення породжують, змінюють або припиняють кримінальні процесуальні правовідносини. Вони є владним, обов'язковим для виконання волевиявленням слідчого.

Однак у процесі здійснення розслідування, приймаючи рішення, слідчий піддається впливу низки факторів, яким він повинен вміти протидіяти, також

зменшення негативного впливу таких факторів є прямим завданням керівників слідчих підрозділів, яке визначено, як у чинному КПК, так і у відомчих нормативно-правових документах.

Розділ 1. Вплив суб'єктивних чинників на прийняття рішень слідчим та шляхи протидії їм

Під суб'єктивними чинниками прийняття рішень прийнято розуміти осіб, які в кримінальному судочинстві наділені повноваженнями приймати рішення, зі всіма притаманними їм посадовими, корпоративними, морально-психологічними та іншими характеристиками. Значення суб'єктивних чинників у прийнятті рішень визначається тим, що дані рішення приймає визначена людина –слідчий, а сам процес прийняття рішень є творчим, інтелектуально-вольовим.

У юридичній літературі неодноразово відзначалося, що прийняття процесуальних рішень являє собою складну систему взаємодіючих факторів, об'єктивних і суб'єктивних, у тому числі соціальних, ідеологічних, правових, соціально-психологічних, особистісних тощо. До об'єктивних факторів відносяться соціально-політичні умови, у яких діє дана система судочинства; закони теорії пізнання; фактичні обставини вчиненого злочину, сукупність доказів, встановлених і досліджених. До суб'єктивних елементів вчені зараховують рівень професійної свідомості правозастосовувача, соціальну спрямованість його особистості, особливості його психологічного стану і процесів, пов'язаних з розслідуванням.

До чинників суб'єктивного характеру, на нашу думку, в першу чергу, слід віднести основи (зміст) морального, духовного виховання. Саме на нього, як один із визначальних факторів при прийнятті процесуальних рішень слідчим вказали 66 (13,6%) із 405 опитаних нами слідчих ОВС.

З гуманістичних позицій засобом реалізації завдань змісту виховання кожного індивіда є засвоєння індивідом основ культури, як сфери духовного життя людей, що сприяє формуванню здібностей у особистості самостійно виробляти принципи своєї діяльності, поведінки, спілкування, орієнтуючись на кращі зразки загальнолюдської та національної культури. Тому зміст виховання

особистості, його смислове наповнення передбачає формування інтелектуальної, моральної, екологічної, політичної, правової, економічної, комунікативної, естетичної, фізичної культури, а також культури праці, сімейних стосунків тощо. Серед різноманітних напрямів виховання провідним є розумове, оскільки саме розум разом із мораллю людини лежить в основі формування людської свідомості. З позицій сучасної психології розум – це сукупність пізнавальних процесів людини, серед яких найголовнішим є мислення.

Відповідно до визначення філософського словника мораль є філософською категорією і, відповідно, визначається як одна з форм суспільної свідомості, соціальний інститут, що виконує функцію регулювання поведінки людей у всіх без винятку сферах суспільного життя.

Тому до другого суб'єктивного чинника, що впливає на прийняття рішень слідчим нами віднесено професіоналізм юриста – слідчого, його професійну компетентність. Наша позиція обгрунтована і результатами проведеного опитування 405 слідчих ОВС, з яких 309 (63,4%) респондентів визначили вказаний чинник, як домінуючий при прийнятті процесуальних рішень слідчим.

Професійна компетентність – це не лише знання, але і вміння, що дозволяють успішно діяти. Це також і гуманітарна компетентність, яку можна розглядати як грамотність дій по дотриманні прав громадян, із розумінням цінності кожної людини.

У теорії права розрізняють три аспекти компетентності: 1) глибоке знання особою своїх службових і державних функцій; 2) правильне розуміння завдань, покладених на відповідний орган; 3) компетентність в загальносуспільному сенсі – дії посадової особи в інтересах держави і суспільства.

Важелями підвищення компетентності (з огляду на засвоєння знань), які знаходяться у зоні можливого впливу, є *спеціалізація слідчих у межах слідчого підрозділу; продовження навчання, курси підвищення кваліфікації слідчих ОВС.* Перебування слідчих ОВС на курсах перепідготовки та курсах підвищення кваліфікації призводить до тимчасового зменшення чисельності штату. Інколи для забезпечення необхідного рівня професійної обізнаності слідчих достатньо

проведення лекції на актуальну тему, семінару або, як зараз називають, тренінгу. *Застосування технічних засобів.* З появою на робочих столах слідчих комп'ютерної техніки ефективність роботи слідчого збільшилась. Саме цей чинник дозволяє слідчим підрозділам при значній неуккомплектованості опрацьовувати весь масив кримінальних проваджень. Технічний прогрес не стоїть на місці. І, як колись слідчі опанували комп'ютерну техніку, так вони повинні постійно підвищувати свій рівень обізнаності щодо застосування інших нових технічних засобів.

Отже слід констатувати, що лише компетентний слідчий, тобто такий, який вміє застосовувати сучасні технічні засоби розслідування, займається так званим неформальним навчанням, систематично направляє для підвищення кваліфікації може приймати обґрунтовані та правильні рішення.

Похідним чинником слід виділити правовий нігілізм, який ми вважаємо наступним третім суб'єктивним чинником, що впливає на прийняття рішень слідчим. Він виникає через професійну некомпетентність та виявляється як неповага до права в результаті чого у слідчого відсутнє бажання дотримуватися вимог закону, навмисне чи необережне його порушення, а як результат – допущення слідчих помилок.

Слідчий ОВС є офіцером міліції, його дії, серед інших нормативних актів, також регламентуються дисциплінарним статутом. Було б корисним приділити увагу при підвищенні компетентності слідчих ОВС також їх обізнаністю у сфері етики. *Тому четвертим чинником, що суттєво пливає на прийняття рішень слідчим, ми виділяємо рівень його етичної культури.*

Дисциплінарний статут ОВС України, затверджений Законом України від 22 лютого 2006 року, серед інших обов'язків осіб рядового та начальницького складу зобов'язує їх дотримуватися норм професійної та службової етики, дотримуватися правил внутрішнього розпорядку, вітання та етикету.

Етична культура юриста – система моральних вимог, що сформувалась як результат знань та переконань, якими повинен користуватись юрист при виконанні професійних обов'язків.

Зміст етичної культури юриста складають такі положення, як служіння суспільним інтересам шляхом зміцнення законності та правопорядку; безумовне виконання вимог закону, досягнення об'єктивної істини; співвідношення мети юридичної діяльності з моральними засобами її досягнення.

Професійні дії слідчого можна оцінювати по-різному, зокрема, з культурологічних позицій, що висуває комплекс вимог до якості розслідування. Це означає, що успішне досягнення мети досудового слідства залежить від дотримання не тільки правових, а й усіх практичних засад в діяльності слідчого. Від цього залежить і забезпечення прав та свобод громадян при проведенні розслідування, а також досягнення його головної мети – прийняття справедливого рішення, що виражається у виявленні винних у скоєнні злочину чи, навпаки, в реабілітації невинних. Суттєвими недоліками слідчої діяльності є явно незадовільне використання моральної практики, узгодженої за правовими нормами. Часто морально-етичними нормами просто нехтують заради поставленої правової мети. При цьому не береться до уваги те, що якість досягнення такої мети без належної фахової реалізації морально-етичних норм знижується або взагалі ця мета нівелюється.

Додержання вимог кримінального процесуального закону слідчим під час провадження є його службовим та моральним обов'язком. Виконання всіх правових та етичних принципів в ході провадження безпосередньо залежить від уміння слідчого певним образом користуватися всім арсеналом наданих йому етичних та правових засобів. У зв'язку з цим до слідчого висуваються певні моральні вимоги як до особи, якій від імені держави та суспільства доручено здійснювати цілісно-нормативну орієнтацію поведінки учасників кримінального провадження і регулювати правові та моральні відносини. Тому під етичним кутом зору тільки сумлінність у роботі слідчого в процесі доказування може і повинна бути в основі дій, що спрямовані на встановленні об'єктивної істини.

Виходячи з того, що право – це міра можливої поведінки суб'єкта, а обов'язок є мірою належної поведінки, – професійні права слідчого, який виконує державну функцію, є його службовим обов'язком. Якщо оцінювати діяльність

слідчого з процесуального боку, виходячи з позиції професійного обов'язку, то поняття права та обов'язку для слідчого мають однакове значення. Так, представлення тих чи інших доказів у ході допиту є не тільки правом слідчого, але і його обов'язком. А обрання запобіжного заходу та своєчасне повідомлення про підозру при наявності правових та етичних приводів, не залежних від особистого розсуду слідчого, і є одночасно як його професійним правом, так і службовим обов'язком. Справедливість є невід'ємним компонентом, що характеризує етичну сторону діяльності слідчого. Об'єктивність та безсторонність завжди дозволяють слідчому в конкретній ситуації здійснювати дії у відповідності з кримінальним процесуальним законом та приймати справедливі процесуальні рішення. Людність у діяльності слідчого органічно сполучається з емоційно-вольовою стороною справедливості й займає в ній особливе місце, бо він стикається з зовнішніми та внутрішніми конфліктами, що вимагають від нього моральної зрілості та стійкості. Чесність як етична вимога потребує від слідчого правильного вирішення багатьох кардинальних проблем у взаємовідносинах учасників досудового слідства. Чесність як етична категорія є фундаментом, що визначає принципову взаємоповагу та довіру осіб, які приймають участь в розслідуванні. Чесність надає позитивного значення моральній характеристиці слідчого. На етичному понятті чесності базується кримінальне процесуальне поняття принципності, процесуальної самостійності, що обумовлюється незалежністю та моральною визначеністю поведінки слідчого.

Жоден із законів, навіть найдосконаліший, не в змозі передбачити всі моральні та етичні вимоги, яким повинен відповідати сучасний слідчий. Не завжди на практиці проглядається взаємозалежність між правом та мораллю, не завжди слідча діяльність відповідає не лише суворій букві закону, але й усталеним моральним принципам. На теперішньому етапі розвитку українського суспільства дуже важливо, щоб вчинки і прийняті рішення базувалися на високій моралі. Однак не завжди те, що дозволено законом, схвалюється мораллю, і навпаки – не завжди мораль закріплена у праві. Це одвічна проблема, що повинна розглядатися на глибокому філософському рівні. З точки зору слідчої діяльності

завдання полягає у розробці та якісному впровадженні у практику рекомендацій, прийомів, засобів та методів, які б сприяли ефективній реалізації принципів кримінального судочинства і дістали суспільне схвалення, тобто їх використання не супроводжувалося б порушенням приватного життя особи та не принижувало її честі, гідності тощо. Будь-яка процесуальна дія повинна відповідати не лише приписам закону, але й етичним вимогам.

Норми моралі, якими повинні керуватися слідчі у процесі своєї професійної діяльності, загальноприйняті, і, безумовно, їх необхідно дотримуватися на рівні з іншими членами суспільства. Порушення норм моралі або їх недотримання у процесі діяльності призводить до суспільного чи морального осуду, результатом якого є недовіра до слідчих з боку громадян, їх пасивна поведінка в ході розслідування, падіння авторитету слідчого апарату в цілому. Процесуальний закон разом з визначенням загальної процедури розслідування також висуває низку професійних вимог до слідчого. Однак чинний КПК у правовому і моральному відношенні певною мірою є недосконалим, що може позначитися на якості розкриття та розслідування злочинів, створювати загрозу належній реалізації принципів кримінального провадження. Сьогодні, як і колись, у міліцейському середовищі культивуються поняття офіцерської честі, професійної гордості, товариської взаємодопомоги, патріотизму. Існує кілька визначень корпоративної культури, що трактують її як: сукупність базових гіпотез, стратегій і артефактів організації; засвоєння і застосування членами організації цінностей і норм, які одночасно вирішальним чином визначають їхнє поведіння; атмосфера або соціальний клімат в організації; домінуюча система цінностей, традицій, ритуалів і т.д. Однозначним є факт, що корпоративна культура – це обов'язкова складова кожної без винятку організації. Іноді вона може мати інші назви й атрибутику (наприклад, правила поведінки, статутні взаємини, педагогічна етика, спортивні традиції і ритуали, релігійні канони, злодійські закони тощо), але зміст залишається колишнім.

Спеціалісти в області корпоративної культури вважають, що вона сидить у нашій душі, душі організації, у наших мислях, в організації процесу мислення, у

сприйнятті, в оцінках, у мові, взагалі у світогляді, у емоціях, почуттях, у рівні матеріального і духовного розвитку і виявляється в поведженні людини.

В основі формування корпоративної культури лежить система інформаційного забезпечення життєдіяльності – реалізації людиною власних потреб і діяльності; реалізації норм, що вироблені у соціумі.

Вважаємо за доцільне за аналогом європейських країн (для прикладу взято позитивний досвід роботи поліції Швейцарії, зокрема кантону Женева) при відібранні кандидатів на службу у міліцію проводити тестування із етики та культури поведінки, результати якого повинні бути визначальними для зарахування кандидата на навчання та подальшу службу.

Неабиякою важливою характеристикою слідчого є здатність бути комунікативним, тому до п'ятої групи суб'єктивних чинників ми віднесли саме комунікабельність слідчого, на яку також вказали, як на домінуючий суб'єктивний чинник при прийнятті процесуальних рішень 53 (10,9%) із 405 опитаних нами слідчих ОВС. Вміння професійного спілкування, здатність переконувати, а відповідно здобувати нові докази та приймати по них рішення не є вродженою, а набутою в копіткій праці рисою особистості. Вважаємо за доцільне, за для розширення соціально-психологічних знань слідчих, розробити та використовувати в рамках проведення занять із службової підготовки навчальні програми із тренінгами з особистісної та розвивальної тематики.

Розслідуючи злочин, слідчий постійно спілкується з людьми, так чи інакше причетними до розслідування, які впливають на слідчого і на стан роботи з розслідування провадження. Слідчий – професіонал, він на службі, при виконанні обов'язку і не вправі піддаватися емоціям і керуватися особистими почуттями. При всій закритості досудового розслідування, наявності поняття слідчої таємниці громадськість вправі отримувати визначену інформацію про хід слідства. Посередником між слідчим і громадськістю виступають засоби масової інформації. Закон України „Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні” надає журналісту право на вільне одержання інформації, відвідування державних органів влади і місцевого самоврядування, а також підприємств,

установ і організацій і бути прийнятим ними. Він користується перевагою в одержанні відкритої режимної інформації. Однак закон не зобов'язує слідчого ділитися з журналістами матеріалами, що становлять слідчу таємницю. Таким чином, обсяг і зміст інформації, призначеної для журналістів, визначається слідчим. Спроби керівників слідчого органу підмінювати слідчого у контактах із пресою не виправдовують себе ні в правовому, ні в етичному відношенні.

Справжнього професіонала, який досягнув значних висот у своїй діяльності, можна впізнати за такими ознаками: постійна готовність до праці, прагнення до подальшого самовдосконалення, особлива енергетична одержимість в оволодінні черговою професійною вершиною (акме), надзвичайна зосередженість на справі. Їх відрізняють підвищені вимоги до себе і колег, критичність і непримириме ставлення до всього, що заважає роботі, добровільні самообмеження у способі життя, у задоволенні деяких потреб, інтересів, звуження кола спілкування, байдужість до всього стороннього, відчуття драматичного розриву між собою й оточуючими, певна професійна самотність. *Тобто, у ході виконання оперативно-службових задач у працівників органів внутрішніх справ формуються визначені професійні якості, а зворотною стороною формування якостей є професійна деформація особистості, рівень якої виділяється нами як шостий суб'єктивний чинник, що суттєво впливає на прийняття слідчим процесуальних рішень, яку, як один із важливих суб'єктивних чинників, також відзначили 51 (10,5%) із 405 опитаних нами слідчих ОВС.*

На рівні особистості деформація являє собою відхилення від визначеного соціального орієнтира, норми, що приводить до зміни в поведженні і діяльності. Професійно-психологічна деформація особистості – це зміна якостей особистості (стереотипів сприйняття, ціннісних орієнтації, характеру), способів спілкування і поведження, що з'являється під впливом виконання професійної ролі.

Висновок про наявність і рівень професійної деформації працівника ОВС можна зробити, спираючись на сукупність параметрів, що розкривають працівника в службовій діяльності, у відношенні до безпосереднього соціального оточення, самого себе. Ця сукупність складається з п'яти узагальнених показників:

упереджене відношення до об'єкта службової діяльності; суб'єктивне тлумачення законослухняного поведження (тлумачу як мені потрібно, як хочу, а не так, як вимагають норми права); перенесення стилю службового спілкування з об'єктом діяльності, окремих професійних методів і прийомів на позаслужбові сфери, спілкування і взаємодію з найближчим соціальним оточенням; професійне огрубіння особистості працівника; зміни в образі „Я” –системі представлень працівника про самого себе. Упереджене відношення до об'єкта службової діяльності обумовлює специфічний професійний стереотип цього об'єкта, що поступово складається в працівника. Суб'єктивне тлумачення законослухняного поведження, полягає в тім, що працівник вважає припустимим навмисне порушувати нормативно-правовий регламент службової діяльності. Своєрідне огрубіння особистості; виявляється в звуженні кола інтересів і потреб, їхньому змістовному спрощенні до примітива. Це відкрито, з гіркотою відзначають самі співробітники і члени їхніх родин. П'ятим, завершальним показником професійної деформації є зміни в образі „Я”, який істотно впливає на активність особистості в цілому, відносини із соціальним оточенням, особливості виконання роботи. Конкретними індикаторами в образі „Я” виступають: стійка завищена професійна самооцінка (оцінка себе як професіонала); поблажливість у професійній оцінці колег по службі з можливою орієнтацією на думку *Протидіяти таким фактам покликана профілактика професійної деформації працівників ОВС, яка являє собою сукупність попереджувальних заходів, орієнтованих на зниження ймовірності розвитку передумов і проявів професійної деформації. Вона включає у себе: вироблення в працівників професійного імунітету і високої культури в роботі; розвиток у працівників морально-психологічної стійкості і ділової спрямованості; формування в працівників установки на дотримання в роботі кодексу професійної честі; удосконалювання стилю і методів керування персоналом; формування оптимального морально-психологічного клімату в службових колективах.*

Розділ 2. Вплив об'єктивних чинників на прийняття рішень слідчим та напрями зменшення їх впливу

Проаналізувавши ті групи чинники, що йдуть від суб'єктивних характеристик слідчого, і визначають прийняття чи неприйняття ним певних процесуальних рішень слід зосередити увагу також на *об'єктивних чинниках*.

До об'єктивних чинників прийняття рішень у кримінальному провадженні відносяться соціально-політичні умови, які визначені Конституцією, в межах яких діє дана система судочинства (тип і форма судочинства), кадрова, економічна забезпеченість системи судочинства (у тому числі заробітна плата, технічне оснащення, комп'ютеризація, соціальні гарантії тощо); принципи організації правоохоронних органів і судової системи; правила заміщення посад.

Слідчий виконує важливу функцію при розслідуванні, йому надані значні повноваження, але залишається невизначеним його *процесуальний статус*, що є *першою наріжною проблемою*, яка вимагає логічного вирішення. У проблемі статусу слідчих базовими елементами є співвідношення повноважень слідчого і начальника слідчого органу; відсутність конкурсного і відкритого порядку відбору на посади слідчих; відсутність внутрішньовідомчої самостійності слідчих; ненормованість робочого дня слідчих, їх надмірне навантаження; вихід на пенсію до досягнення пенсійного віку.

Суттєвий вплив на прийняття процесуальних рішень слідчого справляють різні форми протидії розслідуванню, під якими слід розуміти вид активної поведінки протидіючого суб'єкта, в якій у певних ознаках, що проявляються зовні, відбиваються його психофізіологічні реакції на ситуацію, що склалася, при вчиненні злочину або в ході його розслідування. На стадії досудового розслідування протидія за спрямованістю дій може проявлятися у наступних формах: приховування даних про подію злочину та причетних до нього осіб і втручання в розслідування злочину з метою примушення працівників досудового слідства, прокуратури, суду до прийняття рішень і провадження процесуальних дій у їх інтересах, що не відповідають процесуальним вимогам (про перекваліфікації дій осіб, яких притягнуто до кримінальної відповідальності, припинення їх кримінального переслідування тощо). З метою попередження та ефективною протидії розслідуванню слідчому слід заздалегідь вчинити дії з метою

створення умов, що виключають ефективність протидії з боку конкретних заінтересованих осіб прогнозованим способом: застосування аудіо-, відеозапису ходу проведення процесуальних дій з метою надання безпідставності можливим заявам осіб, які беруть участь у розслідуванні, про порушення вимог КПК України у їх провадженні, що нібито мали місце; обрання всім особам, що вчинили злочин запобіжного заходу тримання під вартою; одночасне провадження обшуків у місцях передбачуваного місцезнаходження знарядь, засобів вчинення злочинів, викраденого майна, щоб заінтересовані особи не змогли їх переховати. Провадження впізнання поза візуальним спостереженням; застосування заходів забезпечення безпеки; докладне роз'яснення підстав, порядку й наслідків притягнення до кримінальної відповідальності за протидію розслідуванню, а також умов обрання та зміни запобіжних заходів. До способу попередження протидії розслідуванню можна віднести не проведення одночасних допитів між особою, яка вчинила злочин, і його співучасником, потерпілим, свідком-очевидцем, якщо в збереженні позицій останніх давати правдиві показання слідчий не впевнений. Також неприпустимим є проведення одночасних допитів між співучасниками, котрі дають неправдиві показання. Вислухавши інформацію один одного, співучасники можуть виробити шляхом використання незрозумілих жаргонних слів і інших прийомів спілкування (міміки, жестів) єдину узгоджену позицію, орієнтовану на неправдиву на наступних стадіях провадження. Отже, приймаючи процесуальні рішення, слідчому необхідно враховувати такі рекомендації для створення умов безперешкодної реалізації свого волевиявлення.

Проблема визначення загальної кількості працівників у системі та її структурних підрозділах, їх професійного та посадового складу, як вірно відзначив П. В. Коляда, є першочерговим напрямом у роботі з кадрами та другим об'єктивним чинником, що впливає на прийняття слідчим процесуальних рішень. Цей факт також підтвердили 59 (13%) із 405 опитаних нами слідчих ОВС. Визначення науково обґрунтованої норми навантаження на одного слідчого працівника є вкрай важливим для встановлення штатної чисельності як усього

слідчого апарату, так і окремо взятого слідчого підрозділу.

З огляду на це у 1995-1997 роках згідно із рішенням Ради національної безпеки і оборони при Президентові України та Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю від 7 квітня 1995 року Академією правових наук України проведено вивчення реального стану навантаження та умов праці слідчих підрозділів. Виходячи із отриманих показників нормативної продуктивності праці, зроблено висновок, що оптимальне навантаження на слідчого системи МВС має становити 6-7 справ, які можуть перебувати у провадженні одночасно.

Ми переконані, що впровадження професіограми слідчого за переліченими блоками сприятиме покращенню зв'язку відомчої освіти із потребами практичної діяльності, а у подальшому сприятиме зменшенню таких негативних проявів, як морально-професійна деформація, правовий нігілізм слідчого, які, на жаль, негативно впливають на професійну діяльність в цілому, та процес прийняття процесуальних рішень слідчим зокрема.

Професіограма слідчого (за В. Л. Васильєвим) –це багаторівнева ієрархічна структура, що відображає всі основні сторони професійної діяльності слідчого, а також особистісні якості і навички, що реалізуються в цій діяльності. Професіограма слідчого складається з декількох блоків, які послідовно охоплюють певні сторони його діяльності. До них, зокрема, належать:

- а) пошукова діяльність (спостережливість, допитливість, стійкість і концентрація уваги, висока орієнтація);
- б) комунікативна діяльність (товариськість, емоційна стійкість, чуйність, уміння слухати людину, вміння говорити з нею);
- в) посвідчувальна діяльність (акуратність, пунктуальність, чітка письмова мова);
- г) організаційна діяльність (самоорганізованість, воля, зібраність, цілеспрямованість, наполегливість, організаторські здібності в роботі з людьми);
- г) реконструктивна діяльність (пам'ять, уява, мислення, загальний і спеціальний інтелекти, інтуїція);
- д) соціальна діяльність –загальні якості: патріотизм, гуманність, чесність, принциповість; спеціальні якості: прагнення до істини і торжества справедливості, професійна гордість, професійна етика.

Професіограми орієнтують навчальні заклади на певний рівень підготовки юридичних кадрів, сприяють діагностиці професіоналізації юристів, які працюють у різних правоохоронних органах.

Розділ 3. Використання спеціальних психологічних знань при прийнятті рішень у кримінальних провадженнях

Використання знань психологів прокурорсько-слідчими працівниками лише починається. Йдеться переважно про ентузіазм окремих фахівців, які найчастіше застосовують лише свій особистий досвід. Водночас трапляються випадки використання під час розслідування знань різних екстрасенсів, знахарок, гадалок тощо. Більшість вчених виділяють 2 підходи: в ході прокурорсько-слідчої діяльності для встановлення обставин: застосовуються „спеціальні пізнання”; в ході прокурорсько-слідчої діяльності для встановлення обставин та застосовуються „спеціальні знання”. Знання є похідним від пізнання. Пізнання слід розглядати як засвоєння чуттєвого змісту переживаного чи досліджуваного, стану речей, станів процесів з метою знаходження істини. Таким чином, в пізнанні присутня оцінка, що спирається на досвід. Психологічне пізнання у кримінальному процесі – таке, що здійснюється на базі психологічної науки професійними психологами у сфері непсихологічної теорії або практики, а також застосування на практиці психологічних знань фахівцями інших галузей, що отримали спеціальну підготовку.

Спеціальними знаннями є не загальновідомі, наукові, технічні і практичні знання, а набуті у результаті професійного навчання чи роботи за певною спеціальністю особою, яка залучається як спеціаліст чи експерт з метою допомоги прокурорсько-слідчому працівнику у з’ясуванні обставин чи для обґрунтування висновку з питань, для вирішення яких необхідне їх застосування.

Сьогодні в Україні спеціальні психологічні знання використовуються у різних формах. Як правило, виділяють три форми – експертиза, консультація та участь спеціаліста (фахівця) у процесуальних діях. Із 405 опитаних нами слідчих ОВС на запитання про те, які напрями використання спеціальних психологічних знань при прийнятті рішень вони вважають пріоритетними, на залучення

експерта чи спеціаліста-психолога вказали 204 (45,8 %) респонденти. Тобто така форма використання психологічних знань є досить поширеною у практичній діяльності слідчих підрозділів.

Психологічна експертиза – це дослідження, процес пізнання, яке проводить експерт у галузі психології і обґрунтування висновку відповідно до встановленого законом порядку. Висновок експерта (психолога) – це письмовий документ, в якому повно і об'єктивно висвітлюється хід і результати проведених психологічних досліджень, даються відповіді на поставлені запитання, робляться висновки по проведеному дослідженню та здійсненому експертному пізнанню. Висновки експерта мають значення доказу по кримінальному провадженні.

Науковцями обґрунтовано виділено і таку форму застосування психологічних знань, як безпосереднє їх використання суб'єктом, який отримав спеціальну психологічну підготовку, яка складається з: загальної психологічної культури (знання психологічних законів і закономірностей; розвиток професійно-психологічної орієнтованості особистості) та спеціальної психологічної підготовленості (комунікативна майстерність, уміння і навички пошуку та цільового використання психологічної інформації. На наш погляд таким суб'єктом являється в першу чергу слідчий.

Психолог може проконсультувати прокурорсько-слідчого працівника з таких питань: основні напрями та нові досягнення у сфері загальної, вікової, трудової, інженерної, медичної, юридичної, соціальної та інших галузей психологічної науки; індивідуальні відмінності, типологія особи, специфічні прояви поведінки та діяльності окремих психологічних типів; вікові особливості психологічного розвитку особи, зміни динаміки і темпу пізнавальних, емоційно-вольових процесів на різних етапах становлення і розвитку особи; психологічний зміст виконуваних людиною трудових операцій, дій, можливі помилки на психологічному ґрунті, типології таких помилок, взаємовплив особистісних (суб'єктивних) і ергономічних (об'єктивних) факторів праці; вплив перенесених чи наявних психічних і соматичних захворювань, затримок розвитку на психологію особи, її соціальну адаптованість, толерантну або девіантну правову

поведінку; типові психологічні риси дорослих та неповнолітніх злочинців; прийнятні залежно від особистісних, соціальних, криміногенних особливостей особи, варіанти деліквентної поведінки, можливі варіанти дій залежно від ситуації та особистісних властивостей; окремі психологічні феномени, стани, процеси, їх наявність чи відсутність у ситуації вчинення злочину; засоби психологічного впливу на обвинуваченого, підозрюваного з метою стабілізації його поведінки, переорієнтації, запобігання можливих подальших злочинів.

Ефективність розслідування злочину також полягає у залученні спеціаліста-психолога до участі в інформаційно-пошукових процесуальних діях, що на наш погляд є однією із найпоширеніших форм використання психологічних знань у процесі розслідування. Чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає можливість для органів розслідування у необхідних випадках звертатися за допомогою до такої обізнаної особи, як спеціаліст. Статус спеціаліста-психолога характеризується наступними ознаками: а) він володіє спеціальними психологічними знаннями; б) є штатним працівником органу внутрішніх справ; в) виконує специфічні допоміжні функції забезпечення розкриття злочинів та здійснення психологічного впливу на об'єкти інтересу; г) звертає увагу працівника ОВС на обставини, що мають психологічну природу, та дає пояснення з питань, що виникають при провадженні відповідних заходів. Свої функції фахівець-психолог здійснює на підставі наявності у нього спеціальних знань, застосовуючи які при оцінці обставин, фактів, предметів, він у змозі робити заяви, що підлягають урахуванню в діяльності, консультувати щодо спеціальних психологічних питань, допомагати слідчому правильно викладати ці питання в документах, звертатися з запитаннями до інших учасників процесу. Участь фахівця-психолога має деякі обмеження: а) гносеологічні, пов'язані з рівнем розвитку психологічної теорії і практики та б) юридичні, пов'язані з неможливістю робити висновки про правильність планованих і проведених заходів, діяти поза вказівками уповноваженого органу, хоча він може залучатись до участі практично в усіх діях, у тому числі –першочергових, таких як огляд місця події.

Однак, на наш погляд, переоцінювати консультативну допомогу

спеціаліста-психолога не варто, так як із власного практичного досвіду роботи у практичних підрозділах доводиться констатувати, що непоодинокими є випадки формального відношення спеціалістів-психологів до консультаційної допомоги слідчому, очевидно вони пов'язані із рядом суб'єктивних та об'єктивних факторів, зокрема таких, як неврегульованість чинним кримінальним процесуальним законодавством питань оплати їх праці, кримінальної чи іншої відповідальності за надану завідомо неправдиву інформацію чи консультацію, неналежна фахова підготовка тощо. Тому слідчий повинен розумітися на психології інших людей, уміти діагностувати їхні психологічні особливості. Із 405 опитаних нами слідчих власні знання та навички слідчого в галузі психології, при прийнятті ним процесуальних рішень, вважають за необхідне застосовувати 217 (48,8 %) респондентів, що для нас є переконливим аргументом.

Особливе значення має така характеристика особистості слідчого як соціальність, яка із філософської точки зору виступає як сукупність набутих людиною якостей, що забезпечують її здатність існувати в суспільстві і виконувати різноманітні соціальні функції, у складі різноманітних суспільних груп, об'єднань, корпорацій, виступаючи при цьому не в якості суверенної особистості, а в ролі виразника інтересів даної спільноти. Соціальність формується в процесі утворення різноманітних зв'язків людини з іншими людьми. Дана іпостась людської антропології змушує індивіда перебувати під владою соціальної необхідності, ставити суспільне вище за особисте, обов'язок вище за свободу, дотримувати державні інтереси, громадські обов'язки, морально-правові вимоги і заборони.

Для прийняття обґрунтованих і своєчасних рішень необхідно щоб відбувся певний розумовий процес. Відомо, що розумовий процес характеризується: 1) проблемністю, тобто спроможністю вбачати проблемний аспект при зовнішній очевидній простоті; 2) динамічністю мислення, тобто спроможністю і швидкого осмислення сформованої ситуації; 3) широтою мислення, спроможністю охоплювати мисленням перелік різних питань; 4) глибиною мислення, тобто

спроможністю проникати в суть явища; 5) оригінальністю, нестандартністю мислення, тобто в умінні аналізувати проблему різносторонньо, вирішувати її нестандартними засобами.

Мислення працівника правоохоронних органів, зазначає, що воно повинне характеризуватись певними якісними ознаками. Це, перш за все, проблемність мислення, яка полягає у здатності вбачати проблемний вузол при зовнішній простоті вирішення завдання; динамічність мислення – фактор прискореного осмислення подій, що особливо суттєво в екстремальних, напружених ситуаціях, коли треба прискорено вирішувати складні мисленнєві завдання. Широта мислення – здатність охоплювати мисленням різнобічне коло питань, які виникають при вирішенні службових завдань. Глибина мислення визначає здатність проникнення в суть явища, яке вивчається. Крім того, психологія поділяє мислення на окремі його різновиди, що стосуються як вирішення конкретних розумових завдань, так і визначають індивідуальні відмінності мислення. Наочно-дійове мислення (генетично первинний різновид) – мислення, яке безпосередньо вплетене у тканину практичної діяльності; думка, яка супроводжує фізичну активність. Звичайно, цей вид мислення співвідноситься з конкретною практичною діяльністю (професійне мислення). Образне мислення визначається тим, що особистість оперує, головним чином, конкретними образами предметів та явищ, які існують в пам'яті. Зокрема, слідчий у розумовому експерименті при відтворенні епізоду або злочину загалом, звичайно, спирається на образне мислення. Абстрактно-логічне мислення виявляється в понятійності побудови суджень, у встановленні причинно-наслідкових зв'язків, які не піддаються безпосередньому сприйманню.

Діяльність по розслідуванню злочинів – цілеспрямований процес, метою якого є відтворення справжньої картини події злочину за її прямими та непрямими доказами. Її психологічна структура може розглядатись як сукупність основних (пізнавальної, конструктивної, комунікативної, організаційної) та допоміжних (профілактичної та засвідчувальної) різновидів діяльності. Організаційна діяльність – реалізація системи процесуальних дій для отримання

доказової інформації; координація діяльності працівників органів внутрішніх справ, що беруть участь у процесі розслідування злочину; формування технічної та психологічної готовності до виїзду оперативно-слідчої групи при проведенні окремих процесуальних дій. Профілактична діяльність полягає у виявленні причин та умов, що сприяють злочинності; здійсненні психологічного впливу на різні категорії учасників розслідування з метою корекції їх небажаної позиції чи поведінки; засвідчувальна – надання всій одержаній інформації спеціальних, передбачених законом форм (протокол, постанова тощо).

У своїй сукупності всі означені вище види діяльності напряму пов'язані із процесуальними рішеннями слідчого, які не лише приймаються, а й реалізуються ним у процесі розслідування. Тому оволодіння психологічними знаннями –вкрай необхідне слідчим. Процесуальна діяльність має особливості, що вирізняють її з-поміж видів діяльності, де пізнавальної мети немає або вона подана в згорнутому вигляді, підпорядкованому іншим цілям. Це означає, що в психологічному плані така діяльність є роботою дослідника і відбувається за законами пізнання взагалі. Вона має такі особливості: 1) ретроспективний характер діяльності (здійснюється після вчинення злочинної події); 2) пізнання провадиться у формі доказування (за допомогою кримінально-процесуальних засобів); 3) така діяльність здійснюється спеціальними суб'єктами; 4) пізнання здійснюється з метою одержання інформації, що має значення для встановлення істини; 5) засоби здійснення діяльності визначено у кримінальному процесуальному законі.

Суттєвим психологічним фактором, який має істотний вплив на прийняття слідчим процесуальних рішень та розвитку якого слідчі повинні уникати і попереджувати, на наш погляд є психічна напруженість. Ненормований робочий день, недостатнє матеріально-технічне забезпечення місця роботи, постійний контакт із криміногенним контингентом, обмеженість часу для розслідування злочину та постійний нагляд з боку контролюючих органів виступають у ролі основних детермінант, що провокують у слідчих нервово-психічну напругу. Зниження уваги та безсоння достовірно частіше відмічається у слідчих, які відрізняються високими показниками ефективності професійної діяльності. А

слідчі з найнижчими показниками професійної успішності частіше відмічають у себе головний біль та дратівливість. Таким, чином практично всі групи досліджених відмічають у себе окремі астеничні симптоми, що можуть бути наслідками перевтоми та відсутності у слідчих навичок регуляції свого психічного стану, яких можна набути чи розвинути вже наявні шляхом участі у тренінгових програмах, спрямованих на професійно-психологічну підготовку працівників слідчих підрозділів.

Однією із важливих психологічних характеристик слідчої діяльності є наявність владних повноважень. Психологічний стан особи, яка наділена владою, зумовлюється насамперед високим ступенем відповідальності, пов'язаної з її повноваженнями та їхнім застосуванням у кожному конкретному випадку. Сам факт застосування владного повноваження передбачає розв'язання низки розумових завдань, які дають змогу визначити необхідність і розумність цього повноваження, його законну основу. Часто вирішення подібних завдань може мати декілька варіантів, і тому цей етап діяльності з психологічного погляду характеризується особливою напруженістю. Психологічне ставлення особи до свого владного повноваження може бути різним. Розумне використання повноваження передбачає винесення обґрунтованого та обміркованого рішення щодо кожного факту його застосування. На практиці іноді спостерігаються дві негативні, протилежні за змістом тенденції. Одна з них полягає в надмірному розпорядженні своїми владними повноваженнями, що спричиняє зловживання службовим становищем чи знаходиться на межі останнього. Такі розпорядження є наслідком нерозуміння меж відповідальності застосування владного повноваження або недбалого ставлення до наслідків свого рішення, продиктованого неправильним уявленням про обсяг своєї влади і функцій. Друга тенденція в розпорядженні владними повноваженнями полягає в нерішучості стосовно їхнього застосування, викликаній сумнівами з приводу можливості або доцільності цих повноважень і почуттям страху щодо можливої відповідальності. Найкращий вихід із двох негативних випадків розпорядження владними повноваженнями – прийняття рішень на підставі всебічного аналізу слідчих

матеріалів та ситуації, що склалася, при суворому додержанні вимог закону. Таке становище створює психологічну впевненість у правильності прийнятого рішення, а відтак, і доцільності застосування владного повноваження в кожному конкретному випадку.

Знати засоби та протидіяти власному емоційному вигоранню, на наше переконання, повинен кожен слідчий, що здійснює розслідування та приймає процесуальні рішення, якими вирішує долі людей. Психофізіологічним феноменом, який зумовлений тривалим перебуванням у ситуаціях, що пов'язані із специфічним середовищем та виконанням у ньому професійних завдань, містить високі емоційні вимоги (часті професійні стреси середньої інтенсивності), спричинює зміни у мотивації (тривала відсутність можливості кар'єрного росту, невідповідність очікуванням у своїй професійній діяльності), характеризується порушенням міжособистісної взаємодії у відділі (відсутність підтримки колег та наявність директивного стилю керування) і відсутністю особистісних навичок саморегуляції власного емоційного стану. Визначення рівнів сформованості фаз емоційного вигорання показало, що професійно успішні фахівці відрізняються низькими показниками виразності зазначених фаз, в порівнянні зі слідчими інших груп. Також між показниками сформованості деяких симптомів емоційного вигорання та рівнем ефективності слідчих встановлено зворотній зв'язок. Це дає можливість припустити, що рівень емоційної стійкості в певній мірі забезпечує ефективність професійної діяльності працівників слідчих підрозділів. Як один із способів зменшення можливості розвитку емоційного вигорання, формування навичок саморегуляції власного емоційного стану у слідчого, зміни його ставлення до професійних стресів, науковцями запропоновано впровадити програму „Емоційна стійкість слідчого”. *Ефективність рішень слідчого, на наш погляд, залежить від вміння слідчого моделювати.* У сучасних психологічних дослідженнях виділяють матеріальні моделі, що відтворюють реально які-небудь предмети, обстановку, дії, явища. До них можна віднести такі предмети, що мають значення для судочинства, як зліпки, відбитки, фотознімки, макети тощо. Ідеальні, або уявні, моделі – це образи, що мають певний зміст, виражений у

поняттях. Це насамперед будь-які припущення, версії, уявне прогнозування здійснюваних для досягнення певної мети дій. Наприклад, припущення щодо характеру події злочину, прогнозування перебігу майбутнього допиту, обшуку становлять моделі різної спрямованості, що мають єдиний зміст – уявне відтворення минулого або майбутнього у сфері кримінальної процесуальної діяльності. Моделі також прийнято класифікувати на статичні (матеріальні) і динамічні (уявні). Останні є рухомими, такими, що розвиваються або втрачають своє значення в процесі перевірки їхніх пізнавальних якостей. Матеріальні моделі здебільшого передують формуванню уявної моделі, виконуючи низку важливих функцій, зокрема орієнтації, зіставлення даних (матеріалів) для експертного дослідження.

У діяльності, пов'язаній з розслідуванням злочинів, при прийнятті найрізноманітніших рішень, виникає безліч розумових завдань, що стосуються різних напрямів роботи слідчого. Найбільш типовими є завдання, пов'язані з виявленням доказової інформації; з висування, слідчих і судових версій; з оцінювання доказової інформації та завдання з прийняття найважливіших рішень, які є найбільш значущими. Серед способів для їх вирішення виділяються суто психологічні прийоми, якими має повною мірою володіти слідчий, такі як рефлексії (імітації мислення учасника взаємодії, контрагента, супротивника); подолання психологічних бар'єрів (усунення смислових, інтелектуальних, емоційних перешкод) тощо. Для цього слідчому при прийнятті рішень також необхідно реалізовувати вольові якості, бути здатним протистояти негативним емоціям, особливо це стосується екстремальних ситуацій, що вимагають прийняття єдино можливого рішення, наявності протидії розслідуванню. Тому слідчі не повинні забувати про постійне тренування волі – необхідну умову підвищення ефективності їхньої діяльності. Негативні емоції можуть бути зведені до мінімуму за рахунок глибокої впевненості в значущості виконуваної роботи, її високій соціальній корисності, а також задоволення, що дає вирішення завдань стосовно здійснення правосуддя. У процесі виконання професійних функцій велику роль відіграє творче мислення, особливо там, де використання готових

рецептів і стандартних розумових операцій не приводить до успіху у зв'язку з проблемністю ситуації.

До психологічних основ доказування належить також внутрішнє переконання, яке науковцями вірно іменується, як необхідний елемент оцінки доказів. Переконання як ставлення суб'єкта до своїх знань, висновків і рішень, як почуття впевненості є психологічною категорією, що підкреслюється першою частиною терміна –внутрішнє. Повна переконаність є психологічною гарантією правильності рішень, прийнятих у процесі досудового розслідування. Переконання забарвлене емоційно-вольовими характеристиками як знання, що формується у галузі суспільних відносин. Категорія внутрішнє переконання по суті виражає суб'єктивну впевненість у відповідності суб'єктивної оцінки об'єктивно існуючим обставинам чи фактам. Суб'єктивність внутрішнього переконання як його форма не тільки не виключає, а й, навпаки, передбачає об'єктивний зміст. У цьому аспекті внутрішнє переконання є однією з форм відображення об'єктивної дійсності. Будучи за своїм змістом відображенням об'єктивної дійсності, внутрішнє переконання, однак, не виконує ролі критерію істинності того, що пізнається у кримінальному провадженні. Критерій істини в цій галузі, як і в усіх інших галузях пізнання, –практика. У своєму формуванні внутрішнє переконання проходить безліч етапів, починаючи від почуттєвого і завершуючи логічним. Серед них можна виділити декілька основних: 1) аналіз певних обставин, матеріалів (цьому етапу передують почуттєве пізнання); 2) зіставлення результатів аналізу з іншими матеріалами (тут велике значення мають минулий досвід, рівень знань особи в досліджуваній галузі); 3) синтез, що передбачає створення основи для почуття переконання. Психологічні етапи формування внутрішнього переконання пронизують правосвідомість суб'єкта. Аналізуючи та оцінюючи кожну обставину під час розслідування, слідчі керуються комплексом своїх моральних, правових уявлень, що визначають соціальну характеристику внутрішнього переконання. Саме тому всі спроби тлумачити почуття впевненості, переконання як інтуїтивне, що не піддається жодному контролю, повинні визнаватися такими, що суперечать науковому

розумінню формування переконання.

При прийнятті процесуального рішення вихідним моментом є психологія слідчого, його волевільні та інтелектуальні якості, які полягають в умінні пізнати об'єктивні обставини, здатності переносити психічні навантаження, тому характеризує роль внутрішнього переконання, яке тісно пов'язане з вибором рішення відповідно до конкретних обставин.

Дискусійним і складним питанням є поняття розсуду слідчого при прийнятті рішень. Розуміння розсуду є різним, його слід розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому, загальносоціальному розумінні розсуд – це рішення, думка, висновок в цілому. Право зв'язане із розсудом, а розсуд із правом. Кримінальній процесуальній діяльності властива чітка регламентація щодо дій учасників процесу. Тому регулятивна роль кримінального процесуального права полягає, перш за все, у визначенні можливих дій окремих суб'єктів, що його реалізують. Однак законодавець не може регламентувати кожен крок правозастосовувача у визначеній життєвій ситуації, інакше кримінальний процесуальний закон стане громіздким і нефункціональним. Тому і виникає необхідність розсуду у тій чи іншій ситуації, тобто діяти за власним переконанням. Розсуд слідчого виражається у самостійному прийнятті рішень на основі гнучких правових норм, що містять чітко не визначені формулювання. Слідчий для себе з'ясовує зміст цих понять. Розсуд слідчого також може полягати у оцінці юридичного факту. Так слідчий може самостійно оцінити на предмет достатності і достовірності докази, що дають підстави для повідомлення про підозру. Надання слідчому можливості диференційованого підходу до вирішення процесуальних завдань, дозволяє йому найбільш оптимально застосовувати правові норми.

Діяльність слідчого по розслідуванню злочину повинна бути конструктивною, тобто полягає в уявному представленні її перебігу і результатів. Реальне втілення конструктивна діяльність одержує у плануванні, результати якого відображаються в планах розслідування у кримінальному провадженні, планах проведення процесуальних дій. Йдеться про втілення розумової діяльності у

певних конструкціях, відповідно до яких здійснюватиметься слідча діяльність. У конструктивній діяльності слідчого розрізняють прогнозування (уявлення мети прогностичної діяльності; наявність достатньої інформації для формування прогнозів; використання відповідних методів прогнозування. Специфіка прогностичної діяльності слідчого полягає в тому, що у більшості випадків у процесі розслідування злочинів (особливо на початковому етапі) спостерігається дефіцит інформації), планування та прийняття рішень, які розглядають як певні етапи. У психології розробляються спеціальні методи прийняття рішень: метод проб і помилок (спосіб вироблення нових форм поведінки в проблемних ситуаціях); метод зіставлення і перебору альтернатив; метод брейн-штормінгу (мозкової атаки) та ін. Прийняття тактичних рішень у більшості випадків відбувається у ситуації ризику. Терміну ризик у психології відповідають три основні значення: ризик як міра очікуваного неблагополуччя в діяльності, зумовлена сполученням імовірності неуспіху і ступеня несприятливих наслідків у цьому випадку; ризик як дія, що з того чи іншого погляду загрожує суб'єкту втратою (програшем, травмою, збитком); ризик як ситуація обрання між двома можливими варіантами дії: менш привабливим, однак більш надійним, і більш привабливим, але менш надійним (результат якого проблематичний і пов'язаний з можливими несприятливими наслідками).

В юридичній психології ризик розуміється, як дії співробітника правоохоронних органів, що характеризуються непевністю виходу і можливого настання несприятливих наслідків у випадку невдачі. Ризик при прийнятті процесуальних рішень завжди пов'язаний із внутрішнім переконанням слідчого і може бути обумовлений інформаційною недостатністю.

У тісному зв'язку із проблематикою ризику перебуває категорія прийняття слідчим рішень у нестандартних ситуаціях, яка глибоко не досліджена з точки зору процесуальної науки, але у даному напрямку є суттєві напрацювання у галузі психології. До таких ситуацій науковцями віднесено ті, які не властиві для процесуальної діяльності слідчого в силу вимог КПК; ситуації, задані звичайним, часто вирішуваним завданням в незвичайних умовах (прийняття рішення у цих

ситуаціях має стресовий характер, зумовлене впливом складної оперативно-службової діяльності і властиве для слідчої діяльності. Найважливішою умовою прийняття ефективних рішень у такій ситуації є психологічна стійкість); нестандартні ситуації з нестандартним завданням і стресовими умовами його виконання (як і перший вид є невластивими для кримінальної процесуальної діяльності слідчого). Результати прийняття вірних рішень тут напряму залежать від нестандартного мислення, заснованого на створенні суб'єктивно нового продукту і новоутвореннями в самій пізнавальній діяльності щодо його створення. Фіксуючи психологічні особливості вирішення творчих завдань, що детермінують нестандартні ситуації, можна говорити про специфічний психічний механізм творчого мислення – рефлексію як осмислення суб'єктом власного пошукового руху. При цьому задіюється план мислення, що називають значеннєвим і який містить особистісний і смисловий рівні мислення. Він дозволяє зафіксувати розриви в процесі діяльності з пошуку принципу вирішення через виникаючі ускладнення (рефлексивний рівень), провести оцінку їхньої значущості для особистості (особистісний рівень), здійснити коригування в пошуковій діяльності і подальше її контролювання.

Ми схильні вважати, що у практичній діяльності слідчого психологічний вплив часто буде межувати із психологічним насильством, яке заборонено чинним КПК України. Ми відстоюємо однозначну позицію, будь-який правомірний тактичний прийом повинен ґрунтуватися на вимогах чинного КПК та реалізовуватися їм в унісон. У іншому ж випадку застосування тактичного прийому буде межувати з порушенням принципу законності.

Ми переконані, що втручання у людську психіку є неприпустимим, і жодні здобуті відомості не можуть виправдати такого вчинку.

Розділ 4. Використання спеціальних психологічних знань при проблемах із реалізації процесуальних рішень

Найважливішим у вольовому процесі етапом є виконання прийнятого рішення. Воно пов'язане з подоланням інколи серйозних зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) труднощів. До зовнішніх відносяться

ті перешкоди, які не залежать від діючої людини: ускладнення в роботі, опір інших людей, різного роду перепони і т.д. Внутрішні – це труднощі особистого характеру, які залежать від фізичного і психічного стану людини (наприклад, відсутність знань, досвіду, зіткнення закоренілих старих і нових звичок, що зароджуються, боротьба негативних уявлень, бажань, прагнень і почуттів: совісті, сорому, обов'язку, які склалися в минулому). У більшості випадків зовнішні і внутрішні ознаки проявляються в єдності. Виконання прийнятого рішення з психологічної точки зору можна розглядати як виникнення і розв'язання ланцюжка внутрішніх конфліктів, ситуацій шляхом подолання внутрішнього напруження і постійного вольового зусилля. Заключний етап вольового процесу характеризується підведенням підсумків зробленого. Здійснивши вольовий вчинок, людина замислюється над його результатами, аналізує свої удачі і промахи. Осмислюючи успіх чи невдачу, вона може переживати, що призводить до появи відповідних почуттів, емоцій і станів: досади за промах, радості за успіх, стану заспокоєння, спаду напруження, стану розкаяння та ін. Успішна діяльність юридичного працівника передбачає знання і вироблення сукупності таких вольових рис, як рішучість, здатність піти на ризик, енергійність та наполегливість, витримка та самовладання, самостійність, виконавчість, впевненість у своїх силах, сміливість і хоробрість, стійкість і мужність.

Що ж до зовнішніх чинників, які в першу чергу стоять на перешкоді виконанню рішень слідчого і можуть бути вирішені за допомогою психологічних знань, то ми б виділили два явища – наявність протидії слідчій діяльності та слідча ситуація, що склалася.

Матеріали проведеного нами анкетування свідчать, що протидія з боку зацікавлених осіб існує практично по кожному кримінальному провадженні та ускладнює виконання процесуальних рішень слідчого.

При реалізації рішень у кримінальних провадженнях, на наш погляд, суттєвий негативний вплив на слідчого мають такі способи протидії, як використання злочинцями корумпованих посадових осіб органів державної

влади та зникнення злочинця з місця постійного проживання. Як наслідок, процесуальні рішення слідчого взагалі не можуть бути реалізовані, а кримінальне провадження зупиняється провадженням або слідчого схиляють до провадження дій, що не відповідають процесуальним вимогам. У ситуації, коли обвинувачений умисно переховується, що унеможлиблює провадження із ним процесуальних дій, для прикладу таких як судово-медична чи психіатрична експертиза, така протидія своїм результатом має, як правило, зупинення провадження за розшуком.

Психологічні знання і практичні навички їх реалізації є необхідними слідчому хоча б з огляду на те, що окремим видом протидії ряд науковців виділяють психічне насильство щодо слідчого, яке може виходити від чиновників структур, не пов'язаних зі слідчим службовою підлеглистю та процесуальними відносинами, та таке, що виходить від посадових осіб, пов'язаних зі слідчим такими відносинами. Із власного практичного досвіду роботи на посадах слідчого доводиться констатувати, що таке насильство може набувати форм погроз створення серйозних проблем на роботі, обіцянок звільнення з посади та із органів внутрішніх справ, „покращення” життя близьких родичів тощо. Так, нам доводилося стикатися із ситуаціями, коли при проведенні обшуків у помешканнях обвинувачених їх захисники створювали фізичні перешкоди проникненню працівників міліції до житла, надавали неправомірні консультації близьким родичам, які у результаті відмовлялися відчиняти двері тощо. Непоодинокими траплялися випадки погроз зі сторони депутатів різних рівнів, працівників прокуратури чи керівництва ОВС.

На наш погляд при таких формах протидії слідчому на основі знань юридичної психології йому слід обрати певний вид взаємодії: кооперацію чи конфронтацію. Кооперативна взаємодія означає координацію одиничних сил учасників і є необхідним елементом спільної діяльності, що породжена її особливою природою. Важливим показником тісної кооперативної взаємодії є включеність до неї всіх учасників процесу спілкування. Що ж стосується конфронтації, то тут, як правило, взаємодія сконцентрована на найбільш

яскравій формі –конфлікті через зіткнення цілей, інтересів, позицій, поглядів. У основі будь-якого конфлікту лежить ситуація, що включає або протилежні позиції сторін, або протилежну мету та засоби її досягнення. *На наш погляд, при протидії розслідуванню кооперація є найбільш доцільним способом у процесі спілкування. Конфлікт, як зіткнення інтересів, поглядів тощо є недоцільним та неприпустимим.*

Отже, такі два види протидії, як внутрішня, що здійснюється учасниками кримінального процесу і зовнішня, що реалізується особами, які не є учасниками кримінального процесу (для прикладу відмова органів представницької влади в позбавленні депутата імунітету, тощо), мають визначальний вплив на виконання рішень слідчого. У даному випадку слідчий повинен проявити такі риси, як рішучість, енергійність і наполегливість, професійно-психологічна стійкість, витримка і самовладання, впевненість у своїх силах.

Професійно-психологічна стійкість вимагає від юриста підвищеної внутрішньої активності, певної мобілізації внутрішніх сил і психічної напруги. Чим більші труднощі, то більше зростає внутрішня напруга, тим замітнішим є вплив на ефективність діяльності людини. Слідча діяльність здійснюється у ситуаціях, для яких характерним є наявність психогенних факторів, які мають суттєвий негативний вплив на слідчого як особистість та реалізацію ним власних процесуальних рішень, зокрема. У конфліктних ситуаціях під час реалізації рішень слідчий повинен бути емоційно стійким, тобто не сприймати емоціогенні фактори, що справляють негативний вплив на психічний стан людини, а з другої сторони –вміти стримувати, контролювати і перемагати емоційні реакції, що виникають. З метою оптимізації емоційної стійкості психологи пропонують наступні методи: техніку нервово-м'язової релаксації, дихальні вправи, техніки самовнушання, аутогенне тренування, медитацію, йогу.

Якщо провести узагальнення, то можна однозначно сказати, що при наявності протидії виконанню рішень слідчого йому необхідно вміти діяти у

несприятливій слідчій ситуації та вміти налагоджувати психологічний контакт. Одним із психологічних прийомів при налагодженні контакту може бути демонстрація поінформованості слідчого тощо, а допомагатиме у встановленні такого контакту визначена поведінка слідчого (виважена, чітка, виразна мова, спокійна обстановка проведення процесуальної дії).

Важливу роль також відіграє соціально-перцептивна регуляція спілкування слідчого, яка є багатомірним феноменом, що детермінований факторами трьох рівнів: індивідуально-психологічним, особистісно-орієнтаційним та ситуативним. Здібність адекватної оцінки психічного стану та індивідуально-психологічних особливостей іншої людини, безсумнівно, слід розглядати як професійно важливу якість працівника ОВС, та слідчого зокрема.

Ми вже зверталися до розуміння слідчої ситуації та зазначили, що вона може бути як сприятливою так і несприятливою. *Саме несприятлива слідча ситуація, на наш погляд вимагає від слідчого певних психологічних знань для реалізації власних рішень. Тут гостро постає питання вибору тактичного прийому як способу реалізації прийнятого рішення, яке висвітлювалося в публікаціях багатьох криміналістів.*

Саме у такому випадку, на наш погляд, слідчому необхідні глибокі знання не лише чинного законодавства, а й психології, зокрема слід передбачити перед застосуванням тактичного прийому реакцію об'єкта, як правило протидіючого розслідуванню. Це досить складно реалізувати на практиці.

Характеризуючи внутрішні труднощі особистого характеру, які мають визначальний вплив на реалізацію рішень слідчим ми вище означили, що вони залежать від фізичного і психічного стану людини (наприклад, відсутність знань, досвіду, зіткнення закоренілих старих і нових звичок, що зароджуються, боротьба негативних уявлень, бажань, прагнень і почуттів: совісті, сорому, обов'язку, які склалися в минулому).

Емоції слідчого та їх вплив на слідчого мають кореляційний зв'язок із процесом виконання процесуальних рішень слідчого. Виконуючи функцію оцінки, емоції безпосередньо через переживання оцінюють і виражають

значимість предметів, явищ і ситуацій для досягнення цілей і задоволення потреб людини. Вони є тою системою сигналів, через яку особистість дізнається про значимість того, що відбувається. З оцінки того, що відбувається, виникає друга функція емоції – спонукання до дії. В залежності від знака оцінки (позитивного чи негативного), дія може бути спрямована чи на привласнення, оволодіння потрібної, чи на припинення неуспішної дії, чи на вибір іншої. Емоції виконують регулюючу функцію, впливаючи на спрямування і здійснення людиною відповідної діяльності. Регуляція дій здійснюється як через емоційну оцінку поточних подій, так і через актуалізацію індивідуального досвіду. Минулий досвід успішних чи неуспішних дій і вчинків людини визначає відповідний вибір в поточній ситуації. Експресія, як функція емоцій, пов'язана з тим, що переживання дуже часто супроводжуються органічними змінами (почервонінням, зблідненням, почастішанням дихання, серцебиттям і т.п.), проявляється в так званих експресивних (виразних) рухах. У процесі суспільно-історичного розвитку, соціального життя людей в сфері їх переживань з'являється особлива форма – почуття. Вони виникають як узагальнення емоцій і на відміну від емоцій, які відображають ситуативне значення предметів в конкретних умовах, що склалися, виділяють ті явища, які мають постійну мотиваційну значимість. Почуття людини – це відношення її до світу, до того, що вона робить, що з нею відбувається в її безпосередньому переживанні. Вони відрізняються відносною стійкістю і постійністю. *У нашому випадку особливе значення будуть відігравати практиологічні почуття – це позитивне емоційне ставлення до діяльності, практичної роботи, подолання труднощів. Практичні почуття органічно пов'язані з волею людини і проявляються в специфічних емоціях рішучості, сміливості і дерзання.*

Отже набуття вміння керувати не лише власними емоціями, а й емоціями учасників кримінального провадження є одним із складних завдань в роботі слідчого. Від цього буде залежати взаємодія, яка вкрай необхідна при виконанні рішень слідчого, особливо, коли виконання рішень здійснюється не самим слідчим.

ВИСНОВКИ. Враховуючи розглянуті положення, можна констатувати, що існують дві великі групи чинників – суб’єктивні та об’єктивні, які мають визначальний вплив на прийняття слідчим процесуальних рішень. Вважаємо за доцільне, задля розширення соціально-психологічних знань слідчих, розробити та використовувати в рамках проведення занять із службової підготовки навчальні програми із тренінгами з особистісної та розвивальної тематики. Звернуто увагу на те, що у ході виконання оперативно-службових задач у працівників органів внутрішніх справ формуються визначені професійні якості, а зворотною стороною формування якостей є професійна деформація особистості, що суттєво впливає на прийняття слідчим правильних процесуальних рішень.

2. Як одну із форм використання спеціальних психологічних знань при прийнятті рішень виділено консультативну допомогу спеціаліста-психолога та означено проблемні аспекти, що при цьому виникають і пов’язані з формальним відношенням спеціалістів-психологів до консультаційної допомоги слідчому, неврегульованістю у чинному кримінальному процесуальному законодавстві питань оплати їх праці, кримінальної чи іншої відповідальності за надану завідомо неправдиву інформацію чи консультацію, неналежною фаховою підготовкою тощо. Запропоновано зміни до чинного кримінального процесуального законодавства, які мають на меті мінімізувати вказані негативні прояви.

3. Детальну увагу звернуто на такі характеристики особистості слідчого, як вміння моделювати, соціальність, постійна психічна напруженість, наявність владних повноважень, емоційне вигорання, розвинута інтуїція, сформоване внутрішнє переконання та відображено їх зв’язок із тими процесуальними рішеннями, які приймає слідчий в процесі розслідування.

4. Висловлено авторське бачення щодо можливості втручання у людську психіку та констатовано, що такі дії є неприпустимими, і жодні здобуті відомості не можуть виправдати такого вчинку, тому заперечене доказове значення гіпнозу та подібних йому дій.

5. Оскільки при реалізації рішень суттєвий негативний вплив на слідчого

мають прояви протидії зі сторони злочинців, тому рекомендовано при їх наявності набувати вміння діяти у несприятливій слідчій ситуації, яка вимагає від слідчого певних психологічних знань для реалізації власних рішень. Гостро постає питання вибору комплексу тактичних прийомів як способу реалізації прийнятого рішення, набуття навичок керувати не лише власними емоціями, а й емоціями учасників кримінального провадження. Від цього буде залежати взаємодія, яка вкрай необхідна при виконанні рішень слідчого, особливо, коли виконання рішень здійснюється не самим слідчим¹³.

---

¹³ Авторський коментар. Методичні рекомендації розроблено на основі власних напрацювань автора, а також результатів оприлюднених наукових праць провідних науковців, посилання на які наявні у четвертому розділі дисертації.

Додаток Л

Довідки, листи, акти впровадження
у законодавчу, практичну діяльність і навчальний процес

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ**

76005, м. Івано-Франківськ, вул. Національної гвардії, 3,
тел./факс (0342) 50-43-26, телетайп 292286 "Луч", e-mail: pui01@online.ua

04_05 _____ 2011 № 2/1675__

На № _____ від _____

Начальникові Головного
слідчого управління
МВС України
генерал-майору міліції
Фариннику В.І.

Про надання матеріалів до збірника
«Слідча практика»

Шановний Василю Івановичу!

На виконання вказівки МВС України від 11.05.2004 р. №465 «Про підготовку кадрів для органів досудового слідства» направляємо на Вашу адресу статтю, підготовлену першим заступником начальника інституту, к.ю.н., доцентом майором міліції Басистою І.В. на тему «Окремі можливості використання спеціальних психологічних знань при реалізації рішень у кримінальних справах».

Додаток: матеріали на 10-ти аркушах (тільки адресатові).

З повагою
Начальник інституту
полковник міліції

М.Б. Бучко

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ**

76005, м. Івано-Франківськ, вул. Національної гвардії, 3,
тел./факс (0342) 50-43-26, телетайп 292286 "Луч", e-mail: pui01@online.ua

06_05____ 2011 № 2/1687____

На № _____ від _____

Начальникові Головного
слідчого управління
МВС України
генерал-майору міліції
Фариннику В.І.

Про надання пропозицій
до КПК України

Шановний Василю Івановичу!

З метою вдосконалення окремих норм чинного КПК України, на виконання Указу Президента України "Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до Європейських стандартів" від 10 травня 2006 р. № 361/2006, Указу Президента України "Про концепцію реформування кримінальної юстиції України" від 8 квітня 2008 р. № 311/2008, направляємо на Вашу адресу зміни та доповнення до окремих норм КПК України, підготовлені першим заступником начальника інституту, к.ю.н., доцентом майором міліції Басистою І.В.

Додаток: матеріали на 7-ми аркушах (тільки адресатові).

З повагою
Начальник інституту
полковник міліції

М.Б. Бучко

МВС УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79007
 тел.: (032) 258-67-79 факс: (032) 233-11-19, 233-24-34
 vdzr@lvduvs.edu.ua

04.01.2012 № 2/11

На № ли. 465 від 11.05.2004

Начальнику Головного
 слідчого управління
 МВС України
 генерал-майору міліції
Фариннику В.І.

Матеріали до збірника «Слідча практика»

Шановний Василю Івановичу !

На виконання вказівки МВС України від 11.05.2004 р. №465 «Про підготовку кадрів для органів досудового слідства» надсилаємо Вам статтю, підготовлену кандидатом юридичних наук, професором кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського державного університету внутрішніх справ Басистою І.В. на тему «Окремі можливості використання спеціальних психологічних знань при прийнятті рішень у кримінальних справах».

Додаток: матеріали на 12-и аркушах (тільки адресатові).

З повагою
т.в.о. ректора
полковник міліції

В.В. Середа

**МВС УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

вул. Горолицька, 26, м. Львів, 79007
тел.: (0322) 258-63-25 факс: (0322) 331-119, 332-434
vdzr@lvduvs.edu.ua

01.02.2012 № 2/3-13
На 13/12-480 від 16.01.2012

Начальникові Головного слідчого
управління МВС України
генерал-майору міліції
Фариннику В.І.

Про надання пропозицій

Шановний Василю Івановичу!

На Ваш лист від 16.01.2012 №13/12-480 «Про надання пропозицій», направляємо підготовлені науково-педагогічними працівниками Львівського державного університету внутрішніх справ пропозиції щодо законодавчого удосконалення та практики застосування норм КПК України, які регламентують порядок провадження протокольної форми.

Додаток (тільки адресатові): пропозиції на 2-х арк. в 1 прим.

З повагою
ректор
генерал-лейтенант міліції

М.М. Цимбалюк

Авраменко О.В.
(032)272-60-71

**МВС УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79007
тел.: (0322) 258-63-25 факс: (0322) 331-119, 332-434
vdzr@lvduvs.edu.ua

31.01.2012 № 2/307
На 13/12-946 від 27.01.2012

Начальникові Головного слідчого
управління МВС України
генерал-майору міліції
Фариннику В.І.

Про надання пропозицій до проекту
КПК України

Шановний Василю Івановичу!

На Ваш лист від 27.01.2012 №13/12-946 «Про надання пропозицій до проекту КПК України», направляємо підготовлені науково-педагогічними працівниками Львівського державного університету внутрішніх справ пропозиції до проекту Кримінального процесуального кодексу України, внесеного 12.01.2012 Президентом України на розгляд Верховної Ради України.

Додаток (тільки адресатові): пропозиції на 23-х арк. в 1 прим.

З повагою
ректор
генерал-лейтенант міліції

с/а

М.М. Цимбалюк

Авраменко О.В.
(032)272-60-71

Додаток 1 до пункту 2.2.1
Положення про організацію
проведення НД і ДКР у МВС України

Замовлення
на проведення наукового дослідження за темою „Правові основи
прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого на стадії
досудового розслідування”
на 2009-2012 роки.

„Замовник” – Слідче управління УМВС України в Івано-Франківській області в особі начальника полковника міліції Бевзенка П.В.

„Виконавець” – Прикарпатський юридичний інститут Львівського державного університету внутрішніх справ в особі в.о. начальника полковника міліції Нагорняка М.М.

Підстава проведення НД і ДКР, проблеми, на вирішення яких спрямоване дослідження, стан їх розроблення в Україні та за кордоном

Питання сутності і класифікації процесуальних рішень потребують глибокого наукового дослідження з метою розробки напрямків підвищення ефективності діяльності слідчого, прийняття ним обґрунтованих процесуальних рішень як на стадії порушення кримінальної справи, так і досудового розслідування.

Питання прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого не є новими у юридичній літературі. В різний час їх досліджували відомі в Україні і країнах ближнього зарубіжжя процесуалісти і криміналісти С.А. Альперт, Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, М.І. Бажанов, Р.С. Белкін, В.Д. Берназ, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, А.В. Дулов, А.В. Іщенко, В.С. Зеленецький, Л.М. Карнеєва, Н.І. Клименко, Є.Г. Коваленко, М.В. Костицький, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук’янчиков, П.А. Лупинська, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, Д.П. Письменний, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, С.М. Смоков, С.М. Стахівський, М.С. Строгович, Л.Д. Удалова, В.Ю. Шепітько, М.Є. Шумило та інші фахівці.

Про актуальність обраної теми свідчить і той факт, що окремим питанням прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого присвячено низку дисертацій молодих науковців С.М. Зеленського, Н.В. Глинської, О.І. Литвинчука, О.Є. Омельченка, М.Я. Никоненка, В.В. Навроцької, С.С. Охріменко, В.А. Савченка, В.О. Терентійова, Н.П. Черняк, Ю.М. Чорноус та багатьох інших авторів.

Наукові розробки вказаних авторів мають фундаментальне значення для розвитку науки кримінального процесу. Однак існує нагальна потреба подальших досліджень у цьому напрямі з метою висвітлення сутності, мети і

завдання прийняття та реалізації рішень слідчого в стадії досудового розслідування не лише з процесуальної і криміналістичної, а й психологічної точки зору. Адже, досліджуючи закономірності психічної діяльності людини, які виникають у зв'язку з її професійною діяльністю, з'ясовуються її особливості, підлягають пізнанню організаційні основи професійних функцій, удосконалюється організація цієї діяльності. У цьому відношенні слідча діяльність є найменш вивченою.

Дисертація виконуватиметься відповідно до Пріоритетних напрямів наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження у практичну діяльність органів внутрішніх справ, на період 2004 -2009 років, затверджених наказом МВС України № 755 від 5 липня 2004 року). Тема дисертації включена до плану науково-дослідних робіт Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ та затверджена 31 грудня 2008 року на засіданні Вченої ради Київського національного університету внутрішніх справ.

Головні напрями та завдання дослідження:

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей, висвітленні проблемних питань і висловленні пропозицій щодо теоретичних і практичних проблем прийняття і виконання рішень слідчого в стадії досудового розслідування.

Досягнення цієї мети дисертації можливе лише за умов комплексного системного підходу до вирішення таких завдань:

- висвітлити проблеми процесуального статусу слідчого, історію становлення та питання процесуальної незалежності і самостійності;
- уточнити всі рішення слідчого у стадії досудового розслідування, вплив об'єктивних та суб'єктивних факторів на їх прийняття слідчим, а також значення інтуїції;
- надати авторське тлумачення рішення слідчого в стадії досудового розслідування;
- виявити співвідношення і відмінності між процесуальним і тактичним рішенням слідчого;
- з'ясувати проблеми реалізації рішень слідчого, зокрема фактор протидії зі сторони учасників кримінального судочинства; взаємозв'язок та протиріччя права і моралі під час реалізації рішень слідчого; проблеми професійного ризику;
- розкрити сучасний стан законодавчого врегулювання процесуального статусу слідчого та слідчої діяльності в цілому;
- узагальнити існуючу практику та запропонувати напрями вдосконалення слідчої діяльності в частині прийняття і реалізації рішень слідчого.

Методика дослідження:

Методологічну основу дослідження складає система загальнонаукових і спеціальних методів, які призначені для отримання об'єктивних і достовірних результатів.

Специфічність мети та завдань дослідження визначили використання наступних методів: історичного, системно-структурного, порівняльно-правового, статистичного та інших.

Історичний метод використовуватиметься при розгляді питань виникнення та становлення слідчої діяльності та особливостей її реалізації у кримінально-процесуальному законодавстві. Застосування системно-структурного методу дозволить визначити місце процесуальних і тактичних рішень слідчого у діяльності по розкриттю і розслідуванню злочинів. Порівняльно-правовий метод буде використаний при аналізі норм чинного КПК України та відомчих нормативно-правових документів з кримінально-процесуальним законодавством ряду країн ближнього і дальнього зарубіжжя. Формально-логічний метод – при співставленні норм КПК України та його проекту, обґрунтуванні висновків і пропозицій щодо їх доповнення чи уточнення. При проведенні анкетування слідчих у різних регіонах України, вивченні та узагальненні кримінальних справ, аналізі стану злочинності буде використано групу статистичних методів.

При вивченні матеріалів практики і визначенні ключових аспектів обраної проблеми автором буде використовуватися особистий досвід роботи на посадах слідчого відділення по розслідуванню тяжких злочинів лінії карного розшуку слідчої частини міського відділу внутрішніх справ та обласного управління МВС України в Івано-Франківській області і професора кафедри кримінального процесу та криміналістики Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ.

Основні етапи роботи, виконавці частин та терміни їх виконання:

*Опрацювати за 2009 рік, виконує здобувач наукового ступеня
доктора юридичних наук Басиста І.В.*

- Генезис і правові основи процесуальних рішень слідчого.
- Теоретичні основи та класифікація процесуальних рішень слідчого в Україні.
- Засади процесуальних рішень слідчого в деяких зарубіжних країнах.
- Співвідношення процесуальної форми розслідування злочинів і процесуального рішення слідчого.
- Процесуальні і тактичні рішення слідчого, їх взаємозв'язок і взаємообумовленість.

***Опрацювати за 2010 рік, виконує здобувач наукового ступеня
доктора юридичних наук Басиста І.В.***

- Прийняття слідчим проміжних рішень на різних етапах розслідування злочинів.
- Прийняття слідчим підсумкових рішень на різних етапах розслідування злочинів.
- Дотримання прав і свобод громадян при прийнятті процесуальних рішень слідчим.

***Опрацювати за 2011 рік, виконує здобувач наукового ступеня
доктора юридичних наук Басиста І.В.***

- Використання спеціальних психологічних знань при прийнятті рішень у кримінальних справах в Україні.
- Використання спеціальних психологічних знань при проблемах із реалізації рішень у кримінальних справах в Україні.
- Зарубіжний досвід використання спеціальних психологічних знань у процесуальних рішеннях слідчого.

***Опрацювати за 2012 рік, виконує здобувач наукового ступеня
доктора юридичних наук Басиста І.В.***

- Порядок виконання рішень безпосередньо слідчим.
- Доручення виконання процесуальних рішень органам дізнання, посадовим особам інших органів та громадянам.
- Напрями підвищення ефективності виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування.
- Удосконалення чинного законодавства щодо виконання процесуальних рішень слідчого.

Передбачувані результати, їх форми, напрями впровадження:

На основі зібраного матеріалу та його наукового опрацювання буде розроблено комплекс обґрунтованих рекомендацій по проведенню алгоритмізації дій слідчого, усуненню помилок як при прийнятті процесуальних рішень, так і при організації їх виконання.

Умови виконання НД і ДКР та відомості про порядок їх впровадження:

Результати будуть винесені на розгляд МВС України та впроваджені у практичну діяльність ГСУ МВС України.

Допомога, яку надає замовник:

Надання статистичних відомостей щодо питань слідчої діяльності на вимогу виконавця, проведення анкетувань підлеглих працівників СУ УМВС.

Термін виконання робіт: 2009-2012 роки.

Замовник

Начальник СУ УМВС України
в Івано-Франківській області
полковник міліції
Бевзенко П.В.
20 січня 2009р.

Згоден

В.о. начальника
Прикарпатського юридичного
інституту ЛьвДУВС
полковник міліції
Нагорняк М.М.
20 січня 2009р.

Згоден

Заступник начальника
Прикарпатського юридичного
інституту ЛьвДУВС
з наукової роботи
полковник міліції
Соловій Я.І.
20 січня 2009 року

Згоден

Професор кафедри кримінального
процесу та криміналістики
ПЮІ ЛьвДУВС, доцент
майор міліції
Басиста І.В.
20 січня 2009 року

МВС УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ

вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79007
 тел.: (032) 258-67-79, факс: (032) 233-11-19, 233-24-34
 vdzr@lvduvs.edu.ua

30.12.2011 № 2/3507

На № _____ від _____

Начальникові
 Слідчого управління
 УМВС України
 в Івано-Франківській області
 підполковнику міліції
Ільчишину В.В.

Шановний Віталію Васильовичу!

Направляємо на Вашу адресу дисертаційне дослідження професора кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського державного університету внутрішніх справ Басистої Ірини Володимирівни «Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування» для вивчення отриманих результатів та можливості впровадження їх у вигляді методичних рекомендацій у практичну діяльність Слідчого управління УМВС в області.

Додаток: дисертаційне дослідження Басистої І.В. на 486 арк. в 1 прим. (тільки адресату).

З повагою
перший проректор
з навчально-методичної
та наукової роботи
полковник міліції

М.Б. Бучко

„Затверджую”

Перший проректор ЛьвДУВС

з навчально-методичної та

наукової роботи

полковник міліції

М.Б. Бучко

16.01.2012

„Затверджую”

Начальник СУ УМВС України в

Івано-Франківській області

підполковник міліції

В.В.Ільчишин

16.01.2012

АКТ

про впровадження у практичну діяльність УМВС України в Івано-Франківській області результатів дисертаційного дослідження Басистої Ірини Володимирівни за темою „Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування” та методичних рекомендацій

м. Івано-Франківськ

16.01.2012

Комісія у складі: заступника начальника СУ УМВС України в Івано-Франківській області полковника міліції Ящука П.В., заступника начальника ОМВ СУ УМВС України в області підполковника міліції Плахти В.В., старшого слідчого в ОВС ОМВ СУ УМВС в області майора міліції Гнатів Г.І. складала цей акт в тому, що результати дисертаційного дослідження Басистої Ірини Володимирівни за темою „Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування” та методичні рекомендації щодо вміння визначати начальниками слідчих підрозділів негативних чинників, як суб’єктивного, так і об’єктивного характеру, що впливають на прийняття процесуальних рішень слідчим та вжиття ефективних заходів щодо належної протидії чи зменшення їх негативного впливу використовуються у практичній діяльності СУ УМВС України в Івано-Франківській області.

Заступник начальника СУ УМВС
України в Івано-Франківській області
полковник міліції

П.В.Ящук

Заступник начальника ОМВ СУ
УМВС України в Івано-Франківській області
підполковник міліції

В.В.Плахта

Старший слідчий в ОВС ОМВ
СУ УМВС в Івано-Франківській області
майор міліції

Г.І.Гнатів

«Затверджую»

Перший проректор ЛьвДУВС
з навчально-методичної та
наукової роботи

полковник міліції

М.Б. Бучко

17.01.2012 р.

«Затверджую»

Начальник СУ ГУМВС України в
Львівській області

полковник міліції

В.В. Кувдик

17.01.2012 р.

АКТ

**про впровадження у практичну діяльність ГУМВС України в
Львівській області результатів дисертації
Басистої Ірини Володимирівни за темою**

**«Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії
досудового розслідування» та методичних рекомендацій**

м. Львів

17.01.2012 р.

Комісія у складі:

- заступника начальника СУ ГУМВС України у Львівській області підполковника міліції Заставного М.П.;
- заступника начальника відділу СУ ГУМВС України у Львівській області підполковника міліції Аракчєєвої К.В.;

- начальника кафедри кримінального процесу та криміналістики ФПС ЛьвДУВС, к.ю.н., доцента підполковника міліції Благути Р.І. склала цей акт в тому, що результати дисертації професора кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету з підготовки слідчих ЛьвДУВС, к.ю.н., доцента, майора міліції Басистої Ірини Володимирівни за темою «Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування» та методичні рекомендації щодо вміння визначати начальниками слідчих підрозділів негативних чинників, як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру, що впливають на прийняття процесуальних рішень слідчим та вжиття ефективних заходів щодо належної протидії чи зменшення їх негативного впливу впровадженні та використовуються у практичній діяльності СУ ГУМВС України у Львівській області, зокрема під час проведення занять у системі службової підготовки слідчих територіальних ОВС.

Підписи:

М.П. Заставний

К.В. Аракчєєва

Р.І. Благута

**МВС УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Начальникові
Головного слідчого управління
МВС України
генерал-майору міліції
Фариннику В.І.

вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79007
тел.: (032) 258-67-79 факс: (032) 233-11-19, 233-24-34
vdzr@lvduvs.edu.ua

30.12.2011 № 2/3508

На № _____ від _____

Про впровадження
методичних рекомендацій

Шановний Василю Івановичу!

Кафедрою кримінального процесу та криміналістики Львівського державного університету внутрішніх справ здійснюється дослідження за темою „Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування”. На підставі зазначеного дослідження, проведеного І.В. Басистою, враховуючи результати опитування слідчих підрозділів районного, міського, обласного рівня, підготовлені методичні рекомендації щодо вміння визначати начальниками слідчих підрозділів негативних чинників, як суб’єктивного, так і об’єктивного характеру, що впливають на прийняття процесуальних рішень слідчим та вжиття ефективних заходів щодо належної протидії чи зменшення їх негативного впливу.

Направляємо Вам дані методичні рекомендації для розгляду можливості їх використання у практичній діяльності. У будь-якому разі, просимо повідомити результати розгляду. У випадку їх позитивної оцінки просимо надати відповідь у вигляді запропонованого проекту листа про впровадження.

Практичний досвід слідчих має неоціненне значення для отримання достовірних результатів дослідження. Тому, сподіваємось на отримання Ваших пропозицій та на подальшу співпрацю.

Додатки: 1. Методичні рекомендації на 25 арк. у 1 прим;
2. Проект листа на 1 арк. у 1 прим.

**З повагою
перший проректор
з навчально-методичної
та наукової роботи
полковник міліції**

o/n (Фаринник)

М.Б. Бучко

**МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНИ**

вул. Богомольця, 10, м. Київ, 01024,
тел. 256-0333, факс 256-1633,
E-mail: mai1@centrmia.gov.ua

**Першому проректору
Львівського державного
університету внутрішніх справ
полковнику міліції
Бучку М.Б.**

м. Львів
вул. Городоцька, 26

06.02 № 13/10-1309
На № _____

Про методичні рекомендації щодо
вміння визначати начальниками
слідчих підрозділів негативних
чинників, що впливають на прийняття
процесуальних рішень слідчим

Головним слідчим управлінням Міністерства внутрішніх справ розглянуто методичні рекомендації щодо вміння визначати начальниками слідчих підрозділів негативних чинників, як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру, що впливають на прийняття процесуальних рішень слідчим та вжиття ефективних заходів щодо належної протидії чи зменшення їх негативного впливу.

Ознайомлення з текстом методичних рекомендацій свідчить, що автором висвітлена складна і актуальна проблема, яка виникає у процесі здійснення кримінально-процесуальної діяльності органами внутрішніх справ України. При підготовці роботи автором широко використовувалися практичний досвід, теоретичні напрацювання в галузі юридичної психології та законодавчі акти України, у яких висвітлюються окремі питання регулювання здійснення досудового розслідування у кримінальних справах.

Враховуючи викладене слід констатувати, що підготовлені Басистою Іриною Володимирівною методичні рекомендації можуть використовуватися у практичній діяльності з метою вироблення вміння визначати начальниками слідчих підрозділів негативних чинників, як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру, що впливають на прийняття процесуальних рішень слідчим та вони дозволять вживати ефективних заходів щодо належної протидії чи зменшення негативного впливу таких чинників.

**Начальник Управління розслідування
тяжких та особливо тяжких злочинів
скоєних проти особи ГСУМВС України
полковник міліції**

Б.В. Бівалькевич
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Вх. № 266 від " 9 " 02 2012 р.

кількість аркушів

Осн. док. 1 додат. —

Басиста Ірина

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т. в. о ректора
Львівського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук
полковник міліції

В.В. Серета

АКТ

«22» 12 2011 р.

м. Львів

№ 79

про впровадження
результатів дисертації
Басистої Ірини Володимирівни на здобуття
наукового ступеня доктора юридичних наук за темою
«Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового
розслідування»
у навчальний процес

ПІДСТАВА: наказ ректора Львівського державного університету
внутрішніх справ від 27.10.2009 № 290.

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

голови: директора Навчально-наукового інституту права,
психології та економіки доктора юридичних наук,
професора Грищука В.К.;

секретаря комісії: полковника міліції, начальника відділу організації наукової
роботи, кандидата юридичних наук, доцента Балинської О.М.;

члена комісії: полковника міліції, начальника навчально-методичного
центру Строцького Р.Є.;

у присутності: начальника кафедри кримінального процесу та
криміналістики, кандидата юридичних наук, доцента
підполковника міліції Благути Р.І.;

професора кафедри кримінального процесу та
криміналістики, кандидата юридичних наук, доцента
майора міліції Басистої І.В

Комісія відповідно до наказу по університету № 290 від 27.10.2009 р. розглянула й узагальнила подані наукові публікації Басистої І.В. за темою дисертації «Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування»:

1. Басиста І.В. Слідча діяльність: окремі проблемні аспекти // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2010. – Випуск ХХІV. – С.215-221.

2. Басиста І.В. Класифікація процесуальних рішень слідчого // Науковий вісник ЛьвДУВС. – №2, 2011. – С. 352-360.

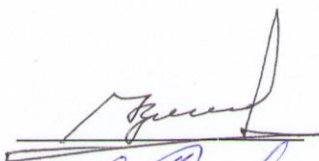
3. Басиста І.В. Співвідношення управлінських та процесуальних рішень слідчого // Митна справа. Науково-аналітичний журнал. - №2 (74), ч.2. – 2011. – С. 419-424.

4. Басиста І.В. Співвідношення процесуальної форми розслідування злочинів і процесуального рішення слідчого // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. Збірник наукових праць. Донецьк - №2 (45) – 2011. – С.94-99.;

5. Басиста І.В. Окремі аспекти співвідношення чинного кримінально-процесуального законодавства України, країн СНД та країн англо – американської правової системи щодо прийняття процесуальних рішень // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2011. - №3 (56). – с. 236-243

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані публікації заслуговують на запровадження для використання у навчальному процесі ЛьвДУВС, зокрема при викладанні навчальної дисципліни Кримінальний процес України.

Голова комісії

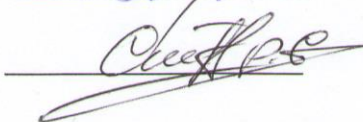
В. К. Гришук

секретар комісії

О.М.Балинська

член комісії:

Р. Є. Строцький

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор з навчально-методичної та наукової роботи
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
полковник міліції

Д.Г. Забрда

« 05 » / 01 2012 року

АКТ

« 05 » січня 2012 року

м. Дніпропетровськ

Про впровадження
результатів дисертації
Басистої Ірини Володимирівни на здобуття
наукового ступеня доктора юридичних наук за темою
«Правові основи прийняття і виконання рішень
слідчого на стадії досудового розслідування»
у навчальний процес

Уклала комісія у складі:

голови: начальника факультету з підготовки слідчих
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента,
майора міліції Вітвіцького С. С.;

членів комісії: в.о. начальника навчально-методичного центру
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента,
полковника міліції Солов'євич І. В. ;
начальника кафедри криміналістики, судової медицини
та психіатрії факультету з підготовки слідчих
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, доктора юридичних наук, доцента,
підполковника міліції Чаплинського К. О.

Комісія склала цей акт з приводу того, що нею розглянуто й узагальнено
подані наукові публікації Басистої І.В. за темою дисертації «Правові основи
прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування»:

1. Басиста І.В. Прийняття слідчим кінцевих рішень: окремі аспекти // Науковий вісник ЛьвДУВС. – №4, 2011. – С. 293-303.

2. Басиста І.В. Окремі питання розуміння процесуальних і тактичних рішень слідчого // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2011. – Випуск XXVII. – С. 221-227.

3. Басиста І.В. Вплив окремих суб'єктивних чинників на прийняття рішень слідчим // Митна справа. Науково-аналітичний журнал. - №6 ч.2 книга 1 – 2011. – С.357-363.

4. Басиста І.В. Прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування: монографія. – Івано-Франківськ.: „Тіповіт”, 2011.– 535 с.

Положення зазначеної дисертації використовуються в навчальному процесі та навчально-методичній діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, впроваджені до текстів лекцій, робочої навчальної програми з дисципліни „Кримінальний процес” (тем №№, 3, 5 „Учасники кримінального процесу” та „Процесуальні документи”), „Організація роботи підрозділів слідства і дізнання” (теми № 2 „Правовий статус слідчого органів внутрішніх справ”), „Досудове слідство” (теми № 3 „Притягнення як обвинуваченого”, теми №4 „Слідчі дії”) та рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи курсантів.

Голова комісії

С. С. Вітвіцький

Члени комісії:

К. О. Чаплинський

І. В. Солов'євич

МВС УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79007
 тел.: (032) 258-67-79 факс: (032) 233-11-19, 233-24-34
 vdzj@lvduvs.edu.ua

01.02.2012 № 2/16

На № _____ від _____

Про впровадження
 змін у законодавство

Голові комітету
 Верховної Ради України
 з питань законодавчого забезпечення
 правоохоронної діяльності
 Швецю В.Д.

01008 м. Київ, вул. Грушевського, 5

Шановний Вікторе Дмитровичу!

Направляю на Вашу адресу для розгляду пропозиції по доповненні окремих положень чинного Кримінально-процесуального кодексу України та проекту Кримінально-процесуального кодексу України щодо правових основ прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування, які підготовлені кандидатом юридичних наук, доцентом, професором кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського державного університету внутрішніх справ, здобувачем кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Басистою Іриною Володимирівною.

Додаток: пропозиції на 4 аркушах в 1 прим.

З повагою
 перший проректор
 з навчально-методичної
 та наукової роботи
 полковник міліції

М.Б. Бучко

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

№ 04-19/14-286

„15” лютого 2012 р.

**Першому проректору
Львівського державного
університету внутрішніх справ
Бучку М.Б.
вул. Городоцька, 26
м. Львів, 79007**

Шановний Мирославе Богдановичу!

Розглянувши пропозиції щодо внесення змін та доповнень до чинного кримінально-процесуального законодавства щодо правових основ прийняття та виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування, підготовлені професором кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського державного університету внутрішніх справ Басистою І.В. (вих. №2/16 від 01.02.2012 р.), повідомляємо, що запропоновані зміни є слушними і будуть враховані у законодавчій роботі Комітету, зокрема у процесі доопрацювання проекту Кримінального процесуального кодексу України (реєстр. № 9700) при його підготовці до другого читання.

З повагою

Голова Комітету

В.Швець

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 "КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ"
 THE UNIVERSITY OF "KIEV-MOHYLA ACADEMY"

ФАКУЛЬТЕТ ПРАВНИЧИХ НАУК
 LAW SCHOOL

04655 м. Київ вул. Г.Сковороди 2
 тел. 425-6073, факс 463-7109 E-mail: lawschool@ukma.kiev.ua

А К Т

впровадження у навчальний процес
 результатів дисертаційного дослідження

Комісія у складі: голови – декана факультету правничих наук, професора Мелешевича А. А., членів комісії – заступника декана факультету правничих наук, кандидата юридичних наук, доцента Азарова Д. С., доцента кафедри галузевих правових наук, кандидата юридичних наук, доцента Гороха О. П., розглянула матеріали дисертації професора кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського державного університету внутрішніх справ Басистої Ірини Володимирівни на тему: «Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування».

Відповідно до навчально-методичних матеріалів, студентам рекомендовані для підготовки до занять з кримінального процесу та криміналістики опубліковані наукові праці І. В. Басистої, а саме:

1. Проблеми допустимості «слідчих хитрощів» та «психологічних пасток» при розслідуванні кримінальних справ / І. В. Басиста // Криміналістичний вісник. – 2008. – № 2 (10). – С. 56-59.
2. Деякі проблемні аспекти визначення процесуального статусу слідчого / І. В. Басиста // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – Спец. випуск. – Луганськ: ЛДУВС, 2008. – № 3. – С. 67-71.
3. Окремі проблемні аспекти прийняття і реалізації тактичних рішень слідчого / І. В. Басиста // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2009. – Випуск XXI. – С. 233-239.

4. Слідча діяльність: окремі проблемні аспекти / І. В. Басиста // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2010. – Випуск XXIV. – С. 215-221.

5. Класифікація процесуальних рішень слідчого / І. В. Басиста // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. - № 2. - С. 352-360.

6. Процесуальні і тактичні рішення слідчого, їх взаємозв'язок і взаємообумовленість / І. В. Басиста // Митна справа. Науково-аналітичний журнал. – 2011. - № 3 (75). – Ч. 2. – С. 147-152.

7. Співвідношення процесуальної форми розслідування злочинів і процесуального рішення слідчого / І. В. Басиста // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. Збірник наукових праць: Донецьк. – 2011. - № 2 (45). – С. 94-99.

Комісія констатує, що основні результати дисертації щодо прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування у кримінальному судочинстві України використовуються у навчальному процесі факультету правничих наук Національного університету «Кисво-Могілянська академія» при викладанні курсів кримінального процесу (теми «Поняття, завдання та джерела кримінального процесу», «Суб'єкти кримінального процесу», «Досудове розслідування») та криміналістики (теми «Загальні положення криміналістичної тактики», «Слідчі дії», «Особливості методики розслідування окремих видів злочинів»).

Голова комісії:

**Декан факультету правничих наук,
професор**

 А. А. Мелешевич

Члени комісії:

**Заступник декана факультету правничих наук,
кандидат юридичних наук, доцент**

 Д. С. Азаров

**Доцент кафедри галузевих правових наук,
кандидат юридичних наук, доцент**

 О. П. Горох

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник навчально - наукового інституту
 підготовки слідчих і криміналістів
 Національної академії внутрішніх справ
 полковник міліції

А.С. Сизоненко
 А.С. Сизоненко

11.06.2012

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
 в навчальний процес**

Комісія у складі: заступника начальника ННПСК НАВС з навчальної та наукової роботи кандидата юридичних наук, доцента, підполковника міліції Заїки С.О.; начальника кафедри досудового розслідування ННПСК НАВС кандидата юридичних наук, доцента, полковника міліції Іерусалимова І.О.; професора кафедри досудового розслідування ННПСК НАВС кандидата юридичних наук, доцента, підполковника міліції Удовенко Ж.В. розглянула матеріали дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно - розшукова діяльність, професора кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського державного університету внутрішніх справ кандидата юридичних наук, доцента, підполковника міліції Басистої І.В. за темою: «Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування».

Комісія зазначає, що узагальнені теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації проведеного дослідження використовуються у навчальному процесі ННПСК НАВС при викладанні дисципліни «Криміналістика» (Тема № 12 «Слідча ситуація і тактичне рішення») та спецкурсу «Доказування на досудовому слідстві» (Тема № 4 «Доказування у стадії досудового розслідування»).

Голова комісії:
Заступник начальника ННПСК НАВС
з навчальної та наукової роботи
кандидат юридичних наук, доцент

Заїки С.О. Іерусалимов І.О. Удовенко Ж.В.
СВІДЧУЮ:
 11.06.2012

С.О. Заїка
 С.О. Заїка

Члени комісії:
Начальник кафедри досудового
розслідування ННПСК НАВС
кандидат юридичних наук, доцент

І.О. Іерусалимов
 І.О. Іерусалимов

Професор кафедри досудового
розслідування ННПСК НАВС
кандидат юридичних наук, доцент

Ж.В. Удовенко
 Ж.В. Удовенко

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

76005, м. Івано-Франківськ, вул. Національної гвардії, 3,
тел./факс (0342) 52-43-26, телетайп 292286 "Луч", e-mail: pui01@online.ua

д.р. 10. 2013 № 13/194

Першому заступникові
начальника Управління –
начальнику слідчого управління
УМВС України
в Івано-Франківській області
полковнику міліції
Фелику В.І.

Шановний Василю Івановичу !

Інформую, що науково-педагогічними працівниками кафедри кримінально-правових дисциплін та ОРД Прикарпатського факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, відповідно до замовлення УМВС України в Івано-Франківській області на 2013 рік, завершено роботу над кафедральним науковим дослідженням.

Враховуючи вище викладене, направляємо на Вашу адресу три дисертаційні дослідження, що виконані в рамках теми кафедрального наукового дослідження, а саме: «Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування» (вик. Басиста І.В.), «Видача особи (екстрадиція): процесуальні основи» (вик. Максимів Л.В.) та «Доказування при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» (вик. Пришляк С.О.) для впровадження отриманих результатів у практичну діяльність СУ УМВС України в Івано-Франківській області.

- Додаток: 1. Матеріали дисертаційного дослідження на 503 арк., в 1 прим.
2. Матеріали дисертаційного дослідження на 263 арк., в 1 прим.
3. Матеріали дисертаційного дослідження на 246 арк., в 1 прим.

З повагою
Начальник факультету
полковник міліції

М.Б. Бучко

ЗАТВЕРДЖУЮ

АКТ

05.11.2013

м.Івано-Франківськ

№ 10972

Про впровадження у практичну діяльність УМВС результатів дисертаційного дослідження Басистої Ірини Володимирівни за темою: "Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування"

Уклала комісія у складі:

голови: заступника начальника СУ– начальника ОМВ СУ УМВС України в Івано-Франківській області полковника міліції Ящука П.В.;

членів комісії: заступника начальника СУ УМВС України в Івано-Франківській області підполковника міліції Ільчишина В.В.;

слідчого ОМВ СУ УМВС України в Івано-Франківській області майора міліції Зіняка Р.М.

Комісія склала цей акт з приводу того, що нею розглянуто й узагальнено подані наукові публікації та дисертацію Басистої І.В. на тему "Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування". Здобуті Басистою І.В. науково-обґрунтовані результати у вигляді пропозицій до законодавства, методичних рекомендацій щодо тактичних основ прийняття та більш ефективного виконання процесуальних рішень слідчого, використовуються у практичній діяльності СУ УМВС України в Івано-Франківській області, зокрема при проведенні занять в системі службової підготовки, розробці пропозицій змін до законодавства, які скеровуються до ГСУ МВС України.

Акт складено у трьох примірниках.

Голова комісії

П.В. Ящук

Члени комісії:

В.В. Ільчишин

Р.М. Зіняк

ПОГОДЖУЮ
 Т.в.о начальника УМВС України
 в Івано-Франківській області
 полковник міліції

В.І. Фелік
 11 11 2013 року

ПОГОДЖУЮ
 Перший проректор
 Львівського державного університету
 внутрішніх справ
 з навчально-методичної та наукової роботи
 полковник міліції

В.В. Серeda
 20 13 року

АКТ
здавання-приймання науково-дослідної роботи
«Правові основи прийняття та виконання процесуальних рішень слідчого на стадії
досудового розслідування»

виконаної відповідно до п. 72 Плану науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Львівського державного університету внутрішніх справ на 2013 рік начальником кафедри кримінально-правових дисциплін та оперативно-розшукової діяльності Прикарпатського факультету ЛьвДУВС кандидатом юридичних наук, доцентом Басистою Іриною Володимирівною.

Уповноважені замовником особи (комісія) у складі:

1. Заступника начальника СУ – начальника ОМВ СУ УМВС України в Івано-Франківській області полковника міліції Ящука П.В.;
  2. Заступника начальника СУ УМВС України в Івано-Франківській області підполковника міліції Ільчишина В.В.;
  3. Слідчого ОМВ СУ УМВС України в Івано-Франківській області майора міліції Зіняка Р.М.
- унаслідок розгляду результатів наукового дослідження, поданих у вигляді дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук “Правові основи прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування”, дійшли висновку про те, що ці результати відповідають замовленню, а саме в дисертаційному дослідженні визначено історичні шляхи становлення процесуальних рішень, сучасний стан їх унормування та розроблено пропозиції щодо внесення змін і доповнень до чинного КПК України, а також рекомендації по усуненню негативних чинників суб’єктивного та об’єктивного характеру, які ускладнюють прийняття процесуальних рішень слідчим та їх виконання.

У зв’язку із викладеним, науково-дослідна робота доопрацювання не потребує та приймається до реалізації в процесі роботи впродовж наступного року.

Підписи уповноважених осіб

 _____
 (підпис)

 _____
 (підпис)

 _____
 (підпис)

П.В. Ящук
 _____
 (прізвище, ініціали)
В.В. Ільчишин
 _____
 (прізвище, ініціали)
Р.М. Зіняк
 _____
 (прізвище, ініціали)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Львівського державного
університету внутрішніх справ
з навчально-методичної
та наукової роботи
кандидат юридичних наук, доцент
полковник міліції

В.В.Середа

2013

АКТ04.11. 2013

м. Львів

№ 40

Про впровадження результатів дисертації
Басистої Ірини Володимирівни на здобуття
наукового ступеня доктора юридичних наук за темою
«Правові основи прийняття і виконання рішень
слідчого на стадії досудового розслідування»
у навчальний процес

ПІДСТАВА: наказ ректора Львівського державного університету
внутрішніх справ від 24 вересня 2012 року № 431

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- полковника міліції, начальника відділу організації наукової роботи, кандидата юридичних наук, доцента Балінської О.М.;
- полковника міліції, начальника навчально-методичного центру, кандидата юридичних наук, Строцького Р.Є.;
- полковника міліції, начальника Прикарпатського факультету, кандидата юридичних наук, доцента Бучка М.Б.;

Комісія відповідно до наказу по університету № 431 від 24.09.2012 р. розглянула й узагальнила подані наукові публікації начальника кафедри кримінально-правових дисциплін та ОРД Прикарпатського факультету, к.ю.н., доцента Басистої І.В. за темою дисертації «Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування»:

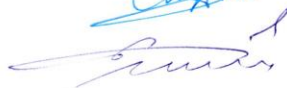
1. Окремі процесуальні рішення слідчого крізь призму КПК 2012 року // Бюлетень з обміну досвідом роботи: науково-практичне видання –Київ: ДНДІ МВС України. –2013. –№ 194. –С. 14-16.

2. Проблеми прийняття початкових процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування за КПК 2012 року // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (1-2 березня 2013 р. м. Івано-Франківськ) – Івано-Франківськ, 2013. – С.211-214.
3. Прийняття початкових процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування за КПК 2012 року та КПК 1960 року // Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет конференції «Перспективи розвитку діяльності органів досудебного (предварительного) расследования: процессуальный и организационный аспекты», Луганск: ЛГУВС, 2013. – Режим доступа: <http://www.corp-lquvd.lq.ua/d130104.html>
4. Конечные процессуальные решения следователя: проблемы принятия и исполнения за УПК Украины 2012 года // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук: журнал научных публикаций – Москва: Институт стратегических исследований. –2013. –№ 4. –С. 301-305.
5. К вопросу о первоначальности тактического решения следователя// Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук: журнал научных публикаций –Москва: Институт стратегических исследований. – 2013. –№ 3. –С. 182-185.
6. Отдельные полномочия следователя на стадии досудебного расследования// Психопедагогика в правоохранительных органах: научно-практический журнал –Омск: Омская Академия МВД России – 2013. –№3 (54). –С. 78-82.
7. Психологические основания следственной деятельности: отдельные аспекты// Судебная власть и уголовный процесс: научно-практический журнал –Воронеж: Воронежский государственный университет. –2012. – № 1. –С. 76-79.
8. Прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування: теоретичні та практичні проблеми: монографія. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 600 с.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані публікації заслуговують на запровадження для використання у навчальному процесі ЛьвДУВС, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика» та можуть бути рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи курсантів.

Члени комісії:

	О.М. Балинська
	Р.Є. Строцький
	М.Б. Бучко

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

76005, м. Івано-Франківськ, вул. Національної гвардії, 3,
тел./факс (0342) 52-43-26, телетайп 292286 "Луч", e-mail: pui01@online.ua

28.10. 2013 № 13/193

Першому заступникові
начальника УМВС України
в Івано-Франківській області –
начальнику слідчого управління
полковнику міліції
Фелику В.І.

Шановний Василю Івановичу !

Інформую, що науково-педагогічними працівниками кафедри кримінально-правових дисциплін та ОРД Прикарпатського факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, відповідно до замовлення УМВС України в Івано-Франківській області на 2013 рік, завершено роботу над кафедральним науковим дослідженням.

Враховуючи вище викладене, направляємо на Вашу адресу пропозиції щодо удосконалення процесуального порядку прийняття слідчим процесуального рішення про скерування матеріалів кримінального провадження для укладення угоди про примирення (медіацію) для впровадження отриманих результатів у практичну діяльність СУ УМВС України в Івано-Франківській області.

Додаток: Матеріали на 16 арк., в 1 прим.

**З повагою
Начальник факультету
полковник міліції**

М.Б. Бучко

РАДА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

**МІЖВІДОМЧИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
З ПРОБЛЕМ БОРТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ**

03035, м. Київ-ГСП, пл. Солом'янська, 1

Тел./ Факс: (044) 245-24-70, e-mail: mndc@ukr.net

«18» // 2013 р.

№ 650

Першому проректорові
з навчально-методичної та
наукової роботи
Львівського державного
університету внутрішніх справ
полковнику міліції
Середі В.В.

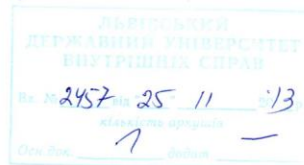
Шановний Валерію В'ячеславовичу!

Розглянувши пропозиції щодо внесення змін і доповнень до окремих положень чинного Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення правових основ прийняття та виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування, які підготовлені начальником кафедри кримінально-правових дисциплін та ОРД Прикарпатського факультету Львівського державного університету внутрішніх справ кандидатом юридичних наук, доцентом підполковником міліції Басистою Іриною Володимирівною (вих. № 41/3208 від 07.11.13 р.), повідомляємо, що запропоновані зміни і доповнення є слушними та будуть враховані при проведенні наукових досліджень, а також при розробці працівниками Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України.

З повагою
Перший заступник Керівника Центру
доктор юридичних наук, професор
полковник внутрішньої служби

О.В. Копан

Вик. Назаренко С.П.
044 245 24 78

**МВС УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79007
тел. : (0322) 782-512 факс : (0322) 332-434
vdzr@lvduvs.edu.ua

07.11.13/ № 41/3208
на № _____ від _____

Керівникові Міжвідомчого
науково-дослідного центру
з проблем боротьби
з організованою злочинністю
при РНБО України
генерал-майору
Юрченку О.М.

Про надсилання пропозицій

Шановний Олександр Михайловичу!

Направляємо для розгляду пропозиції з метою удосконалення окремих положень чинного Кримінального процесуального кодексу України, отримані за результатами виконання дисертаційного дослідження на тему «Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування», які підготовлені начальником кафедри кримінально-правових дисциплін та оперативно-розшукової діяльності Прикарпатського факультету Львівського державного університету внутрішніх справ кандидатом юридичних наук, доцентом підполковником міліції Басистою Іриною Володимирівною.

Додаток: пропозиції на 3 арк. в 1 прим.

З повагою
перший проректор
з навчально-методичної
та наукової роботи
полковник міліції

В.В. Серeda

Басиста І.В. 050 737 91 90

41/1648
вч 05.06.2013

Т.в.о. начальника
Головного слідчого управління
МВС України
генерал-майору міліції
Гончарову О.М.

Про надання пропозицій щодо спрощення
порядку розслідування кримінальних проступків

Шановний Олександрє Миколайовичу!

На виконання листа ГСУ МВС України від 31.05.2013 № 13/12-7646 направляємо пропозиції щодо спрощення порядку розслідування кримінальних проступків, які підготовлені науково-педагогічним складом кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету з підготовки слідчих та кафедри кримінально-правових дисциплін та оперативно-розшукової діяльності факультету громадської безпеки та соціальної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ.

Додаток: пропозиції на 7 арк. в 1 прим. (лише адресату).

З повагою
ректор
генерал-лейтенант міліції

о/и

М.М. Цимбалюк